T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI

KORUMA KURAMLARI VE MEVZUAT KAPSAMINDA TÜRKİYE'DE YAPILAN TÜRK İSLAM DÖNEMİ KAZILARINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet AĞIRGÖL

Danışman
Doç. Dr. Mehmet Sami BAYRAKTAR

SAMSUN
2020

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI

KORUMA KURAMLARI VE MEVZUAT KAPSAMINDA TÜRKİYE'DE YAPILAN TÜRK İSLAM DÖNEMİ KAZILARINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet AĞIRGÖL

Danışman

Doç. Dr. Mehmet Sami BAYRAKTAR

SAMSUN
2020

TEZ KABUL VE ONAYI

Mehmet AĞIRGÖL tarafından hazırlanan *Koruma Kuramları ve Mevzuat Kapsamında Türkiye'de Yapılan Türk İslam Dönemi Kazılarına İlişkin Değerlendirme* başlıklı bu çalışma, 11/08/2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan: Doç. Dr. Kemal ÖZKURT _____

Üye: Doç. Dr. Mehmet Sami BAYRAKTAR _____

Üye: Doç. Dr. Mustafa BEYAZIT _____

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

__ / __ /____

Prof. Dr. Ali BOLAT

ÖZET

KORUMA KURAMLARI VE MEVZUAT KAPSAMINDA TÜRKİYE'DE YAPILAN TÜRK İSLAM DÖNEMİ KAZILARINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

Mehmet AĞIRGÖL
Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans 08/2020
Danışman: Doç. Dr. Mehmet Sami BAYRAKTAR

Bu çalışmada, Türkiye'de yapılan Türk İslam dönemi kazılarının, koruma alanında faaliyet gösteren Uluslararası kuruluşlarca hazırlanan sözleşme, tüzük ve diğer ilkesel metinler ile ulusal koruma mevzuatı kapsamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda kuramsal süreçler ve koruma mevzuatı incelendikten sonra, Türk İslam dönemi kazıları ayrı ayrı başlıklar halinde detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Türk İslam dönemi eserlerinin bulunduğu alanların birer kültürel miras alanı olduğu gerçeğini odağa koyarak başlanan bu çalışmada, kazılar kültürel mirasın korunmasının bir aracı olarak görülmüş ve bu aracın ana amaca ne derece hizmet edip etmediği anlaşılmaya çalışılmıştır.

Literatür taramasına dayanan bu çalışmada başta kazı sonuçlarına ilişkin toplantıların bildiri kitapları olmak üzere, kazı başkanları ya da kazı başkanlarınca yayın hakkı verilen kişilerce yapılan yayınlar incelenerek Türk İslam dönemi kazılarına ilişkin veriler elde edilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda elde edilen bulguların değerlendirilebilmesi için bazı ölçütler belirlenmiştir. Bu ölçütler, kültür varlığının korunmasını esas alan uluslararası koruma mevzuatının özetlenmesi ile oluşturulmuştur. Yapılan değerlendirmelerle ulaşılan en önemli sonuç kazı çalışmalarında kazı ve koruma faaliyetlerinin eşzamanlı yürütülmediği, bilimsel veri elde etme amacının kültürel mirasın korunması amacının önüne geçtiğidir.

Bu kapsamda yapılan değerlendirmelerle Türk İslam dönemi kazılarının bütününe ilişkin bir takım sorunlar tespit edilmiş, sonrasında tespit edilen sorunlara karşı çözüm önerileri üretilmiştir. Bu çalışma bir değerlendirme çalışması olmakla birlikte Türk İslam dönemine tarihlenen alanlarda kazı çalışmaları üzerine uzmanlaşmak isteyen kişiler için de bir ön kaynak niteliği taşıyacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam, Kazı, Koruma, Kültür Varlığı, ICOMOS

ABSTRACT

EVALUATION OF TURKISH ISLAMIC PERIOD EXCAVATIONS IN TURKEY WITHIN THE SCOPE OF CONSERVATION THEORIES AND LEGISLATION

Mehmet AĞIRGÖL

Ondokuz Mayıs University, Institute of Graduate Education

Department of Art History, Master's Thesis, August /2020

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet Sami BAYRAKTAR

In this study, it was aimed to evaluate the excavations of the Turkish Islamic Period in Turkey within the scope of the national protection legislation with the conventions, statutes and other principal texts prepared by international organizations operating in the field of protection. For this purpose, after examining theoretical processes and protection legislation, excavations of the Turkish Islamic period were detailed in separate headings. In this study, which began by placing the fact that the areas where turkish Islamic-era artifacts were cultural heritage sites; excavations were seen as a means of preserving cultural heritage, and tried to understand the extent to which this tool served the main purpose.

In this study, which is based on literature screening, especially the paperbooks of the meetings related to the excavation results and the publications made by the excavation heads or people who were given the right to publish by the heads of excavations were examined; the datas about Turkish Islamic period excavations were obtained. Some criteria have been determined in order to evaluate the findings obtained as a result of the examinations. These criteria were created by summarizing international protection legislation based on the protection of cultural existence. The most important conclusion achieved by the evaluations is that excavations and conservation activities are not carried out simultaneously, and that the purpose of obtaining scientific data prevents the purpose of preserving cultural heritage.

As a result of the evaluations made in this context, some problems related to the whole of the Excavations of the Turkish Islamic period were identified and solutions were produced against the problems identified afterwards. Although this study is an evaluation study, it will also be a preliminary resource for people who want to specialize in excavation work in areas dating to the Turkish Islamic period.

Keywords: Turkish Islam, Excavation, Protection, Cultural Presence, ICOMOS

ÖN SÖZ

Türk İslam dönemi kazı alanlarının birer evrensel kültürel miras alanı olduğu bakış açısıyla yola çıkılan bu çalışmada, kültür varlıklarının korunmasına ilişkin kuramsal gelişmeler, bu kuramsal gelişmelerin yansıması olan ve Türkiye'nin de tarafı olduğu Uluslararası kuruluşlar ile bu kuruluşlarca hazırlanan sözleşme, tüzük ve diğer ilkesel metinler ile ulusal koruma mevzuatı irdelenmiş, kazanılan edinimlerle Türk İslam dönemi kazı alanlarında yapılan çalışmalara ilişkin bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmamızın en önemli özelliği, bugüne kadar çeşitli çalışmalara konu edilmiş olmakla birlikte bir araya getirilmemiş olan birçok başlığı bir araya getirerek Türkiye'de yapılan Türk İslam dönemi kazı alanlarında yürütülen çalışmaların hem ayrı ayrı hem de bir bütün olarak ele almış olmasıdır.

"Koruma Kuramları ve Mevzuat Kapsamında Türkiye'de Yapılan Türk İslam Dönemi Kazılarına İlişkin Değerlendirme" konulu tez çalışmamda yardımlarını esirgemeden fedâkar bir şekilde şahsıma yardımcı olan başta hocam Doç. Dr. Mehmet Sami BAYRAKTAR'a, tez konumu bulmamda yardımcı olan, sabır ve sevgiyle destek veren eşim Kübra AĞIRGÖL'e, varlığıyla yaşam sevinci veren biricik kızım Aylin Nur AĞIRGÖL'e, bu çalışmada Kazılar Daire Başkanlığı arşivlerinden faydalanmama izin veren Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, bilgi ve doküman desteklerini esirgemeyen bu çalışma kapsamındaki kazıların kazı başkanlarına sonsuz teşekkür ederim.

Mehmet AĞIRGÖL

31/08/2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **III**
ABSTRACT ..... **IV**
ÖN SÖZ ..... **VI**
İÇİNDEKİLER ..... **VII**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **XV**
TABLO LİSTESİ ..... **XXVIII**
EK LİSTESİ ..... **XXIX**
KISALTMALAR ..... **XXX**

GİRİŞ

1. Çalışmanın Konusu 3
2. Çalışmanın Amacı ve Önemi 4
3. Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi 5

BİRİNCİ BÖLÜM
KORUMA KURAMLARI, ULUSLARARASI ÖRGÜTLER VE KORUMA MEVZUATI

1.1. Koruma Kuramları 11
1.2. Uluslararası Kuruluşlar ve Koruma Mevzuatı 18
1.2.1. ICOMOS ve ICOMOS Tüzük ve İlkesel Metinleri 18
1.2.1.1. Venedik Tüzüğü, 1964 18
1.2.1.2. Quito Normları, ICOMOS, 1967 19
1.2.1.3. Kültürel Turizm Tüzüğü, ICOMOS, 1976 19
1.2.1.4. Avusturalya Kültürel Değerleri Koruma Tüzüğü: Burra Tüzüğü, ICOMOS, 1981 20
1.2.1.5. Tarihsel Bahçeler Tüzüğü : Floransa Tüzüğü, 1982 21
1.2.1.6. Quebec Kültür Mirası Koruma Tüzüğü: Deschambault Tüzüğü, ICOMOS, 1982 21
1.2.1.7. Dresden Deklerasyonu: Savaş Sonrasında Yok Olan Anıtların Yeniden Yapımı, ICOMOS,1982 22
1.2.1.8. Yapısal Çevrenin Koruma ve Değerlendirilmesi Tüzüğü: Appleton Tüzüğü, ICOMOS,1983 22

1.2.1.9. Washington Tüzüğü: Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü, ICOMOS, 1987 23
1.2.1.10. Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü, ICOMOS, 1990 24
1.2.1.11. Yeni Zelanda Kültür Mirası Sitleri Koruma Tüzüğü, ICOMOS, 1992 ... 25
1.2.1.12. Anıtların, Yapı topluluklarının ve Sitlerin Korunması Çerçevesinde Eğitim ve Mesleki Eğitime Yönelik Kılavuzlar, ICOMOS, 1993 25
1.2.1.13. Nara Özgünlük Belgesi, ICOMOS, 1994 26
1.2.1.14. Suomenlina Kararları, Anıtlar, Sitler ve Topluluklar İçin Koruma Etiği (Ahlakı), ICOMOS, 1995 26
1.2.1.15. Sualtı Kültür Mirası Koruma Tüzüğü, ICOMOS, 1996..... 27
1.2.1.16. Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü, ICOMOS, 1996 28
1.2.1.17. San Antonio Bildirgesi, ICOMOS 29
1.2.1.18. Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü: Kültürel Miras Değeri Taşıyan Alanlarda Turizm Yönetimi, ICOMOS, 1999 29
1.2.1.19. Mimari Mirasın Analizi, Korunması ve Strüktürel Restorasyonu İçin İlkeler, ICOMOS, 2003 30
1.2.1.20. Duvar Resimlerinin Korunması-Restorasyonu İlkeleri, ICOMOS, 2003 30
1.2.1.21. Kültürel Miras Alanlarının Yorumlanması ve Sunumu Tüzüğü, ICOMOS, 2008 30
1.2.1.22. Endüstri Mirası Sitleri, Yapıları, Alanları ve Peyzajlarının Korunması için Dublin İlkeleri, ICOMOS, 2011 31
1.2.1.23. Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri, ICOMOS, 2011 31
1.2.2. UNESCO ve UNESCO Anlaşmaları 32
1.2.2.1. Lahey Sözleşmesi, UNESCO, 1954 32
1.2.2.2. Arkeolojik Kazılara Uygulanabilir Uluslararası Prensipler Hakkında Tavsiye Kararı, UNESCO, 1954 33
1.2.2.3. Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme, UNESCO, 1970 33
1.2.2.4. Dünya Kültür ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi, UNESCO, 1972 34

1.2.2.5. Tarihi Kentsel Peyzaja İlişkin Tavsiye Kararı, UNESCO, 2011 35
1.2.3. Avrupa Konseyi ve Avrupa Konseyi Anlaşmaları ve Tavsiye Kararları ….
..... …… 35
1.2.3.1. Avrupa Kültür Anlaşması, CEO, 1954 35
1.2.3.2. Avrupa Arkeolojik Miras Koruma Anlaşması, CEO, 1969 36
1.2.3.3. Avrupa Mimari Miras Tüzüğü, CEO, 1975 36
1.2.3.4. Amsterdam Bildirgesi: Avrupa Mimari Miras Kongresi, CEO, 1975 ...
..... 37
1.2.3.5. Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi: Granada Konvansiyonu, CEO, 1985 38
1.2.3.6. Yirminci Yüzyıl Mirasının Korunması Hakkında Tavsiye Kararı, CEO, 1991..... 39
1.2.3.7. Avrupa Arkeolojik Mirasının Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, CEO, 1992 40
1.2.3.8. Antik Gösteri Alanları Kullanım Tüzüğü, CEO, 1997 42
1.2.4. ICOM ve ICOM Etik Kuralları 42
1.3. Ulusal Koruma Mevzuatı 42
1.3.1. Osmanlı Döneminde Koruma Mevzuatı 43
1.3.2. Cumhuriyet Döneminde Koruma Mevzuatı..... 46
1.3.2.1. 5805 Sayılı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine dair Kanun 46
1.3.2.2. 1710 Sayılı Eski Eser Kanunu 47
1.3.2.3. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile İlgili Mevzuat 47
1.3.2.3.1. Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Yönetmelikler 52
1.3.2.3.2. Taşınır Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Yönetmelikler ...
..... ……. 60
1.3.2.3.3. Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararları 65
1.3.2.3.4. Yönergeler 68

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YAPILAN TÜRK İSLAM DÖNEMİ KAZILAR

2.1. Türkiye'de Yapılan Türk İslam Dönemi Kazılarının Tarihçesi 70

2.2. Günümüzde Devam Eden Uzun Süreli Türk İslam Dönemi Kazıları …….. 78
2.2.1. Şanlıurfa, Harran Ören Yeri Kazısı 78
2.2.1.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi 78
2.2.1.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi 82
2.2.1.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları 83
2.2.1.4. Yayın Çalışmaları 93
2.2.2. Edirne, Yeni Saray Kazısı 94
2.2.2.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi 94
2.2.2.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi 98
2.2.2.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları 100
2.2.2.4. Yayın Çalışmaları 105
2.2.3. Diyarbakır, İç Kale Artuklu Sarayı Kazısı 106
2.2.3.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi 106
2.2.3.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi 108
2.2.3.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları 109
2.2.3.4. Yayın Çalışmaları 111
2.2.4. Bursa, İznik Çini Fırınları Kazısı 112
2.2.4.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi 112
2.2.4.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi 115
2.2.4.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları 118
2.2.4.4. Yayın Çalışmaları 125
2.2.5. Kayseri, Keykubadiye Sarayı Kazısı 126
2.2.5.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi 126
2.2.5.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi 129
2.2.5.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları 131
2.2.5.4. Yayın Çalışmaları 142
2.2.6. Konya, Kubâdâbâd Sarayı Kazısı 143
2.2.6.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi 143
2.2.6.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi 146
2.2.6.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları 150
2.2.6.4. Yayın Çalışmaları 163
2.2.7. Muğla, Milas, Beçin Kazısı 164
2.2.7.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi 164
2.2.7.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi 167

2.2.7.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları 168
2.2.7.4. Yayın Çalışmaları 182
2.2.8. Bitlis, Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı (Bitlis) Kazısı 183
2.2.8.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi 183
2.2.8.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi 186
2.2.8.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları 188
2.2.8.4. Yayın Çalışmaları 191
2.2.9. Antalya, Alanya Kalesi Kazısı 192
2.2.9.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi 192
2.2.9.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi 198
2.2.9.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları 200
2.2.9.4. Yayın Çalışmaları 209
2.2.10. Batman, Hasankeyf Ören Yeri Kazısı 210
2.2.10.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi 210
2.2.10.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi 214
2.2.10.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları 214
2.2.10.4. Yayın Çalışmaları 226
2.2.11. Eskişehir, Karacahisar Kalesi Kazısı 227
2.2.11.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi 227
2.2.11.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi 230
2.2.11.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları 232
2.2.11.4. Yayın Çalışmaları 235
2.2.12. Bitlis Kalesi Kazısı 235
2.2.12.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi 235
2.2.12.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi 239
2.2.12.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları 241
2.2.12.4. Yayın Çalışmaları 249
2.2.13. Elazığ, Harput İç Kale Kazısı 250
2.2.13.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi 250
2.2.13.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi 255
2.2.13.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları 256
2.2.13.4. Yayın Çalışmaları 261
2.2.14. Amasya, Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı 262
2.2.14.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi 262

2.2.14.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi 267
2.2.14.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları 268
2.2.14.4. Yayın Çalışmaları 270
2.2.15. Sivas, Divriği Kalesi Kazısı 271
2.2.15.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi 271
2.2.15.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi 273
2.2.15.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları 277
2.2.15.4. Yayın Çalışmaları 280
2.2.16. Erzincan, Kemah Kalesi Kazısı 281
2.2.16.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi 281
2.2.16.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi 285
2.2.16.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları 287
2.2.16.4. Yayın Çalışmaları 290
2.2.17. Mersin, Silifke Kalesi Kazısı 291
2.2.17.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi 291
2.2.17.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi 295
2.2.17.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları 297
2.2.17.4. Yayın Çalışmaları 301
2.3. Kısa Süreli Türk İslam Dönemi Kazıları 302
2.3.1. Sivas, İzzeddin Keykavus Şifahanesi Kazısı 302
2.3.2. Konya Alaeddin Tepesi Kazısı 302
2.3.3. Bursa, Orhan Bey Hamamı ve Yıldırım Darüşşifası Kazısı 303
2.3.4. Bursa, İznik Sultan Orhan İmareti ve Stuko Kalıntıları Kazısı..... 304
2.3.5. Konya Tac'ül Vezir Medresesi Kazısı 304
2.3.6. Afyon, Hisarardı Medresesi Kazısı 304
2.3.7. Kars, Ani Selçuklu Hamamları Kazısı 304
2.3.8. Sivas Çifte Minareli Medrese Kazısı 305
2.3.9. Çorum, Alaca, Kalehisar Medrese, Kervansaray, Hamam ve Keramik Fırınları Kazısı 305
2.3.10. Bursa, Reyhan Paşa Lahidi ve Çevresi Kazısı 306
2.3.11. Van Ulu Cami Kazısı 306
2.3.12. Sivas Gök Medrese Kazısı 306
2.3.13. Van Gevaş Tarihi Türk Mezarlığı Kazısı 307
2.3.14. Antalya, Alanya Gülefşan Kasrı Kazısı 307

2.3.15. Konya Dokuzun Hanı Kazısı 307
2.3.16. Van, Erciş Kalesi ve Çelebibağı Selçuklu Mezarlığı Kazısı 308
2.3.17. Burdur, İncir Han Kazısı 308
2.3.18. Isparta, Eğirdir Han Kazısı..... 308
2.3.19. Aksaray Melik Mahmudgazi Hangâhı Kazısı 309
2.3.20. İstanbul, Tekfur Sarayı Çini Fırınları Kazısı 309
2.3.21. Eski Van Hüsrevpaşa Külliyesi Kazısı 310
2.3.22. İstanbul Eyüp Sultan Cafer Paşa Türbesi Kazısı 311
2.3.23. Konya, Mevlana Müzesi (Dergâhı) Semahanesi Kazısı ve Eflaki Dede Türbesi Kazısı 311
2.3.24. Gaziantep Kalesi Kazısı 312
2.3.25. Ankara Eyne Bey Hamamı Kazısı 312
2.3.26. Kütahya, Germiyanoğullarından Kalma Hamam Kazısı 312
2.3.27. Bursa Bizans ve Osmanlı Yapı Kompleksi Kazısı..... 313
2.3.28. Bilecik Orhangazi İmareti ve Eski Pazar Mahallesi Çarşı Alanı Kazısı ….. ……..... 313
2.3.29. Kırklareli, Demirköy (Fatih) Demir Dökümhanesi Kazısı 313
2.3.30. Erzurum I. Aziziye Tabyası Kazısı..... 314
2.3.31. Aksaray, Alay Han Kazısı..... 314
2.3.32. Denizli, Akhan Kervan Sarayı Kazısı 315
2.3.33. Denizli, Çardak Han Kazısı..... 315
2.3.34. Konya, Karatay Medresesi Eyvanı Kazısı 315
2.3.35. Denizli, İlbadı Mezarlığı Kazısı 316
2.3.36. Burdur, Susuz Han Kazısı 316
2.3.37. Edirne Fazlullah Paşa Türbesi Kazısı 317
2.3.38. Aksaray II. Kılıçaslan Hamamı Kazısı 317
2.3.39. Şırnak, Cizre İç Kale Kazısı..... 317
2.3.40. Karaman Kalesi Kazısı 318
2.3.41. Hatay, Hassa Türkmen Mezarlığı Kazısı 318
2.3.42. Mardin Kalesi Kazısı 319
2.3.43. Nevşehir Kalesi Kazısı..... 319

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRK İSLAM DÖNEMİ KAZILARINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER

3.1. Türk İslam Dönemi Kazılarının Uluslararası Koruma Prensipleri ve Sözleşmeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi 320
3.2. Türk İslam Dönemi Kazılarına İlişkin Değerlendirmeler 344
3.2.1. Türk İslam Dönemi Kazılarında Kazı Alanı ve Yapı Türleri ……... 344
3.2.2. Kazı Bölgeleri ……... 354
3.2.3. Kazı Başkanlarının Uzmanlık Alanları ……. 355
3.2.4. Koruma-Onarım Faaliyetleri ……. 358
3.2.5. Kazı Sonuçları Sempozyum Bildirileri ve Yayın Faaliyetleri ……. 359
3.3. Türk İslam Dönemi Kazılarının Bilimsel Alana Katkıları Hakkında Değerlendirmeler …… 369
3.4. Türk İslam Dönemi Kazılarının Genel Sorunları ve Öneriler ……... 387
SONUÇ ……... 395
KAYNAKÇA …….. 403
EKLER ……..…… 438
ÖZGEÇMİŞ ……... 441

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Şanlıurfa İli, Harran İlçesi, Harran Örenyeri konumu …..…….. 78

Şekil 2: Harran şehir planı ……. 79

Şekil 3: Harran sit kararı……..……80

Şekil 4: Harran sit haritası ……..……..……81

Şekil 5: Harran sit sınırları ……..……... 81

Şekil 6: Harran Kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı …….. 82

Şekil 7: Harran kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı ek liste …….. 83

Şekil 8: Harran Surları Kuzeybatı girişi ……. 84

Şekil 9: Harran Ulu Cami ……... 84

Şekil 10: Harran'ı çevreleyen surların üzerindeki Harran Kubbe Evleri ……..…… 85

Şekil 11: Harran Un değirmenleri ……..…… 86

Şekil 12 : Restore edilen Harran güneybatı kulesi ……..... 86

Şekil 13: Harran İç Kale planı ...……. 87

Şekil 14: Harran Ulu Cami doğu duvarı ……...……. 87

Şekil 15: Harran Ulu Cami planı ……..……. 88

Şekil 16: 2014-2015 sezonlarında Harran Höyük hava fotoğrafı ve çalışma alanları haritası.……..……..... 89

Şekil 17: 2014-2015 sezonlarında Harran Höyük Erken Tunç Çağı açmaları …..... 89

Şekil 18: Harran Doğu Çarşısı planı ……..... 90

Şekil 19: Harran Doğu Çarşısından görünümler ……..…….. 90

Şekil 20: Harran Çarşı Hamamı ……...…….. 91

Şekil 21: Harran Çarşı Hamamı planı ve merkez sıcaklık bölümü ……..... 91

Şekil 22: Harran Saray (Balat) Hamamı planı …..……. 92

Şekil 23: Harran Miskçi dükkânı genel görünüm ……. 93

Şekil 24: Edirne İli, Merkez İlçesi, Yeni Saray konumu ….…….. 94

Şekil 25: 1800'lü yıllar Desardod Edirne Yeni Saray gravürü ……. 95

Şekil 26: Edirne Yeni Saray sit sınırlarının güncellenmesine ilişkin karar ……..... 96

Şekil 27: Edirne Yeni Saray sit haritası …….. 97

Şekil 28: Edirne Yeni Saray yapılarının konumu ……... 98

Şekil 29: Edirne Yeni Saray kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı …….. 99

Şekil 30: 1869 yılı Edirne Cihannüma Kasrı ……. 100

Şekil 31: 2014 yılı Edirne Yeni Saray Cihannüma Kasrı ……. 100

Şekil 32: Edirne Yeni Saray karolaj haritası . ……..…… 101

Şekil 33: Edirne Yeni Saray, Saray Mutfağı kazı ve restorasyon öncesi ……. 102

Şekil 34: Edirne Yeni Saray, Kum Kasrı Hamamı kazı ve restorasyon öncesi …… 102

Şekil 35: 2014 yılı Edirne Yeni Saray Namazgâhlı Çeşme . ……. 103

Şekil 36: 2014 yılı Edirne Yeni Saray Adalet Kasrı ……. 103

Şekil 37: Edirne Yeni Saray Su Maksemi …… …… 103

Şekil 38: 2014 yılı Edirne Yeni Saray, Saray Mutfağı ve çevresi ……. 104

Şekil 39: 2014 yılı Edirne Yeni Saray Bâbüssâde (Ak Ağalar Kapısı) ……..104

Şekil 40: Edirne Yeni Saray kazısı küçük buluntu örnekleri …… 105

Şekil 41: Diyarbakır ili, Sur ilçesi, İç Kale Artuklu Sarayı konumu …… 106

Şekil 42: Diyarbakır İç Kale Artuklu Sarayı hava fotoğrafı …… 107

Şekil 43: Diyarbakır İç Kale Artuklu Sarayı Cumhurbaşkanlığı Kararı ……..….. 108

Şekil 44: Diyarbakır İç Kale Artuklu Sarayı Cumhurbaşkanlığı Kararı ek liste ….. 109

Şekil 45: Diyarbakır İç Kale Artuklu Sarayı 1961-62 yıllarında açığa çıkartılan havuz …….. 109

Şekil 46: 1962 kazı sonrası Diyarbakır İç Kale Artuklu Sarayı planı …….. 110

Şekil 47: Diyarbakır İç Kale Artuklu Sarayı 1961-1962 kazılarında açığa çıkartılan havuz ve selsebil …….. 110

Şekil 48: Diyarbakır İç Kale Artuklu Sarayına çıkışa sağlayan tünel …….. 111

Şekil 49: Bursa ili, İznik ilçesi, İznik Çini Fırınları kazısı konumu …….. 112

Şekil 50: İznik Çini Fırınları arkeolojik sit sınırları ……. 113

Şekil 51: İznik Çini Fırınları tescil fişi ……. 114

Şekil 52: İznik Çini Fırınları kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı ……. 116

Şekil 53: İznik Çini Fırınları kazısına ilişkin 2007 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı 117

Şekil 54: 1981 yılı İznik Yenişehir Kapısı sondaj çizimleri …… 118

Şekil 55: 1984 yılı İznik Çini Fırınları BHD açması ……..... 119

Şekil 56: 1984 yılı İznik Çini Fırınları BHD açması, çökmüş fırın ……. 120

Şekil 57: 1984 yılı İznik Çini Fırınları BHD açmasında bulunan milet işi seramik örnekleri ……..……. 120

Şekil 58: İznik Çini Fırınlan kazısı BHD kazı alanı 1992 vaziyet planı ……121

Şekil 59: İznik Çini Fırınları kazısı BHD kazı alanı 1992 zemin planı ……..122

Şekil 60: İznik Çini Fırınları BHD kodlu çini fırınları …..…… 123

Şekil 61: 2015-2017 yıllarında İznik Çini Fırınlarında çalışılan plan kareler …….. 124

Şekil 62: İznik Çini Fırınları kazı buluntularından kalıba baskı teknikli figürlü süzgeçli testi parçaları …… 125

Şekil 63: Kayseri ili, Kocasinan ilçesi, Keykubadiye Sarayı konumu …….. 126

Şekil 64: Kayseri Keykubadiye Sarayı, genel görünümü ……. 127

Şekil 65: Kayseri Keykubadiye Sarayı tescil fişi …….. 128

Şekil 66: Kayseri Keykubadiye Sarayı sit haritası ……..…...….. 129

Şekil 67: Kayseri Keykubadiye kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı …….. 130

Şekil 68: Kayseri Keykubadiye Sarayı kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı ek liste …….. 131

Şekil 69: Kayseri Keykubadiye Sarayında bulunan çini parçası …….. 131

Şekil 70: Kayseri Keykubadiye Sarayı dört kemerli yapı ……. 132

Şekil 71: Kayseri Keykubadiye Sarayı dört kemerli yapı planı …… 132

Şekil 72: Kayseri Keykubadiye Sarayı dört kemerli yapı ……. 133

Şekil 73: Kayseri Keykubadiye Sarayı göl üzerine uzanan köşkün planı ……. 133

Şekil 74: Kayseri Keykubadiye Sarayı göl üzerine uzanan köşk, yuvarlak dilimli taşlar …….. 133

Şekil 75: Kayseri Keykubadiye Sarayı kemerli ve tonozlu yapı kazısı …… 134

Şekil 76: Kayseri Keykubadiye Sarayı kemerli ve tonoz kalıntısı …….. 134

Şekil 77: Kayseri Keykubadiye Sarayı birinci grup çini örnekleri ……. 135

Şekil 78: Kayseri Keykubadiye Sarayı ikinci grup çini örnekleri …… 135

Şekil 79: Kayseri Keykubadiye Sarayı dört kemerli yapı 2014 yılı sondajı ……. 136

Şekil 80: Kayseri Keykubadiye Sarayı 2014 yılı sondaj sonrası planı …… ……. 136

Şekil 81: 2014 yılı Kayseri Keykubadiye Sarayı insan figürlü çini ……..... 137

Şekil 82: 2014 yılı Kayseri Keykubadiye Sarayı lüster çini parçası …… 137

Şekil 83: 2014 yılı Kayseri Keykubadiye Sarayı çift kuş tasvirli çini …….. 137

Şekil 84: Kayseri Keykubadiye Sarayı 2015 yılı kazı başlangıcından görünümleri . 138

Şekil 85: Kayseri Keykubadiye Sarayı 2015 yılı kazı çalışmasından figürlü seramik …….. 138

Şekil 86: Kayseri Keykubadiye Sarayı 2015 yılı kazı çalışmalarına ilişkin plan …. 139

Şekil 87: Kayseri Keykubadiye Sarayı 2015 yılı kazı çalışmaları …… 139

Şekil 88: Kayseri Keykubadiye Sarayı 2016 Yılı kazı çalışması figürlü çini ……. 140

Şekil 89: Kayseri Keykubadiye Sarayı E-1 açmasında bulunan tandır …… 140

Şekil 90: Kayseri Keykubadiye Sarayı 2017 yılı kazı çalışmasında bulunan figürlü seramik konservasyonu ……..…….. 141

Şekil 91: Kayseri Keykubadiye Sarayı 2015 yılı kazı çalışmasında bulunan sikkeler …….. 141

Şekil 92: Konya İli, Beyşehir İlçesi, Kubâdâbâd Sarayı konumu ….…… 143

Şekil 93: Kubâdâbâd Sarayı restitüsyonu, M. Akok'a göre ……..…. 145

Şekil 94: Kubâdâbâd Sarayı 1/25000 ölçekli sit haritası ……. 145

Şekil 95: Kubâdâbâd Sarayı 1/5000 ölçekli Kubâdâbâd Sarayı sit haritası .....……. 146

Şekil 96: Kubâdâbâd Sarayı kazısı 1981 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ……..... 147

Şekil 97: Kubâdâbâd Sarayı kazısı 2017 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ……..…148

Şekil 98: Kubâdâbâd Sarayı kazısı 2017 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ek liste …….....149

Şekil 99: Kubâdâbâd Külliyesi'nin topoğrafik planı ……150

Şekil 100: Kubâdâbâd Sarayı kazı alanı ……151

Şekil 101: Kubâdâbâd Sarayı külliyesinin son bulgulara göre külliyenin vaziyet planı ……..……...…….. 152

Şekil 102: Kubâdâbâd üçüncü avlu ve Büyük Saray kuzeyden görünüş ……....…..153

Şekil 103: Kubâdâbâd Büyük Saray planı …….……150

Şekil 104: Kubâdâbâd Büyük Saray planı ……..……..154

Şekil 105: Kubâdâbâd Büyük Saray divan odasında bulunan özgün yerinde bulunan (insitu) çiniler …….……..155

Şekil 106: Kubâdâbâd Küçük Saray planı …….……156

Şekil 107: Kubâdâbâd Küçük Saray giriş eyvanı ve koridor ……...…..156

Şekil 108: Kubâdâbâd Küçük Saray ve Tersane …….…..157

Şekil 109: Kubâdâbâd Batı Köşkü ve Hamamı planı ……...…...……..157

Şekil 110: Kubâdâbâd Sarayı Gürlevi barajı ……....158

Şekil 111: Kubâdâbâd Kız Kalesi …….159

Şekil 112: Kubâdâbâd Kız Kalesi vaziyet planı …….....159

Şekil 113: Kubâdâbâd Kız Kalesi Hamamı 159

Şekil 114: Kubâdâbâd Kız Kalesi Hamamı'nda özgün yerinde bulunan (insitu) sır altı yıldız çini 160

Şekil 115: Kubâdâbâd Kız Kalesi, mozaikli taban …….....161

Şekil 116 : Kubâdâbâd Büyük Saray, sır altı duvar çinileri, Konya Karatay Müzesi ……...162

Şekil 117: Kubâdâbâd Büyük Saray'da bulunan çini Konya Karatay Müzesi …...…163

Şekil 118: Muğla İli, Milas İlçesi, Beçin Kalesi konumu ……..……164
Şekil 119: Beçin Kalesi tescil kararı ……...…….. 165
Şekil 120: Beçin Kalesi ……..... 166
Şekil 121: Beçin Kalesi sit haritası …….……. 166
Şekil 122: Beçin Kalesi Bakanlar Kurulu kararı eki liste ……. 167
Şekil 123: Beçin Kalesi vaziyet planı …….…….. 169
Şekil 124: Beçin Kalesi A. Gazi Medresesi kazı öncesi ……..……..... 170
Şekil 125: Beçin Kalesi A. Gazi Medresesi planı ……...…….. 170
Şekil 126: Beçin Kalesi A. Gazi Medresesi restorasyon sonrası ……..… 171
Şekil 127: Beçin Kalesi Bey Hamamı …….…… 171
Şekil 128: Beçin Kalesi Bey Konağı, 2017 yılı ……..……. 172
Şekil 129: Beçin Kalesi Bey Konağı ve Bey Hamamı …….. 172
Şekil 130: Beçin Kalesi Büyük Hamam kazı sonrası rölöve …….……... 173
Şekil 131: Beçin Kalesi Büyük Hamam sıcaklık kuzey eyvanı ……...… 173
Şekil 132: Beçin Kalesi Büyük Hamam soyunmalık ……...…… 173
Şekil 133: Beçin Kalesi Orhan Cami ve çevresi planı …….....….... 174
Şekil 134: Beçin Kalesi Orhan Cami ……...…… 174
Şekil 135: Beçin Kalesi Ahmed Gazi İmareti ……...…… 175
Şekil 136: Beçin Kalesi II nolu Türbe ……..…… 175
Şekil 137: Beçin Kalesi Orman Tekkesi planı 176
Şekil 138: Beçin Kalesi Orman Tekkesi kazı sonrası görünüm ……...… 176
Şekil 139: Beçin Kalesi Seymenlik zaviyesi planı ……...…..... 177
Şekil 140: Beçin Kalesi Menteşe Mezarlığı ……...……...… 177
Şekil 141: Beçin kazı alanı genel görünüm …….. 178
Şekil 142: Beçin Kalesi Yelli Medrese, giriş eyvanı ve hücreler ……..... 178
Şekil 143: Beçin Kalesi Ahmed Gazi Çeşmesi restorasyon öncesi ve sonrası ..….. 179

Şekil 144: Beçin Kalesi Yelli Medrese güçlendirme sonrası …..... 179
Şekil 145: Beçin Kalesi Ziyaretçi Karşılama Merkezi ……..... 180
Şekil 146: Beçin Kalesi çalışılan plan kareler …..... 180
Şekil 147: Bitlis İli, Ahlat İlçesi, Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı konumu …... 183
Şekil 148: Ahlat mezar taşları …….. 184
Şekil 149: Ahlat kümbetleri ……. 184
Şekil 150: Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı tescil kararı ……..…….. 185
Şekil 151: Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı sit haritası ……. 186
Şekil 152: Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı Bakanlar Kurulu kararı ……..... 187
Şekil 153: Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı Bakanlar Kurulu kararı eki liste …... 188
Şekil 154: Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı kazı sınırları ……..... 189
Şekil 155: Ahlat Meydan Mezarlığı kuzey girişi …….. 190
Şekil 156: Ahlat Meydan Mezarlığı üç gözlü akıt, temizlik çalışması sonrası ……. 190
Şekil 157: Ahlat Meydan Mezarlığı şahide restorasyonu örneği ……...…….. 191
Şekil 158 : Antalya İli, Alanya İlçesi, Alanya Kalesi konumu ……. 192
Şekil 159: Alanya Kalesi yapıları 193
Şekil 160 : Alanya Kalesi genel görünümü …….. 194
Şekil 161 : Alanya Kalesi Kızıl Kule ……..….. 194
Şekil 162: Alanya İç Kale ……... 195
Şekil 163: Alanya Kalesi Ehmedek vaziyet planı ……. 196
Şekil 164 : Alanya Kalesi Ehmedek ……..…...196
Şekil 165 : Alanya Kalesi Tescil kararı ……..... 197
Şekil 166: Alanya Kalesi sit haritası …… 198
Şekil 167: Alanya Kalesi Bakanlar Kurulu kararı …… 199
Şekil 168: Alanya Kalesi Bakanlar Kurulu Kararı ek liste……...……. 200

Şekil 169: Alanya Kalesi 1986 yılı kazılarında açığa çıkarılan Saray kalıntısına ait vaziyet planı ……. 201

Şekil 170: Alanya Kalesi Tophane Mahallesi'ndeki şapelin rölövesi …….. 204

Şekil 171: Alanya Kalesi'nde 2011 ve 2013 yıllarında yapılan çalışma alanları …. 205

Şekil 172: Alanya Kalesi'nde 2018 yılında kazısı yapılan bölüm ……... 206

Şekil 173 : Alanya Kalesi Ehmedek üçgen burç kazı sonrası ortofoto görünüm …. 207

Şekil 174: Alanya Kalesi Ehmedek üçgen burç 207

Şekil 175: Alanya Kalesi Arasta'nın kazı öncesi görünümü ……..…. 208

Şekil 176: Alanya Kalesi kazılarında bulunan ve konservasyonu yapılan 30x30 çini plakaları ……..……. 209

Şekil 177: Batman İli, Hasankeyf İlçesi, Hasankeyf kazı alanı konumu …….. 210

Şekil 178 : Hasankeyf genel görünüm ……. 211

Şekil 179: Hasankeyf tescil kararı ……..……..... 212

Şekil 180: Hasankeyf sit haritası ……..……..……... 213

Şekil 181: Hasankeyf seramik Fırınları kazı alanı …….……..… 214

Şekil 182: Hasankeyf seramik Fırınları kazı alanı …….….. 215

Şekil 183: Hasankeyf kazısı sıraltı teknikli seramik örneği …….…... 215

Şekil 184: Hasankeyf Zeynel Bey Külliyesi …….……... 217

Şekil 185: Hasankeyf Türbe taşıma projesi kesiti …… 217

Şekil 186: Hasankeyf Türbe'nin taşınması esnasındaki görüntüler 217

Şekil 187: Hasankeyf Yamaç Külliyesi ve mihrabı ……..…… 218

Şekil 188: Hasankeyf Artuklu Köprüsü restorasyonu çalışmaları ……..... 219

Şekil 189: Hasankeyf İmam Abdullah Türbesi, restorasyon öncesi ve sonrası …… 220

Şekil 190: Hasankeyf Er Rızk Cami taşınması planlanan elemanlar ……..…… 221

Şekil 191: Er Rızk Cami taşınması planlanan elemanların plandaki yerleri …… 221

Şekil 192: Hasankeyf Kızlar Cami ……..... 222

Şekil 193: Hasankeyf Süleyman Cami. 222

Şekil 194: Hasankeyf Koç Cami Kompleksi ……..... 222

Şekil 195: Hasankeyf Artuklu Hamamı ……..... 223

Şekil 196: Hasankeyf Mardinike Külliyesi ……. 224

Şekil 197: Hasankeyf Mardinike Külliyesi, su altı koruma projesi kesiti ……..... 224

Şekil 198: Hasankeyf Mardinike Külliyesi, uygulama sonrası …… 224

Şekil 199: Eskişehir İli, Odunpazarı İlçesi, Karacahisar Kalesi konumu …….. 227

Şekil 200: Karacahisar Kalesi giriş kapısı ……..……. 227

Şekil 201: Karacahisar Kalesi tescil kararı ……..……..... 228

Şekil 202: Karacahisar Kalesi sit haritası ……..…….. 229

Şekil 203 Karacahisar kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı …… 230

Şekil 204: Karacahisar kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı ek liste …….. 231

Şekil 205: Karacahisar Kalesi giriş alanı 2001 yılı rölövesi …..…….. 232

Şekil 206: Karacahisar Kalesi vaziyet planı ……..…….. 233

Şekil 207: Karacahisar Kalesi iç sur girişi ……..……..……... 233

Şekil 208: Karacahisar Kalesi 2011-2014 çalışma alanları ……..…… 234

Şekil 209: Bitlis İli, Merkez İlçesi, Bitlis Kalesi konumu ……..... 235

Şekil 210: Matrakçı Nasuh'un Bitlis Minyatürü ……..……..…. 236

Şekil 211: Bitlis Kalesi güney surları ……. 236

Şekil 212: Bitlis Kalesi tescil kararı …...……...……... 237

Şekil 213: Bitlis Kalesi sit haritası ……...……..... 238

Şekil 214: Bitlis Kalesi kazısına ilişkin 2003/6006 sayılı Bakanlar Kurulu kararı … ……..…… 239

Şekil 215: Bitlis Kalesi kazısına ilişkin 2010/708 sayılı Bakanlar Kurulu kararı eki liste ……..…… 240

Şekil 216: Bitlis Kalesi 2005 yılı kazısı hamam planı ……...…….. 241

Şekil 217: Bitlis Kalesi'ndeki damamın soğukluk bölümü …….. 242

Şekil 218: Bitlis Kalesi'ndeki hamamın halvet kısmının kubbesi ……..…….. 242

Şekil 219: Bitlis Kalesi doğu burcunda açığa çıkartılan yapı ……..…… 243

Şekil 220: Bitlis Kalesi ilk dönem kazıları (2004-2009) küçük buluntu örnekleri …….. 243

Şekil 221: Bitlis Kalesi 2011-2015 dönemi kazı alanları ……..….. 244

Şekil 222: Bitlis Kalesi tromplu mekân ve çevresi ……...……... 245

Şekil 223: Bitlis Kalesi 2013 yılı ahşap destekleme çalışmaları ……..... 246

Şekil 224: Bitlis Kalesi, 2015 yılı kazı çalışmaları sonrası hava fotoğrafı ……..…. 246

Şekil 225: Bitlis Kalesi 2018 yılı ve öncesi kazı alanları …….. 247

Şekil 226: Bitlis Kalesi 2018 yılı lüle buluntuları örnekleri …… 248

Şekil 227: Elazığ İli, Merkez İlçesi, Harput İç Kale konumu ……...….... 250

Şekil 228: Harput İç Kale genel görünüm ……...……. 251

Şekil 229: Harput İç Kale tescil kararı …….……. 252

Şekil 230: Harput İç Kale sit haritası ……...……. 253

Şekil 231: Harput İç Kale ve çevresi konum planı ……..…….. 254

Şekil 232: Harput İç Kale kazılarına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı …… 255

Şekil 233: Harput İç Kale kazılarına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı ek listen…..… 256

Şekil 234: Harput İç Kale Cami açması ..……..……... 257

Şekil 235: Harput İç Kale Cami mihrabı ……..... 257

Şekil 236: Harput İç Kale, Kale Mahallesi ve Çevresi Planı ……...….. 258

Şekil 237: Harput İç Kale kazısı çalışma alanları …… 259

Şekil 238: Harput İç Kale kazı alanı 259

Şekil 239: Harput İç Kale 2014 yılı Belek Burcu kazısı, sal döşeme …..…… 260

Şekil 240: Harput İç Kale hava Fotoğrafı ……..……...….... 260

Şekil 241: Amasya İli, Merkez İlçesi, Harşena Kalesi konumu ……..... 262

Şekil 242: Harşena Kalesi ……...……. 263

Şekil 243: Amasya Kalesi Kızlar Sarayı ..……..…….. 264

Şekil 244: Amasya Kalesi tescil kararı ……. 265

Şekil 245: Amasya Kalesi tescil fişi …… 266

Şekil 246: Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı …..... 267

Şekil 247: Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı ek liste ……..... 268

Şekil 248: Harşena Kalesi 2006 yılı açması genel görünüm ……..…….. 268

Şekil 249: Amasya Kalesi Cinabolu Tüneli kesiti …… 269

Şekil 250: Sivas İli, Divriği İlçesi, Divriği Kalesi konumu …….……. 271

Şekil 251: Divriği Kalesi genel görünümü ……...…… 272

Şekil 252: Divriği Kalesi tescil kararı ……...……..……. 273

Şekil 253: Divriği Kalesi tescil fişi ……..……..…… 274

Şekil 254: Divriği Kalesi sit haritası ……...……... 275

Şekil 255: Divriği Kalesi kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı …… 276

Şekil 256: 2007 yılı Divriği Kalesi Yukarı Kilise genel görünüm …….…..... 277

Şekil 257: 2009 yılı Divriği Kalesi imalathane açma planı ……..……. 277

Şekil 258: Divriği Surları, Ana Kapı ve Sultan Kapısı ……...……..…… 278

Şekil 259: Divriği Kalesi mağara bölgesi …….…… 278

Şekil 260: 2017 yılı Divriği Kalesi Hamamlı Köşk …… 279

Şekil 261: Divriği Kalesi kazısı 2017 buluntusu gümüş toka ..……..…… 280

Şekil 262: Erzincan İli, Kemah İlçesi, Kemah Kalesi konumu ……...…. 281

Şekil 263: Kemah Kalesi genel görünümü ……...…… 282

Şekil 264: Kemah Kalesi tescil kararı …….…… 283

Şekil 265: Kemah Kalesi tescil kararı ek liste ……..…… 284

Şekil 266: Kemah Kalesi sit haritası …….……..…….. 285

Şekil 267: Kemah Kalesi kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı …… 286

Şekil 268: Kemah Kalesi kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı eki liste …..…... 287

Şekil 269: Kemah Kalesi kazı çalışmalarını gösterir harita …….. 288

Şekil 270: Kemah Kalesi kazı buluntusu yazma eser ……..……..…… 289

Şekil 271: Kemah Kalesi Saray Hamamı ……. 289

Şekil 272: Kemah Kalesi kazısı 2017 yılı çalışma alanları ……..……. 290

Şekil 273: Mersin İli, Silifke İlçesi, Silifke Kalesi konumu …… 291

Şekil 274: Silifke Kalesi kazı öncesi görüntüsü ……..…… 291

Şekil 275: Silifke Kalesi tescil kararı …….. 292

Şekil 276: Silifke Kalesi tescil kararı ek liste ……..…… 293

Şekil 277: Silifke Kalesi sit haritası ……...…….. 294

Şekil 278: Silifke Kalesi kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı ……. 295

Şekil 279: Silifke Kalesi Bakanlar Kurulu kararı ek liste …….……. 296

Şekil 280: Silifke Kalesi planı …….…… 297

Şekil 281: Silifke Kalesi çalışma alanlar ……..……... 298

Şekil 282: Silifke Kalesi Mescit ……...…… 298

Şekil 283: Silifke Kalesi (G) Nolu mekân kazı öncesi görünümü ……..... 299

Şekil 284 : Silifke Kalesi (G) Nolu mekân kazı sonrası görünümü ……..... 299

Şekil 285 : Silifke Kalesi ahşap desteklerle yapılan güçlendirme çalışmaları ……. 300

Şekil 286: Silifke Kalesi duvarlarda yapılan geçici koruma çalışmaları ……..... 300

Şekil 287: Silifke Kalesi 2017 yılı kazı çalışmaları sonrası genel görünüm ……..... 301

Şekil 288: Türkiye'de arkeolojik alanlarda yapılan kazı ve araştırma türleri ..…… 322

Şekil 289: Türkiye'de arkeolojik kazı izinlerine ilişkin idari akış şeması …… 323

Şekil 290 : Türk İslam dönemi kazılarının alan türlerine ilişkin grafik ……. 350

Şekil 291: Uzun süreli Türk İslam dönemi kazılarının alan türlerine göre dağılımını gösterir grafik …….. 350

Şekil 292: Yapı türlerinin bulundukları Türk İslam dönemi kazı alanlarının sayısını gösterir grafik …….. 351

Şekil 293: Türk İslam dönemi kazı alanlarında bulunan yapı türlerinin sayısal dağılımını gösterir grafik ……...…….. 352

Şekil 294: Yıllara göre yeni kazı başlangıç sayısını gösterir grafik …….. 353

Şekil 295: Uzun süreli Türk İslam dönemi kazılarının ilk başlangıç tarihlerini gösterir grafik ……... 353

Şekil 296: Türk İslam dönemi kazılarını coğrafi bölgelere göre dağılımını gösterir grafik ……... 354

Şekil 297: Türk İslam dönemi kazılarını coğrafi bölgelere göre dağılımını gösterir harita ……..…….. 354

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili yönetmelikler ……..…….…. 52

Tablo 2 : Taşınır kültür varlıkları ile ilgili yönetmelikler …….. 61

Tablo 3: Taşınmaz Kültür Varlıklarına İlişkin bazı İlke Kararları ……...…… 65

Tablo 4: Kültür Varlıklarına İlişkin Yönergeler ……...…… 68

Tablo 5: Türkiye'de yapılan Türk İslam dönemi kazıları kronolojisi ve türleri ….. 74

Tablo 6: Uzun süreli Türk İslam dönemi kazı başkanları, bağlı oldukları kurumlar ve kazıları finansal açıdan destekleyen kurumlar …… 324

Tablo 7: Kısa süreli Türk İslam dönemi kazıları kazı başkanları ve adına kazı çalışmaları yürütülen kurumlar ……..……... 325

Tablo 8: Kazısı yapılan alan türü ve kazı ile ortaya çıkarılan veya mevcut yapılar …….. 344

Tablo 9: Uzun süreli kazıların kazı başkanlarının uzmanlık alanlarını gösterir tablo …….. 355

Tablo 10: Kısa süreli kazıların kazı başkanlarının/bilimsel danışmanlarının uzmanlık alanlarını gösterir tablo ……..... 356

Tablo 11: Uzun süreli kazılara ilişkin koruma ve onarım faaliyetlerini gösterir tablo …….. 358

Tablo 12: Kazı Sonuçları Toplantısı bildirilerinde uzun süreli Türk İslam dönemi kazılarına ilişkin tablo …… 359

Tablo 13: Kısa süreli kazılara ilişkin toplantı bildirilerini gösterir tablo …… 364

Tablo 14: Türk İslam dönemi kazıları ve bilimsel açıdan önemleri ..…… 370

Tablo 15: YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan uzun süreli Türk İslam dönemi kazılarını ya da kazı alanlarını konu alan tezler……. 376

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü arşiv çalışması izin yazısı ……..… 438

Ek 2: Günümüzde devam eden uzun süreli Türk İslam dönemi kazılarının konumunu gösterir harita ..……...……...… 439

Ek 3: Kısa süreli Türk İslam dönemi kazılarının konumunu gösterir harita ……...… 440

KISALTMALAR

DSİ: Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü

GAP: Güneydoğu Anadolu Kalkınma İdaresi Başkanlığı

ICCROM: International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (Uluslararası Kültür Varlıklarını Koruma ve Restorasyon Eğitim Merkezi)

ICOM: International Council of Museums (Uluslararası Müzeler Konseyi)

ICOMOS: International Council of Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)

KTB: Kültür ve Turizm Bakanlığı

KTVKYK: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu

KVKYK: Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu

KVMGM: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

MPGM: Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim Kültür Kurumu)

TTK: Türk Tarih Kurumu

VGM: Vakıflar Genel Müdürlüğü

GİRİŞ

Türk tarihi açısından İslam dininin kabulü ile başlayan dönemi ifade eden "Türk İslam Dönemi" toplumsal yapı olarak göçerlik, yarı göçerlik ve yerleşik hayatı içermektedir. Sürekli hareket halindeki ya da konargöçer haldeki Türk toplumları etkileşimde bulundukları diğer toplumların ve toprakların sanat yaklaşımlarını kendi öz kültürleriyle sentezleyerek yeni bir sanatsal yorum ile ortaya koymuşlardır. Bu yeni sanatsal yaklaşım, Türk İslam sanatı olarak kabul görmektedir. Özellikle yerleşik hayatın büyük oranda benimsenmesi, siyasi birlik çabaları, ele geçirilen topraklarda kalıcı olma isteği, Türk topluluklarınca kendi kültür ve sanatlarını yansıtacak yeni imar faaliyetleri yapılmasına neden olmuştur.

Günümüz Türkiye'sinin üzerinde kurulu olduğu Anadolu topraklarında hâkimiyet süren ilk Türk İslam devleti ise Büyük Selçuklu devleti olup, 1040 Dandanakan Zaferi öncesinde de göçer ya da yarı göçer Türkler'in Anadolu topraklarında yaşadığı bilinmektedir. Ancak Anadolu'daki Türk İslam sanatının en anıtsal eserleri Büyük Selçuklu ve sonrasında kurulan devletler/siyasi birlikler döneminde olmuştur.

Anadolu topraklarında geçmiş medeniyetlere ilişkin araştırma ve çalışmalar 19. yüzyıla kadar dayanmakla beraber "Türk İslam Sanatı"na ilişkin araştırma ve çalışmaların bilimsel bir alana dönüşmesi ancak, 1949 yılında Prof. Dr. Remzi Oğuz Arık tarafından Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi bünyesinde "Türk İslam Sanatları Tarihi" kürsüsü kurmasıyla başlamış, bu alandaki çalışmaların hız kazanması, Prof. Dr. Suut Kemal Yetkin önderliğinde Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi bünyesinde Türk ve İslam Sanatları Enstitüsü kurulmasıyla olmuştur (Türk İslam Sanatları, 2020).

Tez çalışmamızda, Türk İslam sanatına yönelik araştırmaların önemli bir ayağı olan arkeolojik kazı faaliyetlerinin, uluslararası ölçekte kabul görmüş koruma ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmesi amaçlanmış olup, bu amacın altında yatan ana etmen ise arkeolojik kazı faaliyetlerinin kültür varlıklarının korunması ve gelecek nesillere aktarılmasının bir aracı olduğu bakış açısıdır. Bu bakış açısı çerçevesinde, tezin ana sorunsalı Türkiye'de yapılan ve Türk İslam dönemini ve sanatını konu alan arkeolojik kazı faaliyetlerinin kültür varlıklarının korunması bağlamında uluslararası koruma prensipleri açısından değerlendirilmesinin sağlanmasıdır.

Çalışmamızın ana çatısı, “Koruma Kuramları, Uluslararası Örgütler ve Koruma Mevzuatı”, “Türkiye’de Yapılan Türk İslam Dönemi Kazıları” ve “ Türk İslam Dönemi Kazılarına İlişkin Değerlendirmeler” adlı üç temel başlık üzerine kurgulanmıştır.

“Koruma Kuramları, Uluslararası Örgütler ve Koruma Mevzuatı” başlığında kültür varlıklarının korunmasına ilişkin kuramsal süreçler irdelenmiş, sonrasında Türkiye’nin de tarafı olduğu uluslararası kuruluşlar ve bu kuruluşlarca çıkartılmış, tüzük, tavsiye kararı, sözleşme gibi ilkesel metinler diğer bir deyişle uluslararası koruma prensipleri incelenmiştir. Sonrasında ise ulusal koruma mevzuatı Osmanlı döneminde çıkartılan ilk Asar-ı Atika’dan itibaren ele alınmış, günümüz koruma mevzuatı olan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile ilgili mevzuat detaylıca anlatılmıştır.

“Türkiye’de Yapılan Türk İslam Dönemi Kazıları” bölümünde öncelikle “Türkiye’de Yapılan Türk İslam Dönemi Kazılarının Tarihçesi” başlığı altında Sanat Tarihi kürsüsünün kurulması, Türk İslam sanatının bilimsel alana dönüşmesi hakkında bilgi verilerek bu çalışmanın asıl konusu olan Türk İslam dönemi kazılarının kronolojik sırası verilmiş, sonrasında da çalışma konusu kazılar tek tek anlatılmıştır.

Kısaca değinmek gerekirse; Türkiye’de ilk “Sanat Tarihi” kürsüsü, 1943 yılında İstanbul Üniversitesi bünyesinde kurulmuş olup, “Sanat Tarihi” kürsülerinin kurulması Türk İslam dönemi araştırmalarına yeni bir boyut katmış, “Türk İslam Sanatı”na yönelik “arkeolojik kazı” faaliyetleri yoğunlaşmıştır. Bu kazılarda elde edilen bulgular “Türk İslam Döneminin ve Sanatının” aydınlatılması için büyük katkılar sağlamıştır.

Bununla birlikte Türk İslam dönemi eserlerine ilişkin kazı çalışmaları “Sanat Tarihi” kürsülerinin kurulmasından daha önce, 1937 yılında Mimar Sedat Çetintaş tarafından Sivas ilinde yer alan, I. İzzeddin Keykavus Şifahanesi ve Medresesi kazısı ile başlamış, bunu 1940 yılında Arkeolog Prof. Dr. Remzi Oğuz Arık’ın yapmış olduğu Alâaddin Tepesi kazısı izlemiştir (Arık (R), 1987a: 74-75).

“Türkiye’de Yapılan Türk İslam Dönemi Kazılarının Tarihçesi” başlığında Türk İslam dönemi konulu kazıların kronolojik listesi verilecek olup, 1950 yılında İngiliz Arkeoloji Enstitüsü bünyesinde, İslam Sanatı ve Arkeolojisi Profesörü David

Storm Rice tarafından yürütülen "Harran" kazıları hem İslam Sanatı konusunda uzman bir kişi tarafından başlatılmış ilk kazı olması hem de -her ne kadar kesintiye uğrasa da- günümüzde de devam ediyor olması açısından ayrıca önemlidir.

Kubâdâbâb kazıları ise, Selçuklu sanatı ve mimarlığı açısından yeni verilerin elde edilmesi açısından büyük önem arz etmekle birlikte Prof. Dr. Rüçhan Arık tarafından Türkiye'deki "Türk İslam Sanatı" konulu ilk profesyonel ve tam teşkilatlı kazı olarak değerlendirilmektedir (Arık (R), 2000: 47).

Türkiye'de, Türk İslam dönemi ile yakın ve ilişkili bir dönem olan Bizans dönemine ve sanatına yönelik bilimsel kazıların ise ilk olarak Osmanlı'nın son döneminde 20. yüzyılın başlarında İstanbul Hipodrum çevresinde yer alan Bizans saray kalıntılarında yapılan kazılar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Tümer Erdem, 2005: 751). Cumhuriyet dönemine gelindiğinde David Talbot-Rice tarafından yürütülen ve 1927 yılında başlatılan "At Meydanı" kazısı ve aynı yıl yapılan Yuşa Tepesi (Yoros Kalesi) kazısı (Tümer Erdem, 2005: 750) Bizans sanatına ve dönemine ilişkin ilk kazılar olmuştur. Bu konuya "Türkiye'de Yapılan Türk İslam Dönemi Kazılarının Tarihçesi" başlığında ayrıca yer verilmiştir.

Son bölüm olan "Türk İslam Dönemi Kazılarına İlişkin Değerlendirmeler" başlığında ise öncelikle ilk bölümde detayıyla anlatılan koruma prensipleri on madde altında özetlenerek, her madde bir değerlendirme ölçütü olarak ele alınmış ve Türk İslam dönemi kazılarının bu ölçütler yönünden değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmenin ardından sayısal analizler yapılarak, Türk İslam dönemi kazılarının bilimsel açıdan önemleri "Türk İslam Dönemi Kazılarının Bilimsel Alana Katkıları Hakkında Değerlendirmeler" başlığı altında ele alınmıştır. Son olarak da Türk İslam dönemi kazılarının genel sorunları tespit edilmeye ve çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

1. Çalışmanın Konusu

Tez çalışmamızda Türk İslam sanatına ilişkin bulgular edinme amacıyla yapılan Türk İslam dönemi kazıları, bu kazı alanların aslında birer evrensel kültür mirası olduğu dikkate alınarak, kültür varlıklarının korunmasına ilişkin kuramsal gelişmeler, söz konusu kuramsal gelişmelerin yansıması olan ve Türkiye'nin de tarafı olduğu Uluslararası kuruluşlar ile bu kuruluşlarca hazırlanan sözleşme, tüzük ve diğer ilkesel metinler ile ulusal koruma mevzuatı konu edilmiştir.

Bu kapsamda öncelikle kültür varlıklarının korunmasına ilişkin yasal mevzuat ve alt yapısını oluşturan kuramsal süreçler ile uluslararası koruma prensipleri de diyebileceğimiz tüzük ve diğer ilkeler incelenmiş, sonrasında Türk İslam dönemi kazıları ve bu alanlarda yapılan çalışmalar ayrı ayrı başlıklar halinde anlatılmış son olarak da Türk İslam dönemi kazılarının değerlendirilmesi yapılmıştır.

Türk İslam dönemi kazılarının değerlendirilmesinde öncelikle yukarıda kısaca değinildiği üzere uluslararası koruma prensipleri esas alınmış olup, üçüncü bölümde "Türk İslam Dönemi Kazılarının Uluslararası Koruma Prensipleri ve Sözleşmeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi", "Türk İslam Dönemi Kazılarına İlişkin Değerlendirmeler" ve "Türk İslam Dönemi Kazılarının Bilimsel Alana Katkıları Hakkında Değerlendirmeler" başlıkları altında değerlendirmelerde bulunulmuş olup, "Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi" başlığında değerlendirme ölçütlerine ilişkin daha detaylı bilgi verilmiştir.

2. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Türkiye'de yapılan Türk İslam dönemi kazılarının bir bütün olarak ele alınmasını ve değerlendirilmesini sağlamak amacıyla yapılmış olan bu çalışmayı benzer çalışmalardan ayıran en önemli özellik, bütüne ve parçalara ayrı ayrı odaklanmasıdır.

Branşlaşma, bir alana en ince detayına kadar hâkim olmayı sağlamışken, parçaların bütünün önüne geçmesine neden olmuştur. 1920'li yıllarda ortaya atılan ve hala birçok alanda geçerliliğini koruyan Gesthalt Teorisi'nde de vurgulandığı gibi bütün parçaların toplamı değil daha fazlasıdır. Bununla birlikte parçalar da kendi içlerinde bir bütündür ve ayrı ayrı önemlidir. Bu çalışmada önce bütünü görmek sonrasında parçalara inmek, en son olarak da yeniden bir bütün oluşturmak amaçlanmıştır.

Tez çalışmamız, daha önce çeşitli çalışmalarda ayrı ayrı konu edilmiş ama aslında kültür varlıklarının korunmasının birer parçası olan birçok başlığın tek çatı altında toplaması ve Türkiye'de yapılan Türk İslam dönemi kazılarının hem ayrı ayrı hem de bir bütün olarak ele alınması açısından önem arz etmektedir. Yapılan literatür taramasında Türk İslam dönemi kazılarına ilişkin bu kapsamda hazırlanmış bir çalışmaya rastlanmamış olup, tez çalışmamızın alanında öncü olabileceği değerlendirilmektedir.

Çalışmamızın en önemli amacı Türk İslam sanatına ilişkin yapılan kazıların nihai amaç olmadığı, aslında kültür varlıklarının korunmasında bir parça ve bir araç olduğu vurgusuyla, Türk İslam dönemi kazılarının değerlendirilmesini yapmaktır.

Değerlendirmenin ölçütleri ise amaca uygun olarak kısaca uluslararası koruma mevzuatı ya da prensipleri diyebileceğimiz, kuramlar, ilkeler, tüzükler ve sözleşmelerde yer alan ana hususlardır. Bu bakış açısı Türk İslam dönemi kazılarını küçük buluntuların ya da mimari plan şemalarının arasında sıkışmaktan kurtarması, bu alanlara geniş bir bakış açısıyla bakılabilmesine katkı sağlayacaktır.

3. Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi

Literatür ve arşiv araştırmasına dayanan bu çalışmada, yukarıda değinilen bakış açısı doğrultusunda öncelikle dünyayı "kültür varlıklarının korunması" anlayışına götüren kuramsal süreçler, dünyada koruma alanında yapılmış yasal ya da yasal bağlayıcılığı olmamakla beraber genel kabul görmüş ilkeler, bu ilkelerde meydana gelen değişiklikler ve sonrasında Türkiye'de koruma alanında yapılan yasal düzenlemeler incelenmiştir.

Türk İslam dönemi kazılarının da nihai amacı -diğer tüm kültürel faaliyetlerde olduğu gibi- Dünyanın uzun düşünsel süreçler, doğru ya da yanlış uygulamalar, yıkımlar, tahribatlar, geçmişe özlem, onarımlar, yeniden yapımlar gibi birçok denemeler sonucunda ulaştığı kültür varlıklarının sadece ait oldukların toprakların değil tüm dünyanın ortak mirası olduğu ve herkesin bu mirası korumakla yükümlü olduğu yargısı doğrultusunda, kültür varlıklarının korunmasıdır.

Çalışma kapsamında öncelikle "koruma" kavramının kökeni ve "koruma kuramları"nın ortaya çıkışı irdelenmiştir. Taşınır eserlerin korunması çok eski dönemlere dayansa da günümüzdeki manası ile taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına ilişkin kuramsal temeller 19. yüzyılda atılmaya başlanmıştır. Uygulamaları her ne kadar büyük tahribatlara yol açsa da Eugene Emmanuel Viollet le Duc'ün "Restorasyon Üzerine" adlı eserinde vurguladığı kimi düşünceler ile bazı uygulamalarına karşı geliştirilen düşünceler, günümüz koruma ve restorasyon anlayışının oluşmasına katkı sağlamıştır.

Koruma alanındaki en önemli isimlerden biri ise; Viollet le Duc'ün fikirleri ve ona karşıt geliştirilmiş fikirleri belirli bir çerçevede harmanlayarak "Çağdaş Koruma" kavramını ortaya çıkaran Camillo Bioto'dur. Camillo Boito'nun görüşleri

1931 yılında toplanan Atina Konferansı sonrasında İtalya'nın koruma kanunu olarak yayınlanan “Carta del Restauro” ya büyük oranda yansımıştır.

Kültür varlıklarının korunması ve bunlara yapılacak müdahaleler konusunda en yoğun tartışmalar 20. yüzyılın ilk yarısında başlamış olup, II. Dünya Savaşı sonucu ortaya çıkan tahribatlar ve eski şehirlerin yeniden kurulması süreçleri bu tartışmaların sayısını ve hızını arttırmıştır. Yaşanan bu tartışmaların sonunda koruma alanında ortak ilkelerin belirlendiği Venedik Tüzüğü'nün yayınlanması koruma alanındaki çalışmaların daha da artmasını sağlamıştır.

1964 yılında yayınlanan Venedik Tüzüğü birçok devlet tarafından kabul edilmiştir ve günümüzde hala geçerliliğini sürdürmekte olup, birçok yasal düzenlemenin de altlığı olmuştur. Bu çalışmada uluslararası koruma mevzuatı adı altında incelenen metinlerin bazıları yasal bağlayıcılığı olan sözleşme anlaşmalar olsa da bazılarının da aslında yasal bağlayıcılığı olmamasına rağmen devletlerce kabul edilen ilkesel metinlerdir.

Bu alanda yapılan ilk yasal düzenlemeler 1954 yılında yapılan UNESCO üye ülkelerin taraf olduğu “Lahey Sözleşmesi” ile Avrupa Konseyi ülkelerinin taraf olduğu “Avrupa Kültür Anlaşmasıdır.”

Venedik Tüzüğü'nde değinilen “koruma” alanında çalışacak uluslararası bir organizasyon kurulması gerekliliği fikri doğrultusunda kurulan ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) tarafından bir süreklilik halinde düzenlenen toplantılarda yeni ortaya çıkan durumlara ilişkin ek ilkeler/tüzükler belirlenmiştir. Hükümetler dışı bir organizasyon olan ICOMOS tarafından sürdürülen bu yoğun faaliyetler UNESCO ve Avrupa Konseyi'nin de bu alandaki faaliyetlerini arttırmasına neden olmuştur. Birleşmiş Milletler bünyesinde kurulmuş olan UNESCO üyesi ülkeler 1972 yılında, “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme” imzalamıştır. Bu sözleşme ile “kültür varlığı” kavramı koruma literatürüne girmiştir. Yine bu sözleşmenin en önemli yaklaşımlarından bir tanesi kültür varlıklarının evrensel olduğu görüşüdür. Kültür varlıklarının korunması, topraklarında bulunduğu ülkelerin sorumluluğunda olmakla birlikte bu varlıklar bütün dünya toplumlarının varlığıdır.

ICOMOS tarafından yoğun bir şekilde yürütülen toplantılara Avrupa Konseyi seyirci kalmamış 1975 yılı Avrupa Mimari Miras yılı ilan edilerek koruma alanında

Venedik Tüzüğü'nün ötesine geçecek sözleşme metinleri hazırlanması amaçlanmıştır. Avrupa Mimari Miras Sözleşmesi her ne kadar Venedik Tüzüğü'nün yerini alamamışsa da "bütünleşik koruma" kavramı gibi yeni yaklaşımlarla aslında Venedik Tüzüğü'nde eksik kalan noktaları tamamlayıcı bir sözleşme olmuştur.

Koruma kuramlarının incelenmesinin ardından bu alanda faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlarca yayınlanan ilkesel metinler incelenmiştir. ICOMOS, her ne kadar koruma alanında faaliyet gösteren diğer kuruluşlardan sonra kurulmuş olsa da, sadece kültür varlıklarının korunması üzerine çalışıyor olması, bu alanda en çok düzenlemeyi yapmış kurum olması, UNESCO tavsiye kararlarında ICOMOS ya da ICOMOS yerel komitelerince hazırlana tüzük/ilkesel metinlerine referans verilmesi adına öncelikli olarak incelenmiştir.

Dünya'da yaşanan gelişmelerin değerlendirilmesinin ardından, ayrı bir başlık olarak Türkiye'de bu alanda yapılmış faaliyetler Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet Dönemi olarak iki ana başlık altında irdelenmiştir. Tanzimat sonrasında yayınlanan Asar-ı Atika Nizamnameleri, Türkiye'deki ilk yasal düzenlemeler olarak kabul edilmiş olmakla birlikte, daha önceki dönemlerdeki yaklaşımlara da yer verilmiştir. Cumhuriyet sonrasında da geçerliliğini devam ettiren son Asar-ı Atika Nizamnamesi, 1973 tarihli 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'nun çıkarılmasıyla yürürlükten kaldırılmıştır. 1983 tarihli 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun çıkarılmasına kadar on yıl yürürlükte olan bu kanun, dönem dönem diğer yasal düzenlemelerle desteklenmiştir. 1710 sayılı Kanun öncesinde ise 1951 yılında çıkarılan 5805 sayılı Kanun'la koruma faaliyetlerini yürütmek üzere Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu kurulmuştur.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ise Türkiye'de koruma mevzuatının detaylıca şekillenmesini sağlamıştır. 2863 sayılı Kanun ile Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu kaldırılarak, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Kurulları kurulmuştur. Böylece tek merkezden tüm ülkedeki varlıkların değerlendirilmesi yerine, yerelde bu faaliyetleri yürütecek kurullar meydana gelmiştir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları ilerleyen süreçte Koruma Bölge Kurulları statüsünü almış olup, Yüksek Kurul'un ilke kararları doğrultusunda değerlendirme yapmak ve karar almakla yükümlüdürler. 2863 sayılı Kanuna bağlı olarak çıkarılan yönetmelik ve yönergelerle

yapılan faaliyetlere ilişkin detay tanımlamalar yapılmıştır. Bu nedenle 2863 sayılı Kanun ve ilgili mevzuat ayrı bir başlık altında irdelenmiştir.

2011 yılında yapılan bir yasal düzenleme ile tabiat varlıklarına ilişkin işlemler Tabiat Varlıklarını Koruma Komisyonları'na devredilerek; kültür varlıklarına ilişkin işlemler Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları tarafından sürdürülmektedir.

2863 sayılı Kanun "eski eser" kavramından "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmesi"ne uygun olarak "korunması gerekli kültür ve tabiat varlığı" kavramına geçiş açısından önemlidir. Bu kanuna göre, bilimsel kazı ve araştırma çalışması yapılabilmesi Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın görüşü doğrultusunda, Cumhurbaşkanlığı makamının izni ile mümkün olmaktadır.

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü verilerine göre 2019 yılında Türkiye'de 157 adet Cumhurbaşkanlığı kararlı ya da mülga Bakanlar Kurulu kararlı kazı, 218 adet kazı ise müze müdürlükleri başkanlığında yürütülmüştür (KVMGM Faaliyetler, 2020).

İkinci bölümde kültür varlıklarının korunmasında bir ayak olan, Türk İslam dönemi kazılarının Türkiye'de başlangıcı incelenmiş, literatür taramasında tespiti yapılan kazılara ilişkin kronolojik sıralamalar yapıldıktan sonra kazılar iki grup olarak sınıflandırılmıştır.

Bu gruplandırmada bir sistematik ve süreklilik içinde devam eden kazı çalışmaları "Günümüzde Devam Eden Uzun Süreli Türk İslam Dönemi Kazıları" başlığı altında; kısa süreli yapılan ya da günümüzde devam etmeyen kazılar ise "Kısa Süreli Türk İslam Dönemi Kazıları" başlığı altında incelenmiştir.

Türkiye'de Türk İslam konulu çok sayıda kazı çalışması yapılmaktadır. Bu kazıları nitelikleri yönünden incelendiğimizde bir kapsam sınırlamasına ihtiyaç olduğu görülmüştür. Şöyle ki; Türkiye'de arkeolojik kazı faaliyetlerinin yürütüldüğü hemen hemen birçok alanda Türk İslam katmanına ya da Türk İslam dönemi yapılarına rastlamak mümkündür (Milet Antik Kenti kazısı alanı içerisinde kalan İlyas Bey Külliyesi, Anemorium Antik Kenti üzerindeki Selçuklu ve Osmanlı dokusu gibi) ya da retorasyonu yapılan birçok Türk İslam dönemine tarihlenen vakıf eserinde kimi zaman kısa süreli (Obruk Han, Zazadin Han gibi), kimi zaman çok sezonluk kazı çalışmaları yürütülmektedir. Yine bununla birlikte müze müdürlüklerince

gerçekleştirilen kurtarma, sondaj ve temizlik kazıları da mevcuttur. Anılan kazı alanlarından her bir grup –antik kentlerdeki Türk İslam kazıları, höyüklerdeki Türk İslam kazıları, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yapılan Türk İslam kazıları gibi- apayrı inceleme ve değerlendirme yöntemleriyle başlı başına bir bilimsel çalışamaya konu edilebilecek niteliktedir. Dolayısıyla, antik kent ve höyük kazı alanlarında yer alan Türk İslam dönemi yapılarına ilişkin kazılar ile Vakıflar Genel Müdürlüğü uzmanlarınca restorasyon kapsamında yürütülen kazılar bu çalışma kapsamına dâhil edilememiş olup, doğrudan Türk İslam dönemini konu alan kazılara yer verilmiştir.

Çalışma kapsamında günümüzde devam eden uzun süreli kazıların tespiti için Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nce yayınlanan kazı izin listesi esas alınmış, kısa süreli kazıların tespitinde ana kaynak olarak Şerare Yetkin'in "Türkiye'de Elli Yıl İçinde Yapılan Türk Sanatı İle İlgili Kazılar" adlı yayını, Rüçhan Arık'ın "Türk Kültürüne yönelik Arkeolojik Araştırmalar ve Kubadabad Kız Kalesi Kazısı" adlı yayını, kazı sempozyumu bildirileri ve müze kazıları sempozyum bildirileri esas alınmıştır. Bunun dışında yapılan arşiv ve kaynak taramalarında tespit edilebilen kazı alanları da çalışma kapsamına dâhil edilmiştir.

Üçüncü bölümde ise birinci bölümde detayıyla anlatılan ilkeler neticesinde on adet değerlendirme ölçütü belirlenmiş ve çalışma kapsamında tespiti yapılabilen kazıların bu ölçütler çerçevesinde değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu bölümde ayrıca bu kazıların sayısal ve bilimsel alana katkıları açısından değerlendirmeleri de yapıldıktan sonra, Türk İslam dönemi kazılarına ilişkin sorunlar ve çözüm önerileri sıralanmıştır.

Birinci bölümde koruma kuramlarının ortaya çıkışı ve günümüzde geçerli fikirler incelenmiştir. Zeynep Ahunbay'ın *"*Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon" adlı kitabı, Cevat Erder'in "Tarihi Çevre Algısı" adlı kitabı bu alanda yapılmış ve kaynak olarak kullanılmış çalışmalardan bir kaçıdır.

Uluslararası mevzuat kısmında Avrupa Birliği tarafından finanse edilen ve Kazım Öz ve Saadet Güner editörlüğünde yayınlanan "Uluslararası Kültürel Miras Mevzuatı" adlı eser ile ICOMOS ve UNESCO resmi web sitesinde yer alan dijital kaynaklardan yararlanılmış olup, ulusal mevzuat kapsamında öncelikle Kültür ve Turizm Bakanlığı web sitesinde yer alan dijital kaynaklardan ve çalışma içerisinde de belirtilen diğer kaynaklardan yararlanılmıştır.

İkinci bölümde ise öncelikle Türk İslam dönemi kazılarının öncüleri sayılan Oktay Aslanapa, Rüçhan Arık ve M. Oluş Arık'ın Türk dönemi kazılarına ilişkin kaynaklarından yararlanılarak Türk İslam dönemi kazılarının tarihçesi anlatılmış, çalışma kapsamındaki kazıların kronolojik sıralaması verilmiştir.

Uzun süreli kazıların tespitinde, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü arşivinden yararlanılmış olup, kısa süreli kazılar için ise literatür araştırması yapılmıştır. Bu kapsamda 1979 yılından itibaren her yıl düzenlenen sempozyuma ait bildiri kitabı olan "Kazı Sonuçları Toplantısı" kitapları ile 1990 yılından itibaren düzenlenen "Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu" yayınları incelenerek sürekliliği olmayan kazılar listelenmiştir. Restorasyon amaçlı yapılan kısa süreli kazılar ile Orta Çağ Dönemi kazısı olmakla birlikte asıl konusu Türk İslam dönemi olamayan kazılar kapsam dışı bırakılmıştır.

Uzun süreli kazıların incelenmesinde, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Kazılar Daire Başkanlığı arşivinden yararlanılmış olmakla birlikte, kazı başkanlarının yayın hakları gereği, asıl kaynak olarak kazı başkanlarınca yapılan yayınlardan faydalanılmıştır.

Son bölüm ise ilk iki bölümden kazanılan edinimlerin değerlendirilmesi ve yorumlanması şeklinde olmuştur. Daha önce de belirtildiği üzere Türk İslam dönemi kazılarının değerlendirilmesinde öncelikle "Türk İslam Dönemi Kazılarının Uluslararası Koruma Prensipleri ve Sözleşmeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi" başlığında uluslararası koruma prensipleri kapsamında değerlendirmelerde bulunulmuş, sonrasında "Türk İslam Dönemi Kazılarına İlişkin Sayısal Değerlendirmeler" ve "Türk İslam Dönemi Kazılarının Bilimsel Alana Katkıları Hakkında Değerlendirmeler" yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM
KORUMA KURAMLARI, ULUSLARARASI ÖRGÜTLER VE KORUMA MEVZUATI

1.1. Koruma Kuramları

"Korumak" kelimesi en basit anlamıyla; bir kişiyi ya da nesneyi tehlikelerden, zor bir durumdan uzak tutmak, esirgemek, himaye etmek, savunmak, müdafaa etmek, denetim altında bulundurmak olarak karşılık bulmaktadır. Can Binan'a göre "koruma" tekrar üretilemeyecek doğal ya da kültürel sınırlı kaynakların tümünü içeren bir kavramdır (Binan, 1999: 7).

Tarihin ilk devirlerinden günümüze kadar insanlar değer verdiklerini korumak, yaşatmak ve aslında ölümsüzleştirmek istemişlerdir. Gül Asatekin'e göre korumanın ilk aşaması neyin korumaya değer olduğunun belirlenmesi olup, bazen küçük bir günlük eşya, bir mezar taşı ya da bir kent korunması gerekli varlık kategorisine girebilecektir (Asatekin, 2004: 24). Öte yandan Feilden, mimari korumanın, taşınır eserlerin korunmasından farklı olarak, bir temel yaklaşıma ve uygulama pratiğine ihtiyaç duyduğunu savunmaktadır (aktaran Binan, 1999: 7).

Bugün artık "kültür varlığı" olarak adlandırdığımız tarihi ve sanatsal değeri olan eserlerin korunması ise antik çağlara kadar gitmektedir. Çeşitli dönemlerde siyasi ya da dini sebeplerle yok edilemeye çalışılsalar da kültür varlıklarının korunması her zaman üzerine düşünülen bir konu olmuştur.

Zeynep Ahunbay, geçmiş dönmelerde yapıların çoğunlukla işlevsel değeri nedeniyle sürekli bakımının yapılarak korunmasının sağlandığı, günümüzde de bu ilke devam etse de işlevini yitirmiş yapıların da korunduğunu ifade etmektedir (Ahunbay, 2018: 8). İtalyan koruma uzmanı Pierro Gazzola'ya göre, bir mimari anıtın işlevini yitirmesi durumunda, korunması bir gereklilik olmaktan çıkıp kültürel bir görev haline gelmekte, buna verilen önem gelecek nesillerin kültürel olgunluğuna ve kültürel mirasın korunması konusunu önceliğe almasını sağlayacaktır (aktaran Ahunbay, 2018: 8).

"Koruma" kavramı zamanla beraberinde "restorasyon" kavramının da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Mimarın kişisel görüşlerine ya da dönemin mimari akımlarından bağımsız, belirli bilimsel ilkelere bağlı olarak yapılan bakım/onarım/ restorasyon, kültür varlıklarının korunmasında ve yaşatılmasında en önemli ayaktır.

Koruma uygulamalarının tarihinin çok eskilere gitmesine karşın, onarımların bilimsel yöntemle yapılan bir uğraşa dönüşmesi ancak 19. yüzyılda başlamıştır (Ahunbay, 2018: 8).

Günümüzde geçerliliğini koruyan çağdaş koruma kavramına yaklaşan ilk uygulamalar arasında, 19. yüzyılın başlarında Guseppe Valadier'in (1762-1839) Roma'da yaptığı uygulamalar, tarihi yapıya bir saygı gösterisi olması bakımından önem arz etmektedir (Erder'den aktaran Binan, 1999: 11).

Valadier'in devraldığı, Kudüs'ün fethinin anısına MS 70 yılında inşa edilmiş olan Titus Kemeri'nin onarımı, Klasik Dönem anıtlarının onarımında kullanılacak teknik ve prensiplerin oluşturulması açısından iyi bir örnektir (Erder, 2018: 123). Valadier, Titus Kemeri'nin onarımında; yeni kısımlar için, orijinal mermere göre rengi hafifçe farklı olan traverten kullanılmış, onarımla eklenen sütunlar orijinallere göre daha düz ve basit bırakılarak onarılan kısımların rahatça ayırt edilebilmesi sağlanmıştır (Erder, 2018: 123).

19. yüzyılda ortaya çıkan restorasyon akımları ise üslup birliğine ulaşma kaygısı, romantik akım, tarihi restorasyon ve çağdaş restorasyon olarak dört kısımda değerlendirilmektedir (Ahunbay, 2018: 8).

1789 yılında başlayan Fransız İhtilali, Fransa'daki anıtların da büyük tahribat yaşamasına neden olmuştur. Halk kiliseye, soylulara ve krallığa karşı olan tepkisini bunları simgeleyen yapıları tahrip ederek göstermiştir. 19. yüzyılın ortalarında ise Orta Çağ yapıları yeniden önem kazanmış ve onarılmaları için çaba sarf edilmeye başlanmıştır. Orta Çağ sanatına yönelik araştırmalarla bütünleşen restorasyonların öncüsü; mimar, mühendis, dekoratör ve mimarlık tarihçisi olan Eugene Emmanuel Viollet le Duc'tür (Ahunbay, 2018: 8).

Viollet le Duc daha önce yapılan restorasyonların, mimarların kişisel görüşlerine göre yapıldığı, ancak restorasyonun belirli ilkelere ve mimarlık tarihi araştırmalarına dayanması gerektiği fikrinin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Ahunbay, 2018: 9). Viollet le Duc "Bir yapıyı restore etmek, onu korumak, onarmak veya yeniden yapmak değil, belirli bir zamanda, hiç var olmadığı biçimiyle tam bitmiş bir yapı haline getirmek demektir." açıklamasıyla "üslup birliğine varma" yani "stilistik rekompozisyon" ilkesini tanımlamıştır (Ahunbay, 2018: 9).

Orta Çağ yapılarına uygulanmasının büyük hasarlara neden olduğu Viollet le Duc'ün bazı ilkeleri günümüz restorasyon anlayışı ile örtüşmemektedir (Ahunbay, 2018: 9). Bununla birlikte Viollet le Duc, restorasyon çalışmalarına varsayımlara dayanarak başlamanın çok tehlikeli olduğuna değinmekte, harap bir anıtla ilgili olarak elde edilebilecek bütün verilerin onarıma başlamadan önce yapılacak kazı ve araştırmalarla toplanıp değerlendirilmesi gerektiğine; varsayımlarla yapılan restorasyonlarda hata yapılacağına da işaret etmektedir (Ahunbay, 2018: 11-12).

Viollet le Duc' ün "üslup birliğine varma" ilkesi ile yaptığı restorasyonlara en büyük eleştiri İngiltere'den gelmiş; ressam ve sanat eleştirmeni olan John Ruskin (1819-1900) İtalyan, Fransız ve İngiliz Gotiğini inceleyerek bu yapıların onarımlarla değiştirilmesine karşı çıkmıştır (Ahunbay, 2018: 12). Ruskin'e göre, sanat eseri bugüne ulaşan biçimiyle korunmalı, saygı görmeliydi (Ahunbay, 2018: 12). Ruskin, "The Seven Lamps of Architecture" adlı eserinde, anıtlara iyi bakılması durumunda zaten restorasyona gerek kalmayacağını belirtmekte olup, bununda zamanında çatıya koyulan bir kurşun levhanın ya da zamanında bir dalın ve yaprağın alınmasının hem çatıyı hem de duvarları hasardan koruyacağı şeklinde örneklemektedir (aktaran Ahunbay, 2018: 14).

Ruskin'in restorasyonla ilgili görüşleri şöyledir (Bonelli'den aktaran Ahunbay, 2018):

> Restorasyon bir yapının başına gelebilecek en büyük felakettir. Öyle bir felaket ki ondan hiçbir şey kurtulamaz ve yok olanın yerine sahte bir benzeri getirilir. Bu önemli konuda kendimizi hiç aldatmayalım; nasıl ölüleri diriltmek mümkün değilse mimarlıkta bir zamanlar muhteşem ve güzel olanı restore etmek olası değildir. Öyleyse restorasyondan hiç söz etmeyelim. O baştan sona bir yalandır.

Romantik görüş olarak adlandırılan bu akım, Viollet le Duc'ün "üslup birliğine varma" çabalarına karşın anıtlara saygı duyulması ve hiçbir şey yapılmaması gerektiğini savunmuştur (Ahunbay, 2018: 15).

Ruskin, mimari kültür mirasını "building-bina" adını verdiği, sıradan ihtiyaçları karşılamak için yapılmış yapılar ve "architecture- mimarlık" adını verdiği belirli bir mesaj vermek için yapılmış, sanat değeri olan anıtsal yapılar olarak iki gruba ayırmaktadır (Ersen, 2011: 53).

Şiirsel bir ideal düzeyinde kalan "romantik akım"ın daha geniş kitlelere yayılması "Arts and Crafts" akımının ünlü kişilerinden William Morris (1834-1896) tarafından sağlanmıştır (Ahunbay, 2018: 15).

Ahunbay, günümüzde hala İngiltere merkezli faaliyetlerini sürdüren SPAB'ın (Society for the Protection of Ancient Building- Antik Yapıları Koruma Derneği) kurucusu Morris'in, derneğin ilkelerini içeren bir manifesto yayınladığı ve bu manifestoda, yapılan restorasyonları sert bir dille eleştirdiğini ifade etmektedir (Ahunbay, 2018: 15). Morris'in manifestosunda da günümüzde birbirinden ayrılmaz kavramlar haline gelen "koruma" ve "restorasyon" kavramları birbirine alternatif olarak görülmüş, koruma yapılmadığı için restorasyona ihtiyaç duyulduğu, yapıların restore edilmesinin değil korunmasının önemli olduğu vurgulanmıştır.

Ruskin ve ardından da Morris'in savunuculuğunu yaptığı müdahalesizdik akımı ya da romantik akımı, günümüzde konservasyon kavramı ile bir karşılık bulmuştur. Kelime anlamı ile durdurmak, dondurmak olarak tanımlanabilen konservasyon uygulamaları özellikle arkeolojik alanlarda öncelikli koruma yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ruskin'in anti-restorasyon kuramı, romantik bir görüş olarak eleştirilmiş olmasına karşın günümüzde konservasyon adına yapılan bir çok bilimsel araştırmanın, kurulan enstitü ve laboratuvarların etki noktası olmuştur (Ersen, 2011: 53).

1880-1890 yılları arasında, egemen görüş olan Viollet le Duc'ün stilistik rekompozisyon yaklaşımı ve bu yaklaşıma karşı pasif bir savunma olarak gelişmiş Ruskin'in romantik görüşüne karşı iki yeni yaklaşım ortaya çıkmıştır (Ahunbay, 2018: 16).

Bunlardan ilki olan "Tarihi Restorasyon" kuramı, İtalya'da Luca Beltrami (1854-1933) tarafından ileri sürülmüş ve uygulamaya konulan anıtların tarihi belgelerden sağlanacak somut verilere dayanılarak restore edilmesi önerilmiştir (Ahunbay, 2018: 15). Ahunbay' a göre böylece tarihçi ve arşivci restoratör tipi ortaya çıkmış; mimar, restorasyon önerisini arşiv belgeleri, tarih kitapları, pullar, resimler ve anıt üzerinde yaptığı araştırmalara dayanarak hazırlamaya başlamıştır (Ahunbay, 2018: 19).

Fransa'da Viollet-Le-Duc uygulamalarını ve İngiltere'de John Ruskin'in romantik akımını aynı anda eleştiren Camillo Boito (1836-1914) tarafından çağdaş koruma kavramına yakın temeller atılmış, Boito restorasyon yerine basit onarım

yapılması, basit onarım yerine ise sağlamlaştırma yapılması yaklaşımıyla özgünlük kavramının önemini vurgulamıştır (Binan, 1999: 11).

Boito, restorasyon konusunda daha önce ileri sürülen her biri ayrı bakış açısı olan üslup birliği, romantik görüş ve tarihi rekompozisyon kuramlarının kısmi görüşlerini "çağdaş restorasyon" anlayışı içinde uzlaştırıp birleştirmiştir (Ahunbay, 2018: 18). Boito'nun yazıları ve kitapları 1902 tarihli İtalya Koruma Kanunu'nun şekillenmesinde etkili olmuştur (Binan, 1999: 11).

Boito'nun 1833 yılında açıkladığı ilkeleri şöyle özetlemek mümkündür:

- Anıtların tüm insanlığı ve tarihini belgelemesi açısından saygıyı hak ettiği ve yapılacak yanlış bir uygulamanın yanlış çıkarımlara neden olabileceği,
- Mimari anıtlara zorunlu müdahale edilmesi gerekebileceği ancak sağlamlaştırmanın onarımdan, onarımın ise restore etmekten daha iyi olduğu, yenileme ve eklerden kaçınılması gerektiği,
- Strüktürel bir zorunluluktan dolayı ek yapılmasının gerekmesi halinde yapının görsel bütünlüğüne saygı duyularak başka malzeme ve özellikte gerçekleştirilmesi,
- Dönemsel nitelik gösteren eklerin diğer öğelere zarar vermemesi durumunda korunması,
- Restorasyon esnasında yapılan işlemlerin dikkatle belgelenmesi (Erder'den aktaran Ahunbay, 2018: 18).

Boito'nun belirlediği ilkelerin uluslararası düzeyde kabul edilmesi ve yayılmasını sağlayan ise onun kuramını geliştiren Gustavo Giovannoni'dir (Ceschi'den aktaran Ahunbay, 2018: 18).

Giovannoni (1873-1947) restorasyonların daha bilimsel yapılmasını ve anıtların çevre dokularıyla birlikte korunmaları görüşünü savunmuştur (Ahunbay, 2018: 18). Giovannoni'nin 1931 Atina Konferansı'nda tartışılan ve kabul gören fikirleri özetle şu şekildedir:

- Yapıların yaşamaları için kullanılmalarının önerilmesi ile birlikte bu kullanım onların estetiklerine ve tarihi kimliklerine bağlı olması,
- Özel mülkiyete ait anıtlara ilişkin koruyucu önlemler alabilecek biçimde kamu idaresinin güçlendirilmesi,

- Anıtların çevresine de saygı duyulması, yapı grupları ve pitoresk (görüntüsü resim yapmaya değer) oluşumların da korunması,
- Onarımda çağdaş yöntemlerden faydalanılması,
- Arkeolojik alanlarda bulunan her özgün parçanın anastylosis (bütüne ait dağılan özgün parçaların birleştirilmesi) yapılarak, yerine konulabilmesi için gerekli önlemlerin alınması (Erder'den aktaran Ahunbay, 2018: 18).

1931 Atina Konferansı Avrupa tarihindeki anıtların korunması konusunda bilinen ilk konferanstır (Binan, 1999: 12). Atina konferansı klasik arkeologların bir toplantısı gibi olmasına rağmen, kent, kentleşme ve anıtsal olmayan kentsel kültürel mirasın önemi ve sorunları gibi alanlarda öncü fikirlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Binan, 1999: 13).

Doğan Kuban, Giovannoni'nin Atina Konferansı'nın ilkelerini geliştirerek İtalyan "Carta del Restauro"sunu oluşturduğunu ifade etmekte olup, Atina Konferansı'nın yapının bütün devirlerine saygı, ekler ve restorasyon çalışmalarında en az müdahale; yok olmuş bölümlerin yeniden yapımında sadelik ve yeni malzeme kullanımı; çevresel bütünlüğe saygı; bütün çalışmaların titizlikle belgelenmesi gibi ilkeler İtalyan Carta del Restauro'suna yani restotasyon kanununa güçlü bir yansıma yapmıştır (Kuban'dan aktaran Binan, 1999: 13).

Carta del Restauro on bir maddeden oluşmakta olup, maddeleri şöyle özetlemek mümkündür (Carta del Restauro, 1931):

1. Öncelikle sürekli bakım ve sağlamlaştırma çabalarına önem verilmesi.
2. Bütünlenmenin ancak kesin verilere ve büyük ölçüde anıtın özgün öğelerine dayanması halinde izin verilebileceği.
3. Arkeolojik alanlarda kesinlikle bütünleme yapılamayacağı, ancak anastylosis yapılabileceği.
4. Yaşayan anıtlara sadece özgün işlevlerinden çok uzak olmayan ve yapıda önemli hasara neden olmayacak yeni kullanımlara izin verilebileceği.
5. Sanat ve tarih değeri olan eklerin ve tüm öğelerin korunması gerektiği.
6. Anıtın geçirdiği dönemlerle birlikte çevresine de saygı duyulması.

7. Ek yapmanın zorunlu olduğu hallerde, yeni öğelerin en azda tutulması ve yalın ve yapısal düzeni yansıtmaları.

8. Eklerin kesin ve açık olması, özgün malzemeden farklı malzeme ile yapılması, restorasyonun onu inceleyecekleri yanıltacak, tarihi belgeyi değiştirecek biçimde yapılmaması.

9. Taşıyıcı sistemin güçlendirilmesinde ya da kütlenin bütünlenmesinde eski yapım yöntemlerinin kullanılmaması durumunda, çağdaş tekniklerin kullanılması.

10. Kazı alanlarında çıkarılan eserlerin özgün yerinde (insitu) bırakılması ve sürekli korunmasının sağlanması.

11. Anıtların restorasyonunda, kazılarda yapıldığı gibi, günlük raporlama yapılarak, çizim ve fotoğraflarla sağlıklı bir belgeleme yapılması ve bütün aşamaların kalıcı ve güvenli olarak kaydedilmesi.

II. Dünya Savaşı Avrupa devletlerinde büyük tahribatlara yol açmış olup, savaş sonrası yıkılan kentlerin yeniden kurulması, yeni konutlar yapılması gibi zorunluluklar ortaya çıkmıştır. Yok olan tarihi kentler ve kültür mirasına toplumun ilgisi koruma ile ilgili tartışmaların yeniden yoğunlaşmasına neden olmuştur. Savaşların meydana getirdiği zarar dolayısıyla anıtların korunması için uluslararası işbirliği içinde ilkeler oluşturma ve ortak kararlar verme ihtiyacı duyulmuş ve 1954'te Unesco Lahey Sözleşmesi ve Avrupa Kültür Anlaşması adlı iki uluslararası anlaşma imzalanmıştır (Binan, 1999: 15).

Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresinin ikincisi yedi yıl aradan sonra 25-31 Mayıs 1964 tarihinde Venedik'te yapılmıştır. Binan, bu kongrede, 1931 Atina Konferansı sonucunda yayınlanan Carta Del Restauro üzerinde temellenen bir ilkeler tüzüğü hazırlanması gerekliliğinin tartışıldığını ve bu toplantının sonucunda Venedik Tüzüğü yayınlandığını ifade etmektedir (Binan, 1999: 17). Binan'a göre, Venedik Tüzüğü her ne kadar bir sonuç bildirgesi olarak yayınlanmış olsa da uluslararası ölçekte mimari koruma alanındaki çalışmaların hızlanmasına ve yoğunlaşmasına temel hazırlamıştır (Binan, 1999: 20).

1.2. Uluslararası Kuruluşlar ve Koruma Mevzuatı

1.2.1. ICOMOS ve ICOMOS Tüzük ve İlkesel Metinleri

ICOMOS, International Council of Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi), uluslararası ve hükümetler dışı bir organizasyon olarak, tarihi anıtlar ve sitlerin korunması ve değerlendirilmesine yönelik ilkeler, teknikler ve siyasetler geliştirmek; araştırmaları desteklemek; yönlendirmek amacıyla 1965 yılında Varşova'da kurulmuştur (ICOMOS, 2019).

ICOMOS'un kuruluşunun arka planında, 1964'de Venedik'te yapılan 2. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi'nin sonuç bildirgesi olan "Venedik Tüzüğü"nün, anıt ve yerleşmelerin korunması konusunda çalışacak uluslararası bir konseyin kurulmasını önermesi yatmaktadır (ICOMOS, 2019). Bu kongreyi izleyen 1965 yılında, Varşova'da toplanan ICOMOS'un birinci genel kurulu niteliğindeki kongre, hem Venedik Tüzüğü'nü uluslararası düzeyde kabul etmiş, hem de ICOMOS'un kuruluş kararını vermiştir (ICOMOS, 2019).

ICOMOS Türkiye Milli Komitesi, yasal olarak 1974 yılında yayımlanan bir yönetmelikle Kültür Bakanlığı'na bağlı, yarı resmi bir konsey olarak kurulmuş olup, ICOMOS Türkiye, özellikle 1992 sonrasındaki üyeleri ve etkinlikleri açısından özerk bir yapıya sahip olmuştur (ICOMOS, 2019).

1.2.1.1. Venedik Tüzüğü, 1964

1964 yılında yayınlanan tüzük, 1965 yılında kurulan ICOMOS tarafından kabul edilmiştir. Tüzük metni (aktaran Erder, 1968) incelendiğinde:

- Anıt kavramından kültür varlığı kavramına geçiş,
- Yapının bütün devirlerine saygı kuralı,
- Anıtların sanatsal değerinin yanında belge değeri,
- Korumanın sürekliliğinin sağlanması,
- Anıtların toplumsal amaç için kullanılması, bu doğrultuda yeniden işlevlendirilmesi,
- Anıtların çevresel bağlamı,
- Özgün yerinde (insitu) koruma,
- Onarımın kesin verilere dayanması gerektiği,

- Eksik kısımların tamamlanmasında özgünden ayırt edilebilmesi, yanıltıcı olmaması,
- Arkeolojik Sitlerde yeniden yapıma kesinlikle izin verilmemesi, yalnızca kesin verilere dayanarak anastylosis yapılabileceği,

gibi günümüzde de kabul gören ve geçerliliğini koruyan temel yaklaşımların benimsendiği görülmektedir.

Venedik Tüzüğü'nün Türkçeye çevirisi ilk olarak Cevat Erder tarafından yapılarak Vakıflar Dergisi'nde yayınlanmış olup, bu Tüzük Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 24.09.1967 tarihli ve 3674 sayılı kararı ile kabul edilmiştir (Özgönül, 2013: 35).

1.2.1.2. Quito Normları, ICOMOS, 1967

Bütün ulusal anıtların, sosyal bir işlevi yerine getirmek üzere tasarlandığının vurgulandığı bu raporda (aktaran Öz ve Güner, 2007: 288-302); günümüzde arkeolojik, tarihi ve sanatsal mirasın yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kaldığı ve tespit çalışmalarının dahi azaldığı, bunun temel nedeninin ise kamu yararı ve ulusal ekonomik çıkarlar adına anıtsal mirasın ihya edilmesi konusundaki teşvik eksikliği olduğunun kabul edilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Raporun "anıtların ekonomik değeri" başlığı altında, arkeolojik, tarihi ve sanatsal anıtların, doğal zenginlikler gibi "ekonomik kaynaklar" olduğu düşünülebilirse, kalkınma planlarının onların korunmalarını ve uygun kullanımlarını sağlayan önlemler alınmasıyla sınırlı kalmayacağı, aynı zamanda bu alanların kalkınma planların bir bileşeni haline geleceği belirtilmektedir. Yine aynı raporda, tarihi ve sanatsal bir varlığın kullanılırlığının ve değerinin, doğasından ve karakteristiğinden ödün vermeyecek en uygun kullanıma izin verecek koşulların sağlanmasıyla olabileceğini belirtmektedir.

1.2.1.3. Kültürel Turizm Tüzüğü, ICOMOS, 1976

Turizmin değiştirilemez sosyal ekonomik ve insani bir olgu olduğu, kültürel turizmin amacının anıtların ve sitlerin tanınması keşfedilmesi ve böylelikle korunması olduğu, ancak kontrolsüz turizmin negatif, yağmacı etkilerinin olduğu belirtilen Tüzük'te (aktaran Öz ve Güner, 2007: 571-573), her şartta kültürel mirası korumanın her türlü politikanın önünde olduğu, idarelerin

bu durumu göz önüne alarak bu konuda toplumun her türlü kaynaktan yararlanılarak bilinçlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

1.2.1.4. Avusturalya Kültürel Değerleri Koruma Tüzüğü: Burra Tüzüğü, ICOMOS, 1981

Avusturalya'ya yönelik hazırlanan ve kültürel değerlere sahip yerlerin insanların hayatlarını zenginleştirerek, topraklarına bağlılık hissedecekleri tespitinin yapıldığı Tüzük'te (aktaran Öz ve Güner, 2007: 136-147); kültürel değerlerin zaman içerisinde yaşanmışlıklar çerçevesinde değişebildiği, kültürel değer anlayışının da yeni bilgiler ve edinimlerle değişebileceği, maddi değerlerin yanı sıra bu alanlardaki manevi/somut olmayan değerlerin de var olduğu ve alanların maddi ve manevi değerleriyle birlikte bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğine işaret edilmektedir.

Tüzük'te, yerin korunmasının, değerlerin birbirinin önüne geçirilmeden sağlanması, kültürel değer anlayışında farklılıklar olabileceği, dolayısıyla alınan kararlarda dikkatli ve özenli olunması gerektiği, karar aşaması öncesinde alana ilişkin bilgilerin toplanması ve analiz edilmesinin önemli olduğu belirtilmektedir.

Korumanın ilk şartının değerin kültürel öneminin anlaşılması olduğu, bundan sonra korumaya yönelik politikalar geliştirilmesi ve bu politikalara uygun yönetimin sağlanması, politika geliştirme sürecinde korunacak kültür varlığı sahibinin istek ve ihtiyaçları ile mali kaynakların da göz önüne alınması gerektiği vurgulanmaktadır.

Ayrıca, kültürel açıdan önemi olan öğelerin de muhakkak korunması gerektiği yaklaşımını benimseyen Tüzük'te; "yerin" amacına uygun kullanılması ve planlama politikalarında yerin kültürel değerinin korunmasına ilişkin kullanım kısıtlamalarının belirlenmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Tüzük metninde "bağlam"ın, kültürel değerin bir parçası olması nedeniyle kültürel mirasın yerinin değiştirmesinin/taşınmasının –kültürel miras için yaşamsal bir sorun bulunmuyorsa- kabul edilen bir yaklaşım olmadığı; kültürel mirasın çevresi ile birlikte korunması ve çatışan farklı kültürel değerlerin birlikteliklerinin önemsenmesinin ve desteklenmesinin sağlanması gerektiği değerlendirmesi yapılmaktadır.

Korumada sürekliliğin bakım ile sağlanabileceği; restorasyon ve rekonstrüksiyonun yerin/yapının kültürel değeriyle bağdaşması; yerin/yapının yeniden inşâ edilmesinin bilimsel araştırmalar sonra gerekli bilgi ve yorumlar eklenerek yapılması; tarihi dokuda değişikliklerin en az ölçüde olması tercih edilmesi gerektiği belirtilen tüzük metninde, koruma çalışmalarında öncelikle yerin/yapının mevcut halinin belgelenmesi, sözlü ve yazılı verilere dayalı analizlerinin yapılması, analiz ve belgeleme çalışmaların sürekli güncellenmesi; yerin kültürel değerini ortaya koyan belgelerin ve politikaların yere ilişkin idari bir plana dönüştürülmesi, hazırlanan yönetmeliklerin güncel kalabilmesi için ihtiyaç duyuldukça yenilenmeleri gerektiği ifade edilmiştir.

Burra Tüzüğü, en iyi koruma yönteminin en az işlem ve harcama gerektiren koruma olduğunun belirtildiği cümle ile sona ermektedir.

1.2.1.5. Tarihsel Bahçeler Tüzüğü: Floransa Tüzüğü, 1982

Tüzük'ün (aktaran Öz ve Güner, 2007: 551-556) ilk maddesinde tarihi bahçelerin, tarihi ve sanatsal açıdan mimari bahçıvanlıkla ilgili düzenlemeler olduğu tanımlaması yapılarak bunların birer anıt oldukları değerlendirmesinde bulunulmuştur.

Sanatsal açıdan kamuya faydalı mimari ile bütünleşen bir eser denilen tarihi bahçelerin medeniyet ile doğa arasındaki benzerlik göstergesi olduğu ve kentsel çevrenin ayrılmaz parçası olduğu ifade edilerek, bu bahçelerin bakım ve onarımlarının yapılması, bu esnada projeli çalışılması ve mevcut türlerin korunması gerektiği vurgulanmıştır.

Tüzük'te, tarihi bahçelerin görülmek ve gezilmek için tasarlandığı ancak bu alanlara erişimin sınırlandırılması gerektiği, bu şekilde dokusunun ve kültürel mesajının muhafaza edilebileceği vurgulanmış olup, tarihi bahçelerin özünün, ruhunun korunması gerektiğine işaret edilmektedir.

1.2.1.6. Quebec Kültür Mirası Koruma Tüzüğü: Deschambault Tüzüğü, ICOMOS, 1982

Kanada'nın Quebec Bölgesine yönelik hazırlanan Tüzük'te (ICOMOS, 1982), tüzüğün amacının kültürün ve mirasın tanımlanması olduğu belirtilmiş, ardından Quebec Bölgesi'nin kültürel geçmişi hakkında bilgilere yer verilmiş,

miras kavramı tanımlanarak vatandaşların mirasın korunmasında öncelikli sorumlu olduğu ve ulusal mirasın yenilenemez olduğu ifade edilmiştir.

Tüzüğün diğer bir maddesinde, bu mirasın geleceğe aktarılmak üzere emanet olduğu, mirasın gelecek nesillere aktarılmasında özgünlüğe önem verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Diğer ICOMOS tüzük ve benzeri ilkesel metinlerinde olduğu gibi bu tüzükte de halkın kültürel miras hakkında bilgilendirilmesi, disiplinler arası koordinasyon, her alanda öncelik tanınması, halkın erişebilmesi, sürekli bakım gibi hususlar yer almıştır. Bununla birlikte özgünlük kavramının sıkça vurgulanması bu tüzüğe önem katan yaklaşımlardandır.

Tüzük'te ayrıca mirasın korunması ve geliştirilmesinin tüm kalkınma planlarının öncelikli hedefi olması gerektiği, halkın mirasın korunması ile ilgili kararlara katılmada hak sahibi olduğu vurgulanan Tüzük, eğitimin önemi ve halkın ulusal mirasın korunmasında sorumluluk alması fikrinin yaygınlaştırılması, farkındalık yaratılmasına ilişkin hükümlerle son bulmaktadır.

1.2.1.7. Dresden Deklarasyonu: Savaş Sonrasında Yok Olan Anıtların Yeniden Yapımı, ICOMOS, 1982

Dresden Deklarasyonu (aktaran Öz ve Güner, 2007: 360-362), savaşın tahrip ettiği anıtların yeniden inşası ile ilgili olup, çatışma zamanında anıtların korunmasını sağlama almak için kültür varlıklarının arşivlenmesi çağrısında bulunmakta, yeniden yapım çalışmalarında bunun sebeplerini ve tekniklerini raporlamayı ve uluslararasında bilgi alışverişi sağlanmasını, anıtların korunması ve değerlendirilmesi için bir yol olarak sunmaktadır.

UNESCO ve ICOMOS bu deklarasyonda, dünya genelinde savaşların önlemesi için tavsiyelerde ve ülkelerin silahsızlanması için çağrıda bulunmaktadır.

1.2.1.8. Yapısal Çevrenin Koruma ve Değerlendirilmesi Tüzüğü: Appleton Tüzüğü, ICOMOS, 1983

Giriş metninde, Venedik Tüzüğü, Burra Tüzüğü ve Deschambault Tüzüğü'nün kabul edildiği vurgulanan Appleton Tüzüğü'nde (ICOMOS, 1983) ise yapılı çevrenin oluşumunda kültürel varlıklara çok farklı ölçülerde ve

zamanlarda müdahaleler olabildiği, bu nedenle projenin açık bir şekilde ortaya konmuş temel bir hedefi olması gerektiği öne sürülmüştür.

Müdahalelerin düzeyi ve yapılıp yapılmayacağı kararı, müdahale gereğinin kültürel önemlilik, dokuya uyumluluk, çevresel değerler, fiziki, sosyal ve ekonomik kaynak kullanımı gibi önemli konularda detaylı araştırmalar yapılmadan bir karara varılmasının doğru olmayacağı, yapılacak incelemelerin mutlaka halkın katılımının sağlanması ile ulaşılacak uzlaşıya dayanması gerektiği ortaya konmuştur. Korumada katılımın ve uzlaşmanın önemi bu tüzükle bir kez daha vurgulanmıştır.

Bir kaynağın iyi anlaşılmasının onun iyi korunmasının sağlayacağı, bir sitin iyi anlaşılması için ise bütün niteliklerinin kapsamlı araştırılması gerektiği ifade edilen Tüzük'te, eğer ki bir öngörü yoksa esere hiçbir şekilde müdahale edilmemesi gerektiği de belirtilmiştir. Mevcut eklerin tarihsel bütünlük içinde korunması ancak yeni eklemelere izin verilmemesi, yapılan müdahalelerin her zaman için geri dönüştürülebilir olması ve strüktürel bütünlük sağlanması Tüzük'ün diğer önemli yaklaşımlarındandır.

1.2.1.9. Washington Tüzüğü: Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü, ICOMOS, 1987

Kentlerde yaşayanların, toplumların tarihleri boyunca sahip oldukları çeşitliğinin ifadesi olduğunun vurgulanmasıyla başlayan bu Tüzük'ün (ICOMOS, 1987), ilke ve hedefleri dört maddede verilmiş olup, diğer on bir madde ise bu hedeflere ulaşmak için kullanılacak yöntem ve araçlarla ilgilidir. Tarihi kent alanlarında korumanın ve disiplinler arası koordinasyonla yapılması ve koruma planlarının hazırlanması gerektiği ifade edilen Tüzük'te; kentsel alanların korunmasının aslında bir planlama sorunu olduğu ve koruma planlamasının gelişmeyi de yönlendirici biçimde düzenlenmesi ve yasal, yönetsel, ekonomik araçları devreye sokabilecek bir nitelikte olması gerektiği, korumanın yerel halkın katılımı ile gerçekleşebilecek bir eylem olduğu vurgulanmaktadır.

Tüzük maddelerine dayanarak (ICOMOS, 1987) bu tüzüğün tarihi kentleri tıpkı bir "anıt" gibi değerlendirdiği ve bu doğrultuda koruma ölçütleri belirlediği söylenebilir.

Tüzük metninde, trafik sorununun ve oto yolların kent içine girmemesi ancak kentlilerin ulaşımlarının da kolaylaştırılması gerektiği, konutlarda iyileştirmenin esas olduğu gibi maddelere de yer verilmiştir.

1.2.1.10. Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü, ICOMOS, 1990

Arkeolojik alanların korunmasında yönetimin önemini vurgulayan bir metin olan Tüzük'ün (ICOMOS, 1990) girişinde, arkeolojik mirasın geçmiş toplumların belgesi niteliğinde olduğu, korunması ve doğru yönetilmesi gerektiği, bu mirasın sadece arkeolojik yöntemlerle korunamayacağı, mirasın bir bölümünün mimari eserler diğer bölümünün ise halka ait geleneklerin bir parçası olduğu, dolayısıyla kültürel grupların katılımına ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir.

Arkeolojik mirasın bütün insanlığa ait olduğunun ifade edildiği Tüzük'ün önemli bir yaklaşımı; arkeolojik mirasın korunmasının, uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel düzeydeki planlama politikaları ile bütünleştirilmesi ve halkın planlama süreçlerine katılımının sağlanması ile bütünleşik koruma yaklaşımıdır.

Tüzük'te, özellikle ulaşım ve altyapı projelerinin arkeolojik miras için büyük tehdit oluşturduğu vurgulanmış olup, projelerin uygulanması öncesinde arkeolojik araştırmalar yapılmasının zorunlu olması ve "planlamanın mirasa en az zarar verecek şekilde" yapılmasının temel bir ilke haline getirilmesi gerektiği belirtilmektedir.

Tüzük'te, arkeolojik alanın tamamının kazılması yerine, araştırma ve belgelemelerin zarar vermeyen yöntemlerle yapılması, kazıların ise kentsel büyüme, arazi kullanım değişikliği ve doğal tahribatlar gibi riskleri içeren alanlarda yapılması tavsiye edilmektedir.

Arkeolojik mirasın yönetiminde, sürekli bakım yapılması ve bu mirasın yerinde korunmasına vurgu yapılmakta, bakım sağlanamayacak alanlarda kazı yapılmaması, alana ilişkin bilgilerin halka yönelik olarak da ele alınması ve sürekli yenilenmesi, deneysel araştırma ve yoruma yönelik yeniden yapımların (rekonstrüksiyon) arkeolojik kalıntılar üzerinde yapılmaması, alana veya yapıya yapılan müdahalelerin anlaşılır olması konularında uyarıda bulunulmaktadır.

Koruma uzmanlarının sayısının arttırılması ve mesleki gelişim çalışmaları ile bilgilerin sürekli olarak yenilenmesinin önemine değinilirken, "insanlığın ortak mirası" olan arkeolojik alanların yönetimine ilişkin belirli normların

geliştirilerek belirlenen bu normların uygulamasında uluslararası işbirliği tavsiye edilmektedir.

1.2.1.11. Yeni Zelanda Kültür Mirası Sitleri Koruma Tüzüğü, ICOMOS, 1992

Yeni Zelanda için hazırlanan Tüzük'te (aktaran Öz ve Güner, 2007: 67-73) kültürel miras değeri taşıyan yerlerin korunması ile ilgili olup, bir yerin tarihi çevresi ile beraber korunması gerektiği belirlenmiştir.

Bu ortamın yok olmuş olması belgelere, bilgilere ve bulgulara bağlı kalmak kaydıyla yeniden oluşturulması için bir gerekçe oluşturabileceği, ayrıca kültürel miras değeri taşıyan yerlerin doğal süreç ve olaylardan ötürü doğan veya doğacak tehditlerin önceden azaltılması veya yok edilmesi için "risk azaltım planı" hazırlanabileceği belirtilmektedir.

Tüzüğün diğer önemli bir maddesi ise "müdahalesizlik"tir. Kültür varlığına yapılacak herhangi bir müdahalenin varlık açısından sakıncalı olması durumlarında herhangi bir eylem yapılmaması ve kültür varlıklarının düzenli bir plan kapsamında bakımının sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır.

Restorasyon işlemine sadece yerin kültürel miras değerinin geri kazanılmasına neden olacak ise izin verilmelidir denmektedir ve bu bağlamda yerin veya yapıların genelleştirilmiş betimlemelerinden kaçınılması gerektiğine dair hüküm getirilmiştir.

1.2.1.12. Anıtların, Yapı topluluklarının ve Sitlerin Korunması Çerçevesinde Eğitim ve Mesleki Eğitime Yönelik Kılavuzlar, ICOMOS, 1993

Korumanın amacının kültürel mirasın ömrünü uzatmak ve gelecek nesillere aktarmak olduğunu vurgulayan bu Tüzük'te (aktaran Öz ve Güner, 2007: 537-541), sadece koruma uzmanlarının değil diğer disiplinlerdeki profesyonellerin ve kişilerin de eğitilmesinin gerekli olduğu, bu disiplinler arası işbirliği ve eşgüdümlü eylemler ortaya koyabilmek için mesleki eğitimin şart olduğu ve her toplumun kendi standartları doğrultusunda bu eğitimlerin yapılması gerektiği belirtilmektedir.

Kültürel alanlarla birlikte geleneksel becerilerinde kaydedilmesi ve canlandırılması gerektiği hususu da bu tüzüğün önemli maddelerindendir.

1.2.1.13. Nara Özgünlük Belgesi, ICOMOS, 1994

Kültürün ve kültürel mirasın çeşitliliğinin insanlığın tamamı için bir zenginlik olduğunun belirtildiği Nara Özgünlük Belgesi'nin (ICOMOS, 1994) önsöz kısmında; dünyanın, kültürel kimlik arayışlarının tek tipleşme bakısı ile karşı karşıya kaldığı ve azınlık kültürlerin yok sayıldığı bir süreçte olduğu, Japonya'da toplanan uzmanların kültür mirasının korunması uygulamalarda, "özgünlük" kavramının dikkate alınmasıyla insanlığın ortak belleğinin tüm yönlerine saygı gösterilebileceği ve bu belleğin aydınlatılabileceği değerlendirmesi yaptığı ifade edilmiştir. Bu değerlendirmenin devamında bu belgenin gelenekselleşmiş bazı kavramları tartışmaya açacağı belirtilerek UNESCO'nun, "birimizin kültür mirası, hepimizin mirasıdır" şeklinde ifade edilen temel ilkesine atıfta bulunulmuştur.

Kültürel mirasın ve yönetimiyle ilgili sorumlulukların önce onu yaratmış topluluğa, sonra da onun korunması için uğraşanlara ait olduğunun belirtildiği belgenin 10. ve 11. maddelerinde kültürel mirasın geçirdiği tüm evrelerle korunabilmesinin, bu evrelere atfedilen değerler ile kolaylaşacağı, korumanın ise bu atfedilen değerlere ilişkin bilgi kaynaklarının inandırıcılığı ve doğru anlaşılmasına bağlı olduğu belirtilmektedir.

Nara Özgünlük Belgesi'ne göre; bir yapıtın özgünlüğüne ilişkin ulaşılacak yargının temeli, bu değerleri tanımak, anlamak, kültürel mirasın özgün ve sonradan sahip olduğu biçim ve malzeme özelliklerini, tarihsel süreçteki varlığı ve anlamı çerçevesinde yorumlamakla oluşturulabilecektir.

Özgünlük değerlendirmelerinin tek ve değişmez ölçütlere dayandırılmaması gerektiğinin vurgulandığı belgede, her yapıtın ait olduğu kültür bağlamında ele alınarak değerlendirilmesi gerektiği ve değerlendirme ölçütlerinin tasarım, biçim, malzeme, işlev, gelenek ve teknikler, konum, duygular ve diğer iç ve dış faktörler olabileceği ifade edilmektedir.

1.2.1.14. Suomenlina Kararları, Anıtlar, Sitler ve Topluluklar İçin Koruma Etiği (Ahlakı), ICOMOS, 1995

ICOMOS ve ICCROM (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property - Uluslararası Kültür Varlıklarını Koruma ve Restorasyon Eğitim Merkezi) tarafından Finlandiya'da

düzenlenen toplantıda koruma alanında bir takım etik kuralların yer aldığı Suomenlinna Kararları (aktaran Öz ve Güner, 2007: 93-96) olarak da bilinen mimari koruma etiği (ahlakı) adlı sonuç bildirgesi yayınlamışlardır.

Bu toplantıda kültür ve miras çeşitliği, koruma etiği ve koruma etiğinin önündeki engeller ele alınarak tartışılmıştır. Bu tartışmalar sonucunda hazırlanan bildirgede; koruma uzmanlarının sorumluluklarının yanı sıra, kültürel mirasın değerlendirilmesi, belgelenmesi ve iyileştirmesi konularında bir takım etik kurallar yer almıştır.

1.2.1.15. Sualtı Kültür Mirası Koruma Tüzüğü, ICOMOS, 1996

Sualtı kültür mirasının korunmasını ve yönetimini desteklemeyi amaçlayan bu Tüzük'ün (ICOMOS, 1996) giriş kısmında, 1990 tarihli "Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi" konulu tüzüğe ek olarak düşünülmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Sualtı kültür mirasının, doğası gereği uluslararası bir kaynak olduğu, bu mirasın büyük bir kısmının uluslararası sularda bulunduğu ve uluslararası ticaret ya da ulaşım amacıyla hareket eden kalkış ve varış noktalardan uzaklarda çeşitli sebeplerle batarak kaybolan gemiler ve bu gemilerin içindekilerden oluştuğu belirtilmiştir.

Sualtı kültür mirasının korunmasına ilişin temel ilkeler;

- Özgün yerinde (insitu) korumanın ilk tercih olması,
- Halkın erişiminin sağlanması,
- Kazı yapılmasındansa zarar vermeyen teknikler, hasarsız rölöve ve örneklem çalışmalarının tercih edilmesi,
- Araştırmalar bu mirasın maruz kaldığı zararı azaltmalı ve projenin araştırma hedeflerini aşmamalı,
- Sualtı kültür mirasına olumsuz etkide bulunmamalı
- İnsan kalıntılarının bulunduğu veya kutsal sayılan alanlar gereksiz yere karıştırılmamalı,
- Yeterli düzeyde belgeleme ile desteklenmeli,

şeklindedir.

Disiplinlerarası koordinasyonun önemine de değinilen Tüzük'te, bu alanların araştırmaya açılmadan önce bir projede;

Zarar azaltmaya yönelik hedefler veya araştırma hedefleri, çalışmaların yöntemi ve uygulama teknikleri, beklenilen maddi destek, öngörülen çalışma süresi, araştırma ekibi, ekip üyelerin uzmanlıkları, sorumlulukları ve tecrübeleri, çıkartılan malzemelerin korunması, alanın yönetimi ve sürekli bakımının nasıl sağlanacağı, müze ve diğer kuruluşlarla yapılacak işbirlikleri, belgeleme, sağlık ve güvenlik, raporlama, araştırma sırasında yerinden alınan kültür varlıklarını da kapsayacak bir arşivin düzenlenmesi, elde edilen bilgilerin halkın katılımını da içerecek biçimde duyurulması gibi konuların dikkate alınması gerektiği belirtilmektedir.

Proje tasarımının gerekli hallerde değiştirilmesi ve araştırmanın proje tasarımına göre yürütülmesi gerektiği ve de arkeoloji camiasının proje tasarımına ulaşılabilmesi gerektiği hususları da tüzüğün önemli maddeleri arasındadır.

1.2.1.16. Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü, ICOMOS, 1996

Koruma kavramının sadece anıtları korumaktan çıkıp sivil mimarlık örneklerinin, tarihi alanların ve hatta bu alanların yakın çevrelerinin de korunması gerektiği 20. yüzyılda kabul görmüş bir düşünce halini almıştır. Bu yüzyılın sonlarına doğru vernaküler (yöreye özgü) mimarinin de korunması tartışılmaya başlanmıştır.

Bütün halkların gözünde geleneksel mimarinin özel bir yere sahip olduğu ve geleneksel mimarinin toplumlar için bir gurur kaynağı olduğunun vurgulanmasıyla başlayan Tüzük (ICOMOS, 1996), 1996 yılında Venedik Tüzüğü'ne ek tüzük olarak ilk kez yayınlanmış, 1999 yılında güncellenerek yeniden yayınlanmıştır.

Bu tüzükte, vernaküler (yöreye özgü) mimarinin toplumun özelliklerini yansıtan çekici bir ürün, faydacı olmasının yanı sıra, çağdaş yaşamın ilgi odağı ve toplumun geçmişinin bir belgesi, insan eseri ve zamanının ürünü ve toplumların kültürünü göstermesinin ötesinde dünyanın kültürel çeşitliliğini yansıtması bakımından önemli olduğu belirtilmiştir.

Geleneksel yapının kültürün tek tipleşmesi ve tüm dünyadaki sosyo-ekonomik değişim nedeniyle terk, iç denge ve bütünleşme gibi büyük sorunlarla

karşı karşıya olduğu belirtilen bu tüzükte, geleneksel mirasın korunması için bir takım ilkeler ve uygulama yaklaşımları yer almıştır.

Geleneksel yapım sistemlerinin ve zanaatların sürdürülmesinin, "geleneksel"in korunabilmesi bir için zorunluluk olduğu, zanaatların yaşatılması, belgelenmesi ve yeni ustaların yetiştirilmesi gerektiği belirtilen Tüzük'te, geleneksel mimarinin korunabilmesi, hem koruma uzmanlarına geleneksel yapıları tanıtan hem de yöre halkına malzeme ve zanaatları koruyabilmeleri için programlar geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

1.2.1.17. San Antonio Bildirgesi, ICOMOS

San Antonio Bildirgesi (aktaran Öz ve Güner, 2007: 110-123), Amerika kültürel mirasın korunması ve yönetimi özgünlük konularıyla ilgili 1996 yılında Teksas'ta düzenlenen bir sempozyum sonucudur. Nara Özgünlük belgesinin kabul edildiği ifade dilmekle birlikte, bazı düzeltme/değişiklik/açıklama önerilerinde de bulunulmuştur.

Kültürel mirasın özgünlüğünün doğrudan kültürel kimlikle bağlantılı olduğunun ifade edildiği bu belge özgünlük ve koruma doğası üzerine büyük bir uluslararası tartışmaya bölgesel bir yanıt şeklinde hazırlanmıştır. Özgünlük kavramı, kimlik, tarih, malzeme, dinamik ve durağan sitler, sosyal değer, yönetim, ekonomi bağlamında incelenmiş ve tavsiyelerde bulunulmuştur.

Bildirge, tarihi dokuyu özgün olarak değerlendirmek için sitin sosyal değerinin de anlamanın önemli olduğu, sadece dokusal değere bakılmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu Bildirge'de sitler; fiziksel değişimleri kabul edilebilir ölçüde devam eden ve edebilecek dinamik sitler ve yüksek düzeyde korunması gereken ve müdahalelerin minimum düzeyde olabileceği statik sitler olmak üzere ikiye ayırılmaktadır. Mimari ve şehircilik, arkeolojik ve kültürel alanlar ile ilgili bir dizi öneriler içermektedir.

1.2.1.18. Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü: Kültürel Miras Değeri Taşıyan Alanlarda Turizm Yönetimi, ICOMOS, 1999

Tüzük'ün (ICOMOS, 1999) giriş metninde, turizmin aslında kültür varlıkların korunmasında büyük rol oynadığı ancak kontrolsüz turizmin ise kültür varlıkları için bir tehdit olacağı vurgulanmıştır. Altı temel ilke ve alt maddelerden oluşan tüzük, turizm planlamasının yapılması gerektiğinden,

gerekli hallerde ziyaretçi sayısının kısıtlanabileceği, ziyaretçiler için özel rotaların belirlenmesi gerektiği, ziyaretçilerin kültür mirası alanları hakkında bilgilendirilmesi, dini alanlar, tören ve geleneklerin kutsallığına saygı gösterilmesi gerektiği gibi konulara vurgu yapılmıştır.

Yöre halkının koruma ve turizm için yapılacak planlamaya katılım sağlamasının önemsendiği Tüzük'te, yerel elişleri ve diğer ürünlerin tanıtımı, dağıtılması ve satışı ile yerel halka uygun bir sosyal ve ekonomik sağlanabileceği ve kültürel bütünlüğün güvence altına alınabileceği ifade edilmektedir.

1.2.1.19. Mimari Mirasın Analizi, Korunması ve Strüktürel Restorasyonu İçin İlkeler, ICOMOS, 2003

Mimari mirasa ait strüktürler, doğal özellikleri gereği günümüz yönetmelik ve yapı standartlarının uygulanmasını kısıtlayan restorasyon sorunları barındırdığını ifade eden Tüzük'te (ICOMOS, 2003), kültürel çerçeveye uygun, akılcı analiz ve onarım önerileri sıralanmıştır.

Öncelikle genel ölçütler başlığı altında temel ilkeler belirlenmiş, araştırma ve teşhis yöntemleri açıklanmış ve onarıma yönelik kıstaslar belirlenmiştir.

1.2.1.20. Duvar Resimlerinin Korunması-Restorasyonu İlkeleri, ICOMOS, 2003

2003'te Zimbabwe'de, Viktorya Şelaleri'nde yapılan 14. ICOMOS Genel Kurulu'nda onaylanan bu ilkelerde (ICOMOS, 2003), duvar resimlerine yönelik koruma politikaları, araştırma ve belgeleme yöntemlerinden bahsedilmiştir.

Duvar resimlerine sahip anıt ve sitlerin ziyaretçi yoğunluğu nedeniyle tahrip olabileceği, ancak ortak miras olduğu dolayısıyla ziyaretçilerin görmesinin tercih edileceği, alan yönetiminde, anıt ve sitlerin özgün somut ve soyut değerlerini mümkün olduğunca koruyan, dikkatli bir ulaşılabilirlik ve kullanım planlamasına yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

1.2.1.21. Kültürel Miras Alanlarının Yorumlanması ve Sunumu Tüzüğü, ICOMOS, 2008

ICOMOS'un ilk tüzüklerinde halkın bilinçlendirilmesinin öneminden; yayma, popülarizasyon ve sunum politikalarının kültür varlıklarının korunmasında önemli rol oynadığı hususlarını ifade ederek başlayan Tüzük

(ICOMOS, 2008) metninde; neyin korunacağı, nasıl korunacağı, halka nasıl açılacağı konusunda seçimler yapmak gerekebileceği ve bunun için rasyonel standartlar oluşturmak gerektiği belirtilmiştir.

Tüzük metninde "Tarihi ve kültürel sitlerin yorumlanmasında ve sunumunda kabul edilebilir hedefler nelerdir?" ve "Kültür ve kültür varlıkları ile ilgili konularda teknik ve uygulamaların belirlenmesinde hangi prensipler dikkate alınmalı?" soruları sorulmuş ve kültürel miras alanlarının halkın bilinçlendirilmesi için, yorumlanması ve sunumuna ilişkin belirlenen yedi prensip şöyledir:

- Erişilebilir ve anlaşılabilir olması
- Bilgi kaynakları
- Kurgu ve bağlama dikkat çekilmeli
- Özgünlüğün korunması
- Sürdürülebilir planlama
- Kapsayıcılık hususu
- Araştırma, eğitim ve değerlendirmenin önemi

1.2.1.22. Endüstri Mirası Sitleri, Yapıları, Alanları ve Peyzajlarının Korunması için Dublin İlkeleri, ICOMOS, 2011

ICOMOS'un 28 Kasım 2011'de yapılan 17. Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir. Sanayileşme süreci insanlık tarihinin büyük bir aşamasını oluşturduğu, sanayileşmenin öncüleri ve başlangıcı dünyanın çeşitli yerlerinde, hala aktif olan veya arkeolojik sitlerde, çok eski dönemlere kadar izlenebildiğinin belirtildiği tüzükte, endüstri mirasının risklere karşı karşıya olduğu belirtilerek, toplam on dört maddede endüstri mirasının korunmasına yönelik ilkeler belirlenmiştir (ICOMOS, 2011).

1.2.1.23. Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri, ICOMOS, 2011

ICOMOS'un Uluslararası Tarihi Kentler ve Köyler Komitesi CIVVIH, Washington Tüzüğü (1987) ve Nairobi Tavsiyesindeki (1976) yaklaşım ve düşünceleri güncellemiştir. Bu Tüzük'te (ICOMOS, 2011), tarihi kentler ve kentsel

alanların korunmasıyla ilgili tanım ve yöntemlerdeki belirgin değişim göz önüne alınarak, amaçlar, eğilimler ve gerekli araçlar yeniden tanımlanmıştır.

Tarihi kentlerin ve çevrelerinin değerlerinin korunması ve günümüz sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamıyla bütünleşmelerine yönelik yapılacak müdahalelerde uygulanabilir ilkelerin ve stratejilerin önerilmesini amaçlayan bu Tüzük'te, daha önce yayınlanmış olan ilkeler doğrultusunda, kentsel dokuların korunmasına yönelik stratejilerin belirlenmesi, tarihi kentlerin ve bulundukları çevrenin uyumlu gelişimi için kültür mirasını kentsel ekosistemin parçası ve önemli bir kaynak olarak ele alınması görüşüne saygı duyulması gerektiği vurgulanmıştır.

Tüzük'te, Yönetim Planına ilişkin her tarihi kent ve kentsel alan için, türüne ve özelliklerine, kültürel ve doğal bağlamına uygun, etkili bir yönetim sistemi geliştirilmesi, yönetim planının geleneksel uygulamalarla ve diğer planlarla bütünleşmesinin sağlanması gerektiği dolayısı ile; kültürel değerlerin, paydaşların, olası çatışmaların, koruma hedeflerinin, yasal, finansal, idari ve teknik yöntem ve araçların, güçlü yönlerin, zayıflıkların, fırsat ve tehditlerin, uygun stratejilerin, işlerin bitiş tarihi ve belli başlı eylemlerin belirlenmesi gerektiği ve planın katılımcı bir süreçle üretilmesi gerektiği belirtilmektedir.

1.2.2. UNESCO ve UNESCO Anlaşmaları

UNESCO, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu) Birleşmiş Milletler'in bir özel kurumu olarak, II. Dünya Savaşı'ndan sonra, 1946 yılında kurulmuştur. Bu kurumun yasası 1945 yılı Kasım ayında Londra'da 44 ülkenin temsilcilerinin katıldıkları bir toplantıda kabul edilmiştir. Türkiye, bu Yasayı imzalayan ilk on devlet arasındadır. UNESCO Sözleşmesi, ülkemizde 20 Mayıs 1946 tarihli ve 4895 sayılı Kanunla onanmış ve bunun ardından UNESCO Türkiye Millî Komisyonu 25.08.1949 tarihinde faaliyete geçmiştir (UNESCO, 2019).

1.2.2.1. Lahey Sözleşmesi, UNESCO, 1954

Bir savaş ya da silahlı çatışma halinde kültür varlıklarının korunmasını sağlamak için imzalanmış olan Sözleşme'de (aktaran Öz ve Güner, 2007: 3-16), taraf olan ülkelerin kendi topraklarındaki kültür varlıklarını koruyacağı ve savaş

açtıkları ülkenin topraklarındaki kültür varlıklarına zarar vermeyecekleri yönünde taahhüt vermektedirler.

1.2.2.2. Arkeolojik Kazılara Uygulanabilir Uluslararası Prensipler Hakkında Tavsiye Kararı, UNESCO, 1954

Bu belgede (UNESCO, 1956), koruma için en kesin yöntemin, insanların bu varlıklara kendiliğinden ilgi ve saygı duymasının sağlanması olduğu, arkeolojik hizmetlerin uyulamaya konulmasında bazı prensipler tarafından yol gösterilmesi gerektiği, kazılarla ilgili yasaların uluslararası işbirliğine ait prensiplerle uyumlaştırılması gerektiği gibi hususlara yer verilerek, arkeolojik kazı alanları ile ilgili tavsiyelerde bulunulmuştur.

Arkeolojik kazılara ilişkin olarak, arkeolojik hizmetin mümkün olabildiğince merkezi bir devlet idaresi ile gerçekleştirilmesi gerektiği belirtilen bu belgede, arkeolojik hizmetin teknik kazıcı eğitimlerinde, araştırma kurumları ve üniversitelerle işbirliği yapması, kazılar için düzenli fon sağlanması için adımlar atılması, bilimsel yayınlar da dâhil, ülkenin arkeolojik kaynaklarıyla orantılı bir çalışma programı yürütmek, kazara keşifler üzerinde kontrol uygulamak ve kazı alanları ile anıtların korunmasını sağlamak gibi temel prensipler benimsenmiştir.

Bu belgede ayrıca, kazı alanlarında çıkan eserlere ilişkin, her üye devletin kazı buluntularının tanımlanması, öncelikle o ülkenin müzelerinde kullanılması, ancak ulusal koleksiyonlarda gerekmeyen objelerin diğer ülkelere bırakılabileceği, onlardaki eserlerle değiştirilebileceği ya da diğer ülkelerde depolamayı tercih edebileceği belirtilmiş, devletin kazı yapan kişiye makul bir süre için, bulgularında bilimsel haklarını garanti etmeği gerektiği de belirtilmiştir.

Silahlı çatışma durumunda, başka bir devletin bölgesini işgal eden üye devletlerin, işgal edilen bölgede arkeolojik kazı yürütmemesi gerektiği vurgulanan bu belgede, tesadüfi şekilde ele geçen buluntuların işgal edilen bölgenin yetkili otoritelerine devredilmek üzere bu buluntuların korunması gerektiği belirtilmektedir.

1.2.2.3. Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme, UNESCO, 1970

Anlaşma'nın (UNESCO, 1970) kapsamı olan taşınır kültür varlıklarını, inançsal veya sanatsal olarak toplumların önemli parçaları oldukları ve arkeoloji,

tarih, tarih öncesi, sanat veya edebiyat gibi dallara dâhil olabileceği belirtilmektedir.

İlk maddesinde kültür varlıklarının neler olduğu açıklanan sözleşmenin 4. maddesinde, devletlerin öz kültür varlıklarının neler olduğu açıklanmıştır. Bu anlaşmada ülkeler, yasadışı yollarla edinilmiş olan eserlerin iadesi, tasarım ve koruma uzmanları ile işbirliği içerisinde kültür varlıklarının envanterinin oluşturulması, kültür varlıklarının edinilmesinde bu kurallara bağlı kalmak, kültürel eserlerin kaybolması durumunda, görüş bildirmek gibi hususlarla yükümlü tutulmuştur.

1.2.2.4. Dünya Kültür ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi, UNESCO, 1972

Bütün insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen, evrensel değerlere sahip kültürel ve doğal sitleri dünyaya tanıtmak, toplumda bu evrensel mirasa sahip çıkma bilinci oluşturmak ve çeşitli sebeplerle bozulan, yok olan kültürel ve doğal değerlerin yaşatılması için gerekli işbirliğin sağlanması amacıyla 16 Kasım 1972'de "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme" kabul edilmiştir (UNESCO, 1972).

Sözleşme'de taraf devletlerin, topraklarında bulunan kültürel ve doğal mirasın tespit edilmesi, korunması, sergilenmesi ve gelecek nesillere aktarılmasının sağlanması görevini üstlendiği, bunun için kaynaklarını sonuna kadar kullanarak ve uygun olduğunda özellikle parasal, sanatsal, bilimsel ve teknik alanlarda her türlü uluslararası yardım ve işbirliğini sağlayacağı hüküm altına alınmıştır.

Uluslararası bilinçlenmenin önemli bir adımı olan bu anlaşmanın konusunu oluşturacak evrensel doğal ve mimari miras seçimi için bir takım ölçütler belirlemiştir. Binan, kültürel varlıklar için "Dünya Mirası Ölçütleri"ni şu şekilde ifade etmiştir:

- Tekil bir tasarım ürünü olmak,
- Bir dönem üzerinde çok önemli etkiler yapmış olmak,
- Yok olmuş bir uygarlığın önemli bir belgesi olmak,
- Özel bir tarihsel dönemi belgelemek,
- Geleneksel insan yaşam alanının örneklerinden biri olmak,

– Temel inanç ve düşünce sistemlerine doğrudan bağlı olmak (UNESCO'dan aktaran Binan, 1999: 82).

1.2.2.5. Tarihi Kentsel Peyzaja İlişkin Tavsiye Kararı, UNESCO, 2011

Tarihi kentsel peyzaj kavramı tanımlanarak ‘‘Tarihî Alanların Korunması ve Çağdaş Rolleri Konusunda Tavsiye Kararı"nın kabul edildiği, kentlerin baskılara ve değişimlere maruz kaldığı saptaması yapılan bu kararda (UNESCO, 2011), tarihi kentsel peyzajın tanımının; alanın topografisi, jeomorfolojisi, hidrolojisi ve doğal özellikleri, çevresindeki tarihî ve çağdaş yapılaşmaları, yeraltı ve yerüstü altyapısı, açık alanları ve bahçeleri, arazi kullanımı, alan organizasyonu, algılar ve görsel ilişkiler, sosyal ve kültürel uygulamalar, ekonomik süreçler ile çeşitliliği, kimliğe ilişkin mirasın somut olmayan boyutları içerdiği ifade edilmiştir.

Tavsiye kararında, tarihi kentsel peyzajın dinamik karakterli olduğunun kabul edildiği belirtilerek, üretken ve sürdürülebilir kullanımını arttırıp, çevrenin kalitesini korumanın amaçlandığı belirtilmiş, "tarihi kentsel peyzaj yaklaşımı"nın olumsuz etkileri azaltmada ve yönetmede yardımcı olabileceği ifade edilmiştir.

1.2.3. Avrupa Konseyi ve Avrupa Konseyi Anlaşmaları ve Tavsiye Kararları

COE, Avrupa Konseyi'ni oluşturan anlaşma 5 Mayıs 1949'da 10 Avrupa ülkesi tarafından imzalanmıştır. Günümüzde Avrupa Konseyi'nde 47 üye ülke bulunmaktadır. Türkiye, anlaşmayı 1949 yılında imzalamış olması dolayısıyla kurucu üye sayılmaktadır. Konsey'in çalışma alanları insan hakları, medya, hukuki işbirliği, sosyal dayanışma, sağlık, eğitim, kültür, spor, gençlik, yerel demokrasiler, sınır ötesi işbirliği, çevre ve bölgesel planlamadır (CEO, 2019).

1.2.3.1. Avrupa Kültür Anlaşması, CEO, 1954

"Avrupa Kültür Anlaşmasının Tasdikine Dair Kanun Lâyihası ve Hariciye ve Maarif Encümenleri Mazbataları" (TBMM, 1956) adlı belgede, Avrupa Kültür Anlaşması'nın başlıca amaçlarının:

– Avrupa'nın ortak kültürünü korumak, üye devletlerin her birinin medeniyet, tarih ve dillerin ortak şekilde incelenmesi,
– Anlaşma amaçlarının uygulanması amacıyla istişare toplantıları gerçekleştirilmesi,

- Kültür Anlaşmalarının sağladığı yararın teyidi ve Avrupa Konseyi'ne üye olmayan devletlerin de anlaşmaya katılmasının ve konseyin kültürel çalışmalarına katılmasına imkân sağlanması,

şeklinde olduğu belirtilmektedir.

Binan, Avrupa Kültür Anlaşması'nın birçok ortak çalışma, araştırma ve kurtarma kampanyalarının başlangıcını oluşturacağı görüşündedir (Binan, 1999: 16).

1.2.3.2. Avrupa Arkeolojik Miras Koruma Anlaşması, CEO, 1969

Sözleşme'nin (COE, 1969) taraf ülkeleri arkeolojik açıdan ilgi uyandıran alanları sınırlandırmak ve korumak; rezerv alanların bırakılması, kaçak kazıların engellenmesi, kazıların özel bir izinle yalnızca yetkili kişiler tarafından yapılmasını sağlanması, ulusal envanter oluşturulması, arkeolojik bulguların bilimsel bir kataloğunun hazırlanması gibi konularda taahhüt vermekte olup, 16 Ocak 1992'de imzalanan "Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi"nin yürürlüğe girmesiyle birlikte, 6 Mayıs 1969'da Londra'da aynı konuda imzalanan, ancak Türkiye'nin katılmadığı "Arkeolojik Mirası Koruma Avrupa Sözleşmesi" yürürlükten kalkmıştır (TBMM, 1999).

1.2.3.3. Avrupa Mimari Miras Tüzüğü, CEO, 1975

Avrupa Mimari miras yılı ilan edilen 1975 yılı, kültürel mirasın korunması ile ilgili dünya çapında bir tartışma ortamı, bilinçlenme ve iletişim sürecini başlatmıştır (Binan, 1999: 83).

Tüzük'ün (aktaran Öz ve Güner, 2007: 322-326) başlıca maddeleri;

- Avrupa Mirası önemli anıtlardan ibaret olmadığı, tarihi kentlerdeki daha küçük bina grupları ve doğal ya da insan yapımı karakteristik köyler de mimari miras kapsamında olduğu,
- Geçmişin -manevi, kültürel, sosyal ve ekonomik değerler sermayesi olan- mimari mirasta somutlaştığı,
- Tarihi merkezlerin ve ören yerlerinin yapı itibari ile sosyal denge aracı olduğu,
- Mimari mirasın eğitimde önemli bir payı olduğu ancak bu miras tehdit altında olduğu, bütünleşik koruma ile bu tehditlerin uzaklaştırılabileceği,

- Bütünleşik korumanın ise hukuki, idari, mali ve teknik desteğe bağlı olduğu ve bütün unsurlar iş birliği yapmadıkça bütünleşik koruma başarılı olamayacağı,
- Avrupa mimari mirası Avrupa'nın ortak malı olduğu, şeklindedir.

Binan, Avrupa Mimari Miras Tüzüğünde, Venedik Tüzüğünden hiç bahsedilemeden, referans verilmeden oluşturulmasının onun yerine geçmesi amacı taşıdığının göstergesi olduğunu ifade etmektedir (Binan, 1999, 77). Her iki tüzük karşılaştırıldığında, anıttan mimari miras kavramına geçiş, genişletilmiş bir tarihi çevre kavramı, tarihi çevrenin evrensel değeri, koruma-ekonomi-toplumsal yapı arasındaki doğru ilişkileri kurmaya çalışan bütünleşik koruma yaklaşımı gibi önemli yaklaşımların ortaya çıktığı, ancak Venedik Tüzüğü'nde yer alan tek yapının korunması, bu tüzükte aynı açıklıkla yer almadığı görülmektedir (Binan, 1999: 77).

Binan bu durumu; korumanın "nesne" yani "tek yapı"dan başlaması gerektiği anlayışı Avrupa Mimari Miras Tüzüğü'nde "tarihi çevre"ye kaymış ancak "tek yapı"nın korunması unutulduğu şeklinde özetlemektedir (Binan, 1999: 77).

1.2.3.4. Amsterdam Bildirgesi: Avrupa Mimari Miras Kongresi, CEO, 1975

1975 Mimari Miras yılında toplanan Amsterdam Kongresi sonucu yayınlanan Amsterdam Bildirgesi'nde (aktaran Asatekin, 2004: 71-87):

- Avrupa'nın mimarlık mirasının, halklarına ortak tarihlerinin ve geleceklerinin bilincini aşıladığı bu yüzden yaşatılmasının önemli olduğu,
- Yalnız üstün nitelikli tek yapıları ve çevreleri değil, tarihsel ve kültürel özelliği olan tüm kentsel ve kırsal alanları mimarlık mirası olarak kabul edilmesi gerektiği,
- Tüm Avrupa ülkelerinin bu mirası korumak için ortak bir sorumluluğa sahip olduğu,
- Bu mirasın korunmasının kent ve ülke planlamasının ana hedefi olarak ele alınması gerektiği,
- Yerel yetkililerin de koruma konusunda özel bir sorumluluğu olduğu,
- Eski alanların toplumsal kompozisyonunda köklü bir değişiklik gerektirmeyecek şekilde sağlıklaştırılması gerektiği,

- Yasal ve yönetimsel önlemlerin etkinleştirilmesi,
- Restorasyon, uygulama ve bakım giderlerinin karşılanması için yerel idarelere ve özel mülk sahiplerine destek sağlanması,
- Her seviyede eğitim programları düzenlenmesi,

gibi düşünceler vurgulanmıştır.

Amsterdam Bildirgesi'nde de bütünleşik koruma kavramının önemi üzerinde durulmuş, bütünleşik korumanın yerel yetkililerin sorumluluğunda yurttaşların katılımı ile olabileceği vurgulanmıştır.

1.2.3.5. Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi: Granada Konvansiyonu, CEO, 1985

1985 yılında imzalanan Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi'nde (CEO, 1985), mimari mirasın korunması ve yaygınlaştırılmasının kültürel ve çevresel planlama politikalarının başlıca unsuru olduğu yaklaşımı benimsenmiş olup, taraf olan ülkeler genel hatlarıyla şu hususları üstlenmişlerdir:

- Korunan ya da koruma işlemine konu olmuş anıtların yıkım ya da onarım projeleri ile bu anıtların çevrelerine etki edecek projelerin ilgili bir makama sunulmasın sağlanmak.
- Tarihi yapı, yapı grubu ya da sit alanına etki edebilecek, yıkım, yeni yapım, tadilat gibi projelerin ilgili bir makama sunulmasını sağlanmak.
- Özel mülkiyete konu bir kültür varlığında kamu otoritesi tarafından, bu varlığın korunması için gerekli görülen çalışmanın yürütülmesinin öncelikle mâlikten ise mâlikince yapılmaması durumunda kamu makamlarınca gerekli çalışmanın yapılmasına izin vermek.
- Kamu kurum ve kuruluşlarına mimari mirasın bakım ve onarım faaliyetlerinde kullanılmak üzere mâli destek sağlamak, parasal önlemler almak, özel girişimleri mimari mirasın bakım ve onarımı konusunda teşvik etmek.
- Anıtların ve bina gruplarının çevresi ile sit alanlarında çevre düzenini sağlamak ve geliştirmek için önlemler almak.

- Mimari mirasın korunmasını kırsal ve kentsel alanların düzenlenmesinde temel hedefler arasına dâhil etmek, düzenleme planlarının hazırlanması ve uygulamaya konulması esnasında dikkate alınmasını sağlamak.
- Mimari mirasın restorasyonu ve bakımı ile ilgili programlar ile bu mirasın geleceğini teminat altına almak için geleneksel malzeme ve bu malzemelerin işçiliklerinin geliştirilmesini teşvik etmek.
- Korunan varlıkların günümüz koşulları göz önüne alınarak kullanılmasını, uygun olması hâlinde yeni işlevlerle kullanılmasını teşvik etmeyi, bu yapıların halka açılması ve olası tahribatları önlemeyi taahhüt etmek.
- Bu sözleşmedeki koruma politikalarının uygulanmasını sağlamak için kültürel ve çevresel planlamadan sorumlu idareler arasında işbirliğinin sağlanmak ve geliştirmek.
- Bu politikaların uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla ülkeler tarafından, kendi siyasal, yönetimsel yapılarına göre koruma, kültürel ve çevresel planlama faaliyetinden sorumlu makamların çeşitli kademeleri arasında etkin bir işbirliğinin geliştirilmek.
- Korunan varlıklarla ilgili karar alma süreçlerinde hükümet, yerel idareler ve halk arasında bilgi alışverişinin, danışmanlık ve işbirliğinin sağlamak.
- Halkın mimari mirasın korunmasının bugünün kültürel kişilik öğesi olduğu kadar bugün ve gelecek nesiller için bir ilham ve yaratıcılık kaynağı olduğu konusunda bilinçlendirilmesini sağlamak.

1.2.3.6. Yirminci Yüzyıl Mirasının Korunması Hakkında Tavsiye Kararı, CEO, 1991

Bu tavsiye kararında (aktaran Öz ve Güner, 2007: 400-405), 19. yüzyılın sonundan itibaren yapılaşma hızının arttığı, heterojen olan 20. yüzyıl binalarının miras değeri olarak hatırlanmadığı ancak, bileşenlerinin zenginliğine ve çeşitliliğine, yerel çevrelerle bağlantıları, tarihi ile olan izlerini sürerek bu mirası değerlendirmek gerektiğinden söz edilmekte, 20. yüzyıl mirasının değerlendirilmesinde bir takım ölçütlerin belirlenmesi gerektiği ifade edilmektedir.

1.2.3.7. Avrupa Arkeolojik Mirasının Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, CEO, 1992

Söz konusu sözleşmenin yürürlüğe girmesi için TBMM'ye sunulan komisyon raporunun giriş kısmında, sözleşmesinin amaçları; arkeolojik mirasın envanterinin yapılması, kazılarda bilimsel yöntemler kullanılmasını sağlamak ve metal dedektör kullanımını izne tabi tutmak, yapılaşma çalışmaları sırasında ortaya çıkabilecek arkeolojik eserlerin korunması için bütçe ayrılması ve yapılaşmaya ilişkin planlara arkeologların katılımının sağlanması, arkeolojik bulguların incelenmesinin ve sonrasında yayınının kolaylaştırılması, arkeolojik mirası tehdit eden hususlar konusunda halkın bilinçlendirilmesi, arkeolojik sit ve eserlerin ziyarete açılması veya sergilenmesinin teşvik edilmesi, müzelerin, kaynağı belli olmayan arkeolojik eserleri satın almalarını önleyerek ve bu eserlerin köken ülkelerine haber vermek, ülkelerin arkeolojik miras konusunda deneyimlerini aktararak ve uzman değişimi sağlayarak işbirliğine teşvik etmek, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince bir uzmanlar komitesi kurulması ve bu komitenin sözleşme hükümlerinin uygulanmasını izlemesini sağlamak şeklinde olduğu belirtilmiştir (TBMM, 1999).

Avrupa'nın ortak geçmişinin kaynağı, tarihi ve bilimsel incelemelerin bir aracı olması dolayısıyla arkeolojik mirasın korunmasını sağlamak amacıyla hazırlanan bu Sözleşme'de (COE, 1992), taraflar genel hatlarıyla şu hususları üstlenmişlerdir:

- Arkeolojik mirasın envanterinin yapılması ve koruma altına alınması gereken anıt ve alanların tespiti edilmesi.
- Yeryüzünde veya su altında görülebilir kalıntılar olmasa dahi gelecek nesiller tarafından incelenmesine imkân sağlayacak şekilde arkeolojik rezerv alanları bırakılması.
- Arkeolojik mirasın tesadüfi şekilde bulunması hâlinde, ilgili idarelere zorunlu olarak bildirilmesi ve incelemeye sunulması.
- Denetimsizlik, kültür varlıklarına ilişkin tespit ve envanterlerin yetersizliği, kırsal bölgelerde arkeolojik alanlardaki denetimin güç oluşu, koruma bilincinin yerleşmemesi ve yasa dışı bazı güçlerin bu konuda teşvik edici davranmaları gibi nedenlerle yapılan "kaçak kazıların" engellenmesi için gerekli önlemlerin alınması.

- Arkeolojik kazı ve alan araştırmalarının bilimsel ve zarar vermeyen yöntemlerle yapılması.
- Arkeolojik mirasın gerekli bilimsel koruma önlemleri alınmadan çıkartılmamasının ve çıkartıldıktan sonra açıkta bırakılmamasının sağlanması.
- Kazıların ve araştırmaların sadece uzmanlaşmış ve özel olarak yetkilendirilmiş kişiler tarafından yürütülmesinin sağlanması.
- Arkeolojik alanların korunmasını ve güçlendirilmesini sağlamak için politikalar geliştirilmesi, planlama süreçlerine arkeologların katılımını sağlayarak, arkeolojinin ve kalkınma planlarının gereklerinin uyumlu hâle getirilerek bütünleştirilmesi.
- Arkeolojik mirasa olumsuz etki yapacağı değerlendirilen kalkınma planlarının arkeoloji lehine değiştirilmesi.
- Arkeolojik alanın bilimsel incelemeye konu edilebilmesi için yeterli zaman ve kaynak tahsis edilebilmesi için planlama süreçlerinde arkeologlarla, şehir ve bölge plancılarının sistemli olarak bilgi alışverişinde bulunmalarının sağlanması.
- Arkeolojik mirasın çevre üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi ve bu değerlendirme sonucunda alınacak kararlarda, arkeolojik alanların korunmasının önceliğe alınması, imar çalışmaları sırasında arkeolojik eserlerin bulunması durumunda uygun olan hâllerde bunların bulundukları yerlerde korunmaları için önlemler alınması.
- Arkeolojik alanların halka açılmasında, bu alanların arkeolojik ve bilimsel niteliklerinin gelen ziyaretçi yoğunluğundan olumsuz etkilenmemesinin sağlanması.
- Arkeolojik araştırmalar için, ulusal, bölgesel ve yerel idarelerin yetkileri çerçevesinde mali destek sağlamaları.
- Kamu veya özel sektör tarafından hazırlana büyük kalkınma projelerinde, bu projelerin kaynaklarından proje alanında yapılması gereken arkeolojik çalışmaların tüm giderlerinin karşılanması için yeterli ödenek ayrılması, çevresel ve bölgesel planlama için arkeolojik mirasa ilişkin hazırlık çalışmaları ve saha incelemeleri yapılması elde edilen bulguların envanterlerinin hazırlanması ve yayınlanması için kaynak sağlanması.

- Ülkelerin kendi sınırları içerisindeki arkeolojik alanlar için yapılmış olan araştırmaların, envanterlerin ve haritaların güncelleştirilmesi veya yeniden yapılması.
- Uzmanların bilimsel ve mesleki gelişimini sağlamak amacıyla ulusal ve uluslararası değişimini kolaylaştırması.
- Arkeolojik araştırmalar ve kazılara yönelik bilgileri paylaşarak uluslararası araştırma programlarının düzenlenmesini teşvik etmek.
- Arkeolojik mirasın değeri hakkında kamu bilincinin oluşturulması ve geliştirilmesi amacıyla eğitim faaliyetleri yürütülmesi.

1.2.3.8. Antik Gösteri Alanları Kullanım Tüzüğü, CEO, 1997

Tiyatro, amfi gibi eski gösteri mekânlarının ilk inşa ediliş amaçlarına hizmet edebilen nadir anıtlardan olduğu belirtilen bu Tüzük'te (Öz ve Güner, 2007: 474-484), eski gösteri mekânlarının korunmasının ancak halkın erişimi ve tanıması ile mümkün olabileceği, ancak etkinlik türünün çeşidine bakılmaksızın alanın hassaslık durumunun göz önüne alınması gerektiği, anıtların korunma ihtiyacı ile ziyaretçilerin beklentileri arasında denge sağlanması gerektiği ifade edilmektedir.

1.2.4. ICOM ve ICOM Etik Kuralları

ICOM, International Council of Museums (Uluslararası Müzeler Konseyi) 1946 yılında oluşturulmuş, kâr amacı gütmeyen, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü ile (UNESCO) resmi bağı bulunan ve Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey'inde istişari statüsü bulunan sivil bir kuruluştur (ICOM, 2004).

ICOM, müzecilik faaliyetleri için mesleki ve etik kuralları belirleyerek, bu alanda tavsiyelerde bulunmaktadır ve küresel çalışma ağı ve işbirliği programları ile toplum bilincini geliştirmeyi amaçlamaktadır.

ICOM'un "Müzeler İçin Etik Kuralları/Yasası"nda (ICOM, 2004) müzeciliğin, modern görünümünü yansıtacak biçimde yeniden tasarlanarak, etik bir kılavuz ortaya çıkarmak üzere geliştirilen temel mesleki uygulama ilkelerine dayandığı belirtilmektedir.

1.3. Ulusal Koruma Mevzuatı

Avrupa'da kültür varlıklarının korunması ile ilgili süreçlere benzer süreçler Ülkemizde de yaşanmıştır. Bu çalışma kapsamında, Türkiye'deki korumacılık ve

koruma mevzuatı Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi olarak iki dönemde incelenmiştir.

1.3.1. Osmanlı Döneminde Koruma Mevzuatı

Osmanlı Dönemi'nde genel olarak hukuki düzenlemeler İslami kurallar doğrultusunda belirlenmiştir. Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde koruma alanında özel kanunlar bulunmasa da padişah fermanları ya da kadı hükümleri ile eski eserlerin korunmasına yönelik kararlar alındığı bilinmektedir.

15. yüzyıl Osmanlı tarih yazarlarından Dursun Bey, Fatih Sultan Mehmet'in kullanılmayan yapıların harap olacağı kaygısını taşıdığını, evlerin ve kasırların onarılmasını istediğini nakletmektedir (aktaran Asatekin ve Madran, 1984: 2).

Mimar Sinan "Tezkiret-ül Bünyan"da, İstanbul'a su getirme çalışmalarında dereleri kazarken mermer olukların ortaya çıktığı, çok fazla mermer çıkması üzerinde dönemin Padişah'ının bu mermerleri görmek için yerinde inceleme yaptığı ve bu mermerleri zarar görmeden toprak altından çıkarttığı için kendisine iltifatta bulunduğunu belirtmektedir (aktaran Asatekin ve Madran, 1984: 2).

Eski eserlere karşı ilgi duyulmaya başlanması 1880'lerden sonra başlayan batılılaşma akımına paralel olarak bazı eserlerin korunması gerektiği düşüncesiyle ortaya çıkmıştır (Madran, 1978: 282).

Oğuz Sancakdar, Tanzimat Fermanının ilanına yakın dönemlerde korumacılık alanında kurumsallaşmaya gidildiği, buna örnek olarak 1826 yılında "Efkaf-ı Hümayun Nezareti" 1863'te "Nafia Nezareti" kurulmasının verilebileceğini belirtmektedir (Sancakdar, 2012: 71).

Osmanlı Dönemi'nde koruma ile ilgili ilk kanun 19. yüzyılın ikinci yarısında çıkarılan "Asar-ı Atika Nizamnamesi"dir. İlk olarak 1869 yılında çıkarılan Nizamname 1874, 1884 ve 1906 yıllarında yeniden düzenlenmiştir. 1906 yılındaki nizamname Cumhuriyet Devrinde Anayasa Mahkemesi'nce kanun karşılığı kabul edilmiştir (Umar'dan aktaran Çal, 1997: 392).

Asar-ı Atika Nizamnamelerinden önce, eski eserlerin hukukî durumlarının fıkıh esaslarına göre düzenlendiğini ifade eden Hüseyin Karaduman, 1858 tarihli Ceza Kanunnamesi'nde ve emirnamelerde konuya ilişkin düzenlemeler bulunduğu, ancak tüm bu düzenlemelerin yeterli olmadığı, eski eserlerin korunmasının ön planda

tutulmadığını, dini ve anıtsal yapılara zarar verenlere ilişkin verilecek cezalar düzenlendiğini belirtmektedir (Karaduman, 2004: 2).

1869 tarihli ilk Asar-ı Atika Nizamnamesi yedi maddeden oluşmakta olup, sikkeler dışındaki eserlerin yurt dışına çıkarılması yasaklanmış, yurt içinde satışına ya da hükümete satışına izin verilmiş, bir kişinin kendi mülkünde bulduğu eski eserler kendisine ait sayılmış, toprak üzerindeki eserlerin ihracı yasaklanmış ancak toprak altındaki eserlerin satışına izin verilmiştir (Çal, 1997: 392). Bu Nizamname sadece Avrupalılarca yapılan arkeolojik kazıları sınırlandırmayı amaçlamış olup, Avrupalıların değer ölçülerine göre hazırlanmıştır (Madran, 1978: 282).

1874 Nizamnamesi ise dört bölümden ve toplam otuzaltı maddeden oluşmakta olup, ilk maddesinde eski eser tanımı yapılmış olup, ikinci maddesinde ise eski eserler; madeni paralar ve sikkeler ile taşınır/taşınmaz eski eserler olarak iki grupta sınıflandırılmıştır (Çal, 1997: 392).

Bu Nizamnamenin önemli bir özelliği kazılardan çıkarılan eserlerin üçte birinin devlete, üçte birinin arazi sahibine ait olması, kalan üçte birinin ise eseri bulana bırakılarak yurt dışına çıkarılmasına izin verilmesidir (Çal, 1997: 392). Bu Nizamname 1869 nizamnamesine göre daha ayrıntılı olmasına karşın, sadece kazıdan çıkan eserler konu edildiğinden eski eser kanunundan çok kazı yönetmeliği niteliğindedir (Çal, 1997: 392).

Osman Hamdi Bey, Müze-i Hümayun Müdürlüğü görevine gelmesi Osmanlı'da koruma anlayışının miladı olarak da değerlendirilmektedir. Osman Hamdi Bey göreve gelmesiyle yeni bir nizamname hazırlığına girmiştir. Osman Hamdi Bey tarafından hazırlanan ve Meclis-i Mahsus-ı Vükela tarafından kabul edilerek dönemin padişahı 2. Abdülhamit tarafından onaylanmıştır (Mumcu'dan aktaran Şimşek ve Dinç, 2009: 112).

Beş bölüm ve otuz yedi maddeden oluşan 1884 tarihli III. Asar-ı Atika Nizamnamesi ile getirilen en önemli yenilik, yapılan kazılarda ele geçen tüm eski eserlerin mülkiyetinin devlete ait olması ve arazi sahibine ya da eseri bulana pay verilmesi uygulamasından vazgeçilmesi, yurt dışına eski eser çıkarılmasının ve eski yapılar üzerinde değişiklik yapılmasının yasaklanması olmuş, dolayısı ile devlet eski eserler üzerinde daha etkin hale gelmiştir (Şimşek ve Dinç, 2009: 112).

Bu Nizamname'de eski eser kavramı örneklenerek açıklanmış taşınır ve taşınmaz eserlerle ilgili hükümlere yer verilen 1884 Nizamnamesi'nin en önemli yeniliği, şahıs ve cemaatlerin mülklerindeki eski eserleri yıkamayacakları ve devletin bu binaların asıl halini sürdürmekle yükümlü olduğu yönündeki maddesidir (Çal, 1997: 392).

Bu Nizamname ile taşınmazların tahrip edilmesi ve değiştirilmesi gibi müdahaleler yasaklanmış, eski eserin korunmasının sadece müzelerle olmayacağı mimari eserlerin de korunması gerektiği yaklaşımı benimsenmeye başlanmıştır (Madran, 1978: 283).

Osman Hamdi Bey'in 1884 Nizamnamesi üzerinden hazırlanan IV. Asar-ı Atika Nizamnamesi 23 Nisan 1906 tarihli olup, 67 yıl yürürlükte kalmış olup, bu nizamnamenin 8. maddesi ile eski eserleri bulunduğu yerden taşımak, yıkmak, tahrip etmek, yıkılması durumunda ortaya çıkan alanı kullanmak, üç yüz metreden daha yakınına kireç ocağı ve tuğla harmanı oluşturmak, doğrudan veya dolaylı olarak zarar görmesine neden olacak işlemler yapmak, ölçmek amacıyla izin almaksızın iskele kurmak, ahır, ot ambarı gibi işlevler vermek yasaklanmıştır (Sancakdar, 2012: 73).

1906 Nizamnamesi'nde anıtlar dışında sivil mimarlık örnekleri olan konutlar da eski eser olarak değerlendirilmiş, Müzeler Umum Müdürlüğü'nün bütün eski eserlerle ilgili işleri yürütmekle yükümlü tutulmuştur (Çal, 1997: 393).

Türk - İslam eserlerinin ve mimarlık ürünlerinin korunmasının ancak ilk kez bu nizamnamede yer bulabildiğinden bahseden Madran, bu Nizamname'yi tamamlar nitelikteki "Muhafaza-i Abidat Hakkında Nizamname" ile Belediyelere eski eser olarak tanımlanan varlıkları gerektiğinde kısmen ya da tamamen yıkma yetkisi verildiğini de ifade etmiştir (Madran, 1978: 283).

Osmanlı Devletinde eski eserlerin korunmasında vakıflar da önemli yer tutmuştur. Osmanlı Devletinde eski eserlerin korunması Ceza Kanunnamesi ve Asâr-ı Atîka Nizamnameleri'nin yürürlüğe girmesinden önce tamamen, sonra da kısmen, vakfın kuruluşunda o eserin geleceğinin de garanti altına alınması ve gelirin bir kısmını binanın bakım ve onarımı için ayırması dolayısıyla vakıf sistemi içinde çözülmüştür (Çal, 1997: 354).

1.3.2. Cumhuriyet Döneminde Koruma Mevzuatı

Cumhuriyet Döneminin ilk yılları değişik alanlarda yapılan yoğun kanuni düzenlemelere sahne olmuştur. Bu düzenlemelerin amacı kültür varlıklarını korumak olmasa da yer alan bazı maddeler korumaya katkı sağlamıştır.

1931 yılında, Atatürk tarafından kurulan "Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti", eski eser konusuna değişik yaklaşım olanakları sağlamış, aynı yıl eski eserlerin koruma tedbirlerini görüşecek bir komisyon kurulmuş, hazırlanan raporda, eski eserlerin iyi korunmadığına değinilmiş, bu rapora dayanılarak, Kültür Bakanlığı tarafından hazırlanan uygulama programı gereği, değişik illerde yer alan 3500 kadar eski eserin tescili yapılarak onarım programları hazırlamıştır (Madran, 1978: 283).

Kanuni düzenlemeler yapılmadan önce de eski eserlerin korunmasının devlet politikası olarak benimsenmiştir. İsmet İnönü, 1938 yılında tüm illere gönderdiği bir genelgede anıtların çeşitli bahaneler bulunarak yıktırılması değil itina ile korunması gerektiğinin, bunun sadece kanuni bir görev olmadığını aynı zamanda milli bir borç olduğunu belirterek, eski eserlerin korunmasına ilişkin devlet politikasının ana hatlarını çizmiştir (Asatekin ve Madran, 1984: 2).

Orhan Alsaç Türkiye'deki koruma yasalarını dört aşamada incelemiş ve bu dönemleri şu şekilde sıralamıştır: İlk dönem, "Asarı Atika Nizamnamesi" nin yürürlüğe konması ile başlayan ve 5805 sayılı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun Teşkiline Dair Kanun'un çıkartılmasına kadar olan dönem; İkinci dönem Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun kuruluşu ile başlayan dönem; Üçüncü dönem "İmar Kanunu"na ek maddeler getiren yasa ve "Eski Eserler Kanunu"nun çıkartılması ile başlayan dönem; Dördüncü dönem ise 2863 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu" ile başlayan dönemdir (Alsaç, 1975: 8-9).

1.3.2.1. 5805 Sayılı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun

Cumhuriyet Dönemi'nde eski eserlerin korunmasına ilişkin ilk yasal düzenleme 1951 yılında çıkarılan 5805 sayılı Kanunla yapılmıştır. Bu Kanunla (Resmi Gazete, 1951: 1578) mimari ve tarihi anıtların koruma, bakım, onarım ve restorasyon işlerinde uygulanacak ilkeleri belirlemek, bilimsel görüş vermek ve

ortaya çıkan sorunlara çözüm üretmek amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu kurulmuştur.

Kanunda ayrıca kurul üyeliğinin daimi olduğu ve uluslararası belgelerde yer alan eski esere ilişkin kanunların diğer kanunların üstünde tutulması gerektiği hususları hüküm altına alınmıştır (Resmi Gazete, 1951: 1578).

1.3.2.2. 1710 Sayılı Eski Eser Kanunu

Eski eserlere yapılabilecek müdahalelerle ilgili ilk kanun ise 1973 tarihli ve 1710 sayılı "Eski Eserler Kanunu"dur. Bu Kanun'un yayınlanmasıyla Asar-ı Atika Nizamnamesi yürürlükten kalkmıştır. 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'nun (TBMM, 1973) 53. maddesinde 10 Nisan 1322 tarihli "Asarı Atika Nizamnamesi", 17 Temmuz 1328 tarihli "Muhafaza i Âbidat Nizamnamesi" ile 13 Mart 1330 tarihli "Esvar ve Kla-i Atika'dan Belediyelere, Vilâyete Terk Olunacak Yerler Hakkındaki Kanun"un yürürlükten kaldırıldığı ifade edilmiştir.

İlk maddesinde "eski eser" kavramının tanımlandığı bu Kanun ile korunması gerekli alanlar da taşınmaz kültür varlığı gibi koruma kapsamına alınmış, bu alanların korunmadığı mevcut imar planları iptal edilmiş, yerlerine koruma amaçlı imar planların yaptırılması sağlanmıştır şeklinde ifade etmektedir (Alsaç,1975: 9).

1710 sayılı kanun eski eserler ile ilgili iş ve işlemler Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun görüşü ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın izni doğrultusunda yapılmasını ön görmüştür.

Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun kuruluş yılı olan 1951'den 1973 yılına kadar geçen 32 yıllık süre içinde hem kurulun kuruluş yasasında, hem de Eski Eserler Yasasında düzeltmeler yapılması gerekliliği ortaya çıkmış (Alsaç, 1975: 9), 10 yıl süreyle yürürlükte kalan Eski Eserler Kanunun ardından 1983 yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

1.3.2.3. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile İlgili Mevzuat

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 63. maddesinde devletin tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alması gerektiği hükmüne dayandırılarak hazırlanan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat

Varlıklarını Koruma Kanunu ile "eski eser" kavramından "kültür varlığı" kavramına geçiş yapılmış, tabiat varlıkları da kültür varlıkları gibi korunması gerekli varlıklar olarak değerlendirilmiştir. Bu kanunun yürürlüğe girmesi ile 5805 sayılı Kanun ile 1710 sayılı Kanun yürürlükten kalkmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1983).

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1983) 3. maddesinde, tarih öncesi ve tarihi çağlara ait, bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili olan ya da gündelik hayata konu olmuş bilimsel ve kültürel yönden özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar "Kültür Varlıkları" olarak tanımlanmıştır.

Bu Kanun'a göre, kamu kurum ve kuruluşlarına veya özel mülkiyete ait taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır/taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları "Devlet Malı" niteliğindedir.

2863 sayılı Kanunun 6. maddesinde korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları aşağıdaki gibi tanımlanmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1983):

> a) Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar,
>
> b) Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar,
>
> c) Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları,
>
> d) Milli tarihimizdeki önlemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tesbit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından kullanılmış evler.
>
> Ancak, Koruma Kurullarınca mimari, tarihi, estetik, arkeolojik ve diğer önem ve özellikleri bakımından korunması gerekli bulunmadığı karar altına alınan taşınmazlar, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı sayılmazlar.
>
> Kaya mezarlıkları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, höyükler, tümülüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve isihkamlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler, köprüler, su kemerleri, su yolları, sarnıç ve kuyular; tarihi yol kalıntıları, mesafe taşları, eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar; sunaklar, tersaneler, rıhtımlar; tarihi saraylar, köşkler, evler, yalılar ve konaklar; camiler, mescitler, musallalar, namazgahlar; çeşme ve sebiller; imarethane, darphane, şifahane, muvakkithane, simkeşhane, tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, hazireler, arastalar, bedestenler, kapalı çarşılar, sandukalar, siteller, sinagoklar, bazilikalar, kiliseler, manastırlar; külliyeler, eski anıt ve duvar kalıntıları; freskler, kabartmalar, mozaikler, peri bacaları ve benzeri taşınmazlar; taşınmaz kültür varlığı örneklerindendir.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 7. maddesine göre korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin tespitler koruma bölge kurulunca değerlendirilmesinin ardından alınacak kurul kararı ile tescil

edilmekte olup, tescil edilen bu varlıkların koruma alanlarını belirlemek ve bu alanlarda yapılaşma yapılıp yapılamayacağına ilişkin karar alma yetkisi ile de koruma bölge kurullarına verilmiştir.

Bu Kanunda, koruma bölge kurullarınca alınan kararlara aykırı olarak, korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarında, bu varlıkların koruma alanlarında ve sit alanlarında inşaî ve fizikî müdahalede bulunulması, bunların yeniden kullanıma açılması veya mevcut işlevlerinin değiştirilmesi yasaklanmış olup, esaslı onarım, inşaat, tesisat, sondaj, kısmen veya tamamen yıkma, yakma, kazı veya benzeri işler inşaî ve fizikî müdahale olarak tanımlanmıştır.

2863 sayılı Kanun, kültür varlıkları ile ilgili iş ve işlemler Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı Koruma Bölge Kurulu Müdürlükleri sorumlu tutulmuş olup, 1710 sayılı Kanun'da olduğu gibi vakıf eserleri ile ilgili iş ve işlemlerden Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı bölge müdürlükleri sorumlu tutulmuştur. Ancak vakıf eserlerine yapılması ön görülen müdahalelere ilişkin nihai karar merci koruma bölge kurullarıdır.

Bu Kanun'da 14.07.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle kültür varlıklarına ilişkin iş ve işlemleri yürütmek, koruma bölge kurulu kararlarının uygulanmasını yerinde denetlemek görevlerini yerine getirmek üzere yerel yönetimler bünyesinde koruma uygulama ve denetleme bürolarının kurulmasının önü açılmıştır. Bu Kanun'a 04.02.2009 tarih ve 5835 sayılı kanunla kültür varlıklarının korunmasında belediyelere ve valiliklere de sorumluluk yüklenmiş, Kanun'un 10. maddesinde ile mülkiyet aidiyetinden bağımsız olarak her türlü kültür varlığının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak ve denetimleri yapma görevi Kültür ve Turizm Bakanlığına verilmiştir.

2863 sayılı Kanun'un 17. maddesinde göre; bir alanın koruma bölge kurulunca sit ilan edilmesinden itibaren 3 yıl içerisinde koruma amaçlı imar planı yapılması gerekmekle birlikte "zorunlu nedenlerle" bu süre içerisinde plan yapılmadığı takdirde bu süre uzatılabilmekte ve koruma bölge kurulunca plan yapılıncaya kadar geçerli olacak "geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları" belirlenmektedir.

2863 sayılı Kanun'un 3. maddesinde, koruma amaçlı imar planlarının sit alanlarında, sit alanlarının etkileşim içerisinde olduğu geçiş alanlarını da dikkate

alınarak, kültür ve tabiat varlıklarının korunması için, ön araştırma verilerine dayalı olarak hazırlanan ve içeriğine katılımcı alan yönetimi modellerini de barındıran planlar olduğu belirtilmektedir.

Bu kanun maddesinde ön araştırmaların:

- Arkeolojik, tarihi, doğal, mimari, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma konularının içerecek daha araştırması,
- Planın özelliklerinin bu alanda yaşayan kişiler ile faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştirmesi,
- Koruma kullanım dengesinde yapılaşmalara ilişkin sınırlama getirilmesi,
- Sağlıklaştırma ve yenileme alanlarını, proje ve uygulama etaplarının içermesi,
- Yerel sahiplilik ilkesinin göz önüne alınması

gibi özellikleri olması gerektiği vurgulanmıştır.

Kanun'un 23. maddede ise taşınır kültür varlıkları aşağıdaki şekilde sıralanmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1983):

> a) (Değişik: 17/6/1987 - 3386/9 md.) Jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji ve sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan her türlü kültür ve tabiat varlıkları;
>
> Her çeşit hayvan ve bitki fosilleri, insan iskeletleri, çakmak taşları (sleks), volkan camları (obsidyen), kemik veya madeni her türlü aletler, çini, seramik, benzeri kab ve kacaklar, heykeller, figürinler, tabletler, kesici, koruyucu ve vurucu silahlar, putlar (ikon), cam eşyalar, süs eşyaları (hülliyat), yüzük taşları, küpeler, iğneler, askılar, mühürler, bilezik ve benzerleri, maskeler, taçlar (diadem), deri, bez, papirus, parşümen veya maden üzerine yazılı veya tasvirli belgeler, tartı araçları, sikkeler, damgalı veya yazılı levhalar, yazma veya tezhipli kitaplar, minyatürler, sanat değerine haiz gravür, yağlıboya veya suluboya tablolar, muhallefat (religue'ler), nişanlar, madalyalar, çini, toprak, cam, ağaç, kumaş ve benzeri taşınır eşyalar ve bunların parçaları, Halkın sosyal heyetini yansıtan, insan yapısı araç ve gereçler dahil, bilim, din ve mihaniki sanatlarla ilgili etnografik nitelikteki kültür varlıkları.
>
> Osmanlı Padişahlarından Abdülmecit, Abdülaziz, V. Murat, II. Abdülhamit, V. Mehmet Reşat ve Vahidettin ve aynı çağdaki sikkeler, bu Kanuna göre tescile tabi olmaksızın yurt içinde alınıp satılabilirler.
>
> Bu madde kararına girmeyen sikkeler bu Kanunun genel hükümlerine tabidir.
>
> b) Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle, Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna ait tarihi değer taşıyan belge ve eşyalar, Mustafa Kemal ATATÜRK'e ait zati eşya, evrak, kitap, yazı ve benzeri taşınırlar

Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bildirilen taşınır kültür ve tabiat varlıkları Bakanlık tarafından bilimsel esaslara göre sınıflandırılarak kayıt altına alınmakta, devlet müzelerine alınması gereken eserler, mevzuatta yer alan usullere uygun

biçimde müzelere alınmakta, devlet müzelerine alınmasına ihtiyaç duyulmayan taşınır mahiyetteki eserlerin ticareti, Bakanlığın izni ile yapılmaktadır ve bu ticareti yapmak isteyenler, Kültür ve Turizm Bakanlığından ruhsatname almak zorundadırlar (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1983).

Gerçek ve tüzelkişilerce kurulacak müzeler, Kültür ve Turizm Bakanlığının izin belgesinde belirlenen alanlarında taşınır kültür varlığı bulundurabilmekte ve teşhir edebilmektedirler (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1983).

Gerçek ve tüzelkişiler, Bakanlık tarafından verilen izin belgesiyle korunması gerekli taşınır kültür varlığını Bakanlığa bildirmek ve koleksiyonlarındaki eserleri taşınır kültür varlıklarını envanter defterine kaydetmek zorundadırlar (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1983). 2863 sayılı Kanun'un 32. maddesi ile yurt dışına eser çıkarılması yasaklanmıştır.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda da Asar-ı Atika Nizamnamelerinde olduğu gibi kazı izni devletin üst makamlarınca verilmektedir. Kazı ve ruhsat izinleri bir yıl süreyle verilmekte olup yazılı müracaat olması halinde her yıl ruhsat ve izinler yeniden düzenlenmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1983). Kazılarda açığa çıkartılan bütün taşınır kültür ve tabiat varlıklarının, kazı ekibince her kazı sezonu sonrasında Bakanlığın göstereceği Devlet müzesine teslim edilmesi gerekmektedir. Kazılarda ortaya çıkan taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bakım ve onarımları ile kazı alanlarının çevre düzenlemesi kazı başkanının sorumluluğundadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1983).

Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı olarak tescil edilmiş yerler ile sit alanları ve mezarlık alanları haricinde, Kültür ve Turizm Bakanlığınca uygun görülmesi hâlinde define arama izni verilebilmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1983).

Yine bu Kanun'un 51. maddesinde koruma yüksek kurulu ve koruma bölge kurullarının görevleri tanımlanmıştır. Taşınmaz kültür varlıklarının tespit, tescil ve gruplandırılmasını yapmak, koruma alanlarını belirlemek, sit alanlarında geçiş dönemi yapılaşma koşullarının belirlenmesi, özelliklerini kaybeden kültür varlıklarının tescilinin kaldırılması, kültür varlıkları, koruma alanları ile sit alanlarına yönelik uygulamaya dönük kararlar almak koruma bölge kurullarının başlıca görevleri arasındadır.

2863 sayılı Kanun'un 65. maddesinde ise bu kanuna aykırı davrananlara verilecek cezalara ilişkin düzenleme yapılmış olup; 74. maddede ise izinsiz araştırma, kazı ve sondaj yapanlar hakkında iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılacağı belirtilmiştir.

17.08.2011 tarih ve 28028 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğü giren 648 sayılı "Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname"nin 51. maddesi ile 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na "Taşınır tabiat varlıkları hariç, taşınmaz tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin koruma alanları ile ilgili olarak bu Kanunda öngörülen iş, işlem ve kararlar bakımından görevli ve yetkili bakanlık, Çevre ve Şehircilik Bakanlığıdır." hükmü eklenmiştir (KHK, 2011).

2011 yılındaki bu düzenleme sonrası Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın taşınmaz tabiat varlıkları ve doğal sitlere ilişkin görev, yetki ve sorumlulukları Çevre ve Şehircilik Bakanlığına devredilmiştir. Kültür varlıkları ile tabiat varlıklarını çakıştığı alanlarda yapılacak iş ve işlemler ise iki bakanlık arasında düzenlenen protokol çerçevesinde yürütülmektedir.

1.3.2.3.1. Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Yönetmelikler

Aşağıdaki tabloda 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na bağlı olarak çıkartılan yönetmelikler, yürürlükte olan son halleri dikkate alınarak kronolojik sırayla gösterilmiştir.

Tablo 1: Taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili yönetmelikler.

Yönetmelik Adı	Yayımlandığı Resmi Gazete
Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Araştırma, Sondaj ve Kazılar Hakkında Yönetmelik	10/08/1984 tarih ve 18485 sayılı Resmi Gazete
Tarihi ve Bedii Değeri Olan Taşınmaz Malların Kiraya Verilmesi Hakkında Yönetmelik	16/12/1984 tarih ve 18607 sayılı Resmi Gazete
Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik	11/06/2005 tarih ve 25842 sayılı Resmi Gazete
Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine	26/07/2005 tarih ve 25887 sayılı Resmi Gazete

İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik	
Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik	27/11/2005 tarih ve 26006 sayılı Resmi Gazete
Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği	14/12/2005 tarih ve 26023 sayılı Resmi Gazete
Kültür Yatırım ve Girişimlerine Taşınmaz Kullandırılması Hakkında Yönetmelik	20/10/2005 tarihli ve 25972 sayılı Resmi Gazete
Kültür Yatırımlarının ve Girişimlerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik	24/04/2009 tarih ve 27209 sayılı Resmi Gazete
Sit Alanlarında Kalan Taşınmazların Hazine Taşınmazları ile Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik	22/05/2010 tarih ve 27588 sayılı Resmi Gazete
Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik	13/03/2012 tarih ve 28232 sayılı Resmi Gazete
Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği	19/04/2012 tarih ve 28269 sayılı Resmi Gazete
Kültür Varlıkları İhale Yönetmeliği	25/07/2013 tarih ve 28718 sayılı Resmi Gazete
Taşınmaz Kültür Varlıklarına Yardım Sağlanmasına Dair Yönetmelik	27/05/2015 tarih ve 29368 sayılı Resmi Gazete
Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Ait Katkı Payına Dair Yönetmelik	22/08/2015 tarih ve 29453 sayılı Resmi Gazete
Kültür Yatırım ve Girişimlerine Gelir Vergisi Stopajı, Sigorta Primi İşveren Payı ve Su Bedeli İndirimi ile Enerji Desteği Uygulamasına Dair Yönetmelik	14/07/2016 tarih ve 26228 sayılı Resmi Gazete

"Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği" (Kültür ve Turzim Bakanlığı, 2012) Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ile koruma bölge kurullarının oluşumu, çalışma usul ve esaslarını düzenlemek amacıyla hazırlanmıştır.

Bu Yönetmelik'te; Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu; Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ilgili Bakan Yardımcısı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürü, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın

ilgili Genel Müdürü, Orman Genel Müdürü ya da belirleyeceği Yardımcısı, Vakıflar Genel Müdürü ya da belirleyeceği Yardımcısı, Maden İşleri Genel Müdürü ya da belirleyeceği Yardımcısı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürü ya da belirleyeceği Yardımcısı ve koruma bölge kurullarının üyeleri arasından Bakanlıkça seçilecek arkeoloji, sanat tarihi, mimarlık, şehir ve bölge planlama gibi disiplinlere mensup altı üyeden meydana gelmektedir. Koruma Yüksek Kurulu'nun kurum temsilcisi üyelerinin görevleri, kurumlarındaki görevleri süresince devam edeceği ve Koruma Yüksek Kurulu'na Kültür ve Turizm Bakanlığı Bakan Yardımcısı başkanlık edeceği belirtilmiştir.

Yönetmelik'in 6. maddesinde Koruma Yüksek Kurulunun görevleri:

- Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve restorasyonuna ilişkin uygulama ilkelerini belirlemek,
- Koruma bölge kurullarının koordinasyonu sağlamak,
- Uygulamada meydana genel sorunları değerlendirerek görüş vermek,
- Kültür ve Turizm bakanlığı ya da diğer kamu kurumlarının yüksek kurulda görüşülmesini talep ettiği konulara ilişkin görüş vermek,
- Koruma bölge kurullarınca alınan kurul kararlarına karşı yapılan itirazları değerlendirmek,

şeklinde tanımlanmıştır.

Kültür varlıklarını koruma bölge kurulları ise Kültür ve Turizm Bakanlığınca arkeoloji, sanat tarihi, hukuk, mimarlık ve şehir planlama alanlarından toplam yedi üyeden oluşturulmaktadır (Kültür ve Turzim Bakanlığı, 2012). Kurul gündeminde görüşülecek konu; belediye sınırlarındaysa belediye başkanı veya teknik temsilcisi, belediye sınırları dışında ise valilikçe seçilecek temsilci, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile ilgili ise ilgili teknik temsilci, Vakıflar Genel Müdürlüğü ile ilgili ise, Vakıflar Bölge Müdürü veya teknik temsilcisi, Orman ve Su İşleri Bakanlığı ile ilgili ise konuyla ilgili teknik temsilci, Müze müdürlüğü ile ilgili ise ilgili müze müdürü, toplantılara temsilci üye olarak katılmaktadır (Kültür ve Turzim Bakanlığı, 2012).

Koruma bölge kurullarının görevlerini Kanun ve ilgili mevzuat ve Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları doğrultusunda yürütmekle yükümlüdür (Kültür ve Turzim Bakanlığı, 2012).

"Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Yönetmeliği"nin 11. Maddesine göre koruma bölge kurullarının görevleri (Kültür ve Turzim Bakanlığı, 2012):

- Tespiti yapılan kültür varlıklarının ve sit alanlarının tescilini yaparak, korunması gerekli kültür varlıklarının gruplandırılmasını ve koruma alanlarını belirlemek,
- Taşınmaz kültür varlıkları ve bunların koruma alanlarında uygulamaya yönelik kararlar almak,
- Sit alanlarında "geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları"nı belirlemek,
- Koruma amaçlı imar planlarını irdelemek ve görüş içeren karar almak,
- Uygulama projeleri hakkında karar almak, ören yerlerinin ziyarete açılmasına yönelik hazırlanan çevre düzenleme projeleri hakkında görüş bildirmek,
- Özelliklerini kaybederek koruma şansını yitirmiş korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescilli yapıların tescilden düşümüne ilişkin karar almak,
- Koruma amaçlı imar planı onaylanan sit alanlarında tescilli taşınmaz kültür varlığı parsellerinde, planın bulunmadığı sit alanlarında ise sit içerisindeki tüm parsellerde ruhsat gerektirmeyen tamirat ve tadilatlar dışında uygulamalara ilişkin karar almak,
- Zorunlu olarak taşınması gereken korunması gerekli kültür varlıkları hakkında görüş vererek uygulamaya yönelik karar almak,
- Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı parsellerinde tevhit ve ifraz işlemlerine ilişkin karar almak,
- Taşınmaz kültür varlıklarının tahsis, devir, kiralama ile ilgili konularda koruma kurulu müdürlüğünce talep edilmesi halinde görüş vermek,
- Özel mülkiyete ait korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının kamulaştırılması işlemlerinde taşınmazın işlevine ilişkin karar almak,

şeklinde sıralanabilmektedir.

Kamu kurum ve kuruluşları, mahalli idareler, gerçek ve tüzel kişiler Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurullarının aldığı kararlara uymakla yükümlüdür (Kültür ve Turzim Bakanlığı, 2012). Koruma Yüksek Kurulunca alınan ilke kararları Resmî Gazete'de yayımlanırken, koruma bölge kurulu kararları Bakanlık (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü) ile konunun ilgililerine dağıtılmaktadır

(Kültür ve Turzim Bakanlığı, 2012). Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurulları kararlarına karşı idari yargıda dava açılabilmekle birlikte Koruma Yüksek Kuruluna da itiraz edilebilmekte olup, itirazlar öncelikle Bakanlıkça değerlendirilmekte ve gerekli görülmesi halinde Koruma Yüksek Kurulu gündemine alınmaktadır (Kültür ve Turzim Bakanlığı, 2012).

"Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik"in (Kültür ve Turizm Bakanlığı , 2012) amacı ise 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 3. ve 6. maddesinde tanımlanan korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının, korunma alanlarının ve sitlerin - doğal sitler hariç- tespit ve tescil işlemlerinde uygulanacak usul ve esasları düzenlemektir.

"Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik"te (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2005a) anıt eser ve yönetim alanı kavramları tanımlanarak, anıt eser kurulunun ve alan başkanlığının kurulmasına ilişkin yapılacak iş ve işlemler açıklanmıştır. Alan yönetimi kavramı özellikle UNESCO Dünya Mirası alanları ile özdeşleşen bir kavram olarak 2004 yılında 2863 sayılı Kanunda yer almıştır.

"Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik"in (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2005a) 4. maddesine göre; yönetim alanı, sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının bütünlük içinde etkin bir biçimde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, bellirli bir bakış açısı çerçevesinde geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel gereksinimleriyle bir araya getirilmesi amacıyla, planlama ve koruma konusunda yetkili idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında bağlantı sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından belirlenen alanlardır.

Aynı yönetmelikte yönetim alanı sınırları içerisinde yer almayan ancak, yönetim alanı ile ilişkilendirilen kültür varlıkları "Bağlantı Noktası" olarak adlandırılmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2005a).

Alan yönetiminin hedefleri yönetim alanı sınırlarının ve bağlantı noktalarının doğru tespit edilmesi; koruma, erişim, sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve yerel toplumun ilgisi arasındaki dengenin kurulması; bakım, onarım, restorasyon, teşhir,

tanzim ve çevre düzenlemesiyle birlikte uluslararası koruma prensipleri ve sözleşmelerine uygun biçimde korunarak yaşatılması, kullanım ve gelişim ilkeleri ile sınırlarının belirlenmesi; konservasyon, tasarım ve uygulamasında yüksek standartların yakalanması; alanın değerini uluslararası seviyeye çıkarılması amacıyla strateji, yöntem ve araçlar geliştirilerek mali kaynaklar oluşturulması; kültür turizmini geliştirmek adına uluslararası işbirliği ve paylaşımı yaratacak etkinlik ağının kurulması; bölgesel kültür sistemlerine yönelik uygulama planları yapılması; koruma ve değerlendirmede kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri, malikler, gönüllüler ve yerel halkın işbirliğinin sağlanması şeklinde sıralanmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2005a).

Yönetim alanı sınırları belirlenen sit alanları, ören yeri ve etkileşim sahalarına ilişkin:

- Alanın yönetim, işlev ve koruma ihtiyaçlarının tespiti, ilgili kurumlarla irtibat sağlanması, öneminin belirlenmesi, sorunlarının tespiti, alanın taşıma potansiyelinin tespiti, işlevsel ve yönetsel analizinin gerçekleştirilmesi,
- Yönetim planının, alanın geleceğe ilişkin vizyonunu belirleyecek, işletme, yönetim, idari ve finansal modeller barındıracak, ulusal ve uluslararası arenada alanın sunumunu ve tanıtımını yapacak yönetim, koruma, kullanma, sunum ve tanıtım, ziyaretçi politika ve stratejilerinin belirlenmesi,
- Alan yönetimindeki kurum ve kişilerin görev tanımlarının belirlenmesi ve bunların uygulanmasına yönelik çalışma programlarının, bütçe analizlerinin yapılması ve finans kaynaklarının, belirlenmesi, kısa, orta ve uzun vadede gerçekleştirilecek işlere yönelik bir eylem planının yapılması ve proje tanımlarının tamamlanması,
- Yönetim planının uygulamasının takip edilmesi, değerlendirilmesi ve bu süreçte yer alacak tarafların eğitimine yönelik programların yapılması,

hususlarını içeren yönetim planı taslağı, arkeolojik, doğal ve tarihi sit alanlarında Kültür ve Turizm Bakanlığınca, direk hazırlamakta veya hazırlatılmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2005a).

Yönetim planı taslağının hazırlanması öncesinde ve hazırlanma aşamasında ilgili kurum ve kuruluşların, yerel halkın, ilgili sivil toplum örgütlerinin, meslek odalarının, üniversitelerin, ihtiyaç duyulacak özel sektör temsilcilerinin ve alanda mülkiyet hakkı bulunanların katılımı ile bilgilendirme ve yönetim planına veri

sağlayacak konuların tespit edilmesi amacıyla ilgili tarafların bulunduğu en az iki toplantı düzenlenmekte ve bu toplantılar halka, yerel idarelerce panolara asılacak ilanlarla, diğerlerine yetkili idarece yazı ile duyurulmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2005a).

"Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi, Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik" (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2005b), koruma amaçlı imar planları ile çevre düzenleme projelerinin yapılması, onaylanması, uygulaması ve bu plan ve projeleri çizecek müelliflerin nitelikleri ile görev, yetki ve sorumluluklarına yönelik usul ve esasları belirlemek için hazırlanmıştır.

"Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik" (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2005c), İl özel idareleri, büyükşehir belediyeleri ve belediyeler himayesindeki korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarına yönelik işlemleri ve uygulamaları yürütmek, denetimlerini gerçekleştirmek üzere kurulan koruma, uygulama ve denetim bürolarıyla, proje bürolarının kuruluş ve çalışmalarına ilişkin esaslar ile Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesindeki taşınmaz kültür varlıklarının onarımlarına yönelik esasları düzenlemek maksadıyla yayınlanmıştır.

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının koruma gruplarının yapılması, bakımları, taşınmaza yönelik proje ve uygulamaların denetimi "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik" kapsamındadır (Kültür ve Turzim Bakanlığı, 2005ç).

"Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Araştırma, Sondaj ve Kazılar Hakkında Yönetmelik"in (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1984e) amacı 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamındaki taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını gün yüzüne çıkarmak üzere araştırma, sondaj ve kazı gerçekleştirilmesi amacıyla izin verilmesine, bulunan varlıkların koruma şartlarına, eserler üzerinde ilmi çalışmalar yapılmasına, ilgililerin görev, yetki, sorumluluk ve haklarıyla birlikte giderlerine yönelik esasları düzenlemektedir.

"Tarihi ve Bedii Değeri Olan Taşınmaz Malların Kiraya Verilmesi Hakkında Yönetmelik" kapsamında bulunan hazinenin mülkiyetinde ve devletin hüküm ve

tasarrufundaki taşınmazların kiraya verilmesi işleri bu Yönetmelik hükümlerine göre yürütülmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1984b).

"Kültür Yatırım ve Girişimlerine Taşınmaz Kullandırılması Hakkında Yönetmelik" (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2005d), 14.07.2004 tarihli ve 5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanununu amacı doğrultusunda kullanılmak üzere taşınmazların Kültür ve Turizm Bakanlığına tahsisi, kültür girişimci veya yatırımcılarına kullandırılmasına ilişkin işlemleri düzenlemektedir.

"Taşınmaz Kültür Varlıklarına Yardım Sağlanmasına Dair Yönetmelik" (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2005e), gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının korunması, bakım ve onarımı için Bakanlıkça yapılacak ayni, nakdi ve teknik yardımların usul ve esaslarını belirlemektedir.

16.06.2005 tarih ve 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun'un uygulanmasına ilişkin iş ve işlemleri düzenleyen "Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği" (Kültür ve Turzim Bakanlığı, 2005f) yenileme alanlarını sit ve koruma alanı olarak tescillenen bölgeler ile bunlara ait koruma alanlarının içinde mülga Bakanlar Kurulunca, günümüzde Cumhurbaşkanlığınca belirlenen alanlar olarak tanımlanmış olup, yenileme alanları il genel meclisi ya da belediye meclisinin salt çoğunluğunun kararı ile belirlenerek Cumhurbaşkanına sunulmakta, Cumhurbaşkanı üç ay içerisinde projenin uygun olup olmadığı yönünde karar almaktadır.

"Kültür Yatırım ve Girişimlerine Gelir Vergisi Stopajı, Sigorta Primi İşveren Payı ve Su Bedeli İndirimi ile Enerji Desteği Uygulamasına Dair Yönetmelik" (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2006), kültür belgesi verilen yatırım veya girişimlere, kültür belgeli yatırım veya girişimde çalıştıracakları işçi ücretlerinden gelir vergisi stopajı, sigorta primi işveren payı ve su bedeli indirimi ile enerji desteği sağlanmasına ilişkin usul ve esasları belirlemektedir.

"Kültür Yatırımlarının ve Girişimlerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik" (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009a) kültür yatırım veya

girişimlerinin belgelendirilmesine ilişkin ilke ve esaslar ile bunların nitelik, denetim ve işletilmesi ile ilgili esasları kapsamaktadır.

"Sit Alanlarında Kalan Taşınmazların Hazine Taşınmazları ile Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik" (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2010), gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan, sit alanı ilan edilen ve kesin inşaat yasağı getirilen taşınmazların, Hazine taşınmazları ile değiştirilmesine ilişkin yürütülecek iş ve işlemleri (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2010) düzenlemekte olup, bu yönetmelik kapsamında 1. ve 2. derece arkeolojik sit alanlarında kalan ve koruma maçlı imar planı ile kesin yapılaşma yasağı getirilen taşınmazlar ile Kültür ve turizm Bakanlığı izni ile kazı alanı olarak belirlenmiş alanlarda özel mülkiyete ait taşınmazlar Hazine taşınmazları ile trampa edilmektedir.

"Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Ait Katkı Payına Dair Yönetmelik" (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2015), belediyelerin ve il özel idarelerinin görev alanlarında kalan taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla tahakkuk eden emlak vergisinin %10'u oranında edilecek katkı payının uygulama esaslarını belirlemektir.

"Milletlerarası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi Yönetmeliği" (ICOMOS Türkiye Milli Komitesi , 1974), ICOMOS Türkiye Milli Komitesi'nin kuruluşuna ilişkin yönetmelik olup, "Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) Türkiye Milli Komisyonu Yönetmeliği" (UNESCO Millli Komisyonu, 2004) ise UNESCO Türkiye Milli Komisyonu'nun kuruluşuna ilişkin yönetmeliktir.

"Kültür Varlıkları İhale Yönetmeliği" (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2013), korunması gerekli kültür varlıklarının rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri, sokak sağlıklaştırma, çevre düzenleme projeleri ve bunların uygulamaları ile değerlendirilmesi, muhafaza, nakil işleri ve kazı çalışmalarına yönelik mal ve hizmet alımlarına ilişkin usul ve esasları belirlemek amacıyla yayınlanmıştır.

1.3.2.3.2. Taşınır Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Yönetmelikler

Aşağıdaki tabloda 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na bağlı olarak çıkartılan taşınır kültür varlıklarına ilişkin yönetmelikler yürürlükte olan son halleri dikkate alınarak kronolojik sırayla gösterilmiştir.

Tablo 2 : Taşınır kültür varlıkları ile ilgili yönetmelikler.

Yönetmelik Adı	Yayımlandığı Resmi Gazete
Askeri Müzeler Yönetmeliği	30/09/1984 tarih ve 18531 sayılı Resmi Gazete
Define Arama Yönetmeliği	27/01/1984 tarih ve 18294 sayılı Resmi Gazete
Taşınır Kültür Varlığı Ticareti ve Bu Ticarete Ait İşyerleri ile Depoların Denetimi Hakkında Yönetmelik	11/01/1984 tarih ve 18278 sayılı Resmi Gazete
Özel Müzeler ve Denetimleri Hakkında Yönetmelik	2/01/1984 tarih ve 18289 sayılı Resmi Gazete
Müzelerle Müzelere Bağlı Birimlerde ve Örenyerlerindeki Kültür Varlıklarının Film ve Fotoğraflarının Çekilmesi Mülaj ve Kopyalarının Çıkarılması Hakkında Yönetmelik	26/01/1984 tarih ve 18293 sayılı Resmi Gazete
Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Yurt Dışına Çıkarılması ve Yurda Sokulması Hakkında Yönetmelik	16/02/1984 tarih ve 18314 sayılı Resmi Gazete
Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Bulanlara, Haber Verenlere ve Yakalayan Kamu Görevlilerine Verilecek İkramiye ile İlgili Yönetmelik	11/08/1984 tarih ve 18486 sayılı Resmi Gazete
Etnografik Nitelikteki Taşınır Kültür Varlıkları Hakkında Yönetmelik	03/05/1988 tarih ve 19803 sayılı Resmi Gazete
Müzeler İç Hizmetler Yönetmeliği	30/04/1990 tarih ve 1578 sayılı Bakan Onayı
Ulusal Müze Başkanlıklarının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Yönetmelik	11/11/2005 tarih ve 25990 sayılı Resmi Gazete
Vakıflar Genel Müdürlüğü Müzeler Yönetmeliği	06/02/2007 tarih ve 26426 sayılı Resmi Gazete
Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik	20/04/2009 tarih ve 27206 sayılı Resmi Gazete
Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik	23/03/2010 tarih ve 27530 sayılı Resmi Gazete

"Askeri Müzeler Yönetmeliği" (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1984c), Türk Silahlı Kuvvetleri ile Millî Savunma Bakanlığı bünyesinde Askerî Müzelerin; kurulması, yaşatılması, malzemenin ve uğraş konularının tespiti, bu müzelerin görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma düzenlerini belirlenmesi; kurulmuş ve kurulacak

müzelerin işletilmesi ve geliştirilmesi ile gerçek ve tüzel kişilerin bu Yönetmelik uyarınca verilen görev ve sorumluluklarına ilişkin hususları kapsamaktadır.

"Define Arama Yönetmeliği" (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1984ç), 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda belirtilen yerler dışında define aramalarında uyulacak esasları belirlemek amacı taşıyan bu yönetmelikte; define arama ruhsatının verilmesi, define arayıcıdan istenecek belgeler, aramanın nasıl yapılacağı ve çıkan defineden arayıcıya tanınacak hakların neler olduğu gibi konuları kapsamaktadır.

"Etnografik Nitelikteki Taşınır Kültür Varlıkları Hakkında Yönetmelik" (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1988), etnografik nitelikteki taşınır kültür ve tabiat varlıklarının alımı, satımı, ait olacağı devirleri, diğer nitelikleri, tescilleri, yurtdışına çıkarılmaları ve yurda getirilmeleri ile ilgili kuralları içermektedir.

"Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik" (Kültür ve Tuzim Bakanlığı, 2010), korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarına sahip olanlar ile koleksiyoncuların uymaları zorunlu usul ve esaslar ile bunların gözetim ve denetim ilkelerini belirlemek amacıyla hazırlanmıştır.

"Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Yurt Dışına Çıkarılması ve Yurda Sokulması Hakkında Yönetmelik" (Kültür ve Tuzim Bakanlığı, 1984d), korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarının geçici olarak sergilenmek üzere, yurt dışına gönderilmesi esaslarıyla Türkiye'de görevli Elçilikler ve Uluslararası kuruluşlar ile konsolosluklar mensubu diplomatik statüye sahip kişilerin beraberinde getirecekleri ve götürecekleri bu tür varlıkların giriş ve çıkışlarında yapılacak işlemleri belirlemektedir.

Bu yönetmelik hükümleri doğrultusunda yurt dışından da getirilen taşınır kültür ve tabiat varlıklarının ülke içinde satılması ya da başkalarına devrine izin verilememekte, tekrar yurt dışına çıkarılmak istenmemesi halinde ancak devlet müzelerine bağışlanabileceği belirtilmiş, yurt içinde korunması gerekli kültür ve tabiat varlığı edinen diplomatik statüye sahip kişiler yurt dışına çıkışlarında bunları beraberlerinde götüremeyecekleri de hüküm altına alınmıştır.

"Özel Müzeler ve Denetimleri Hakkında Yönetmelik" (Kültür ve Tuzim Bakanlığı, 1984g), kendi hizmet konularında veya amaçlarının gerçekleştirilmesi

için özel müzeye sahip olan ve özel müze kurmak isteyen bakanlıkların, kamu kurum ve kuruluşlarının, gerçek ve tüzel kişilerin ve vakıfların uymak zorunda oldukları esaslar ile bunların görev ve sorumlulukları ile taşınır kültür ve tabiat varlıklarından meydana gelen özel müzelerin kuruluş, görev, yönetim, gözetim, denetim şekil ve şartlarını belirlemektir.

Yönetmelik'te özel müzede bulunan kültür ve tabiat varlıkları Bakanlıkça uygun görülecek, noter onaylı envanter defterine kaydedilmesi, bu defterlerden bir nüshasının da özel müzenin denetim açısından bağlı olduğu devlet müzesine verilmesi gerektiği belirtilerek, özel müzelerin müze binası dışında eser bulunduramayacakları ve depo yapamayacakları da hüküm altına alınmıştır.

Özel müze koleksiyonlarındaki eserler, Bakanlıktan onay almak ve koleksiyonun bütünlüğünü korumak şartı ile özel müzelerin kendi aralarında değiştirebilmekte veya satılabilmektedir. Ancak satın almada öncelik Bakanlığa bağlı müzelere aittir.

"Müzeler İç Hizmetler Yönetmeliği"nde (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1990) müze kavramı tanımlanarak, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı müzelerin görev işleyiş ve personeline ilişkin düzenlemeler yapılmış, müzede çalışacak kişilerin görev tanımlarının da detaylıca yapıldığı bu yönetmelikte, müzelerdeki eserlerin güvenliğine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.

"Müzelerle Müzelere Bağlı Birimlerde ve Örenyerlerindeki Kültür Varlıklarının Film ve Fotoğraflarının Çekilmesi Mülaj ve Kopyalarının Çıkarılması Hakkında Yönetmelik" (Kültür ve Turzim Bakanlığı, 1984) Kültür ve Turizm Bakanlığına ait müzeler ile bu müzelere bağlı birimler ve ören yerlerindeki taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının öğretim, eğitim, bilimsel araştırma ve tanıtma amacıyla fotoğraflarının ve filmlerinin çekilmesi, mülaj ve kopyalarının çıkarılması esaslarını tesbit etmek amacıyla çıkarılan bu yönetmelik varlıkların fotoğraf ve filmlerinin çekilmesi, mülaj ve kopyalarının çıkarılması konularında alınacak izin ve başvuru şekline, çalışmalarda uyulacak hususlara, çalışmalar için alınacak ücretlere ilişkin esasları kapsamaktadır.

Çalışmalar sırasında varlıklar müze dışına çıkarılması yasaktır ve müze idaresinin belirleyeceği şartlara uyulması zorunlu olup ihtiyaç duyulması halinde

çalışma şartlarına ilişkin protokol düzenlenebilmektedir ve bir zarar meydana gelmesi halinde müracaatçı tarafından karşılanması gerekmektedir.

"Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Bulanlara, Haber Verenlere ve Yakalayan Kamu Görevlilerine Verilecek İkramiye ile İlgili Yönetmelik" in (Kültür ve Turzim Bakanlığı, 1984) amacı, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan taşınır kültür ve tabiat varlıklarını bulanlara, varlığını haber verenler ile bunları yakalayan kamu görevlilerine Devlet tarafından verilecek ikramiyelere ilişkin işlemleri belirlemektir.

"Milletlerarası Müzeler Konseyi (ICOM) Türkiye Milli Komitesi Yönetmeliği" (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1970), Türkiye'nin de üyesi bulunduğu, merkezi Paris'te UNESCO binasında olan, Milletlerarası Müzeler Konseyi Tüzüğünün ilgili hükümlerine uygun olarak Ankara'da (ICOM) Türkiye Milli Komitesi kurulmasına ilişkindir.

"Ulusal Müze Başkanlıklarının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Yönetmelik" (Kültür ve Turizm Bakanlığı , 2005) ulusal nitelikli müzelerde müze başkanlığının kuruluşu, örgütlenmesi ile görev, yetki ve sorumluluklarını belirlemek amacıyla çıkartılmış olup, 5. maddesinde "Ulusal Müze Başkanlıkları"nın kuruluşuna ilişkin düzenlemelere yer verilmiş, 6. maddesinde ise "Müze Başkanı" ve görevleri hakkında bilgi verilmiştir.

"Vakıflar Genel Müdürlüğü Müzeler Yönetmeliği" (Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2007) Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulmuş/kurulacak müzelere ilişkin esasları belirlemektedir.

"Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik" (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009), 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamına giren korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarının tasnif, tescil, müzelere alınması ve değer takdirini yapacak komisyonların çalışma usul ve esaslarını belirlemek amacıyla çıkartılmıştır. Bu yönetmeliğin, 6. maddesi ile tasnif ve tescil dışı bırakılan kültür ve tabiat varlıkları belirlenmiş, 10. maddesinde tasnif ve tescile tabi olup müzelere alınmasına gerek görülmeyen kültür ve tabiat varlıkları ile etütlük nitelikli kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin düzenleme yapılmıştır.

"Taşınır Kültür Varlığı Ticareti ve Bu Ticarete Ait İşyerleri ile Depoların Denetimi Hakkında Yönetmelik" (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1984ğ), 2863 sayılı Kanun hükümlerine göre yapılan tasnif sonunda; korunması gerekli olmadığı tespit edilen taşınır kültür varlıkları ile korunması gerekli olduğuna karar verilerek tescil edilenlerden devlet müzelerine alınması lüzum görülmeyen taşınır kültür varlıklarının ticareti ile ticaretin yapıldığı işyerleri ile depolarının denetleme esaslarını belirlemekte olup kültür varlığı ticareti işlemlerini ve bunlarla ilgili gerçek ve tüzel kişilerin görev ve sorumluluklarını kapsamaktadır.

1.3.2.3.3. Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararları

Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nca alınmış ve günümüzde geçerliliği olan toplamda 61 adet ilke kararı bulunmakta olup, bu ilke kararlarının bir kısmının içeriğine yer verilmiştir.

Tablo 3: Taşınmaz Kültür Varlıklarına İlişkin bazı İlke Kararları.

Adı	Konusu	Kurul/Karar Tarihi /Sayısı
658 sayılı İlke Kararı	Arkeolojik Sitler Koruma Kullanma Koşulları	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu / 05.11.1999 / 658
660 sayılı İlke Kararı	Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımları	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu/05.11.1999 /660
662 sayılı İlke Kararı	Tescil Kaydı Bulunmayan Taşınmaz Kültür Varlığı Özelliğindeki Yapılar ve Yapı Elemanları	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu / 05.11.1999 / 662
702 sayılı İlke Kararı	Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu / 15.04.2005 / 702
773 sayılı İlke Kararı	Koruma şansını kaybetmiş veya mimari özelliğini tümü ile yitirmiş taşınmaz kültür varlıkları hakkında	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu / 14.09.2010 / 773
271 sayılı İlke Kararı	Tarihi Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları	Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu /

		16.01.2014 / 271
681 sayılı İlke Kararı	Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları	Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu / 25.01.2017 / 681

05.11.1999 tarih ve 660 sayılı ilke kararında (KTVKYK, 1999 a) tescilli kültür varlıklarının gruplandırılması, bakım ve onarımına ilişkin hususlara yer verilmiştir. Kültür varlıkları 1. ve 2. grup olmak üzere iki gruba ayrılmış olup, genel anlamıyla anıtsal yapılar 1. grup, sivil mimarlık örnekleri ise 2. grup olarak nitelendirilmektedir. 660 sayılı ilke kararında restorasyon müdahalelilerinin nasıl olacağı ve esaslı onarım durumunda hazırlanması gereken projelerin teknik standartlarını da belirlemesi bakımından en kapsamlı ilke kararı olduğu söylenebilir.

05.11.1999 tarih ve 662 sayılı ilke kararı (KTVKYK, 1999 b) ise henüz tescil işlemleri tamamlanmamış ancak kültür varlığı olarak değerlendirilebilecek taşınmazlara ilişkin olup, 05.11.1999 tarih ve 664 sayılı ilke kararı (KTVKYK, 1999 c) sit alanı dışındaki tescilli yapıların koruma alanlarına ilişkindir.

Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun "Tarihi Sitler Koruma ve Kullanma Koşulları" başlıklı 16.01.2014 tarih ve 271 sayılı ilke kararında tarihi sitler "Milli tarihimiz ve askeri harp tarihi açısından önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve doğal yapısıyla birlikte korunması gerekli alanlar" (KVKYK, 2014) olarak tanımlanmış olup, koruma amaçlı imar planları onaylanıncaya kadar zorunlu altyapı uygulamaları ve kamu hizmet yapıları dışında hiçbir inşai ve fiziki uygulamada bulunulamayacağı belirtilmiştir (KVKYK, 2014).

Kentsel sitler ise aynı Kurulun "Kentsel Sitler Koruma ve Kullanma Koşulları" başlıklı 05.01.2017 tarih ve 681 sayılı ilke kararında;

> …mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları ve bir bütün olarak o yerleşmenin ait oldukları dönemin yaşam biçimini gelecek nesillere aktarmaları sebebiyle teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olan kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar, sokak ve meydanlar, v.b.) birlikte bulundukları alanlar…

olarak tanımlanmıştır (KVKYK, 2017).

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun "Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları" başlıklı 05.11.1999 gün ve 658 sayılı ilke kararında arkeolojik sitin tanımı yapılarak, 1 derece arkeolojik sitlerde bilimsel çalışma dışında

herhangi bir fiziki müdahalede bulunulamayacağına karar verilmiştir (KTVKYK, 1999 ç).

2. derece arkeolojik sitlere ilişkin; yapılaşma engellenmiş olmakla birlikte; alım-satım (kurul görüşü olmaksızın), resmi ve özel kuruluşlarca zorunlu durumlarda yapılacak alt yapı uygulamaları, yeni tarımsal alanların açılmaması koşuluyla, yalnızca sınırlı mevsimlik tarımsal faaliyetler ile seracılık gibi tarımsal faaliyetler ile taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetine tesir etmeyecek şekilde birleştirme (tevhit) ve ayırma (ifraz) işlemleri Koruma Bölge Kurulu görüşü alınarak yapılabileceği de belirtilmiştir (KTVKYK, 1999 ç).

3. derece arkeolojik sitlerde ise koruma kullanma kararları doğrultusunda yeni yapılaşmalar yapılabilmekte olup, koruma amaçlı imar planı hazırlanıncaya kadar yapılaşmaya ilişkin geçiş dönemi yapılaşma koşulları belirlenmektedir (KTVKYK, 1999 ç).

18.01.2017 tarih ve 29952 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 29.12.2016 tarih ve 663 sayılı İlke Kararı ile 658 sayılı ilke kararının (KTVKYK, 1999 ç) 3. derece arkeolojik sitlere ilişkin hükümlerine inşaat izni verilmeden önce müze müdürlüğünce sondaj kazısı yapılması gerektiğine ilişkin hüküm eklenmiştir.

Arkeolojik sit olarak belirlenen alanlardan 1. ve 2. derece arkeolojik sitlerde kesin yapılaşma yasağı bulunmaktayken, 3. derece arkeolojik sitlerde ise koruma bölge kurulunun uygun görüşü alınarak yapılaşma yapılabilmektedir.

Yine 1. ve 2. derece arkeolojik sitlerde koruma bölge kurulunun uygun görüşü doğrultusunda zorunlu alt yapı çalışmalarına da izin verilmektedir. Örenyeri olarak ziyarete açılacak sit alanlarına ilişkin ise 03.05.2006 tarih ve 714 sayılı ilke (KTVKYK, 2006) ile ziyaretçilere hizmet verecek mekânların yapılmasına izin verilmiştir.

15.04.2015 tarih ve 702 sayılı ilke kararı (KTVKYK, 2005) ise kentsel arkeolojik sitlerle ilgilidir ve bu alanların hangi şartlarda kullanılabileceği belirlenmiş, arkeolojik kaynakların bilimsel yöntemlerle gün yüzüne çıkarılması temeline dayalı olarak bu alanların planlanması gerektiği, plan olmaksızın herhangi bir uygulama yapılamayacağı ifade edilerek, plan yapım sürecinde dikkat edilmesi gereken hususlar açıklanmıştır.

14.09.2010 tarih ve 773 sayılı ilke kararı (KTVKYK, 2010), korunma şansı kalmadığı için koruma bölge kurulu kararı ile yıkılarak yasalara uygun biçimde yeni yapılaşma yapılan taşınmaz kültür varlıkları parsellerinde tescil kaydının kaldırılmasına ilişkindir.

1.3.2.3.4. Yönergeler

Taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarına ilişkin yürütülecek hizmetlerin detaylıca tarif edildiği on iki adet yönerge bulunmakta olup, aşağıdaki tabloda isim ve yürürlüğe giriş tarihleri verilmiştir.

Tablo 4: Kültür varlıklarına ilişkin yönergeler.

Yönerge Adı	Yürürlüğe Girişi
Müzeler Haftası Kutlama Yönergesi	09/04/1982 tarih ve 2837 sayılı Bakan Onayı.
Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğüne Bağlı Müze ve Örenyerlerinde Gerçek ve Tüzel Kişiler Tarafından Yapılacak Bağışlara İlişkin Yönerge	20.07.1988 / 461 sayılı Bakan Onay.
Müzeler ve Müzelere Bağlı Mekanların Video, Film ve Fotoğraflarının Çekilmesine İlişkin Yönerge	04.02.1993 / 441 sayılı Bakan Onayı.
Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı Müze ve Örenyerlerinde İlmi Araştırma, İnceleme Yapmak ve Film Çekmek İsteyen Yabancılar veya Yabancılar Adına Müracaat Edenler ile Yabancı Basın Yayın Mensuplarının Tabi Olacakları Esaslara İlişkin Yönerge	13.12.2004/ 3379 sayılı Bakan Onayı.
Arkeolojik Kazılarda ve Kazı Alanlarında Yapılacak Düzenleme, Restorasyon ve Konservasyon Proje ve Uygulamalarında Uyulacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönerge	27.06.2005 / 89406 sayılı Bakan Onayı.
Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcılarının Tespit ve Kayıt İşlemleri Hakkında Yönerge	04.05.2009 / 94626 sayılı Bakan Onayı.
Bilimsel Müze Araştırmaları Yönergesi ve eki	06/05/2010 tarih ve 95217 sayılı Bakan Onayı.
Süreli Kullanım Yönergesi	19.04.2011 / 130 sayılı Bakan Onayı
2863 Sayılı Kanunun 13 ve 14 üncü Maddeleri Gereğince Yürütülen İşlemlere İlişkin Yönerge	24.07.2012 / 163781 sayılı Bakan Onayı.

Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüklerinin Çalışma Esasları ile Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu Çalışmalarına İlişkin Yönerge	18.01.2013 / 12610 sayılı Bakan Onayı.
Müze ve Ören Yerleri Giriş, Bilgilendirme, Yönlendirme ve Uyarı Tabelalarına İlişkin Yönerge	21.08.2014 /161427 sayılı Bakan Onayı.
Rölöve ve Anıtlar Müdürlükleri Çalışma Yönergesi	11.12.2015 / 233069 sayılı Müsteşarlık Onayı.
Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Yapılacak Yüzey Araştırması, Sondaj ve Kazı Çalışmalarının Yürütülmesi Hakkında Yönerge	14.01.2020 / 39797 sayılı Bakan Onayı.

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE YAPILAN TÜRK İSLAM DÖNEMİ KAZILAR

Bu bölümde, Türkiye'de yapılan Türk İslam dönemine ilişkin yapılan arkeolojik kazılar, kendi içlerinde günümüzde devam eden uzun süreli Türk İslam dönemi kazıları ve kısa süreli Türk İslam dönemi kazıları olarak ikiye ayrılarak incelenmiştir. Bu ayrımın amacı, uzun soluklu bir süreçte bir sistematik çerçevesinde kazıları yapılan ve günümüzde de devam eden Türk İslam dönemi kazıları ile çoğunlukla tek sezonluk yapılmış ya da daha uzun sürse de müze müdürlükleri başkanlıklarında ilerlemiş, kısa süreli Türk İslam dönemi kazılarını kendi iç dinamiklerine göre değerlendirilmesinin yapılmasıdır.

Bu çalışma kapsamında Vakıflar Genel Müdürlüğünce sadece restorasyon amacıyla yapılan kazılara ve koruma bölge kurulları kararı doğrultusunda restorasyon öncesinde müze müdürlüklerince gerçekleştirilen sondaj ve temizlik kazılarına yer verilmemiştir. Bunun amacı ise hem bu verilerin elde edilebilmesi için ayrıca kapsamlı bir çalışma yapma gerekliliği hem de bu kazıların hali hazırda bilimsel veri elde etme amacı taşımaması dolayısı ile bu çalışmanın konusu ile tam ilişki sağlamamasıdır.

2.1. Türkiye'de Yapılan Türk İslam Dönemi Kazılarının Tarihçesi

Birinci bölümde de anlatıldığı üzere, maddi ve estetik değerli olan objelerin korunması, saklanması antik çağlardan beri insanların ilgisini çekmektedir. İlk dönemlerde sadece toplamak, sahip olmak ve saklamak amacıyla yapılan bu eylemler bir takım tahribatlara da yol açmış olmakla birlikte, sanatsal yönü güçlü olan objelere duyulan merak "Sanat Tarihi"nin doğmasına, bu ürünleri meydana getiren kültürlere duyulan merak ise "Arkeoloji"nin bir bilim alanına dönüşmesine katkı sağlamıştır (Can ve Işıklı, 2013: 171-172). Sistematik sanat tarihinin ve bilimsel arkeolojinin kurucusu Alman sanat tarihçi ve arkeolog Johann Joachim Winckelmann (1717-1768) olarak kabul görmekte (Robinson'dan ve Boorstin'den aktaran Can ve Işıklı, 2013: 172) olup, ilk olarak 1764 yılında yayınladığı ve Türkçe'ye "Antikçağ Sanat Tarihi" olarak çevrisi yapılan "Geschichte der Kunst des Altertums" adlı eseri sanat tarihi ve arkeolojinin bilimsel dönüşümü açısından önemli bir noktadadır (Can ve Işıklı, 2013: 172).

Tarih öncesi çağlardan itibaren birçok uygarlığa ev sahipliği yapan Anadolu toprakları zengin sanatsal ve arkeolojik kaynakları ile her dönem ilgi odağı olmuştur. Özellikle arkeolojinin bilimsel olarak gelişmesi ile Anadolu topraklarından açığa çıkartılan alanlar Türkiye'nin kültürel, sanatsal ve bilimsel zenginliğine katkıda bulunmuştur. Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan bu kazılar ilk olarak Avrupalı arkeologlar tarafından yapılmış, çıkartılan eserlerin Avrupa'ya götürülmesi üzerine birinci bölümde anlatıldığı üzere Asar-ı Atika Nizamnameleri çıkartılarak kazı faaliyetlerine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.

Osmanlı döneminde yabancı kişiler ve Osman Hamdi Bey tarafından kazılar yapılan Anadolu topraklarında, Cumhuriyet döneminde Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleri ile 1934 yılında İstanbul Üniversitesi bünyesinde Türk Arkeoloji Enstisüsü kurulmuş, 1931 yılında kurulan Türk Tarih Tedkik Cemiyeti'ne de arkeolojik kazı yapabilmesine yönelik yasal düzenlemeler yapılmıştır (Ünar, 2020: 133). 1936 yılında ise Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi kurulmuş, özellikle Naziler yönetimindeki Almanya'dan kaçan bilim insanları bu kurumlara davet edilmiştir (Ünar, 2020: 134).

Atatürk'ün kazı çalışmalarının yerli arkeologlarla yapılması yönündeki görüşü doğrultusunda yurt dışına da eğitim almak üzere öğrenciler gönderilmiş, öğrencilerin eğitimlerini tamamlaması üzerine Türk ekiplerce de arkeolojik kazı çalışmaları yapılmaya başlanılmıştır (Arık (R), 1987a: 71). Türkiye'de Türk arkeologlar tarafından yapılan ilk kazılar Türkler' in Anadolu'daki varlığını tespit etmeye yönelik yapıldığından daha çok klasik öncesi döneme yoğunlaşmıştır (Akyürek, 2018: 50).

Bu süreçte Avrupa'da Türk ve İslam kültür varlıklarına ilginin artması sonucu anılan alanda uzmanlaşmalar başlamış, Türkiye'ye, Almanya'dan gelen "Sanat Tarihçiler" Türk İslam dönemi uygarlıklarına ait kültür varlıkları ile ilgili araştırmalara başlamış, Türkiye'de de Sanat Tarihi kürsüsünün kurulmasına katkı sağlamışlardır (Arık (O), 1999: 44).

Türkiye'de ilk Sanat Tarihi ana bilim dalları, ''Viyana Ekolü''nden Prof. Dr. Ernst Diez tarafından 1943 yılında tek kürsü olarak İstanbul Üniversitesi'nde kurulmuş (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, 2020), 1949 yılında Prof. Dr. Remzi Oğuz Arık Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi'nde

‘‘Türk ve İslam Sanatları Tarihi’’ çalışmalarını başlatmış, sonrasında 1954 yılında Prof. Dr. Katharina Otto-Dorn, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’ne bağlı olarak ‘‘Sanat Tarihi ve Türk Sanatı’’ kürsüsünü kurmuştur (Arık (O), 1999: 44).

Prof. Dr. Suut Kemal Yetkin önderliğinde Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi bünyesinde kurduğu Türk ve İslam Sanatları Enstitüsü’nün 1959 yılında düzenlediği “Türk Sanatları Kongresi” dünyada ilk olması ve “Türk Sanatı” teriminin dünyada kabul görmesini sağlaması açısından önemlidir (Türk İslam Sanatları, 2020).

“Türk Sanatı Tarihi” terimini ilk ortaya çıkışı ise Prof. Dr. Celâl Esat Arseven tarafından olmuştur (Kuban, 1969: 18). İlk olarak “Eski İstanbul” adlı eserinde bu terimi kullanan ve 1928 yılında “Türk Sanatı” adlı eserini yayınlayan Arseven “Türk Sanatı”nın, İslam ve Bizans eserlerinden ayıran yönlerine odaklanmıştır (Kuban, 1969: 18).

İlk “Sanat Tarihi” kürsüsünün kurulduğu İstanbul Üniversitesi bünyesinde “Türk ve İslam Sanatı” bilim dalının kuruluşu 1963 yılında Sanat Tarihi ana bilim dalının kürsülere ayrılmasıyla olmuştur (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, 2020). Bu dönemde üç kürsüye ayrılan Sanat Tarihi ana bilim dalının diğer kürsüleri ise “Estetik ve Sanat Tarihi” ve “Bizans Sanatı” kürsüleridir.

Türk İslam sanatına ilişkin ilk dersin Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi bünyesinden 1949 yılında verilmeye başlanılmasına karşın, Bizans sanatına ilişkin ilk akademik program Arkeoloji Bölümü çatısı altında kurulmuş, ilk olarak 1941-1944 yıllarında Steven Runciman tarafından verilen dersler 1956 yılı itibariyle Prof. Dr. Semavi Eyice tarafından devam ettirilmiştir (Akyürek, 2017: 52).

Sanat tarihi alanındaki bu kurumsallaşmalara rağmen Türk dönemini ilgilendiren kazı faaliyetlerine gösterilen ilgi 1933 ve 1980 yılları arasında çok fazla olmamış, bu dönemde Türk öncesi dönemlere ilişkin toplam kazı sayısı 365 iken, büyük bir kısmı Eski Eserler ve Müzeler Müzeler Genel Müdürlüğü ile Vakıflar Genel Müdürlüğü’nce yapılan sondaj, kurtarma ve onarım amaçlı araştırma niteliğinde kazılar olan Türk dönemi kazılarının sayısı ise 35’te kalmıştır (Arık (R), 1987a: 76).

Türk İslam dönemi eserlerine ilişkin ilk kazı çalışması 1937 yılında Mimar Sedat Çetintaş tarafından Sivas ilinde bulunan, I. İzzeddin Keykavus Şifahanesi ve Medresesi kazısıdır (Yetkin, 1973: 272). Prof. Dr. Remzi Oğuz Arık başkanlığında 1941 yılında yapılan "Alâaddin Tepesi Kazısı" (Yetkin, 1973: 273) ise bir arkeolog tarafından Türk İslam dönemine ilişkin yapılan ilk kazı olma özelliği taşımaktadır. Öte yandan David Storm Rice tarafından İngiliz Arkeoloji Enstitüsü adına yürütülen "Harran Kazısı"nın (Yardımcı, 2007:33), Türkiye'de bir sanat tarihçi tarafından yürütülen ilk Türk İslam dönemi kazısı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Sanat tarihinin bir diğer alt alanı olan Bizans sanatına ilişkin kazılara bakıldığında ise 1911-1912 yılları arasında İstanbul Hipodrom'da yer alan Eski Bizans Sarayı mekânlarında yapılan temizlik kazısı (Mülayim'den aktaran Tümer Erdem, 2005: 751) ilk kazı olarak kabul edilebilir. İstanbul'un Fransızlar tarafından işgal edildiği dönemde R. Demangel ve E. Mamboury tarafından 1922–1923 yılları arasında yapılan ve sonrasında Cumhuriyet döneminde 1933 yılında tekrar başlanan Mangana Hagios Georgios Kilisesi kazısı da Bizans sanatına ilişkin önemli kazılardandır (Akyürek, 2018: 49-50). Cumhuriyet döneminde yapılan ilk Bizans kazıları British Academy adına David Talbot-Rice tarafından yürütülen ve 1927 yılında başlatılan "At Meydanı" kazısı ile aynı yıl yapılan Yuşa Tepesi (Yoros Kalesi) kazısıdır (Tümer Erdem, 2005: 750).

1930 yılında Arif Müfid Mansel tarafından yapılan ve Bizans kilisesinden dönüştürülmüş olan Balabanağa Mescidi (Mansel, 1936: 49) bir Türk arkeolog tarafından yapılan ilk Bizans dönemi kazısı olarak ele alınmaktadır (Akyürek, 2018: 50). 1989 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığınca Yıldız Ötüken'in danışmanlığında başlatılan Demre-Myra Aziz Nikoloas Kilisesi kazısının (KVMGM, 2008: 84) doğrudan Bizans sanatına yönelik yapılan ilk tam teşekküllü kazı olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Anadolu'daki arkeolojik alanlara ilişkin ilk araştırmanın 1835-1849 yılları arasında Fransız arkeolog Charles Texier tarafından Çorum Hattuşa'da yapıldığı, ilk arkeolojik kazının ise Heinrich Schliemann tarafından 1870 yılında başlatıldığı (Arık (R. O.), 1933: 22) göz önüne alındığında, sanat tarihi araştırmalarına yönelik kazıların arkeolojik kazılardan çok geç başladığı söylenebilmektedir.

Her ne kadar eski çağ kazılarında da Türk İslam dönemi ve Bizans dönemi katmanlarına rastlansa da bu kazıların asıl amacı Türk İslam dönemi ya da Bizans dönemini ve sanatını aydınlatmak değil, eski çağ uygarlıklarına ilişkin veriler edinmektir. Dolayısı ile bu kazıları sanat tarihi araştırmalarına yönelik kazılar olarak değerlendirmek mümkün değildir.

Daha öncede belirtildiği üzere bu çalışma kapsamında doğrudan Türk İslam dönemi alanlarına ilişkin yapılan kazılar araştırılmış, tespit edilen kazılara ilişkin kronolojik sıralama aşağıdaki tabloda verilmiştir. Çalışma kapsamında kalan Türk İslam dönemini konu alan toplam 60 adet kazıdan 17 tanesi günümüzde devam eden uzun süreli kazıdır.

Tablo 5: Türkiye'de yapılan Türk İslam dönemi kazıları kronolojisi ve türleri.

Sıra No	Kazı Adı	Başlangıç Yılı	Kazı Türü	
1	Sivas, İzzeddin Keykavus Şifahanesi	1937	Kısa Süreli Kazı	Şifahane
2	Konya Alâaddin Tepesi	1941	Kısa Süreli Kazı	Diğer
3	Bursa, Orhan Bey Hamamı ve Yıldırım Darüşşifası	1943	Kısa Süreli Kazı	Diğer
4	Şanlıurfa, Harran Ören Yeri	1950	Uzun Süreli Kazı	Şehir
5	Edirne, Yeni Saray	1956	Uzun Süreli Kazı	Saray
6	Diyarbakır, İç Kale Artuklu Sarayı	1961	Uzun Süreli Kazı	Kale
7	Bursa, İznik Çini Fırınları	1963	Uzun Süreli Kazı	Fırın
8	Bursa, İznik Sultan Orhan İmareti ve Stuko Kalıntıları	1963	Kısa Süreli Kazı	Diğer
9	Kayseri, Keykubadiye Sarayı	1964	Uzun Süreli Kazı	Saray
10	Konya Tac'ül Vezir Medresesi	1964	Kısa Süreli Kazı	Medrese
11	Afyon, Hisarardı Medresesi	1965	Kısa Süreli Kazı	Medrese

12	Konya, Kubâdâbâd Sarayı	1965	Uzun Süreli Kazı	Saray
13	Kars, Ani Selçuklu Hamamları	1965	Kısa Süreli Kazı	Hamam
14	Sivas Çifte Minareli Medrese	1965	Kısa Süreli Kazı	Medrese
15	Çorum, Alaca, Kalehisar Medrese, Kervansaray, Hamam ve Keramik Fırınları	1965	Kısa Süreli Kazı	Diğer
16	Muğla, Milas, Beçin Kalesi	1965	Uzun Süreli Kazı	Kale
17	Bursa, Reyhan Paşa Lahidi ve Çevresi	1969	Kısa Süreli Kazı	Diğer
18	Bitlis, Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı	1967	Uzun Süreli Kazı	Mezarlık
19	Van Ulu Cami	1970	Kısa Süreli Kazı	Cami
20	Sivas Gök Medrese	1978	Kısa Süreli Kazı	Medrese
21	Antalya, Alanya Kalesi	1986	Uzun Süreli Kazı	Kale
22	Batman, Hasankeyf Ören Yeri	1986	Uzun Süreli Kazı	Şehir
23	Van Gevaş Tarihi Türk Mezarlığı	1988	Kısa Süreli Kazı	Mezarlık
24	Antalya, Alanya Gülefşan Kasrı	1988	Kısa Süreli Kazı	Kasır
25	Konya Dokuzun Hanı	1990	Kısa Süreli Kazı	Kervansaray
26	Van, Erciş Kalesi ve Çelebibağı Selçuklu Mezarlığı	1992	Kısa Süreli Kazı	Mezarlık
27	Burdur, İncir Han	1992	Kısa Süreli Kazı	Kervansaray
28	Eğirdir Han	1993	Kısa Süreli Kazı	Kervansaray
29	Aksaray Melik Mahmudgazi Hangâhı (Darphane)	1994	Kısa Süreli Kazı	Darphane

30	İstanbul, Tekfur Sarayı Çini Fırınları	1995	Kısa Süreli Kazı	Diğer
31	Eski Van Hüsrevpaşa Külliyesi	1996	Kısa Süreli Kazı	Külliye
32	İstanbul, Eyüp Sultan Cafer Paşa Türbesi	1997	Kısa Süreli Kazı	Türbe
33	Konya, Mevlana Müzesi (Dergâhı) Semahanesi Kazısı ve Eflaki Dede Türbesi	1997	Kısa Süreli Kazı	Diğer
34	Gaziantep Kalesi	1998	Kısa Süreli Kazı	Kale
35	Ankara Eyne Bey Hamamı	1999	Kısa Süreli Kazı	Hamam
36	Kütahya, Germiyanoğulları'ndan Kalma Hamam	1999	Kısa Süreli Kazı	Hamam
37	Eskişehir, Karacahisar Kalesi	2000	Uzun Süreli Kazı	Kale
38	Bursa Bizans ve Osmanlı Yapı Kompleksi	2000	Kısa Süreli Kazı	Diğer
39	Bilecik Orhangazi İmareti ve Eski Pazar Mahallesi Çarşı Alanı	2001	Kısa Süreli Kazı	Şehir
40	Kırklareli, Demirköy (Fatih) Demir Dökümhanesi	2001	Kısa Süreli Kazı	Endüstri Binası
41	Erzurum I. Aziziye Tabyası	2001	Kısa Süreli Kazı	Tabya
42	Aksaray, Alay Han	2002	Kısa Süreli Kazı	Kervansaray
43	Bitlis Kalesi	2003	Uzun Süreli Kazı	Kale
44	Elazığ, Harput İç Kale	2005	Uzun Süreli Kazı	Kale
45	Denizli, Akhan Kervan Sarayı	2005	Kısa Süreli Kazı	Kervansaray
46	Amasya, Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı	2006	Uzun Süreli Kazı	Kale

47	Denizli, Çardak Han	2006	Kısa Süreli Kazı	Kervansaray
48	Konya, Karatay Medresesi Eyvanı	2006	Kısa Süreli Kazı	Medrese
49	Sivas, Divriği Kalesi	2007	Uzun Süreli Kazı	Kale
50	Denizli, İlbadı Mezarlığı	2008	Kısa Süreli Kazı	Mezarlık
51	Burdur, Susuz Han	2008	Kısa Süreli Kazı	Kervansaray
52	Erzincan, Kemah Kalesi	2010	Uzun Süreli Kazı	Kale
53	Mersin, Silifke Kalesi	2010	Uzun Süreli Kazı	Kale
54	Edirne Fazlullah Paşa Türbesi	2012	Kısa Süreli Kazı	Türbe
55	Aksaray II. Kılıç Aslan Hamamı	2013	Kısa Süreli Kazı	Hamam
56	Şırnak, Cizre İç Kale	2013	Kısa Süreli Kazı	Kale
57	Karaman Kalesi	2013	Kısa Süreli Kazı	Kale
58	Hatay, Hassa Türkmen Mezarlığı	2014	Kısa Süreli Kazı	Mezarlık
59	Mardin Kalesi	2014	Kısa Süreli Kazı	Kale
60	Nevşehir Kalesi	2015	Kısa Süreli Kazı	Kale

2.2. Günümüzde Devam Eden Uzun Süreli Türk İslam Dönemi Kazıları

2.2.1. Şanlıurfa, Harran Ören Yeri Kazısı

2.2.1.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi

Harran, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, Şanlıurfa il merkezine 44 km. uzaklıkta tarihi bir yerleşim alanı olup, doğusunda Tektek dağları, batısında ise küçük tepeler yer almaktadır (Yardımcı, 2007: 15). Harran'da yapılan arkeolojik kazılar, yerleşimin MÖ 6000 kadar gittiğini göstermekte olup, Harran adına ilk kez Kültepe, Mâri ve Ebla yazılı tabletlerinde rastlanılmıştır (Şeşen, 1997: 237, Yardımcı, 2007: 23). MÖ 332 yılına kadar Assur, Babil ve Pers hâkimiyetinin görüldüğü Harran'da, 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun bölünmesiyle dönem dönem Bizans ve Sasaniler arasında el değiştirmiş olup, Hz. Ömer döneminde fethedilerek İslam topraklarına katılmasının (Şeşen, 1997: 238, Yardımcı, 2007: 17) ardından sırasıyla Emeviler, Selçuklular, Zengiler, Eyyübiler, Memlûklüler ve Osmanlı topraklarına dahil olmuştur (Yardımcı, 2007: 419).

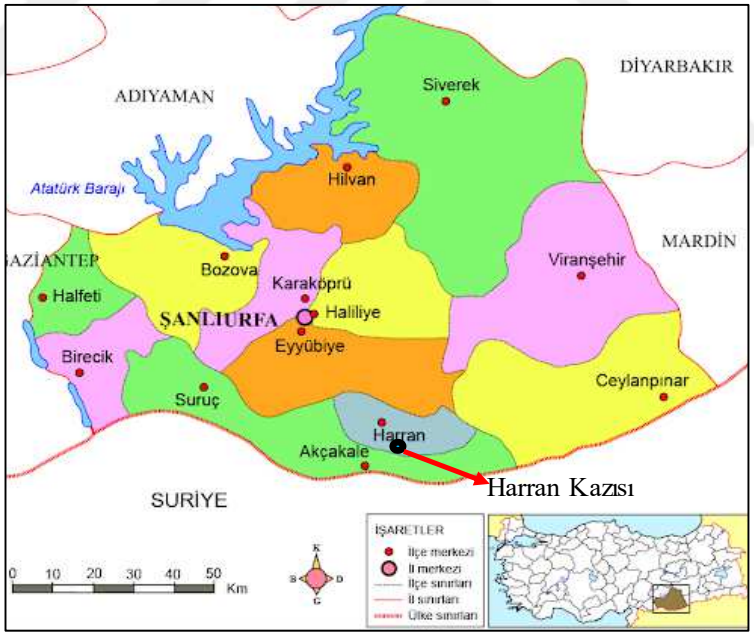

Şekil 1: Şanlıurfa İli, Harran İlçesi, Harran Örenyeri konumu (Şanlıurfa İli Haritası, 2019).

17. yüzyılda Harran'ı ziyaret eden Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde, şehrin harabe halinde olduğu ve haarbelerin göçer Araplar tarafından kışlak olarak kullanıldığı, kalenin ise sağlam olduğunu belirtmiştir (Şeşen, 1997: 239). 19. yüzyılda Harran'ı ziyaret eden R. C. Chesney, G. P. Budger, Schau ve Preusser gibi gezginler de bu bölgeye ilişkin izlenimlerini paylaşmışlardır (Yardımcı, 2007: 33).

Harran'da, değişik dönemlere ait birçok mimari yapı kalıntısı bulunmakta olup, bunlar; 4. km uzunluğundaki surlar (Yardımcı, 2007: 40), Anadolu Kapısı, Aslanlı Kapı, Musul Kapısı, Bağdat Kapısı, Rakka Kapısı ve Halep Kapısı olarak adlandırılan altı adet sur kapıları (Yardımcı, 2007: 40), İç Kale, Höyük, Ulu Cami ve minaresi ile kubbe evlerdir (Yardımcı, 2007: 36).

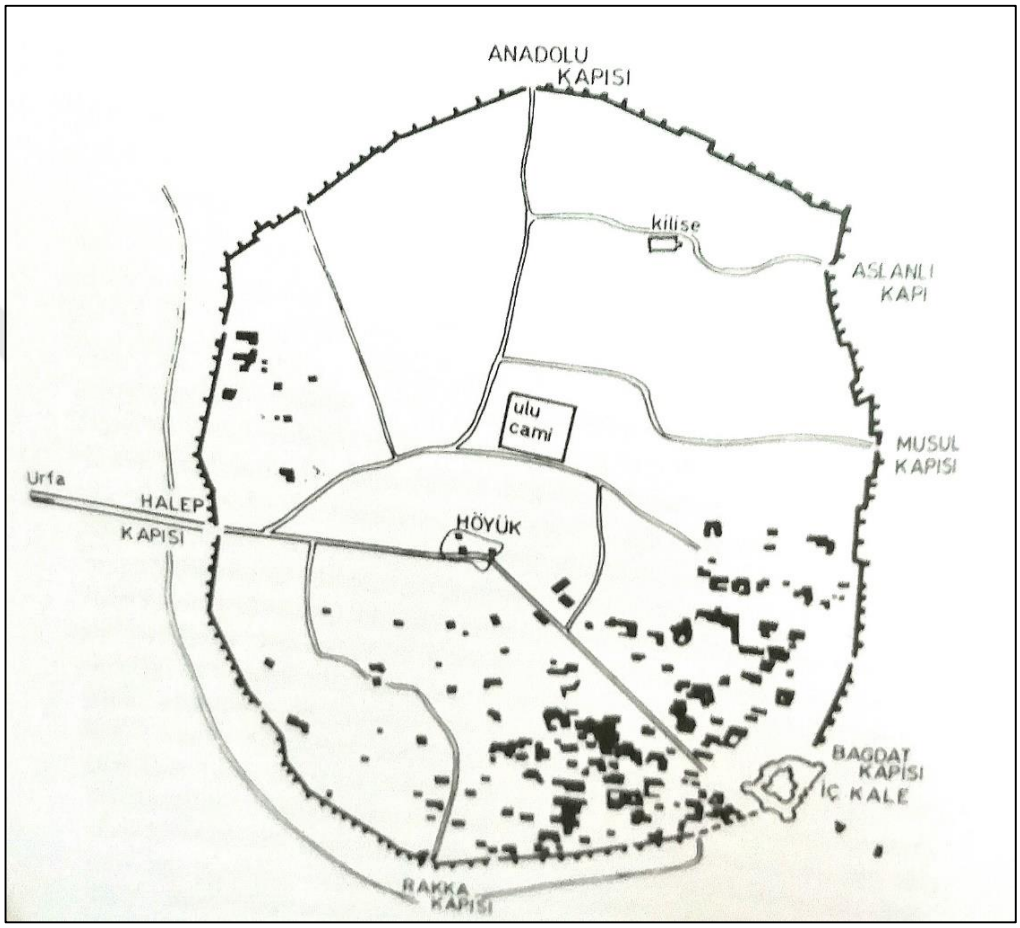

Şekil 2: Harran şehir planı (Yardımcı, 2007: 36).

Harran ve Şanlıurfa 25.02.2000 tarihinde; (i) insan yaratıcılığının bir ürünü olması, (ii) bir dönemde veya mimari, teknoloji, anıtsal sanatlar, şehir plancılığı, peyzaj tasarımı gibi dünyanın bir kültür alanında beşeri değerlerin önemli bir dönüm noktası olması, (iii) ünik olmak veya hiç değilse kültürel geleneğe ya da yaşayan/yok olmuş bir medeniyete olağanüstü tanıklık etmesi, (iv) insanlık tarihi için önemli bir aşamayı/aşamaları gösteren bina tipi, mimari veya teknolojik gruplar, peyzaj türünün seçkin örneklerinden olma kıstası sağladığından UNESCO Dünya Geçici Miras Listesine kabul edilmiştir (UNESCO Tentative Lists).

Harran'a ilişkin sit sınırları, Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 20.12.2011 tarih ve 107 sayılı kararı ile güncellenerek son şeklini almıştır (KVMGM Arşivi, 160.01.01.63 nolu dosya).

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ŞANLIURFA KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU
KARAR

Toplantı Tarihi ve No : 20.12.2011- 12
Karar Tarihi ve No : 20.12.2011- 107

Toplantı Yeri
HARRAN

Şanlıurfa ili, Harran ilçe merkezinde bulunan sit alanlarının 2863 sayılı Kanun ve ilgili mevzuat kapsamında irdelenmesine ilişkin Kültür Varlıkları Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 21.11.2011 tarih ve 235757 sayılı yazısı ve ekinde yer alan Genel Müdürlük uzmanlarının 25.10.2011 tarihli raporu ve ekinde yeralan öneri sit sınırları haritası, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 06.09.2011 tarih ve 181792 sayılı yazısı, Şanlıurfa Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanlarının 16.12.2011 tarihli raporu, 1/5000 ölçekli öneri sit sınırları haritası, tescil fişi ve bilgi belgeler incelendi. Yapılan görüşmeler ve Kurulumuzca yerinde yapılan gözlem ve inceleme sonucunda:

Şanlıurfa ili, Harran ilçe merkezinde bulunan Sit alanlarının sınırlarına ilişkin Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü uzmanları tarafından 2863 sayılı Yasa ve ilgili mevzuat kapsamında yapılan irdeleme sonucu hazırlanan ekli 1/5000 ölçekli haritada gösterilen:

- I. Derece Arkeolojik Sit Alanı,
- III. Derece Arkeolojik Sit Alanı,
- III. Derece Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanı,
- Kentsel Arkeolojik Sit Alanı,

sınırlarının uygun olduğuna karar verildi.

BAŞKAN
Yrd. Doç. Dr.
Muhammed AYDOĞAN
(İMZA)

ASLI GİBİDİR
Ferhat KARAGÖZLÜ
Müdür

BAŞKAN YARDIMCISI
Tahsin Cengiz KAMAN
(İMZA)

ÜYE
Doç. Dr.
Mehmet ÖNAL
(İMZA)

ÜYE
Yrd. Doç. Dr.
Ahmet Cihat KÜRKÇÜOĞLU
(İMZA)

ÜYE
Müslüm Cengizhan AKALIN
(İMZA)

ÜYE
Yrd. Doç. Dr.
Ayşe Gül GÜZEL
(BULUNMADI)

ÜYE
Müslüm ERCAN
Şanlıurfa Müze Müdürlüğü
Temsilcisi
(İMZA)

ÜYE
Ömer ÖZYAVUZ
Harran Belediyesi Temsilcisi
(İMZA)

Şekil 3: Harran sit kararı (KVMGM Arşivi, 160.01.01.63 nolu dosya).

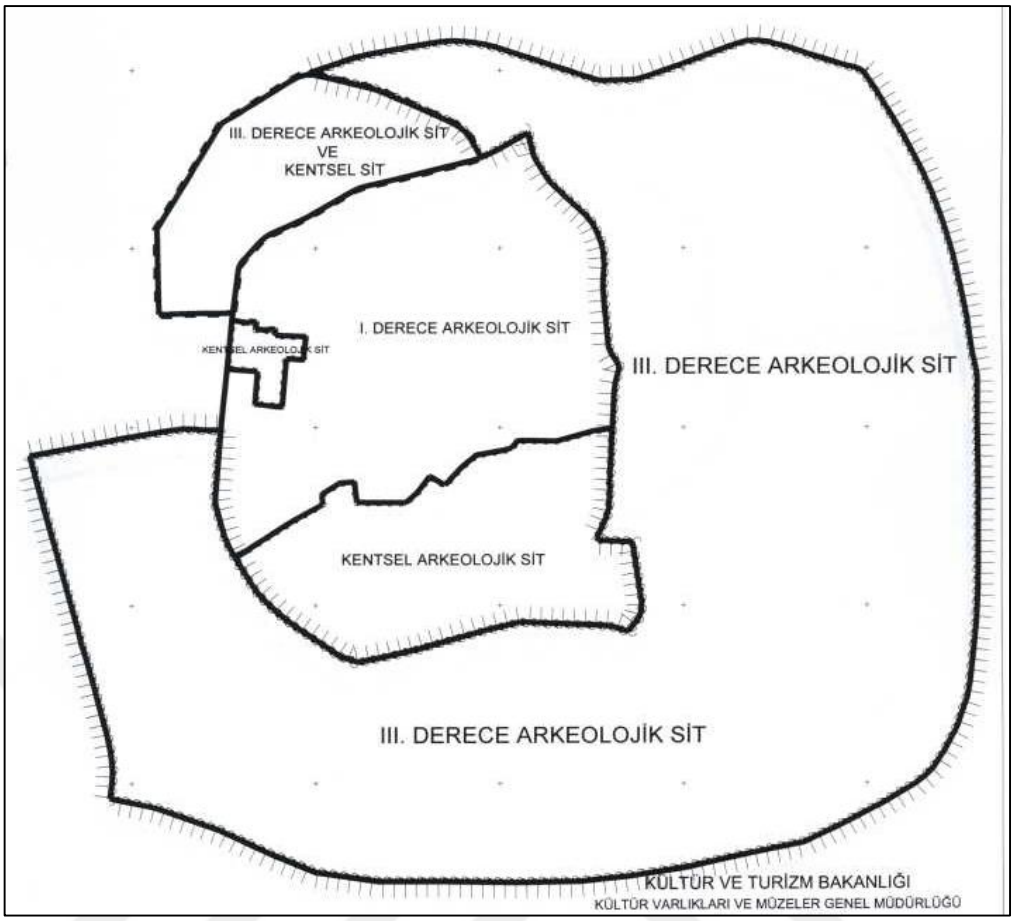

Şekil 4: Harran sit haritası (KVMGM Arşivi, 160.01.01.63 nolu dosya).

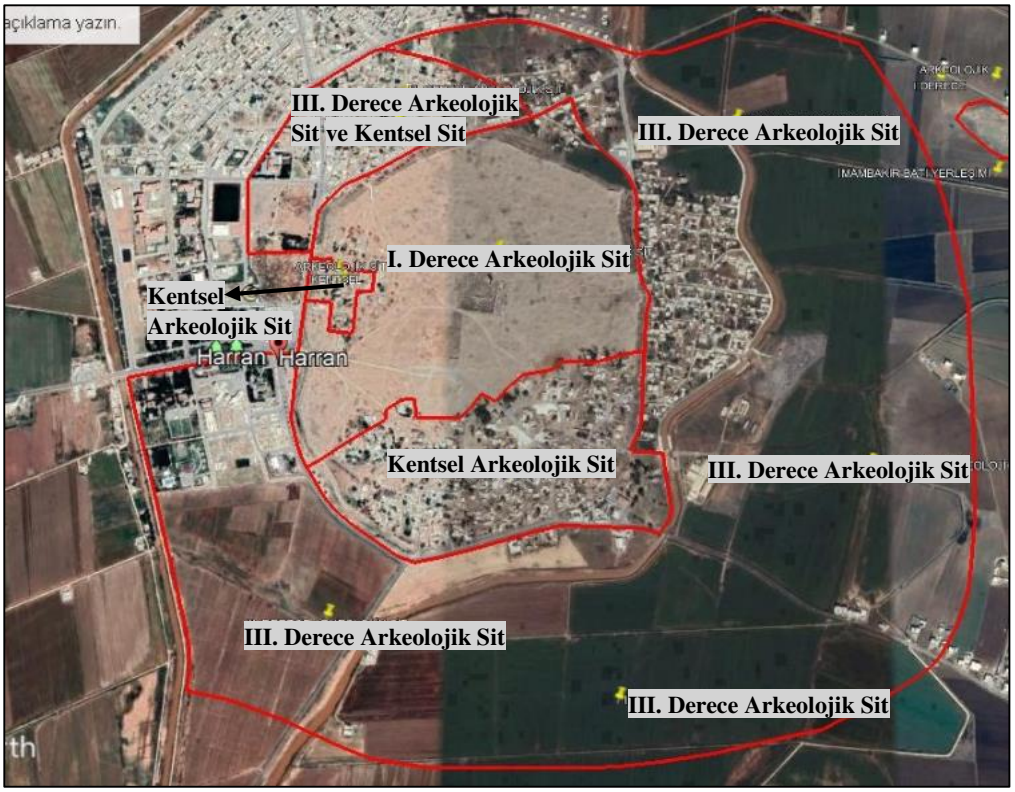

Şekil 5: Harran sit sınırları (KVMGM Arşivi, 160.01.01.63 nolu dosya).

2.2.1.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi

İlk bilimsel kazıların İngiliz Arkeoloji Enstitüsü tarafından başlatıldığı Harran'da, S. Lloyd, W. Brice, D. S. Rice ve J. B. Segal tarafından 1950-51, 1956 ve 1959 yıllarında kazı çalışmaları yürütülmüştür (Yardımcı, 2007:33).

1983-2011 yılları arasında Nurettin Yardımcı başkanlığında kazılara devam edilmiş (Yardımcı, 2007: 34, Ölçer, 2019: 419) olup, Bakanlar Kurulu'nun 30.09.2013 tarih ve 5388 sayılı kararı ile Harran Örenyeri kazılarının Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Harran Üniversitesi adına Doç. Dr. Mehmet Önal başkanlığında yürütülmesine izin verilmiştir (KVMGM Arşivi, 160.01.01.63 nolu dosya).

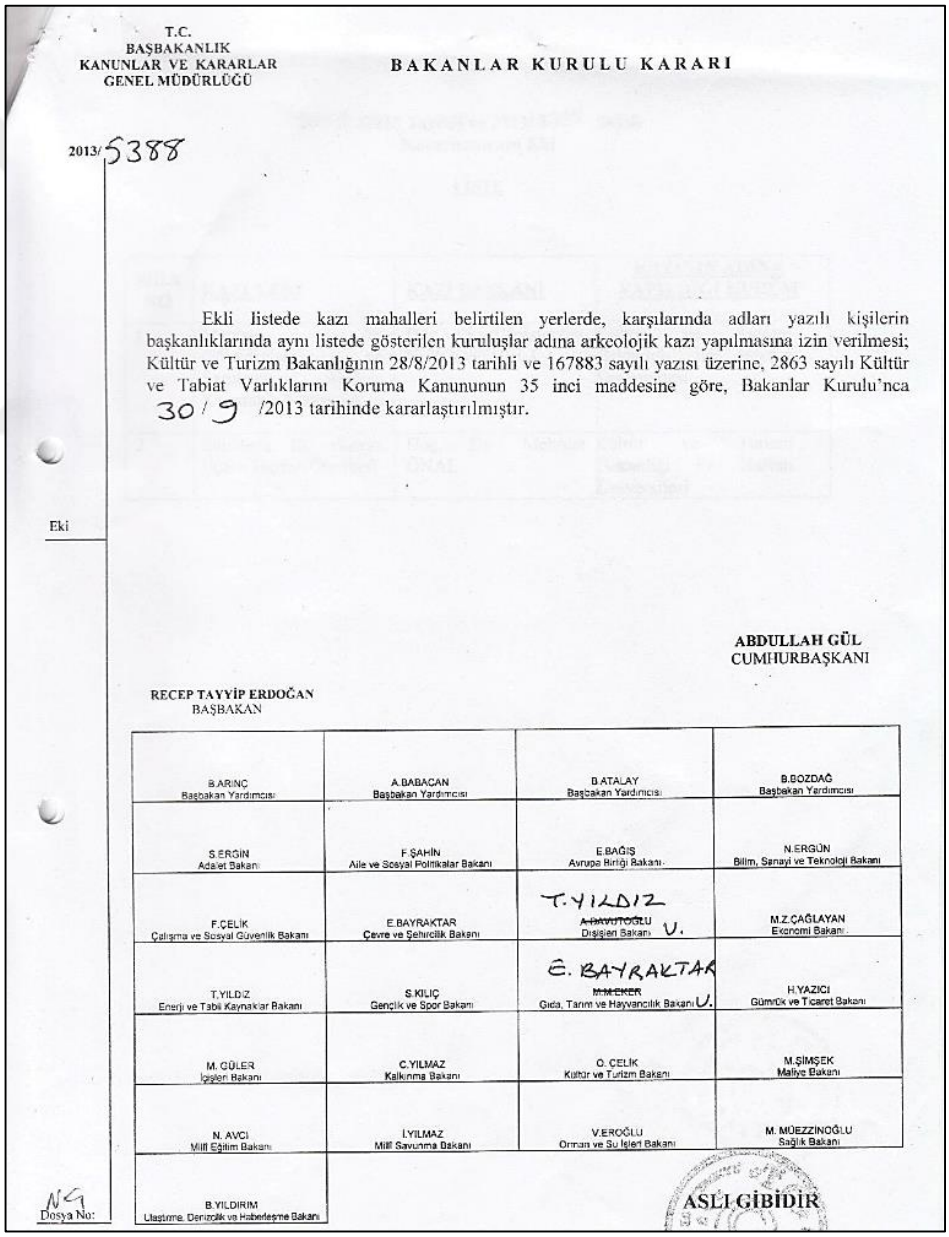

T.C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

BAKANLAR KURULU KARARI

2013/ 5388

Ekli listede kazı mahalleri belirtilen yerlerde, karşılarında adları yazılı kişilerin başkanlıklarında aynı listede gösterilen kuruluşlar adına arkeolojik kazı yapılmasına izin verilmesi; Kültür ve Turizm Bakanlığının 28/8/2013 tarihli ve 167883 sayılı yazısı üzerine, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 35 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 30/9/2013 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Eki

ABDULLAH GÜL
CUMHURBAŞKANI

RECEP TAYYİP ERDOĞAN
BAŞBAKAN

B.ARINÇ Başbakan Yardımcısı	A.BABACAN Başbakan Yardımcısı	B.ATALAY Başbakan Yardımcısı	B.BOZDAĞ Başbakan Yardımcısı
S.ERGİN Adalet Bakanı	F.ŞAHİN Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı	E.BAĞIŞ Avrupa Birliği Bakanı	N.ERGÜN Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı
F.ÇELİK Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı	E.BAYRAKTAR Çevre ve Şehircilik Bakanı	T.YILDIZ ~~A.DAVUTOĞLU~~ Dışişleri Bakanı V.	M.Z.ÇAĞLAYAN Ekonomi Bakanı
T.YILDIZ Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	S.KILIÇ Gençlik ve Spor Bakanı	E. BAYRAKTAR ~~M.M.EKER~~ Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı V.	H.YAZICI Gümrük ve Ticaret Bakanı
M. GÜLER İçişleri Bakanı	C.YILMAZ Kalkınma Bakanı	O. ÇELİK Kültür ve Turizm Bakanı	M.ŞİMŞEK Maliye Bakanı
N. AVCI Milli Eğitim Bakanı	İ.YILMAZ Milli Savunma Bakanı	V.EROĞLU Orman ve Su İşleri Bakanı	M. MÜEZZİNOĞLU Sağlık Bakanı
B.YILDIRIM Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı			

NG
Dosya No:

ASLI GİBİDİR

Şekil 6: Harran kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı (KVMGM Arşivi, 160.01.01.63 nolu dosya).

30/9/2013 Tarihli ve 2013/5388 Sayılı
Kararnamenin Eki

LİSTE

SIRA NO	KAZI YERİ	KAZI BAŞKANI	KAZININ ADINA YAPILDIĞI KURUM
1	Manisa İli, Gölmarmara ve Saruhanlı İlçeleri, Kaymakçı Yerleşimi	Doç. Dr. Christopher H. ROOSEVELT	Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Boston Üniversitesi
2	Şanlıurfa İli, Harran İlçesi, Harran Örenyeri	Doç. Dr. Mehmet ÖNAL	Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Harran Üniversitesi

Şekil 7: Harran kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı ek liste (KVMGM Arşivi, 160.01.01.63 nolu dosya)

2.2.1.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

İngiliz Arkeoloji Enstitüsü adına 1950 yılında Seton Lloyd ve William Brice tarafından yüzey araştırmaları yapılmış, kapsamlı sit haritası çıkartılmış, yazıtlar/kitabeler kopyalanmış, daha önce kayıt altına alınmamış kamusal yapılar belirlenmiş, kalenin yapım tarihini belirlenmesine ilişkin çalışmalar yapılmıştır (BIAA, Harran Survey).

David Storm Rice 1951, 1952, 1956 ve 1959 yıllarında yaptığı kazılarda şehrin rölövesi ve bazı yapıları ortaya çıkarılmıştır (Şeşen, 1997: 239; Special Collections, SOAS Library , 2020). 1951 yılında kalenin kuzeybatı girişinde çalışan Rice, 1952, 1956 ve 1959 yıllarında ise Ulu Cami'de çalışmış olup, yaptığı kazı çalışmalarında üç büyük stel ortaya çıkartmıştır (Special Collections, SOAS Library , 2020).

Rice, aynı zamanda Harran Höyük'te kentin en erken evrelerine ilişkin bilgiler edinilmesini sağlayacak bir sondaj çalışması da yapmıştır (Çetin, 2019: 179).

Şekil 8: Harran Surları Kuzeybatı girişi (D.S.Rice, Special Collections, SOAS Library, 2020).

Şekil 9: Harran Ulu Cami (D.S.Rice, Special Collections, SOAS Library, 2020).

1983 yılında Nurettin Yarımcı başkanlığında; surlar, Harran Höyük, Ulu Cami, İç Kale ve Harran Höyük'ün devamı niteliğinde olduğu düşünülen Tel İdris'te kazı ve restorasyon çalışmaları sürdürülmüştür (Yardımcı, 2007).

Harranı'ın etrafını çevreleyen ve ayakta kalmayı başarabilmiş olan surların üzerinde yer yer Harran kubbe evleri bulunmakta olup, yıkılmış surların bulunduğu ve karayolunun geçtiği alanda yapılan kazı çalışmalarıyla sur duvarı ve bazı mekânlara ait duvar izleri açığa çıkartılmıştır (Yardımcı, 2007: 40-42).

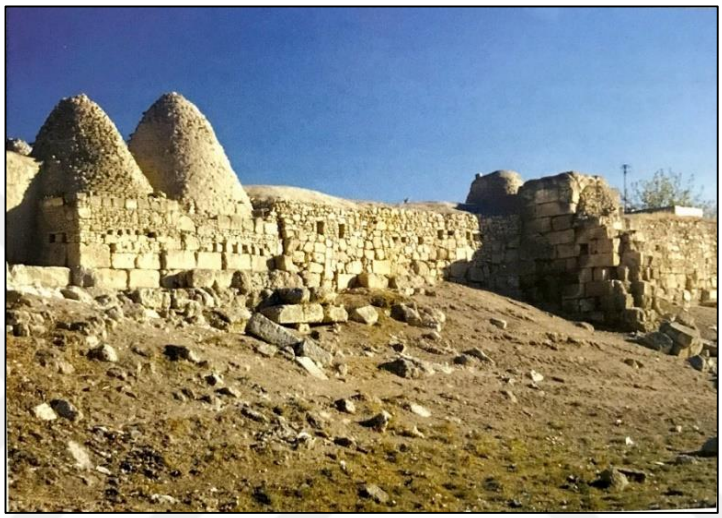

Şekil 10: Harranı çevreleyen surların üzerindeki Harran Kubbe Evleri (Yardımcı, 2007: 41).

Üzerinde geleneksel Harran evleri bulunan Harran Höyük'te arkeolojik kazılar Ulu Cami'nin bulunduğu yönde Höyük eteklerine dek devam etmiştir (Yardımcı, 2007: 40-43). Yapılan kazılarda 600 yıldan fazla yerleşimin sürdüğü İslam tabakasına (birinci tabaka) ve Halaf tabakasına (ikinci tabaka) ulaşılmıştır (Yardımcı, 2007).

Elde edilen buluntulardan ve mimari kalıntılardan, İslam tabakasında düzenli bir kent planı bulunduğu ve Eyyûbiler döneminde yoğun bir yapılaşma olduğu anlaşılmıştır (Yardımcı, 2007: 58). Birinci tabakada İslam devrine ait konut yapısı, kent halkının un ihtiyacına yönelik bazalttan yapılmış 4 adet değirmen (Yardımcı, 2007: 58-59), pişmiş toprak kaplar, firuze renkte içi dışı sırlı kâse, vazo, testi, kandil parçaları, taş kemik buluntular, cam parçaları vb. ile bu döneme ait altı köşeli yıldızlı gümüş bilezik ile Selçuklu, Eyyûbi ve Artuklu dönemlerine tarihlenen sikkeler açığa çıkartılmıştır (Yardımcı, 2007: 64).

Şekil 11: Harran un değirmenleri (Yardımcı, 2007: 59).

Surların içinde yer alan ve bir kısmı da şehir surlarına bitişik olan, yapım tarihi tam bilinememekle birlikte, kazı çalışmalarında Hititler'den başlayan dört yapı katı tespit edilen İç Kale, dikdörtgen planlı olup, köşeleri de kulelidir (Yardımcı, 2007: 85).

İç Kale'de yapılan kazı ve restorasyon çalışmaları Güneydoğu ve Güneybatı Kulelerinde kazı ve temizlik çalışmaları olarak başlamış, kazılar sonucu her iki kule tamamen açığa çıkartılarak güneydoğu kulesine bitişik bir merdiven ve merdivenin açıldığı mekân ortaya çıkartılmış, ayrıca bu iki surda acil restorasyon yapılmıştır. (Yardımcı, 2007: 85)

Şekil 12: Restore edilen Harran güneybatı kulesi (Yardımcı, 2007: 91).

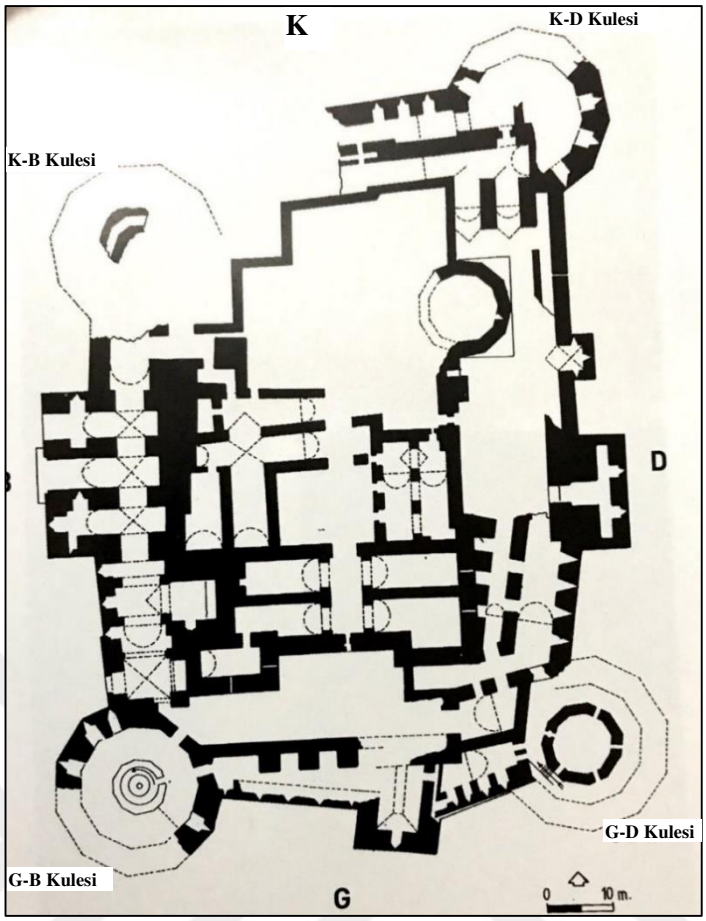

Şekil 13: Harran İç Kale planı (Yardımcı, 2007: 87).

Anadolu'da İslam mimarisiyle yapılmış ilk ve en büyük cami olan Harran Ulu Cami'nin; Harran'ı Emevi Devleti'nin başkenti yapan II. Mervan tarafından yaptırılmış olduğu ve bu alanda daha önce İyaz bin Ganem'in (Hz. Ömer dönemi) Harran'ı fethetmesiyle, burada bulunan Sabiler'e ait Ay (Sin) Tapınağı'ndan çevrilen bir cami bulunduğu, İbn-i Şedad tarafından belirtilmektedir (Yardımcı, 2007: 93).

Şekil 14: Harran Ulu Cami doğu duvarı (Yardımcı, 2007: 94).

Yapılan kazılar sonucu tamamı açığa çıkartılan ve doğu cephesi, mihrabı, şadırvan ve minaresinin büyük bir bölümü ile harimin avluya açılan kemerli kapısı ayakta olan Harran Ulu Cami'nin planı çizilmiş ve boyutları dıştan dışa 104x107 m olarak ölçülmüştür (Yardımcı, 2007: 95).

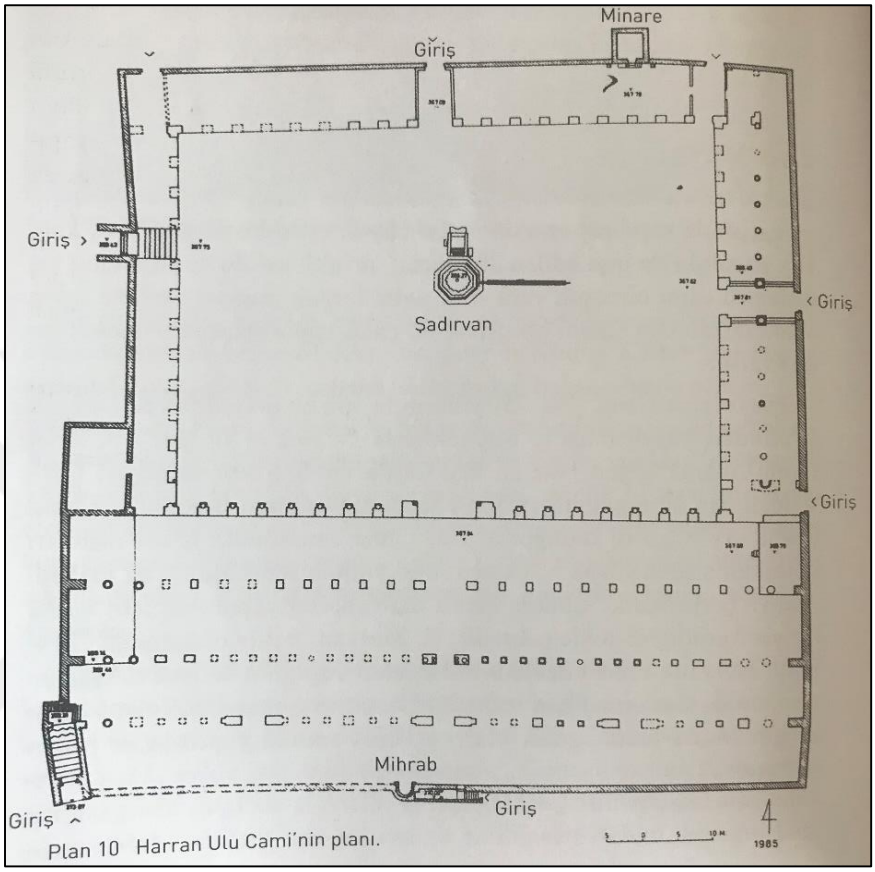

Şekil 15: Harran Ulu Cami planı (Yardımcı, 2007: 94).

Cami'nin doğu duvarı yıkılma ihtimaline karşı restore edilmiş (Yardımcı, 2007: 98), minare kısmında yapılan restorasyonlarda da minare merdivenleri aslına uygun şekilde yeniden yapılmıştır (Yardımcı, 2007: 110).

Cami çevresinde yapılan kazılarda dış duvara bitişik arasta ve eğitim mekânlarına ait olduğu düşünülen yapılar ile sokak dokuları da ortaya çıkartılmıştır (Yardımcı, 2007: 103).

Harran Höyük'teki İslam tabakasındaki genel yapım tekniğinin tuğla duvar ya da kuru duvar olmasına karşın bu alanda çoğunlukla taş malzeme tercih edildiği (Yardımcı, 2007: 110), caminin inşası sırasında çok sayıda devşirme taşın kullanıldığı ve bu taşların büyük ölçüde Harran Kalesi'ne ait olduğu tespit edilmiştir (Yardımcı, 2007: 107).

2011 yılında Nurettin Yardımcı tarafında yapılan kazıların sonuçlanmasının ardından 2014 yılında Mehmet Önal tarafından kazı çalışmaları yeniden başlatılmıştır.

2014-2015 sezonlarında Harran Höyük'te iki adet açmada, İslam dönemine ait iki katman ve altındaki Erken Tunç Çağı katmanlarında çalışılmış, ETÇ tabakasında çok sayıda MÖ 3000'lere tarihlenen mutfak kapları bulunmuştur (Mutlu, 2019: 155-156).

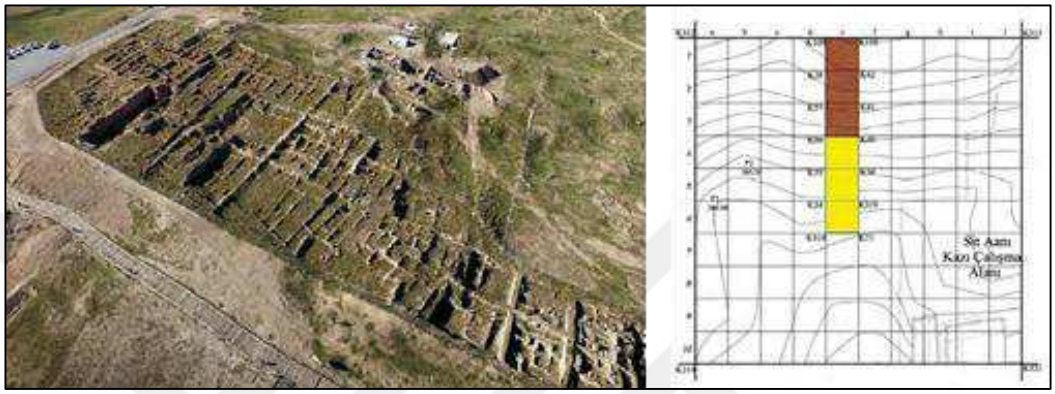

Şekil 16: 2014-2015 sezonlarında Harran Höyük hava fotoğrafı ve çalışma alanları haritası (Çetin, 2019: 160).

Şekil 17: 2014-2015 sezonlarında Harran Höyük Erken Tunç Çağı açmaları (Çetin, 2019: 162).

2015-2016 kazı sezonunda Harran Ulu Cami'nin doğusundaki ticaret alanının bir parçası olan (Önal, 2019a: 300) bir çarşı meydanı ortaya çıkartılmıştır (Önal, 2019a: 299). Koridor, salon ya da hol, avlu, dükkân dizilimine sahip Doğu Çarşısı olarak adlandırılan bu çarşıda kesme taş ve tuğladan yapılmış duvarlar 1.97 m yüksekliğe kadar korunmuş olup, çarşının üst örtüsünün kemer ya da tonoz olabileceği değerlendirilmektedir (Önal, 2019a: 323).

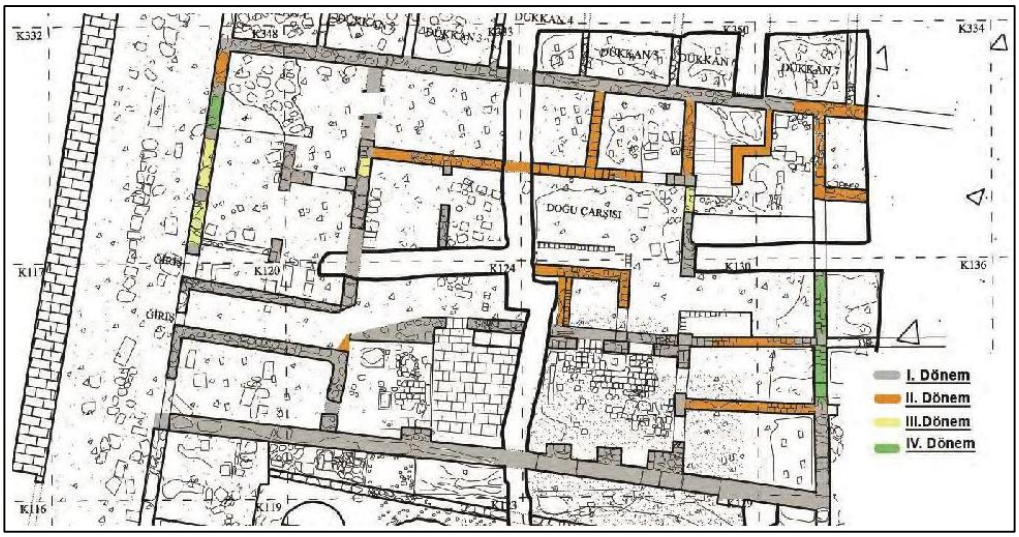

Şekil 18: Harran Doğu Çarşısı planı (Önal, 2019a: 301).

İçerisinde yoğun olarak ele geçirilen buluntu gruplarına göre bu dükkânların; çömlek, cam eşya, takı ve küçük eşya, halı-kilim, tıp malzemesi satışlarının yapıldığı dükkânlar oldukları sonucuna varılmıştır (Önal, 2019a: 323).

Yine doğu çarşısındaki kimi alanlarda mangala taşı, dama vb. oyunlara ve Çarşı Hamamı'nın soyunmalık kısmının duvarında tuğla üzerine kazınmış dokuztaş oyununa rastlanılması, Harran'da bu oyunların geçmiş dönemlerden beri oynandığını göstermektedir (Önal, 2019a: 303).

Şekil 19: Harran Doğu Çarşısından görünümler (Önal, 2019a: 301).

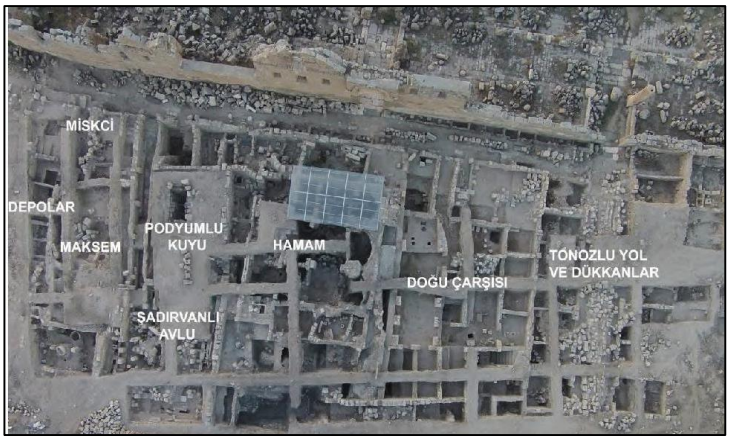

Şekil 20: Harran Çarşı Hamamı (Önal, 2019b: 326).

Ulu Cami'nin doğusuna devam eden sokaktan giriş sağlanan ve zemin kotu sokak kotunun 0.75 metre aşağısında olan Çarşı Hamamı, 2014-2018 sezonunda açığa çıkartılmış, üç apsisli olan bu hamamın Yunan, Roma, Bizans ya da Osmanlı hamam tipolojisine tam olarak uymadığı görülmüştür (Önal, 2019b: 325-326).

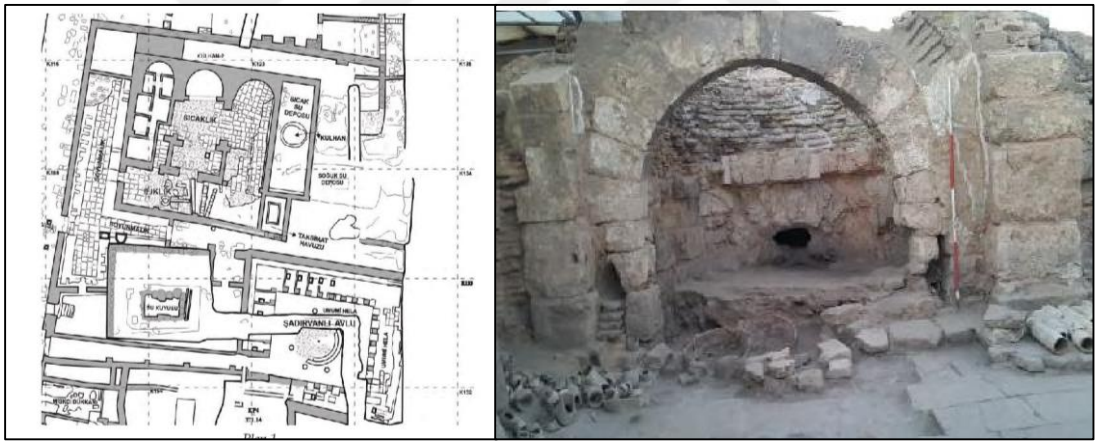

Şekil 21: Harran Çarşı Hamamı planı ve merkez sıcaklık bölümü (Önal, 2019b: 327, 328).

Sıcaklık, ılıklık, soyunmalık, külhan gibi bölümleri bulunan Çarşı Hamamı'nda Moğol öncesi ve sonrası olarak adlandırılan toplam 6 döneme rastlanılmıştır. (Önal, 2019b:350)

Moğol istilası sonrasındaki 3. dönemde hamam ilk yerleşmeciler tarafından barınma amaçlı kullanılmış olup, bulunan kül tabakasından bir yangınla son bulduğu anlaşılan bu dönem sonrasında 4. dönemde hamamın ılıklık kısmının odaları barınma amaçlı kullanılmıştır (Önal, 2019b: 350). 5. ve 6. dönemlerde ise hamam sadece mevsimlik olarak, içerisinde su kuyuları bulunması dolayısıyla tandır ihtiyacını karşılamak amaçlı kullanılmıştır (Önal, 2019b: 350).

2017 yılında İç Kale'de yapılan kazı çalışmalarda ise Saray Hamamı, Sekizgen Yapı ve koridor ile 2015 yılında kazısı başlanan ve Ulu Cami'nin doğusunda yer alan Miskçi Dükkânı adlı yapı büyük ölçüde ortaya çıkartılmıştır (Önal, 2019ç). Çarşı Hamamı'ndan yaklaşık 400 yıl sonra inşa edilen Saray Hamamı diğer adıyla Balat Hamamı, İslam mimarisinin kendi tipolojisinin oluşturmaya başlamasına bir örnek oluşturmaktadır (Önal, 2019b: 359).

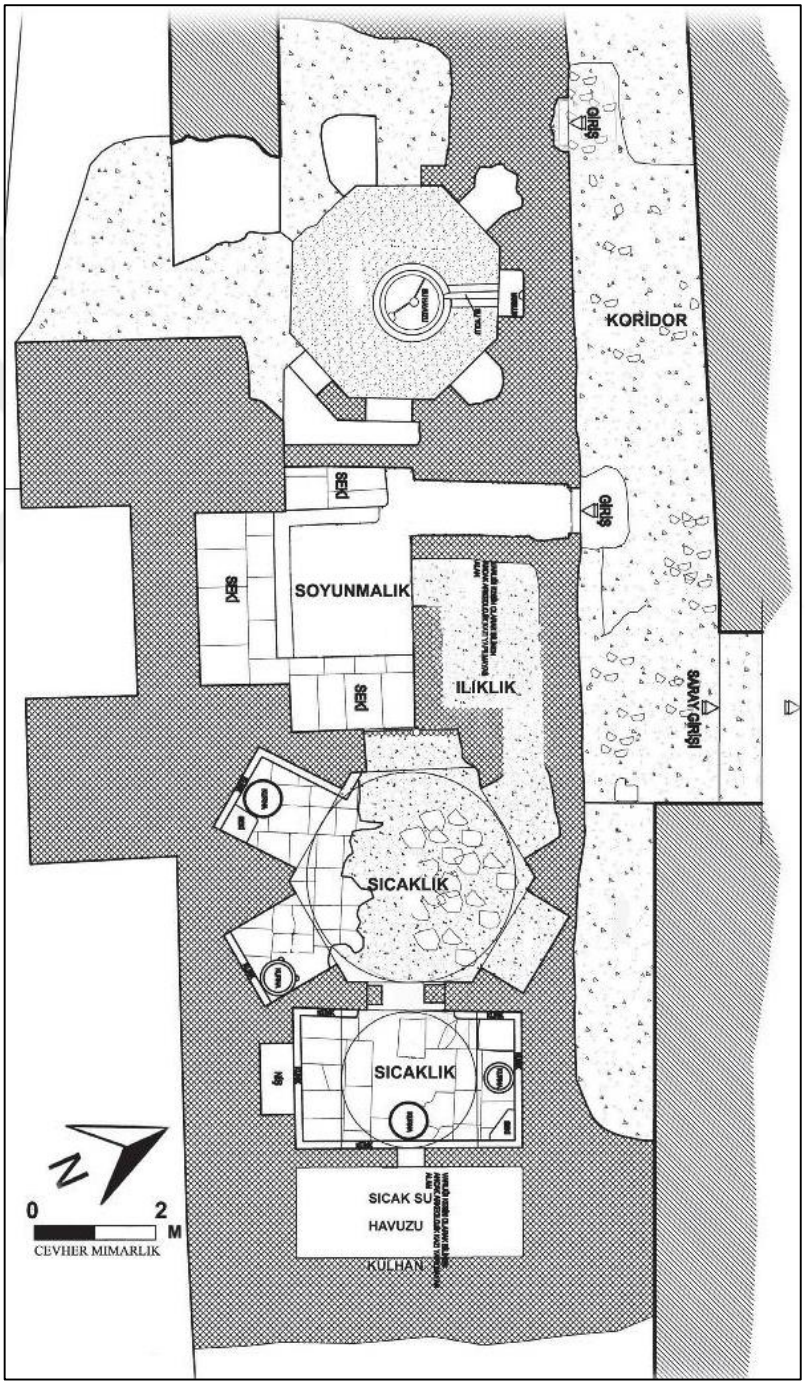

Şekil 22: Harran Saray (Balat) Hamamı planı (Önal, 2019ç: 646).

Şekil 23: Harran Miskçi Dükkânı genel görünüm (Önal, 2019c: 364).

2017 yılında kazılarda açığa çıkartılan mimari öğelerin korunması için konservasyon çalışmalarına başlanmış, yağmur sularının duvarları tahrip etmesini önlemek ve güneş ışınlarının zararlı etkilerini azaltmak amacıyla duvarlar örtü ile örtülmüş, hava fotoğraflarının alınması ve üç boyutlu lazer taramalar gibi belgeleme çalışmaları yapılmış, Çarşı Hamamı'na ilişkin restorasyon ve konservasyon projeleri hazırlanmıştır (Önal, 2019ç : 633-650).

2.2.1.4. Yayın Çalışmaları

Kazı başkanlarınca kazı sonuçları toplantılarında yayınlanmış bildirilere çalışmanın üçüncü bölümde yer verilecek olup, Harran Örenyeri kazılarına ilişkin yapılan başlıca yayın çalışmaları aşağıdaki gibidir:

LLOYD, S. & BRICE W. (1951). "Harran". *Anatolian Studies.* (1), 77-111.

RICE, D. S. (1952). "Medieval Harran; studies on its topography and monuments". *Anatolian Studies.* (2), 36-84.

YARDIMCI, N. (2007). *Mezopotamya'ya açılan kapı Harran*. İstanbul: Ege Yayınları.

ÖNAL, M., MUTLU, S. İ. ve MUTLU, S. (ed.). (2019). *Harran ve çevresi arkeoloji.* Şanlıurfa: ŞURKAV.

2.2.2. Edirne, Yeni Saray Kazısı

2.2.2.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi

Yeni Saray diğer adı ile Saray-ı Cedîd-i Âmire, Edirne ilinin merkezinde Sarayiçi Mahallesi'nde bulunmaktadır. Marmara Bölgesi'nin Trakya kısmında, Türkiye'nin Yunanistan ve Bulgaristan sınırında yer alan Edirne şehrinin, ilk olarak Trak kabilelerinden biri tarafından açık şehir ya da pazar yeri olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Gökbilgin, 1994: 425). Trak kabilesi olan Odrisler tarafından kurulmuş olan ilk şehir, Makedonya ve Roma Dönemlerinde genişletilmiş (Gökbilgin, 1994: 425), zaman zaman Bizans, Allan, Hun, Got, Avar, Bulgar, Peçenek saldırılarına ve işgallerine maruz kalmıştır (Gökbilgin, 1994: 426).

Şekil 24: Edirne İli, Merkez İlçesi, Yeni Saray konumu (Edirne İli Haritası, 2019)

Hâkim görüşe göre Edirne 1361 yılında I. Murad'ın şehzadeliği döneminde Osmanlılar'ın eline geçmiş (Gökbilgin, 1994: 426) olup, Osmanlılar Eski Saray ve Yeni Saray olmak üzere iki saray yaptırmışlardır (Özer, 2014a: 5)

I. Murad tarafından yaptırılan ilk sarayın, bugünkü Selimiye Cami'nin olduğu alanda ya da çevresinde yapıldığı düşünülmektedir (Eyice, 1994: 431-432). Eski Saray'ın (Saray-ı Atik) zaman içerisinde yetersiz kalması nedeniyle, Tunca Nehri'nin kıyısında (Sarayiçi Mahallesi) II. Murad döneminde 1450 yılında, Yeni Saray'ın (Saray-ı Cedîd-i Âmire) yapımına başlanmış, ancak saray, Fatih Sultan Mehmed döneminde tamamlanmıştır (Özer, 2014a: 5).

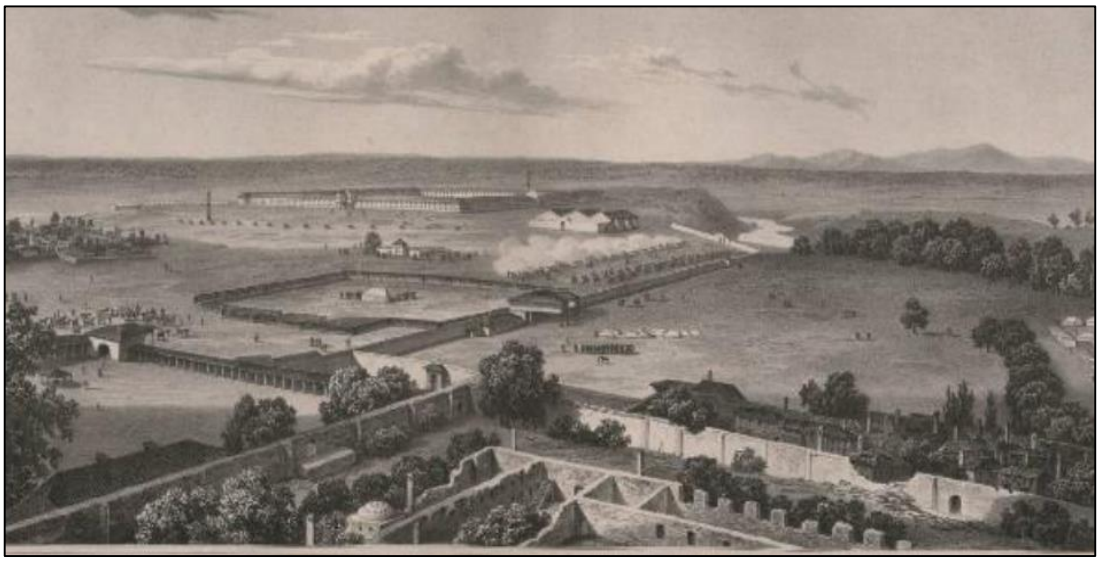

Şekil 25: 1800'lü yıllar Desardod Edirne Yeni Saray gravürü (Özer, 2014a: 11).

Yeni Saray, bir saray külliyesi olarak, yönetim merkezi işlevlerine göre tasarlanmış, saray yapıları ile birlikte çevreyle bağlantıyı sağlayacak yollar ve Tunca Nehri ile şehri bağlayacak köprüler de planlanmıştır (Güreşsever Cantay, 2020: 243).

Mevcut belgelere göre, Edirne Yeni Saray yerleşkesinde yüz on yedi oda, yirmi bir divanhane, onsekiz hamam, sekiz mescit, on yedi kapı, on üç koğuş, dört kiler, beş mutfak, on yedi kasır ve altı köprü bulunmakta olup, günümüze ulaşan yapılar Matbah-ı Amire (Saray Mutfağı), Babüssaade, Cihannüma Kasrı, Kum Kasrı Hamamı, Fatih Köprüsü, Adalet Kasrı, Kanuni Köprüsü, Su Maksemi, Şehabeddin Paşa Köprüsü, Namazgâhlı Çeşme ve Av Köşkü'dür (Özer, 2014a: 9).

Saray yapılarının yer aldığı alan, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 13.11.1976 tarihli ve 9514 sayılı kararıyla tescil edilmiş olup, Edirne Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 04.04.1991 tarih ve 861 sayılı kararla tarihi sit ve 21.03.1997 tarih ve 3822 sayılı kararla da 1. derece arkeolojik sit olarak belirlenmiştir.

Yeni Saray'a ilişkin doğal, tarihi ve arkeolojik sit sınırları, Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 15.04.2015 tarih ve 2309 sayılı kararı ile güncellenerek son şeklini almıştır (KVMGM Arşivi, 160.01.01.22 nolu dosya).

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
EDİRNE KÜLTÜR VARLIKLARINI
KORUMA BÖLGE KURULU
K A R A R

Toplantı Tarihi-No :15.04.2015-136 **Toplantı Yeri**
Karar Tarihi ve No :15.04.2015-2309 **EDİRNE**

Edirne İli, Merkez İlçesi, Sarayiçi Mevkii, Edirne Yeni Saray(Saray-ı Cedide-i Amire)ın bulunduğu alanda, Kurulumuzun 04.04.1991 tarih ve 861 sayılı kararı ile tescil edilen 1. derece tarihi ve doğal sit alanı (Tavuk Ormanının) ve Kurulumuzun 18.08.2006 tarih ve 1019 sayılı kararıyla tescil edilen tarihi sit alanı (Tunca Kışlası) ile Kurulumuzun 21.03.1997 tarih ve 3822 sayılı kararıyla tescil edilen 1. derece arkeolojik sit alanına ait Kurulumuzun 14.01.2015 tarih ve 2077 sayılı kararı gereği hazırlanan mevcut sit alanları sınırlarının koordinatlandırıldığı ve alan içindeki yapıların işlendiği güncel halihazır paftaların değerlendirilmesi istemine ilişkin Müdürlüğümüz uzmanları tarafından hazırlanan rapor okundu, dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Edirne İli, Merkez İlçesi, Sarayiçi Mevkii, Edirne Yeni Saray(Saray-ı Cedide-i Amire)ın bulunduğu alanda, Kurulumuzun 04.04.1991 tarih ve 861 sayılı kararı ile tescil edilen 1. derece tarihi ve doğal sit alanı (Tavuk Ormanının) ve Kurulumuzun 18.08.2006 tarih ve 1019 sayılı kararıyla tescil edilen tarihi sit alanı (Tunca Kışlası) ile Kurulumuzun 21.03.1997 tarih ve 3822 sayılı kararıyla tescil edilen 1. derece arkeolojik sit alanına ait Kurulumuzun 14.01.2015 tarih ve 2077 sayılı kararı gereği hazırlanan karar eki paftada mevcut sit alanları sınırlarının koordinatlandırıldığı ve düzeltildiği şekliyle uygun olduğuna karar verildi.

ASLI GİBİDİR
Yusuf ŞAMİLOĞLU
Müdür V.

BAŞKAN
Fikret BAYHAN
(İMZA)

BAŞKAN YARDIMCISI
Abdullah Ergün BAL
(İMZA)

ÜYE
H.Gül GÖKÇEK
(İMZA)

ÜYE
Mesut DÜNDAR
Yönetmeliğin 12. maddesine
Göre toplantıya katılmadı

ÜYE
Akın YALÇINKAYA
(İMZA)

ÜYE
A.Esin KULELİ
(İMZA)

ÜYE
M. Cengiz CAN
(İMZA)

ÜYE
Dinçer ASAR
Edirne Bld. Tems.
(İMZA)

ÜYE
Hasan KARAKAYA
Edirne Müze Müdürü
(İMZA)

ÜYE
Osman GÜNEREN
Edirne Vakıflar Böl. Md. Tems.
(İMZA)

ÜYE

Şekil 26: Edirne Yeni Saray sit sınırlarının güncellenmesine ilişkin karar (KVMGM Arşivi, 160.01.01.22 nolu dosya).

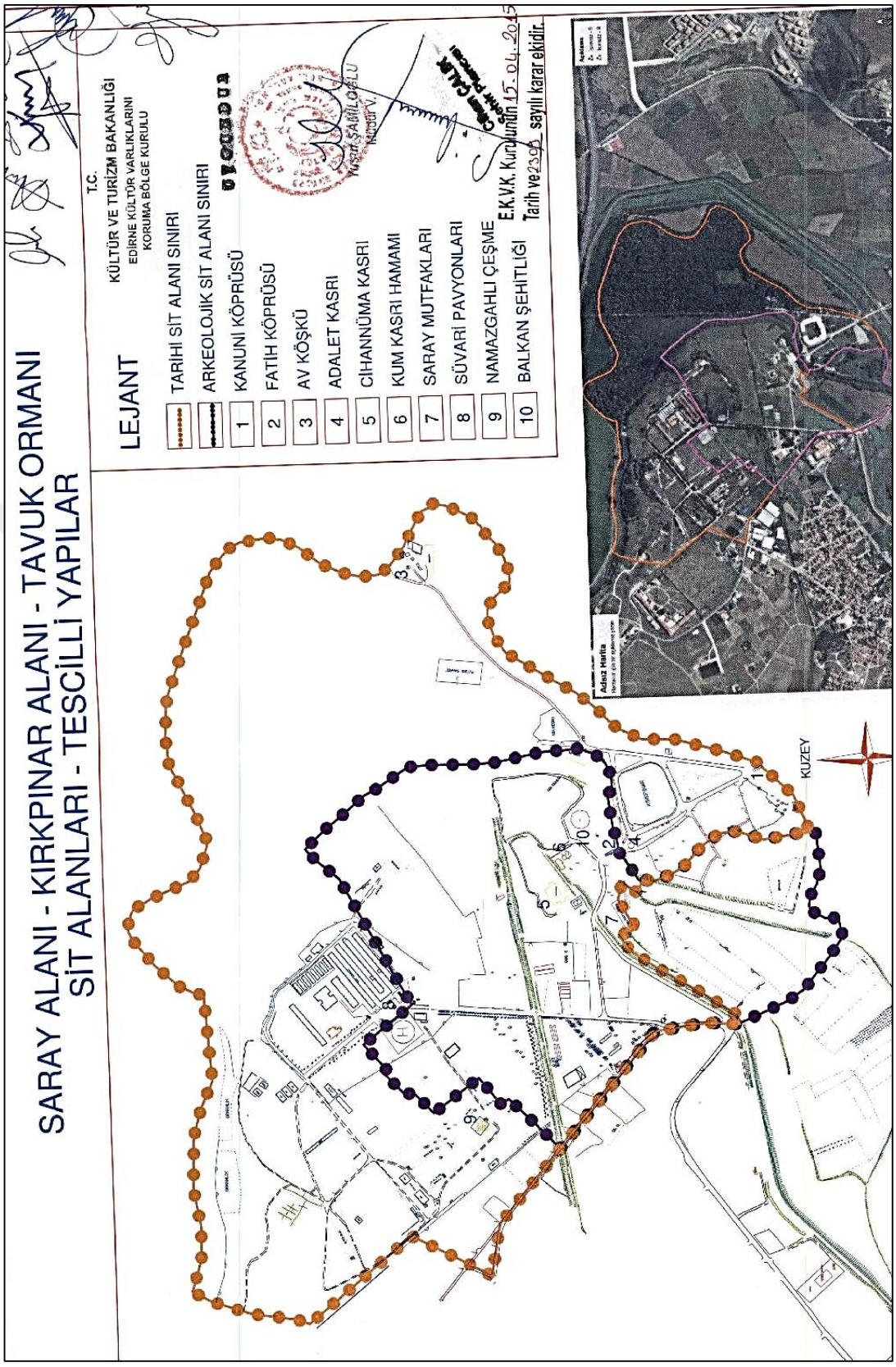

Şekil 27: Edirne Yeni Saray sit haritası (KVMGM Arşivi, 160.01.01.22 nolu dosya).

1. Kanuni Köprüsü 2. Saraçhane Köprüsü 3. Fatih Köprüsü 4. Adalet Kasrı 5. Av Köşkü 6. Kum Kasrı Hamamı 7. Saray Mutfağı 8. Cihannüma Kasrı 9. Babüssade 10. Su Maksemi 11. Namazgâhlı Çeşme 12. Süvari Kışlası 13. Mahmudiye Kışlası 14. Kırkpınar Güreş Alanı 15. Av Sahası 16. Has Bahçe 17. Alay Meydanı 18. Tunca Nehri

Şekil 28: Edirne Yeni Saray yapılarının konumu (Özer, 2014a: 8).

2.2.2.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi

Yeni Saray kazıları; 1956 yılında Prof. Dr. Tahsin Öz tarafından kısa süreli yapılan çalışma ile başlamış olup, 1968-1972 yılları arasında Edirne Müzesi başkanlığında ve Prof. Dr. Doğan Kuban'ın bilimsel danışmanlığında devam etmiştir (KVMGM Arşivi, 160.01.01.22 nolu dosya).

1999-2009 yılları arasında Edirne Müzesi başkanlığında yürütülen kazı çalışmaları 1999-2003 döneminde Prof. Dr. Gönül Cantay'ın bilimsel danışmanlığında, 2006-2007 döneminde ise Prof. Dr. Engin Beksaç'ın bilimsel danışmanlığında sürdürülmüştür (KVMGM Arşivi, 160.01.01.22 nolu dosya).

Bakanlar Kurulu'nun 11.05.2009 tarih ve 2009/14995 sayılı kararı ile Edirne Yeni Saray kazılarının Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Trakya Üniversitesi adına Prof. Dr. Mustafa Özer başkanlığında yapılmasına izin verilmiş, 23.05.2011 tarih ve 2011/1904 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile de Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Sakarya Üniversitesi adına Prof. Dr. Mustafa Özer başkanlığında yürütülmesine izin verilmiştir (KVMGM Arşivi, 160.01.01.22 nolu dosya).

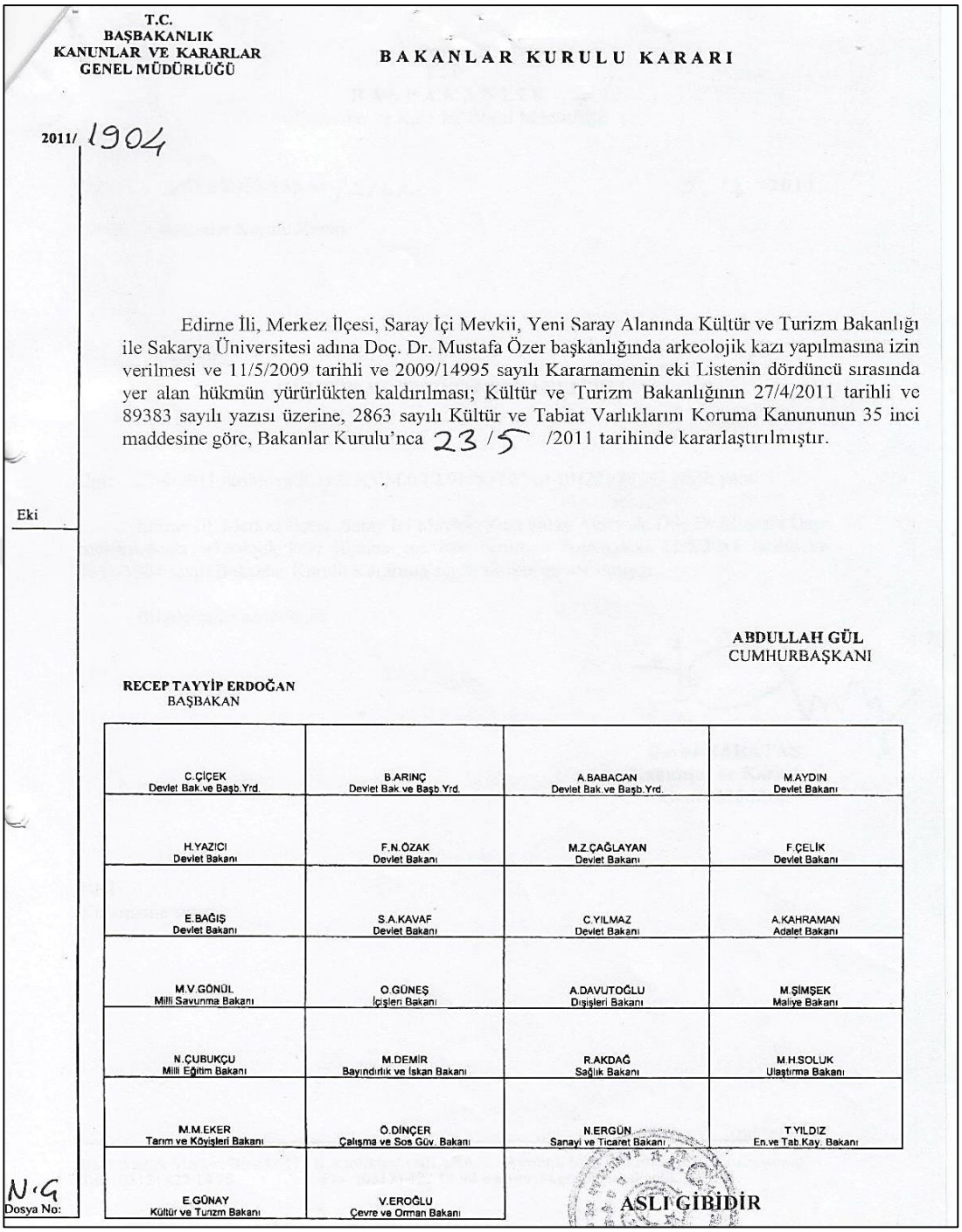

T.C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

BAKANLAR KURULU KARARI

2011/ 1904

Edirne İli, Merkez İlçesi, Saray İçi Mevkii, Yeni Saray Alanında Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Sakarya Üniversitesi adına Doç. Dr. Mustafa Özer başkanlığında arkeolojik kazı yapılmasına izin verilmesi ve 11/5/2009 tarihli ve 2009/14995 sayılı Kararnamenin eki Listenin dördüncü sırasında yer alan hükmün yürürlükten kaldırılması; Kültür ve Turizm Bakanlığının 27/4/2011 tarihli ve 89383 sayılı yazısı üzerine, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 35 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 23/5 /2011 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Eki

ABDULLAH GÜL
CUMHURBAŞKANI

RECEP TAYYİP ERDOĞAN
BAŞBAKAN

C.ÇİÇEK Devlet Bak.ve Başb.Yrd.	B.ARINÇ Devlet Bak.ve Başb.Yrd.	A.BABACAN Devlet Bak.ve Başb.Yrd.	M.AYDIN Devlet Bakanı
H.YAZICI Devlet Bakanı	F.N.ÖZAK Devlet Bakanı	M.Z.ÇAĞLAYAN Devlet Bakanı	F.ÇELİK Devlet Bakanı
E.BAĞIŞ Devlet Bakanı	S.A.KAVAF Devlet Bakanı	C.YILMAZ Devlet Bakanı	A.KAHRAMAN Adalet Bakanı
M.V.GÖNÜL Milli Savunma Bakanı	O.GÜNEŞ İçişleri Bakanı	A.DAVUTOĞLU Dışişleri Bakanı	M.ŞİMŞEK Maliye Bakanı
N.ÇUBUKÇU Milli Eğitim Bakanı	M.DEMİR Bayındırlık ve İskan Bakanı	R.AKDAĞ Sağlık Bakanı	M.H.SOLUK Ulaştırma Bakanı
M.M.EKER Tarım ve Köyişleri Bakanı	Ö.DİNÇER Çalışma ve Sos.Güv. Bakanı	N.ERGÜN Sanayi ve Ticaret Bakanı	T.YILDIZ En.ve Tab.Kay. Bakanı
E.GÜNAY Kültür ve Turizm Bakanı	V.EROĞLU Çevre ve Orman Bakanı		

N·G
Dosya No:

ASLI GİBİDİR

Şekil 29: Edirne Yeni Saray kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı (KVMGM Arşivi, 160.01.01.22).

2016 yılı itibari ile kazı çalışmaları sonlandırılan Yeni Saray'da 2018 ve 2019 yıllarında Edirne Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Doç.Dr.Gülay Apa Kurtişoğlu danışmanlığında kazı çalışmaları yapılmış olup, 2020 yılı itibariyle de Yeni Saray kazılarının Trakya Üniversitesi adına Doç.Dr.Gülay Apa Kurtişoğlu başkanlığında yürütülmesine ilişkin Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın uygun görüşü Cumhurbaşkanlığı'na iletilmiştir (KVMGM Arşivi, 160.01.01.22 nolu dosya).

2.2.2.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

1956 yılında, Türk Tarih Kurumu'nun desteği ile Tahsin Öz başkanlığında Yeni Saray külliyesi içerisindeki Cihannüma Kasrı ve çevresinde kazı ve temizlik çalışmaları yürütülerek bu alanda geçici koruma önlemleri alınmış ve çalışmalar sonlanmış olup, İstanbul Teknik Üniversitesi'nin desteği ile Prof. Dr. Doğan Kuban tarafından da Yeni Saray'da 15 günlük bir araştırma yapmıştır (Özer, 2014a: 71).

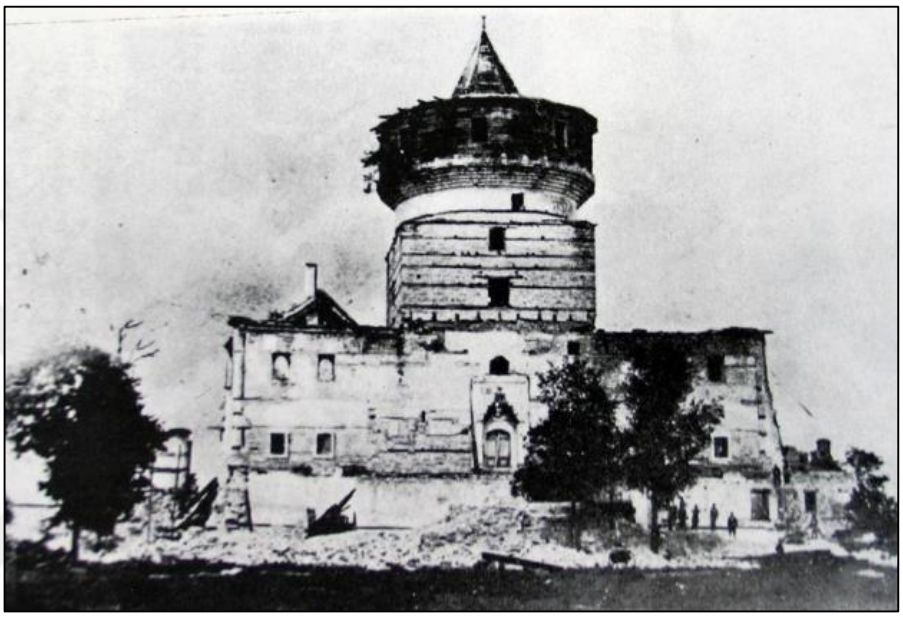

Şekil 30: 1869 yılı Edirne Yeni Saray Cihannüma Kasrı (Güreşsever Cantay, 2020: 250).

Şekil 31: 2014 yılı Edirne Yeni Saray Cihannüma Kasrı.

Prof. Dr. Gönül Güreşsever Cantay'ın bilimsel danışmanlığında 1999 yılında yeniden başlayan kazı çalışmaları 2002 yılında son bulmuş olup (Güreşsever Cantay, 2020: 243), Edirne Yeni Sarayı 1999-2002 kazılarında, Matbah-ı Âmire yemek salonları, Kum Kasrı ile Kum Hamamı arasındaki alanda çeşitli keramik buluntular elde edilmiştir (Güreşsever Cantay, 2020: 248).

2009 yılı itibariyle Prof. Dr. Mustafa Özer başkanlığındaki çalışmalar; arşiv, haritacılık, belgeleme, arkeolojik kazı, konservasyon ve restorayon çalışmaları yürütülmüş olup, 2014 yılına kadar süren çalışmalarda Mabah-ı Amire (Saray Mutfağı), Kum Kasrı, Kum Kasrı Hamamı, Su Maksemi ve Bab-ı Hümayûn'da kazı çalışmaları gerçekleştirilmiş, mimari kalıntılara ve küçük buluntulara rastlanılmıştır (Özer, 2014a: 72).

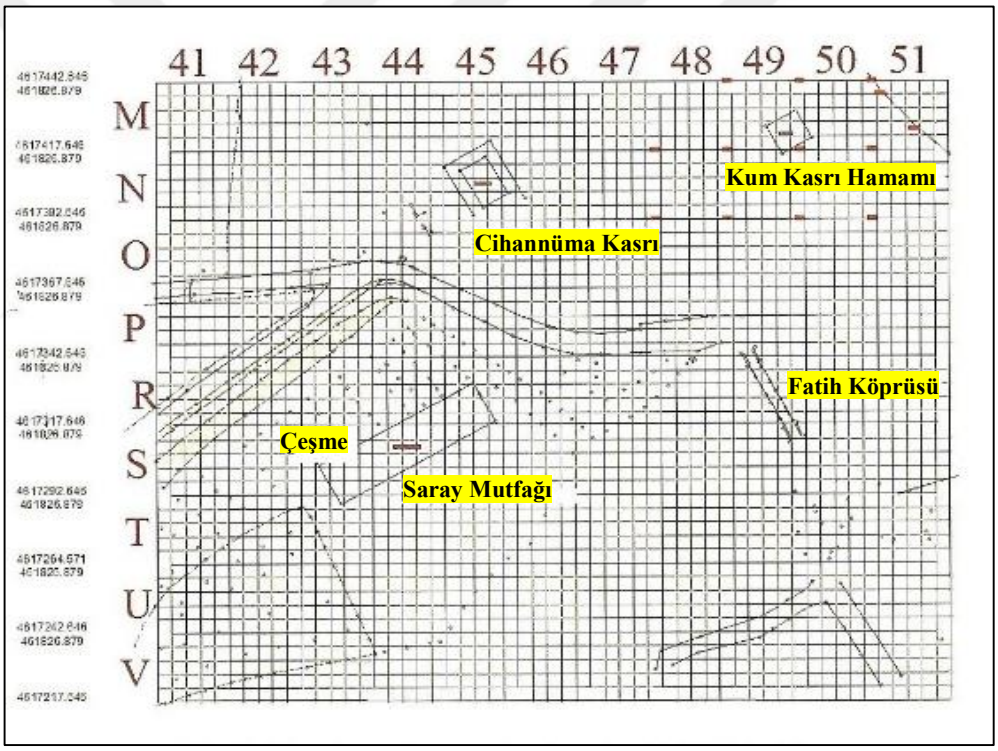

Şekil 32: Edirne Yeni Saray karolaj haritası (Özer, 2014a: 75).

2009 yılında, Yeni Saray kazı alanın yayılım sınırları tespit edilmiş, halîhazır, topagrafik haritaları hazırlanarak karolajı yapılmış, Kum Kasrı Hamamı ve Saray Mutfakları'nda kazı yapılmış, Saray Mutfağının restorasyon projesinin uygulamasına başlanmış, Kum Kasrı ve Kum Kasrı Hamamı konservasyon ve restorasyona hazır hale getirilmeye çalışılmıştır (Özer, 2011: 235).

Şekil 33: Edirne Yeni Saray, Saray Mutfağı kazı ve restorasyon öncesi (Özer, 2014a: 90).

Şekil 34: Edirne Yeni Saray, Kum Kasrı Hamamı kazı ve restorasyon öncesi (Özer, 2014a: 93).

2010 yılı Edirne Yeni Saray külliyesinin bir parçası olan ancak sit sınırları içinde kalmayan yapılar tespit edilerek Edirne Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na iletilmek üzere gerekli çalışmalar yapılmış, Namazagâhlı Çeşme, Adalet Kasrı ve Bâbüssâde yapılarının rölöveleri çıkartılmış, Saray Mutfağı ve Kum Kasrı çevresindeki kazı çalışmalarına devam edilmiştir (Özer, 2012: 302).

2011 yılında Su Maksemi ve Süvari Kışlasının rölöveleri çıkartılmış, kazılar Saray Mutfağı'nın çevresinde devam etmiş, Yeni Saray'ın alt yapı sistemleri ortaya çıkartılmış, Saray Mutfakları'nın restorasyonuna devam edilmiş, Kum Kasrı'nda konservasyon ve restorasyon çalışmaları yapılmaya başlanmıştır (Özer, 2013: 354).

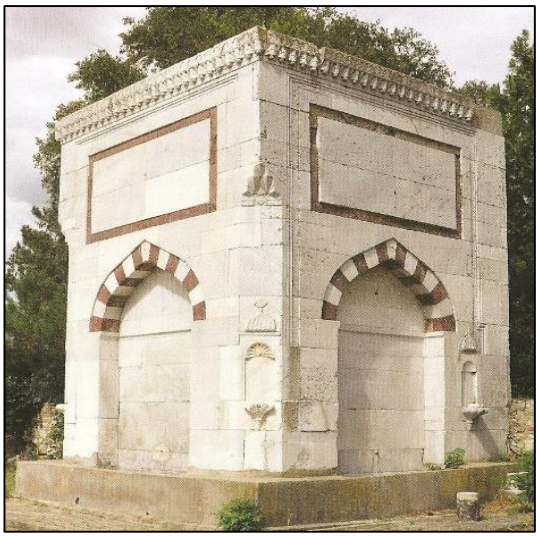

Şekil 35: 2014 yılı Edirne Yeni Saray Namazgâhlı Çeşme (Özer, 2014a: 61).

Şekil 36: 2014 yılı Edirne Yeni Saray Adalet Kasrı.

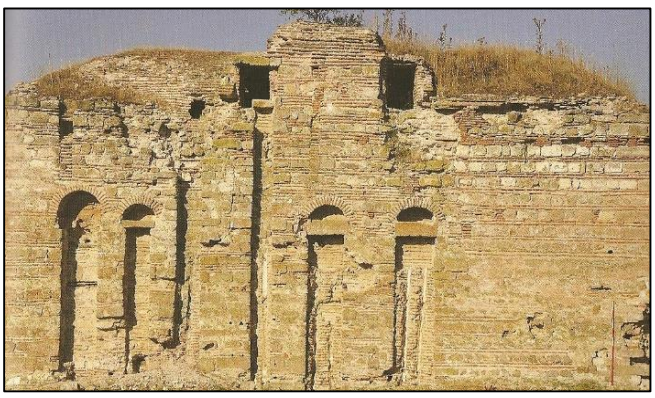

Şekil 37: Edirne Yeni Saray Su Maksemi (Özer, 2014a: 51).

2012 yılında da kazılar Saray Mutfağı'nın çevresinde devam etmiş (Özer, 2014b: 389), Av Köşkü ve Fatih Köprüsü'nün rölöveleri çıkartılmıştır (Özer, 2014b: 392).

2013 yılında Saray Mutfakları'nın restorasyonu ile Kum Kasrı'nın konservasyonu ve restorasyonu tamamlanmış (Özer, 2015a: 508-509), 2014 kazı çalışmaları da Saray Mutfakları çevresinde ve Namazgâhlı Çeşme çevresinde sürdürülmüştür (Özer vd., 2016: 611-612).

2015 yılında ise Saray Mutfakları, Bâbüssâde (Ak Ağalar Kapısı), Aşçılar Hamamı'nda kazı çalışmaları yürütülmüştür (Özer, 2015b: 7-14).

Şekil 38: 2014 yılı Edirne Yeni Saray, Saray Mutfağı ve çevresi.

Şekil 39: 2014 yılı Edirne Yeni Saray Bâbüssâde (Ak Ağalar Kapısı).

Özer başkanlığındaki kazı sezonlarında elde edilen lüleler, sırlı-sırsız seramikler, çini, cam ve metal objeler, sikkeler vb. küçük buluntuların da temizlik, konservasyon ve restorasyon çalışmaları yapılmış, envanterlik mahiyetteki eserler Edirne Müze Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir (Özer, 2011; 2012; 2013; 2014a; 2014b; 2015a; 2015b; 2016).

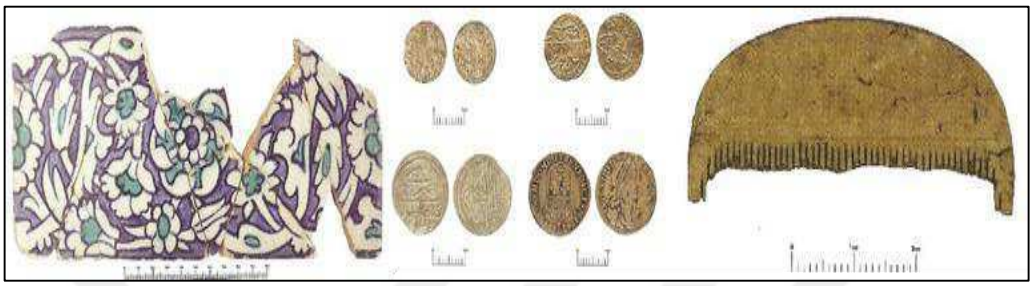

Şekil 40: Edirne Yeni Saray kazısı küçük buluntu örnekleri (Özer, 2014a).

2.2.2.4. Yayın Çalışmaları

Kazı başkanınca kazı sonuçları toplantılarında yayınlanmış bildirilere üçüncü bölümde yer verilecek olup, Yeni Saray kazılarına ilişkin yapılan başlıca yayın çalışmaları aşağıdaki gibidir:

ÖZ T. (1965). "Edirne Yeni Sarayında Kazı ve Araştırmalar". *Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı.* (s.217-222). Ankara: TTK

ÖZER M. (2011). "Edirne Sarayı'nın Avadis Benliyan tarafından hazırlanan 1905 tarihli vaziyet planı hakkında düşünceler". F. Hitzel (ed.). *14th International Congress of Turkish Art Proceedings*. (s. 541-548). Paris: College de France.

ÖZER, M. (2014). *Edirne Sarayı (Saray-ı Cedîd-i Âmire) kısa bir değerlendirme.* İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.

ÖZER M. (2015). "Edirne Yeni Saray (Saray-ı Cedîd- i Âmire) Kazısı 2015 Yılı Çalışmaları". Erişim: 05 Nisan 2020, TTK: https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/12-Edirne_YeniSaray.pdf

ÖZER, M, ve DÜNDAR, M. (2019). "Edirne Sarayı Kum Kasrı Hamamı ve Aşçılar Hamamı". *Akdeniz Sanat.* (13), 571-584 .

GÜREŞSEVER CANTAY, G. (2020). "Edirne Yeni Sarayı çini-keramikleri nerede üretildi?" *Trakya Üniversitesi Dergisi Edebiyat Fakültesi Dergisi.* 10 (19), 242-255.

2.2.3. Diyarbakır, İç Kale Artuklu Sarayı Kazısı

2.2.3.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi

Diyarbakır ili, Sur ilçesinde kentin en eski yerleşim yeri olduğu düşünülen Amida Höyük üzerinde yer alan Artuklu Sarayı'nın kesin inşa tarihi hakkında bir bilgi olmamakla beraber Roma-Bizans döneminde inşa edilmiş olabileceği, Artuklu döneminde El-Salîh Nâsîrüddîn Ebû'l-Feth Mahmûd tarafından kapsamlı bir şekilde onarıldığından Artuklu Sarayı olarak adlandırıldığı, Diyarbakır merkezli kurulan ve Diyarbakır'ı 70 yıl başkent olarak kullanan Akkoyunlu sultanları tarafından da kullanılmıştır (Yıldız, 2019: 547).

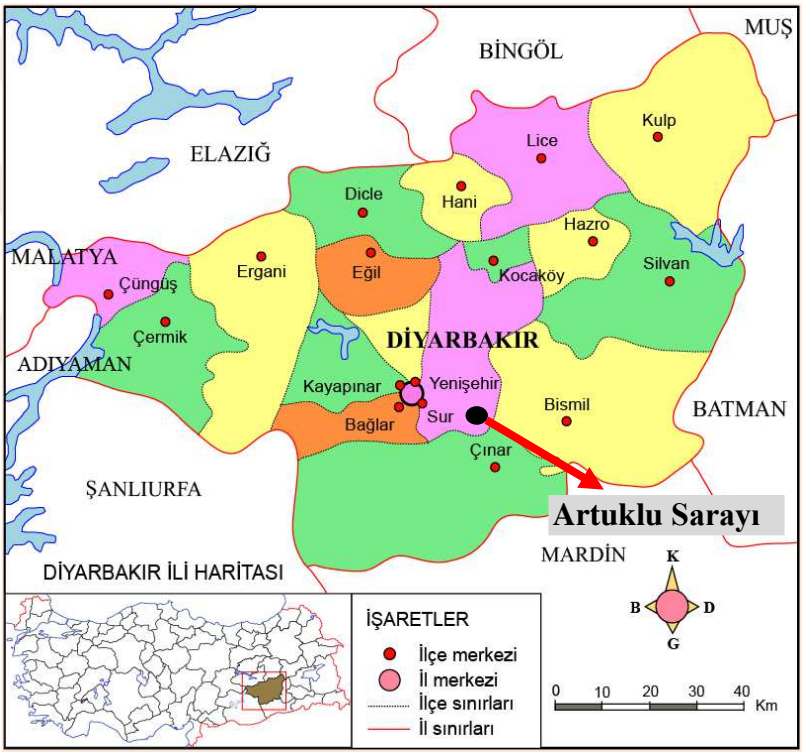

Şekil 41: Diyarbakır İli, Sur İlçesi, İç Kale Artuklu Sarayı konumu (Diyarbakır İli Haritası, 2019).

Onaltıncı yüzyıldan başlayarak Diyarbakır çevresini gezen birçok seyyah ve araştırıcılar, İç Kale'de bir sarayın varlığından bahsetmiş olmakla birlikte Evliya Çelebi saray hakkında etraflıca bilgi vermiştir (Aslanapa, 1961: 11). Evliya Çelebi, sarayın 150 odası ve birçok salonu bulunduğunu, gelen her vezirin oda, hamam, havuz ve şadırvan yaptırmasıyla kat kat süslü bir saray meydana geldiğini, pencerelerinin ve balkonlarının güzel manzaralı olduğu ve nehre, sahraya ve Karatepe denilen vadilere baktığından bahsetmektedir (Aslanapa, 1961: 11).

A. Gabriel 1932 yılında Diyarbakır'daki yapıları incelemesinden sonra yayınladığı eserinde, Artuklu Sarayı'ndan hiçbir iz kalmadığı, bu eski sarayın bir kısmının Osmanlıların fethinden sonra Bıyıklı Mehmet Paşa tarafından yaptırılan saraya katıldığını belirtmiştir (Aslanapa, 1961: 11-12).

Artuklu Sarayı, İç Kale surlarının içerisinde kalmakta olup, sarayın etrafı da surlarla çevrilidir. İç Kale içerisinde; Artuklu Dönemi'nde içkale'ye girişi sağlayan ve saray ile aynı dönemde yapıldığı düşünülen Artuklu Kemeri, Artuklular Dönemi'nde yaptırılan Askeri Kışla yapısı, MS 4. yüzyılda yapılan ve Roma Dönemi'ne ait olduğu düşünülen Saint George (Kara Papaz) Kilisesi, 19. yüzyılın sonlarına tarihlenen Aslanlı Çeşme, 1155-1169 yılları arasında yaptırılan Kale Camii (Hazreti Süleyman Camii), caminin bitişiğinde Osmanlılar dönemi'nde yapılan Meşhed, 19. yüzyıl sonlarında yapılmış olan 7. Kolordu Binası, Adliye Binaları, Jandarma Binası ve Cephanelik binaları ile Atatürk Müzesi ve Kütüphanesi olarak düzenlenerek ziyarete açılan Karargâh binası bulunmaktadır (Diyarbakır Alan Yönetim Planı: 21).

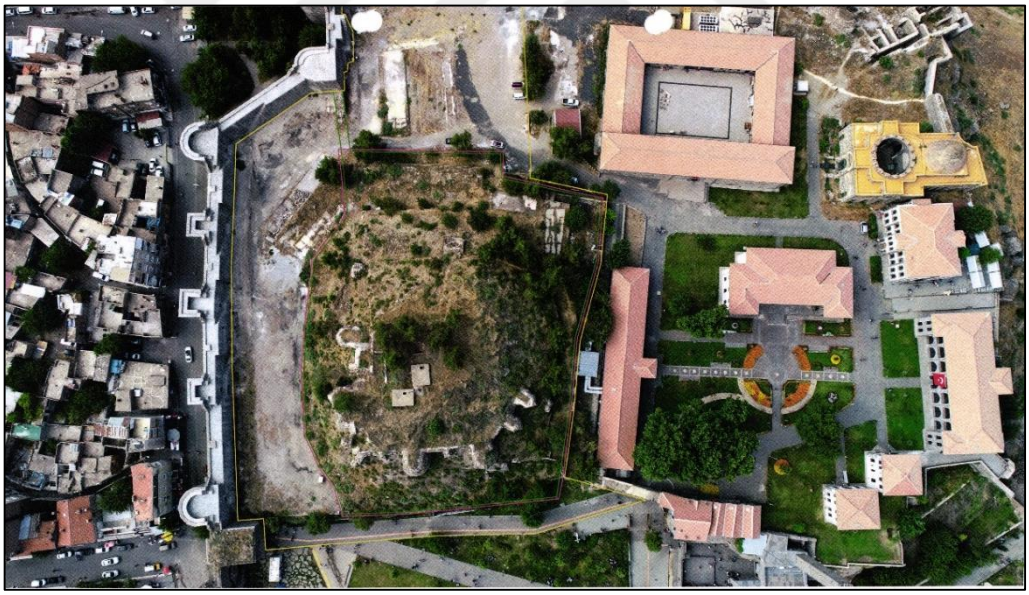

Şekil 42: Diyarbakır İç Kale Artuklu Sarayı hava fotoğrafı (KVMGM Arşivi, 160.01.01.21 nolu dosya).

Artuklu Sarayı'nın içerisinde yer aldığı Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kütürel Peyzaj alanı; insanlık tarihi için önemli bir aşamayı/aşamaları gösteren binalara sahip olması, yine mimari veya teknolojik gruplar ile peyzaj türünün seçkin örneklerini bünyesinde barındırması gibi kriterleri taşıdığından 2015 yılında, UNESCO Dünya Miras Listesine kabul edilmiştir.

2.2.3.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi

Artuklu Sarayı'nın üzerinde bulunduğu Amida Höyük üzerinde telsiz direklerini dikmek için kazılar yapılırken, firuze sır altına siyah dekorlu çift başlı kartal armasıyla, kare çini levhalar ve koyu mor üzerine beyaz kabartma harfli çini kitabe parçaları bulunmuş olması nedeniyle durum dönemin yetkili kurumu Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğüne bildirilmiştir (Aslanapa, 1961: 12).

Prof. Dr. Oktay Aslanapa tarafından 1955 ve 1959 yaz aylarında yapılan araştırmalarda bu alandaki keramik parçalarından buranın önemli bir kazı alanı olabileceği tespitinde bulunulmasıyla, Diyarbakır'a yaptıkları inceleme gezilerinde bu tepeden keramik parçaları toplamış ve önemli bir kazı yeri olduğunu tespit etmiş, 1961-62 yıllarında Aslanapa başkanlığında kazı çalışmaları yapılmıştır (Aslanapa, 1961: 12).

Diyarbakır Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü başkanlığında ve Prof. Dr. İrfan Yıldız'ın bilimsel danışmanlığında 2018 yılında kazı çalışmalarına yeniden başlanmasının ardından, 26.06.2019 tarih ve 1226 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı ile İçkale Artuklu Sarayı kazılarının Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Dicle Üniversitesi adına Prof. Dr. İrfan Yıldız başkanlığında yürütülmesine karar verilmiştir (KVMGM Arşivi,160.01.01.21 nolu dosya).

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI

Karar Sayısı: 1226

1- Ekli (1) sayılı listede kazı mahalleri belirtilen yerlerde, karşılarında adları yazılı kişilerin başkanlıklarında aynı listede gösterilen kurumlar adına arkeolojik kazı yapılmasına izin verilmesine,

2- Ekli (2) sayılı listede tarih ve sayıları belirtilen, bazı yerlerde arkeolojik kazı yapılmasına izin verilmesine ilişkin Bakanlar Kurulu kararlarının aynı listede gösterilen hükümlerinin yürürlükten kaldırılmasına,

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 35 inci maddesi gereğince karar verilmiştir.

26 Haziran 2019

Recep Tayyip ERDOĞAN
Cumhurbaşkanı

Şekil 43: Diyarbakır İç Kale Artuklu Sarayı Cumhurbaşkanlığı Kararı (KVMGM Arşivi, 160.01.01.21 nolu dosya).

26/06/2019 TARİHLİ VE 1226 SAYILI CUMHURBAŞKANI KARARININ EKİ

(1) SAYILI LİSTE

SIRA NO	KAZI YERİ	KAZI BAŞKANI	KAZININ ADINA YAPILDIĞI KURUMLAR
1	Antalya İli, Kemer İlçesi, Phaselis Antik Kenti	Prof. Dr. Murat ARSLAN	Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Akdeniz Üniversitesi
2	Antalya İli, Döşemealtı İlçesi, Kızılin Mağarası	Prof. Dr. Metin KARTAL	Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Ankara Üniversitesi
3	Antalya İli, Manavgat İlçesi, Side Antik Kenti	Prof. Dr. Feriştah ALANYALI	Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Anadolu Üniversitesi
4	Isparta İli, Atabey İlçesi, Seleukeia Sidera Antik Kenti	Prof. Dr. Bilge HÜRMÜZLÜ KORTHOLT	Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Süleyman Demirel Üniversitesi
5	Mersin İli, Silifke İlçesi, Uzuncaburç (Diocaesarea)	Doç. Dr. Ümit AYDINOĞLU	Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Mersin Üniversitesi
6	Eskişehir İli, Seyitgazi İlçesi, Yenikent Mahallesi, Küllüoba Höyüğü	Doç. Dr. Murat TÜRKTEKİ	Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
7	Balıkesir İli, Erdek İlçesi, Kyzikos Antik Kenti	Prof. Dr. Nurettin KOÇHAN	Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
8	Diyarbakır İli, Çınar İlçesi, Demirölçek Köyü, Zerzevan Kalesi	Doç. Dr. Aytaç COŞKUN	Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Dicle Üniversitesi
9	Diyarbakır İli, Sur İlçesi, İç Kale Artuklu Sarayı	Prof. Dr. İrfan YILDIZ	Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Dicle Üniversitesi
10	İzmir İli, Urla İlçesi, İskele Mahallesi, Klazomenai Antik Kenti	Prof. Dr. Yaşar Erkan ERSOY	Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Yaşar Üniversitesi
11	Şanlıurfa İli, Haliliye İlçesi, Karahan Tepe	Prof. Dr. Necmi KARUL	Kültür ve Turizm Bakanlığı ile İstanbul Üniversitesi

Şekil 44: Diyarbakır İç Kale Artuklu Sarayı Cumhurbaşkanlığı Kararı ek liste (KVMGM Arşivi, 160.01.01.21 nolu dosya).

2.2.3.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

Aslanapa başkanlığında yapılan çalışmalarda; kesme taştan yapılmış sağlam duvarlar, tonoz yapımında kullanılmış büyük tuğla malzemeler, haçvari eyvanlarla çevrili içi geometrik desenli cam mozaiklerle kaplı fıskiyeli havuz, güney eyvanında bir selsebil ile ardındaki kerevetler, havuza uzanan kanallar, çini levahalar ve nesihli çini kitabe parçaları bulunmuştur (Aslanapa, 1961).

Şekil 45: Diyarbakır İç Kale Artuklu Sarayı, 1961-62 yıllarında açığa çıkartılan havuz (Yıldız (İ), 2019: 554).

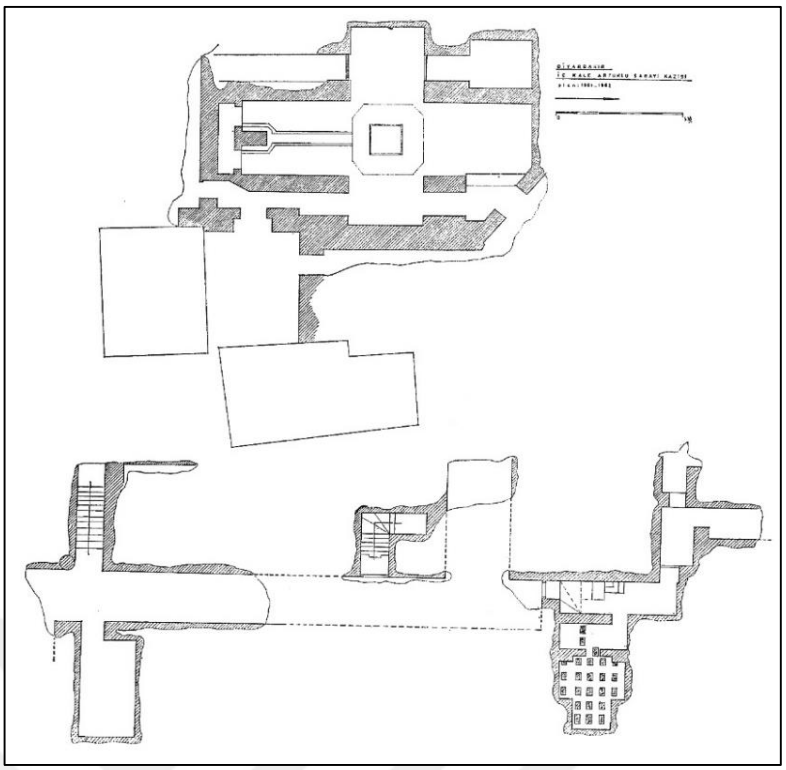

Şekil 46: 1962 kazı sonrası Diyarbakır İç Kale Artuklu Sarayı planı (M. Sözen'den aktaran, Yıldız (İ), 2019: 552).

Şekil 47: Diyarbakır İç Kale Artuklu Sarayı 1961-1962 kazılarında açığa çıkartılan havuz ve selsebil (Y. Demiriz'den aktaran, Yıldız (İ), 2019: 553).

2018 yılı çalışmalarında, Artuklu Sarayı'nın kesme taş malzemeden inşa edildiği, sarayın mekânlarının tuğla malzemeden yapılmış tonozlarla örtülü olduğu, iç kaleye geçişi sağlayan Artuklu kemerinin batısında bulunan bir tünelle saraya ulaşıldığı sonucuna varılmıştır (Yıldız, 2019: 548).

Şekil 48: Diyarbakır İç Kale Artuklu Sarayına çıkışı sağlayan tünel (Yıldız (İ), 2019: 554).

İrfan Yıldız başkanlığındaki 2019 yılı kazı çalışmalarına, 1961- 62 kazılarında açığa çıkartılan ve divanhane olarak tanımlanan kısmın kazısına devam edilmiş, sarayın kabul salonu ve diğer bir takım mekânlar açılmaya başlanmış, açığa çıkartılan kısımların rölöve çizimleri yapılmış, El-Cezeri tarafından yapıldığı düşünülen su sistemine ilişkin bazı kısımlar ortaya çıkartılmış, bütün bu çalışmalar esnasında taş kabartma, seramik, sikke gibi küçük buluntular bulunmuş olup, kazı sezonu bitiminde ise çalışılan alanın üstü örtülerek korumaya alınmıştır (KVMGM Arşivi, 160.01.01.21 nolu dosya).

2.2.3.4. Yayın Çalışmaları

Kazı başkanlarınca kazı sonuçları toplantılarında yayınlanmış bildirilere üçüncü bölümde yer verilecek olup, İç Kale Artuklu Sarayı kazılarına ilişkin yapılan başlıca yayın çalışmaları aşağıdaki gibidir:

ASLANAPA, O. (1961). "Diyarbakır Sarayı ilk rapor". *Türk Arkeoloji Dergisi*. XI (2), 10-18.

ALTUN, A. ve ERMİŞ, Ü. M. (2011). "Diyarbakır İç Kale Artuklu Sarayı mimarlık ve sanat tarihi". İ. Yıldız (ed.). *Medeniyetler mirası Diyarbakır mimarisi*. (s.123-139). Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği.

YILDIZ, İ. (2019). "El-Cezeri'nin Yaşadığı Artuklu Sarayı'nın Bilim Tarihi Açısından Önemi". İ. Özcoşar, vd. (ed.). *Keşf-i kadîmden vaz'-ı cedîde İslam bilim tarihi ve felsefesi.* (Cilt F, s. 545-556). İstanbul: Divan Kitap

2.2.4. Bursa, İznik Çini Fırınları Kazısı

2.2.4.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi

İznik Çini Fırınları, Bursa ili, İznik ilçe merkezi sınırları içerisinde yer almaktadır. Çevresindeki prehistorik buluntulara göre çok eski bir yerleşim olan İznik, Strabon'da MÖ 316 yılında kurulmuş olarak gösterilmektedir (Aslanapa, Yetkin ve Altun (A), 1989:21). Bir dönem adı Antigoneia olan İznik, MÖ 301 yılından itibaren Nikaia adı ile anılmaya başlamış, MÖ 72'de Roma egemenliğine girmiş ve Hadrianus ve II. Claudius tarafından surlar ve kapılar yaptırılmıştır (Aslanapa Yetkin ve Altun (A), 1989:21). İznik 4,5 km. uzunluğunda bir sur tarafından çevrilmekte ve dört yöndeki kapılarından üçü oldukça sağlam olarak ayakta durmaktadır (Aslanapa, Yetkin ve Altun (A),1989: 21).

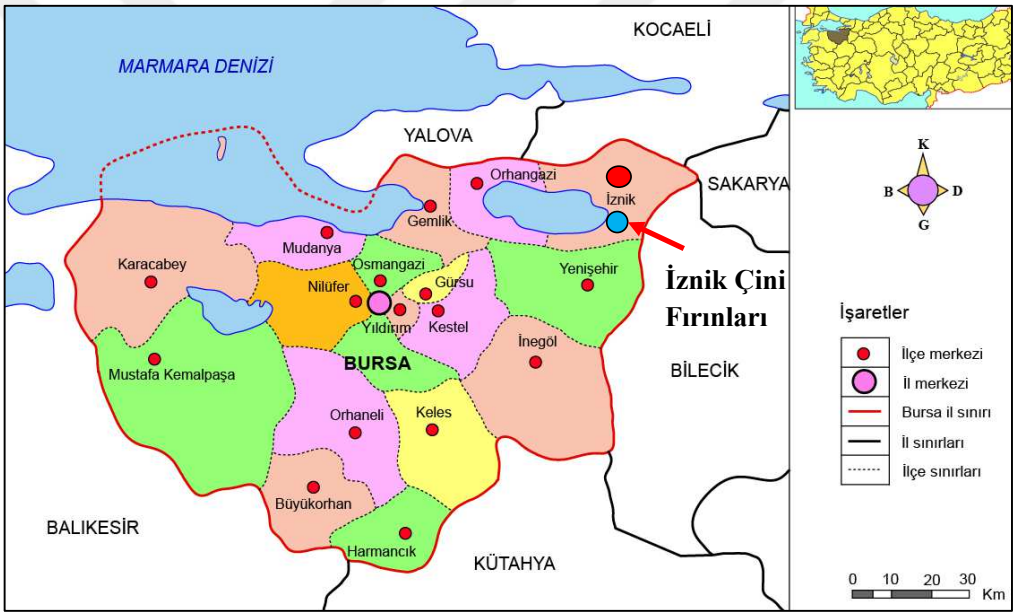

Şekil 49: Bursa İli, İznik İlçesi, İznik Çini Fırınları kazısı konumu (Bursa İli Haritası, 2019).

Osmanlı Dönemi öncesinden 18. yüzyıla kadar uzanan süreçte çini-seramik üretiminin kesintisiz sürdüğü önemli bir merkez olan İznik'te (Arlı, vd., 2019: 183) şehir merkezinde çeşitli bölgelere dağılmış halde çini fırınları bulunmaktadır. Osmanlı döneminde çinicibaşı denetiminde çalışan sayıları yüzleri bulan irili ufaklı atölyelerde hem sarayın çini siparişleri karşılanmış hem de kap-kacak imal edilip ihraç edilmiştir (Aslanapa, Yetkin ve Altun (A), 1989:21). Günümüzde kazı çalışmalarının yürütüldüğü alan, Belediye Hamamı olarak adlandırılan II. Murat Hamamı'nın doğusundadır.

Mevcutta kazıların yürütüldüğü alan Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 11.02.1990 tarih ve 969 sayılı kararı ile arkeolojik sit alanı olarak tescil edilmiştir (KVGM, 160.01.01.16 nolu dosya).

Şekil 50: İznik Çini Fırınları arkeolojik sit sınırları (KVMGM Arşivi, 160.01.01.16 nolu dosya.)

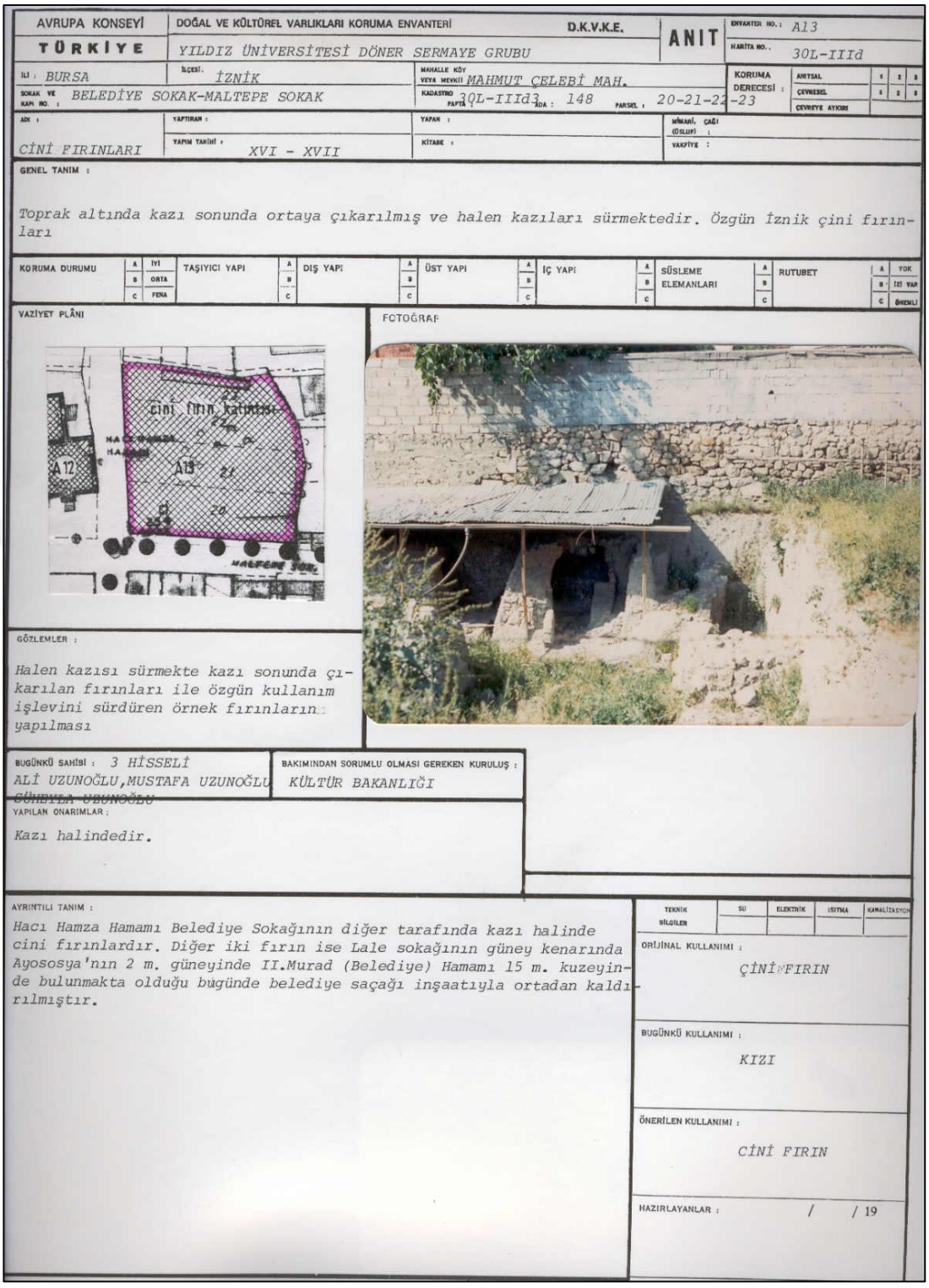
AVRUPA KONSEYİ
TÜRKİYE
DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ D.K.V.K.E.
YILDIZ ÜNİVERSİTESİ DÖNER SERMAYE GRUBU
ANIT
ENVANTER NO.: A13
HARİTA NO.: 30L-IIId
İLİ: BURSA
İLÇESİ: İZNİK
MAHALLE KÖY VEYA MEVKİİ: MAHMUT ÇELEBİ MAH.
SOKAK VE KAPI NO.: BELEDİYE SOKAK-MALTEPE SOKAK
KADASTRO PAFTA: 30L-IIId ADA: 148 PARSEL: 20-21-22-23
KORUMA DERECESİ: ARKEOL. 1 2 3; ÇEVRESEL 1 2 3; ÇEVREYE AYKIRI
ADI: CİNİ FIRINLARI
YAPTIRAN:
YAPIM TAKİBİ: XVI - XVII
YAPAN:
KİTABE:
MİMARİ, ÇAĞI (ÜSLUP):
VAKIFİYE:
GENEL TANIM:
Toprak altında kazı sonunda ortaya çıkarılmış ve halen kazıları sürmektedir. Özgün İznik çini fırınları
KORUMA DURUMU: A İYİ, B ORTA, C FENA
TAŞIYICI YAPI: A B C
DIŞ YAPI: A B C
ÜST YAPI: A B C
İÇ YAPI: A B C
SÜSLEME ELEMANLARI: A B C
RUTUBET: A YOK, B İZİ VAR, C ÖNEMLİ
VAZİYET PLÂNI
Çini fırın kalıntısı
A12
A13
21
20
22
HALFETİ SOK.
FOTOĞRAF
GÖZLEMLER:
Halen kazısı sürmekte kazı sonunda çıkarılan fırınları ile özgün kullanım işlevini sürdüren örnek fırınların yapılması
BUGÜNKÜ SAHİBİ: 3 HİSSELİ ALİ UZUNOĞLU, MUSTAFA UZUNOĞLU ~~GÜNEYLA UZUNOĞLU~~
BAKIMINDAN SORUMLU OLMASI GEREKEN KURULUŞ: KÜLTÜR BAKANLIĞI
YAPILAN ONARIMLAR:
Kazı halindedir.
AYRINTILI TANIM:
Hacı Hamza Hamamı Belediye Sokağının diğer tarafında kazı halinde cini fırınlardır. Diğer iki fırın ise Lale sokağının güney kenarında Ayososya'nın 2 m. güneyinde II.Murad (Belediye) Hamamı 15 m. kuzeyinde bulunmakta olduğu bugünde belediye saçağı inşaatıyla ortadan kaldırılmıştır.
TEKNİK BİLGİLER: SU, ELEKTRİK, ISITMA, KANALİZASYON
ORİJİNAL KULLANIMI: ÇİNİ FIRIN
BUGÜNKÜ KULLANIMI: KIZI
ÖNERİLEN KULLANIMI: CİNİ FIRIN
HAZIRLAYANLAR: / / 19

Şekil 51: İznik Çini fırınları tescil fişi (KVMGM, 160.01.01 nolu dosya).

2.2.4.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi

İznik çinilerine ilişkin ilk çalışma olan ve Katarina Otto-Dorn'un 1941'de Berlin'de yayınlanan ''Das İslamische İznik'' adlı eserinde, İznik'teki Türk mimari eserlerinin yanı sıra, Osmanlı devri çini sanatına geniş yer verilmiş, çinilerin tekniği, süsleme ve üslup özellikleri, çinili abidelerden örnekler verilerek ilk defa devirlerine göre sistematik olarak gruplandırarak değerlendirilmiştir (Aslanapa, Yetkin ve Altun (A), 1989: 25).

1957 yılında, Arthur Lane'in yayınladığı makalesi ile aynı tarihte basılmış olan kitabında, Avrupa müzelerindeki Türk keramiklerini İznik işi olması gerektiğini belirtmiş, Kurt Erdmann'da 1963 yılında yayınladığı makalesinde, A. Lane'in yapmış olduğu keramik tipleri sıralamasını ve tarihlendirilmesini aynen kabul etmiştir (Aslanapa, Yetkin ve Altun (A), 1989: 25).

Bu çalışmalardan sonra Prof. Dr. Oktay Aslanapa'nın Orhan İmareti ve Hamamı kazısı ile başlayan ve iki sezon süren Orhan İmareti çalışmalarının ardından çini ve seramikle ilgili araştırmalara yönelmesiyle I: dönem İznik kazıları olarak adlandırılan İznik Çini Fırınları kazıları başlamıştır (Arlı, 2018: 579). 1963 yılında sur dışında Orhan İmareti kazıları ile başlayan çalışmalar, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile İstanbul Üniversitesi adına 1969 yılına kadar devam etmiştir (Aslanapa, Yetkin ve Altun (A), 1989: 21).

II. dönem kazıları ise İznik Çini Fırınları Kazısı adı altında, 1980 yılında yapılan yol çalışmaları sırasında ortaya çıkan fırın kalıntısının değerlendirilmesinin ardından 1981 yılında başlamıştır (Aslanapa, Yetkin ve Altun (A), 1989: 21).

Bakanlar Kurulu'nun 18.06.1981 gün ve 8/3235 sayılı kararı ile ''İkinci Dönem'' kazılarının Prof. Dr. Oktay Aslanapa başkanlığında yürütülmesine izin verilmiştir (Aslanapa, Yetkin ve Altun (A), 1989: 31).

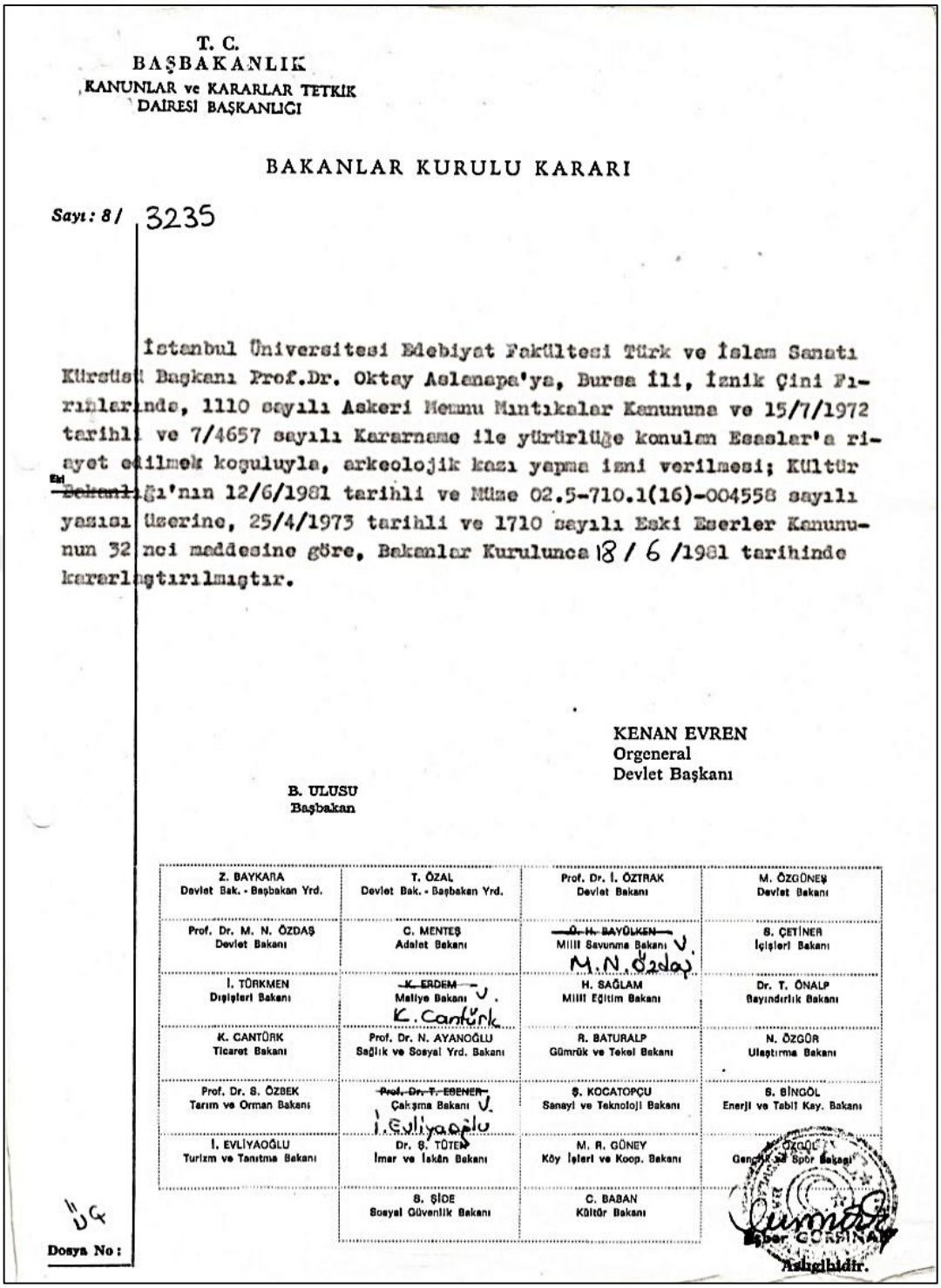

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR ve KARARLAR TETKİK
DAİRESİ BAŞKANLIĞI

BAKANLAR KURULU KARARI

Sayı: 8/ 3235

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk ve İslam Sanatı Kürsüsü Başkanı Prof.Dr. Oktay Aslanapa'ya, Bursa İli, İznik Çini Fırınlarında, 1110 sayılı Askeri Hemnu Mıntıkalar Kanununa ve 15/7/1972 tarihli ve 7/4657 sayılı Kararname ile yürürlüğe konulan Esaslar'a riayet edilmek koşuluyla, arkeolojik kazı yapma izni verilmesi; Kültür ~~Bakanlığı~~'nın 12/6/1981 tarihli ve Müze 02.5-710.1(16)-004558 sayılı yazısı üzerine, 25/4/1973 tarihli ve 1710 sayılı Eski Eserler Kanununun 32 nci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 18 / 6 /1981 tarihinde kararlaştırılmıştır.

KENAN EVREN
Orgeneral
Devlet Başkanı

B. ULUSU
Başbakan

Z. BAYKARA Devlet Bak. - Başbakan Yrd.	T. ÖZAL Devlet Bak. - Başbakan Yrd.	Prof. Dr. İ. ÖZTRAK Devlet Bakanı	M. ÖZGÜNEŞ Devlet Bakanı
Prof. Dr. M. N. ÖZDAŞ Devlet Bakanı	C. MENTEŞ Adalet Bakanı	~~Ü. H. BAYÜLKEN~~ Milli Savunma Bakanı V. M.N.Özdaş	S. ÇETİNER İçişleri Bakanı
İ. TÜRKMEN Dışişleri Bakanı	~~K. ERDEM~~ Maliye Bakanı V. K.Cantürk	H. SAĞLAM Milli Eğitim Bakanı	Dr. T. ÖNALP Bayındırlık Bakanı
K. CANTÜRK Ticaret Bakanı	Prof. Dr. N. AYANOĞLU Sağlık ve Sosyal Yrd. Bakanı	R. BATURALP Gümrük ve Tekel Bakanı	N. ÖZGÜR Ulaştırma Bakanı
Prof. Dr. S. ÖZBEK Tarım ve Orman Bakanı	~~Prof. Dr. T. ESENER~~ Çalışma Bakanı V. İ.Evliyaoğlu	Ş. KOCATOPÇU Sanayi ve Teknoloji Bakanı	S. BİNGÖL Enerji ve Tabii Kay. Bakanı
İ. EVLİYAOĞLU Turizm ve Tanıtma Bakanı	Dr. S. TÜTEN İmar ve İskân Bakanı	M. R. GÜNEY Köy İşleri ve Koop. Bakanı	[illegible] ÖZGÜL Gençlik ve Spor Bakanı
	S. ŞİDE Sosyal Güvenlik Bakanı	C. BABAN Kültür Bakanı	

Dosya No:

Aslıgibidir.

Şekil 52: İznik Çini Fırınları kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı (KVMGM, 160.01.01.16 nolu dosya).

İznik Çini Fırınları kazıları, 1993-2006 yılları arasında Prof. Ara Altun (A) başkanlığında yürütülmüş olup, 2007 yılından itibareiyle de Yrd. Doç. Dr. V. Belgin Demirsar Arlı'nın başkanlığında sürdürülmektedir (KVMGM, 160 01.01.16 nolu dosya).

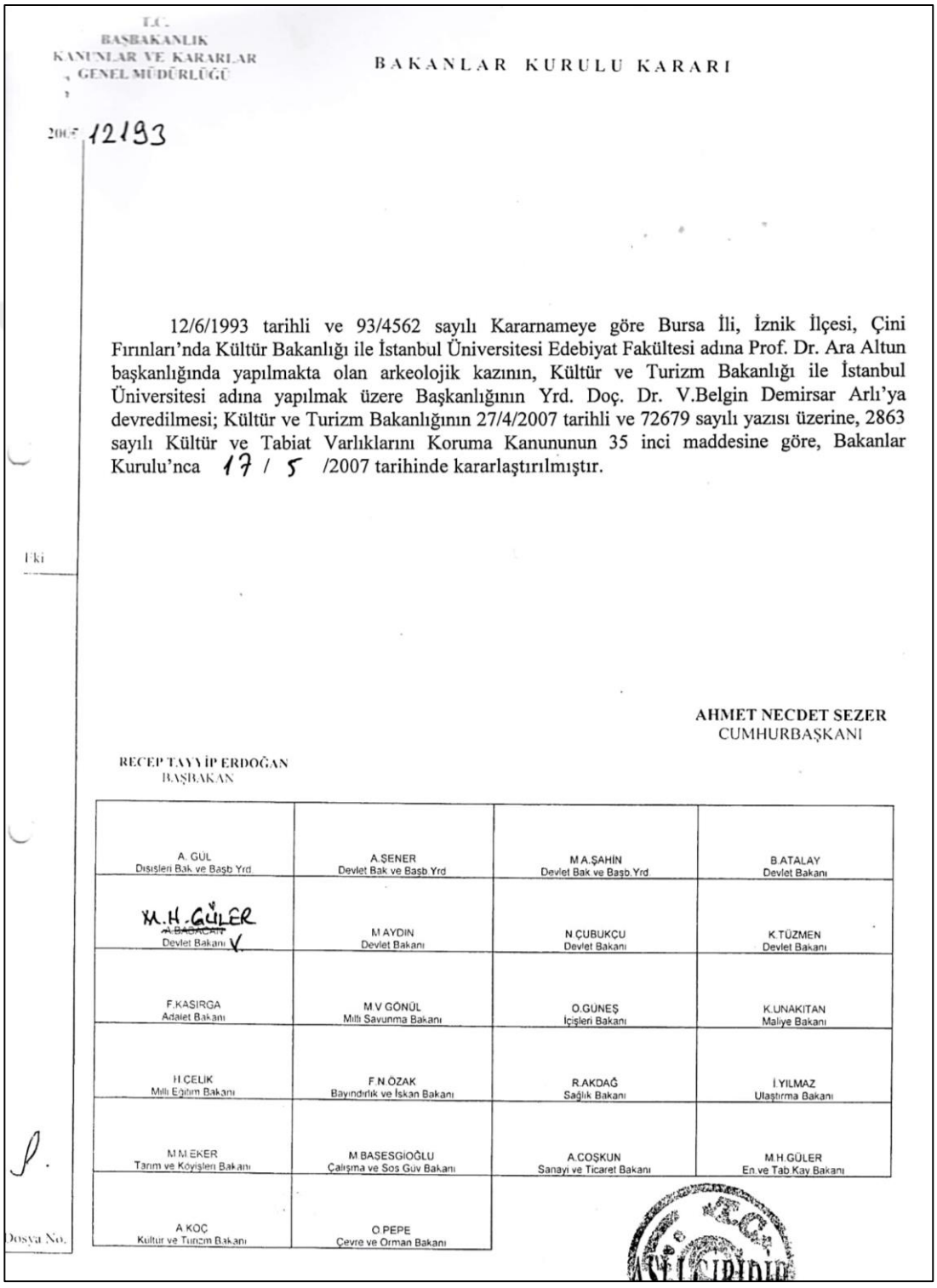

T.C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

2007 12193

BAKANLAR KURULU KARARI

12/6/1993 tarihli ve 93/4562 sayılı Kararnameye göre Bursa İli, İznik İlçesi, Çini Fırınları'nda Kültür Bakanlığı ile İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi adına Prof. Dr. Ara Altun başkanlığında yapılmakta olan arkeolojik kazının, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile İstanbul Üniversitesi adına yapılmak üzere Başkanlığının Yrd. Doç. Dr. V.Belgin Demirsar Arlı'ya devredilmesi; Kültür ve Turizm Bakanlığının 27/4/2007 tarihli ve 72679 sayılı yazısı üzerine, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 35 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 17 / 5 /2007 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Eki

AHMET NECDET SEZER
CUMHURBAŞKANI

RECEP TAYYİP ERDOĞAN
BAŞBAKAN

A. GÜL Dışişleri Bak. ve Başb Yrd.	A.ŞENER Devlet Bak. ve Başb Yrd	M.A.ŞAHİN Devlet Bak. ve Başb.Yrd	B.ATALAY Devlet Bakanı
M.H.GÜLER ~~A.BAŞBAKAN~~ Devlet Bakanı V	M.AYDIN Devlet Bakanı	N.ÇUBUKÇU Devlet Bakanı	K.TÜZMEN Devlet Bakanı
F.KASIRGA Adalet Bakanı	M.V.GÖNÜL Milli Savunma Bakanı	O.GÜNEŞ İçişleri Bakanı	K.UNAKITAN Maliye Bakanı
H.ÇELİK Milli Eğitim Bakanı	F.N.ÖZAK Bayındırlık ve İskan Bakanı	R.AKDAĞ Sağlık Bakanı	İ.YILMAZ Ulaştırma Bakanı
M.M.EKER Tarım ve Köyişleri Bakanı	M.BASESGİOĞLU Çalışma ve Sos.Güv.Bakanı	A.COŞKUN Sanayi ve Ticaret Bakanı	M.H.GÜLER En.ve Tab.Kay.Bakanı
A.KOÇ Kültür ve Turizm Bakanı	O.PEPE Çevre ve Orman Bakanı		

Dosya No.

Şekil 53: İznik Çini Fırınları kazısına ilişkin 2007 tarihli Bakanlar Kurulu kararı (KVMGM Arşivi, 160 01.01.16 nolu dosya).

2.2.4.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

İznik kazıları olarak adlandırılan ilk dönem kazılarında uygulanan genel yöntem sondaj olup, fırın kalıntılarına rastlanılan yerlerde arkeolojik kazılara dönülmüş, literatüre yanlış isimlerle geçmiş olan üsluplardaki üretimin asıl merkezinin İznik olduğu kanıtlanmış, ancak fırın kalıntılarını koruma mümkün olmamıştır (Aslanapa, Yetkin ve Altun (A), 1989: 21).

İkinci dönem kazıları olarak adlandırılan "İznik Çini Fırınları Kazısı" Oktay Aslanapa başkanlığında yüzey araştırması, sondaj, kazı, değerlendirme çalışmaları ve restorasyon olmak üzere bir bütün halinde ele alınarak, İznik'in tarihi dokusunun tamamı üzerinde çalışılmıştır (Aslanapa, 1987: 329).

İlk yıllar kazı çalışmaları sondajlar şeklinde yürütülmüş, 1981 yılında 11, 1982 yılında 8 ve 1983 yılında 8 ayrı noktada sondaj çalışmaları yapılmış, İznik keramik ve çini sanatının çeşitli devirlerine ait değişik teknikte buluntular elde edilmiştir (Aslanapa, Yetkin ve Altun (A), 1989).

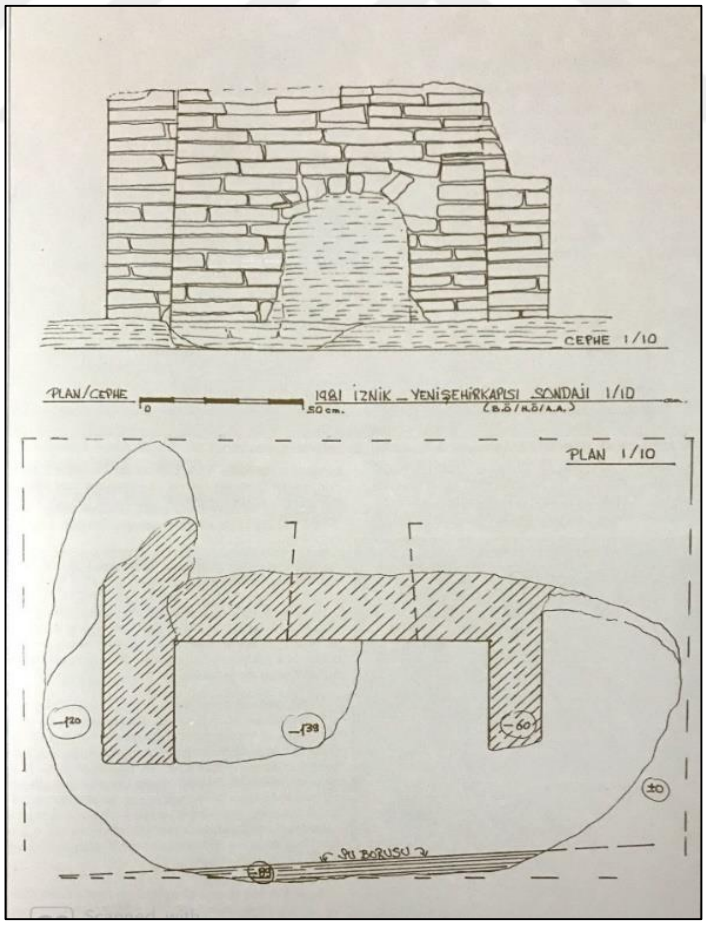

Şekil 54: 1981 yılı İznik Yenişehir Kapısı sondaj çizimleri (Aslanapa, Yetkin ve Altun (A), 1989: 41).

1983 yılında, kazı ekibince BHD olarak kodlanan, Belediye Hamamı olarak da bilinen II. Murat Hamamı'nın doğusundaki alanda yapılan sondajların zengin buluntu vermesiyle, düzenli kazı çalışmalarına bu bölgede başlanmıştır (Arlı, 2018: 579). İkinci dönem İznik Çini Fırınları kazılarında kazı çalışmaları BDH alanında yoğunlaşırken, kazı ekibi üyesi Ara Altun denetiminde yüzey araştırmaları da sürdürülmüştür.

1984 yılında BHD olarak kodlanan alanda yapılan kazılar sırasında hiç rastlanmayan teknik ve desen özellikleri gösteren fragmanlara ve İznik Çini Fırınları'nın teknolojisi için ipucu verebilecek bir atölyenin bazı bölümlerine rastlanılmıştır (Aslanapa, 1985: 638). Yine bu kazı döneminde elde edilen fragman halindeki Milet işi tekniğinde İznik Osmanlı üretimi kırmızı hamurlu ve beyaz astarlı parçanın üzerindeki ay yüzlü, badem gözlü insan figürü, İznik Osmanlı devri keramiği açısından önemli bir parçadır (Aslanapa, 1985: 638).

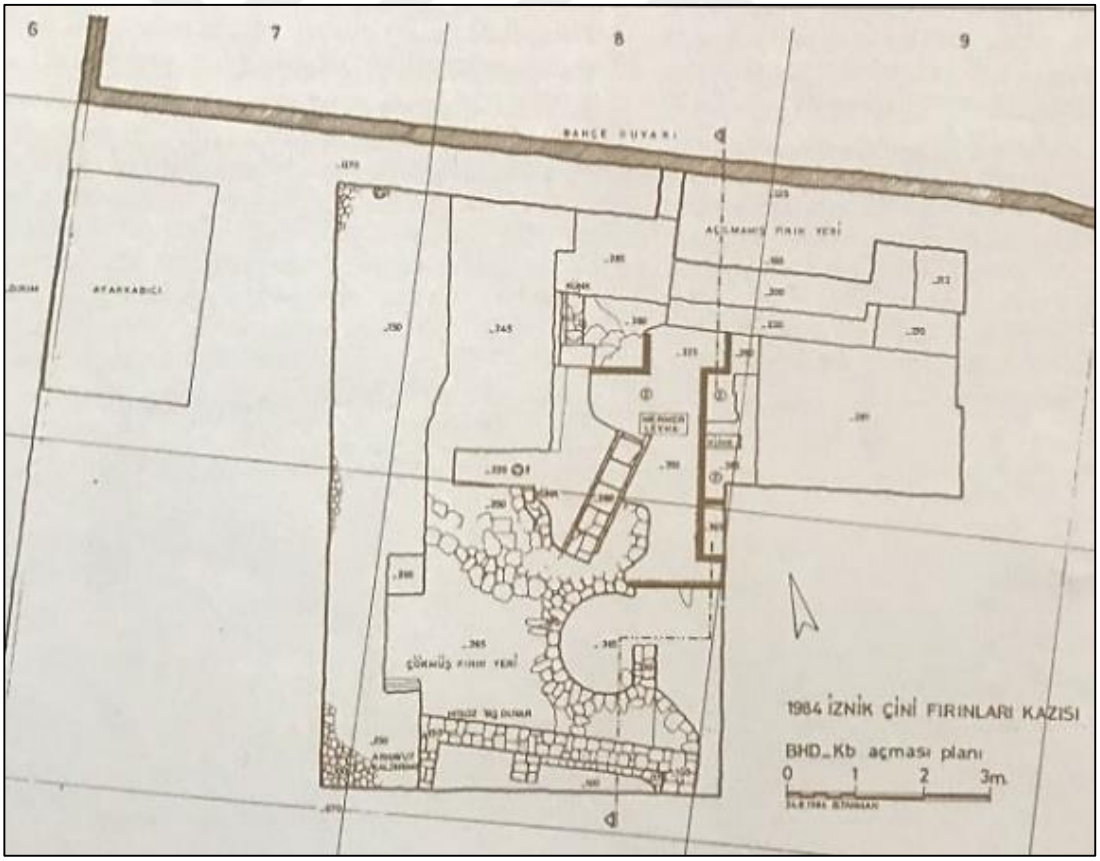

Şekil 55: 1984 yılı İznik Çini Fırınları BHD açması (Aslanapa, Yetkin ve Altun (A), 1989: 127).

Şekil 56: 1984 yılı İznik Çini Fırınları BHD açması, çökmüş fırın (Aslanapa, Yetkin ve Altun (A), 1989: 133).

Önemli bir atölye bölgesi olduğu anlaşılan "BHD" (Belediye Hamamı Doğusu) kodlu alan içinde açığa çıkarılan yedi adet fırın ve atölyenin diğer unsurları da koruma altına alınmış ve her kazı sezonunda bakımları yapılarak günümüze sağlam olarak ulaşması sağlanmıştır (Arlı, 2018: 580).

Şekil 57: 1984 yılı İznik Çini Fırınları BHD açmasında bulunan milet işi seramik örnekleri (Aslanapa, Yetkin ve Altun (A), 1989: 147).

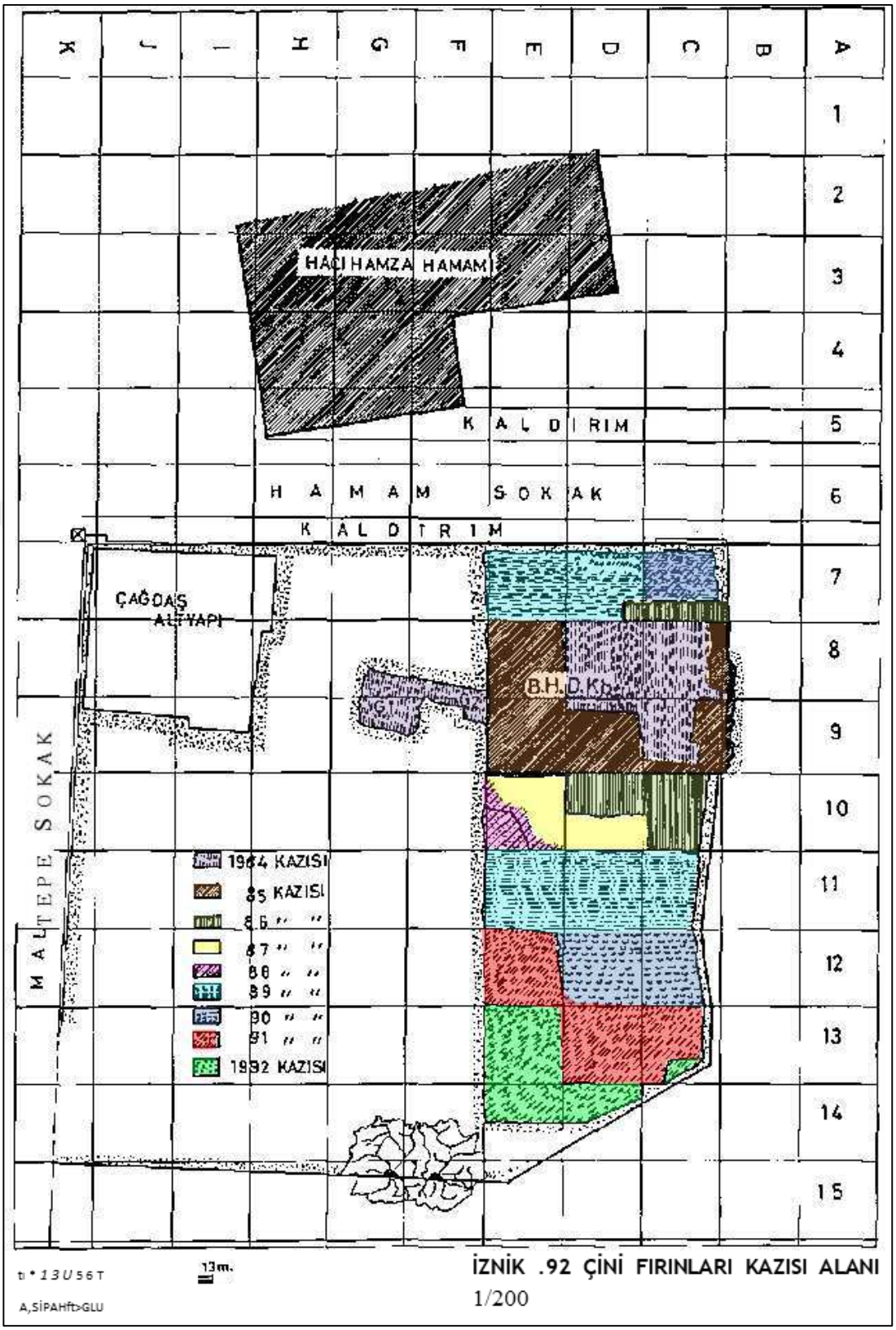

Şekil 58: İznik Çini Fırınları kazısı BHD kazı alanı 1992 vaziyet planı (Aslanapa, 1995: 552).

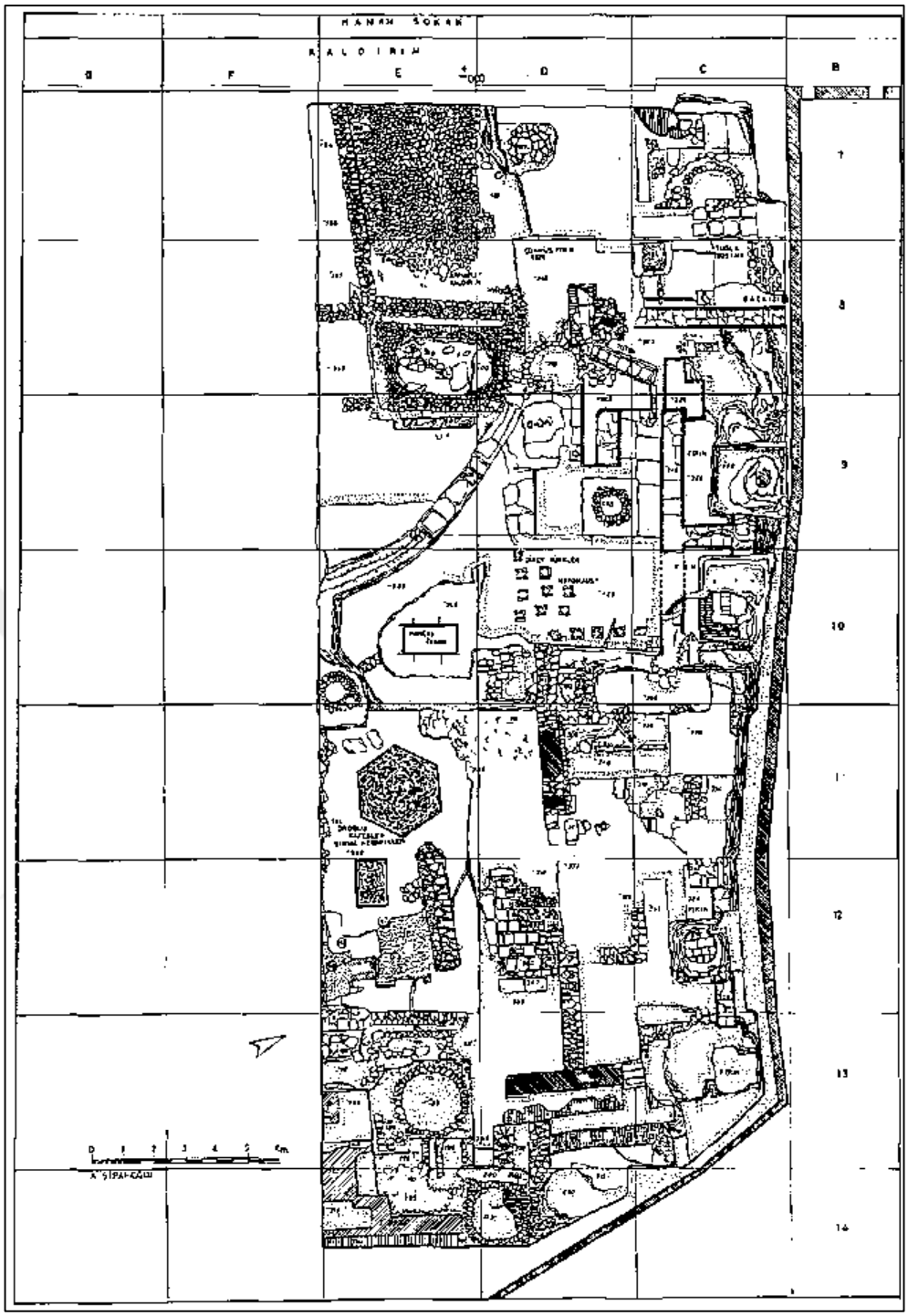

Şekil 59: İznik Çini Fırınlan kazısı BHD açması 1992 zemin planı (Aslanapa, 1995: 553).

Prof. Dr. Ara Altun döneminde de, Aslanapa döneminde kazılan "BDH" kodlu alanda çalışmalara devam edilmiş (Altun (A) ve Aslanapa, 1998), Prof. Dr. Ara Altun Aslanapa döneminde kazı başkan yardımcısı olarak kazı ekibinde yer almış ve yüzey araştırmalarının yürütücülüğünü yapmıştır (KVMGM Arşivi, 160.01.01.16 nolu dosya).

1996 yılı kazı çalışmalarında halkın da ilgisinin artması ile İzniklilerin yıllık çalışmalar hakkında bilgi sahibi olmaları amaçlanarak, buluntular içerisindeki önemli parçaların yer aldığı bir köşe vitrini düzenlenmiştir (Altun (A) ve Aslanapa, 1998: 629).

Dönemin kazı başkanı Ara Altun, 19. Kazı Sonuçları Toplantısı'nda yaptığı bildiride, 1996 yılında da DPT/İTÜ 49 "İznik Çinicilik Teknolojisini Geliştirme" projesinin veri grubu olarak çalışıldığı, gerekli analizlerin bu proje çerçevesinde yapılabilmesi imkânı doğduğu, proje tamamlandığında, teknoloji üretmeye yönelik bilgi dağıtımı ve buluntu ekspertizine imkân sağlayacak veriler elde edilmesinin mümkün olacağı konularına değinmiştir (Altun (A) ve Aslanapa, 1998).

2007 yılından itibaren, Oktay Aslanapa ve Ara Altun dönemlerinde de kazı ekibinde olan ve kazı sonuçları bildirgelerinde envanter sorumlusu olduğu ifade edilen (Aslanapa,1995; Altun (A) ve Aslanapa, 1998) Yrd. Doç. Dr. Belgin Demirsar Arlı tarafından yürütülmeye başlanan İznik Çini Fırınları kazısında, yine BDH olarak kodlanan alanda yoğunlaşmış, bunun dışında yer yer daha önce açılmış sondaj alanlarında ve diğer alanlarda da çalışılmıştır (Arlı, 2012).

Şekil 60: İznik Çini Fırınları BHD açması (KVMGM Arşivi, 160.01.01.16 nolu dosya).

2011 yılında ve daha önceki dönemlerde açığa çıkarılan duvar ve kuyu kalıntılarının dış çeperlerinde, doğa şartlarının ve otlanmanın yol açtığı tahribatın önüne geçebilmek için, doğal çamur ve kireç kullanılarak oluşturulmuş bir harç ile şapkalama uygulaması yapılmış, sundurma altında korunan dört fırın ateşhanesinde de primal ve paraloid malzemeyle sağlamlaştırma uygulamaları gerçekleştirilmiştir (Arlı, 2012: 392).

Aynı yıl, "BHD" kodlu alanın açığa çıkarılmış kısımlarında, hassas elektronik cihazlar ve total station yardımıyla rölöve ve kesit çalışmaları yürütülmüş, önceki yıllarda hazırlanan rölöveler temel alınarak, dijital ortama, elektronik hassas ölçülerle aktarılan kazı alanı rölövesi hazırlanmıştır (Arlı, 2012: 392).

Şekil 61: 2015-2017 yıllarında İznik Çini Fırınlarında çalışılan plan kareler (Arlı, vd., 2019: 191).

2017 yılına gelindiğinde BDH kodlu kazı alanında 14. yüzyıl ile 17. yüzyıl aralığına tarihlenen toplam 9 adet fırınateşhanesi açığa çıkartılmış olup, elde edilen buluntuların büyük çoğunluğu Osmanlı dönemine ait olan kırmızı ve beyaz renkli hamurlardan üretilmiş sırlı ya da sırsız seramik parçalarıdır (Arlı, vd., 2019: 183).

1981–2013 kazı sezonlarında 426 adedi envanterli eser olmak üzere 5572 envanterli etütlük buluntu üzerinde çalışılmış ve teknik fişleri hazırlanmıştır (KVMGM, 2008: 123).

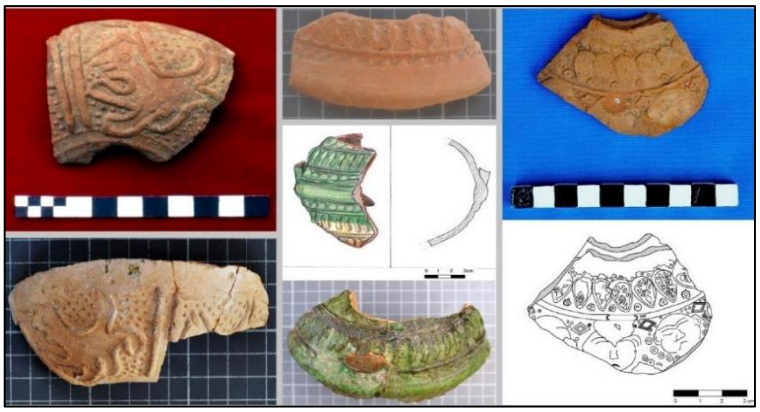

Şekil 62: İznik Çini Fırınları kazı buluntularından kalıba baskı teknikli figürlü süzgeçli testi parçaları (Arlı, vd., 2019: 197).

Kazı sonuçları toplantısı bildirilerine bakıldığında, açığa çıkarılan alanların her yıl düzenli bakımının yapıldığı, alanın tel çit ile çevrildiği, çıkan buluntuların envanterlenmesi, konservasyonu ve bütünlenmesi gibi işlemlerin yapıldığı görülmektedir. Örneğin 2011 yılında, 1985 yılından itibaren düzenli bakım ve sağlamlaştırma çalışmaları yapılan ve sundurma altında korunan dört fırın ateşhanesinin çatı-sundurma sisteminin artık işlevini kaybetmesi nedeniyle emprenye edilmiş ahşap kullanılarak yeni bir çatı-sundurma kurulduğu, kazısı tamamlanan alanlarda zemin döşemesi olan taş ve tuğla sıralarının zarar görmemesi ve toprak kısımlarda bitki oluşumunun azaltılması amacıyla geotekstil ve pomza örtü uygulaması gerçekleştirilmiştir (Arlı, 2013: 336).

2.2.4.4. Yayın Çalışmaları

Kazı başkanlarınca kazı sonuçları toplantılarında yapılan bildirilere üçüncü bölümde yer verilecek olup, İznik Çini Fırınları kazılarına ilişkin başlıca yayın çalışmaları aşağıdaki gibidir:

ASLANAPA, O., YETKİN, Ş. ve ALTUN, A. (1989). *İznik Çini Fırınları Kazısı 1981-1988 II. dönem.* İstanbul: Tarihi Araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı.

ARLI V. B. (2018) "İznik Çini Fırınları kazı buluntularından çini örneklerin değerlendirilmesi*". Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi.* 7 (1), 578-594.

ARLI, B., KAYA, Ş., ARLI, H. ve EROL, Ö. (2019). "2015-2017 kazı dönemlerinde İznik Çini Fırınları Kazısı'nda ele geçen baskı ve kalıp baskı tekniğinde dekorlu seramikler". *Akdeniz Sanatı.* (13), 183-198.

2.2.5. Kayseri, Keykubadiye Sarayı Kazısı

2.2.5.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi

Keykubadiye Sarayı, Anadolu Selçukluları Dönemi'nde Darü'l Feth (Fetih Kapısı) olarak adlandırılan Kayseri'de, şehir merkezinin 10 km kuzeybatısında Keykubad (Şeker) Gölü'nün çevresinde inşa edilmiştir (Baş, Duran ve Dursun, 2019: 388). Keykubadiye Külliyesi, Selçukluların su düzenlemeleriyle oluşturduğu yapay gölün etrafında Rüçah Arık'ın "çadırlı kampüsün taşa uyarlaması" olarak nitelediği çeşitli küçük yapılar topluluğu şeklindedir (Arık (R), 2000: 21).

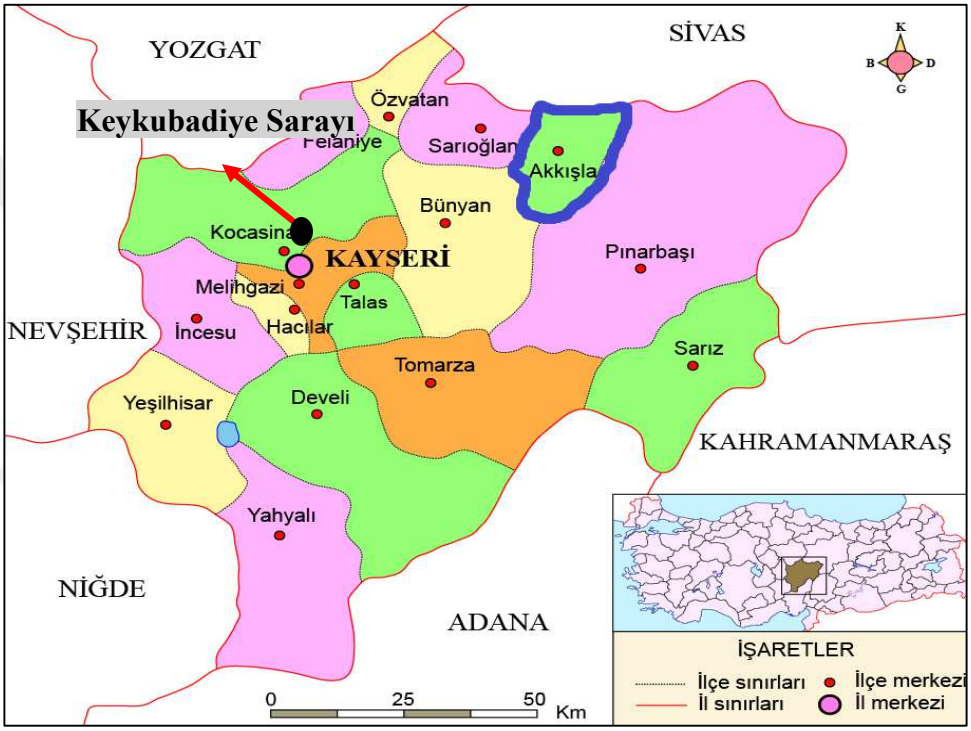

Şekil 63: Kayseri İli, Kocasinan İlçesi, Keykubadiye Sarayı konumu (Kayseri İli Haritası, 2019).

Selçuklu ordusunun toplanma alanı olan Meşhed Ovası'nın hemen yanı başında olmasıyla stratejik açıdan önemli olan Keykubadiye Sarayı, devlet işlerinin görüldüğü, özellikle doğudaki fetih politikaları için karar ve hareket merkezidir (Baş (A), Duran ve Dursun, 2019: 388). İnşa tarihi kesin bilinmemekle birlikte, dönemin kaynaklarından edinilen bilgilere göre, Sultan I. Alaeddin Keykubad döneminde, 1220-1226 yılları aralığında inşa edildiği ve kullanım ömrünün süreli olduğu tahmin edilmektedir (Baş (A), Duran ve Dursun, 2019: 388).

1243 yılındaki Kösedağ Savaşı'nda, Moğol ordusu karşısında Selçuklular'ın ağır yenilgiye uğraması sebebiyle, Kayseri kent merkeziyle birlikte Keykubadiye Sarayı da en ağır tahribatın yaşandığı yerlerden biri olmuş, tahribatın büyüklüğü nedeniyle Keykubadiye onarılmamış ve bir daha da saray olarak kullanılmamıştır (Baş (A), Duran ve Dursun, 2019: 389).

Şekil 64: Kayseri Keykubadiye Sarayı genel görünümü (Baş (A), 2019: 78).

Keykubadiye Sarayı ilk olarak Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 08.04.1977 tarih ve 423 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. 2014 yılında ise Kayseri Müze Müdürlüğü'nün önerisi doğrultusunda Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 23.07.2014 tarih ve 1128 sayılı kararıyla 1. derece arkeolojik sit alanı olarak belirlenmiş, aynı Kurulun 12.01.2017 tarih ve 2440 sayılı kararı ile sit sınırları değişmiştir (KVMGM Arşivi, 160.01.01.38 nolu dosya).

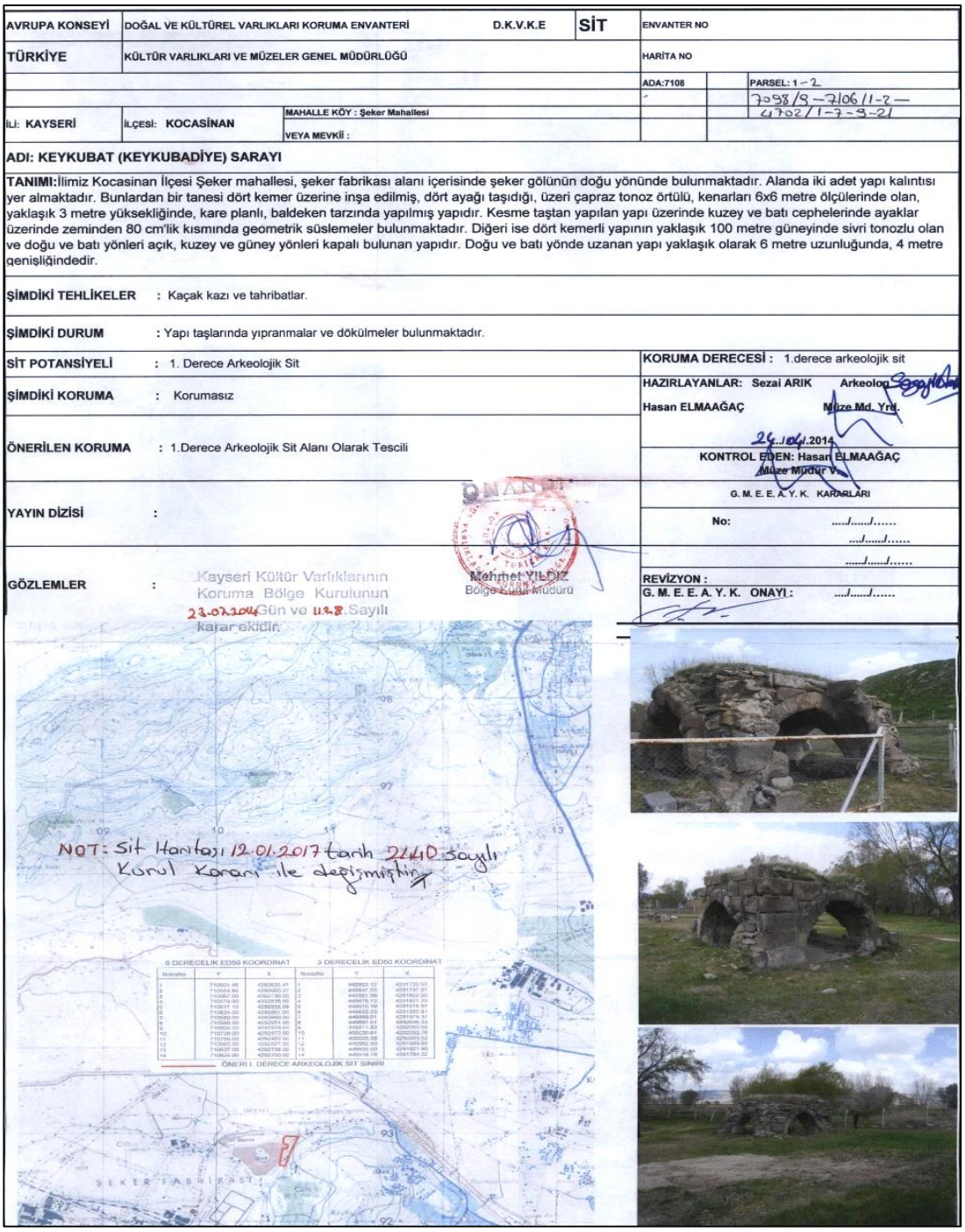

AVRUPA KONSEYİ	DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ D.K.V.K.E	SİT	ENVANTER NO	
TÜRKİYE	KÜLTÜR VARLIKLARI VE MÜZELER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ		HARİTA NO	
			ADA:7108	PARSEL: 1 – 2
İL: KAYSERİ	İLÇESİ: KOCASİNAN	MAHALLE KÖY : Şeker Mahallesi		7098/8–7106/11-2 — 4702/1-2-3-21
		VEYA MEVKİİ :		

ADI: KEYKUBAT (KEYKUBADİYE) SARAYI

TANIMI: İlimiz Kocasinan İlçesi Şeker mahallesi, şeker fabrikası alanı içerisinde şeker gölünün doğu yönünde bulunmaktadır. Alanda iki adet yapı kalıntısı yer almaktadır. Bunlardan bir tanesi dört kemer üzerine inşa edilmiş, dört ayağı taşıdığı, üzeri çapraz tonoz örtülü, kenarları 6x6 metre ölçülerinde olan, yaklaşık 3 metre yüksekliğinde, kare planlı, baldeken tarzında yapılmış yapıdır. Kesme taştan yapılan yapı üzerinde kuzey ve batı cephelerinde ayaklar üzerinde zeminden 80 cm'lik kısmında geometrik süslemeler bulunmaktadır. Diğeri ise dört kemerli yapının yaklaşık 100 metre güneyinde sivri tonozlu olan ve doğu ve batı yönleri açık, kuzey ve güney yönleri kapalı bulunan yapıdır. Doğu ve batı yönde uzanan yapı yaklaşık olarak 6 metre uzunluğunda, 4 metre genişliğindedir.

ŞİMDİKİ TEHLİKELER : Kaçak kazı ve tahribatlar.

ŞİMDİKİ DURUM : Yapı taşlarında yıpranmalar ve dökülmeler bulunmaktadır.

SİT POTANSİYELİ : 1. Derece Arkeolojik Sit

ŞİMDİKİ KORUMA : Korumasız

ÖNERİLEN KORUMA : 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı Olarak Tescili

YAYIN DİZİSİ :

GÖZLEMLER : Kayseri Kültür Varlıklarının Koruma Bölge Kurulunun 23.07.2014 Gün ve 1128 Sayılı kararekidir.

Mehmet YILDIZ
Bölge Kültür Müdürü

KORUMA DERECESİ : 1.derece arkeolojik sit

HAZIRLAYANLAR: Sezai ARIK Arkeolog
Hasan ELMAAĞAÇ Müze Md. Yrd.

26.10.2014

KONTROL EDEN: Hasan ELMAAĞAÇ
Müze Müdür V.

G. M. E. E. A. Y. K. KARARLARI

No: ...../...../.....
...../...../.....
...../...../.....

REVİZYON :
G. M. E. E. A. Y. K. ONAYI : ...../...../.....

NOT: Sit Haritası 12.01.2017 tarih 2240 sayılı Kurul Kararı ile değişmiştir.

6 DERECELİK ED50 KOORDİNAT

Noktalar	Y	X
1	710651.46	4292635.41
2	710644.86	4292660.37
3	710667.00	4292736.00
4	710679.90	4292835.95
5	710617.10	4292832.08
6	710634.00	4292857.00
7	710680.00	4292860.00
8	710677.00	4292876.00
9	710656.00	4292878.00
10	710726.00	4292973.00
11	710709.00	4292972.00
12	710665.00	4292927.00
13	710637.00	4292738.00
14	710649.00	4292700.00

3 DERECELİK ED50 KOORDİNAT

Noktalar	Y	X
1	449923.12	4291730.03
2	449947.05	4291737.01
3	449961.99	4291822.00
4	449878.13	4291921.00
5	449915.19	4291916.57
6	449933.23	4291953.31
7	449969.01	4291975.31
8	449967.00	4291992.00
9	449911.82	4292060.68
10	450030.61	4292052.76
11	450035.08	4292003.52
12	449982.93	4291909.92
13	449932.97	4291821.90
14	449918.76	4291784.32

ÖNERİ I. DERECE ARKEOLOJİK SİT SINIRI

Şekil 65: Kayseri Keykubadiye Sarayı tescil fişi (KVMGM Arşivi, 160.01.01.38 nolu dosya).

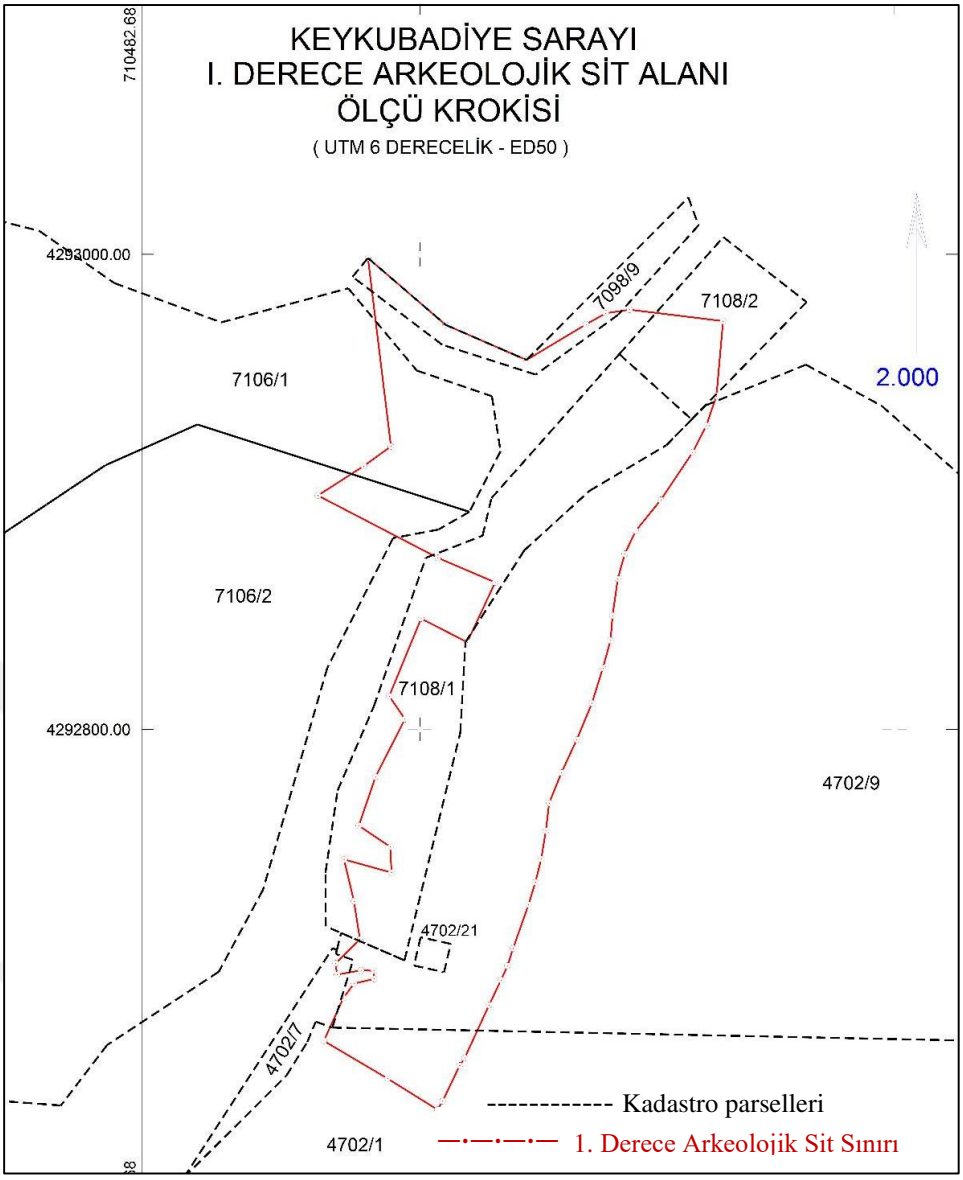

Şekil 66: Kayseri Keykubadiye Sarayı sit haritası (KVMGM Arşivi, 160.01.01.38 nolu dosya).

2.2.5.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi

Keykubadiye Sarayı'nın bilim dünyasına duyurulmasının ardından, 1964 yılında Prof. Dr. Oktay Aslanapa tarafından sistemli kazı yapılması amacıyla yapılan tek sezonluk kısa süreli kazı çalışmasında mevcut kalıntıların etrafı açılmaya çalışılmış (Baş (A), Duran ve Dursun, 2019: 389), yapılan tespitlere rağmen kısa süreli olan bu çalışma sürdürülememiştir. Aslanapa 1964 yılında Keykubadiye'de yaptığı çalışmaları Türk Arkeoloji Dergisi'nde yayınlamıştır. 1980 yılında Prof. Dr. M. Oluş Arık ve Prof. Dr. Rüçhan Arık kısa süreli kazı çalışması yürütmüş ancak bu çalışma da devam ettirilememiştir (Baş (A), 2017: 64).

2014 yılında, Kayseri Şeker Fabrikası yönetiminin finansal desteği ile Kayseri Müzesi denetiminde ve Prof. Dr. Ali Baş'ın bilimsel danışmanlığında 07.04.2017-17.04.2014 tarihleri arasında, ayakta kalan iki yapıda sondaj çalışması gerçekleştirilmiştir (Baş (A), 2017: 64).

2015 yılında, Bakanlar Kurulunun 22.06.2015 gün ve 2015/7882 sayılı kararı ile Keykubadiye Sarayı'nda kazı çalışmalarının Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Selçuk Üniversitesi adına Prof. Dr. Ali Baş başkanlığında yapılmasına izin verilmiştir (KVMGM Arşivi, 160.01.01.38 nolu dosya).

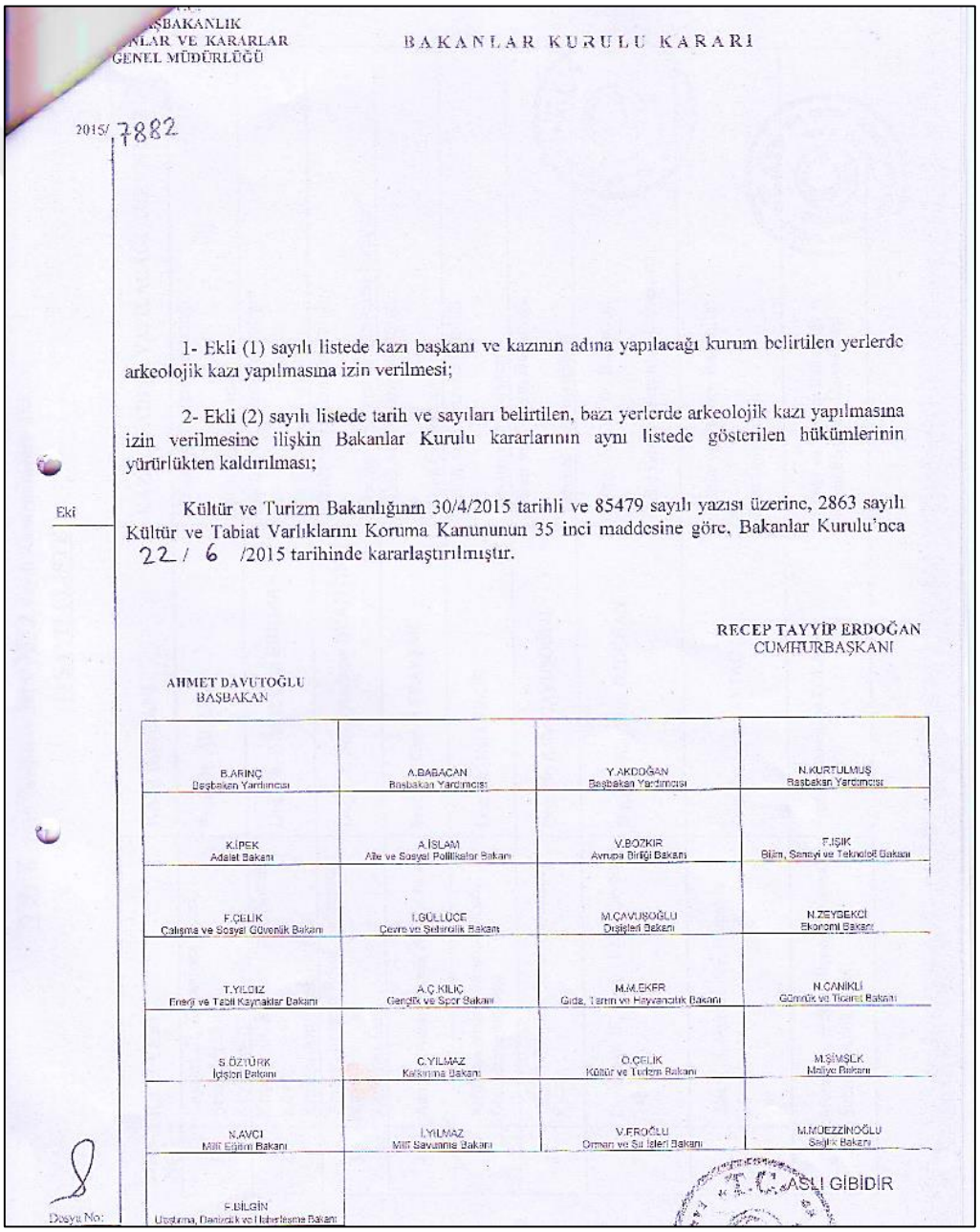

...ŞBAKANLIK
...NLAR VE KARARLAR
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

BAKANLAR KURULU KARARI

2015/ 7882

1- Ekli (1) sayılı listede kazı başkanı ve kazının adına yapılacağı kurum belirtilen yerlerde arkeolojik kazı yapılmasına izin verilmesi;

2- Ekli (2) sayılı listede tarih ve sayıları belirtilen, bazı yerlerde arkeolojik kazı yapılmasına izin verilmesine ilişkin Bakanlar Kurulu kararlarının aynı listede gösterilen hükümlerinin yürürlükten kaldırılması;

Eki

Kültür ve Turizm Bakanlığının 30/4/2015 tarihli ve 85479 sayılı yazısı üzerine, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 35 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 22 / 6 /2015 tarihinde kararlaştırılmıştır.

RECEP TAYYİP ERDOĞAN
CUMHURBAŞKANI

AHMET DAVUTOĞLU
BAŞBAKAN

B.ARINÇ Başbakan Yardımcısı	A.BABACAN Başbakan Yardımcısı	Y.AKDOĞAN Başbakan Yardımcısı	N.KURTULMUŞ Başbakan Yardımcısı
K.İPEK Adalet Bakanı	A.İSLAM Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı	V.BOZKIR Avrupa Birliği Bakanı	F.IŞIK Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı
F.ÇELİK Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı	İ.GÜLLÜCE Çevre ve Şehircilik Bakanı	M.ÇAVUŞOĞLU Dışişleri Bakanı	N.ZEYBEKCİ Ekonomi Bakanı
T.YILDIZ Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	A.Ç.KILIÇ Gençlik ve Spor Bakanı	M.M.EKER Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı	N.ÇANIKLİ Gümrük ve Ticaret Bakanı
S.ÖZTÜRK İçişleri Bakanı	C.YILMAZ Kalkınma Bakanı	Ö.ÇELİK Kültür ve Turizm Bakanı	M.ŞİMŞEK Maliye Bakanı
N.AVCI Milli Eğitim Bakanı	İ.YILMAZ Milli Savunma Bakanı	V.EROĞLU Orman ve Su İşleri Bakanı	M.MÜEZZİNOĞLU Sağlık Bakanı
F.BİLGİN Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı			

T.C. ASLI GİBİDİR

Dosya No:

Şekil 67: Kayseri Keykubadiye Sarayı kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı (KVMGM Arşivi, 160.01.01.38 nolu dosya).

22/6/2015 Tarihli ve 2015/7882 Sayılı Kararnamenin Eki

(1) SAYILI LİSTE

SIRA NO	KAZI YERİ	KAZI BAŞKANI	KAZININ ADINA YAPILACAĞI KURUMLAR
1	Kayseri İli, Kocasinan İlçesi, Şeker Mahallesi, Keykubadiye Sarayı	Prof. Dr. Ali BAŞ	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Selçuk Üniversitesi
2	Kırşehir İli, Kaman İlçesi, Kurutlu Köyü, Kurutlu Antropolojik Kazı	Doç. Dr. Ahmet Cem ERKMAN	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Ahi Evran Üniversitesi
3	Yozgat, Sorgun İlçesi, Şahmuratlı Köyü, Kerkenes Dağı	Doç. Dr. Scott Andrew BRANTING	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Chicago Üniversitesi (Oriental Institute)
4	Antalya, Alanya İlçesi, Alanya Kalesi	Prof. Dr. Osman ERAVŞAR	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Selçuk Üniversitesi
5	Kahramanmaraş, Pazarcık İlçesi, Domuztepe Höyüğü	Doç. Dr. Halil TEKİN	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Hacettepe Üniversitesi
6	Van İli, Gürpınar İlçesi, Çavuştepe Kalesi	Doç. Dr. Rafet ÇAVUŞOĞLU	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Yüzüncü Yıl Üniversitesi
7	Diyarbakır İli, Ergani İlçesi, Çayönü Tepesi	Doç. Dr. Aslı Erim ÖZDOĞAN	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
8	Elazığ İli, Merkez İlçe, Harput İç Kalesi	Doç. Dr. İsmail AYTAÇ	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Fırat Üniversitesi
9	Mersin İli, Erdemli İlçesi, Elaiussa Sebaste Antik Kenti	Prof.Dr. Annalisa POLASA	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Roma Sapienza Üniversitesi

Şekil 68: Kayseri Keykubadiye Sarayı kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı ek liste (KVMGM Arşivi, 160.01.01.38 nolu dosya).

2.2.5.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

1953 yılında Zeki Oral'ın Belleten (TTK) Dergisinde yayımlayarak bilim dünyasına duyurduğu Keybubadiye Sarayı, eski kaynaklarda yer yer Kubadiye Sarayı olarak da anılmıştır (Oral, 1953: 503-505). Zeki Oral mimari kalıntıların çevresinde küçük çaplı sondajlar da gerçekleştirmiştir (Baş (A), Duran ve Dursun, 2019: 389). Zeki Oral, dört kemer üzerinde çapraz tonoz yapısı olan küçük köşkün fotoğrafı ve planı ile çevresinde bulunan çini kalıntılarının fotoğraflarını yayınlamıştır (Aslanapa, 1964: 19).

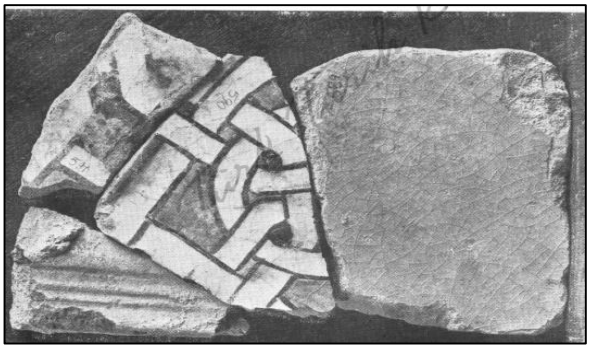

Şekil 69: Kayseri Keykubadiye Sarayında bulunan çini parçası (Oral, 1953: 509).

Şekil 70: Kayseri Keykubadiye Sarayı dört kemerli yapı (Oral, 1953: 508).

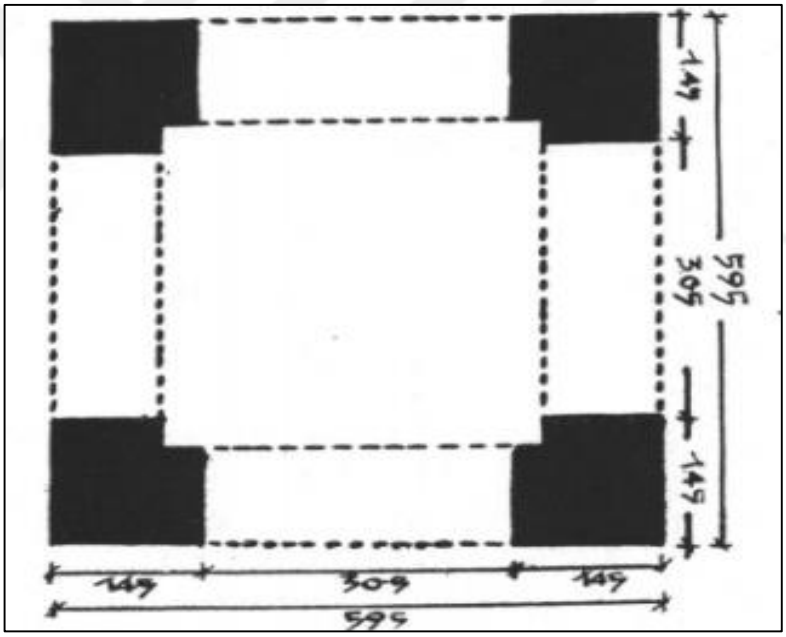

Şekil 71: Kayseri Keykubadiye Sarayı dört kemerli yapı planı (Oral, 1953: 510).

1964 yılında Aslanapa tarafından gerçekleştirilen kazı çalışmalarında öncelik, 1953 yılında Zeki Oral tarafından küçük çaplı sondajların yapıldığı dört kemerli yapı kalıntısına verilmiştir; Aslanapa burada kemer ayaklarını içten ve dıştan kazmış, bu çalışmalarda ise taş temeller ile firuze taşlar dışında bir şey bulamamış, yapı tabanından su çıkması ile bu yapıdaki kazıları noktalamıştır (Aslanapa, 1964:19).

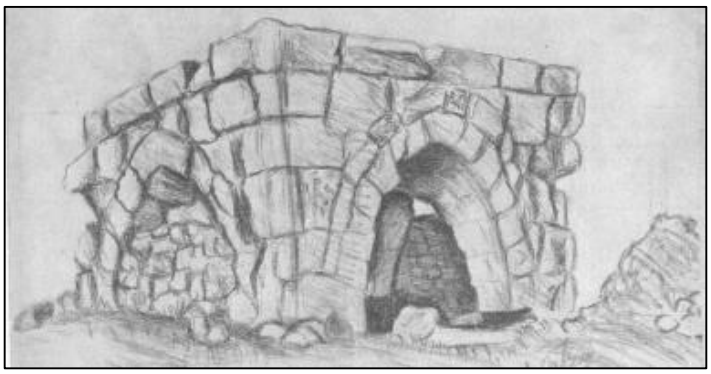

Şekil 72: Kayseri Keykubadiye Sarayı dört kemerli yapı (Aslanapa, 1964: 24).

İkinci kazı ise dört kemerli yapının kuzeyinde yer alan yarımada şeklinde göle uzanan tepede yapılmış; bu alanın temizliği yapıldıktan sonra kesme taş ve tonoz yıkıntıları ile yeni bir yapı kalıntısı keşfedilmiştir (Aslanapa, 1964: 19). Bu alanda kazılar devam ettikçe birbirine paralel üç tonozlu, küçük bir köşk olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Aslanapa, 1964: 19). Aslanapa, bu köşkün göle bakan bir seyir terası olduğunu, yedi yuvarlak dilimli taştan oluşan platformun ise balkon ya da kayıkların yaklaşması için bir iskele olabileceğini belirtmektedir (Aslanapa, 1964: 19). Bu yapı günümüze ulaşamamıştır (Baş (A), 2017: 64).

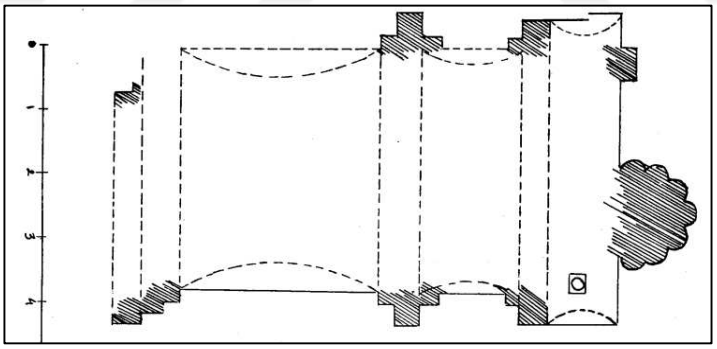

Şekil 73: Kayseri Keykubadiye Sarayı göl üzerine uzanan köşkün planı (Aslanapa, 1964: 23).

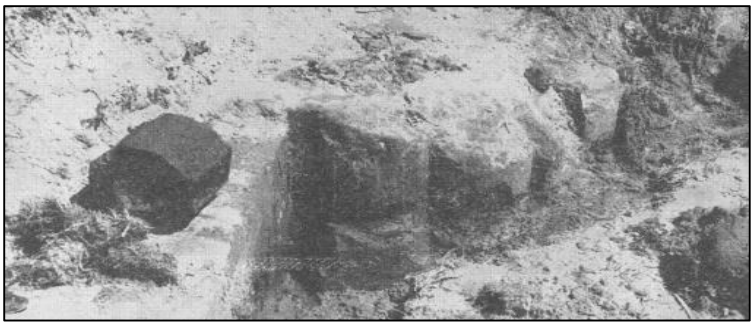

Şekil 74: Kayseri Keykubadiye Sarayı göl üzerine uzanan köşk, yuvarlak dilimli taşlar (Aslanapa, 1964:31).

Keykubadiye Sarayı'nda 1964 yılında yapılan kazıların üçüncü kısmı ise dört kemerli yapı kalıntısının güneyinde bulunan tonozlu ve hafif sivri kemerli yapı kalıntısında yapılmıştır (Aslanapa, 1964: 20). Burada yapılan kazılarda; duvar, künk izleri, içerisinde tuğla ocak gibi mimari elemanlar ile çok sayıda kaynağı tespit edilemeyen iki grup çini kalıntısına rastlanılmıştır (Aslanapa, 1964: 20).

Şekil 75: Kayseri Keykubadiye Sarayı kemerli ve tonozlu yapı kazısı (Aslanapa, 1964: 33).

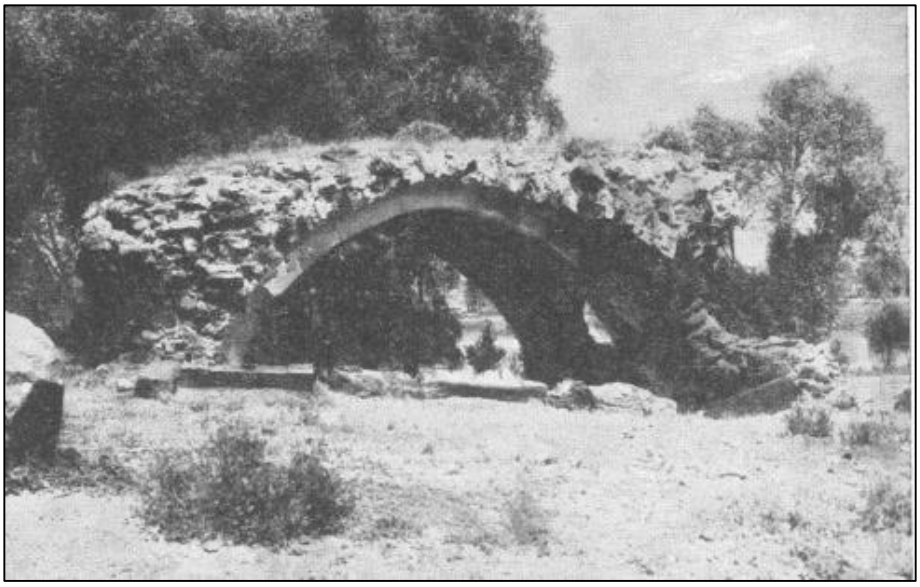

Şekil 76: Kayseri Keykubadiye Sarayı kemerli ve tonozlu yapı kalıntısı (Aslanapa, 1964: 32).

Burada bulunan 1. grup çiniler daha önce Zeki Oral'ın da yayınını yaptığı, sır altı tekniğinde yapılmış, koyu mavi, firuze, patlıcani renk dolgu üzeri beyaz geometrik yıldız ve örgü geçmeli, Selçuklu taş işlemeleri ile benzer motifli çinilerdir (Aslanapa, 1964: 21). Kurt Erdmann'a göre, bu çeşit çiniler Keykubadiye kazısından önce de bilinmekteydi (Aslanapa, 1964: 20).

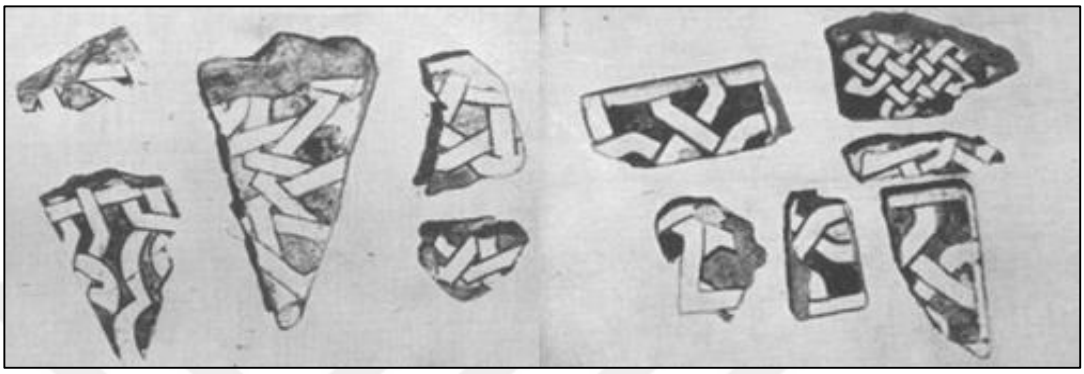

Şekil 77: Kayseri Keykubadiye Sarayı birinci grup çini örnekleri (Aslanapa, 1964: 35).

İkinci grup ise yapım tekniği ile aynı, ancak kullanılan motifleri itibari ile daha önce rastlanmamış olan, firuze sır altında, teyzinatı siyah ince spiral kıvrık dallar, çok kalın konturlarla çevrili geniş şeritlerden oluşan çinilerdir (Aslanapa, 1964: 21).

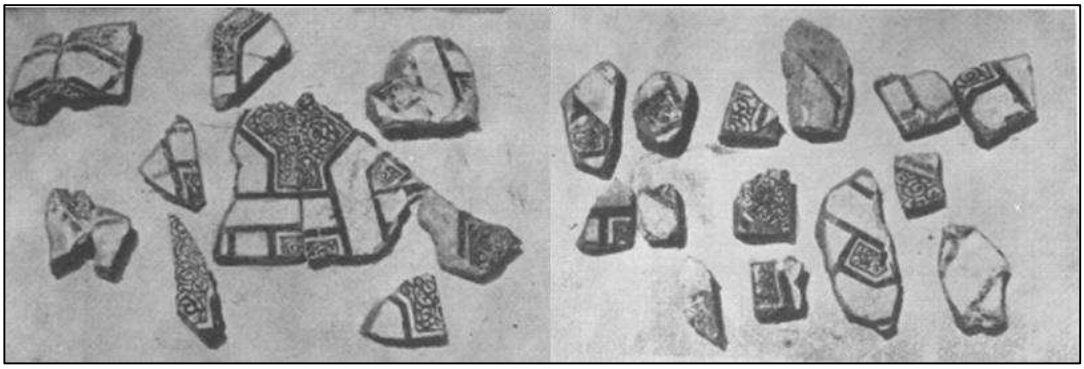

Şekil 78: Kayseri Keykubadiye Sarayı ikinci grup çini örnekleri (Aslanapa, 1964: 35).

1980 yılında Prof. Dr. M. Oluş Arık başkanlığında yapılan çalışmalara ilişkin yapılmış herhangi bir yayına rastlanılamamıştır.

2014 yılında, Kayseri Müze Müdürlüğü Başkanlığı'nda ve Ali Baş'ın bilimsel danışmanlığında, ayakta kalmayı başarabilen küçük köşk adı verilen dört kemerli yapı ve büyük köşk adı verilen hafif sivri kemerli yapıda, mülkiyet sahibi Şeker Fabrikası'nın muvafakat ile sondaj kazıları yapılmıştır (Baş (A), 2017: 64).

2014 yılında Keykubadiye Sarayı sondaj çalışmalarında; yıldız, haç kollu, levha ve mozaik formlu, sır altı, lüster ve tek renk sırlı teknikli, geometrik, figürlü ve soyut bitkisel desenli çini örnekleri bulunmuştur (Baş (A), Dursun ve Özdemir, 2017: 113).

Şekil 79: Kayseri Keykubadiye Sarayı dört kemerli yapı 2014 yılı sondajı (Baş (A),2019: 68).

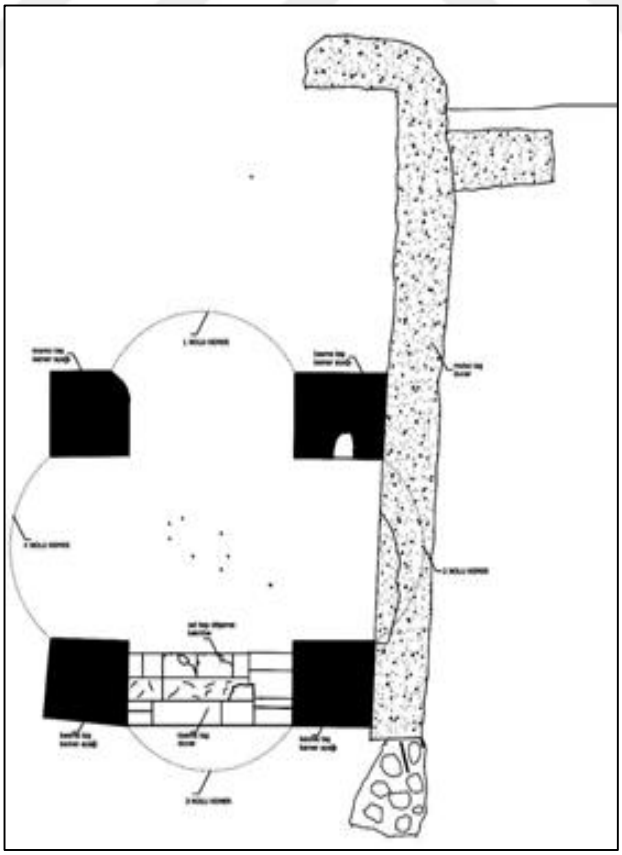

Şekil 80: Kayseri Keykubadiye Sarayı 2014 yılı sondaj sonrası planı (Baş (A), 2017: 72).

Şekil 81: 2014 yılı Kayseri Keykubadiye Sarayı insan figürlü çini (Baş (A), Dursun ve Özdemir, 2017: 118).

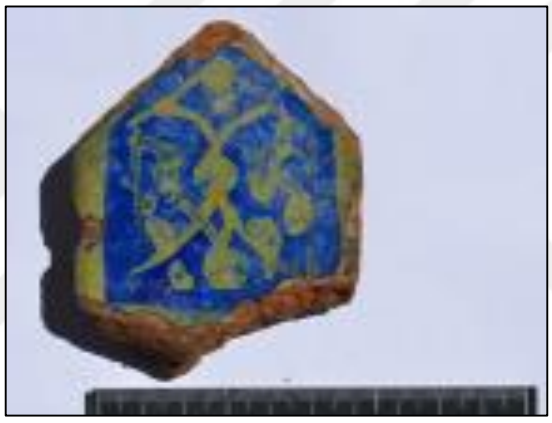

Şekil 82: 2014 yılı Kayseri Keykubadiye Sarayı lüster çini parçası (Baş (A), Dursun ve Özdemir, 2017: 119).

Şekil 83: 2014 yılı Kayseri Keykubadiye Sarayı çift kuş tasvirli çini (Baş (A), Dursun ve Özdemir, 2017: 118).

2015 yılında Prof. Dr. Ali Baş başkanlığında kazı çalışmalarına başlamadan önce saray yerleşkesinin fotoğrafları çekilerek, kazı öncesi hali belgelenmiş, kazı çalışmaları dört kemerli yapının doğusunda, 2014 yılı sondaj çalışmasında kazılan ve bazı duvar kalıntılarına rastlanılan alanda başlanılmıştır (Baş (A), 2017: 65-66).

Şekil 84: Kayseri Keykubadiye Sarayı 2015 yılı kazı başlangıcından görünümler (Baş (A), 2017: 73).

2015 yılında kazılan açmalarda; tandır kalıntısı, tuğla zemin döşemeleri ve farklı seviyelerde tuğla örnekleri, özgün yerinde (insitu) olmayan çini, seramik, cam, mermer, alçı, künk ve metal malzemelere rastlanılmıştır (Baş (A), 2017: 67).

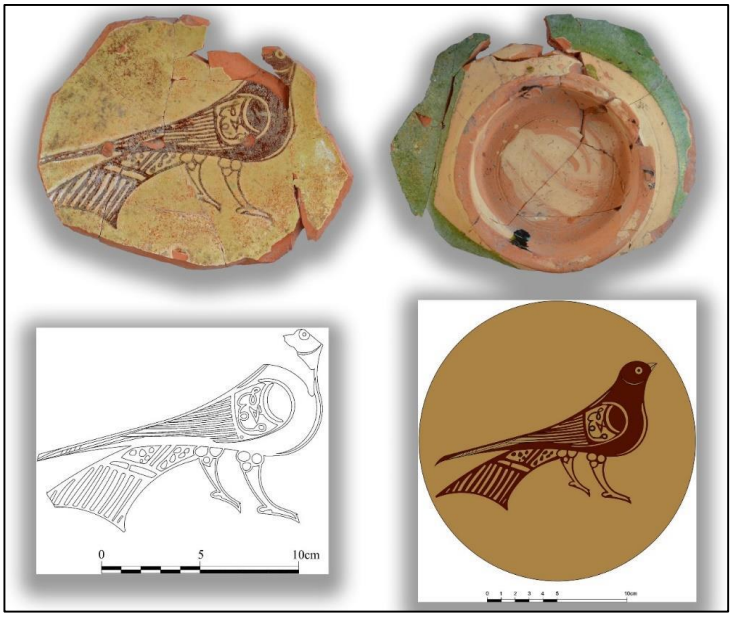

Şekil 85: Kayseri Keykubadiye Sarayı 2015 yılı kazı çalışmasından figürlü seramik (Baş (A), 2019: 75).

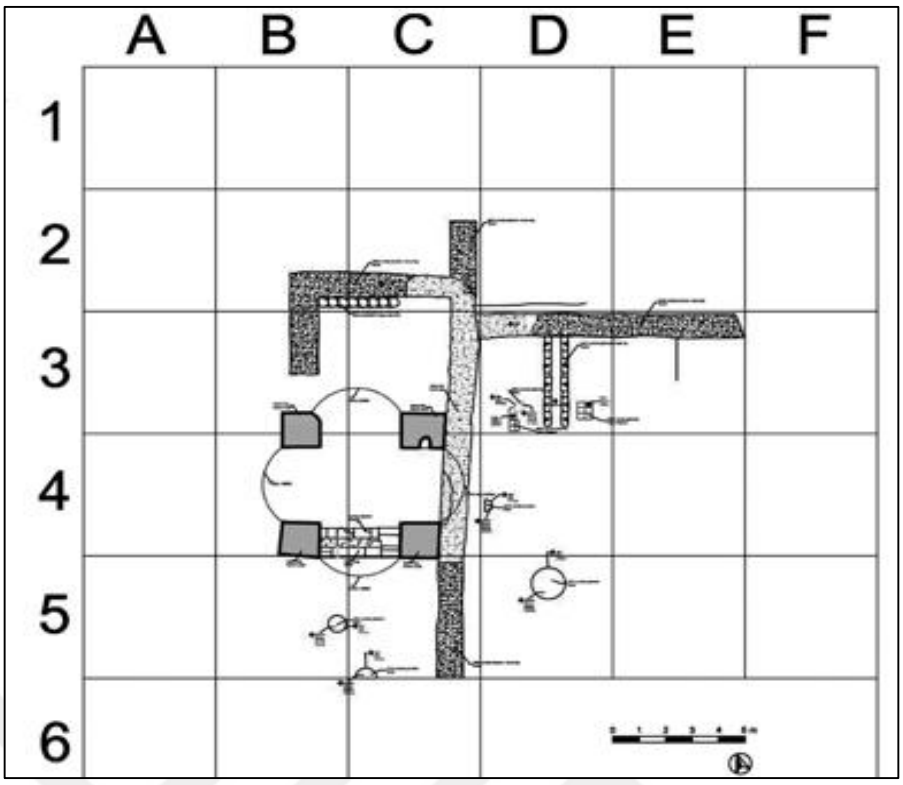

Şekil 86: Kayseri Keykubadiye Sarayı 2015 yılı kazı çalışmalarına ilişkin plan (Baş (A), 2017: 72).

Şekil 87: Kayseri Keykubadiye Sarayı 2015 yılı kazı çalışmaları (Baş (A), KVMGM, 160.01.01.38 nolu dosya).

Keykubadiye Sarayı 2016 yılı kazısında, varlığını kısmen de olsa sürdüren dört kemerli yapı çevresindeki yıkılmış olan binaların kalıntılarına ulaşılması amaçlanmış, yaklaşık 1.00 m yüksekliğindeki duvarlardan oluşan kalıntılar açığa çıkartılmıştır (Baş, 2017: 1/402). Yapılan çalışmalar sarayın bu bölümünün planının çıkarılması açısından oldukça önemlidir (Baş (A), Duran ve Dursun, 2017: 402).

2016 yılında, doğal şartlar nedeniyle taşıyıcı sistemi zarar gören dört kemerli yapının restore edilmesi için daha önce hazırlanmış olan rölöve projesi Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulana sunulmak üzere revize edilmiştir (Baş (A), Duran ve Dursun, 2017: 402).

2016 yılında gerekli yazışmalar ve izinlerden sonra, Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanlığı tarafından, Keykubediye kazıları için bir kazı evi inşa edilmiştir (Baş (A), Duran ve Dursun, 2017: 402).

Şekil 88: Kayseri Keykubadiye Sarayı 2016 yılı kazı çalışması figürlü çini (Baş(A), 2019:74).

Şekil 89: Kayseri Keykubadiye Sarayı E-1 açmasında bulunan tandır (Baş (A), Duran ve Dursun, 2017: 405).

Keykubadiye saray yerleşkesinde yapılan kazılar 2017-2018 yıllarında da dört kemerli yapının çevresinde devam etmiştir. Bu kazılar esnasında teknik açıdan farklılık gösteren duvarların yanı sıra aynı plan karede üç farklı döneme ait zemin uygulamalarına rastlanması, Keykubadiye'de Selçuklu sonrasında da yaşamın devam ettiği kanısını oluşturmakla birlikte, bu yaşamın bir saray yaşantısı olup olmadığı kesin olarak belirlenememektedir (Baş (A), 2019: 60).

Kazı çalışmalarında çok sayıda ele geçen seramik buluntuların yanı sır az sayıda sikke ele geçirilmiş olup, sikkelerin büyük bir bölümü çok fazla tahribata uğramış ancak, bir kısmı biraz daha sağlamdır (Baş (A), 2019: 62).

Şekil 90: Kayseri Keykubadiye Sarayı 2017 yılı kazı çalışmasında bulunan, figürlü seramik konservasyonu (Baş (A), 2019: 76).

Şekil 91: Kayseri Keykubadiye Sarayı 2015 yılı kazı çalışmasında bulunan sikkeler (Baş (A), 2019: 77).

2016 yılında yeniden yapılan gridleme işlemi ile her açması harf ve numaralandırma sistemine göre adlandırılmış olan Keykubadiye Sarayı kazı alanında, 2017 ve 2018 yıllarında da önceki yıllarda olduğu gibi Dört Kemerli yapı çevresinde kazı sürdürülmüş, 2019 yılı çalışma programında da bu bölgedeki açmaların genişletilmesi planlanmıştır (KVMGM Arşivi, 160.01.01.38 nolu dosya)

2019 yılında da daha önceki yıllarda yapıldığı gibi günlük fotoğraflama ve drone ile hava fotoğrafı çekimi yapılması da planlanmıştır (KVMGM Arşivi, 160.01.01.38 nolu dosya).

2.2.5.4. Yayın Çalışmaları

Kazı başkanlarınca kazı sonuçları toplantılarında yapılan bildirilere üçüncü bölümde ayrıca yer verilecek olup Keykubadiye Kazısına ilişkin başlıca yayın çalışmaları aşağıdaki gibidir:

ORAL, M. Z. (1953). "Kayseri'de Kubadiye Sarayı". *Belleten (Türk Tarih Kurumu).* XVII (68), 501-617.

ERDMANN, K. (1957). "Keykubadiye'deki dört kemerli bina hakkında". *Yıllık Araştırmalar Dergisi*. (2), 93-106.

ASLANAPA, O. (1964). "Kayseri'de Keykubadiye köşkleri kazısı (1964)". *Türk Arkeoloji Dergisi.* XIII (1), 19-40.

ERAVŞAR, O. (2000). "Kayseri'de Selçuklu köşk ve sarayları". *Sanatsal Mozaik Dergisi.* (20), 90-97.

ÖZDEMİR, Y. (2012). "Tarihi veriler ve arkeolojik bulgularla Keykubadiye Sarayı". *Tüba-Ar*. (15), 175-198.

BAŞ, A. (2017). "Keykubadiye Sarayı kazısı". *Arkhe.* (3), 34-37.

BAŞ, A. (2017). "Keykubadiye Sarayı kazısında bulunan bahçıvan figürlü çininin öyküsü". *Şehir Kültür Sanat.* (1), 8-13.

BAŞ, A., DURSUN, Ş., ÖZDEMİR, Y. (2017). "Keykubadiye Sarayı sondaj çalışması çini buluntuları" H. S. Ünalan, M. Kürüm, N. Akbulut (ed.). *Uluslararası XVIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu.* (s.105-124). Aydın: Efeler Belediyesi Kültür Yayınları.

BAŞ, A. ve DURSUN, Ş. (2017). "Keykubadiye Sarayı 2014 yılı sondaj çalışması" E. Taş (ed.). *XX. Uluslararası Ortaçağ ve Türk dönemi kazıları ve sanat tarihi araştırmaları sempozyumu.* (Cilt 1, s. 87-105) Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

BAŞ A., DURAN R., DURSUN Ş. (2019). "Keykubadiye Sarayı figürlü çinileri (2014-2017)". *Sanat Tarihi Dergisi.* 28 (2).

2.2.6. Konya, Kubâdâbâd Sarayı Kazısı

2.2.6.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi

Selçuklu sarayı olan Kubâdâbâd, Konya ili, Beyşehir ilçe merkezinin 27 km batısında ve Beyşehir Gölü'nün güneybatı kıyısında bir yarım ada üzerinde yer almaktadır. Saray yapıları, genel olarak 4-10 m aralığında yükseltiye sahip bir topoğrafya üzerine yerleştirilmiş olup, yarımadanın güneyinde halkın ‘‘Toprak Tol’’ adını verdiği bir höyük üzerinde ve yarım ada ile höyük arasında bulunan ‘‘Gürlevi’’ adlı tatlı su kaynağı çevresinde de saraya ait kalıntılar görülmektedir (Uysal, 2019a: 85).

Şekil 92: Konya İli, Beyşehir İlçesi, Kubâdâbâd Sarayı konumu (Konya İli Haritası, 20119).

Selçukluların Türkistan'da Türkmenistan, İran'da, Türkiye' de de Sivas ve Kayseri 'den Alanya'ya kadar pek çok yerde, bir "kampüs/külliye" şeklinde oluşturulan pek çok sarayı bulunmasına rağmen, bu saraylardan yalnızca Kubâdâbâd'ın, site planı ve bezemeden yapı ayrıntılarına kadar, özelliklerinin çoğu ortaya çıkarılabilmekte ve önemli ölçüde tanınmaktadır (Arık (R), 2000:14).

Eski Çağ'da, Pisidia adıyla bilinen bölge içerisinde yer alan Beyşehir Gölü havzasının iskân tarihi Prehistorik Devirlere kadar inmekte olup, Kubâdâbâd kazılarında elde edilen arkeolojik bulgular, Kalkolitik Dönem'den itibaren göl çevresinde iskânların oluştuğunu ortaya koymuştur (Uysal, 2019a: 85).

Neolitik yerleşim kalıntıları bulunan göl çevresi sırasıyla, Hitit, Frig, Pers, Hellenistik ve Roma egemenlikleri altında yaşamış, Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra Doğu Roma (Bizans) toprakları içinde kalmıştır (Uysal, 2019: 85). Türkler'in Beyşehir Gölü havzasında yerleşimi ise; İznik'i başkent edinen Selçuklular'ın I. Haçlı seferi sonrası şehri Bizanslılara teslim etmek zorunda kalması sonrası I. Kılıç Arslan'ın Konya'yı başkent yapmasıyla, XI. yüzyıl sonlarından itibaren peyderpey gerçekleştiği tahmin edilmektedir (Uysal, 2019a: 85).

Rüçhan Arık'ın "bayındırlık sultanı" olarak nitelendirdiği (Arık (R), 2000:21) I. Alaeddin Keykubad, ülkede siyasi birliği sağlamış, önemli kentleri surlarla takviye etmiş; birçok dini ve sosyal yapı ile birlikte 1221 yılında fethettiği Alanya'da ve Kayseri'de de saraylar yaptırmıştır (Uysal, 2019a: 88). Kubâdâbâd Sarayı, I. Alaeddin Keykubad'ın en önemli imar faaliyetlerinden birisidir (Arık (R), 2000: 21).

Ali Osman Uysal (2019a: 89), Alptekin Yavaş ve Oğuz Koçyiğit editörlüğünde hazırlanan kitaptaki makalesinde, Kubâdâbâd Sarayı'nın kuruluşunu Selçuklu Tarihçisi İbn-i Bibi'nin ifadeleri ile şu şekilde anlatmaktadır:

> I. Alaeddin Keykubad tarafından; av emri ve mimar olan Sadeddin Köpek'e yaptırmıştır. Sultan parlak zekasıyla binanın planını çizerek, plan üzerinde mimara açıklamalar da yapmıştır. Saraya, sultanın adına izafeten ''Kubad Abad'' denilmiştir. Buradaki ''Kubad'' kelimesi Keykubad'ı temsil etmektedir. Kavram Farsça bir terkip olup ''Keykubad'ın şenlendirdiği, imar ettiği yer'' anlamına gelmektedir. İbni Bibi, Kubad Abad'ın inşa tarihini vermez. Ancak I. Keykubad'ın Alanya fethine giderken ya da oradan dönerken söz konusu yeri beğenerek sarayın yapımını emrettiği ileri sürülebilir.

Surlarlarla çevrelenmiş olan Kubâdâbâd Sarayı yerleşkesinde, küçüklü büyüklü yirmiye yakın bina kalıntısı gözlemlenebilmekte olup, bunların üçü en büyük ve nitelikleri anlaşılabilen anıtsal yapılardan, kuzeyde Büyük Saray, onun güneyinde Küçük Saray ve daha güney tersane veya kayıkhanedir (Arık (R), 2000: 24-26).

Beyşehir Gölü'ndeki adalara ve çevredeki yaylalara dağılmış köşkler de Kubâdâbâd'la bağlantılı olup; bu yapılar arasında Kız Kalesi ve yaylada bulunan Malanda, ana külliyeye birlikteliği en belirgin olan yapılardır (Arık (R), 2000: 26).

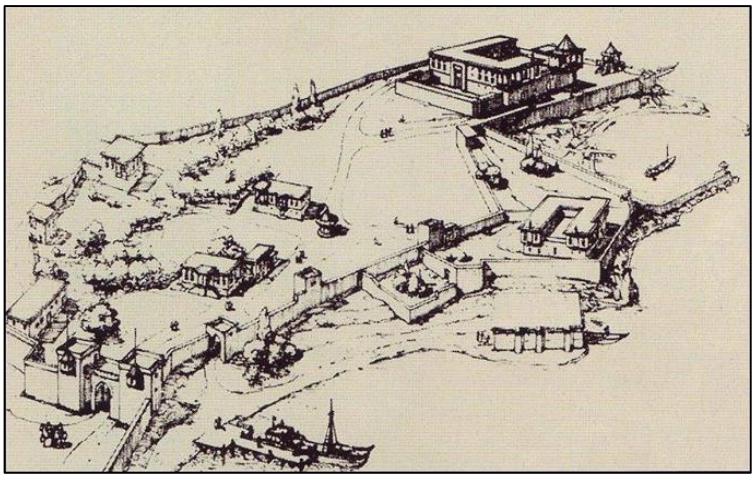

Şekil 93: Kubâdâbâd Sarayı restitüsyonu, M. Akok'a göre (Arık (R), 2000: 50).

Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 26-27.02.1987 tarih ve 3023 sayılı kararı ile Kubâdâbâd Sarayı ve Tol Höyüğü 1. derece arkeolojik sit alanı olarak tescil edilmiştir (KVMGM Arşivi, 160.01.01.42 nolu dosya).

Sit sınırlarına ilişkin Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 19.08.2014 tarih ve 3023 sayılı kararı doğrultusunda, dönemin kazı başkanı Prof. Dr. Rüçhan Arık tarafından yapılan çalışmanın koruma bölge kurulunda değerlendirilmesi sonucunda alınan 04.09.2015 tarih ve 3096 sayılı karar ile Tol Höyük ve Kubâdâbâd Sarayı'nın 1. ve 3. derece arkeolojik sit alanı sınırları belirlenmiştir (KVMGM. Arşivi, 160.01.01.42 nolu dosya).

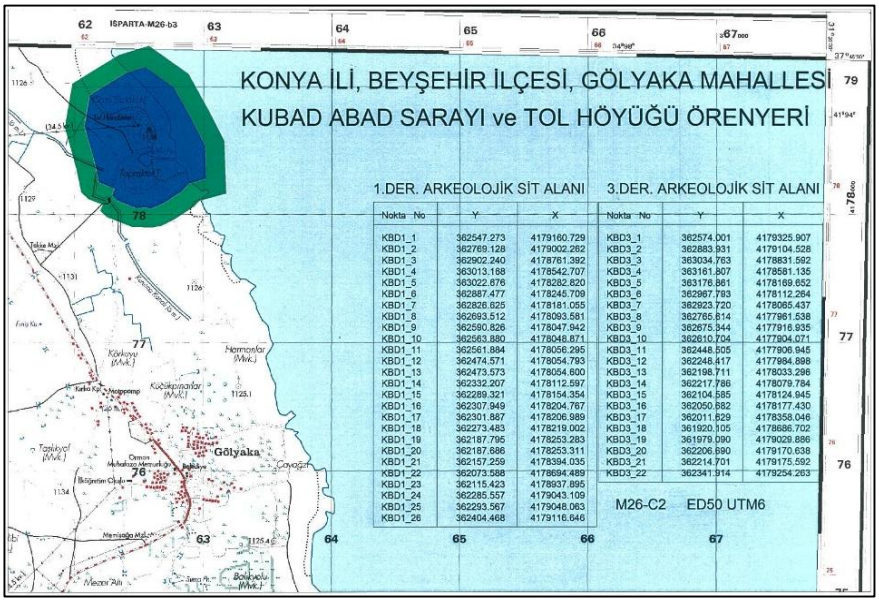

Şekil 94: Kubâdâbâd Sarayı 1/25000 ölçekli sit haritası (KVMGM Arşivi, 160.01.01.42 nolu dosya).

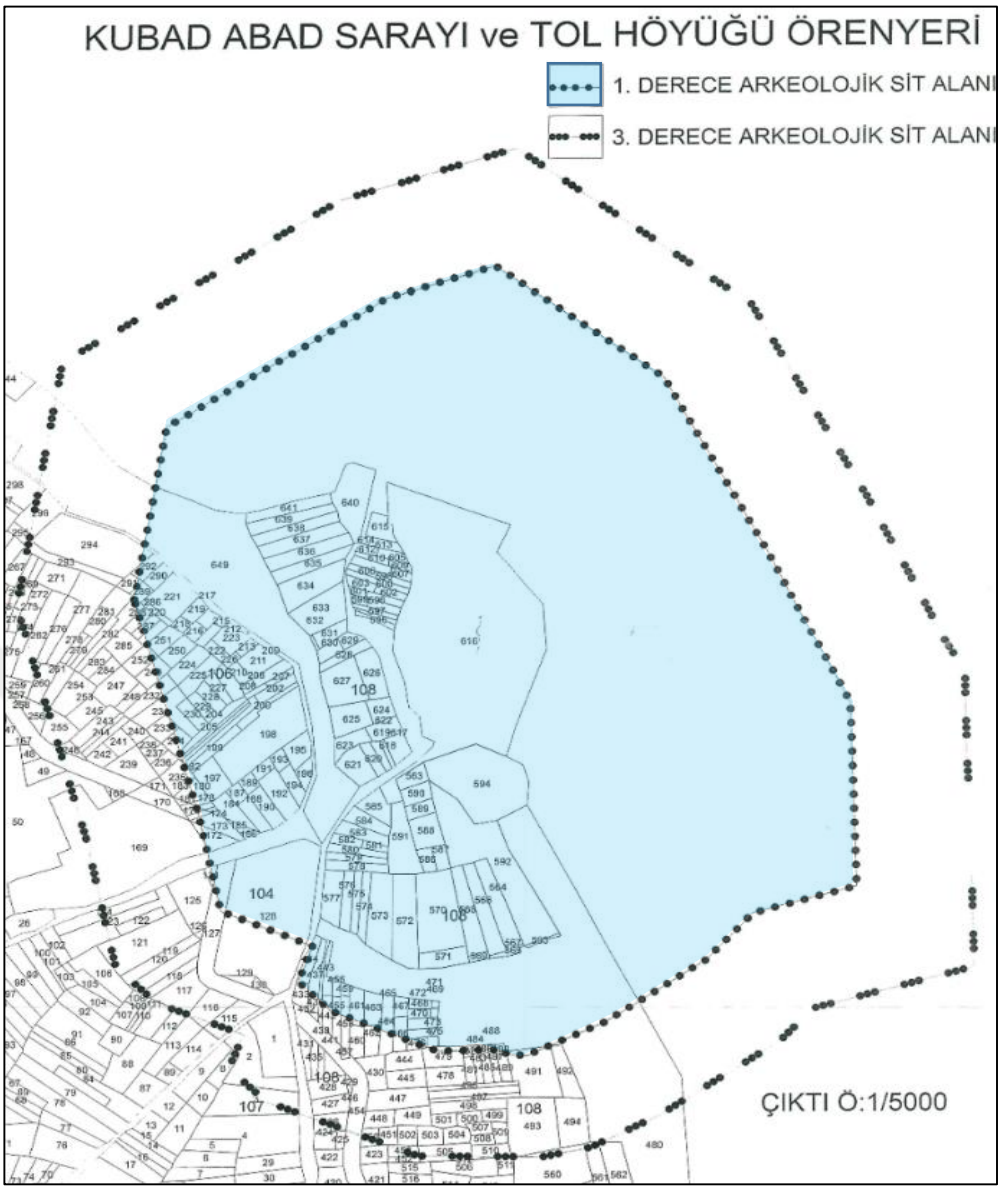

Şekil 95: Kubâdâbâd Sarayı, 1/5000 ölçekli sit haritası (KVMGM Arşivi, 160.01.01.42 nolu dosya)

2.2.6.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi

Anadolu Selçukluları'nın sanat özellikleri ve niteliklerini yansıtan özgün örnekler bulmaya yönelen Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Sanat Tarihi Bölüm Başkanı Prof. Dr. Katharina Otto Dorn (Arık (M. O.), 2019: 11), 1965 yılında, dönemin Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü Mehmet Önder ile birlikte, Kubâdâbâd'daki ilk bilimsel kazıyı başlatmıştır (Arık (R), 2000: 47). Prof. Dr. Rüçhan Arık; kazı ödeneklerinin 1/7'si Türkiye'den, 6/7'si Almanya'dan sağlandığını belirttiği Kubâdâbâd kazısının esas amacının Türk kültürüne yönelik arkeolojik bir çalışma ve ilk profesyonel ve tam teşekküllü kazı olduğunu ifade etmektedir (Arık (R), 2000: 47).

1965 ve 1966 yıllarında Prof. Dr. K. Otto-Dorn tarafından fiilen Kubâdâbâd kazı çalışmaları tasarlanmış ve yönetilmiştir (Arık (M. O.), 2019: 12). 1967 yılında ise Prof. Dr. Otto- Dorn'a Kubâdâbâd kazısı verilmemiş, kazılar Mehmet Önder başkanlığında, Otto-Dorn'un öğrencilerinden oluşan bir grupla yürütülmüştür (Arık (M. O.), 2019: 15). 1967 yılından sonra 13 yıl kazı yapılmayan Kubâdâbâd'da kazılar tekrardan 1980 yılı Eylül ayının ikinci yarısında Prof. Dr. Rüçhan Arık başkanlığında başlamıştır (Arık (M. O.), 2019: 15).

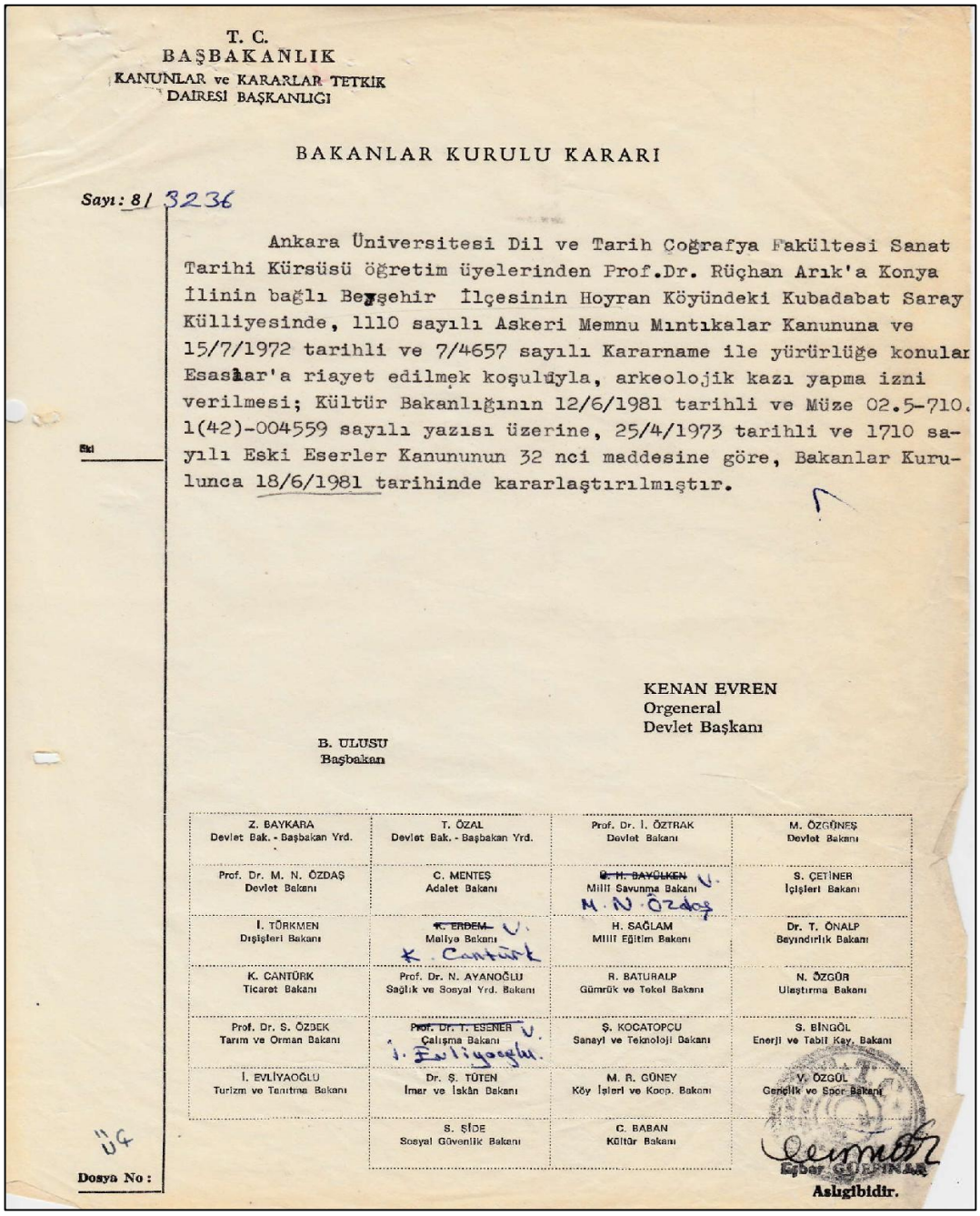

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR ve KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI

BAKANLAR KURULU KARARI

Sayı: 8/ 3236

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi Kürsüsü öğretim üyelerinden Prof.Dr. Rüçhan Arık'a Konya İlinin bağlı Beyşehir İlçesinin Hoyran Köyündeki Kubadabat Saray Külliyesinde, 1110 sayılı Askeri Memnu Mıntıkalar Kanununa ve 15/7/1972 tarihli ve 7/4657 sayılı Kararname ile yürürlüğe konulan Esaslar'a riayet edilmek koşuluyla, arkeolojik kazı yapma izni verilmesi; Kültür Bakanlığının 12/6/1981 tarihli ve Müze 02.5-710.1(42)-004559 sayılı yazısı üzerine, 25/4/1973 tarihli ve 1710 sayılı Eski Eserler Kanununun 32 nci maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 18/6/1981 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Eki

KENAN EVREN
Orgeneral
Devlet Başkanı

B. ULUSU
Başbakan

Z. BAYKARA Devlet Bak. - Başbakan Yrd.	T. ÖZAL Devlet Bak. - Başbakan Yrd.	Prof. Dr. İ. ÖZTRAK Devlet Bakanı	M. ÖZGÜNEŞ Devlet Bakanı
Prof. Dr. M. N. ÖZDAŞ Devlet Bakanı	C. MENTEŞ Adalet Bakanı	~~Ş. H. BAYÜLKEN~~ V. Milli Savunma Bakanı M. N. Özdaş	S. ÇETİNER İçişleri Bakanı
İ. TÜRKMEN Dışişleri Bakanı	~~K. ERDEM~~ V. Maliye Bakanı K. Cantürk	H. SAĞLAM Milli Eğitim Bakanı	Dr. T. ÖNALP Bayındırlık Bakanı
K. CANTÜRK Ticaret Bakanı	Prof. Dr. N. AYANOĞLU Sağlık ve Sosyal Yrd. Bakanı	R. BATURALP Gümrük ve Tekel Bakanı	N. ÖZGÜR Ulaştırma Bakanı
Prof. Dr. S. ÖZDEK Tarım ve Orman Bakanı	~~Prof. Dr. T. ESENER~~ V. Çalışma Bakanı İ. Evliyaoğlu	Ş. KOCATOPÇU Sanayi ve Teknoloji Bakanı	S. BİNGÖL Enerji ve Tabii Kay. Bakanı
İ. EVLİYAOĞLU Turizm ve Tanıtma Bakanı	Dr. Ş. TÜTEN İmar ve İskân Bakanı	M. R. GÜNEY Köy İşleri ve Koop. Bakanı	V. ÖZGÜL Gençlik ve Spor Bakanı
	S. ŞİDE Sosyal Güvenlik Bakanı	C. BABAN Kültür Bakanı	

Dosya No:

Eşbar GÜLPINAR
Aslıgibidir.

Şekil 96:Kubâdâbâd Sarayı kazısı 1981 tarihli Bakanlar Kurulu kararı (KVMGM Arşivi,160.01.01.42 nolu dosya).

2016 yılı itibariyle kazı çalışmaları, Bakanlar Kurulu'nun 01.05.2017 tarih ve 10228 sayılı kararı doğrultusunda Kültür ve turizm Bakanlığı ve Ankara Üniversitesi adına Doç. Dr. Muharrem ÇEKEN başkanlığında yürütülmektedir (KVMGM Arşivi,160.01.01.42 nolu dosya).

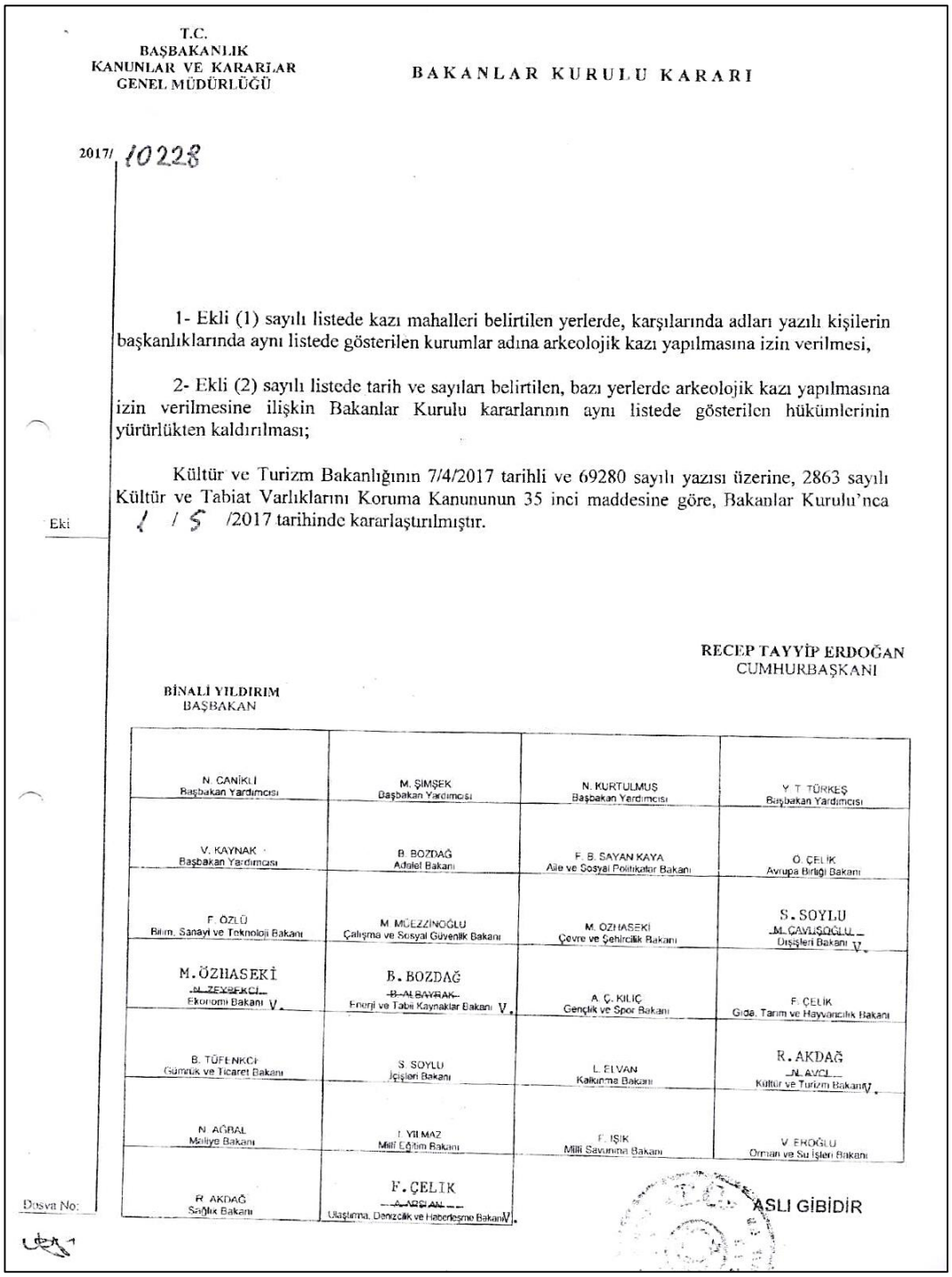

T.C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

BAKANLAR KURULU KARARI

2017/ 10228

1- Ekli (1) sayılı listede kazı mahalleri belirtilen yerlerde, karşılarında adları yazılı kişilerin başkanlıklarında aynı listede gösterilen kurumlar adına arkeolojik kazı yapılmasına izin verilmesi,

2- Ekli (2) sayılı listede tarih ve sayıları belirtilen, bazı yerlerde arkeolojik kazı yapılmasına izin verilmesine ilişkin Bakanlar Kurulu kararlarının aynı listede gösterilen hükümlerinin yürürlükten kaldırılması;

Kültür ve Turizm Bakanlığının 7/4/2017 tarihli ve 69280 sayılı yazısı üzerine, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 35 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca

Eki 1 / 5 /2017 tarihinde kararlaştırılmıştır.

RECEP TAYYİP ERDOĞAN
CUMHURBAŞKANI

BİNALİ YILDIRIM
BAŞBAKAN

N. CANİKLİ Başbakan Yardımcısı	M. ŞİMŞEK Başbakan Yardımcısı	N. KURTULMUŞ Başbakan Yardımcısı	Y. T. TÜRKEŞ Başbakan Yardımcısı
V. KAYNAK Başbakan Yardımcısı	B. BOZDAĞ Adalet Bakanı	F. B. SAYAN KAYA Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı	Ö. ÇELİK Avrupa Birliği Bakanı
F. ÖZLÜ Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı	M. MÜEZZİNOĞLU Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı	M. ÖZHASEKİ Çevre ve Şehircilik Bakanı	S. SOYLU M. ÇAVUŞOĞLU Dışişleri Bakanı V.
M. ÖZHASEKİ N. ZEYBEKCİ Ekonomi Bakanı V.	B. BOZDAĞ B. ALBAYRAK Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı V.	A. Ç. KILIÇ Gençlik ve Spor Bakanı	F. ÇELİK Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı
B. TÜFENKCİ Gümrük ve Ticaret Bakanı	S. SOYLU İçişleri Bakanı	L. ELVAN Kalkınma Bakanı	R. AKDAĞ N. AVCI Kültür ve Turizm Bakanı V.
N. AĞBAL Maliye Bakanı	İ. YILMAZ Milli Eğitim Bakanı	F. IŞIK Milli Savunma Bakanı	V. EROĞLU Orman ve Su İşleri Bakanı
R. AKDAĞ Sağlık Bakanı	F. ÇELİK A. ARSLAN Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı V.		

Dosya No:

ASLI GİBİDİR

Şekil 97: Kubâdâbâd Sarayı kazısı 2017 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı (KVMGM Arşivi,160.01.01.42 nolu dosya).

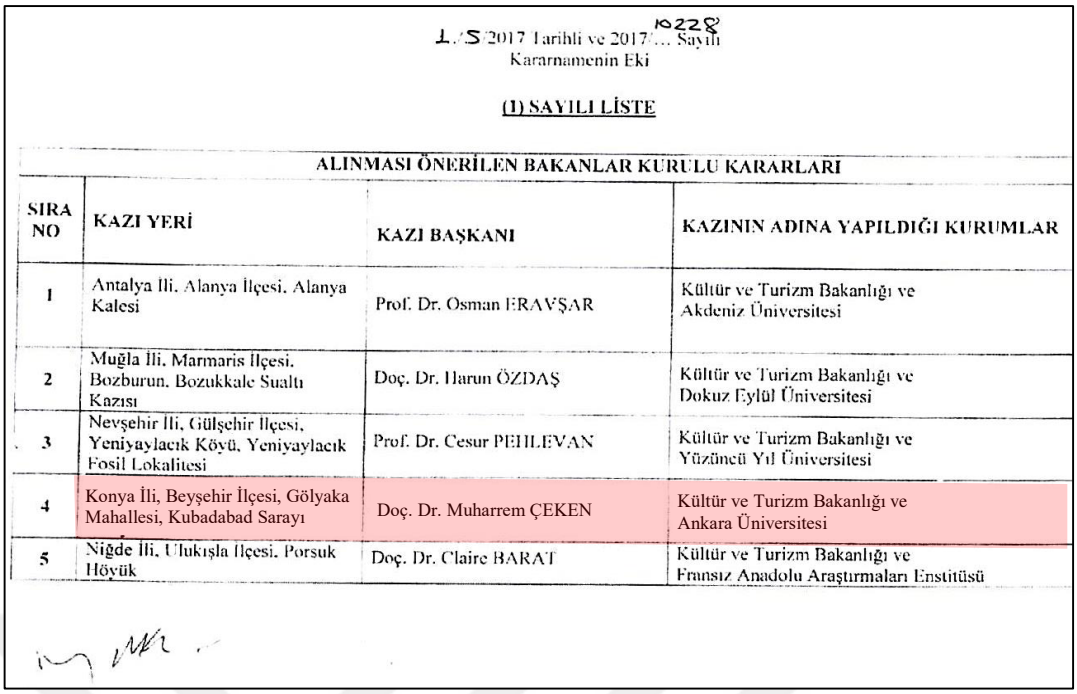

1./5/2017 Tarihli ve 2017/10228 Sayılı
Kararnamenin Eki

(1) SAYILI LİSTE

ALINMASI ÖNERİLEN BAKANLAR KURULU KARARLARI

SIRA NO	KAZI YERİ	KAZI BAŞKANI	KAZININ ADINA YAPILDIĞI KURUMLAR
1	Antalya İli, Alanya İlçesi, Alanya Kalesi	Prof. Dr. Osman ERAVŞAR	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Akdeniz Üniversitesi
2	Muğla İli, Marmaris İlçesi, Bozburun, Bozukkale Sualtı Kazısı	Doç. Dr. Harun ÖZDAŞ	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Dokuz Eylül Üniversitesi
3	Nevşehir İli, Gülşehir İlçesi, Yeniyaylacık Köyü, Yeniyaylacık Fosil Lokalitesi	Prof. Dr. Cesur PEHLEVAN	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Yüzüncü Yıl Üniversitesi
4	Konya İli, Beyşehir İlçesi, Gölyaka Mahallesi, Kubadabad Sarayı	Doç. Dr. Muharrem ÇEKEN	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Ankara Üniversitesi
5	Niğde İli, Ulukışla İlçesi, Porsuk Höyük	Doç. Dr. Claire BARAT	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü

Şekil 98: Kubâdâbâd Sarayı kazısı 2017 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ek liste (KVMGM Arşivi,160.01.01.42 nolu dosya).

Özetle;

- 1940'lı yıllarda Konya Müzesi Müdürü M. Zeki Oral, İbn-i Bibi'nin Selçuknâmesi'nde geçen Kubâdâbâd Sarayı'nı keşfettmiş olup, yaptığı yüzey araştırmaları ve küçük çaplı sondaj kazıları sonucu elde ettiği bulguları 1949 yılında ANIT dergisinde yayınlamıştır.
- Ankara Üniversitesinde, Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi hocalarından Alman Prof. Dr. Otto-Dorn, 1965'te burada ilk bilimsel kazıları dönemin Müzeler Genel Müdürü Mehmet Önder ile birlikte başlatmış ve 1965 ve 1966 yıllarında iki sezon kazı yapmıştır.
- 1967 yılında Mehmet Önder kısa süreli bir çalışma gerçekleştirdikten sonra alandaki bilimsel kazı çalışmalarını sonlandırmıştır.
- 13 yıl sonra 1980'de, Prof. Dr. Rüçhan Arık Kubâdâbâd kazılarını yeniden başlatarak 36 yıl kesintisiz sürdürmüştür.
- 2016 yılından itibaren, Prof. Dr. Rüçhan Arık'ın ekibinden Ankara Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. Muharrem Çeken kazıları devam ettirmektedir.

2.2.6.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

K. Otto-Dorn başkanlığında yürütülen kazılarda ilk kez yörenin topoğrafik planı hazırlanarak kalıntılar bu plan üzerine işlenmiş, iki büyük binanın hali hazır ve kazı sonuçlarını yansıtan plan ve kesitleri hazırlanmış, kazı öncesinden başlanarak tüm aşamalar belgelenmiş, buluntulara tek tek fiziksel ve kimyasal temizlik, onarım ve konservasyon işlemleri uygulanarak envanterli ve etiketli bir biçimde Konya Müzesine teslim edilmiş ve kazı çalışmalarının yayını yapılmıştır (Arık (R), 2000: 47).

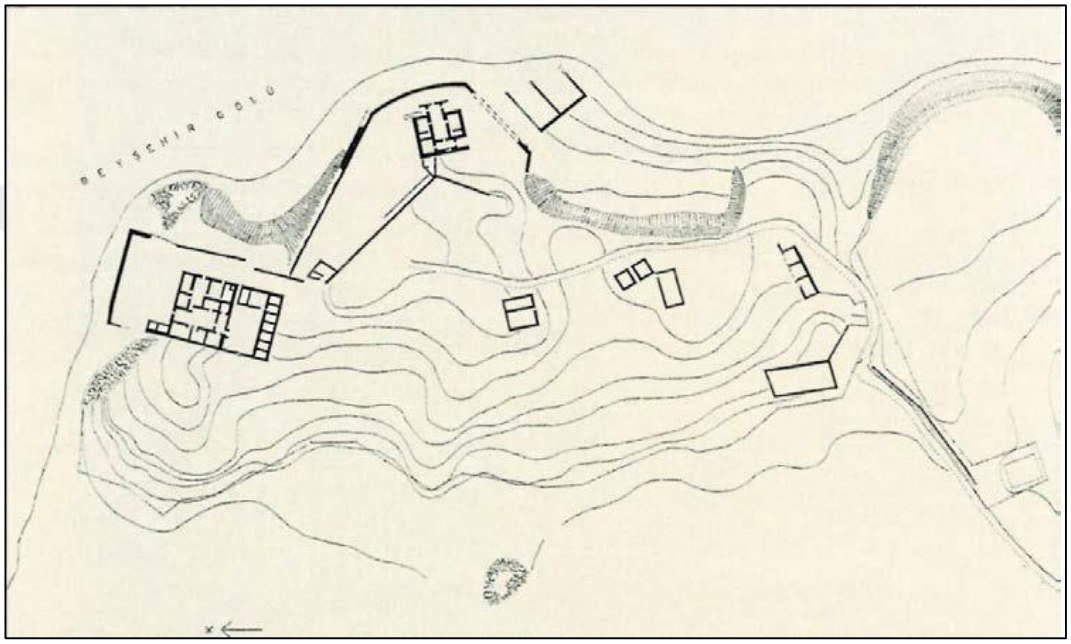

Şekil 99: Kubâdâbâd Külliyesi'nin topoğrafik planı (Arık (R), 2000: 50)

K. Otto-Dorn ilk yıl Büyük Saray kalıntıları üzerinde yoğunlaşmış, alçı dekorasyon ve çinileri önemli ölçüde insitu olarak ele geçirmiş olup, böylece resimli çinilerin, yıldız biçimli levhaların ve haç biçimli levhaların nasıl bir düzenle duvarı kapladığı da ortaya konulmuştur (Arık (R), 2000: 47). K. Otto-Dorn ikinci yılda ise Büyük Saray'ın büyük ölçüde ortaya çıkması ile Küçük Saray'da sınırlı çalışmalarda bulunmuştur (Arık (R), 2000: 48).

Rüçhan Arık ise kazı çalışmalarına büyük tahribat altında olan Kız Kalesinde başlamış, 5 yıl buranın yapı ve bezeme özelliklerini ortaya çıkarıldıktan sonra, başta Küçük Saray olmak üzere külliyenin daha az ele alınmış bölümleri üzerine yoğunlaşmıştır (Arık (R), 2000: 48).

Rüçhan Arık, yaptıkları yüzey araştırmalarında; üzerinde 20'ye yakın ada bulunan gölde tarih öncesine uzanan tek tük buluntularla birlikte, Roma, Bizans ama çoğunlukla Selçuklu kalıntılarına rastladıklarını, çeşitli köşklerin gölden yaylalara kadar yayılım gösterdiğini belirtmiştir (Arık (R), 2000: 48).

Kubâdâbâd Külliyesi, sur içinde kalan yapılardan ve sur dışında çevreye yayılmış diğer tersane, köşk vb. yapılardan oluşmakta olup, Külliye'nin sur içinde kalan kısımları 4 avludan oluşmaktadır (Uysal, 2019b: 111-154).

Uysal (2019:112) Kubâdâbâd Külliyesi'nin mimari yapısını aşağıdaki cümlelerle anlatmaktadır:

> …yapılaşmanın bir çeşit "sur-ı sultanı" ile kuşatılmış, birbirleriyle bağlantılı avlular içine serbest nizamda yerleştirilmiş köşkler ve bazıları bunlara bitiştirilmiş hizmet binalarından oluştuğunu söyleyebiliriz. Yapıların inşa malzemelerinin özellikleri, bunların peyderpey meydana getirildiklerini göstermektedir. Bu hali ile Kubad Abad, Topkapı Sarayı ve Edirne Sarayı'nın proto-tipi gibi algılanabilir. Kubad Abad'ın coğrafi konumu ve genel düzeni ile Topkapı Sarayı'nı hatırlatması, burayı ilk kez tanımlayan M.Zeki Oral'ın da gözünden kaçmamıştır.

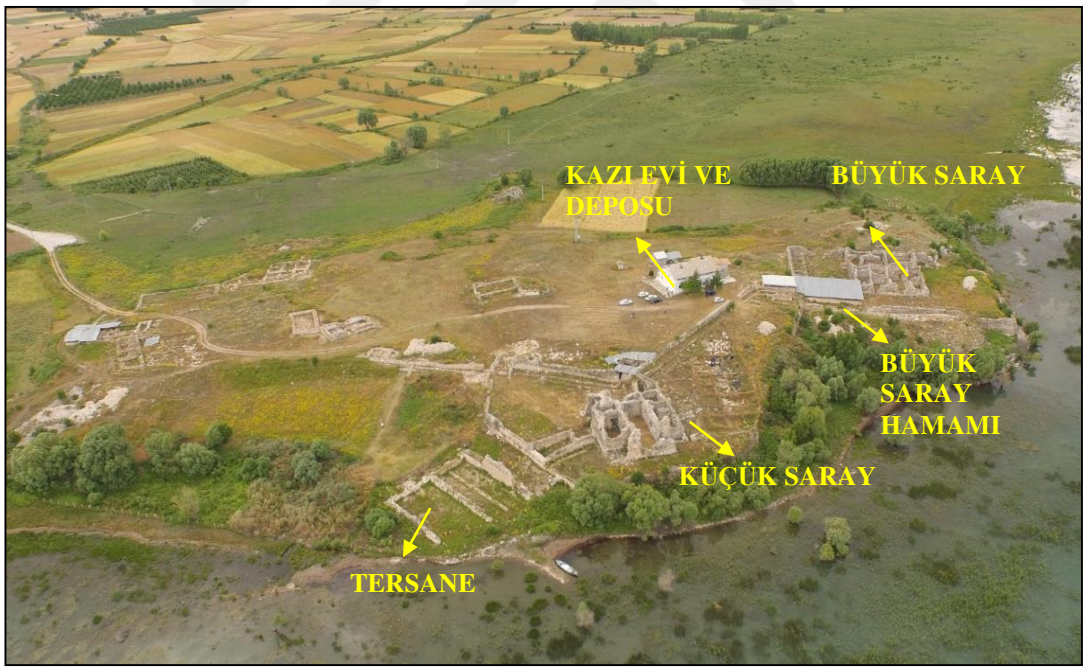

Şekil 100: Kubâdâbâd Sarayı kazı alanı (Uysal, 2019b: 113).

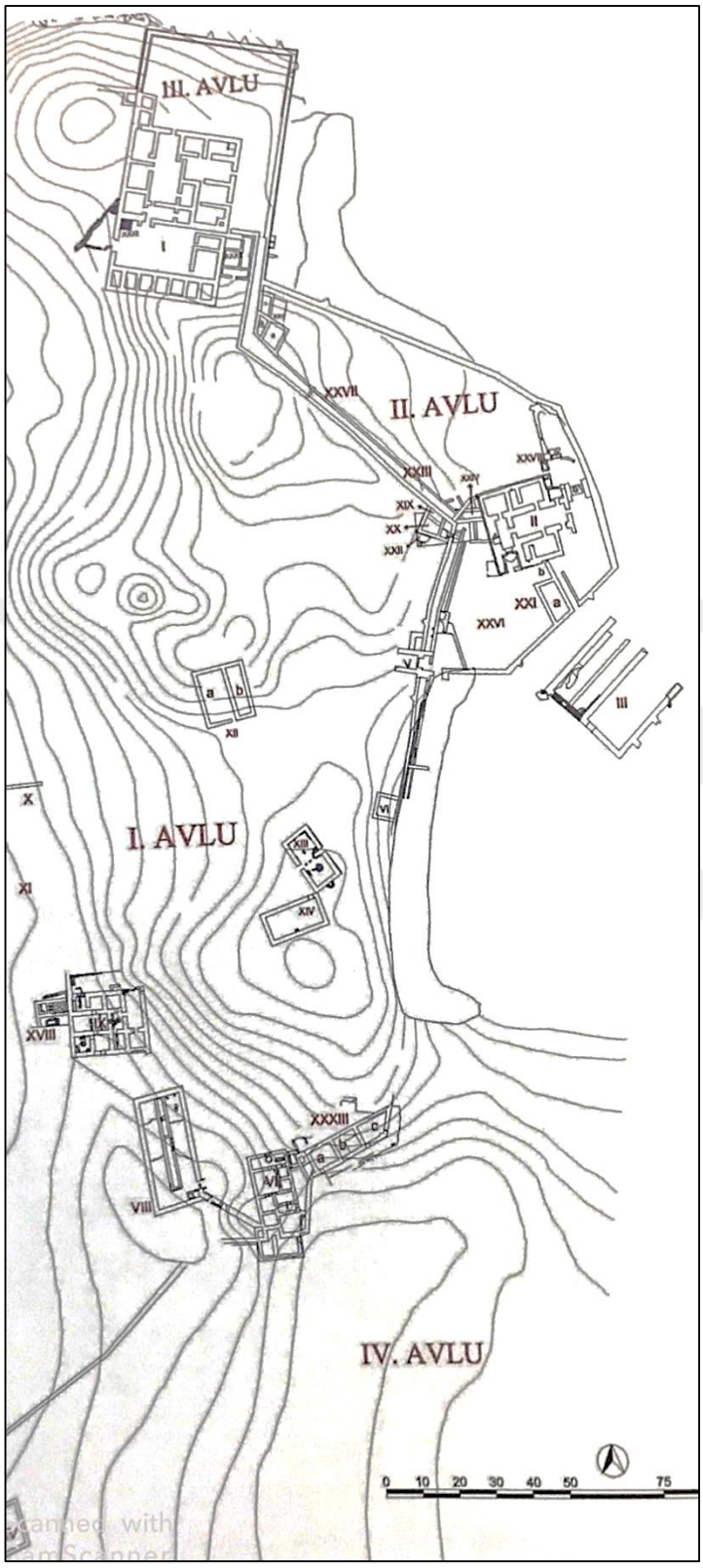

1. AVLU

- Büyük Dikdörtgen Bina
- Köşklü Hamam
- Tuvalet ve Bitişik Mekân
- Batı Köşkü ve Hamamı
- 5 Adet Yapı Kalıntısı
- Kule Kalıntısı
- Kuyu Kalıntısı
- Mahzen Kalıntısı
- Çini Fırını

2. AVLU

- Küçük Saray
- Avlu Kapısı
- Tek Mekânlı Bina ve Rampalı Koridor
- Muhafız Kulesi
- Sekili Yol
- Geçici Dönem Konutu
- Muhafız Odaları
- Çeşmeler

3.AVLU

- Büyük Saray
- Büyük Saray Çeşmesi
- Büyük Saray Hamamı

4. AVLU

- Toprak tol üzerindeki Kalıntı
- 3 Mekânlı Bina

Şekil 101: Kubâdâbâd Sarayı külliyesinin son bulgulara göre vaziyet planı (Uysal, 2019b: 114).

Kubâdâbâd Külliyesi'nin en büyük yapısı olan Büyük Saray, 50x55 metre büyüklüğünde, göle doğru uzanan ve göl tarafı güçlü bir istinat duvarı ile güçlendirilmiş bir teras üzerine oturmaktadır (Arık (R), 2000: 52). Yaklaşık 35x50 metre büyüklüğünde doğu yönüne uzanan dikdörtgen taban üzerine oturan Büyük Saray kabaca üç bölümden oluşmaktadır: Batıda Külliye alanı içine yayılan avlu, doğuda göle açılan teras, ortada kapalı saray binası (Arık (R), 2000: 52).

Şekil 102: Kubâdâbâd üçüncü avlu ve Büyük Saray kuzeyden görünüşü (Uysal, 2019b: 138).

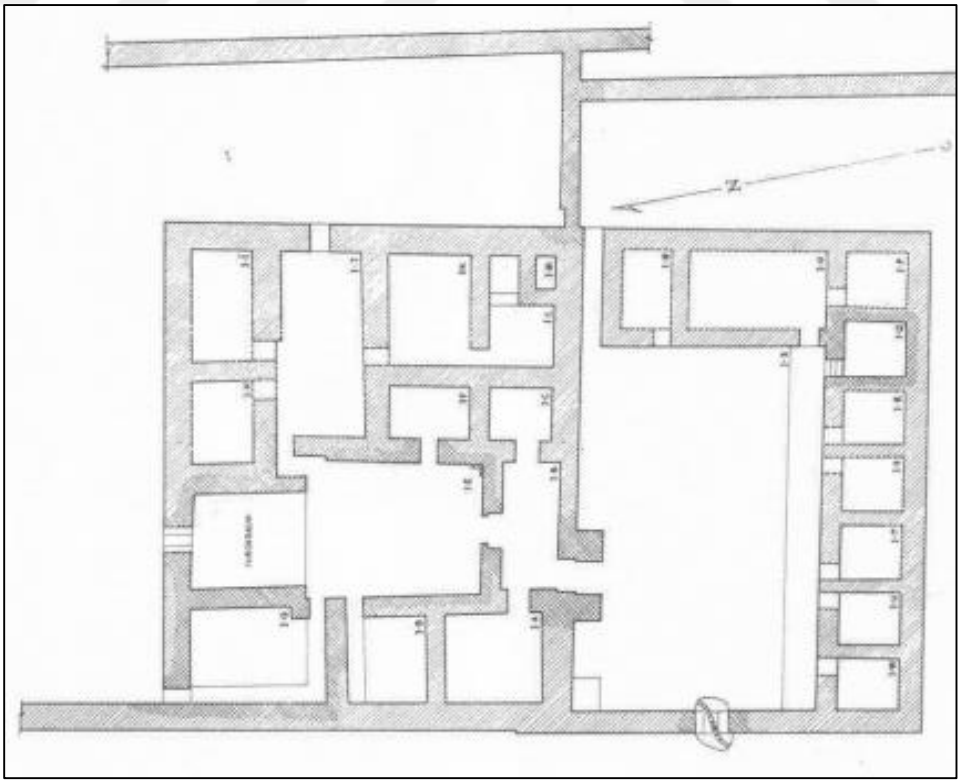

Şekil 103: Kubâdâbâd Büyük Saray planı (Otto-Dorn ve Önder, 1965: 246).

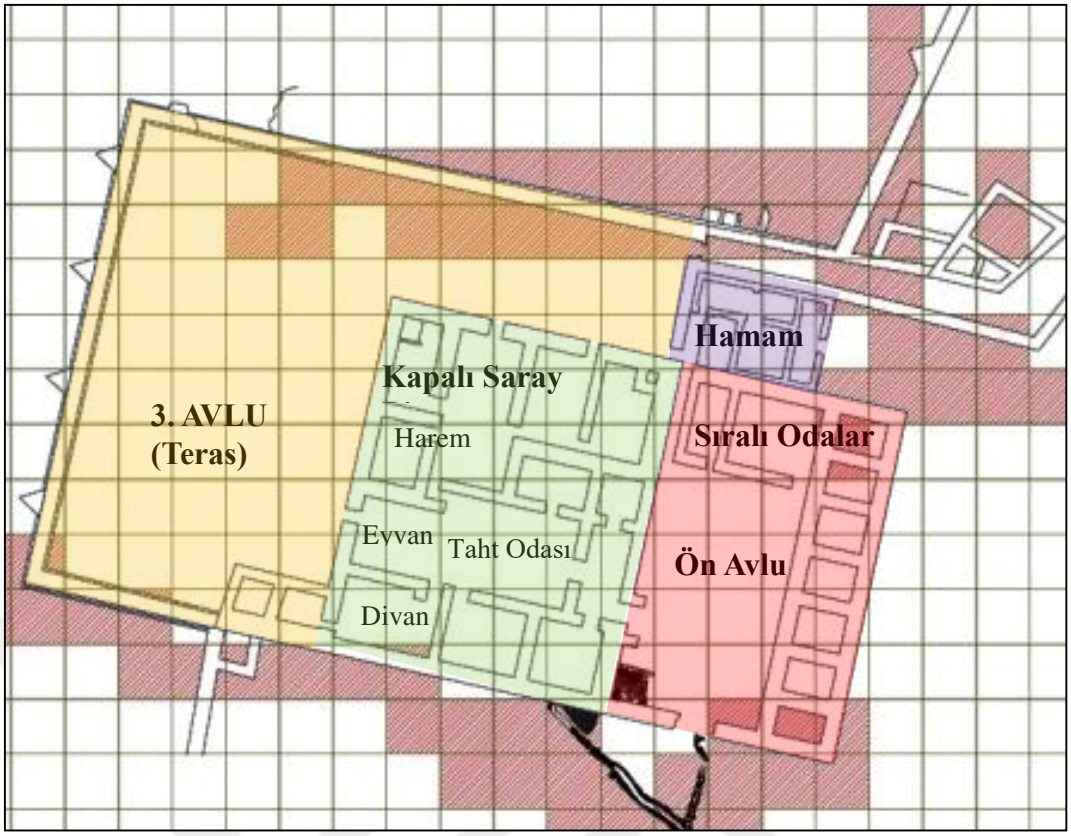

Şekil 104: Kubâdâbâd Büyük Saray planı (Çeken, KVMGM Arşivi, 160.01.01.42 nolu dosya).

Önceki yayınlarda "teras" olarak tanımlanan yapı olan 3. avlu, kuzeydoğu ve güneydoğu kenarlarından büyük sur duvarları ile diğer kenarlardan Büyük Saray yapısının kütlesi ile çevrilidir (Uysal, 2019b: 139). Büyük Saray kütlesi, ön avlu, taht eyvanlı bölüm ve bu bölüme bitişik harem bölümünden oluşmaktadır (Uysal, 2019b: 141). İlk olarak taht salonunda, insitu olarak figürlü, çok renkli, arabesk dekorlu, kaide çinileri sırasına rastlanmıştır (Otto-Dorn ve Önder, 1965: 239).

Taht odası gibi tabanı tuğla döşeli ve hafif bir basamakla set şeklinde yükseltilmiş olan divan odasında, 1965 yılı kazılarında 3 sıra halinde 2.70 metre uzunluğunda, yıldız ve haç şemasıyla birleştirilen, alt kısmında turkuaz mavisi sırayla sınırlandırılmış, şeffaf sır altı renkli boyama tekniğinin en erken örneklerinden olan insitu kaide çinisi sırası açılmıştır (Otto-Dorn ve Önder, 1965: 239).

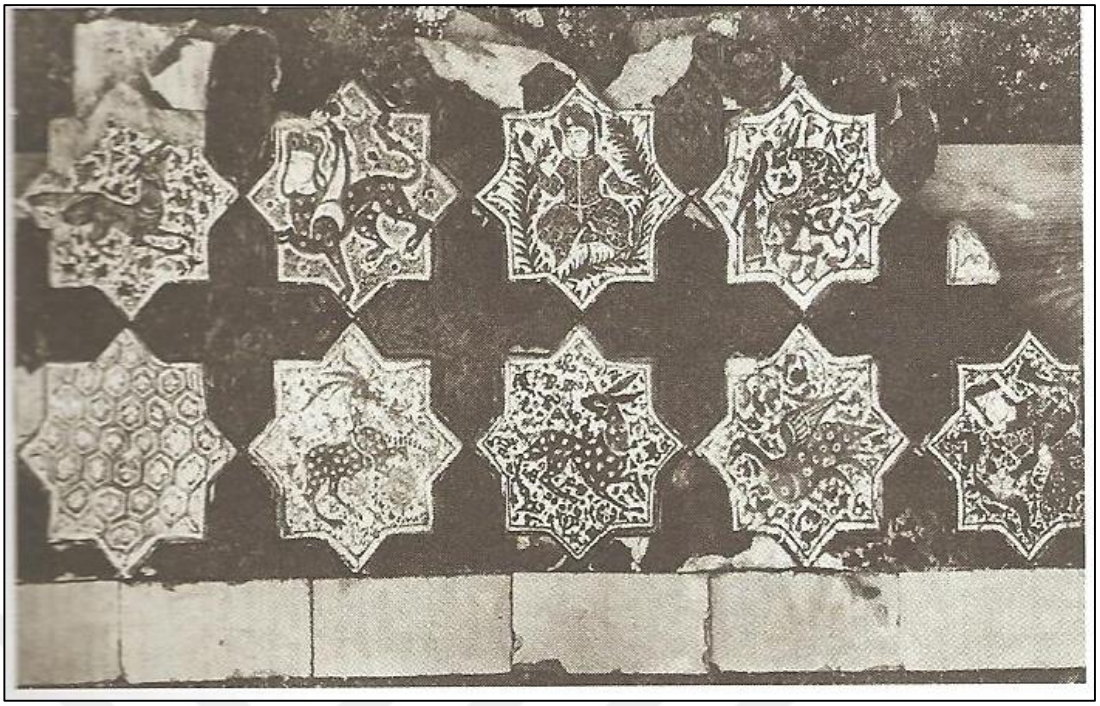

Şekil 105: Kubâdâbâd Büyük Saray divan odasında bulunan özgün yerinde bulunan (insitu) çiniler (Otto-Dorn'dan aktaran Uysal, 2019b: 141).

Büyük Saray ile Küçük Sarayı birbirine bağlayan, bir tarafı ihata duvarıyla sınırlı, diğer kenarı seki biçiminde yükseltilmiş, tabanı düzgün taş levha kaplı ve Büyük Saray Terası yani 3. Avluya açılan bir koridorda 2001 yılında yapılan kazılarda, plan itibariyle özel hamam niteliğinde olduğu düşünülen hamam kalıntıları bulunmuştur (Uysal,2019b:147). Hamamın sıcaklık kısmında süpürgelik seviyesinde tek renk turkuaz sırlı insitu konumda levha çiniler, 2005 kazı sezonunda koruma amaçlı kaldırılarak kazı evi deposuna konulmuştur (Uysal, 2019b: 147).

Küçük Saray, Kubâdâbâd'da diğer yapılara oranla daha fazla ayakta kalmış olup, sarayın içi ilk olarak 1966 yılında Otto-Dorn'un bilimsel başkanlığında yapılan çalışmalarda kazılmıştır ve mevcut kalıntının plan özellikleri ortaya çıkarılmıştır (Uysal, 2019b: 134-135).

Prof. Dr. Rüçhan Arık başkanlığında yürütülen kazılarda ilk olarak 1985 yılında Küçük Sarayda duvarların dışından yapıya ağırlık veren molozların temizliği sağlanmış ve küçük bir açma açılmış, 1986 yılı itibariyle kazılara Küçük Saray ve çevresinde yoğunlaşmıştır (Arık (R), 1987b: 352). Sadece zemin katı günümüze ulaşabilen Küçük Saray ve ikinci avlunun tamamı kazılmış, bu şekilde yapının avlu içindeki konumu ve çevresiyle ilişkisi çözümlenebilmiştir (Uysal, 2019b: 135).

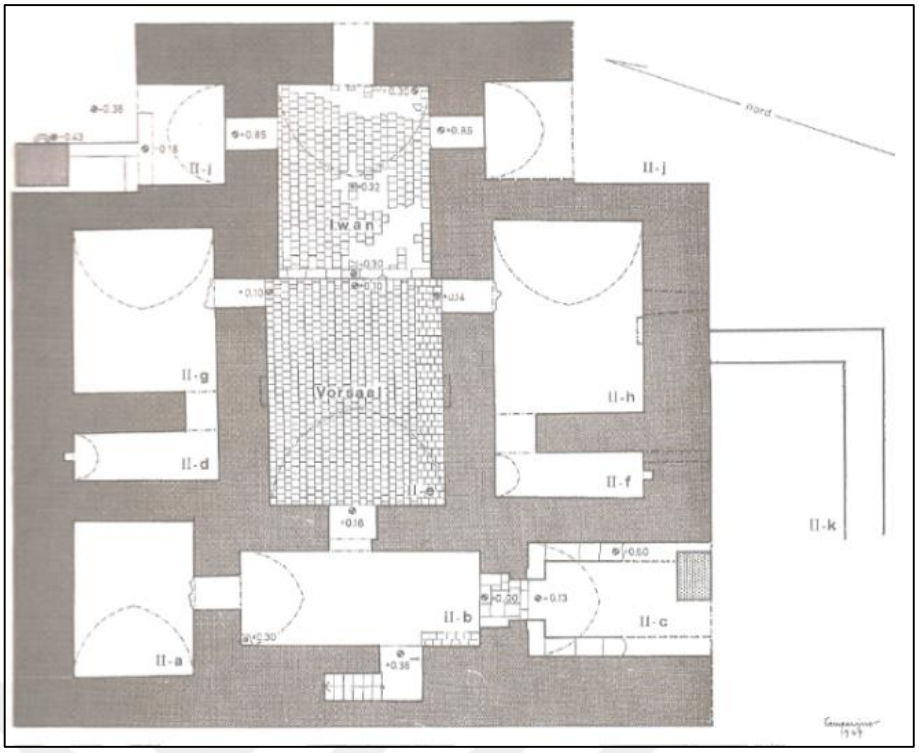

Şekil 106: Kubâdâbâd Küçük Saray planı (Otto-Dorn'dan aktaran Uysal, 2019b:133).

Şekil 107: Konya Kubâdâbâd Küçük Saray giriş eyvanı ve koridor (Arık(R), 2000: 58).

İkinci avlunun güneydoğu kenarı yakınında bulunan ve tersane olarak adlandırılan yapı çok kalın taş duvarlarla sınırlandırılmış iki mekândan oluşmaktadır ve her iki mekânın göle bakan kenarı Alanya Tersanesi gibi gözlerle göle açılmaktadır (Uysal, 2019b: 150). Kubâdâbâd tersanesi anıtsal büyüklüğü ile Alanya tersanesinden daha büyük gözlere sahiptir ve güney doğu duvarı payandalarla güçlendirilmiştir (Uysal, 2019b: 151).

Şekil 108: Kubâdâbâd Küçük Saray ve Tersane (Çeken, KVMGM Arşivi, Kazılar Arşivi, 160.01.01.42 nolu dosya).

Kubâdâbâd kazılarında, külliyenin güney tarafında, üç mekânlı bir bina ve bunun güneybatısında köşklü hamam yapısı kazılmış olup, bu kalıntıların kuzeyindeki çalışmalar sonucunda, külliyenin inşası sırasında çini ve tuğla fırınlarını içeren bir çeşit şantiye veya atölye alanının oluşturulduğu tespit edilmiştir (Uysal, 2019b :111-154). Külliye'nin güneybatı ve batı tarafındaki kazılarda ise büyük boyutlu çarpık dikdörtgen planda bir bina ile bunun kuzeyinde, bitişiğinde hamamı bulunan ve Batı Köşkü adı verilen bir köşk kalıntıları tespit edilmiştir (Uysal, 2019b: 121).

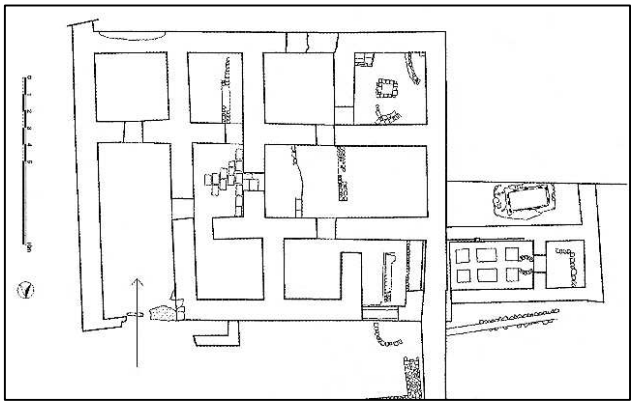

Şekil 109: Kubâdâbâd Sarayı Batı Köşkü ve Hamamı planı (Uysal, 2019b:120).

Saray ve çevresinde yapılan kazı ve yüzey araştırmaları sonucunda, Kubâdâbâd Sarayı'nın güney batısında kısa ömürlü bir şehir kurulduğu, saraya mahsus Gürlevi adında bir bent/baraj bulunduğu, av köşkü ve Kız Kalesi adı verilen adada var olan harabelerin sarayla ilişkili olarak ihya edildiği, göldeki adalar da ve Amanas Dağı eteklerinde, çok sayıda köşkler yapıldığı tespit edilmiştir (Arık (R), 2000).

Şekil 110: Kubâdâbâd Sarayı Gürlevi barajı (Arık(R), 2000: 51).

Beyşehir Gölü'ndeki Kız Kalesi adı verilen ada, yüksek tahribata maruz kalışı nedeniyle, Prof. Dr. Rüçhan Arık başkanlığında yürütülen çalışmaların ilk odağı olmuştur, Arık ve ekibi 5 yıl süre ile Kubâdâbâd Saray Külliyesi'nin iç kalesi gibi olduğunu belirttiği bu adada çalışmıştır (Arık (R), 2000: 188).

1981-1985 yılları arasında kazı çalışmalarının ağırlık noktasını bu adacık oluşturmuştur, adanın ilk defa rölövesi çıkarılmış; kazılarla da, Selçuklu ve öncesi dönemlere ait mimari ile birlikte; taban mozaiği, fresk, sikke, çini, seramik ve diğer küçük buluntular elde edilmiştir (Arık (R), 1987b: 351).

İlk olarak adanın ortasında bulunan tonozlu bir yapı kalıntısından başlayan kazılarda, işlevi tam olarak anlaşılabilen adanın güneybatı ucunda bulunan soyunmalık, ılıklık, külhan gibi bölümleri ve cehennemlik gibi alt yapıları ile kendini gösteren hamam kalıntıları ortaya konulmuştur (Arık (R), 2000: 191). Kız Kalesi Hamamı'nın ılıklık kısmında, ana karadaki külliye ile aynı özellikleri gösteren insitu çiniler bulunmuştur.

Kaledeki kazılar 1986 yılında teknik ve mali ihtiyaçlar nedeniyle bırakılmış (Arık (R), 1987b: 352), ancak 7 yıl sonra kaledeki kazılara devam edilmiş, yeni dönem kazılarında, Kız Kalesi'nin ortasındaki tonozlu yapının da iki katlı bir köşk olduğu tespit edilmiştir (Uysal, 2019c: 189-197).

Şekil 111: Kubâdâbâd Kız Kalesi (Çeken, KVMGM Arşivi, Kazılar Arşivi, 160.01.01.42).

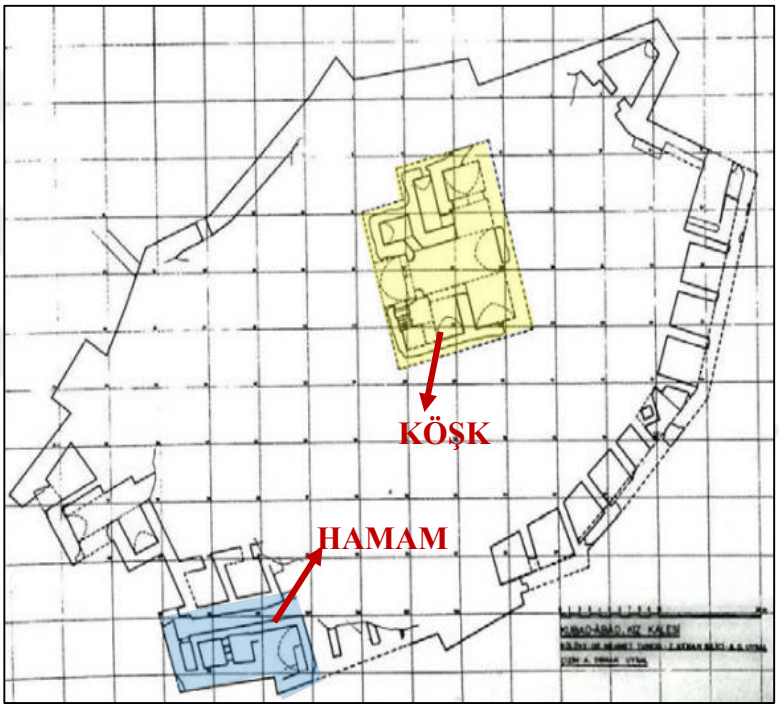

Şekil 112: Kubâdâbâd Kız Kalesi vaziyet planı (Arık (R), 2000: 188).

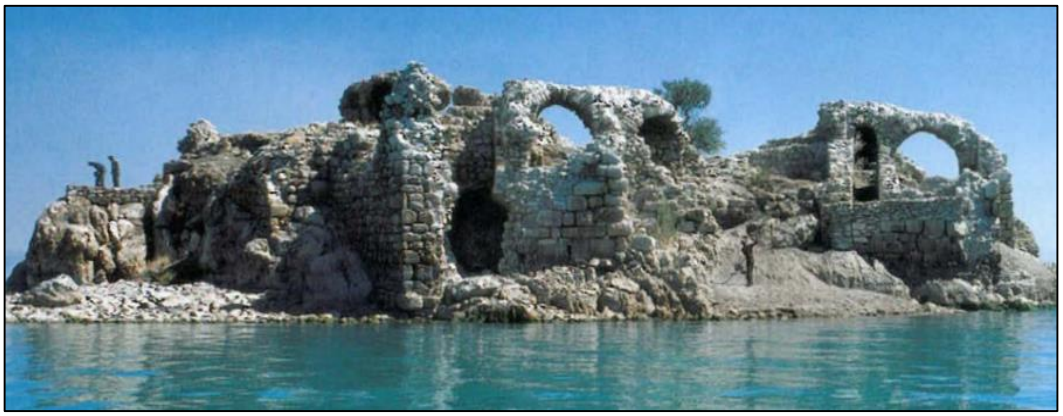

Şekil 113: Kubâdâbâd Kız Kalesi Hamamı (Arık (R), 2000: 191).

Şekil 114: Kubâdâbâd Kız Kalesi Hamamı'nda özgün yerinde bulunan (insitu) sır altı yıldız çini (Arık (R), 2000: 192).

1965-67 yılları arasında üç yıl kazısı yapıldıktan sonra, 1980 yılından günümüze 40 yıllık süreçte kazıları kesintisiz devam eden Kubâdâbâd Külliyesi'nde çok çeşitli taşınır eserler ortaya çıkarılmıştır. Özellikle kazılarda çıkarılan çiniler Konya Karatay Müzesi'nde sergilenmektedir. Örneğin; 2008 yılı kazı çalışmaları kapsamında, 2008 yılında 2002 yılı etütlük depo çinilerinden restorasyon ve konservasyon işlemleri tamamlanan 224 adet yıldız ve haçvari biçimli çini, yine restorasyonu ve konservasyonu tamamlanan 1990 yılı kazısına ait iki cam eşya ve 2008 yılında bulunan yedi adet bakır sikke envanter fişleri hazırlanarak bir tutanakla Konya Müzesi'ne teslim edilmiştir (Arık (R), 2009: 204-205).

Koruma ve onarım çalışmalarının yanı sıra acil müdahale gerektiren kimi bölümlerin geçici konservasyonu yapılmış, Büyük Saray Hamamı'nın güneyinde ortaya çıkarılan bölümün, hamama su dolmasına neden olacak bir arazi yapısına sahip olması sebebiyle üzeri geçici bir örtüyle kapatılmıştır (Arık (R), 2013: 393).

Şekil 115: Kubâdâbâd Kız Kalesi, mozaikli taban (Arık (R), 2000: 198).

Büyük Saray Hamamı'nın dışında köşklü hamamın bazı mekânları, 2. avlunun kuzeyinde yer alan kulenin üzeri de su dolma tehlikesine karşı kapatılmış, bazı duvarların üzerine koruma amaçlı, çamur harçlı geçici kuru duvarlar örülmüş, Büyük Saray'ın batı surunda ve 2. avluda daha önceden ortaya çıkarılan fresklerin konservasyonu gerçekleştirilmiştir (Arık (R), 2013: 393).

2012 yılında "Uzaktan Algılama" ve diğer tekniklerle ören yerinin otuz altı bölgesinde jeofizik araştırmalar yapılarak birçok yapı kalıntı tespit edilmiştir (Arık (R), 2013: 394).

Kubâdâbâd kazısı 2017 yılı çalışmaları kapsamında ören yeri içerisinde basit bazı onarım ve çevre düzenlemeleri gerçekleştirilmiş; geçmiş kazı dönemlerinde ören yerinin farklı noktalarında kümelenen moloz taş yığınlarının bir kısmı kaldırılmıştır (Çeken, Yavaş ve Bozkurt, 2019: 708).

Kubâdâbâd Külliyesi'nin etrafı tel çit ile çevrilerek, bilgilendirme levhaları konulmuştur. Restorasyon ve Çevre Düzenleme projeleri hazırlanmakla birlikte henüz uygulamaya geçilmemiştir. Bununla birlikte Kubâdâbâd'a ilişkin herhangi bir koruma amaçlı imar planı hazırlanmamıştır (KVMGM Arşivi, 160.01.01.42 nolu dosya).

2014 yılında Saray Külliyesi'nin bulunduğu taşınmaz; "yapılacak uygulamalar öncesi ilgili Koruma Kurulundan izin alınması ve bu hususta tapu kaydına şerh düşülmesi, ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığı bilim ekiplerince kazı, araştırma ve koruma çalışmalarının sürdürülmesi kaydıyla" Büyük ve Küçük Saray binalarının restorasyon çalışmaları için T.C. Cumhurbaşkanlığı bünyesindeki Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı'na tahsis edilmiştir (KVMGM Arşivi, 160.01.01.42 nolu dosya).

Kazı çalışmaları sonrasında ortay çıkarılan mimari kalıntıların rölöveleri ve fotoğrafları alındıktan sonra bazı yerler koruma amaçlı olarak kapatılmış, ortaya çıkarılan buluntular temizlik ve restorasyonları yapıldıktan sonra tasniflenip listelenmiş, envanterlik eserler Konya Müze Müdürlüğüne teslim edilmiş, etütlük eserler ise kazı evi deposuna kaldırılmıştır (Arık (R), 2013: 394; Çeken, Yavaş ve Bozkurt, 2019: 709).

Yayın ve arşiv amaçlı olarak gerçekleştirilen fotoğraflama, çizim, günlük rapor ve notlarla elde edilen verilerin kayıt altına alınması gibi belgeleme çalışmaları yanı sıra, ele geçirilen çini buluntuların temizliği, seramiklerin tümlenmesi, kazı evi deposunda bulunan diğer etütlük eserler üzerinde çizim, fotoğraflama ve tasnif gibi çalışmalar da yapılmaktadır (Çeken, Yavaş ve Bozkurt, 2019: 709).

Şekil 116: Kubâdâbâd Büyük Saray, sır altı duvar çinileri, Konya Karatay Müzesi (Arık (R), 2000: 73).

Bu çiniler sekizgen yıldız ve haç biçiminde levhalar halinde 2 m. yüksekliğe kadar tüm duvarları kaplamış, ayrıca aralarına yer yer de dört köşe levhalar da yerleştirilmiştir (Arık, 2000: 73).

Şekil 117: Konya Kubâdâbâd Büyük Saray'da bulunan çini, Konya Karatay Müzesi. (Arık (R), 2000: 78).

2.2.6.4. Yayın Çalışmaları

Kazı başkanlarınca kazı sonuçları toplantılarında yapılan bildirilere üçüncü bölümde ayrıca yer verilecek olup Kubad Abad Kazısına ilişkin başlıca yayın çalışmaları aşağıdaki gibidir:

ORAL M. Z. (1949), "Kubâdâbâd bulundu". *Anıt.* 1 (10), 2.

ORAL M. Z. (1953). "Kubad Abad nasıl bulundu". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 11 (2-3), 171-179.

ORAL M. Z. (1953). "Kubad Âbâd çinileri". *Belleten (Türk Tarih Kurumu).* XVII (66)**,** 209-210.

OTTO-DORN, K. ve ÖNDER, M. (1965). "Kubad-Âbâd kazıları 1965 yılı ön raporu". *Arkeoloji Dergisi.* XIV (1-2), 237-248.

ÖNDER M. (1968). "Kubad-Abad Sarayları kazılarında yeni bulunan resimli dört çini". *Sanat Tarihi Yıllığı.* (2), 116-121.

OTTO-DORN, K. (1969). "Bericht über die grabung in Kobadabad 1966". *Archaeologischer Anzeiger Des Deutschen Institutes.* (IV), 170-183.

ARIK, R. (2000). *Kubad Abad: Selçuklu saray ve çinileri.* İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

ARIK, R. (2017). *Selçuklu sarayları ve köşkleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi.

YAVAŞ, A. ve KOÇYİĞİT, O. (ed.). (2019). *Beyşehir Gölü kıyısında bir Selçuklu sitesi: Kubad Abad.* Konya: Kültür A.Ş.

2.2.7. Muğla, Milas, Beçin Kalesi Kazısı

2.2.7.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi

Muğla ilinin Milas ilçesi sınırlarında yer alan Menteşeoğulları Beyliği'ne bir dönem başkentlik yapmış olan Beçin (Peçin) alçak bir plato ve çevresinde kurulmuştur (Akarca, 197: 1). Beçin; kale, sur içi şehir ve vadinin dışında Kepez'deki mahalle olmak üzere üç kısımdan oluşmaktadır (Akarca,197: 24).

Kale ve kentin tamamına yakını, "Beylikler Döneminde" bu bölgede hâkimiyet sürmüş olan Menteşeoğulları Beyliği tarafından 14. yüzyıl sonu ve 15. yüzyıl başlarında kurulmuş olup, Osmanlı Döneminde de pek değişikliğe uğramamıştır (Arık (M. O.), 1983: 307).

Şekil 118: Muğla İli, Milas İlçesi, Beçin Kalesi konumu (Muğla İli Haritası, 2019).

2012 yılında UNESCO Geçici Miras Listesi'ne alınan Beçin'de (UNESCO Tentative Lists, 2020) ilk yaşamın nasıl ve hangi dönemde başladığına ilişkin olarak, ilk çağlara ilişkin sistemli kazıların yapılmaması, Roma ve Bizans yazılı kaynaklarında adının geçmemesi gibi nedenlerle belirsizliğini korumakta olup; 1953 yılında bölgedeki yol çalışmaları sırasında ortaya çıkan mezarlar (Akarca, 197: 1). Arkaik Dönemi, 2007 yılında bayrak direği için yapılan kazıda ortaya çıkan küp mezar ise Beçin'in tarihini Tunç Çağına kadar götürmüştür (Ünal, 2018: 19).

İzmir 2 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 31.01.1992 tarih ve 2455 sayılı kararı ile Beçin'in arkeolojik sit alanı olarak tescil edilmesine ve sit sınırlarının tespiti için gerekli çalışmaların yapılmasına karar verilmiş olup, aynı Kurul'un 16.02.1984 tarih ve 3840 sayılı kararı ile de Beçin'in sit sınırları belirlenmiştir (KVGM Arşivi, 160.01.01.48 nolu dosya).

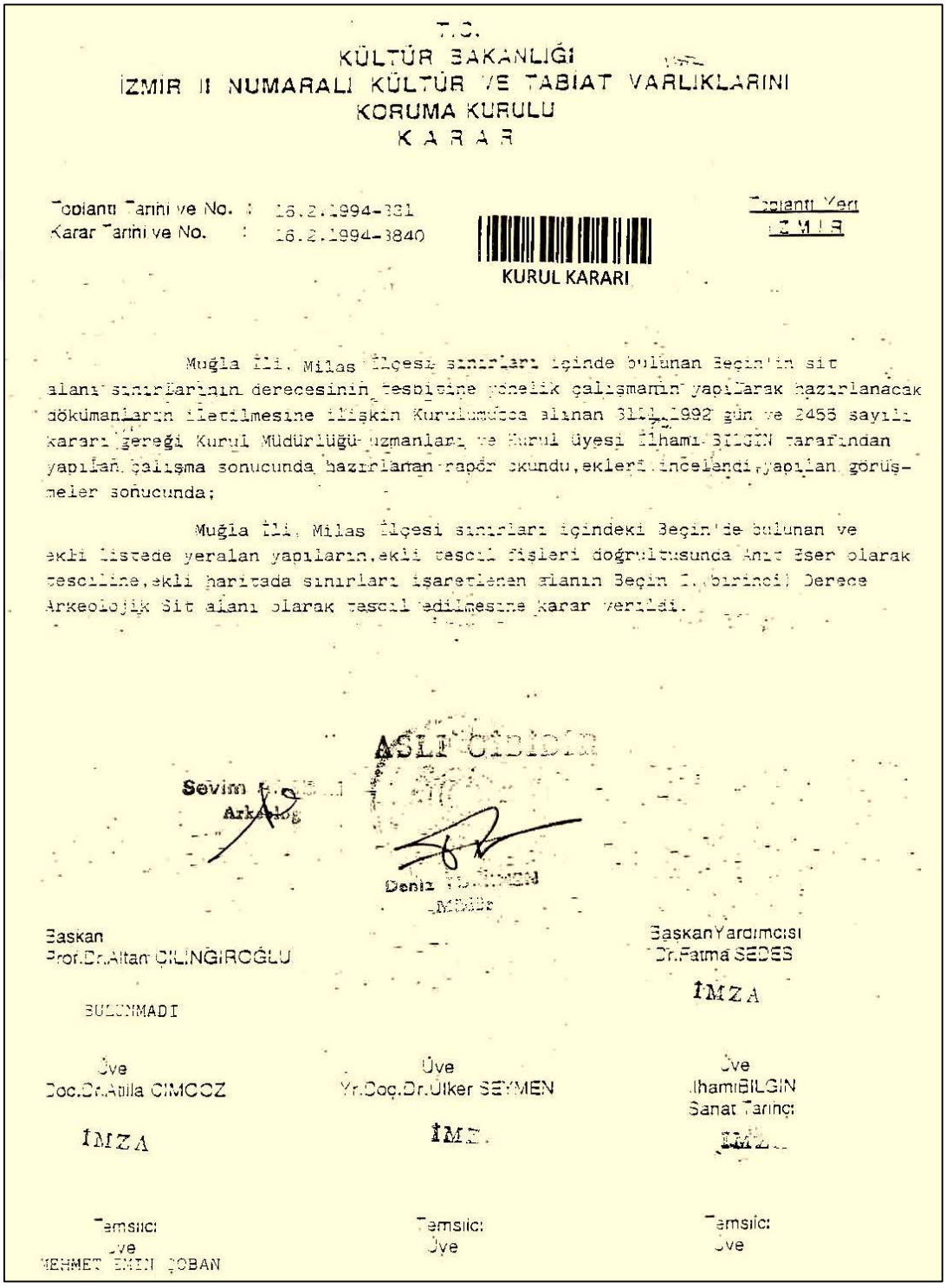

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
İZMİR II NUMARALI KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KURULU
K A R A R

Toplantı Tarihi ve No. : 16.2.1994-331
Karar Tarihi ve No. : 16.2.1994-3840

KURUL KARARI

Toplantı Yeri
İZMİR

Muğla İli, Milas İlçesi sınırları içinde bulunan Beçin'in sit alanı sınırlarının derecesinin tesbitine yönelik çalışmanın yapılarak hazırlanacak dökümanların iletilmesine ilişkin Kurulumuzca alınan 31.1.1992 gün ve 2455 sayılı kararı gereği Kurul Müdürlüğü uzmanları ve Kurul üyesi İlhami BİLGİN tarafından yapılan çalışma sonucunda hazırlanan rapor okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonucunda;

Muğla İli, Milas İlçesi sınırları içindeki Beçin'de bulunan ve ekli listede yeralan yapıların, ekli tescil fişleri doğrultusunda Anıt Eser olarak tescilline, ekli haritada sınırları işaretlenen alanın Beçin I. (birinci) Derece Arkeolojik Sit alanı olarak tescil edilmesine karar verildi.

ASLI GİBİDİR

Sevim [illegible]
Arkeolog

Deniz [illegible]
Mimar

Başkan
Prof.Dr.Altan ÇILINGİROĞLU

BULUNMADI

Başkan Yardımcısı
Dr.Fatma SEDES
İMZA

Üye
Doç.Dr.Atilla ÇİMÇOZ
İMZA

Üye
Yr.Doç.Dr.Ülker SEYMEN
İMZA

Üye
İlhamiBİLGİN
Sanat Tarihçi
İMZA

Temsilci:
Üye
MEHMET EMİN ÇOBAN

Temsilci:
Üye

Temsilci:
Üye

Şekil 119: Beçin Kalesi tescil kararı (KVMGM Arşivi, 16.01.01.48 nolu dosya).

Şekil 120: Beçin Kalesi (https://mugla.ktb.gov.tr/TR-177908/becin-kalesi.html).

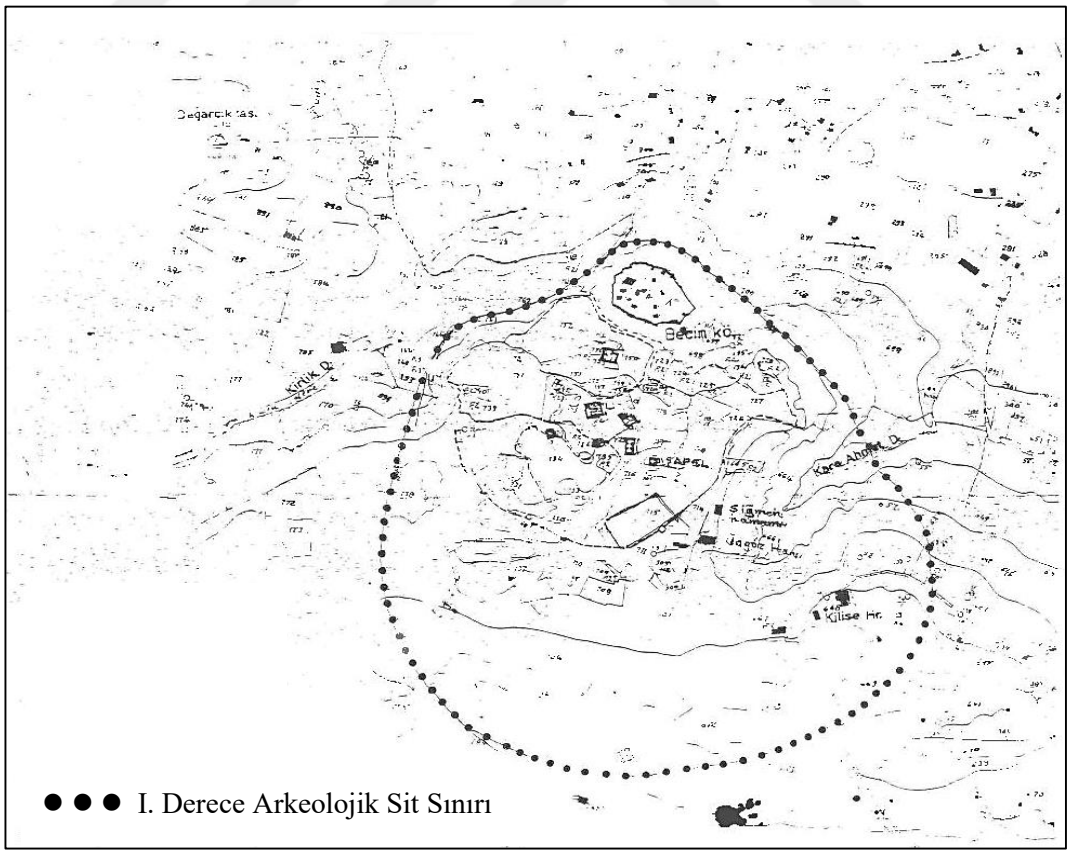

Şekil 121: Beçin Kalesi sit haritası (KVMGM Arşivi, 16.01.01.48 nolu dosya).

2.2.7.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi

Beçin'de ilk kazı çalışmaları, Milas-Ören arasındaki karayolunun yapımı sırasında iş makinelerinin kale eteklerinde açığa çıkardığı mezarlardan iki tanesinin Milas Milli Eğitim Memurluğunca kazılması sonrasında, 1965 yılında Aşkıdil Akarca tarafından İstanbul Üniversitesi'nin desteğiyle bu mezar alanında yapılmıştır (Akarca, 1971: 1). Bakanlar Kurulu'nun 08.08.1974 tarih ve 8732 sayılı kararı doğrultusunda 1974 yılı itibariyle Prof. Dr. M. Oluş Arık başkanlığında yürütülen kazı çalışmaları (Arık (M. O.), 1983: 37), 1984 yılında sonlanmıştır (KVGM Arşivi, 160.01.01.48 nolu dosya).

1995 yılında Milas Müze Müdürlüğü denetiminde Prof. Dr. Hüseyin Rahmi Ünal danışmanlığında yeniden başlanan Beçin kazıları, 1997 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile Ünal başkanlığında yürütülmesine izin verilmiş, kazılar 2009 yılı itibariyle sonlanmıştır (Ünal, 2018: 11).

Bakanlar Kurulu'nun 12.07.2010 tarih ve 2010/708 sayılı kararı ile de Beçin Kalesi'nde kazıların Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Pamukkale Üniversitesi adına Prof. Dr. Kadir Pektaş başkanlığında yürütülmesine izin verilmiştir (KVMGM Arşivi, 160.01.01.48 nolu dosya).

12/7/2010 Tarihli ve 2010/ 708 Sayılı
Kararnamenin Eki

(I) SAYILI LİSTE

KAZI YERİ	KAZI BAŞKANI	KAZININ ADINA YAPILDIĞI KURUM
Muğla İli, Milas İlçesi, Beçin Kalesi	Prof. Dr. Kadir PEKTAŞ	Kültür ve Turizm Bakanlığı, Pamukkale Üniversitesi
Bitlis İli, Merkez İlçe, Bitlis Kalesi	Yrd. Doç. Dr. Gülsen BAŞ	Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Kırklareli İli, Demirköy İlçesi, Fatih Dökümhanesi	Yrd. Doç. Dr. Nurcan YAZICI	Kültür ve Turizm Bakanlığı, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Şekil 122: Beçin Kalesi Bakanlar Kurulu kararı eki liste (KVMGM Arşivi, 160.01.01.48 nolu dosya).

2.2.7.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

1965 yılında Aşkıdil Akarca tarafından karayolu çalışmasıyla açığa çıkan mezarlık alanında gerçekleştirilen araştırma ve deneme kazılarında, Son Geometrik Çağ'dan 4. yüzyıla kadar tarihlenen çeşitli mezar yapıları açığa çıkartılmıştır (Akarca, 1971: 1).

Üç adet Geometrik, bir adet Sub-Geometrik mezar açığa çıkartılan bu mezarlık alanı Batı Anadolu'da Geometrik ve Sub-Geometrik döneme ait keramik veren ve yeri belirli olan ilk mezarlık olma özelliğindedir (Akarca, 1971: 1-2).

Bu kazılarda, ayrıca, bir adet Hellenistik Dönem mezarı ile iki adet fibula tipi mezar da açığa çıkartılmış (Akarca, 1971: 9-10). Beçin Kalesi ve çevresinde de küçük çaplı yüzey araştırmaları yapılmıştır (Akarca, 1971).

1974 yılından itibaren Prof. Dr. M. Oluş Arık başkanlığında başlayan kazılarda; Kaleönü, cami, türbe ve arasındaki bölge, Seymenlik Hamamı, Emir Avlusu, halkın "Deve Damı" olarak adlandırdığı yapı ve benzeri alanlarda çalışılmıştır (Arık (M. O.), 1983).

Kazıların son yılı olan 1984 yılında ise daha önce kazısı yapılmış olan yapıların rölövesinin çıkartılması ve 1974 yılından itibaren yapılan kazıların toplu halde ele alınarak bir yayına dönüştürülmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır (Arık (M. O.), 1985).

Rölöve çalışmaları için, sarnıç, kalenin güneyindeki türbe kalıntısı, Büyük Hamam, Konak Hamamı, Ahmet Gazi Medresesi'ni batısındaki kalıntılar, sebil, Karapaşa Medresesi, Yelli Hamam, Yelli Cami ve Yelli Medrese'nin temizlikleri yapılarak ön krokileri alınmış; Yelli Hamam, Yelli Medrese ve Karapaşa Medresesi'nin rölöve almak için uygun bir halde olmaması dolayısıyla kazısı yapıldıktan sonra, anılan tüm yapıların rölöveleri çıkartılmıştır (Arık (M. O.), 1985: 657-659).

Prof. Dr. Hüseyin Rahmi Ünal başkanlığında yürütülen kazılarda ilk olarak Ahmed Gazi Medresesi ile başlanmış olup, Medrese ile birlikte 1995-2009 arasında; Bey Konağı, Bey Hamamı, Büyük Hamam (Ahmed Gazi Hamamı), Mültezim Evi, Sofuhane, Orhan Gazi Cami (Ulu Cami), Ahmed Gazi İmareti, Kubbeli Çeşme, Orman Tekkesi, II-III nolu Türbeler, Seymenlik Zaviyesi ve Menteşe Mezarlığı çalışılmıştır (Ünal, 2018).

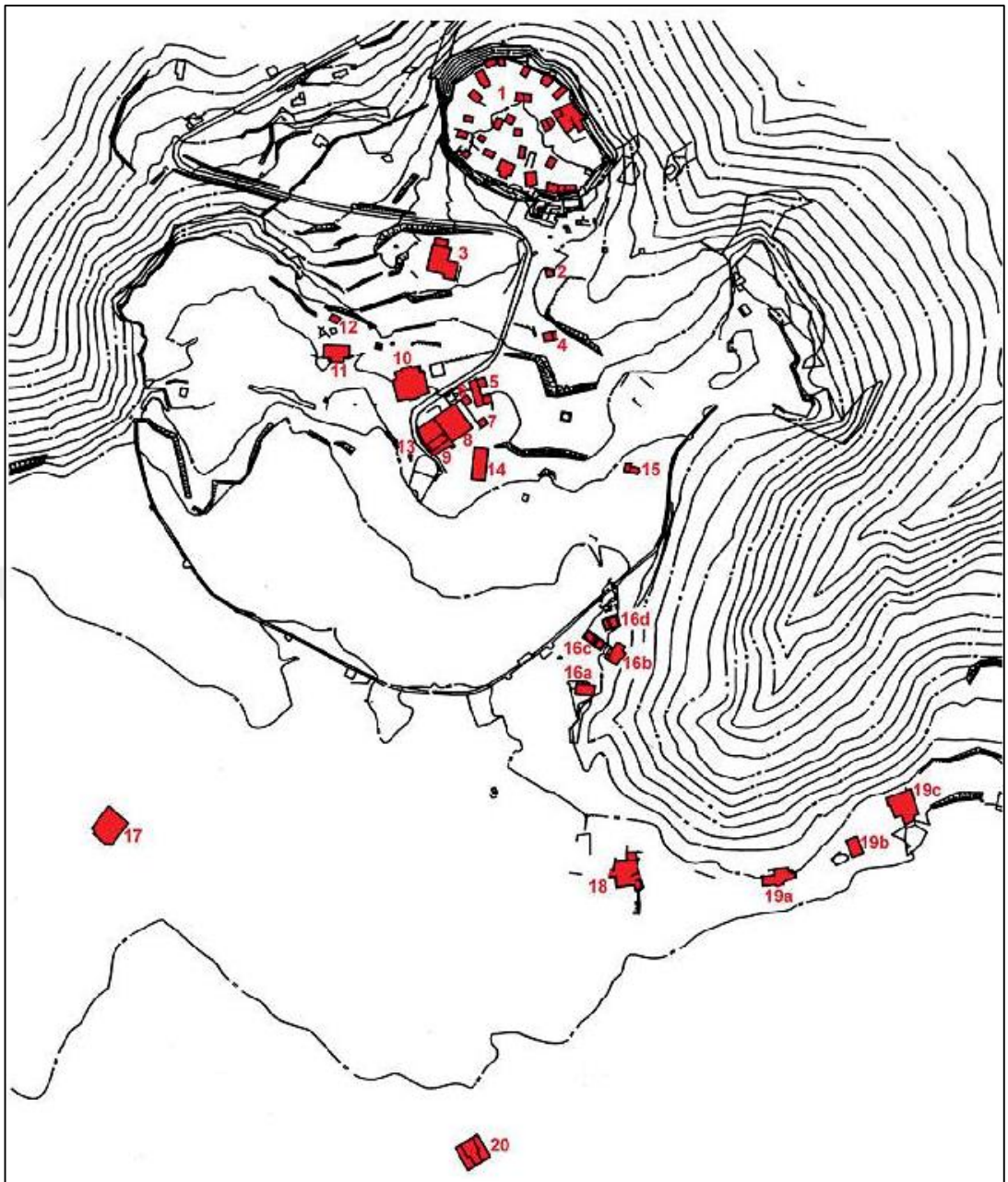

Şekil 123: Beçin Kalesi vaziyet planı (Ünal, 2018:17).

1995 yılında kazı çalışmaları başlanan Ahmed Gazi Medresesi, Beçin'in ayakta kalan ve bir kitabesi bulunan tek yapısı (Ünal, 2018: 38) ve ana eyvanı bir kubbe ile örtülü en erken tarihli örneği (Ünal, 2018: 45) olan Medrese'nin kitabesinde yapım emrinin 777 (1375-1376) yılında Ahmed Gazi tarafından verildiği belirtilmektedir. Burada yapılan kazı çalışmalarında doğu cephesine sonradan eklenmiş bir çeşme yapısı da açığa çıkartılmıştır (Ünal, 2018: 39).

Şekil 124: Beçin Kalesi, A. Gazi Medresesi kazı öncesi (Ünal, 2018: 39).

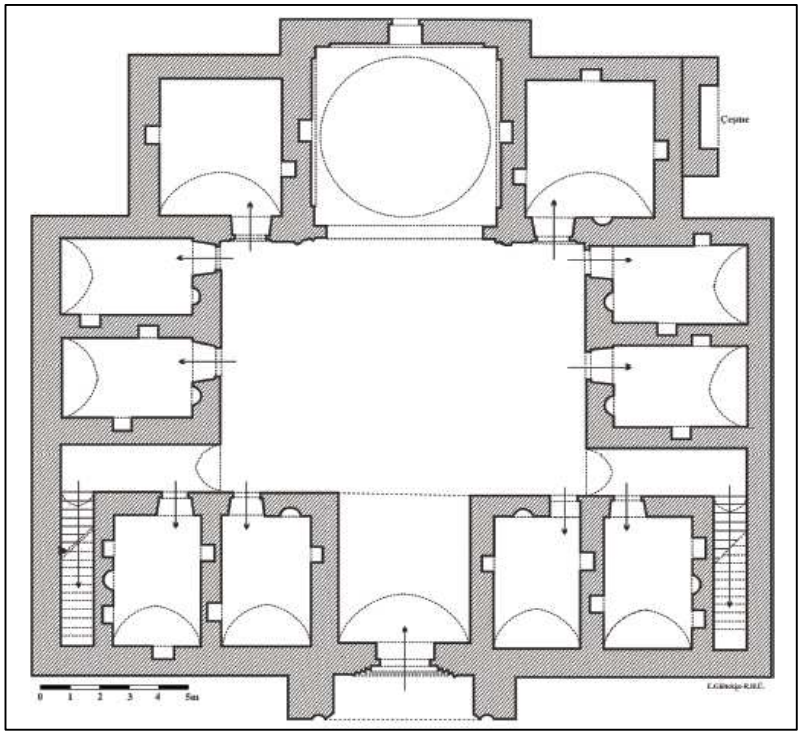

Şekil 125: Beçin Kalesi A. Gazi Medresesi planı (Ünal, 2018: 40).

Şekil 126: Beçin Kalesi A. Gazi Medresesi restorasyon sonrası (Ünal, 2018: 39).

1997 yılı kazılarında Bey Konağı ve Büyük Hamam adı verilen iki yapıda çalışılmış (Ünal, 2000:139) olup, Bey Konağının çıkartılan duvar yüksekliği 50-60 cm civarında olmuştur (Ünal, 2000: 153). Bey Konağı yakınındaki Bey Hamamı'nın ise duvarlarının dağılabileceği endişesi ile 1997 yılında tam olarak açılmamış, konağın duvarlarının konservasyonu yapılmıştır (Ünal, 2000: 153).

Şekil 127: Beçin Kalesi Bey Hamamı (Ünal, 2018: 81).

Şekil 128: Beçin Kalesi Bey Konağı, 2017 yılı (Ünal, 2018: 177).

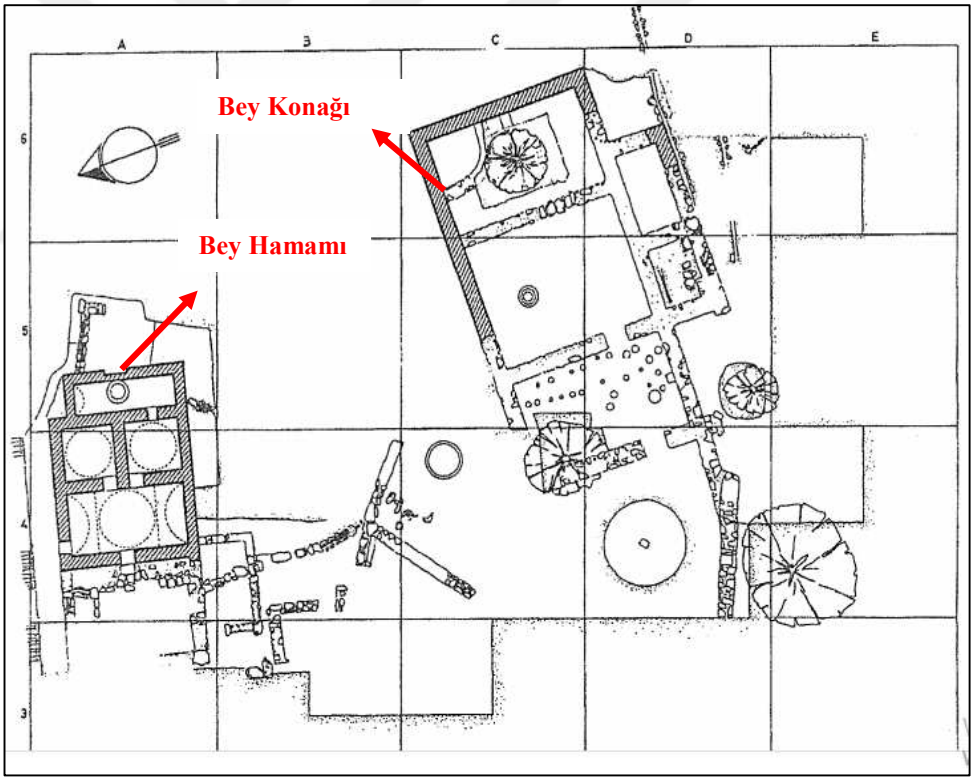

Şekil 129: Beçin Kalesi Bey Konağı ve Bey Hamamı (Ünal, 2018: 16).

1997 kazı sezonunda, çevresinde yüzeyde bir yapı kalıntısı bulunmayan Büyük Hamam'da çalışılmış, hamamın soyunmalık dışında diğer duvarları sağlam olup, üst örtüsü tamamen yok olmuştur, ancak mermer zeminine sağlam bir şekilde ulaşmak mümkün olmuştur (Ünal, 2000: 142-143).

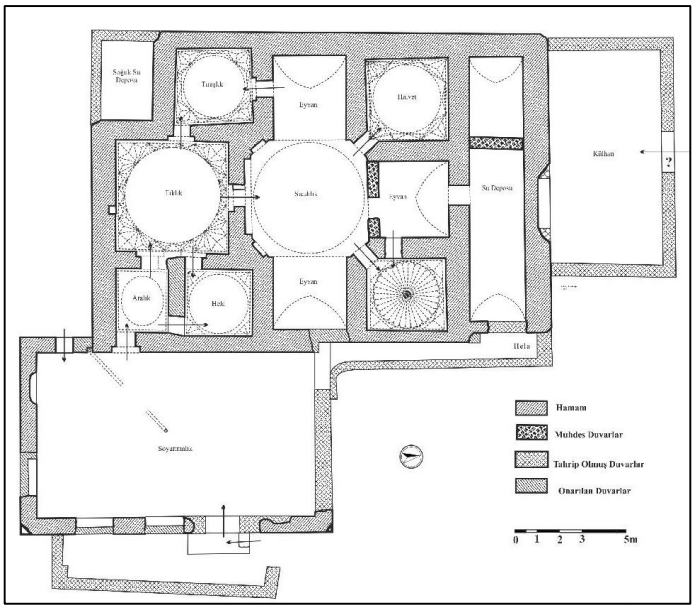

Şekil 130: Beçin Kalesi Büyük Hamam kazı sonrası rölöve (Ünal, 2018: 60).

Şekil 131: Beçin Kalesi Büyük Hamam sıcaklık kuzey eyvanı (Demiralp, 2018: 74).

Şekil 132: Beçin Kalesi Büyük Hamam soyunmalık (Ünal, 2018: 64).

Ahmed Gazi Medresesi'nin karşısında yer alan Orhan Cami'nde kazı çalışmaları 1999 yılında başlanmıştır (Ünal, 2018: 25). Bu alanda yapılan kazılarda Cami ile birlikte çevresindeki yapılar da açığa çıkartılmıştır (Ünal, 2018).

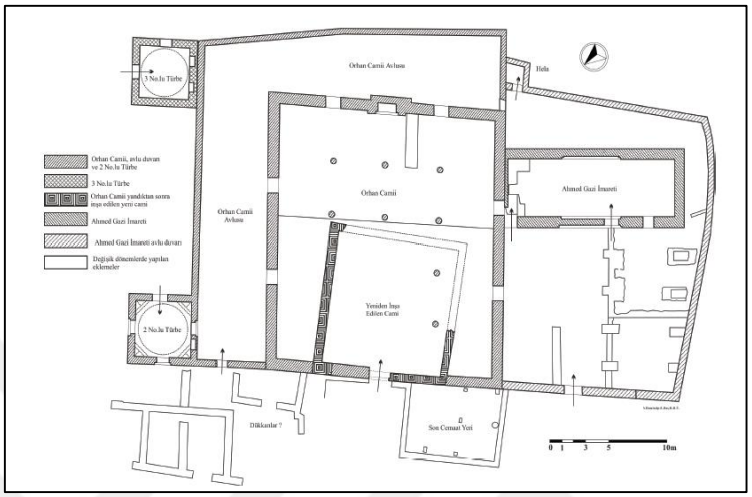

Şekil 133: Beçin Kalesi Orhan Cami ve çevresi planı (Ünal, 2018: 26).

Şekil 134: Beçin Kalesi Orhan Cami (Ünal, 2018: 27).

2000 yılında Orhan Cami bitişiğinde inşa edilmiş olan Ahmed Gazi İmareti'nin kazı ve temizlik çalışmaları yapılmış, imaret çevresindeki mezarlar kaldırılmış, duvarları açığa çıkartılmıştır (Ünal, 2018: 99).

Duvarları kesme taşla kaplı imaret yaklaşık 70 m^2 büyüklüğünde bir alana sahip olup, kazılarda üst örtüsü hakkında bir veri elde edilememiştir (Ünal, 2018: 102).

Şekil 135: Beçin Kalesi Ahmed Gazi İmareti (Ünal, 2018: 101).

Şekil 136: Beçin Kalesi II nolu türbe (Ünal, 2018: 187).

2000 yılında Beçin Kenti'nin dış surları ile İç Kale surları arasındaki makilik alanda Orman Tekkesi olarak adlandırılan yapı kalıntılarına rastlanılmış ve burada çalışmalara başlanmıştır (Ünal, 2018: 52).

Tekkenin plan ölçüleri yaklaşık 20x24 m büyüklüğünde (Ünal, 2018:54). Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi medrese plan tipolojisine sahip Orman Tekkesi'nin sadece duvarlarının alt kısmı günümüze ulaşmış, üst örtüsüne ilişkin bir veri (Ünal, 2018: 57) ve inşa tarihi hakkında bilgi veren bir kitabe (Ünal, 2018: 59) elde edilememiştir.

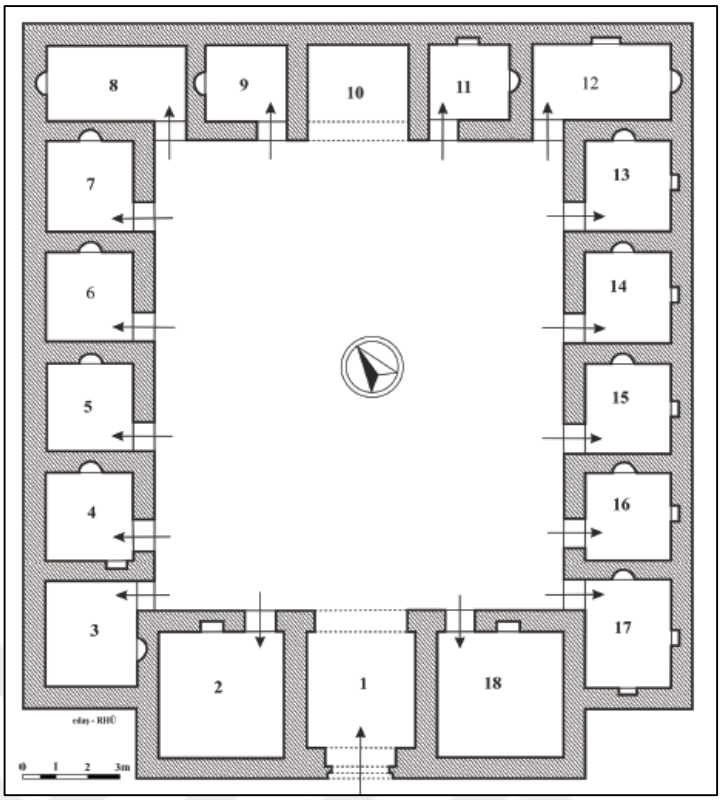

Şekil 137: Beçin Kalesi Orman Tekkesi planı (Ünal, 2018: 53).

Şekil 138: Beçin Kalesi Orman Tekkesi kazı sonrası görünüm (Ünal, 2018: 54).

Beçin kazılarında Bey Konağı, Bey Hamamı, Büyük Hamam (Ahmed Gazi Hamamı), Mültezim Evi, Sofuhane, Kubbeli Çeşme, Seymenlik Zaviyesi ve Menteşe Mezarlığı kazılarak bu alanların planları çıkartılmıştır (Ünal, 2018).

Surların dışında yer alan ve ilk olarak M. Oluş Arık döneminde kazısı yapılan Seymenlik Zaviyesi yapısı çevresinde kazılara başlanmış, moloz ve toprak temizliği yapılmıştır (Ünal, 2018: 106). Zaviye kazısında, mescit, hazire, türbe ve farklı amaçlarla kullanıldığı düşünülen mekânlara ulaşılmıştır (Ünal, 2018: 106-131).

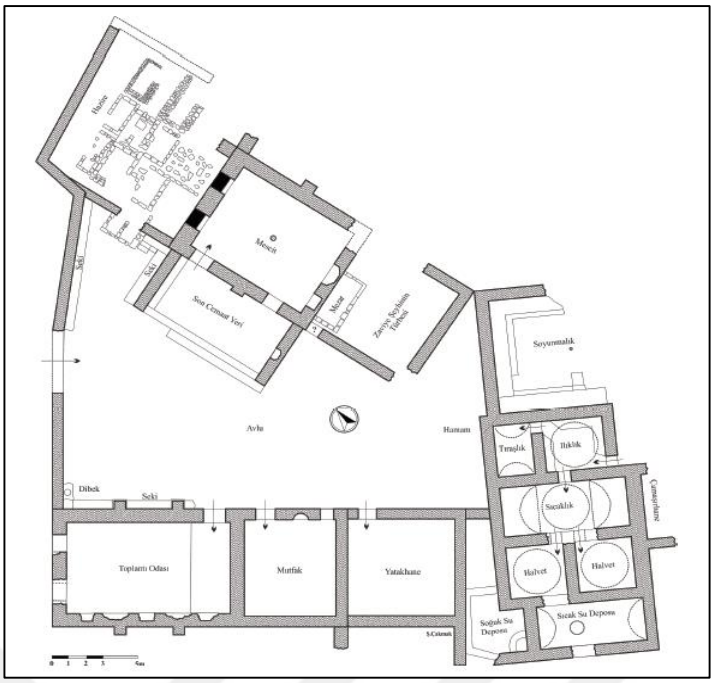

Şekil 139: Beçin Kalesi Seymenlik Zaviyesi planı (Ünal, 2018: 108).

Beçin kazılarının önemli bir alanı da bir Ortaçağ mezarlığı olan Menteşe Mezarlığı ölü gömme geleneği açısından önem arz etmektedir (Ünal, 2018: 197). Mezarlık alanının dış duvarları kesme taşla örülü olup, içerisinin sonradan toprakla doldurulduğu, cesedin İslam geleneğine uygun olarak yüzü kıbleye dönük şekilde dolgu toprağa defnedildiği ancak üzerinin toprakla örtülmediği, Bizans geleneğinde olduğu gibi kayrak taşı ile kaplandığı görülmüştür (Ünal, 2018: 197).

Şekil 140: Beçin Kalesi Menteşe Mezarlığı (Ünal, 2018: 195).

Şekil 141: Beçin Kalesi kazı alanı genel görünüm (Ünal, 2018: 16).

2010 yılı itibariyle Beçin kazıları Prof. Dr. Kadir Pektaş başkanlığında yeniden başlamış, ilk yıl Yelli Medrese ve Menteşe Mezarlığında çalışılmış (Pektaş, 2015: 895), 2011 yılında Seymenlik Kapısı'nda başlayan çalışmalar 2011-17 arasında süreklilik içinde devam etmiştir (Pektaş, 2019: 508).

2010 yılında kazı çalışmaları başlanan Cami ve Hamamı da içeren bir kompleksin parçası olan Yelli Medresesi, orta avluya açılan üç eyvanlı plan tipine, Ahmed Gazi Medresesi ile aynı dönem özellikleri ve bezer yapım tekniklerine sahiptir (Pektaş, 2015: 895).

Şekil 142: Beçin Kalesi Yelli Medrese, giriş eyvanı ve hücreler (Pektaş, 2015: 97).

Her ikisi de kare planlıdır ve merdiven konumu ile hücre ve sınıfların pozisyonu birbirine benzer olmakla birlikte, Yelli Medrese üç adet eyvana sahip olması ve bu eyvanlarından birinin çok büyük olması ile Ahmed Gazi Medresesi'nden ayrışmaktadır (Pektaş, 2015: 895).

2013 yılı çalışmaları, Seymenlik Kapısı'nın çevresinde yeni açılan açmalarla devam etmiş, açığa çıkartılan mekânlarda sikkeler, çivi, sırlı-sırsız seramikler elde edilmiş, Yelli Medrese, Ahmed Gazi Çeşmesi ve Seymenlik Zaviyesi'nde konservasyon ve restorasyon çalışmaları sürdürülmüştür. (Pektaş, 2017: 468) Ayrıca İç Kale surlarının restorasyonu yapılana kadar geçici konservasyonu yapılarak surların iç kısmı orijinal dokuya uygun malzeme ile 1 metre yükseltilmiştir (Pektaş, Cirtil ve Sarıdikmen, 2017: 467).

Şekil 143: Beçin Kalesi Ahmed Gazi Çeşmesi restorasyon öncesi ve sonrası (Pektaş, Cirtil ve Sarıdikmen, 2017: 475).

Şekil 144: Beçin Kalesi Yelli Medrese güçlendirme sonrası. (Pektaş, Cirtil ve Sarıdikmen, 2017: 474).

Seymenlik Kapısı kazıları 2014 ve 2015 yıllarında da devam etmiş, 2015 yılında ayrıca çevre düzenleme ve ziyaretçi karşılama merkezi projesi kapsamında yerinde yapılan uygulamalar takip edilmiştir (Pektaş, 2017).

Şekil 145: Beçin Kalesi ziyaretçi karşılama merkezi (Pektaş, 2017: 464).

Şekil 146: Beçin Kalesi çalışılan plan kareler (Pektaş, 2017: 462).

2016 yılında, Seymenlik Kapısı ile karşılama merkezinin kuzeyindeki surlarda, asfalt yol-iç kale doğrultusunda kazı yapılmış, surun her iki yöndeki sınırları tespit edilerek, kare kaide üzerine oturan yarım daire biçimli bir burç ortaya çıkartılmıştır (Pektaş, 2018: 239-241).

2017 yılında Seymenlik kapısında büyük bir yapı kompleksine ait olabileceği değerlendirilen mekânlar açığa çıkartılmış (Pektaş, 2018: 508), İç Kale kazılarında seviye indirme çalışmaları yapılmış, daha önceki kazılarda elde edilen Orta Kalkolitik döneme ait seramiklerin bir benzerleri bulunmuştur (Pektaş, 2018: 509).

Yine bu dönemde Yelli Cami'nin geçici sağlamlaştırması ile karşılama merkezi kazılarında ortaya çıkan hamam ile Menteşe Mezarlığı ve Mezarlık Zaviyesi'nin konservasyonu yapılmıştır (Pektaş, 2018: 510).

2.2.7.4. Yayın Çalışmaları

Kazı başkanlarınca kazı sonuçları toplantılarında yayınlanmış bildirilere üçüncü bölümde yer verilecek olup, Beçin kazılarına ilişkin yapılan başlıca yayın çalışmaları aşağıdaki gibidir:

AKARCA, A. (1971). "Beçin altındaki Eski Çağ mezarlığı". *Belleten (Türk Tarih Kurumu)*. XXXV(137), 1-37.

ÜNAL, H. R. (1998). "Beçin 1995 kazısı". *Sanat Tarihi Dergisi*. 9 (9), 135-149.

ÜNAL, H. R. (2000). "Beçin 1996 kazısı". *Sanat Tarihi Dergisi.* 10 (10), 123-138.

ÜNAL, H. R. (2000). "Beçin 1997 kazısı". *Sanat Tarihi Dergisi.* 10 (10), 139-156.

ÜNAL, H. R. (2001). "Beçin 1998 kazısı". *Sanat Tarihi Dergisi.* 11 (11), 183-204.

ÜNAL, H. R. (2003). "Beçin 1999 kazısı". *Sanat Tarihi Dergisi.* 12 (12), 127-153.

GÖK, S. (2004). "2000 yılı Beçin Kazısı'nda bulunan cam kandil hakkında". *Sanat Tarihi Dergisi.* 13 (1), 33-41.

ÜNAL, H. R. (2004). "Beçin 2000 kazısı". *Sanat Tarihi Dergisi.* 13 (1), 129-167.

ÜNAL, H. R. ve Demir A. (2004). "Beçin 2001 kazısı". *Sanat Tarihi Dergisi.* 13 (1), 139-183.

ÜNAL, H. R., DEMİR A., DEMİRALP Y., ÇAKMAK, Ç. ve TEOMAN, G. (2005). "Beçin 2002 kazısı". *Sanat Tarihi Dergisi.* 14 (1), 337-373.

ÜNAL, H. R., ÇAKMAK, Ş., DAŞ, E., DEMİR A. ve TEOMAN, G. (2005). "Beçin 2003 kazısı". *Sanat Tarihi Dergisi*. 14 (2), 125-186.

ÜNAL, H. R., ÇAKMAK, Ş., DAŞ, E., DEMİR A. ve TEOMAN, G. (2006) "Beçin 2004 kazısı". *Sanat Tarihi Dergisi.* 15 (2), 89-128.

ÜNAL, H. R., ÇAKMAK, Ş., DAŞ, E., DEMİR A. ve TEOMAN, G. (2007). "Beçin 2005 kazısı". *Sanat Tarihi Dergisi.* 16 (1), 109-164.

ÜNAL, H. R., DEMİR A. ve TEOMAN, G. (2007). "Beçin 2006 kazısı". *Sanat Tarihi Dergisi.* 16 (2), 91-147.

ÜNAL, H. R., DEMİR A. ve TEOMAN, G. (2008). "Beçin 2007 kazısı*". Sanat Tarihi Dergisi.* 17 (1), 105-149.

ÜNAL, H. R., DEMİR A. ve TEOMAN, G. (2008). "Beçin 2008 kazısı". *Sanat Tarihi Dergisi.* 17 (2), 129-170.

GÖK GÜRHAN, S. (2009). "1995-2009 yılları arasında Beçin Kazılarında ortaya çıkarılan seramiklerin değerlendirilmesi". *Sanat Tarihi Dergisi*. 18 (2), 45-70.

ÜNAL, H. R., DEMİR A. ve TEOMAN, G. (2009). "Beçin 2009 kazısı". *Sanat Tarihi Dergisi.* 18 (1), 99-138.

ÜNAL, H. R. (2013). *Beçin kazılarının 15 yılı (1995-2009).* Muğla: Muğla Büyükşehir Belediyesi.

PEKTAŞ, K. (2015). "The Beçin-Yelli Madrasah". *SOMA 2011-proceedings of the 15th symposium on Mediterranean archaeology, Held at the University of Catania 3–5 March 2011.* (Cilt 2, s. 895-900). Oxford: BAR İnternational Series.

PEKTAŞ, K., CİRTİL, S. ve SARIDİKMEN, G. (2017). "Beçin Kalesi 2013 yılı kazı ve restorasyon çalışmaları". H. S. Ünalan, M. Kürüm ve N. Akbulut (ed.). *Uluslararası XVIII. Ortaçağ ve Türk dönemi kazıları ve sanat tarihi araştırmaları sempozyumu bildirileri*. (s. 465-476). Aydın: Efeler Belediyesi Kültür Yayınları.

PEKTAŞ, K. (2017). "Beçin Kalesi Kazısı, 2014-2015 yılı kazı ve onarım çalışmaları". E. Taş (ed.). *XX. Uluslararası Ortaçağ ve Türk dönemi kazıları ve sanat tarihi araştırmaları Sempozyumu bildirileri*. (Cilt 1, s. 455-467). Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

PEKTAŞ, K. (2019). "Beçin Kalesi 2016 yılı kazısı ve buluntuları üzerine". *Akdeniz Sanat.* (13), 501-510.

2.2.8. Bitlis, Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı Kazısı

2.2.8.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi

Bitlis iline bağlı bir ilçe olan Ahlat, Van Gölü'nün kuzeybatısında yer almaktadır. Asur, Urartu, Med, Makedon, Part, Doğu Roma (Bizans), Arap, Mervani dönemleri yaşayan Ahlat bugüne kadar uzanan ününü Selçuklular döneminde kazanmıştır (Doğru vd., 2017: 18).

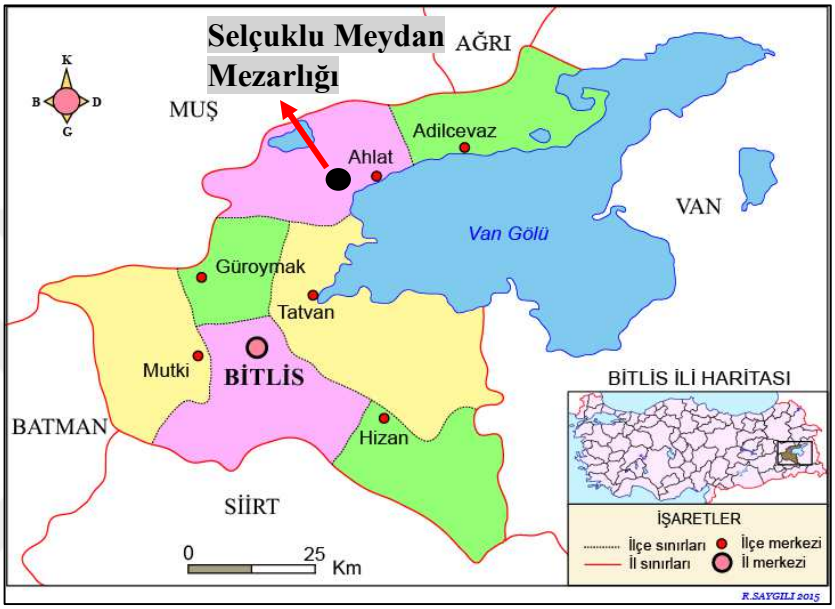

Şekil 147: Bitlis İli, Ahlat İlçesi, Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı konumu (Bitlis İli Haritası, 2019).

Ahlat "İslami Dönemde" sırasıyla Emeviler, Abbasiler, Süleymanoğulları, Mervaniler, Ahlatşahlar, Eyyubiler, Selçuklular, Moğollar, Rûzegîler, Akkoyulular, Safeviler ve Osmanlıların hâkimiyetine girmiştir (Kılıç, 1999: 22). Şehir Ahlatşahlar Döneminde ilim, kültür ve sanat bakımından devrin önemli merkezlerinden biri haline gelen Ahlat "Kubbetü'l İslâm" olarak anılmaya başlanmış, ancak 1246 ve 1274 yıllarında geçirilen iki şiddetli deprem ve dönemin yöneticilerinin yaptıkları büyük tahribatlar şehri bir harabeye dönüştürmüş, Eski Kale'de yaşama imkanı kalmamıştır (Kılıç, 1999: 28).

Ahlat'ta, Selçuklu Dönemi'nden kalan mezar taşları Türk tarihi ve Orta Çağ İslam dünyasında mezarlıklar bakımında önem arz etmekte olup, Harabe Şehir Kabristanı, Taht-ı Süleyman Kabristanı, Kırklar Kabristanı, Merkez Kabristanı, Meydanlık Kabristanı, Kale Kabristanı adlarıyla anılan altı adet tarihi öneme sahip kabristanı bulunmaktadır (Doğru vd., 2017: 20).

210.000 metrekarelik alanda bulunan ve Türkiye'nin en büyük İslam dönemi mezarlığı olan Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı'nda, günümüze sağlam bir şekilde ulaşabilmeyi başarmış, 12. yüzyılın son çeyreği ile 16. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenen yaklaşık 1500 mezar taşı bulunmakta olup, bu mezar taşlarını yapan sanatkarlardan 32 tanesinin adı ve onlara ait yaklaşık 500 eser, kazı ekibi tarafından tespit edilmiştir (UNESCO adaylık dosyasından aktaran Avşar ve Güleç, 2019: 3).

Şekil 148: Ahlat mezar taşları (Doğru vd., 2017: 20).

Kabristanların yanı sıra Selçuklular dönemine ait, Ahlat'a özgü taşlarla yapılmış, lahit mezar özelliği taşıyan, Ahlat'ta taş işlemeciliğinin ön planda olduğunun bir göstergesi olan ve dönemin saygın kişilerine ait mezarlar olan kümbetler de bulunmaktadır (Doğru vd., 2017: 20).

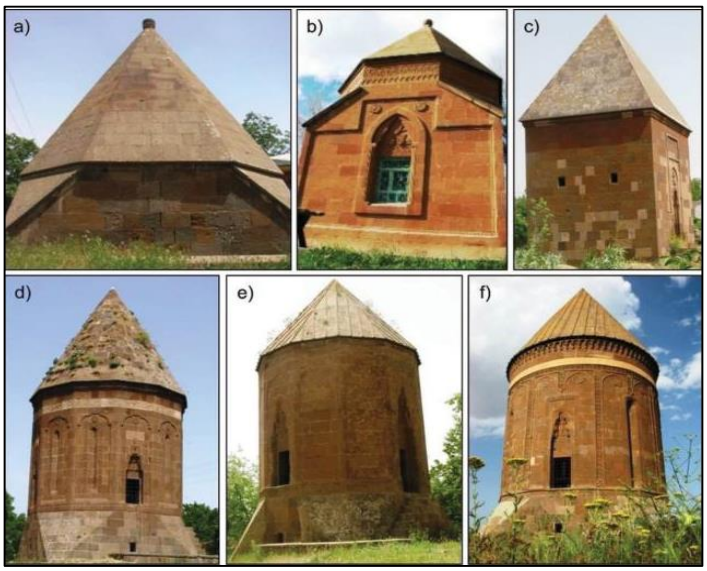

Şekil 149: Ahlat kümbetleri (Doğru vd., 2017: 28).

Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı, Van Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 21.01.2010 tarih ve 514 sayılı kararı ile tescil edilmiştir (KVMGM Arşivi, 160.01.01.13 nolu dosya).

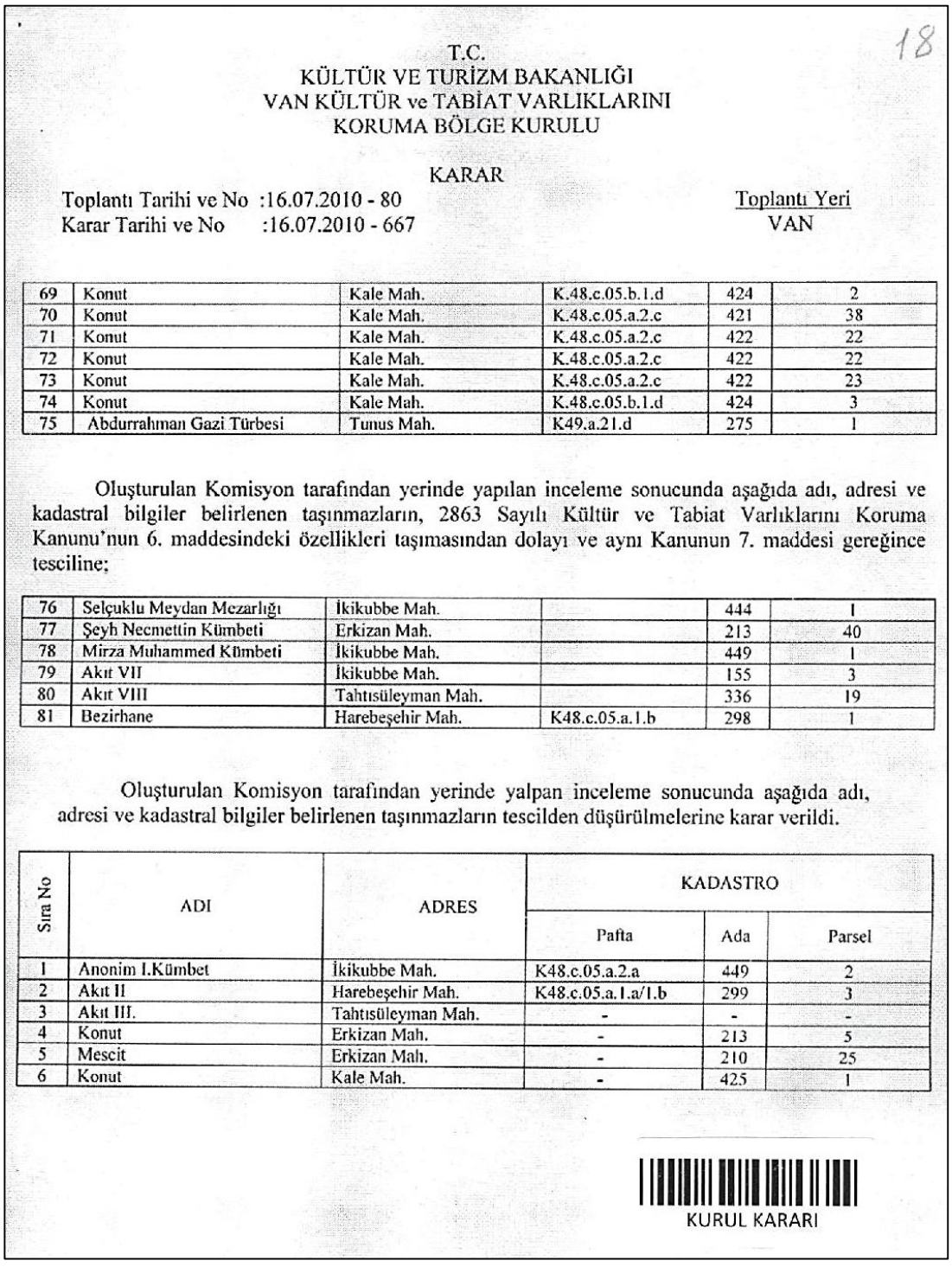

18

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
VAN KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA BÖLGE KURULU

KARAR

Toplantı Tarihi ve No :16.07.2010 - 80
Karar Tarihi ve No :16.07.2010 - 667

Toplantı Yeri
VAN

69	Konut	Kale Mah.	K.48.c.05.b.1.d	424	2
70	Konut	Kale Mah.	K.48.c.05.a.2.c	421	38
71	Konut	Kale Mah.	K.48.c.05.a.2.c	422	22
72	Konut	Kale Mah.	K.48.c.05.a.2.c	422	22
73	Konut	Kale Mah.	K.48.c.05.a.2.c	422	23
74	Konut	Kale Mah.	K.48.c.05.b.1.d	424	3
75	Abdurrahman Gazi Türbesi	Tunus Mah.	K49.a.21.d	275	1

Oluşturulan Komisyon tarafından yerinde yapılan inceleme sonucunda aşağıda adı, adresi ve kadastral bilgiler belirlenen taşınmazların, 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 6. maddesindeki özellikleri taşımasından dolayı ve aynı Kanunun 7. maddesi gereğince tesciline;

76	Selçuklu Meydan Mezarlığı	İkikubbe Mah.		444	1
77	Şeyh Necmettin Kümbeti	Erkizan Mah.		213	40
78	Mirza Muhammed Kümbeti	İkikubbe Mah.		449	1
79	Akıt VII	İkikubbe Mah.		155	3
80	Akıt VIII	Tahtısüleyman Mah.		336	19
81	Bezirhane	Harebeşehir Mah.	K48.c.05.a.1.b	298	1

Oluşturulan Komisyon tarafından yerinde yalpan inceleme sonucunda aşağıda adı, adresi ve kadastral bilgiler belirlenen taşınmazların tescilden düşürülmelerine karar verildi.

Sıra No	ADI	ADRES	KADASTRO		
			Pafta	Ada	Parsel
1	Anonim I.Kümbet	İkikubbe Mah.	K48.c.05.a.2.a	449	2
2	Akıt II	Harebeşehir Mah.	K48.c.05.a.1.a/1.b	299	3
3	Akıt III.	Tahtısüleyman Mah.	-	-	-
4	Konut	Erkizan Mah.	-	213	5
5	Mescit	Erkizan Mah.	-	210	25
6	Konut	Kale Mah.	-	425	1

KURUL KARARI

Şekil 150: Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı tescil kararı (KVMGM Arşivi, 160.01.01.13 nolu dosya).

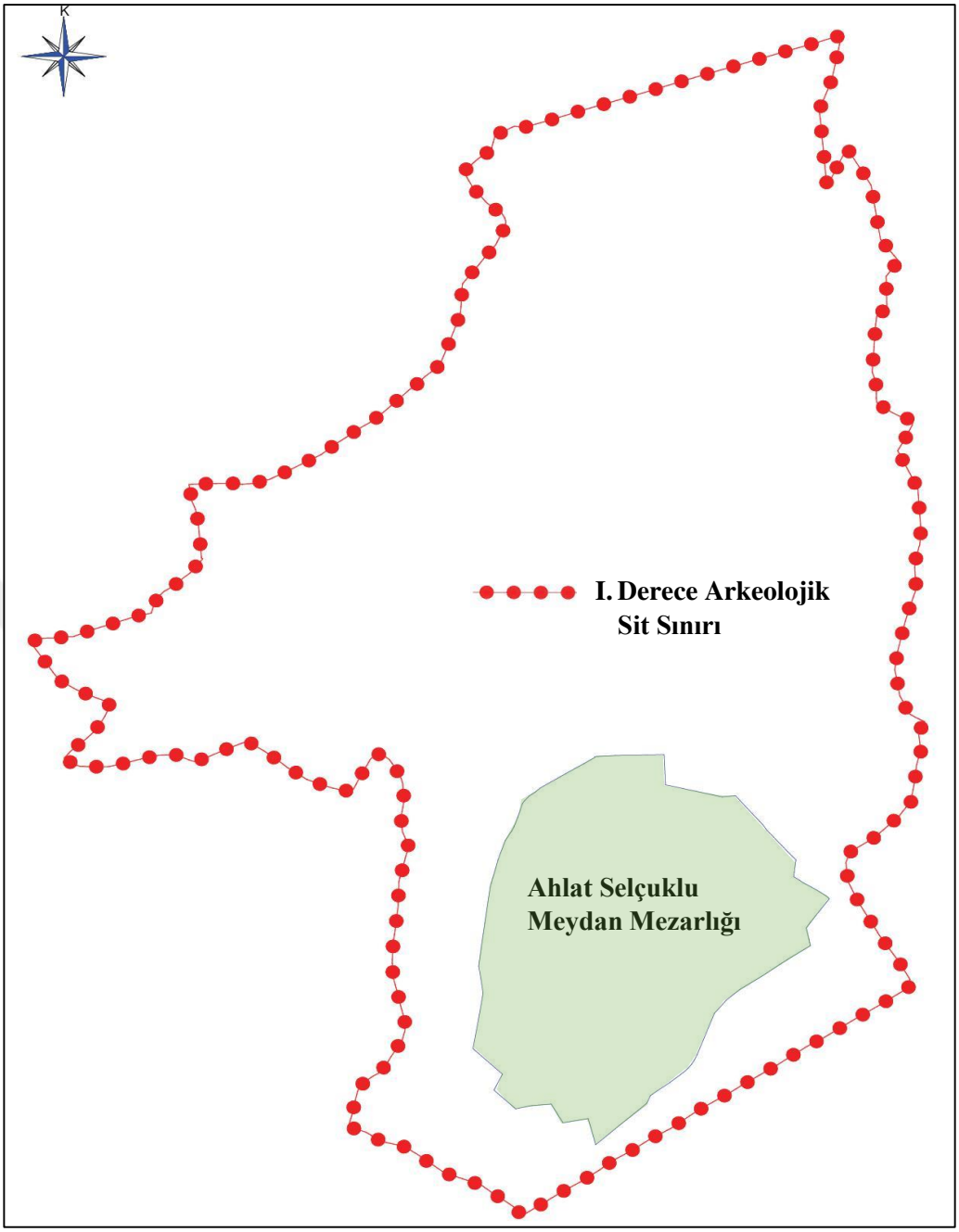

Şekil 151: Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı sit haritası (KVMGM Arşivi, 160.01.01.13 nolu dosya).

2.2.8.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi

Ahlat şehri kazısı, Prof. Dr. Haluk Karamağaralı ve Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı tarafından 1965 yılında yüzey araştırması olarak, 1967-1991 yılları arasında Meydanlık (Selçuklu) Mezarlığı'ndaki "akıt" ve "geçici yerleşim yeri" kazılarıyla başlamış, daha sonra çini fırınları, zaviye, küçük hamam, çifte hamam, cami ve bezirhane kazılarıyla 1992 yılına kadar devam etmiştir (Karamağaralı (H) ve Karamağaralı (B)'den akt. Arslan, 2019: 203).

Doç. Dr. Nakış Karamağaralı başkanlığında 2005 yılında yeniden başlanan kazılara 2007 yılında Harabe Şehir Kaya Yerleşimleri de eklenmiştir (Karamağaralı (N)'den akt. Arslan, 2019: 203).

2011 yılı itibariyle Prof. Dr. Recai Karahan başkanlığında başlayan Eski Ahlat Şehri kazıları Bakanlar Kurulu'nun 22.06.2015 tarih ve 2015/7882 sayılı kararı ile iptal edilmiş, aynı kararname ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi ve Kültür ve Turizm Bakanlığı adına Prof. Dr. Recai Karahan başkanlığında, Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı kazılarının yapılmasına izin verilmiştir (KVMGM Arşivi,160.01.01.13 nolu dosya).

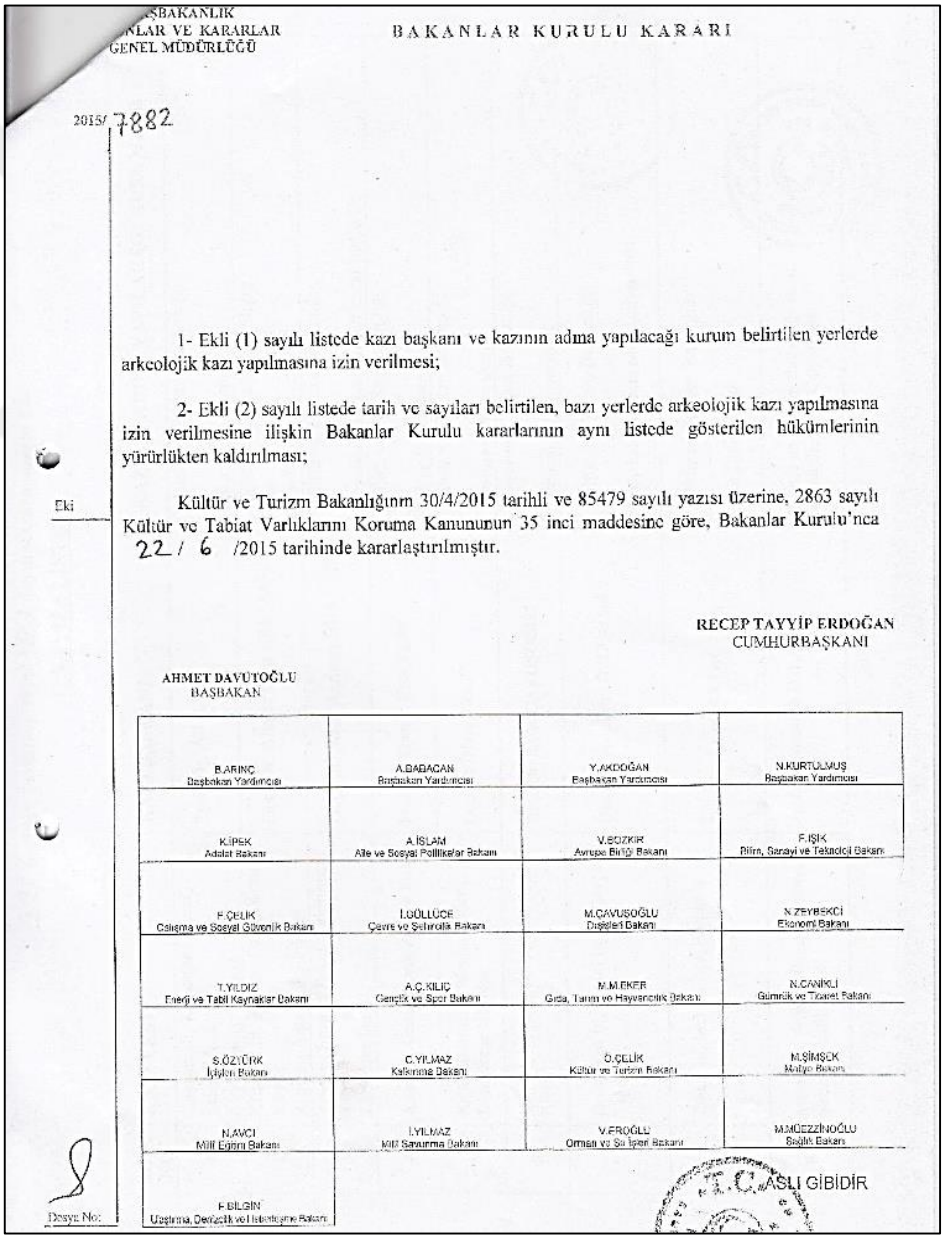

ŞBAKANLIK
NLAR VE KARARLAR
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

BAKANLAR KURULU KARARI

2015/ 7882

1- Ekli (1) sayılı listede kazı başkanı ve kazının adına yapılacağı kurum belirtilen yerlerde arkeolojik kazı yapılmasına izin verilmesi;

2- Ekli (2) sayılı listede tarih ve sayıları belirtilen, bazı yerlerde arkeolojik kazı yapılmasına izin verilmesine ilişkin Bakanlar Kurulu kararlarının aynı listede gösterilen hükümlerinin yürürlükten kaldırılması;

Ekli

Kültür ve Turizm Bakanlığının 30/4/2015 tarihli ve 85479 sayılı yazısı üzerine, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 35 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 22 / 6 /2015 tarihinde kararlaştırılmıştır.

RECEP TAYYİP ERDOĞAN
CUMHURBAŞKANI

AHMET DAVUTOĞLU
BAŞBAKAN

B.ARINÇ Başbakan Yardımcısı	A.BABACAN Başbakan Yardımcısı	Y.AKDOĞAN Başbakan Yardımcısı	N.KURTULMUŞ Başbakan Yardımcısı
K.İPEK Adalet Bakanı	A.İSLAM Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı	V.BOZKIR Avrupa Birliği Bakanı	F.IŞIK Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı
F.ÇELİK Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı	İ.GÖLLÜCE Çevre ve Şehircilik Bakanı	M.ÇAVUŞOĞLU Dışişleri Bakanı	N.ZEYBEKÇİ Ekonomi Bakanı
T.YILDIZ Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	A.Ç.KILIÇ Gençlik ve Spor Bakanı	M.M.EKER Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı	N.CANİKLİ Gümrük ve Ticaret Bakanı
S.ÖZTÜRK İçişleri Bakanı	C.YILMAZ Kalkınma Bakanı	Ö.ÇELİK Kültür ve Turizm Bakanı	M.ŞİMŞEK Maliye Bakanı
N.AVCI Milli Eğitim Bakanı	İ.YILMAZ Milli Savunma Bakanı	V.EROĞLU Orman ve Su İşleri Bakanı	M.MÜEZZİNOĞLU Sağlık Bakanı
F.BİLGİN Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı			

ASLI GİBİDİR

Dosya No:

Şekil 152: Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı Bakanlar Kurulu kararı (KVMGM Arşivi,160.01.01.13 nolu dosya).

SIRA NO	KAZI YERİ	KAZI BAŞKANI	KAZININ ADINA YAPILACAĞI KURUMLAR
10	Çanakkale İli, Biga İlçesi, Kemer Köyü, Parion Antik Kenti	Doç.Dr. Vedat KELEŞ	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi
11	Antalya İli, Döşemealtı İlçesi, Karain Mağarası	Prof. Dr. Harun TAŞKIRAN	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Ankara Üniversitesi
12	Bitlis İli, Ahlat İlçesi, Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı	Prof. Dr. Recai KARAHAN	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Yüzüncü Yıl Üniversitesi
13	Aydın İli, Germencik İlçesi, Magnesia Antik Kenti	Prof. Dr. Orhan BİNGÖL	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Karabük Üniversitesi

Şekil 153: Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı Bakanlar Kurulu kararı eki liste (KVMGM Arşivi, 160.01.01.13 nolu dosya).

Özetle; 1966 yılında Prof. Dr. Haluk Karamağaralı başkanlığında başlayan Eski Ahlat şehri arkeolojik kazı çalışmaları, 2005 yılında Doç. Dr. Nakış Karamağaralı başkanlığında devam etmiş, 2011 yılı itibariyle Prof. Dr. Recai Karahan başkanlığında sürdürülmüştür. 2015 yılı sonrasında Eski Ahlat Şehri kazıları daraltılarak, Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı olarak, Prof. Dr. Recai Karahan başkanlığında kazılara devam edilmektedir (KVMGM Arşivi,160.01.01.13 nolu dosya).

2.2.8.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

Eski Ahlat Şehri Kazıları olarak başlayan Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı kazılarında ilk çalışmalar Meydan Mezarlığı, akıt ve geçici yerleşim yerlerinde Prof. Dr. Haluk Karamağaralı başkanlığında başlamıştır (KVMGM Arşivi,160.01.01.13 nolu dosya).

Prof. Dr. Haluk Karamağaralı başkanlığında 1967 yılında başlayan ve 1992 yılına kadar devam eden kazı çalışmalarında, 100 kadar mezar taşı temizlenmiş, kataloglanarak yayını yapılmış "Akıt" adı verilen tümülüs tarzında 10 mezar yapısı açılıp temizlenmiş, deprem sonucu yıkılan yerleşme yerleri bulunarak dondurulmuştur (Karamağaralı (H), 1988: 143).

Bunların dışında küçük bir hamamın tamamı açığa çıkartılarak dondurulmuş, kale duvarlarının bir parçası ile bir burç, bezirhane, çifte hamam ve zaviye yapılarının üstlerindeki toprak ve moloz tabakası kaldırılarak ortaya çıkartılmıştır (Karamağaralı, 1988: 143-144). Ayrıca Eski Ahlat'ın en yoğun yerinde bulunan Ulu Cami ve çevresinde kazılar yapılmış, cami ile ilişkili olabileceği değerlendirilen mekânlar tespit edilmiştir (Karamağaralı (H), 1988: 144).

Kazı izni her ne kadar Eski Ahlat Şehri olarak verilmiş olsa da Prof. Dr. Recai Karahan başkanlığında 2011 yılı itibariyle başlayan çalışmalar, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yönlendirmesi doğrultusunda kazı, restorasyon ve temizlik ağırlıklı olarak Selçuklu Meydan Mezarlığı'nda sürdürülmüştür (Karahan, 2014: 339).

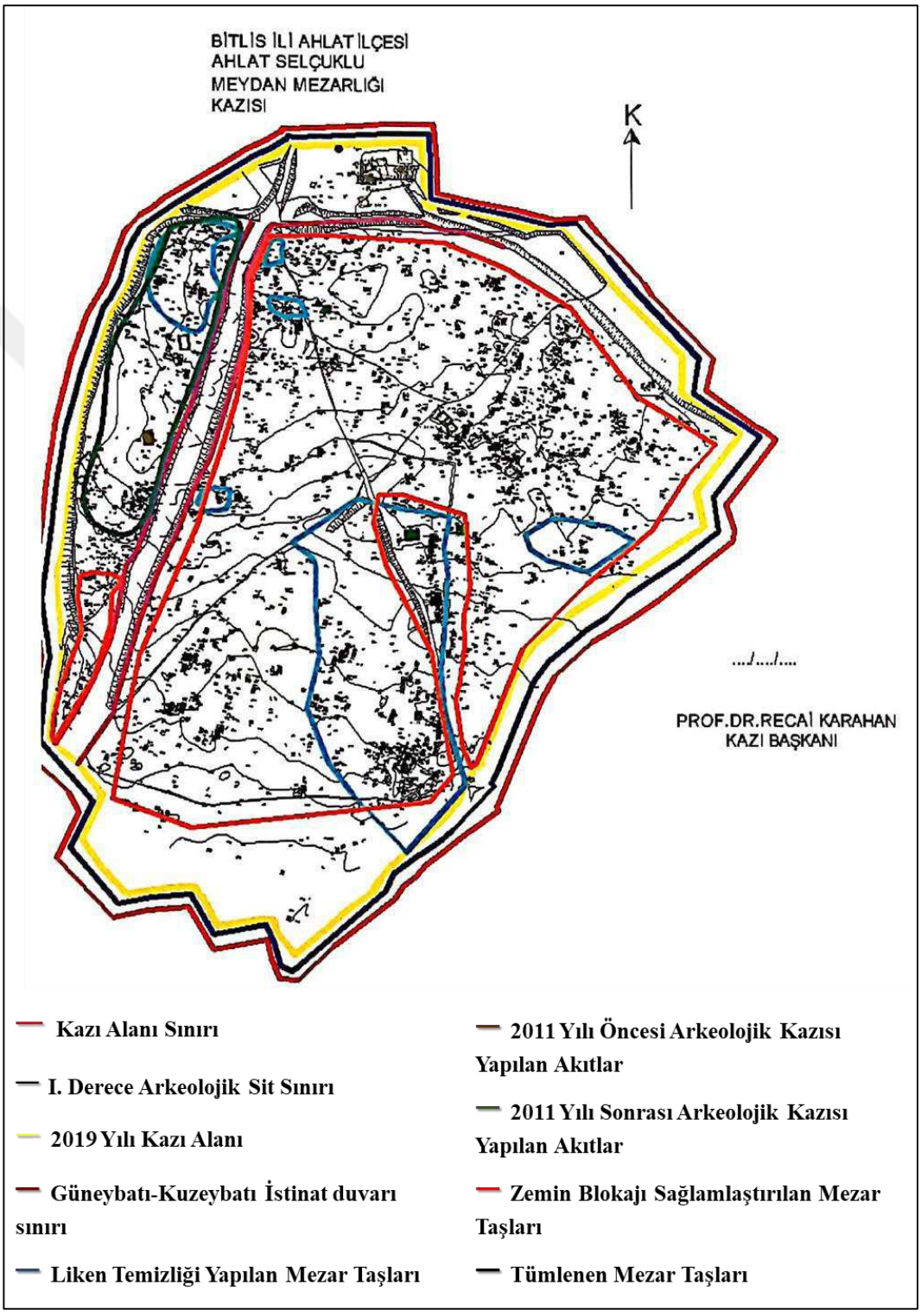

Şekil 154: Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı kazı sınırları (KVMGM Arşivi, 160.01.01.13 nolu dosya).

2011 yılı itibariyle yapılan çalışmaları; otların biçilmesi ve çevre temizliği yapılması, parçalanmış vaziyetteki on beş adet şahidenin restore edilmesi, belirlenen şahide ve sandukaların yüzeyinde liken temizliği yapılması ve kitabelerinin çözümlenerek arşivlenmesi, bozulan zeminlerde zemin blokajı yapılması, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca çevre düzenleme projesi kapsamında yapılan gezi güzergâhlarına bilgilendirme tabelası yapılması şekline özetlemek mümkündür (Karahan ve Kulaz, 2017: 257).

Şekil 155: Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı kuzey girişi (Karahan ve Kulaz, 2017: 267).

Daha önceki kazı çalışmalarında ortaya çıkartılmış Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı'nın dışında yer alan Kırklar Zaviyesi ile Meydan Mezarlığı içindeki Üç Gözlü Akıt yapılarında temizlik çalışmaları yapılarak, konservasyona hazır hale getirilmişlerdir (Karahan, 2014: 340).

Şekil 156: Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı üç gözlü akıt, temizlik çalışması sonrası (Karahan ve Kulaz, 2017: 270).

Şekil 157: Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı şahide restorasyonu örneği (Karahan ve Kulaz, 2017: 276).

2.2.8.4. Yayın Çalışmaları

Kazı başkanlarınca kazı sonuçları toplantılarında yayınlanmış bildirilere üçüncü bölümde yer verilecek olup, Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı kazılarına ilişkin yapılan başlıca yayın çalışmaları aşağıdaki gibidir:

KARAMAĞARALI, H. (1988). "Eski Ahlat kazıları". *Höyük.* (1), 143-144.

KARAMAĞARALI, B. (1992). *Ahlat mezar taşları.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

REİSOĞLU S., ORAL M. ve ALP A. (2016). *Anadolu'nun Orhun Abideleri Ahlat mezar taşları. Bitlis:* Ahlat Kaymakamlığı Kültür Yayınları.

KARAHAN R. ve KULAZ M. (2017). "Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı kazı, restorasyon ve çevre düzenlemesi çalışmaları". Z. Taştan, M. Z. Duman ve E. Akköprü (ed.). *Edebiyat Fakültesi panelleri (Van 2016).* (s.255-276). İstanbul: Hiperlink Eğitim İletişim.

DOĞRU M., vd. (2017). "Dünya mirası Ahlat Selçuklu mezarlığı ile kümbetlerin lidar ve jeofizik yöntemlerle araştırılması, yüzey ve yüzeyaltı yapı modellemesi". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi.* 6 (1), 17-42.

ARSLAN C. (2019). "Ahlat kazılarının dünü bugünü". *Akdeniz Sanat.* (13)

KARAHAN R., vd. (2019). *Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı ve mezar taşları.* Ankara: Sonçağ Yayıncılık.

2.2.9. Antalya, Alanya Kalesi Kazısı

2.2.9.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi

Alanya Kalesi, Antalya ili, Alanya ilçe merkezinde yer almakta olup, bu bölgeye Eski Yunanlar Korakesion, Bizanslılar ‘‘Güzel Dağ’’ anlamında Kalonoros, Orta Çağ Latinleri ise Candelore veya Lescandelour adıyla isimlendirmişlerdir (Lloyd ce Rice, 1989: 9). Alanya şehri, ismini ve önemini ise onu Selçukluların başkenti Konya’ya yakınlığı nedeniyle stratejik bir liman ve sayfiye halinde kullanan Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubad’dan almıştır (Lloyd ve Rice, 1989: 9).

Şekil 158: Antalya İli, Alanya İlçesi, Alanya Kalesi konumu (Antalya ili haritası, 2019).

Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra Alanya, Karamanoğulları Beyliği’nin himayesine girmiş, Kıbrıs’ı ele geçirmekte bir üs olarak kullanılmış, zamanla ticaret yollarının değişmesi ve Doğu Akdeniz Bölgesi’nde ticaretin azalması sonucunda önemini kaybetmeye başlamış, 1472’de Fatih Sultan Mehmet tarafından alınarak Osmanlı Devleti topraklarına katılmıştır (Lloyd ve Rice, 1989: 9).

İlk olarak Piri Reis’in çizdiği Akdeniz Atlası’nda gösterilen Alanya’yı, Evliya Çelebi 1671/72’de ziyaret etmiş, Alanya Kalesi’nin iki kısımdan oluştuğunu, bunların İç kale ve Ehmedek olduğunu, bu yapılara büyük bir sarnıçtan su temin edildiğini belirtmiştir (Lloyd ve Rice, 1989: 8). Evliya Çelebi’den sonra Francis Beaufort 1810, O. Von Richter 1816 yılında bu bölgeyi ziyaret etmiş, Lanckoronosky, Wilhem ve Heberdey de 19. yüzyılda bu bölgedeki yapılar üzerine çalışmışlar, Rott ise eski yapıları tespit etmek için iki kere burayı ziyaret etmiştir (Lloyd ve Rice, 1989: 9).

İ. Hakkı Konyalı ve sonrasında Lloyd ve Rice Alanya Kalesi'ni altı bölümde incelemektedirler (Lloyd ve Rice, 1989: 12).

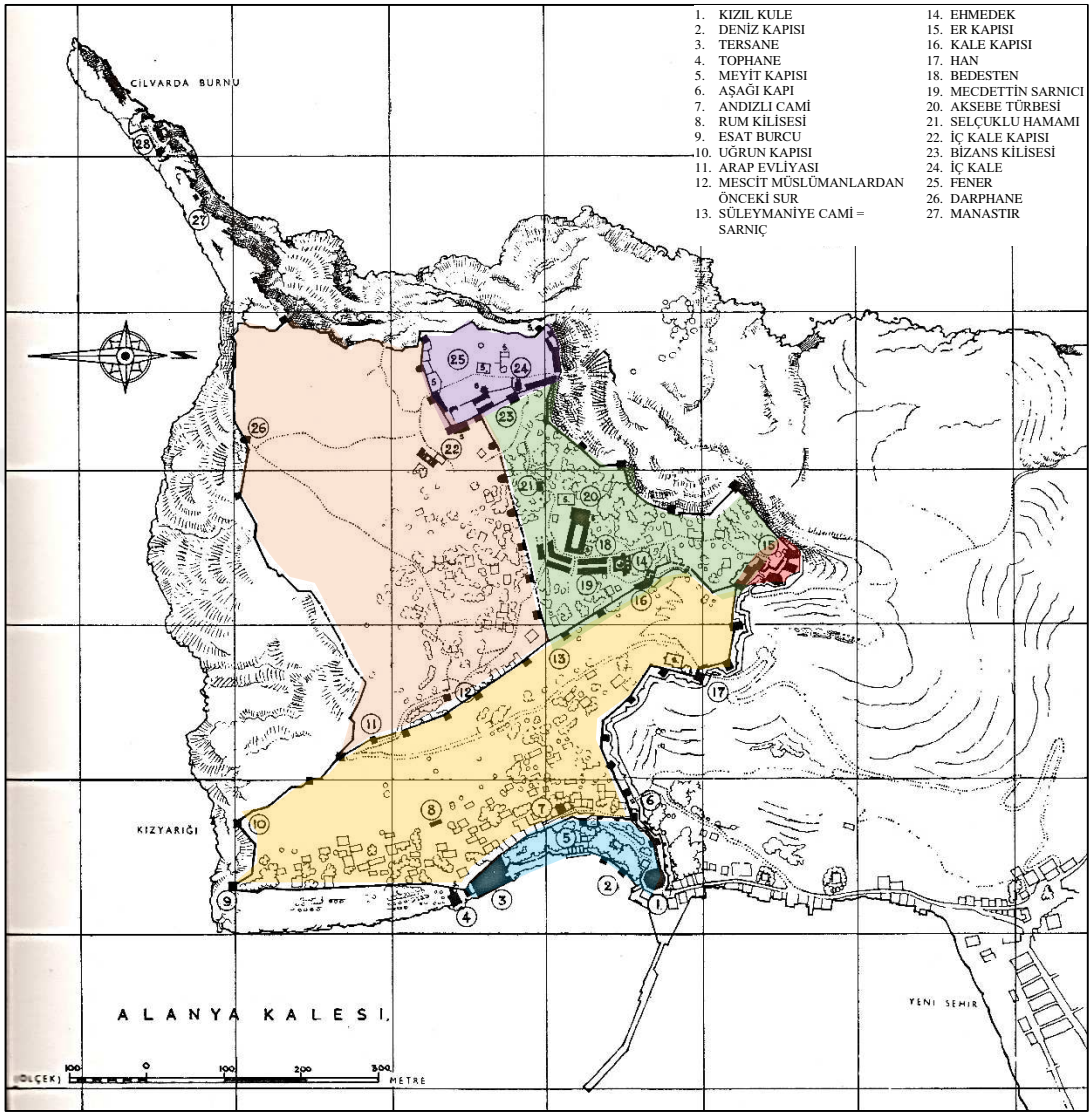

Şekil 159: Alanya Kalesi yapıları (Lloyd ve Rice, 1989: 11).

Lloyd ve Rice hazırladıkları haritada Alanya Kalesi'ndeki birimleri; Kızıl Kule, Deniz Kapısı, Tersane, Tophane, Meyit Kapısı, Aşağı Kapı, Andızlı Cami, Rum Kilisesi, Esat Burcu, Uğrun Kapısı, Arap Evliyası, mescit, müslümanlar öncesi Sur, Süleymaniye Cami, sarnıç, Ehmedek, Er Kapısı, Kale Kapısı, han, bedesten, Mecdettin Sarnıcı, Aksebe Türbesi, Selçuklu Hamamı, İç Kale Kapısı, Bizans Kilisesi, İç Kale, fener, darphane, manastır olarak tanımlamışlardır (Lloyd ve Rice, 1989: 11).

Şekil 160 : Alanya Kalesi genel görünümü
(https://www.alanya.bel.tr/S/415/Alanya-Kalesi).

Altıncı bölüm olarak incelenen (Lloyd ve Rice, 1989: 12), Alanya Kalesi'nin İç Kale bölümü; farklı dönemlere ait kültür katmanları içermekle birlikte asıl şekillenmesini Orta Çağda tamamlamış, I. Alaeddin Keykubad zamanında onarım ve değişim çalışmalarına başlanılmış, döneminin ilk Selçuklu Sarayı olarak inşa edilmiş ve yeniden düzenlenerek kullanılmaya başlanılmıştır (Eravşar, 2019a: 5).

Kızıl Kule adı verilen, zeminde çapı 29 metre, doğu cephesinde yüksekliği 33 metreyi bulan sekiz köşeli yapı birinci bölümde bulunmaktadır (Lloyd ve Rice, 1989: 12). Selçuklular döneminde ustasının lakabına izafeten Ehmedek (Ahmedçik) olarak adlandırılan tepenin kuzey kesimindeki surlar ise üçüncü bölümü oluşturmaktadır (Lloyd ve Rice, 1989: 27).

Şekil 161: Alanya Kalesi Kızıl Kule
(https://www.alanya.bel.tr/S/417/KizilKule).

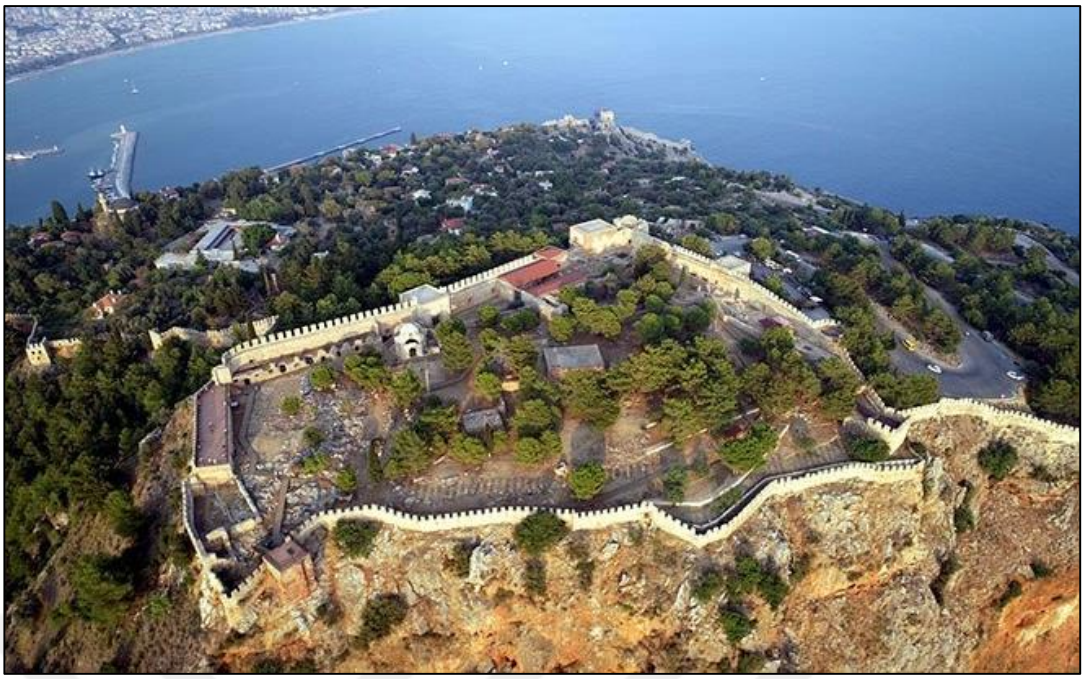

Şekil 162: Alanya İç Kale
(https://ia.tmgrup.com.tr/5e49fe/0/0/0/0/0/0?u=https://i.tmgrup.com.tr/fikriyat//album/2018/08/22/1534941158206.jpg)

İç Kale ile Ehmedek arasında kalan dördüncü bölümde, Osmanlılar döneminde inşa edilen Süleymaniye Cami ve caminin arkasında tonozlu en az kırk dükkândan oluşan çarşı kalıntıları ile Riefstahl'ın han olarak tanımladığı, Evliya Çelebi ve İ. Hakkı Konyalı'nın ise bedesten ya da kapalı çarşı olarak tanımladığı bir yapı bulunmaktadır (Lloyd ve Rice, 1989: 32). Zamanla, dördüncü bölüm ile beşinci bölüm arasındaki surların yıkılmış ve bu alan Orta Kale olarak da anılmaya başlanmıştır (Lloyd ve Rice: 1989).

Eldeki arkeolojik bilgilere göre antik çağda kurulmuş olan Alanya Kalesi'nde en eski yerleşim Hellenistik döneme tarihlenen Ehmedek ve çevresindeki sur duvarları olup, Orta Kale'de ise Arap Evliyası Mescidi'nden kuzeye doğru uzanan duvarların alt kısımlarında da Antik döneme tarihlenen sur duvarı izleri bulunmaktadır (Eravşar, 2019a: 5).

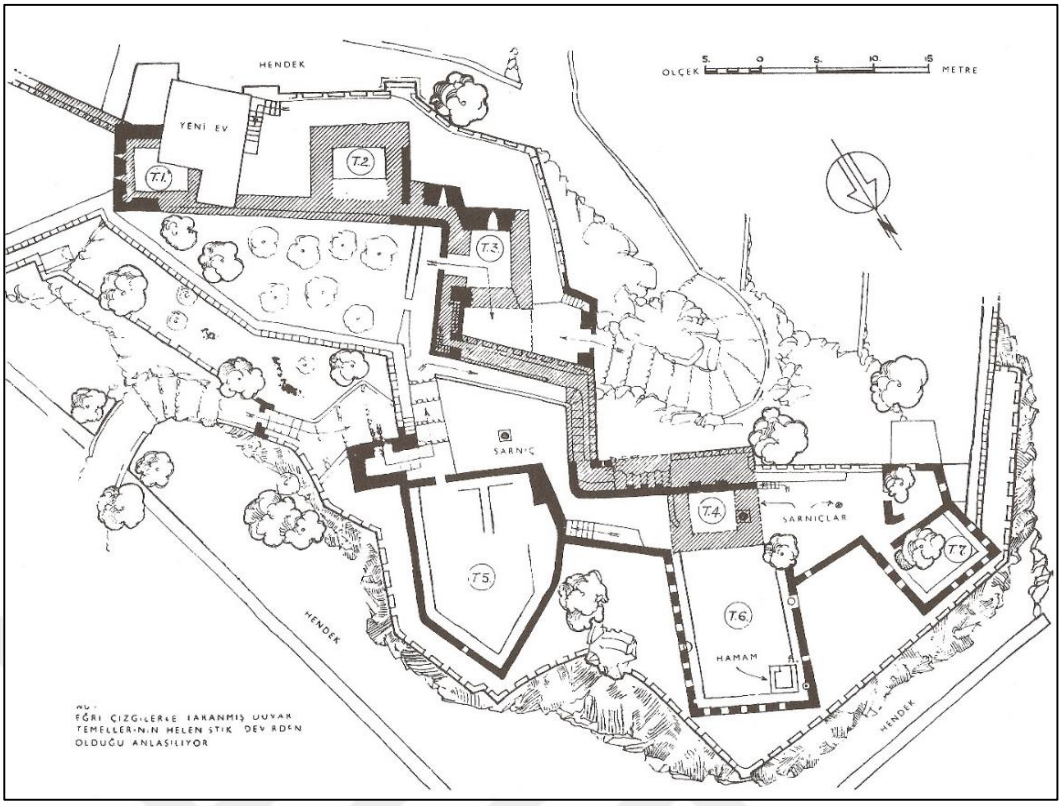

Şekil 163: Alanya Kalesi Ehmedek vaziyet planı (Lloyd ve Rice, 1989: 26).

Şekil 164: Alanya Kalesi Ehmedek (https://www.alanya.bel.tr/S/491/Ehmedek).

Alanya Kalesi 1. derece arkeolojik, doğal, tarihi, kentsel sit alanı olup, Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 21.09.2010 tarih ve 4442 sayılı kararı ile sit sınırları son şeklini almıştır. Bununla birlikte, Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 14.06.2011 tarih ve 5255 sayılı kararı ile de sit sınırları sayısallaştırılmıştır (KVMGM Arşivi, 160.01.01.07 nolu dosya).

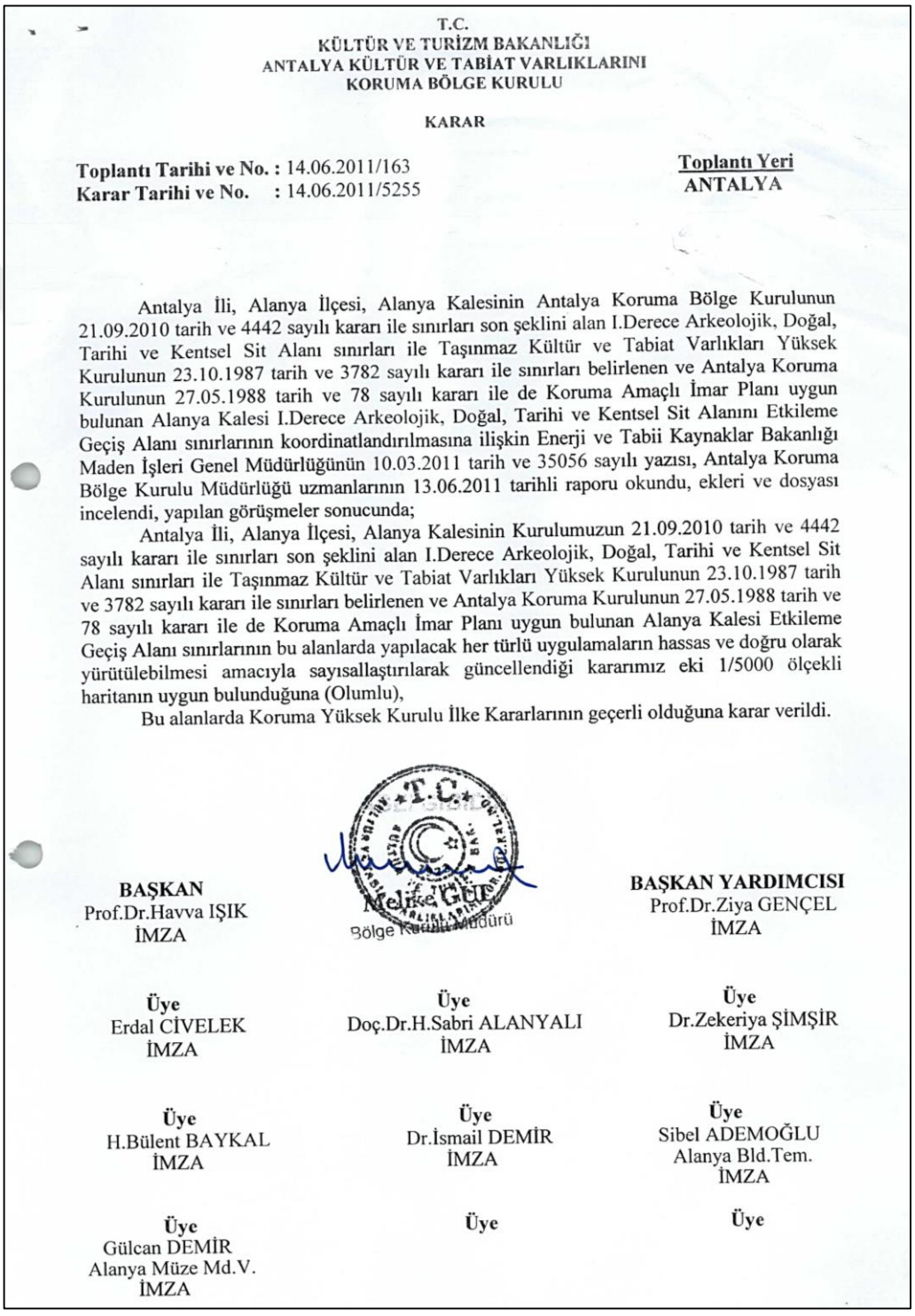

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ANTALYA KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA BÖLGE KURULU

KARAR

Toplantı Tarihi ve No. : 14.06.2011/163
Karar Tarihi ve No. : 14.06.2011/5255

Toplantı Yeri
ANTALYA

Antalya İli, Alanya İlçesi, Alanya Kalesinin Antalya Koruma Bölge Kurulunun 21.09.2010 tarih ve 4442 sayılı kararı ile sınırları son şeklini alan I.Derece Arkeolojik, Doğal, Tarihi ve Kentsel Sit Alanı sınırları ile Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulunun 23.10.1987 tarih ve 3782 sayılı kararı ile sınırları belirlenen ve Antalya Koruma Kurulunun 27.05.1988 tarih ve 78 sayılı kararı ile de Koruma Amaçlı İmar Planı uygun bulunan Alanya Kalesi I.Derece Arkeolojik, Doğal, Tarihi ve Kentsel Sit Alanını Etkileme Geçiş Alanı sınırlarının koordinatlandırılmasına ilişkin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Maden İşleri Genel Müdürlüğünün 10.03.2011 tarih ve 35056 sayılı yazısı, Antalya Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanlarının 13.06.2011 tarihli raporu okundu, ekleri ve dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonucunda;

Antalya İli, Alanya İlçesi, Alanya Kalesinin Kurulumuzun 21.09.2010 tarih ve 4442 sayılı kararı ile sınırları son şeklini alan I.Derece Arkeolojik, Doğal, Tarihi ve Kentsel Sit Alanı sınırları ile Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulunun 23.10.1987 tarih ve 3782 sayılı kararı ile sınırları belirlenen ve Antalya Koruma Kurulunun 27.05.1988 tarih ve 78 sayılı kararı ile de Koruma Amaçlı İmar Planı uygun bulunan Alanya Kalesi Etkileme Geçiş Alanı sınırlarının bu alanlarda yapılacak her türlü uygulamaların hassas ve doğru olarak yürütülebilmesi amacıyla sayısallaştırılarak güncellendiği kararımız eki 1/5000 ölçekli haritanın uygun bulunduğuna (Olumlu),

Bu alanlarda Koruma Yüksek Kurulu İlke Kararlarının geçerli olduğuna karar verildi.

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAK. KÜLTÜR VARLIKLARI KOR. VE TEŞ. GN. MÜD.
Melike GÜL
Bölge Kurulu Müdürü

BAŞKAN
Prof.Dr.Havva IŞIK
İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI
Prof.Dr.Ziya GENÇEL
İMZA

Üye
Erdal CİVELEK
İMZA

Üye
Doç.Dr.H.Sabri ALANYALI
İMZA

Üye
Dr.Zekeriya ŞİMŞİR
İMZA

Üye
H.Bülent BAYKAL
İMZA

Üye
Dr.İsmail DEMİR
İMZA

Üye
Sibel ADEMOĞLU
Alanya Bld.Tem.
İMZA

Üye
Gülcan DEMİR
Alanya Müze Md.V.
İMZA

Üye

Üye

Şekil 165: Alanya Kalesi tescil kararı (KVMGM Arşivi, 160.01.01.07 nolu dosya).

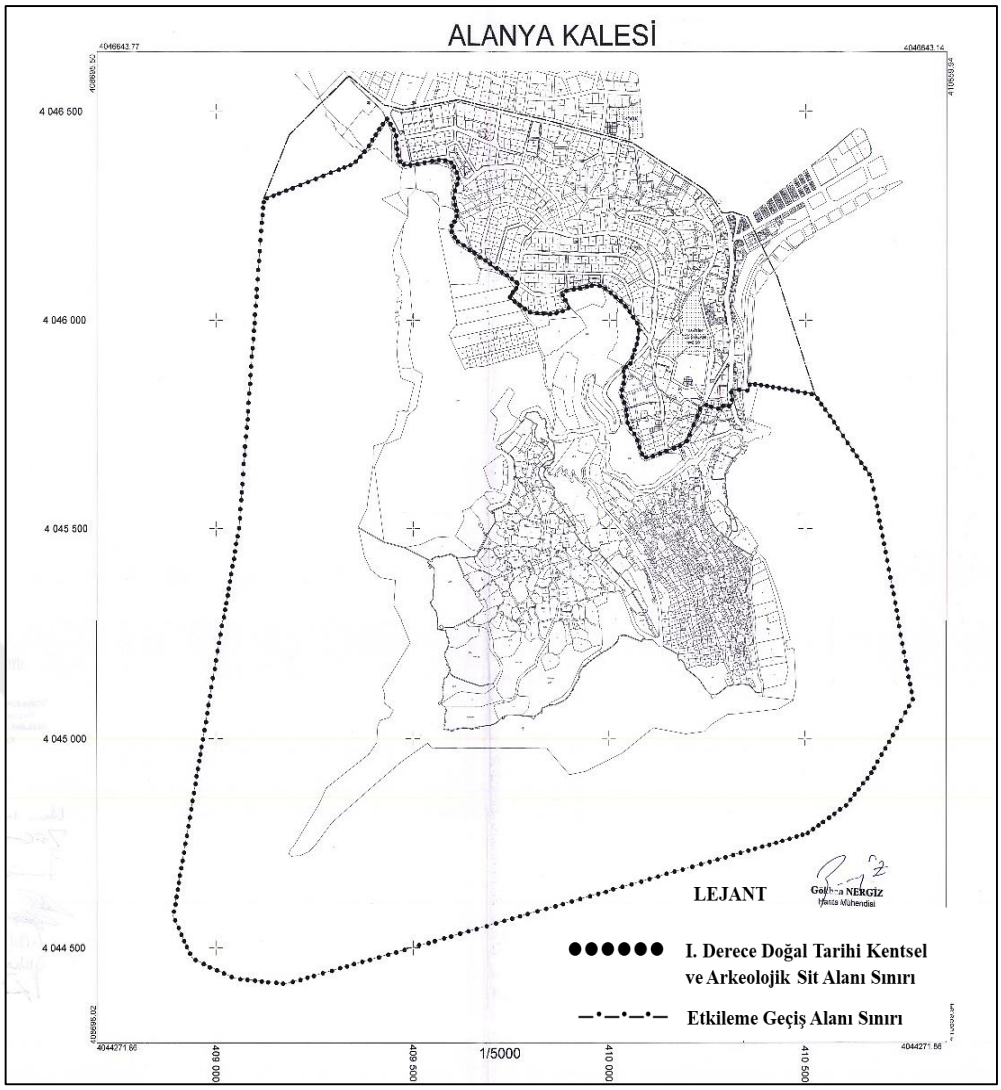

Şekil 166: Alanya Kalesi sit haritası (KVMGM Arşivi, 160.01.01.07 nolu dosya).

2.2.9.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi

Türkiye'de en iyi korunabilmiş Selçuklu kenti olarak Alanya Kalesi'nde ilk sistemli kazı çalışmaları, Ortaçağ kent estetiğine yön veren imar faaliyetlerini algılamak ve bir Ortaçağ kentinin morfolojisini bütün olarak ortaya koymak amacıyla Prof. Dr. M. Oluş Arık başkanlığındaki bir ekip tarafından 1985 yılında yapılan yüzey araştırmaları sonrasında 1986 yılında başlamıştır (Türkiye Arkeolojisi, 2008: 25). Prof. Dr. M. Oluş Arık başkanlığındaki kazı çalışmaları 2008 yılı sonrasında devam etmemiş, 2011 yılında kazı çalışmaları Prof. Dr. Bekir Deniz başkanlığında yürütülmüş, 2013 yılında ise kazı çalışmaları Alanya Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Prof. Dr. Osman Eravşar danışmanlığında yapılmıştır (KVMGM Arşivi, 160.01.01.07 nolu dosya).

Bakanlar Kurulunun 22.06.2015 gün ve 2015/7882 sayılı kararı ile Alanya Kalesi'nde, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Selçuk Üniversitesi adına 2015 yılı itibariyle Prof. Dr. Osman Eravşar başkanlığında kazı çalışmaları yürütülmektedir (KVMGM Arşivi, 160.01.01.07 nolu dosya).

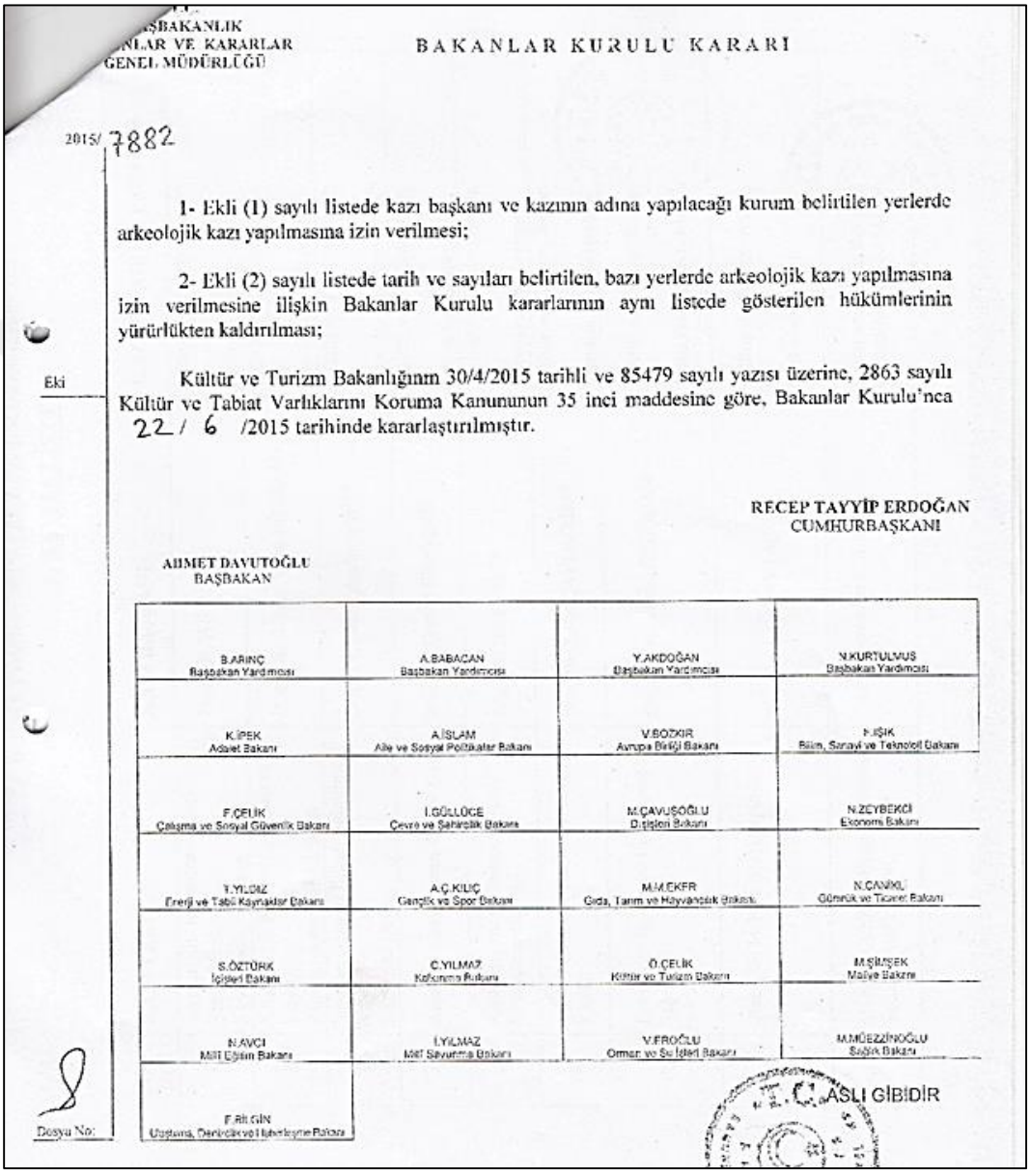

...ŞBAKANLIK
...NLAR VE KARARLAR
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

BAKANLAR KURULU KARARI

2015/ 7882

1- Ekli (1) sayılı listede kazı başkanı ve kazının adına yapılacağı kurum belirtilen yerlerde arkeolojik kazı yapılmasına izin verilmesi;

2- Ekli (2) sayılı listede tarih ve sayıları belirtilen, bazı yerlerde arkeolojik kazı yapılmasına izin verilmesine ilişkin Bakanlar Kurulu kararlarının aynı listede gösterilen hükümlerinin yürürlükten kaldırılması;

Ekli

Kültür ve Turizm Bakanlığının 30/4/2015 tarihli ve 85479 sayılı yazısı üzerine, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 35 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 22 / 6 /2015 tarihinde kararlaştırılmıştır.

RECEP TAYYİP ERDOĞAN
CUMHURBAŞKANI

AHMET DAVUTOĞLU
BAŞBAKAN

B.ARINÇ Başbakan Yardımcısı	A.BABACAN Başbakan Yardımcısı	Y.AKDOĞAN Başbakan Yardımcısı	N.KURTULMUŞ Başbakan Yardımcısı
K.İPEK Adalet Bakanı	A.İSLAM Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı	V.BOZKIR Avrupa Birliği Bakanı	F.IŞIK Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı
F.ÇELİK Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı	İ.GÜLLÜCE Çevre ve Şehircilik Bakanı	M.ÇAVUŞOĞLU Dışişleri Bakanı	N.ZEYBEKCİ Ekonomi Bakanı
T.YILDIZ Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	A.Ç.KILIÇ Gençlik ve Spor Bakanı	M.M.EKER Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı	N.CANİKLİ Gümrük ve Ticaret Bakanı
S.ÖZTÜRK İçişleri Bakanı	C.YILMAZ Kalkınma Bakanı	Ö.ÇELİK Kültür ve Turizm Bakanı	M.ŞİMŞEK Maliye Bakanı
N.AVCI Milli Eğitim Bakanı	İ.YILMAZ Milli Savunma Bakanı	V.EROĞLU Orman ve Su İşleri Bakanı	M.MÜEZZİNOĞLU Sağlık Bakanı
F.RİSGİN Ulaştırma, Denizcilik ve İletişim Bakanı			

T.C. ASLI GİBİDİR

Dosya No:

Şekil 167: Alanya Kalesi Bakanlar Kurulu kararı (KVMGM Arşivi,160.01.01.07 nolu dosya).

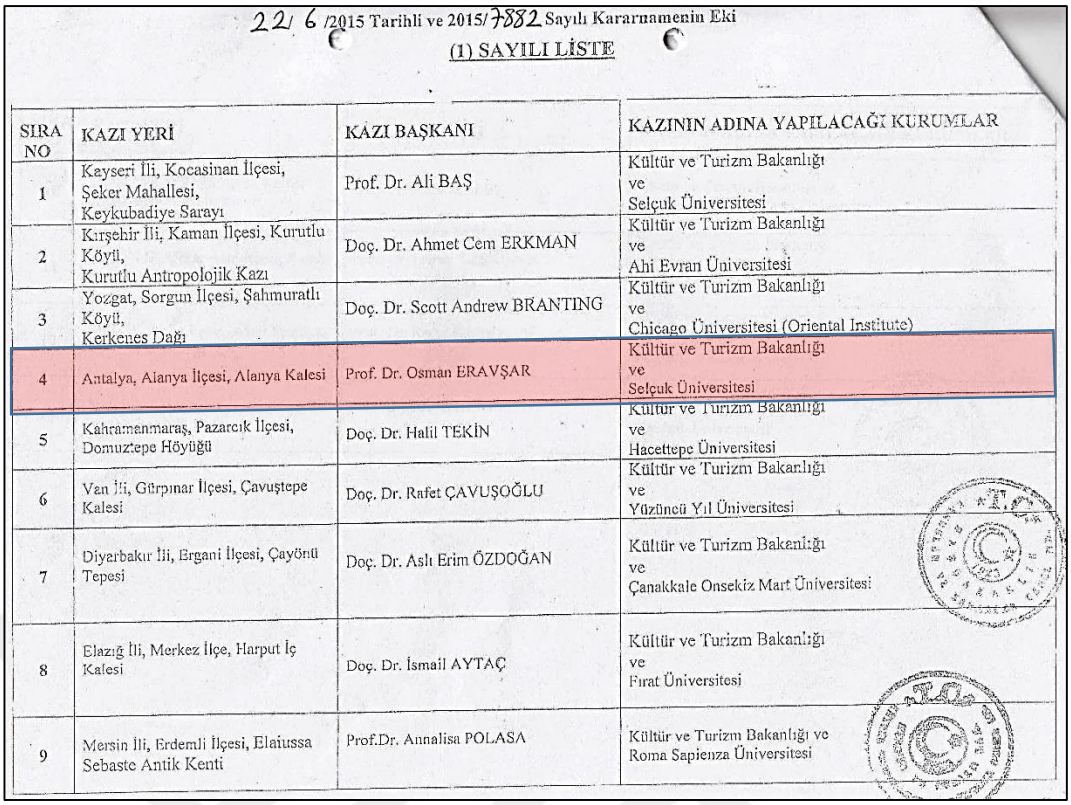

22/6 /2015 Tarihli ve 2015/7882 Sayılı Kararnamenin Eki

(1) SAYILI LİSTE

SIRA NO	KAZI YERİ	KAZI BAŞKANI	KAZININ ADINA YAPILACAĞI KURUMLAR
1	Kayseri İli, Kocasinan İlçesi, Şeker Mahallesi, Keykubadiye Sarayı	Prof. Dr. Ali BAŞ	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Selçuk Üniversitesi
2	Kırşehir İli, Kaman İlçesi, Kurutlu Köyü, Kurutlu Antropolojik Kazı	Doç. Dr. Ahmet Cem ERKMAN	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Ahi Evran Üniversitesi
3	Yozgat, Sorgun İlçesi, Şahmuratlı Köyü, Kerkenes Dağı	Doç. Dr. Scott Andrew BRANTING	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Chicago Üniversitesi (Oriental Institute)
4	Antalya, Alanya İlçesi, Alanya Kalesi	Prof. Dr. Osman ERAVŞAR	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Selçuk Üniversitesi
5	Kahramanmaraş, Pazarcık İlçesi, Domuztepe Höyüğü	Doç. Dr. Halil TEKİN	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Hacettepe Üniversitesi
6	Van İli, Gürpınar İlçesi, Çavuştepe Kalesi	Doç. Dr. Rafet ÇAVUŞOĞLU	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Yüzüncü Yıl Üniversitesi
7	Diyarbakır İli, Ergani İlçesi, Çayönü Tepesi	Doç. Dr. Aslı Erim ÖZDOĞAN	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
8	Elazığ İli, Merkez İlçe, Harput İç Kalesi	Doç. Dr. İsmail AYTAÇ	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Fırat Üniversitesi
9	Mersin İli, Erdemli İlçesi, Elaiussa Sebaste Antik Kenti	Prof.Dr. Annalisa POLASA	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Roma Sapienza Üniversitesi

Şekil 168: Alanya Kalesi Bakanlar Kurulu Kararı ek liste (KVMGM Arşivi, 160.01.01.07 nolu dosya)

2.2.9.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

Prof. Dr. M. Oluş Arık başkanlığında 1985-1996 yılları arasında sürdürülen ve I. dönem olarak da adlandırılan kazılarda; İç Kale'nin güneydoğu köşesinde, tarihi kaynaklarda sözü edilen, ancak yeri ve mimari özellikleri hakkında hiçbir bilgi bulunmayan Selçuklu Sarayı'nın kalıntıları bütünüyle ortaya çıkartılmış olmakla birlikte, planı, strüktürel özellikleri ve inşa tekniği aydınlatılmış, ayrıca saray biriminin parçaları olan İç Kale'nin doğu kanadındaki "koğuş" adı verilen tonozlu bölüm, İç Kalenin "Esas Kapısı", "Freskli Avlu" denilen konut yapısı, "Tonozlu Galeri" denilen üç bölümlü yapı ve İç Kale'nin güney kanadındaki revaklı avlu bölümünde de çalışmalara devam edilmiştir (KVMGM, 2008: 25).

Saray alanında yapılan kazı çalışmaları sonucunda, bir kısmı Selçuklu dönemi için eşsiz sayılabilecek nitelikte çini, fresko, boyalı alçı ve tuğla mozaiklerden oluşan zengin mimari dekor parçalarıyla birlikte, önemli sayıda ve çeşitliliğe sahip farklı tekniklerde ve atölyelerde üretilmiş kullanma seramiği, cam ve madeni parçalar ele geçirilmiş ve de ilk kez, I. Alaeddin Keykubad'ın adı, lakap ve unvanlarının yazılı olduğu yıldız biçimli bir duvar çinisi ile Keykubad'a ait kurşun mühürlere rastlanmıştır (KVMGM, 2008: 25).

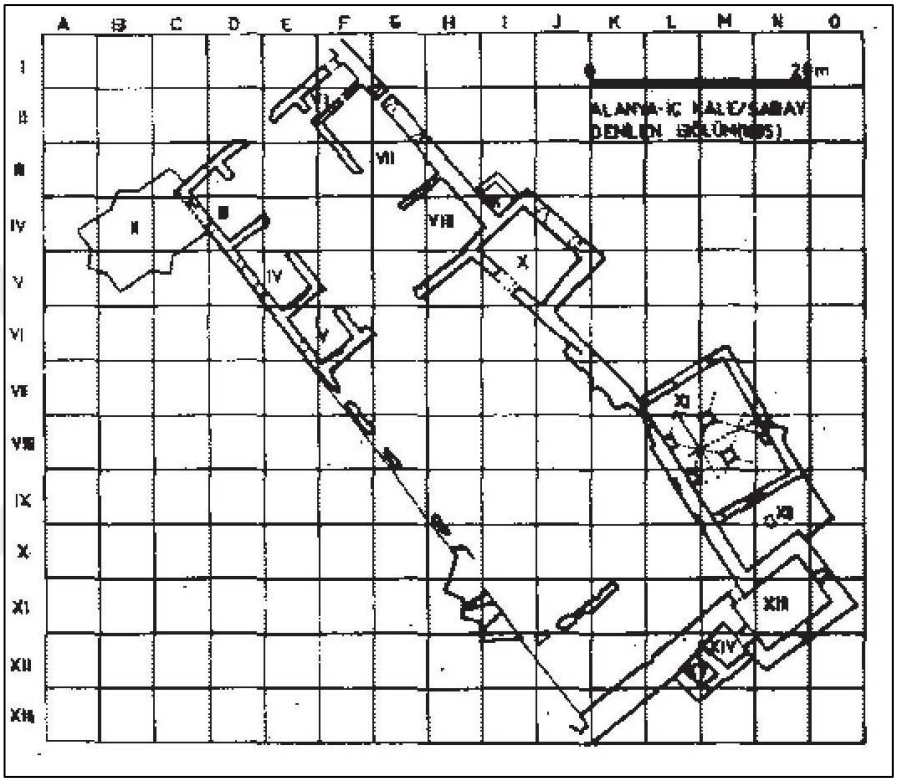

Şekil 169: Alanya Kalesi'nde 1986 yılı kazılarında açığa çıkarılan saray kalıntısına ait vaziyet planı (Arık (M. O.),1987: 369).

İç Kale' ye, bir çeşit nizamiye gibi düzenlenmiş bir giriş kapısından geçilmekte olup, giriş kapısının tam karşısında günümüze ulaşmayı başarabilen 12. yüzyıl sonu ve 13. yüzyılın başına tarihlenen merkezi planlı Bizans Kilisesi bulunmaktadır (Arık (R), 2000).

Giriş ile kilise arasında kalan avludan dar bir koridorla büyük bir kapıya geçilmekte olup, koridorun iki yanında mutfak ve tuvalet gibi ıslak hacimlerle muhafız ve ziyaretçilerin bekleme odaları olduğu düşünülen birimler ile kazılarda özgün yerinde (in- situ) Selçuklu freskleri bulunan hacimlere rastlanılmıştır (Arık (R), 2000).

Koridorun güneyindeki kapının açıldığı üç revaklı avlunun güneyinde, girişin tam karşısında taht mekânı olan eyvan ile şeref avlusu kompozisyonu ortaya çıkarılmıştır (Arık (R), 2000). Avlunun doğu tarafında, İç Kale surları ile burçları üzerine oturtulmuş harem bölümü ve seyran köşküne ait olduğu düşünülen yapı kalıntıları ile bunlarla "L" şeması oluşturacak şekilde bitişen koridor, revak, korumalı yol kalıntılarına rastlanılmıştır (Arık (R), 2000).

Prof. Dr. Rüçhan Arık, Alanya Sarayını Selçukluların hazır elde edilen bir kale içine yerleşirken dahi kendi geleneksel hacim düzenlerini ve temel yapı kavramlarını uyguladıklarının göstergesi olduğunu belirtmektedir (Arık (R), 2000).

1996 yılında, İç Kale'deki Selçuklu Sarayı'nın rölöve, kesit ve görünüşleri ile aksonometrik perspektifleri için ölçü ve çizimleri tamamlanmış, geçmiş yıllarda çıkartılan rölöveler tekrar gözden geçirilip bütünleştirilmesi sonucunda taht eyvanıyla tören avlusunun önünde yer alan ve bu haliyle bir ön avlu ya da teşrifat bölümü fonksiyonu gördüğü anlaşılan kalıntıların tam bir restitüsyonu çıkartılmış olup, Selçuklu Sarayı'nın bu kesimde daha önceden mevcut olan Bizans Devri'ne ait sur ve bina kalıntılarından yararlanılarak inşa edildiği anlaşılmaktadır (Arık (M. O.), 1998: 651).

M. Oluş Arık başkanlığındaki 2. dönem olarak tanımlanabilecek kazı çalışmaları, 1996 yılı itibariyle İç Kalenin dışında, Hisar içi, Tophane ve liman suru çevresindeki yapı ve yapı alanlarında devam edilmiştir (KVMGM, 2008).

1997 yılı itibariyle kazı çalışmalarında, İç Kale'nin dışında ve İç Kale'nin şehir suru ile bitiştiği kuzeydoğu köşesinde yer alan daha önce hiçbir yayında ele alınmamış ve şehir planlarına işlenmemiş İç Kale kapısının kuzeyinde bulunan bir yapı kalıntısının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır (Arık (M. O.), 1999: 557).

2001 yılında kazı çalışmalarında daha önce çalışılan alanlarla birlikte; nizamiye şeklinde düzenlemiş olan, strüktürü, yapı elemanları ve malzeme kullanımıyla Selçuklu dönemine ait Kızıl Kule ve Alanya'daki diğer bazı Selçuklu yapılarıyla olan benzerliği dolayısıyla aynı dönemde inşa edildiği değerlendirilen, kuzey ve batı cephelerindeki birer kapı ile sarayın bulunduğu alan ile yerleşim merkezi ve kamusal alanların bağlantısını sağlayan giriş yapısı üzerinde de çalışılmıştır (Arık (M. O.), 2003: 519).

2004 yılında kazı çalışmaları İç Kale'deki kilise yapısı ve çevresinde yoğunlaşmış, bu alanda yapılan kazılarda eski bir bazilikanın neflerine ait temel duvarı izlerine rastlanmıştır (Arık (M. O.), 2006: 216). Kazı başkanı Prof. Dr. M. Oluş Arık, bu bazilikanın içerisinde bulunan II. Justinanius dönemine ait sikkelere dayandırılarak MS 6. yüzyıla tarihlenebileceği, Bizans Çağı'nda yıkılarak kilise yapıldığı ve kuzey nefin bulunduğu alanın nekropole dönüşmüş olabileceği; yine bu alanda bulunan diğer seramik ve sikkeler bazilikanın inşasından önce de Hellenistik Çağ'da buranın kullanıldığını gösterdiği, kentin akropolü sayılabilecek bu bölümün Hellenistik Çağ tapınağının bulunabileceği değerlendirmesinde bulunmaktadır (Arık (M. O.), 2006: 216).

2006 yılında Selçuklu Hamamı, Tonozlu Galeri, Arap Evliyesi adı verilen şapel, Tophane'deki Kale Kapısı ve Şapel ile Hagios Konstantions Kilisesi'nde kazı çalışmaları yapılmış; ayrıca kazı çalışma programında olmamasına karşın, "Kızıl kule-Tersane-Tophane Ekseni" projesi kapsamında kazı çalışmaları bu alana kaydırılmış, belediye tarafından rölöve çalışmaları yapıldıktan sonra bu alanda kazı çalışmalarına başlanılmıştır (Arık (M. O.), 2008: 97).

2006 yılında, tersane yakınlarında üst seviyelerden itibaren kırıklar halinde 19. yüzyıla ait İngiliz, Alman ve Fransız imalathânelerinde üretildikleri ve Çin'e ihraç edildiği anlaşılan porselen örnekleri, fragmanlar halinde ve ancak bir kısmı ise 13-15.yüzyıl Kıbrıs ve Haçlı örnekleri olarak tanımlanabilen seramik buluntular, ender de olsa Selçuklu çinilerin ve İznik seramikleri, Tophane işi lüleler ile çoğunluğu Osmanlı Dönemine ait sikkeler bulunmuş ve konservasyonlarına başlanmıştır (Arık (M. O.), 2008: 98).

2006 ve 2007 yılında Tophane Mahallesi'nde yapılan çalışmalarda küçük bir şapelin kazı yapılmış, şapelin rölöveleri de çıkartılmıştır (Arık (M. O.) ve Bilici, 2009: 15).

Alanya Kalesi'ndeki, M. Oluş Arık başkanlığındaki kazı çalışmalarında elde edinilen buluntuların konservasyonu yapılarak, envanterlik eserler Alanya Müzesi'ne teslim edilmiş, bazı fresklerin de konservasyonu yapılmıştır (Arık (M. O.), 1987; 1998; 1999; 2003; 2006; 2008).

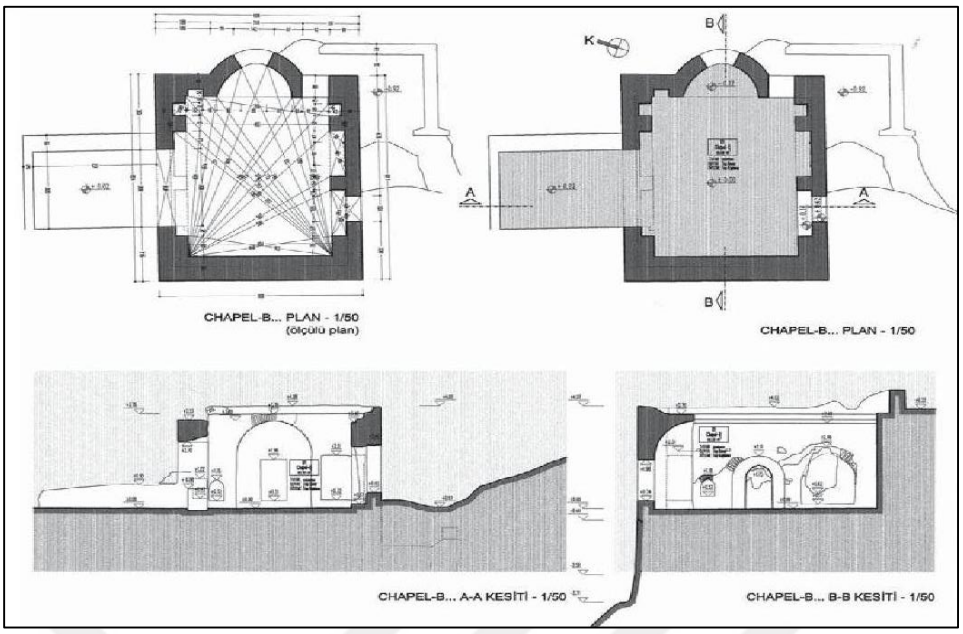

Şekil 170: Alanya Kalesi, Tophane Mahallesi'ndeki Şapelin rölövesi
(Arık (M. O.) ve Bilici, 2009: 21)

Prof. Dr. M. Oluş Arık başkanlığındaki kazıların 2008 yılında bitirilmesinin ardından, 2011 yılında Prof. Dr. Bekir Deniz başkanlığında çalışmalar devam etmiş, ancak 2012 yılında sonlandırılmıştır (Türkmen, 2015: 455). 2011 yılında kazı çalışmaları Prof. Dr. Bekir Deniz başkanlığında yürütülen çalışmalara ilişkin, Alanya XII. Tarih ve Kültür Sempozyumunda bildiri sunulmuştur (Alanya XII. Tarih ve Kültür Sempozyumu Programı).

Prof. Dr. Bekir Deniz başkanlığında 2011 yılında bölgedeki erozyon tehlikesine karşı, İç Kale batı surlarının bir kısmında seyirdim olarak adlandırılan korunaklı yürüme alanlarından yaklaşık 2 metre derinleşerek sur duvarlarına ait drenaj açıklıkları çalışır duruma getirilmiştir. Ayrıca,1985-2011 yılları arasında yürütülen çalışmalarda 1 numaralı kazı deposu olarak kullanılmış olan İç Kale bölümünün kuzey surlarına bitişik bir burçtaki etütlük eserlerin 2011 yılında sayım işlemleri gerçekleştirilerek Alanya Müze Müdürlüğüne teslim edilmiştir (Türkmen, 2015: 460).

2013 yılında Alanya Müze Müdürlüğü başkanlığında yapılan çalışmalar, daha çok yağmur sularının drenajına yönelik koruma önlemlerinin alınması, projelendirme yapılacak alanın kazılması ve temizliğinin yapılması ile depoda bulunan eserlerin belgelemesi şeklinde gerçekleştirilmiş; geçmiş yıllara ait kazılardan ele edilen etütlük nitelikte yaklaşık 1200 parça çininin fotoğrafları çekilerek, envanter bilgileri oluşturulan veri tabanına işlenmek üzere kayıt altına alınmıştır (Türkmen, 2015: 460).

2013 yılında yapılan çalışmalar sonrasında Alanya Müze Müdürü Seher Türkmen "Alanya Kalesi'nde yeni arkeolojik kazı alanlarının açılmasından çok surlar, anıt yapılar gibi mirasın öncelikle belgelenmesi restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanması ve mevcudun korunmasına yönelik önlemlerin alınması" yönünde görüş bildirmiştir (Türkmen, 2015: 460-461).

Şekil 171: Alanya Kalesi'nde 2011 ve 2013 yıllarında çalışma yapılan alanlar (Türkmen, 2015: 464).

2015 yılında kazı çalışmalarının Prof. Dr. Osman Eravşar başkanlığında yapılmasına izin verilmesinin ardından ilk olarak 2017 yılında kazı ve restorasyon çalışmalarına başlanılmıştır (KVMGM Arşivi, 160.01.01.07 nolu dosya).

Eravşar, 2019 yılı kazı çalışmalarına ilişkin hazırladığı sonuç raporunda; daha önceki çalışmalara ilişkin, rapor ve dosyaların sistematiğini gösteren bir belgeliğin bulunmadığı, bundan dolayı kazı alanındaki bulguların yeniden arkeolojik kazı çalışmalarıyla bulunması ya da teyit edilmesi gibi bir yöntem izlendiğini belirtmiştir (Eravşar,2019a: 4). Eravşar, önceki kazı raporlarındaki mekânların tanımlamalarından kaynaklanan karışıklık sebebiyle alan içinde ortaya çıkarılan buluntuların tasniflemesinin de karıştırıldığı görüşündedir (Eravşar, 2019a: 4).

2019 yılı kazı çalışmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın "koruma ve restorasyon" odaklı yapılmasını içeren izni de dikkate alınarak daha çok sağlamlaştırma, temizlik, depo düzenlemesi şeklinde yapılmış, kazı çalışmaları ise zorunlu olarak belirlenen bölgelerde yapılmıştır (Eravşar, 2019a: 5).

Eravşar başkanlığındaki çalışmalar, Ehmedek Üçgen Burç, İç Kale ve Arasta kısmında gerçekleştirilmiştir. İç Kale'de 2017 yılında yapılan çalışmalar esnasında, sarayın önemli bir parçası bulunmuş ve buradaki çalışmalar, 2018 ve 2019 yıllarında da sürdürülmüştür (Eravşar, 2019a: 4).

Şekil 172: Alanya Kalesi'nde 2018 yılında kazısı yapılan bölüm (Eravşar, 2019a: 7).

Ehmedek üçgen burç içindeki kazılar 2019 yılı içinde tamamlanmış, bu bölüm onaylı projesine göre DÖSİMM bilet satış yeri olarak düzenlenmesi ön görülmektedir (Eravşar, 2019a: 13).

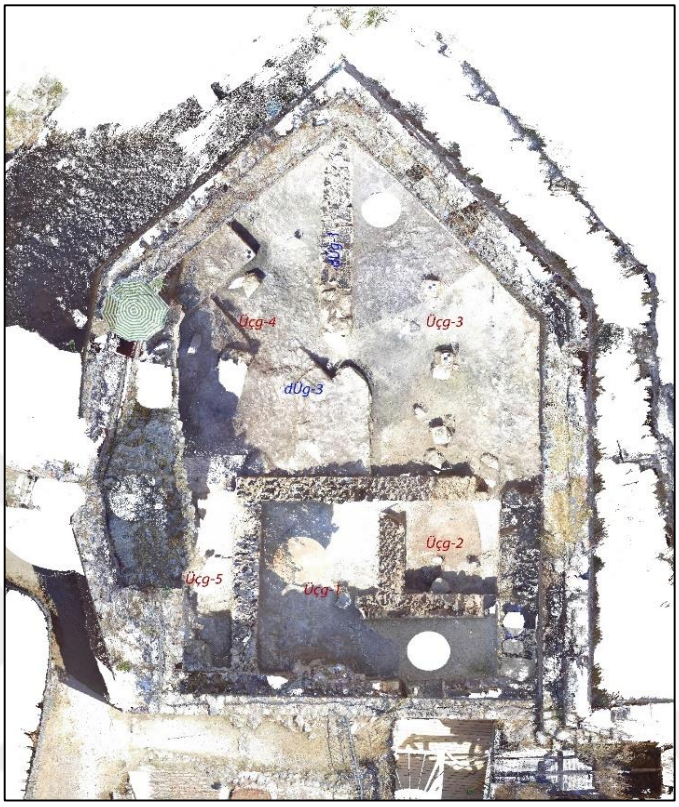

Şekil 173: Alanya Kalesi Ehmedek Üçgen Burç kazı sonrası ortofoto[1] görünüm (Eravşar, 2019 a: 14).

Şekil 174: Alanya Kalesi Ehmedek Üçgen Burç (Eravşar, 2019b:18).

1 Ortofoto: Hava fotoğraflarının, bozukluk, eğrilik yükseklik gibi hataları giderildikten sonra koordinatlandırılması ile oluşturulan ölçekli ve oranlı fotoğraflardır.

Eravşar'ın Orta Kale olarak adlandırdığı, Konyalı ve Lloyd'un ise 4. ve 5. bölgeler olarak tanımladığı alanda yer alan "Arasta" 2018 yılında kazılmaya başlanılmıştır (Eravşar, 2019a: 17).

Şekil 175: Alanya Kalesi Arasta'nın kazı öncesi görünümü (Eravşar, 2019b: 23).

Arastanın harap olmasından sonra mezarlık alanı olarak kullanılmaya başlanılmış, 2018 yılında arastanın dükkânlarının içinde kazı ve temizlik çalışmaları yapılmıştır (Eravşar, 2019a: 17). 2019 yılında, Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun kararı doğrultusunda arasta içinde bulunan mezarların taşınması amacıyla kazı çalışmaları yapılmış, her bir mezar ayrı ayrı tanımlanmış ve kodlanmış, incelenen iskeletler belediye mezarlığına defnedilmiştir (Eravşar, 2019a: 17).

2019 yılında Belediye tarafından arasta-iç kale arasındaki ulaşımı rahat bir hale getirmek için ahşap yürüme yolu yapılmıştır (Eravşar, 2019a: 13).

Depo çalışmaları kapsamında, depoların bakım onarımı ve yeniden tasniflemesi yapılmış, bu esnada depo içinde bulunan bazı eserlerin uygun bir şekilde depolanmaması sebebiyle bozulduğu görülmüştür (Eravşar, 2019a: 4).

Çinilerin restorasyon sırasında kullanıma hazır hale getirmek için konservasyonu yapılarak, 30x30 cm kalıplar içinde sabitlenerek muhafaza edilmesi için bir teknik geliştirilmiş, kalıpların içinde sabitlemesi yapılarak restorasyonda kullanılmak üzere Alanya Müze Müdürlüğüne teslim edilmiştir (Eravşar, 2019a: 38).

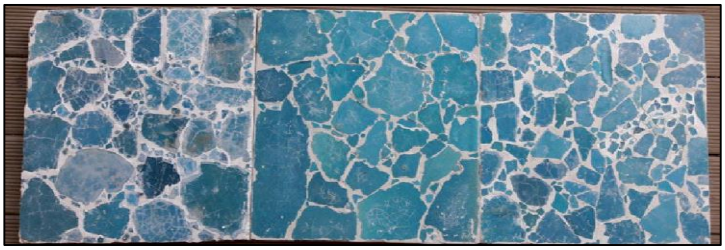

Şekil 176: Alanya Kalesi kazılarında bulunan ve konservasyonu yapılan 30x30 çini plakaları (Eravşar, 2019b: 33).

2.2.9.4. Yayın Çalışmaları

Kazı başkanlarınca kazı sonuçları toplantılarında yayınlanmış bildirilere üçüncü bölümde yer verilecek olup, Alanya Kalesi kazılarına ilişkin yapılan başlıca yayın çalışmaları aşağıdaki gibidir:

KONYALI, İ.H. (1946). *Alanya (Alaiyye).* İstanbul: Ayaydın Basımevi.

LLOYD S. ve RıCE D. S. (1964). (1982). *Alanya (Alâ'ıyya).* (Çev.N. Sinemoğlu). Ankara: TTK

ARIK, M. O. (2003). "Alanya Kalesi 2002 / Alanya Citadel 2". *Anmed.* (2), 5-7.

ARIK, M. O. (2005). "Alanya Kalesi Çalışmaları 2004 / Work at the Alanya Citadel in 2004". *Anmed.* (3), 1-4.

ARIK, M. O. (2006). "Alanya Kalesi Çalışmaları 2005 / Work on the Alanya Citadel in 2005". *Anmed.* (4), 1-4.

ARIK, M. O. ve BİLİCİ, Z. K. "Alanya Kalesi 2007 yılı çalışmaları / Work on the Alanya Citadel in 2007". *Anmed.* (6), 1-5.

YILMAZ L. (2007). "Alanya – Tophane Mahallesi'ndeki Geç Osmanlı dönemi kiliselerinden bir örnek". H. Karpuz ve O. Eravşar (ed.). *Konya kitabı X - Uluslararası Türk sanatı ve arkeolojisi sempozyumu.* (s.771-776). Konya: Konya Ticaret Odası.

BİLİCİ Z. K. (2008). *Kalenin gemileri: Alanya Kalesindeki gemi graffitileri.* İstanbul: Ege Yayınları.

2.2.10. Batman, Hasankeyf Ören Yeri Kazısı

2.2.10.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi

Batman iline yaklaşık olarak 37 km mesafede, Dicle Nehri'nin iki tarafına konumlanmış olan Hasankeyf, adını kaya mağaraları şeklindeki evler nedeniyle "Mağaralar Şehri" veya "Kayalar Kenti" manasına gelen Süryanice "Haskefo" ve Arapça'da "Hısnı Keyfa" kelimelerinden almıştır (Uluçam, 2013: 6).

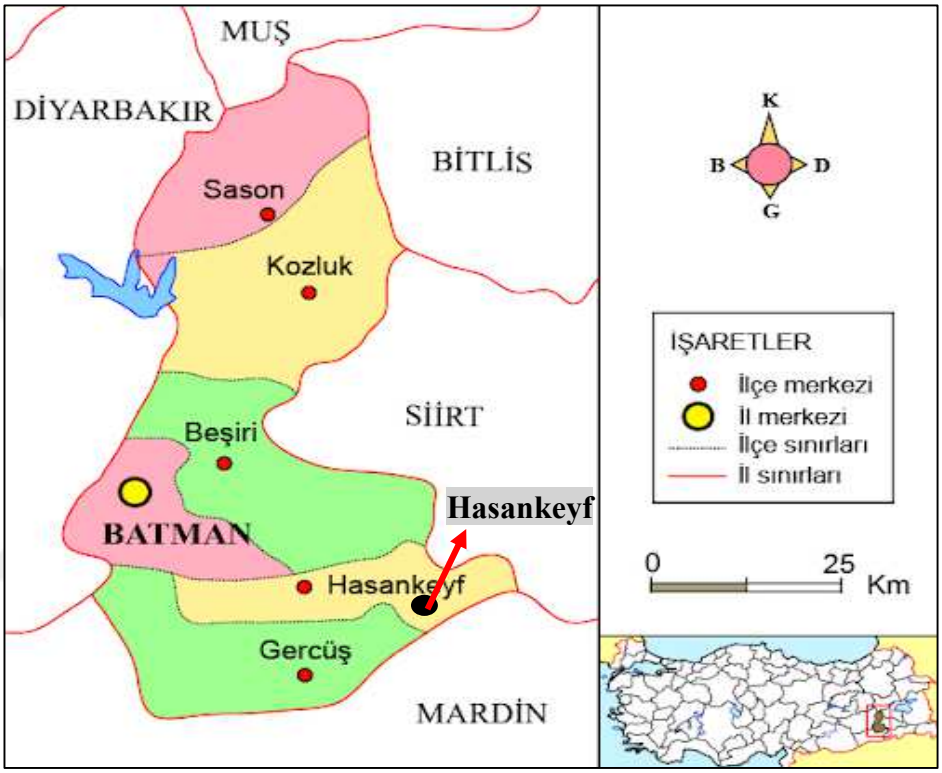

Şekil 177: Batman İli, Hasankeyf İlçesi, Hasankeyf kazı alanı konumu (Batman İli Haritası, 2019).

İlk yerleşimi Prehistorik döneme kadar uzanan Hasankeyf; Asur ve Urartu hâkimiyeti sonrası Roma döneminde önemli bir üs konumuna gelmiş, MS 4. yüzyılda Roma ve Sasani çekişmelerine sahne olmuş, Hıristiyanlığın yayılması ile MS 5. yüzyılda Süryani kültürü ve cemaatinin merkezi olmuştur (Çeken, 2007a: 470).

640 yılında Hz. Ömer döneminde İslam topraklarına dâhil edilen Hasankeyf sırasıyla Emeviler, Abbasiler, Hamdaniler ve Mervaniler hâkimiyetine girmiştir (Uluçam, 2013: 6). Hasankeyf, 1183 yılına kadar Artuklulara başkentlik yapmış ve 1283 yılına kadar süren Artuklu döneminde ilim, kültür ve sanat alanında en parlak dönemini yaşamış olup, Hasankeyf Köprüsü de bu dönemde inşa edilmiştir (Çeken, 2007a: 471).

12. yüzyılın sonlarında Eyyubilerin hâkimiyetine giren Hasankeyf, 1260 yılında Moğol akınlarına maruz kalmış, 1461-1482 yılları arasında Akkoyunlular döneminde Uzun Hasan'ın oğlu Zeynel Bey için türbe yapılmış, sık sık Akkoyunlular, Eyyubiler, Safaviler ve Osmanlılar arasında çekişmeye sahne olmuştur (Çeken, 2007: 471). Osmanlı Devleti topraklarına ise 1517 yılında katılmıştır (Uluçam, 2007a : 681).

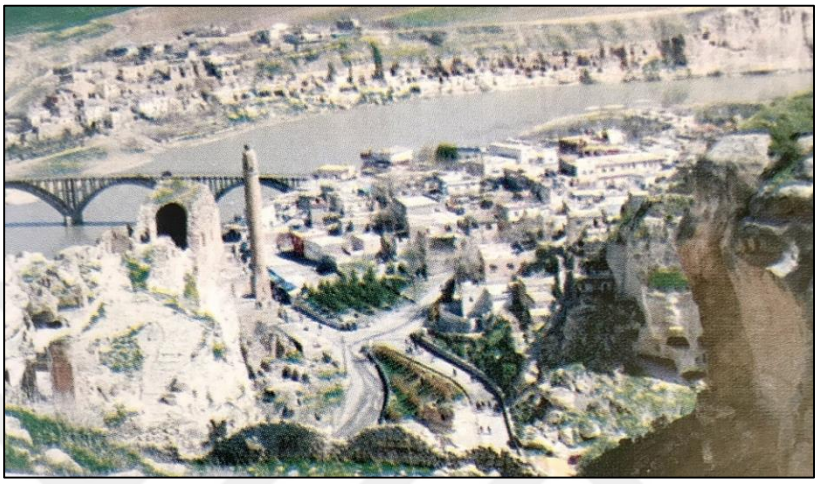

Şekil 178: Hasankeyf genel görünüm (Uluçam, 2007a: 705).

Hasankeyf bünyesinde; "Yukarı Şehir" ve "Kalebaşı" adı verilen, Artuklu ve Eyyübi dönemlerinde iç kale haline getirilen mağara tipi konutlar, Artuklu eserleri olan Ulu Cami'nin ilk yapısı, Dicle- Hasankeyf Köprüsü, Zeynel Bey Külliyesi, Büyük Saray'ın bir bölümü, Selahiye Bahçelerindeki köşkler ve kaleye ulaştırılan su sistemleri, Eyyübi dönemi eserleri olan Sultan Süleyman Camisi, Er-Rızk Camisi, Kızlar Camisi, Yamaç Külliyesi, Küçük Saray, Akkoyunlu dönemine ait Zeynel Bey Türbesi, Büyük Selçuklu mimarisine işaret eden Koç Camisi ile Mardinike Külliyesi'ndeki tuğla minareli cami gibi çok çeşitli yapıları barındırmaktadır (Uluçam, 2013: 7-8).

İlk olarak Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 13.03.1981 tarih ve A-2761 sayılı kararı ile 1. derece arkeolojik sit alanı olarak tescil edilmiştir (Sevgi, Çetin ve Yılmaz, 2017:11). Hasankeyf'e ilişkin, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 22.02.1991 tarih ve 636 sayılı kararı ile 1/500 ve 1/1000 ölçekli haritalar üzerinde belirlenen sit sınırları, yine Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 26.08.2009 tarih ve 2387 sayılı kararı ile güncellenerek son şeklini almıştır (KVMGM Arşivi, 160.03.04 nolu dosya).

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
DİYARBAKIR KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA BÖLGE KURULU
KARAR

Toplantı Tarihi ve No. : 26.08.2009-128
Karar Tarihi ve No. : 26.08.2009-2387

Toplantı Yeri
MARDİN

Batman İli, Merkez ve Hasankeyf İlçesi sınırları içinde kalan Hasankeyf Örenyeri I. ve II. Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırlarının yeniden değerlendirilmesi talebine ilişkin; Kültür ve Turizm Bakanlığı Hasankeyf Arkeolojik Kazı Başkanlığı'nın 01.07.2009 gün ve 26 sayılı yazısı ile Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün 24.07.2009 gün ve 1722 sayılı uzman raporu okundu. Ekleri (rapor.fotoğraf.harita) ve konuya ilişkin bilgi. belgeler incelendi.

Yapılan görüşmeler sonunda:

Batman İli, Merkez ve Hasankeyf İlçesi sınırları içinde kalan Hasankeyf Örenyeri I. ve II. Derece Arkeolojik Sit Alanı sınırları ekli 1/5000 ölçekli haritada işaretlendiği şekliyle uygun olduğuna.

karar verildi.

ASLI GİBİDİR

Mehriban KARAASLAN
Bölge Kurulu Müdürü

BAŞKAN
Prof.Dr.Abdüsselam ULUÇAM
(İmza)

BAŞKAN YARDIMCISI
Yrd.Doç.Dr.Mehmet TOP
(İmza)

ÜYE
Yrd.Doç.Dr.Ceyhan YÜCEL
(İmza)

ÜYE
Yrd.Doç.Dr.S.Yıldız SALMAN
(İmza)

ÜYE
Av.Vedat PEHLİVAN
(İmza)

ÜYE
Mimar M.Halis BİLDEN
(Bulunmadı)

ÜYE
Batman Valilik Tem.
(Bulunmadı)

ÜYE
Abdulvahap KUSEN
Hasankeyf Beld.Tems.
(Bulunmadı)

Şekil 179: Hasankeyf tescil kararı (KVMGM Arşivi, 160.03.04 nolu dosya).

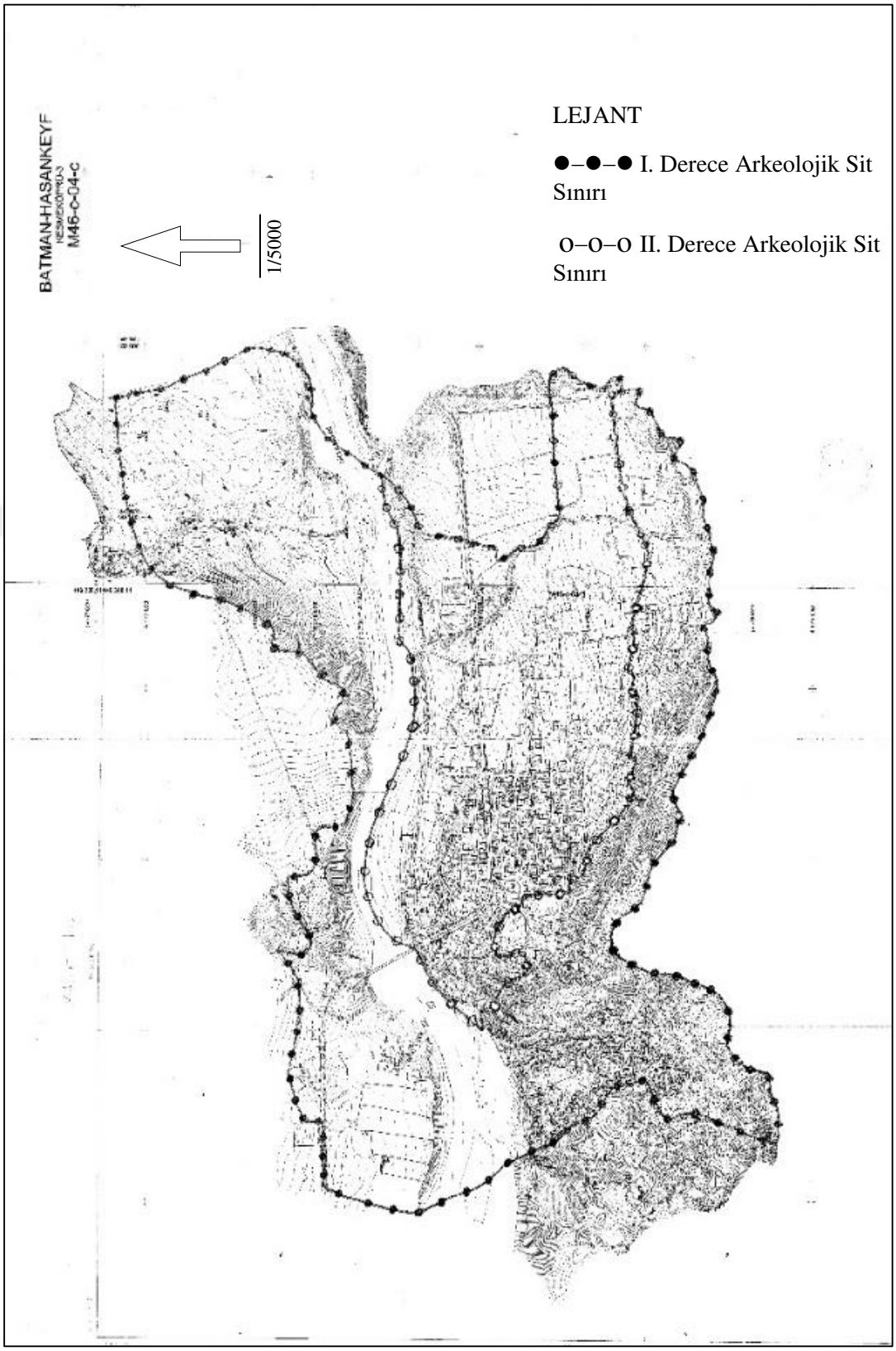

Şekil 180: Hasankeyf sit haritası (KVMGM Arşivi, 160.03.04 nolu dosya).

2.2.10.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi

1986 yılında Mardin Müze Müdürlüğü Başkanlığında, Prof. Dr. M. Oluş ARIK tarafından başlanılan, 1991 yılında GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nın desteğiyle ''Hasankeyf Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma, Kazı ve Kurtarma Projesi'' adı altında kapsamı genişletilen ve kamu yatırım alanı kazısı olan Hasankeyf kazılarının, Bakanlar Kurulu'nun 02.06.2004 tarih ve 2004/7429 sayılı kararı ile Prof. Dr. Abdüsselam ULUÇAM başkanlığında yapılmasına izin verilmiştir (Uluçam, 2013: 11).

2.2.10.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

Prof. Dr. M. Oluş Arık tarafından 1986-2002 yılları arasında öncelikle Koç Cami ve Süleyman Cami arasında kalan alanın kazısı tamamlanmış, bu bölgede bulunan tarihi sokağın da kazısı yapılarak temel seviyesinde yapı kalıntıları açığa çıkartılmıştır (Uluçam, 2007a: 683).

2001 yılında başlanan Küçük Külliye adlı yapının kazısında, mescit ev çevresinde yer alan ve seramik atölyesi olabileceği düşünülen yapı topluluğu açığa çıkartılmıştır (Uluçam, 2007a: 683).

Seramik fırınları, Camii Mardinike olarak bilinen Sahil Sarayı ve yukarı şehirde yer alan Büyük Saray'da da çalışmalar yapılmış (Uluçam, 2007a: 683), Artuklu Köprüsü, Zeynel Bey Türbesi, Ulu Cami ve kale kapılarının rölöve restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmıştır (Uluçam, 2007a: 684).

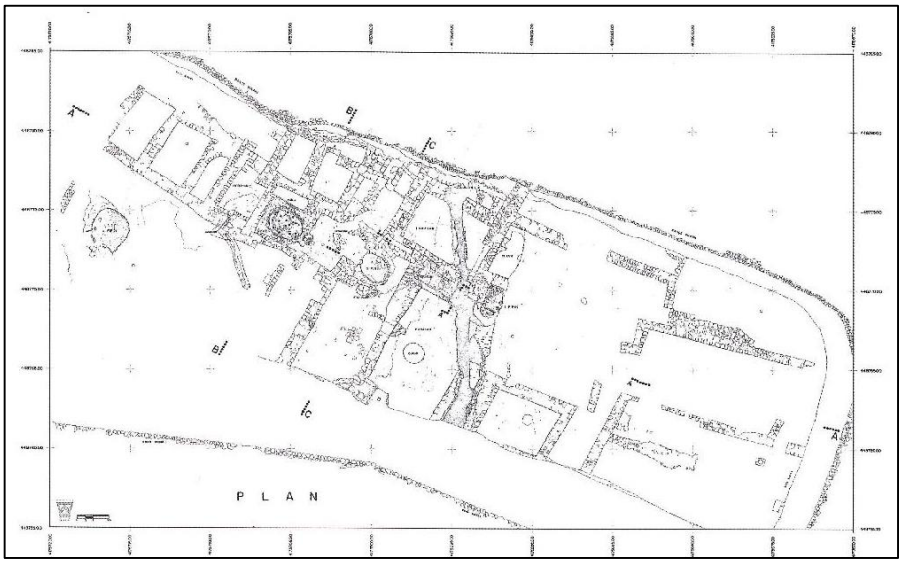

Şekil 181: Hasankeyf seramik fırınları planı (Çeken, 2007a: 473).

Yukarı Şehir (Kale), Aşağı Şehir, Karşıyaka olarak üç bölüme ayrılan Hasankeyf Örenyeri'nde yapılan kazılarda, Aşağı Şehrin güneybatı ucu ile Selahiye Bahçeleri arasında seramik fırınlarına rastlanılmıştır (Çeken, 2007a: 473). 2001-2003 kazılarında toplam sekiz seramik fırını açığa çıkartılmış, bölgenin büyük bir seramik üretim merkezi olabileceği değerlendirilmiştir (Çeken, 2007a: 484). Bu bölgedeki fırınlar geleneksel üstten havalandırmalı Orta Çağ İslam dönemi fırını tipolojisindedir (Çeken, 2007a: 485).

Şekil 182: Hasankeyf seramik fırınları kazı alanı (Çeken,2007b: 245).

Bu bölgedeki kazılarda, fırınlarla birlikte seramik üretiminde kullanılan üç ayak, plaka, disk, çeşni, kalıp vb. malzemelere de rastlanılmıştır (Çeken,2007b: 251).

Şekil 183: Hasankeyf kazısı sıraltı teknikli seramik örneği (Çeken,2007b: 259).

2001-2003 yılları arasında Alman Arkeoloji Esntitüsü'nden Peter Scheider, Rızk Cami'nde kazı çalışmaları yaparak caminin bir kısmını açığa çıkartmıştır (Uluçam, 2007a: 684).

2004 yılında Uluçam başkanlığında başlayan kazılarda öncelikle 2012 yılına kadar yapılacak çalışmalara yer verilen "Uzun Erimli Eylem Planı" hazırlanmış ve bu plan kapsamında kazılara başlanılmıştır (Uluçam, 2005: 18). Kazı çalışmaları ile birlikte, Ilısu Barajı'nın faaliyete geçmesiyle su altında kalacak olan Orta Kapı, Zeynel Bey Türbesi, İmam Abdullah Türbesi, Er-Rızk Camii, Sultan Süleyman Külliyesi, Koç ve Kızlar Camilerinin bir bölümü, Yamaç Külliyesi mihrabı ve Artuklu Hamamı'nın, Yeni Hasankeyf'te oluşturulan Kültürel Park ve çevresine taşınması ya da bu alanda özgünlerine benzer şekilde inşa edilecek yapılar üzerine yerleştirilmesine ilişkin projeler hazırlanmış ve faaliyete geçilmeye başlanmıştır (Uluçam, 2017: 16). Bu kapsamda 2004-2014 döneminde 43 farklı alanda kazı ve sondaj çalışmaları yapılmış, toplamda kültür varlığı niteliğindeki 144 taşınmaz ortaya çıkartılmıştır (Uluçam, 2017: 15).

2004-2006 yılları arasında kazısı yapılan alanlar şu şekilde sıralanabilir: Zeynel Bey Külliyesi (1-2-3. medreseler, imaret, han), Batı Yapıları, Salahiye Yapıları, Yamaç Külliyesi (cami ve diğer yapılar), Yamaç Yapıları 2 ve 3, Büyük Saray, Deriki Kilisesi, Roma dönemi kalıntıları, Kasımiye Yapıları, Su kanalı, İmam Abdullah Zaviyesi, Köprü Ayağı Kazısı, Han, Şâb Camii yapısı grubu (mescit, cami, dükkânlar), Eski Mezarlık ve sondaj kazısı alanları (Uluçam, 2007a).

2004 yılı Zeynel Bey Türbesinin etrafındaki kazılarda, birbiriyle ilişkili olabileceği düşünülen medrese, imaret, han ve arasta olabileceği değerlendirilen yapıların açığa çıkartılması ile bu alan Zeynel Bey Külliyesi olarak yeniden adlandırılmış (Uluçam, 2005: 36-39), 2005 yılı kazılarında arasta olabileceği değerlendirilen kısmın konut olduğu ortaya çıkartılmıştır (Uluçam, 2005: 61).

Ilısu Barajı'nın faaliyete geçecek olması nedeniyle, Zeynel Bey Türbesi'nin, Kültür Parkı'nda, mevcut külliyeye benzer şekilde yeni inşa edilecek külliye içine taşınması ön görülmüştür (Uluçam, 2017: 16).

Şekil 184: Hasankeyf Zeynel Bey Külliyesi (Uluçam, 2017: 22).

Zeynel Bey Türbesi, 12 Mayıs 2017 tarihinde bütüncül olarak taşınmış olup, restorasyon işlemlerine devam edilmektedir (Sevgi, Çetin ve Yılmaz,2017: 35).

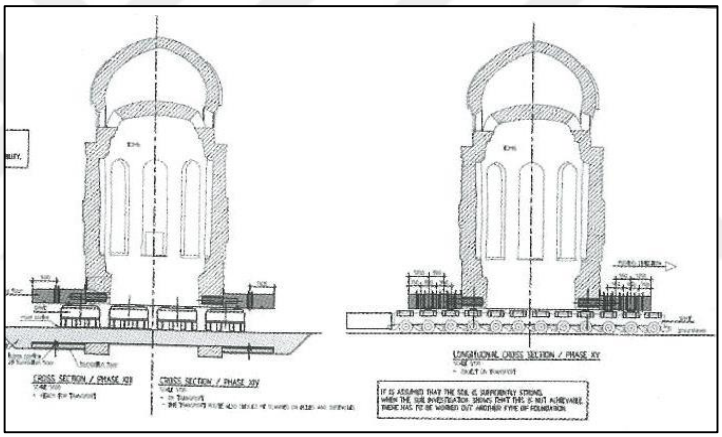

Şekil 185: Hasankeyf Zeynel Bey Türbesi taşıma projesi kesiti (Sevgi, Çetin ve Yılmaz, 2017: 22).

Şekil 186: Hasankeyf Zeynel Bey Türbesi'nin taşınması esnasındaki görüntüler (Sevgi, Çetin ve Yılmaz, 2017: 32).

Yine 2004 yılında Selahiye bahçelerinin kuzeyinde yapılan kazılarda bazı yapı kalıntılarına rastlanılmış olup, Selahiye Yapıları olarak adlandırılan bu bölgenin en üst katmanında, Osmanlı Dönemi camisinin son cemaat kısmına ulaşılmıştır (Uluçam, 2005: 29). 2007 yılındaki kazılarda bu yapı kalıntılarının ziyaret yapılarına ait olduğu anlaşılmıştır (Uluçam, 2007b: 61-62). 2012 yılı kazılarında ise sonradan Hacı Ali Mescidi'ne dönüştürülen Hasankeyf kazı alanı içerisinde bulunan, Artuklu Köşkü benzeri bir yapı tespit edilmiştir (Uluçam, 20013: 178).

Hasankeyf Mağara evlerinden kuzeye doğru uzanan yamaçta grup halinde mimari kalıntılara rastlanılması dolayısıyla Yamaç Külliyesi olarak adlandırılan bölgede, üç bölümlü bir cami ile birlikte çeşitli yapılar ortaya çıkartılmıştır (Uluçam, 2005: 30).

Ilısu Barajı kapsamında; süsleme açısından önemli olan Yamaç Külliyesi Mihrabı yerinden sökülerek, yeni Hasankeyf'teki müzeye taşınacak olup, Külliye'nin yıkık durumda olan avlusu, hamamı, medresesi ve imareti su kotun üzerinde kalacağı için barajdan etkilenmemesi ön görülmektedir (Uluçam, 2017: 18).

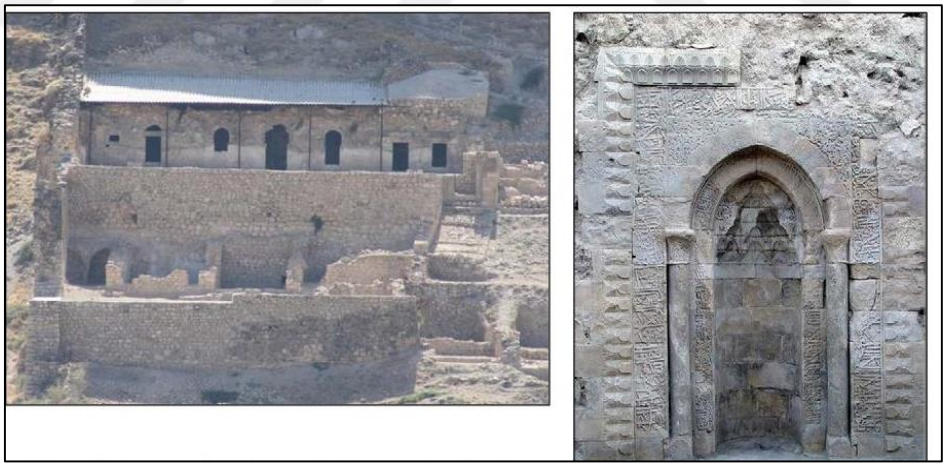

Şekil 187: Hasankeyf Yamaç Külliyesi ve mihrabı (Uluçam, 2017: 29).

M. Oluş Arık döneminde kazısı yapılan seramik fırınları ve çevresinde yapılan temizlik çalışmaları sonrasında, kazısı tamamlanmamış beş açmada sondaj başlatılmıştır (Uluçam, 2005: 32).

2005 yılında, İç Kale'de bulunan Büyük Saray'da kazı alanlarına eklenmiş, bu sarayın sadece yönetim için değil aynı zamanda İç Kale'de görev yapan askerler için bir askeri garnizon olduğu sonucuna varılmıştır (Uluçam, 2005: 62).

“Köprü Ayağı” olarak adlandırılan bölge, 2006 yılındaki kazı çalışmalarına eklenmiş olup, bu bölgedeki yapılar her ne kadar Çatalhöyük benzeri birbirine bitişik evlerden oluşsa da, mekânlar içerisinde ele geçirilen seramiklerden, bu evlerin daha geç dönemlerde yapıldığı, Orta Asya’dan göç eden obaların yarı göçerlik-yerleşiklik sürecinin bir ürünü olduğu anlaşılmıştır (Uluçam, 2007b: 29).

Bu bölgeye adını veren, Artuklu dönemi eseri ve Orta Çağ’ın en büyük kemer açıklığına sahip köprüsü olan Hasankeyf Köprüsü’nün restorasyon çalışmamalarına başlanılmış olup, Ilısu Barajı’nın su tutmasından sonra da yerinde korunması ön görülmektedir (Uluçam, 2017: 20).

Şekil 188: Hasankeyf Artuklu Köprüsü restorasyonu çalışmaları (Uluçam,2017: 34).

2006 yılında kazısı başlayan bir diğer alan da Şâb Cami ve çevresi olup, bu bölgedeki yapılar topluluğu tamamen ortaya çıkartılarak dört kültür katmanı tespit edilmiştir: Antik döneme ait kayaya oyularak iç kaleye çıkan ve su yolu ile havuzların bulunduğu yol, Roma dönemine tarihlenen kalenin ilk giriş kapısı ve bitişik dükkânlar, Artuklu dönemi camisi, Osmanlı dönemi mescidi (Uluçam, 2007b: 35). Şâb Vadisi, Hasankeyf tarihi açısından önemli bir belge olduğu göz önüne alınarak, kumla doldurulup koruma altına alınması uygun görülmüştür (Uluçam, 2017: 20).

2007 yılında İç Kale yolu bölgesinde yapılan kazılarda, 2006 yılında bulunan beş adet Roma dönemi dükkânı çevresinde çalışılmış, öncekilerle birlikte toplam 42 dükkân açığa çıkartılmış, surların Antik dönemde inşa edildiği ve Roma döneminde onarım gördüğü anlaşılmıştır (Uluçam, 2007b: 47).

İç Kaleye çıkılan yolda bulunan, mağaralarda meydana gelen kopmalar dolayısıyla tahribatlara açık olan ve Eyyûbi Sultanı Süleyman tarafından yaptırılan orta kapının taşınarak, Yeni Hasankeyf'e kurulacak fuarın giriş kapısı olarak kullanılması düşünülmektedir (Uluçam, 2017: 20).

2006 yılında kazıların başladığı İmam Abdullah Zaviyesi, bir höyük üzerinde yer almakta olup, birkaç dönem halinde eklenmiş yapılar topluluğu şeklindedir (Uluçam, 2007b: 25). Zaviyenin içerisindeki İmam Abdullah Türbesi'ne yönelik olarak, 2010 yılında Hasankeyf Kazı Başkanlığı'nca "Acil Önlem ve Takviye Projesi" hazırlatılarak, 2012- 2013 yıllarında yapılan uygulamalarla büyük ölçüde restore edilmiş olup, İmam Abdullah Türbesi'nin taşınması, külliyenin diğer yapılarının yerinde korunması ön görülmektedir (Uluçam, 2017: 19).

Şekil 189: Hasankeyf İmam Abdullah Türbesi, restorasyon öncesi ve sonrası (Uluçam, 2017: 30).

2010 yılında, Arık döneminde Sahil Sarayı çevresinde yapılan kazılarda, ortaya yeni yapılar çıkmasıyla burası bir külliye olarak değerlendirilen Mardinike Külliyesi ile yine Arık döneminde çalışılmış olan merkezi kazı alanlarında (Koç Cami, Süleyman Cami vb.) kazı çalışmalarına devam edilmiştir (Uluçam, 2013:15-27).

Merkezi kazı alanları bölgesinde kalan ve Ilısu Barajı'nın su tutmasıyla su altında kalacak olan, türbe grubu olarak tasarlanmış olabileceği ve sonradan cami olarak kullanılmaya başlandığı düşünülen, Kızlar (Eyyûbi) Cami'nin kuzey duvarındaki süslemeli kapı ve pencereleri ile mihrap, türbe kubbesindeki süslemeler gibi elemanları; Er-Rızk Cami'nin Eyyûbi döneminde yapılan minare ve taç kapısı ile kuzey cephesi, harimin kuzey duvarındaki süslemeli kapı ve nişleri; Süleyman Cami'nin minare, taç kapı ve çeşmeden oluşan doğu cephesi ile iki adet taş mihrap ve türbenin kubbe süslemeleri; Büyük Selçuklu dönemi izlerini taşıyan Koç Cami Kompleksi'nin her birimdeki alçı süslemelerle taş mihrapları taşınarak, Kültür Park çevresinde aslına benzer şekilde yeni inşa edilecek yapıda kullanılması, kalan kısımlarının ise yerinde korunması ön görülmüştür (Uluçam, 2017: 17-19).

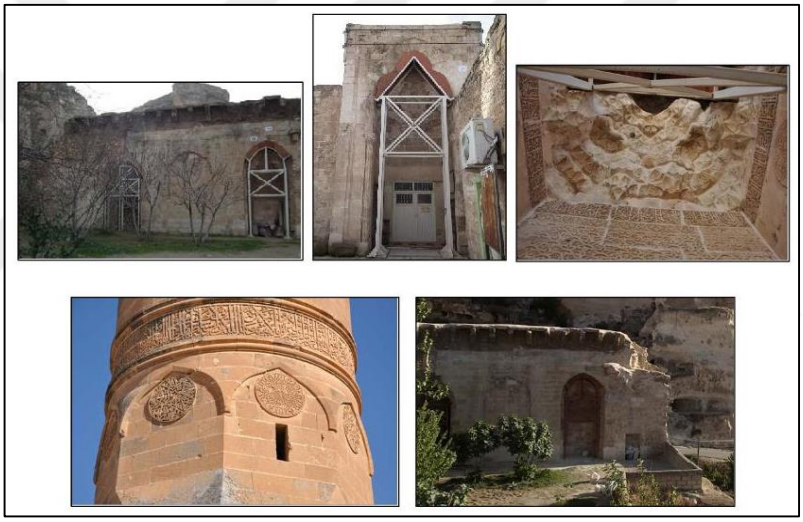

Şekil 190: Hasankeyf Er Rızk Cami taşınması planlanan elemanlar (Uluçam, 2017: 27).

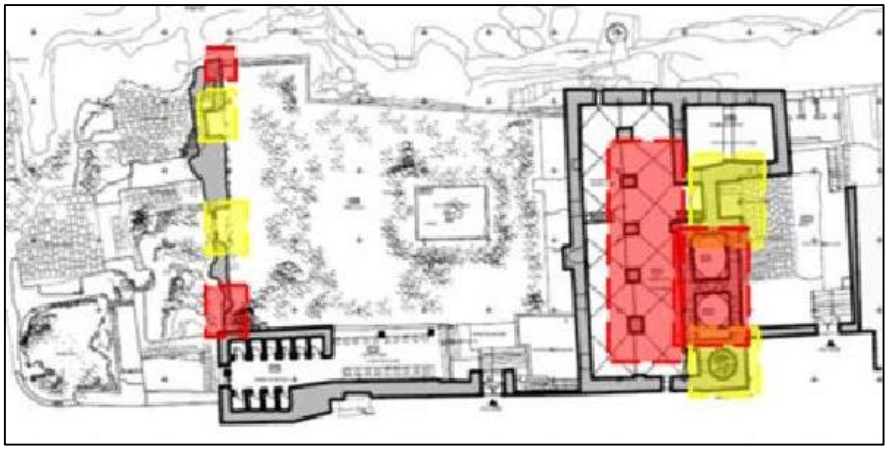

Şekil 191: Hasankeyf Er Rızk Cami taşınması planlanan elemanların plandaki yerleri (Uluçam, 2017: 27).

Şekil 192: Hasankeyf Kızlar Cami (Uluçam, 2017: 26).

Şekil 193: Hasankeyf Süleyman Cami (Uluçam, 2017: 28).

Şekil 194: Hasankeyf Koç Cami Kompleksi (Uluçam, 2017: 31).

2010 yılının bir diğer kazı alanı ise Hasankeyf Höyük olmuştur (Uluçam, 2013: 41). Yapılan kazılar sonucu höyüğün esas tabakalarının Akeramik Neolitik Çağ, Demir Çağı (Asur Dönemi) ve Hellenistik Dönem'e ait olduğu tespit edilmiştir (Uluçam, 2013: 42).

2011 yılında ise daha önce açılmış kazı alanlarına ek olarak, Süryani yerleşim alanları adı verilen bölgede kazılar yapılmış, kilse ve çevresindeki yapı kalıntılarının kimlikleri, yapım evreleri, planları ve alanın mimari dokusu tespit edilmiştir (Uluçam, 2013: 98-99).

2011 kazılarında ayrıca küçük bir avlu etrafına yerleşmiş türbe, derviş hücreleri, mutfak ve kiler odalarından oluşan ve 15. yüzyıla tarihlenen Şeyh Sultan Zaviyesi açığa çıkartılmıştır (Uluçam, 2013: 176).

Artuklu Hamamı'nın kazıları tamamlanmasının ardından, 2008 yılında yapının yıkılan kısımları kesme taş ve düzgün yonu taşı ile örülerek sağlamlaştırılmış olup, bu hamamın da taşınması ön görülmektedir (Uluçam, 2017:19).

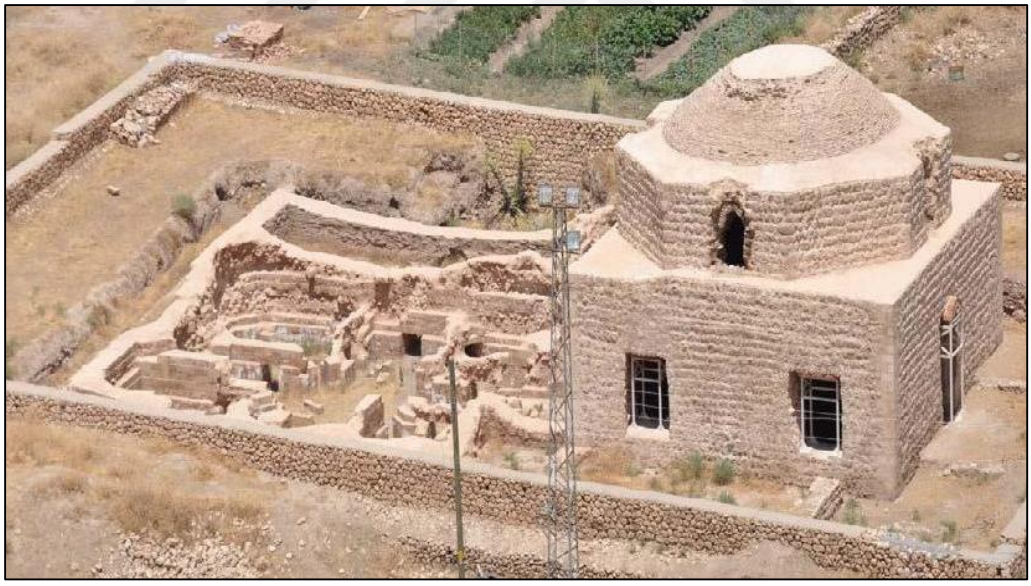

Şekil 195: Hasankeyf Artuklu Hamamı (Uluçam, 2017: 32).

Kazı çalışmaları tamamlanan Mardinike Külliyesi, Selahiye Yapıları, Artuklu Köşkü, Kasımiye Köşkleri, Hasankeyf Höyük gibi önemli kültür varlıklarının Ilısu Barajı altında kalacak olup, su altında nasıl korunacakları konusunda 2016 yılına kadar hazırlanmış herhangi bir proje bulunmamaktadır (Uluçam, 2017: 20).

2017 yılında ise Ilısu Barajı'nın rezervuar alanında kalan Mardinike Küliiyesi'ne ilişkin su altında koruma projesi hazırlanarak bu doğrulta uygulaması tamamlanmıştır (Yılmaz vd., 2019: 33).

Şekil 196: Hasankeyf Mardinike Külliyesi (Yılmaz vd., 2019: 32).

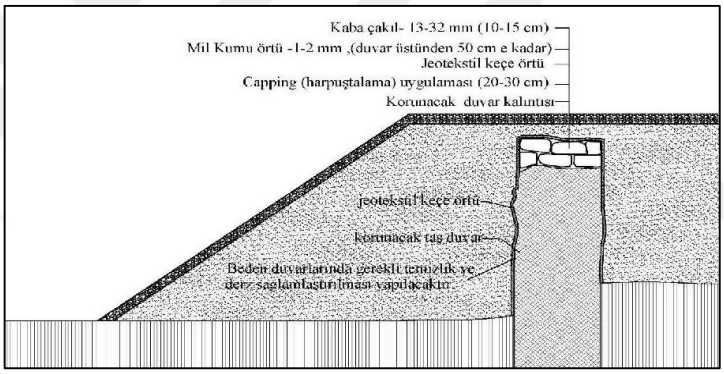

Şekil 197: Hasankeyf Mardinike Külliyesi, su altı koruma projesi kesiti (Yılmaz vd., 2019: 46).

Şekil 198: Hasankeyf Mardinike Külliyesi, uygulama sonrası (Yılmaz vd., 2019: 48).

2.2.10.4. Yayın Çalışmaları

Kazı başkanlarınca kazı sonuçları toplantılarında yayınlanmış bildirilere üçüncü bölümde yer verilecek olup, Hasankeyf Örenyeri kazılarına ilişkin yapılan başlıca yayın çalışmaları aşağıdaki gibidir:

ARIK, M. O. (2003). *Hasankeyf: Üç dünyanın buluştuğu kent*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

ULUÇAM, A. (2005). *Hasankeyf tarihi ve arkeolojik sit alanı araştırma, kazı ve kurtarma projesi 2004 -2005 çalışmaları*. Ankara: GAP.

ULUÇAM, A. (2007). *Hasankeyf tarihi ve arkeolojik sit alanı araştırma, kazı ve kurtarma projesi 2006-2007 çalışmaları.* Ankara: GAP.

ULUÇAM, A. (2007). "Başlangıcından bugüne Hasankeyf kazıları". H. Karpuz ve O. Eravşar (ed.). *Konya kitabı X - Uluslararası Türk sanatı ve arkeolojisi sempozyumu*. (s. 681-710). Konya: Konya Ticaret Odası.

ÇEKEN, M. (2007). "Anadolu'da bir seramik üretim merkezi Hasankeyf (fırın ve atölyeler)". *Byzas.* (7), 469-487.

ÇEKEN, M. (2007). "Hasankeyf kazısı seramik fırınları atölyeleri seramikleri". *Anadalu'da Türk devri çini ve seramik sanatı.* (s. 245-262). İstanbul: KTB Yayınları.

YURTTAŞ, H. (2010). "Hasankeyf Zeynel Bey Türbesi". *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*. (3), 121-151.

AYHAN, G. (2011). "Hasankeyf Kazısı lüle buluntularının değerlendirilmesi". *Sanat Tarihi Dergisi*. 19 (1), 1-22.

AKYOL, A. A. ve KADIOĞLU, Y. K. (2012). "Hasankeyf Artuklu Köşkü arkeometrik çalışmaları". *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi.* 1(2), 29-42.

BİLGİN A. , ARSLAN S., ŞENAY Y. ve POLAT S. (2012). "Hasankeyf ve yöresindeki kayaçlardaki ayrışma ve bu ayrışmanın yerleşim alanına olan etkisi". *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*. 1 (2), 43-55.

ULUÇAM, A. (2013). *Hasankeyf tarihi ve arkeolojik sit alanı araştırma kazı ve kurtarma projesi 2010-2012 çalışmaları.* Ankara: GAP.

BAYAZIT, M. (2015). “Hasankeyf: tarihi yansıtan kültürel bir miras (arkeometrik yaklaşım)”. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*. 5 (2), 73-86.

AKGÖNÜL, M.S. ve ELİÜŞÜK, M. (2016). “Hasankeyf İmam Abdullah Zaviyesi konservasyon ve restorasyon çalışmaları”. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi.* 6 (2/1), 193-227.

YILMAZ, G. (2016). “Hasankeyf kazılarında bulunan seramik kandiller”. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*. (36), 275-288.

ULUÇAM, A. (2017). “Hasankeyf’teki kültürel mirasın bugünkü durumu”. E. Taş (ed.). *XX. Uluslararası Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*. (Cilt 1, s. 14-36). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Matbaası.

SEVGİ, S., ÇETİN, M. ve YILMAZ, M. (2017). “Hasankeyf Zeynel Bey Türbesi'nin koruma ve kurtarma (taşıma) projesi”. *Kagir yapılarda koruma ve onarım semineri* IX. (s. 10-37). İstanbul: İBB.

YILMAZ M., ESKİCİ, B., ELİÜŞÜK, M., AKGÖNÜL, M.S. ve ŞENER, Y. S. (2019). “Hasankeyf Mardinike Külliyesi kalıntılarının sağlamlaştırılması ve su altında korunmasına yönelik uygulama çalışmaları”. *Masrope E-Dergi.* 13(1), 30-51.

ÜNAL M. ve BEYAZ T. (2019). “Hasankeyf kireçtaşlarının suda dağılmaya ve tuz kristalleşmesine karşı direncinin araştırılması”. *Engineering Sciences.* 14 (2), 55-62.

NASIROĞLU M. (2019). “Hasankeyf İmam Abdullah Camii ve Zaviyesi Vakfı”. *Vakıflar Dergisi.* (52), 59-73.

2.2.11. Eskişehir, Karacahisar Kalesi Kazısı

2.2.11.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi

Eskişehir ili, Merkez ilçesinde, Porsuk Çayı kenarındaki bir platonun üzerinde yer alan, hangi dönemde inşa edildiği bilinmeyen ve 1288 yılında Osmanlı hâkimiyetine giren Karacahisar Kalesi, yaklaşık 200x300 metre taban alanına ve tek giriş kapısına sahiptir (Altınsapan vd, 2015: 61).

Karacahisar, Antik ve Orta Çağ dönemlerinde, Constantinapolis'ten kutsal topraklara giden yolun önemli bir kavşak noktasında olup, Karacahisar Kalesi Osmanlı kaynaklarında "Bizans Kalesi" olarak ifade edilmektedir (Parman, 2003: 69-70).

Şekil 199: Eskişehir İli, Odunpazarı İlçesi, Karacahisar Kalesi konumu (Eskişehir İli Haritası, 2019).

1553 yılında Dernschwam, Karacaşehir'i ziyaret etmiş ve kale hakkında bilgi vermemiş, ancak 19. yüzyılın sonunda demiryolu inşası için bölgeye gelen F. Dernburg, R. Hartman kalenin mimarisinden ve inşa tekniğinden bahsetmiş, 1939'da Karacahisar'a uğrayan K. Bittel ise burada çok sayıda ev kalıntısı ve duvar yıkıntısı olduğunu belirtmiştir (Parman, 2003: 69-71).

Şekil 200: Karacahisar Kalesi giriş kapısı (Altınsapan vd., 2015: 633).

Karacahisar Kalesi, Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 22.06.1996 tarih ve 48 sayılı kararı ile kültür varlığı olarak tescil edilmiş olup, 16.08.2016 tarih ve 4245 sayılı kararı ile de 1. ve 3. derece arkeolojik ve doğal sit sınırları güncellenerek, yine aynı Kurul'un 05.09.2016 tarih ve 4352 sayılı kararıyla da sit sınırlarına ilişkin kadastral harita uygun bulunmuştur (KVMGM Arşivi, 160.01.01.26).

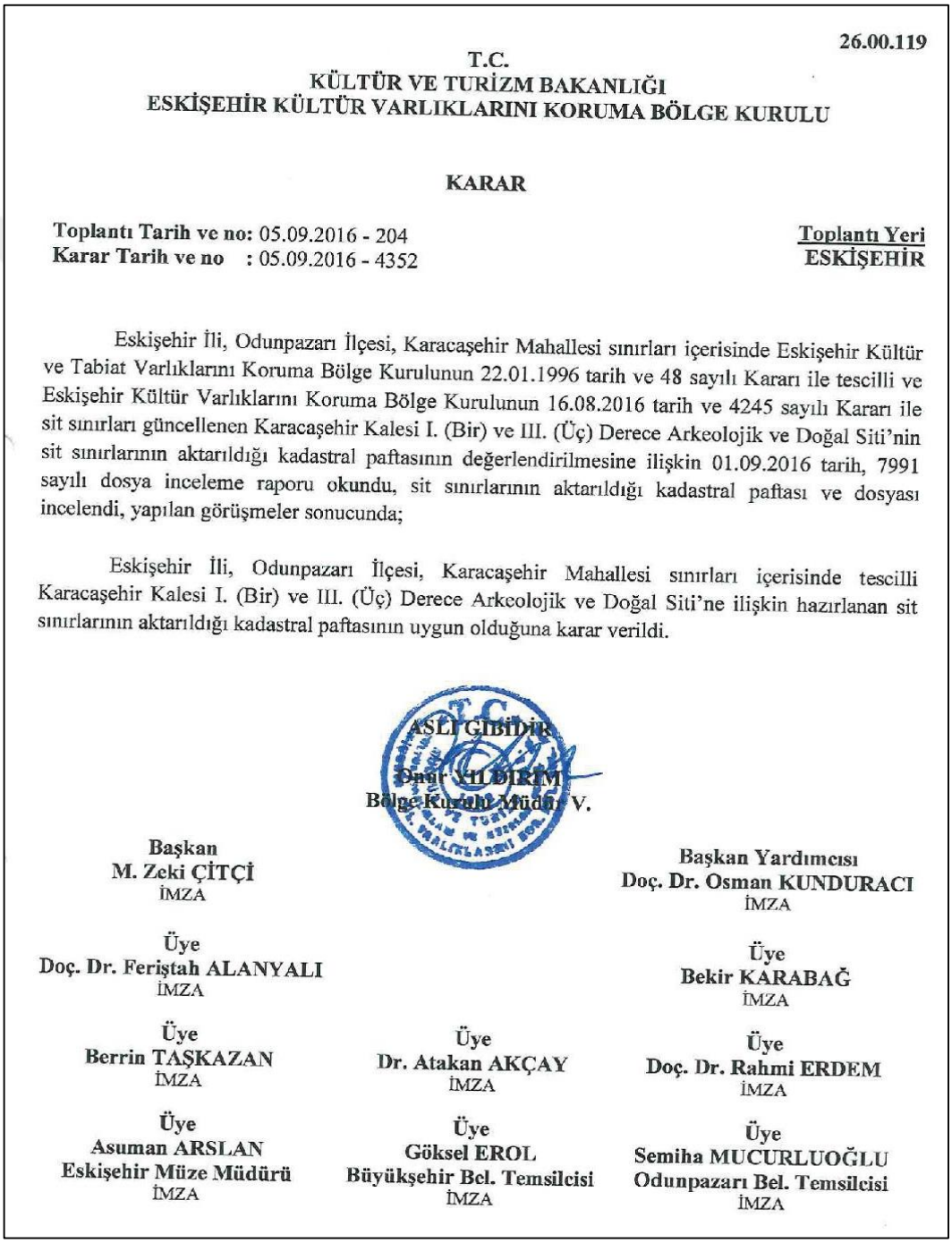

26.00.119

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ESKİŞEHİR KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU

KARAR

Toplantı Tarih ve no: 05.09.2016 - 204
Karar Tarih ve no : 05.09.2016 - 4352

Toplantı Yeri
ESKİŞEHİR

Eskişehir İli, Odunpazarı İlçesi, Karacaşehir Mahallesi sınırları içerisinde Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 22.01.1996 tarih ve 48 sayılı Kararı ile tescilli ve Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 16.08.2016 tarih ve 4245 sayılı Kararı ile sit sınırları güncellenen Karacaşehir Kalesi I. (Bir) ve III. (Üç) Derece Arkeolojik ve Doğal Siti'nin sit sınırlarının aktarıldığı kadastral paftasının değerlendirilmesine ilişkin 01.09.2016 tarih, 7991 sayılı dosya inceleme raporu okundu, sit sınırlarının aktarıldığı kadastral paftası ve dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonucunda;

Eskişehir İli, Odunpazarı İlçesi, Karacaşehir Mahallesi sınırları içerisinde tescilli Karacaşehir Kalesi I. (Bir) ve III. (Üç) Derece Arkeolojik ve Doğal Siti'ne ilişkin hazırlanan sit sınırlarının aktarıldığı kadastral paftasının uygun olduğuna karar verildi.

ASLI GİBİDİR
Onur YILDIRIM
Bölge Kurulu Müdür V.

Başkan
M. Zeki ÇİTÇİ
İMZA

Başkan Yardımcısı
Doç. Dr. Osman KUNDURACI
İMZA

Üye
Doç. Dr. Feriştah ALANYALI
İMZA

Üye
Bekir KARABAĞ
İMZA

Üye
Berrin TAŞKAZAN
İMZA

Üye
Dr. Atakan AKÇAY
İMZA

Üye
Doç. Dr. Rahmi ERDEM
İMZA

Üye
Asuman ARSLAN
Eskişehir Müze Müdürü
İMZA

Üye
Göksel EROL
Büyükşehir Bel. Temsilcisi
İMZA

Üye
Semiha MUCURLUOĞLU
Odunpazarı Bel. Temsilcisi
İMZA

Şekil 201: Karacahisar Kalesi tescil kararı (KVMGM Arşivi, 160.01.01.26 nolu dosya).

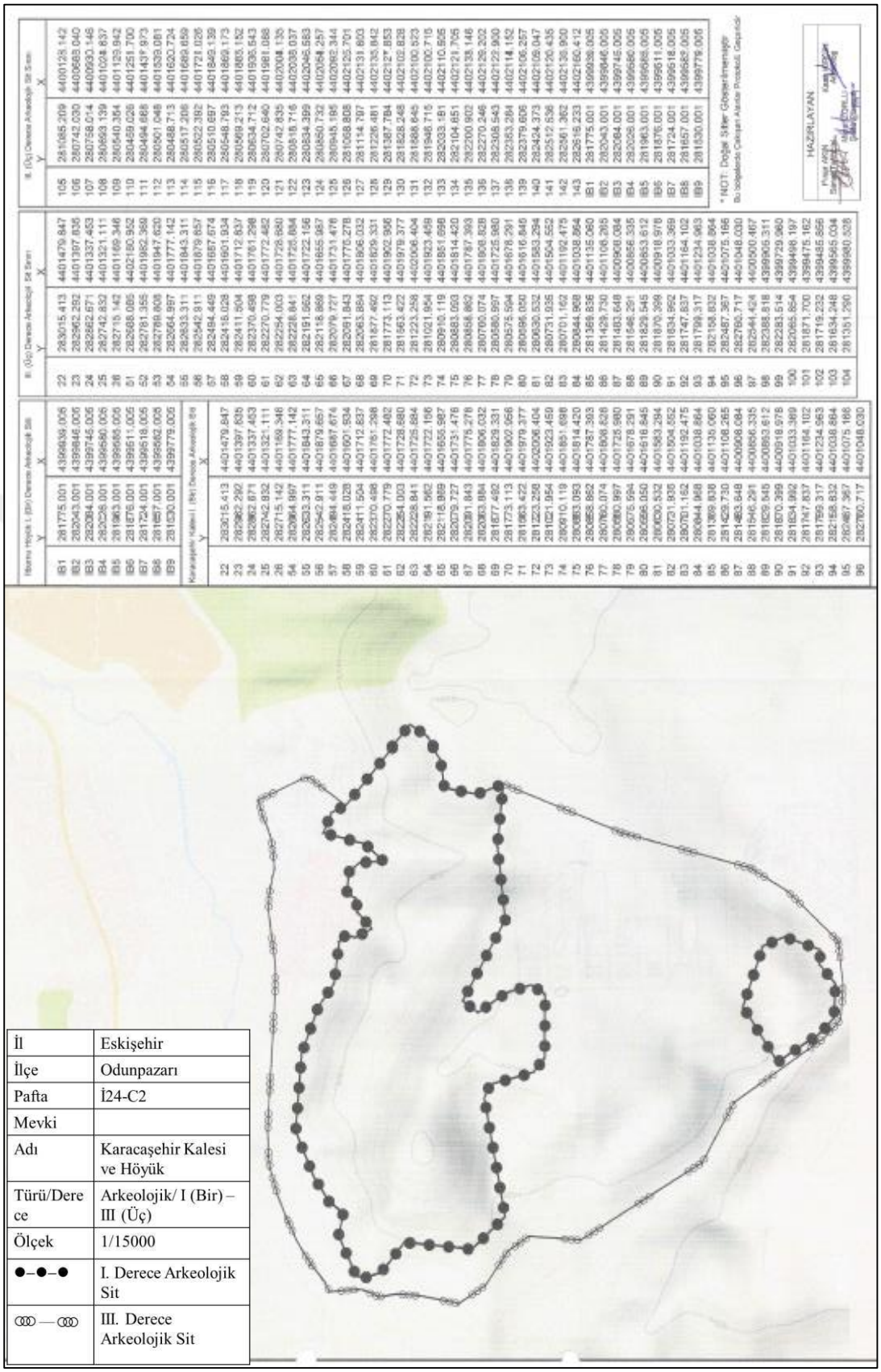

İl	Eskişehir
İlçe	Odunpazarı
Pafta	İ24-C2
Mevki	
Adı	Karacaşehir Kalesi ve Höyük
Türü/Derece	Arkeolojik/ I (Bir) – III (Üç)
Ölçek	1/15000
●–●–●	I. Derece Arkeolojik Sit
⌀⌀⌀—⌀⌀⌀	III. Derece Arkeolojik Sit

Şekil 202: Karacahisar Kalesi sit haritası (KVMGM Arşivi,160.01.01.26 nolu dosya).

2.2.11.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi

Karacahisar Kalesi'nde, ilk bilimsel araştırmalar 1999 yılında Prof. Dr. Halil İnalcık danışmanlığında ve Prof. Dr. Halime Doğru başkanlığında yapılan yüzey araştırmaları ile başlamıştır (Parman, 2003: 70). Sonrasında 2000-2001 yıllarında Eskişehir Arkeoloji Müze Müdürlüğü başkanlığında Prof. Dr. Ebru Parman'ın bilimsel danışmanlığında, 2002-2005 yılları arasında, Bakanlar Kurulu Kararlı olarak Prof. Dr. Ebru Parman başkanlığında yürütülmüştür.

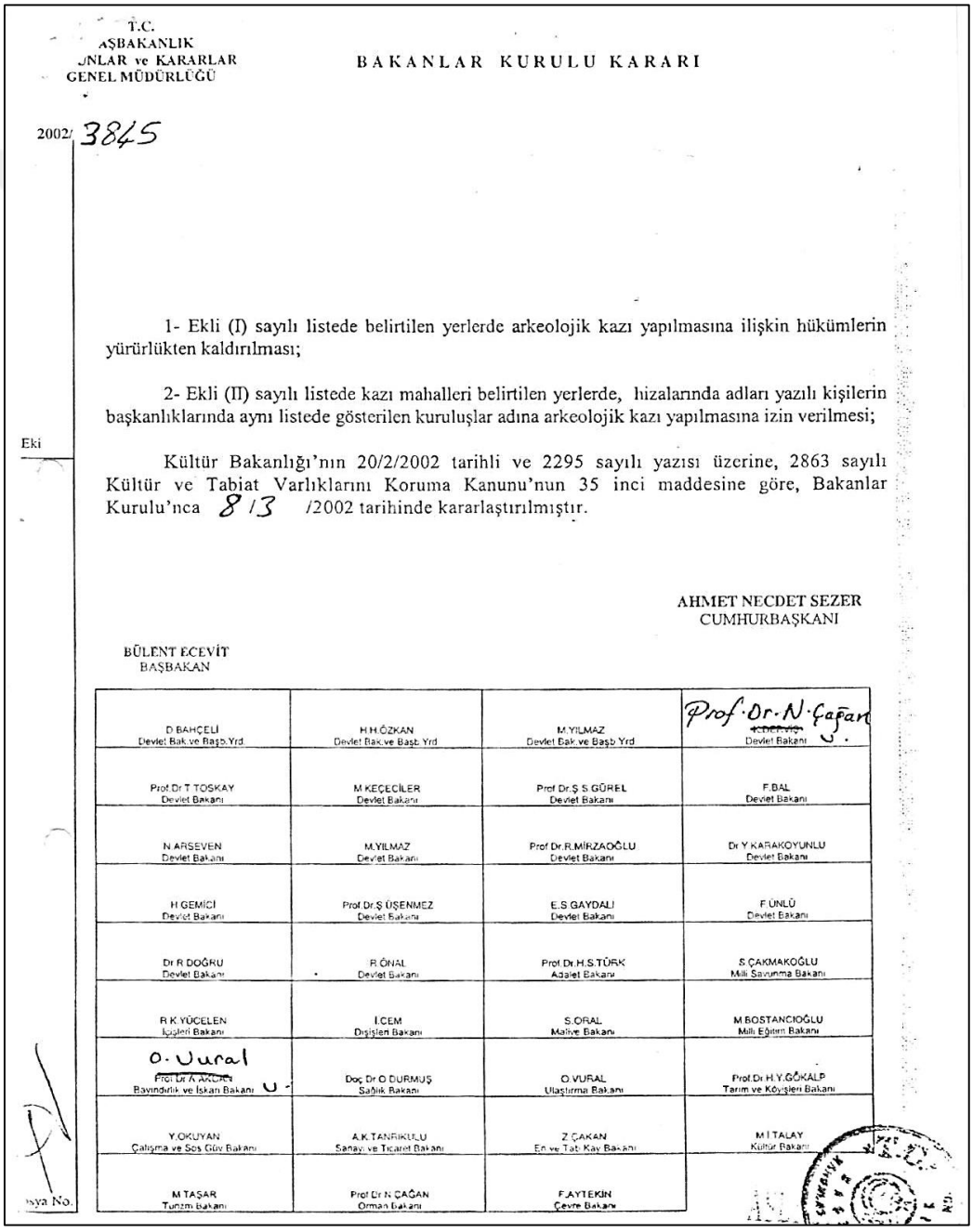

T.C.
AŞBAKANLIK
...NLAR ve KARARLAR
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

BAKANLAR KURULU KARARI

2002/ 3845

1- Ekli (I) sayılı listede belirtilen yerlerde arkeolojik kazı yapılmasına ilişkin hükümlerin yürürlükten kaldırılması;

2- Ekli (II) sayılı listede kazı mahalleri belirtilen yerlerde, hizalarında adları yazılı kişilerin başkanlıklarında aynı listede gösterilen kuruluşlar adına arkeolojik kazı yapılmasına izin verilmesi;

Eki

Kültür Bakanlığı'nın 20/2/2002 tarihli ve 2295 sayılı yazısı üzerine, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 35 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 8/3 /2002 tarihinde kararlaştırılmıştır.

AHMET NECDET SEZER
CUMHURBAŞKANI

BÜLENT ECEVİT
BAŞBAKAN

D.BAHÇELİ Devlet Bak.ve Başb.Yrd.	H.H.ÖZKAN Devlet Bak.ve Başb. Yrd.	M.YILMAZ Devlet Bak.ve Başb Yrd.	Prof.Dr.N.Çağan Devlet Bakanı
Prof.Dr.T.TOSKAY Devlet Bakanı	M.KEÇECİLER Devlet Bakanı	Prof.Dr.Ş.S.GÜREL Devlet Bakanı	F.BAL Devlet Bakanı
N.ARSEVEN Devlet Bakanı	M.YILMAZ Devlet Bakanı	Prof.Dr.R.MİRZAOĞLU Devlet Bakanı	Dr.Y.KARAKOYUNLU Devlet Bakanı
H.GEMİCİ Devlet Bakanı	Prof.Dr.Ş.ÜŞENMEZ Devlet Bakanı	E.S.GAYDALI Devlet Bakanı	F.ÜNLÜ Devlet Bakanı
Dr.R.DOĞRU Devlet Bakanı	R.ÖNAL Devlet Bakanı	Prof.Dr.H.S.TÜRK Adalet Bakanı	S.ÇAKMAKOĞLU Milli Savunma Bakanı
R.K.YÜCELEN İçişleri Bakanı	İ.CEM Dışişleri Bakanı	S.ORAL Maliye Bakanı	M.BOSTANCIOĞLU Milli Eğitim Bakanı
O.Ural Prof.Dr.A.AKÇİÇEK Bayındırlık ve İskan Bakanı	Doç.Dr.O.DURMUŞ Sağlık Bakanı	O.VURAL Ulaştırma Bakanı	Prof.Dr.H.Y.GÖKALP Tarım ve Köyişleri Bakanı
Y.OKUYAN Çalışma ve Sos.Güv.Bakanı	A.K.TANRIKULU Sanayi ve Ticaret Bakanı	Z.ÇAKAN En.ve Tab.Kay.Bakanı	M.İ.TALAY Kültür Bakanı
M.TAŞAR Turizm Bakanı	Prof.Dr.N.ÇAĞAN Orman Bakanı	F.AYTEKİN Çevre Bakanı	

...sya No.

Şekil 203: Karacahisar kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı (KVMGM Arşivi,160.01.01.26 nolu dosya).

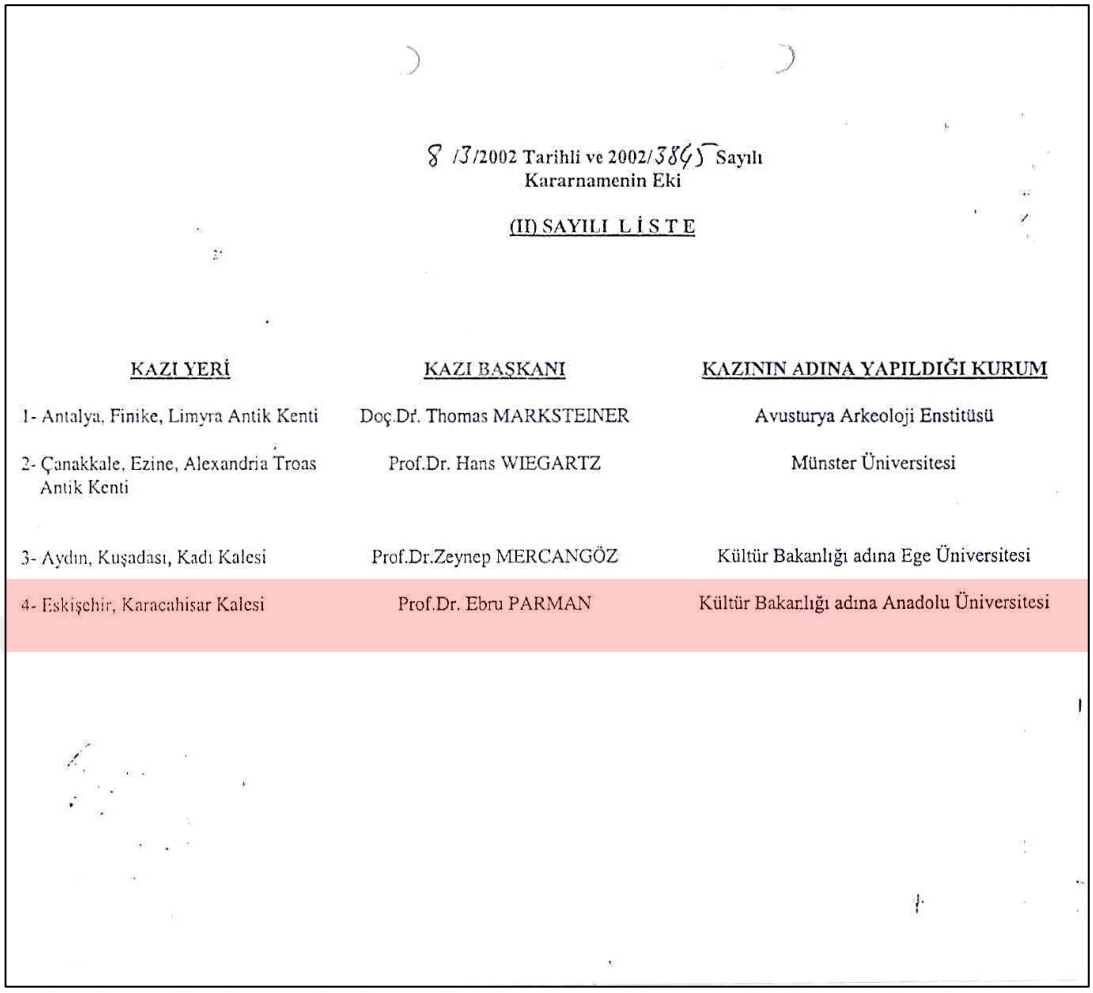

8 /3/2002 Tarihli ve 2002/3895 Sayılı
Kararnamenin Eki

(II) SAYILI L İ S T E

KAZI YERİ	KAZI BAŞKANI	KAZININ ADINA YAPILDIĞI KURUM
1- Antalya, Finike, Limyra Antik Kenti	Doç.Dr. Thomas MARKSTEINER	Avusturya Arkeoloji Enstitüsü
2- Çanakkale, Ezine, Alexandria Troas Antik Kenti	Prof.Dr. Hans WIEGARTZ	Münster Üniversitesi
3- Aydın, Kuşadası, Kadı Kalesi	Prof.Dr.Zeynep MERCANGÖZ	Kültür Bakanlığı adına Ege Üniversitesi
4- Eskişehir, Karacahisar Kalesi	Prof.Dr. Ebru PARMAN	Kültür Bakanlığı adına Anadolu Üniversitesi

Şekil 204: Karacahisar kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı ek liste (KVMGM Arşivi,160.01.01.26 nolu dosya).

2009 yılında Eskişehir Arkeoloji Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Prof. Dr. Erol Altınsapan danışmanlığında, 2011-2014 yılları arasında Bakanlar Kurulu kararlı olarak Prof. Dr. Erol Altınsapan başkanlığında, 2019 yılında ise Eskişehir Arkeoloji Müze Müdürlüğü başkanlığında Dr. Hasan Yılmazyaşar'ın danışmanlığında kazı çalışmaları yürütülmüştür (KVMGM Arşivi, 160.01.01.26 nolu dosya).

2020 yılı itibariyle Karacahisar Kalesi kazılarının Anadolu Üniversitesi adına Dr. Öğr. Üyesi Hasan Yılmazyaşar'ın başkanlığında yürütülmesine ilişkin Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın uygun görüşü Cumhurbaşkanlığı'na iletilmiştir (KVMGM Arşivi, 160.01.01.22 nolu dosya).

2.2.11.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

1999 yılında yapılan çalışmalarda, kalenin topoğrafik planı çıkartılarak, kale girişindeki toprak dolgu kaldırılmış olup, 2000 yılında da yüzey araştırması devam etmiştir (Parman, 2003: 73-74).

İlk kazı çalışmaları, 2001 yılında Parman'ın bilimsel danışmanlığında Eskişehir Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü başkanlığında yapılmış, bu kazılarda Orta/Geç Bizans dönemi ve Erken Osmanlı dönemine tarihlenen küçük buluntulara ve farklı dönemlere ait mimari elemanlara rastlanılmıştır (Parman, 2003: 74).

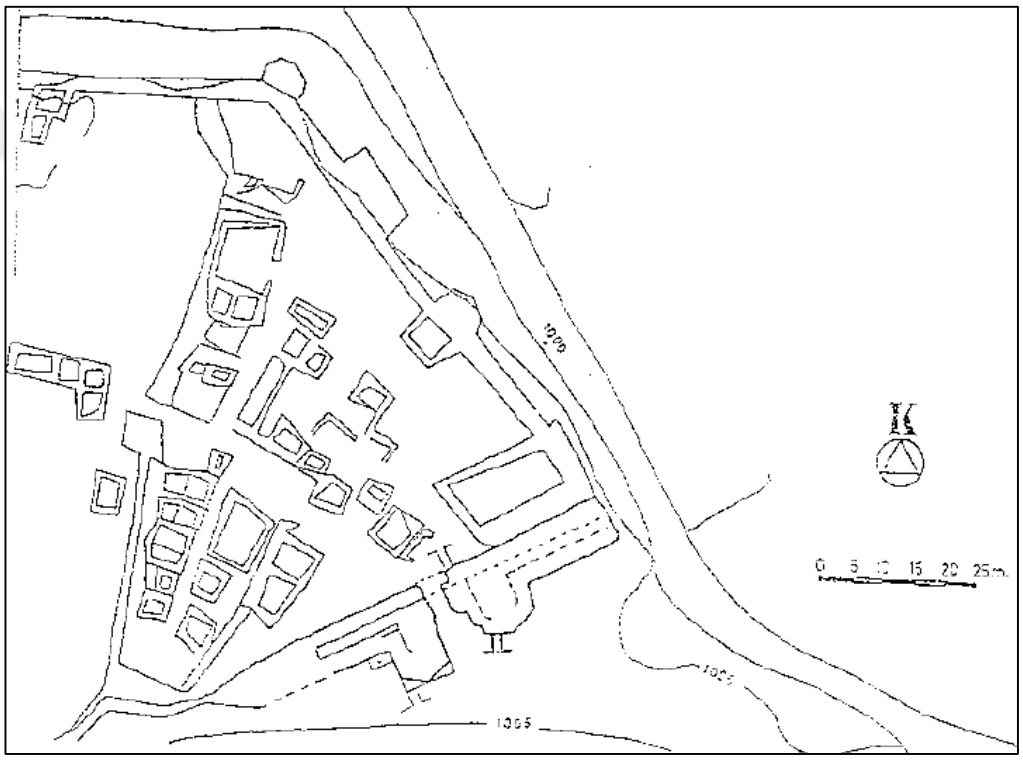

Şekil 205: Karacahisar Kalesi giriş alanı 2001 yılı rölövesi (Parman, 2003: 76).

2001 yılında kale girişinin her iki yanında bulunan burçlar açığa çıkartılmış, 2002 yılında Parman başkanlığında yapılan kazılarda kale girişi ile birlikte, girişin kuzeyindeki burç alanında, kalenin doğusundaki küçük hacim ile batısındaki büyük hacmi birbirinden ayıran kuzey-güney aksındaki duvar alanında ve kale sarnıcında kazı çalışmaları yapılmıştır (Parman ve Parla, 2004: 365-367).

2004 yılında, içerisinde iki pithos bulunan dikdörtgen mekânda, 2005 yılında da bu mekânın çevresinde çalışılmıştır (Parman, Parla ve Bursalı, 2007: 1-2).

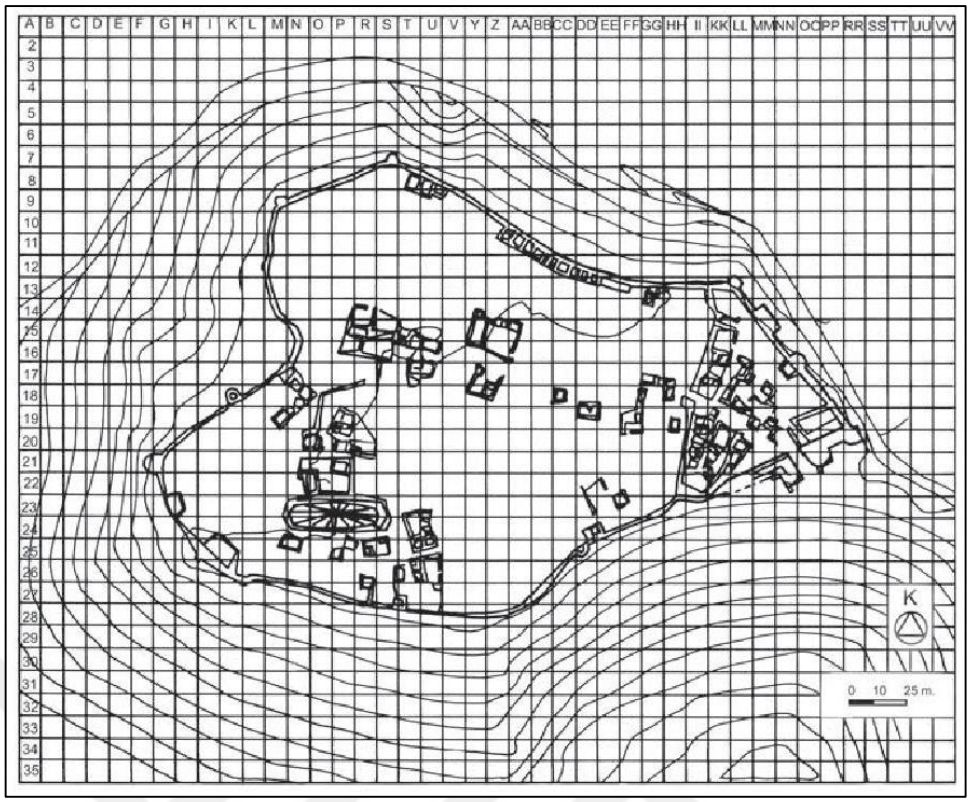

Şekil 206: Karacahisar Kalesi vaziyet planı (Parman, 2007: 7).

2005 yılında kazı çalışmalarına ara verildikten sonra 2009 yılında Eskişehir Arkeoloji Müze Müdürlüğü başkanlığında Prof. Dr. Erol Altınsapan'ın danışmanlığında kazı ve temizlik çalışmaları yapılmıştır (Altınsapan vd., 2015: 621).

2011 yılında Altınsapan başkanlığında başlayan çalışmalarda X,Y,Z,V,L olarak kodlanan 5. bölgede kazı çalışmaları sürdürülmüş, iç surun etrafındaki açmalarda (X,Y,V,L,) dikdörtgen mekânlara ve çoğunlukla geç döneme tarihlenen ocak nişlerine rastlanılmıştır (Altınsapan vd., 2015: 625).

Şekil 207: Karacahisar Kalesi iç sur girişi (Altınsapan vd., 2015: 631).

Şekil 208: Karacahisar Kalesi 2011-2014 çalışma alanları (Altınsapan vd., 2015: 630).

2.2.11.4. Yayın Çalışmaları

Kazı başkanlarınca kazı sonuçları toplantılarında yayınlanmış bildirilere üçüncü bölümde yer verilecek olup, Karacahisar Kalesi kazılarına ilişkin yapılan başlıca yayın çalışmaları aşağıdaki gibidir:

DOĞRU H. (2001). " 'Osman Bey'in ilk fethi: Karacahisar Kalesi' yüzey araştırması 1999". K. Olşen vd. (ed). *18. Araştırma sonuçları toplantısı.* (Cilt 1, s.41-50). Ankara: Milli Kültüphane Basımevi.

ALTINSAPAN, E., DEMİREL GÖKALP, Z., YILMAZYAŞAR ve H., GERENGİ, A. (2015). "2011-2014 Kazıları ışığında Eskişehir Karacahisar Kalesi". *Asos Journal.* 3 (10), 621-633.

ALTINSAPAN, E. ve PALALI, M. (2018). C. Parla (ed.). *Osmanlı Beyliğinin kurulduğu yer Eskisehir Karacahisar Kalesi kazı buluntuları 2011-2014*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

KILIÇ, A., ALTINSAPAN, E. ve GERENGİ, A. (2018). "Eskişehir Karacahisar Kalesi kazılarında bulunan (2011-2014) ok uçlarının hız ve menzil analizleri". *Asos Journal.* 6 (69), 1-14.

2.2.12. Bitlis Kalesi Kazısı

2.2.12.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi

Van Gölü'nün kıyı şehirlerinden biri olan Bitlis, dar ve derin bir vadi üzerinde kurulmuş, vadinin orta kesiminde dik yamaçlı doğal kayalık üzerine ilk yapım yılı kesin olarak bilinmeyen kale yerleştirilmiştir (Pektaş, 2007: 501). Orta Anadolu'yu İran'a ve Ortadoğuyu Karadeniz'e bağlayan ticaret aksı üzerinde bulunması nedeniyle stratejik bir öneme sahip olan (Uluçam, 2002: 13) Bitlis, adını Büyük İskender'in komutanlarından Badlis'ten aldığı, kalenin de bu komutan tarafından kurulduğu düşünülmektedir (Pektaş, 2007: 501).

Şekil 209: Bitlis İli, Merkez İlçesi, Bitlis Kalesi konumu (Bitlis İli Haritası, 2019).

Urartuların da sınırları içerisinde kalan Bitlis; Asur, Pers, Büyük İskender, Selevoks dönemlerinin ardından Bizans hâkimiyetine girmiş, Hz. Ömer zamanında İslam topraklarına katılmış, Mervaniler ile Bizans arasında sık sık el değiştirdikten sonra 1085 yılında Büyük Selçuklu Devleti'nin hâkimiyetine girmiştir (Uluçam, 2002: 14). Sırasıyla, Dilmaçoğulları, Ahlatşahlar, Artuklular, Eyyubiler ve Anadolu Selçuklularının hüküm sürdüğü Bitlis, Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı topraklarına katılmış, Kanuni döneminde ise tam olarak Osmanlı hâkimiyetine girmiştir (Uluçam, 2002: 14).

Kanuni'nin Irakeyn Seferi'ne eşlik eden Matrakçı Nasuh tarafından hazırlanan Bitlis minyatüründen (Baş (G), 2018: 155) Kalenin, 16. yüzyılda iç kale, dış kale ve sur dışı olarak tanımlanabilecek üç bölümlü bir düzenleme gösterdiği anlaşılmaktadır. Günümüzde kazıların yürütüldüğü alan minyatürün üst kesiminde yer alan iç kaledir (Baş (G), 2018: 157). 17. yüzyılda Bitlis'e gelen Evliya Çelebi ise, kalenin 4000 adım olduğunu, içinde büyük bir han sarayı ile 300 kadar ev bulunduğunu belirtmektedir (Pektaş, 2007: 501).

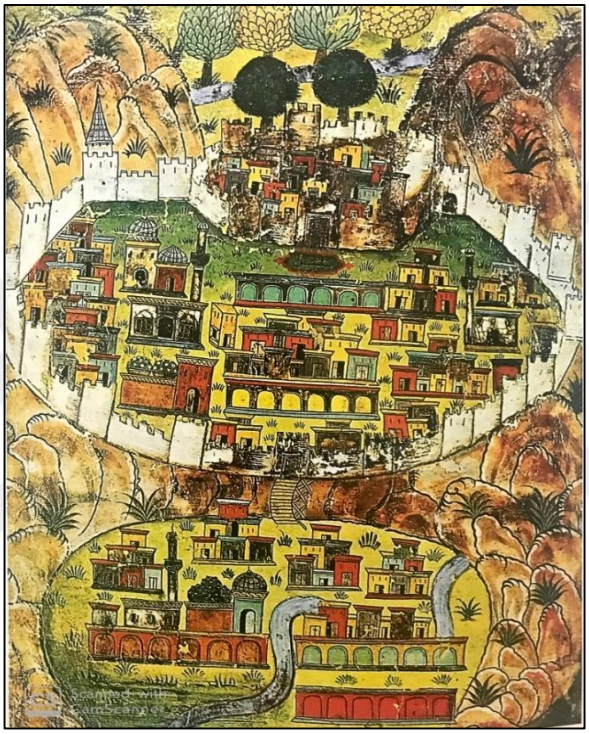

Şekil 210: Matrakçı Nasuh'un Bitlis Minyatürü (Baş (G), 2018: 156).

Şekil 211: Bitlis Kalesi güney surları (Uluçam, 2002:14: 19).

1. derece arkeolojik sit alanı olan Bitlis Kalesi ilk olarak, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 01.12.1989 gün ve 317 sayılı kararı ile tescil edilmiştir (KVMGM Arşivi, 160.01.01.13 nolu dosya).

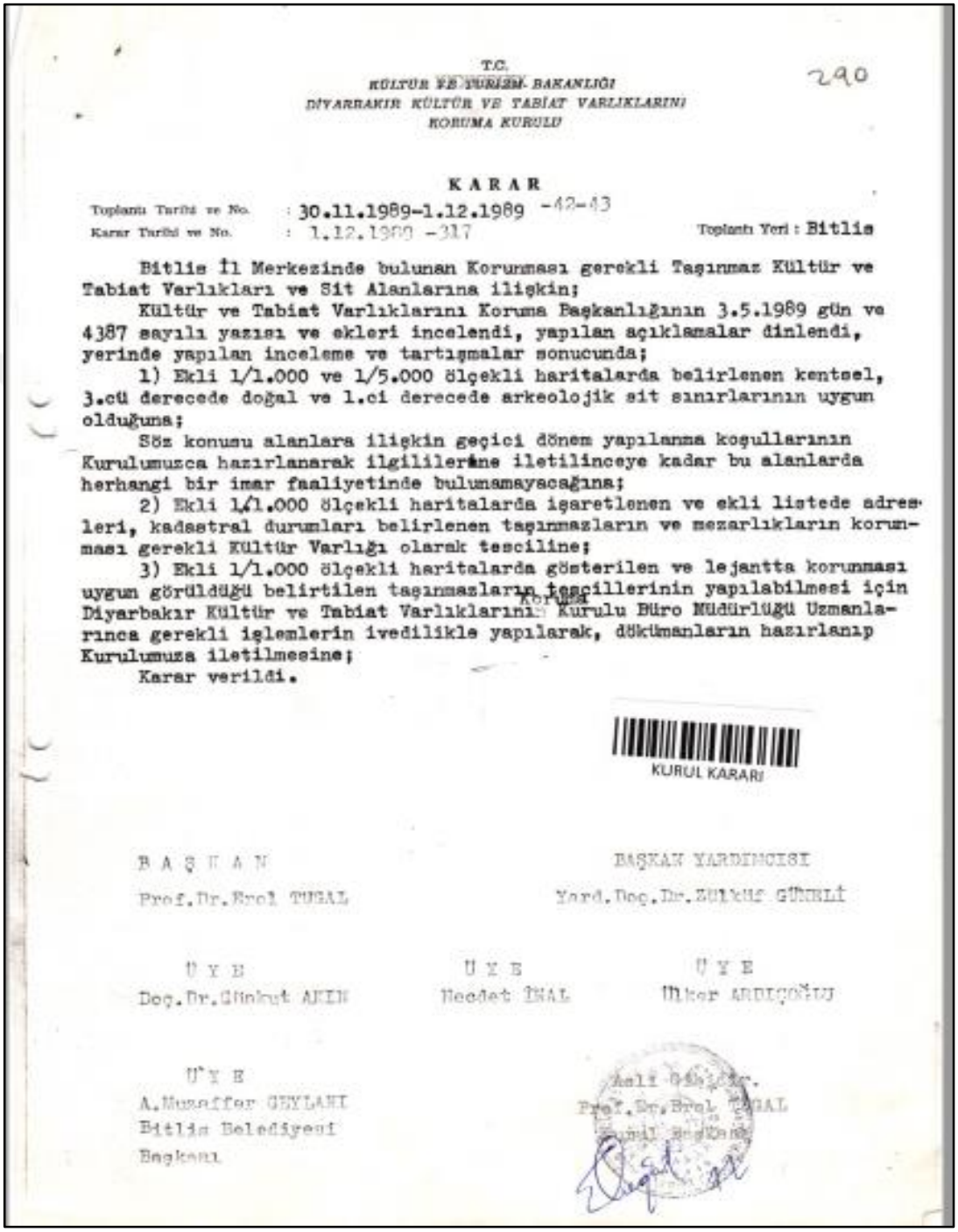

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
DİYARBAKIR KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA KURULU

290

KARAR

Toplantı Tarihi ve No. : 30.11.1989-1.12.1989 -42-43
Karar Tarihi ve No. : 1.12.1989 -317
Toplantı Yeri : Bitlis

Bitlis İl Merkezinde bulunan Korunması gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları ve Sit Alanlarına ilişkin;

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Başkanlığının 3.5.1989 gün ve 4387 sayılı yazısı ve ekleri incelendi, yapılan açıklamalar dinlendi, yerinde yapılan inceleme ve tartışmalar sonucunda;

1) Ekli 1/1.000 ve 1/5.000 ölçekli haritalarda belirlenen kentsel, 3.cü derecede doğal ve 1.ci derecede arkeolojik sit sınırlarının uygun olduğuna;

Söz konusu alanlara ilişkin geçici dönem yapılanma koşullarının Kurulumuzca hazırlanarak ilgililerine iletilinceye kadar bu alanlarda herhangi bir imar faaliyetinde bulunamayacağına;

2) Ekli 1/1.000 ölçekli haritalarda işaretlenen ve ekli listede adresleri, kadastral durumları belirlenen taşınmazların ve mezarlıkların korunması gerekli Kültür Varlığı olarak tesciline;

3) Ekli 1/1.000 ölçekli haritalarda gösterilen ve lejantta korunması uygun görüldüğü belirtilen taşınmazların tescillerinin yapılabilmesi için Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Büro Müdürlüğü Uzmanlarınca gerekli işlemlerin ivedilikle yapılarak, dökümanların hazırlanıp Kurulumuza iletilmesine;

Karar verildi.

KURUL KARARI

BAŞKAN
Prof.Dr.Bural TUNCAL

BAŞKAN YARDIMCISI
Yard.Doç.Dr.Zülküf GÜNDÜZ

ÜYE
Doç.Dr.Günkut AKIN

ÜYE
Necdet İNAL

ÜYE
Ülker ARDIÇOĞLU

ÜYE
A.Muzaffer GEYLANİ
Bitlis Belediyesi
Başkanı

Prof.Dr.Bural TUNCAL

Şekil 212: Bitlis Kalesi tescil kararı (KVMGM Arşivi, 160.01.01. 13 nolu dosya).

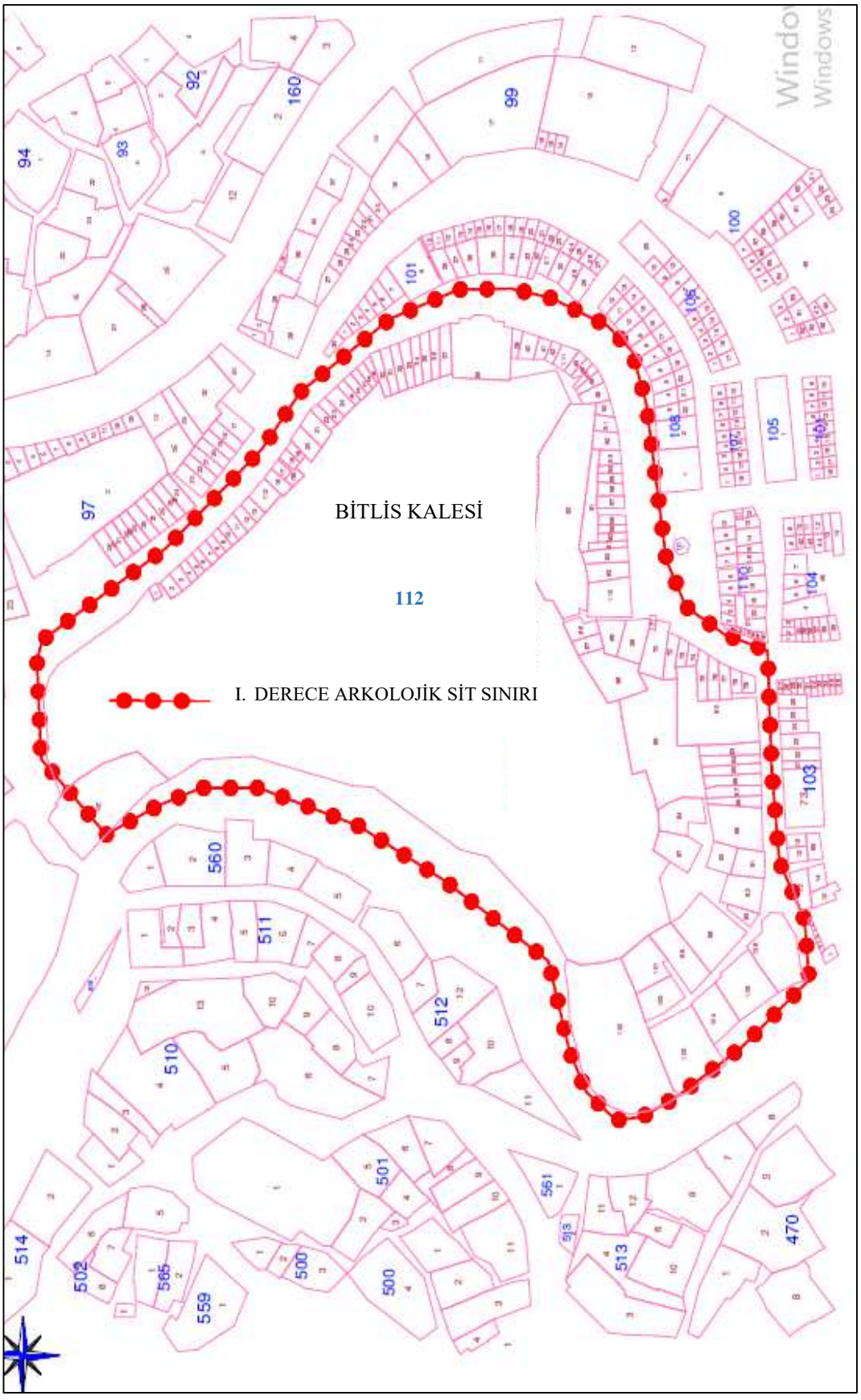

Şekil 213: Bitlis Kalesi sit haritası (KVMGM Arşivi, 160.01.01. 13 nolu dosya).

2.2.12.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni ile 1997 yılından itibaren ''Bitlis ve çevresinde Ortaçağ ve sonrası dönemlere ait mimarlık eserleri'' adlı yüzey araştırmaları Prof. Dr. Kadir Pektaş tarafından yürütülmüş, Bakanlar Kurulu'nun 31.07.2003 tarih ve 2003/6006 sayılı kararı ile de Bitlis Kalesi'nde kazı çalışmalarının Pamukkale Üniversitesi ve Kültür ve Turizm Bakanlığı adına yine Prof. Dr. Kadir Pektaş Başkanlığı'nda yapılmasına izin verilmiştir (KVMGM Arşivi, 160.01.01.13 nolu dosya).

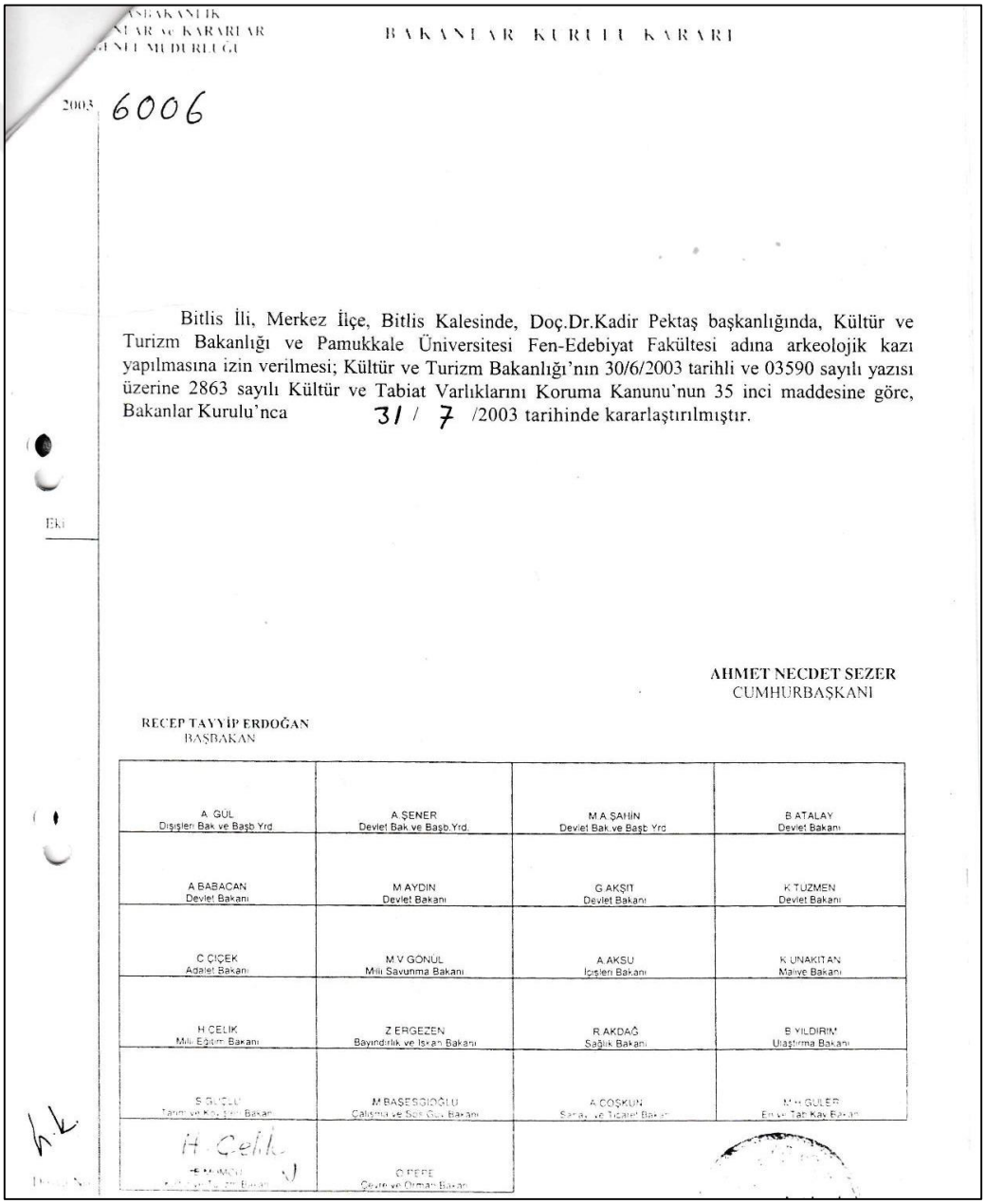

BAKANLAR KURULU KARARI

2003 6006

Bitlis İli, Merkez İlçe, Bitlis Kalesinde, Doç.Dr.Kadir Pektaş başkanlığında, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi adına arkeolojik kazı yapılmasına izin verilmesi; Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 30/6/2003 tarihli ve 03590 sayılı yazısı üzerine 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 35 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 31 / 7 /2003 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Ekl

AHMET NECDET SEZER
CUMHURBAŞKANI

RECEP TAYYİP ERDOĞAN
BAŞBAKAN

A. GÜL Dışişleri Bak.ve Başb.Yrd.	A.ŞENER Devlet Bak.ve Başb.Yrd.	M.A.ŞAHİN Devlet Bak.ve Başb. Yrc	B.ATALAY Devlet Bakanı
A.BABACAN Devlet Bakanı	M.AYDIN Devlet Bakanı	G.AKŞİT Devlet Bakanı	K.TUZMEN Devlet Bakanı
C.ÇİÇEK Adalet Bakanı	M.V.GÖNÜL Milli Savunma Bakanı	A.AKSU İçişleri Bakanı	K.UNAKITAN Maliye Bakanı
H.ÇELİK Milli Eğitim Bakanı	Z.ERGEZEN Bayındırlık ve İskan Bakanı	R.AKDAĞ Sağlık Bakanı	B.YILDIRIM Ulaştırma Bakanı
S.GÜÇLÜ Tarım ve Köy İşl. Bakanı	M.BAŞESGİOĞLU Çalışma ve Sos.Güv. Bakanı	A.COŞKUN Sanayi ve Ticaret Bakanı	M.H.GÜLER Enerji ve Tab.Kay.Bakanı
H. Çelik H.MACİT Kültür ve Turizm Bakanı	O.PEPE Çevre ve Orman Bakanı		

Şekil 214: Bitlis Kalesi kazısına ilişkin 2003/6006 sayılı Bakanlar Kurulu kararı (KVMGM Arşivi, 160.01.01.13 nolu dosya).

Bitlis Kalesi'nde ikinci dönem kazı çalışmaları ise Bakanlar Kurulu'nun 12.07.2010 tarih ve 2010/708 sayılı kararı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Yüzüncü Yıl Üniversitesi adına Yrd. Doç. Dr. Gülsen BAŞ tarafından yürütülmesine izin verilmiştir (KVMGM Arşivi, 160.01.01.13 nolu dosya).

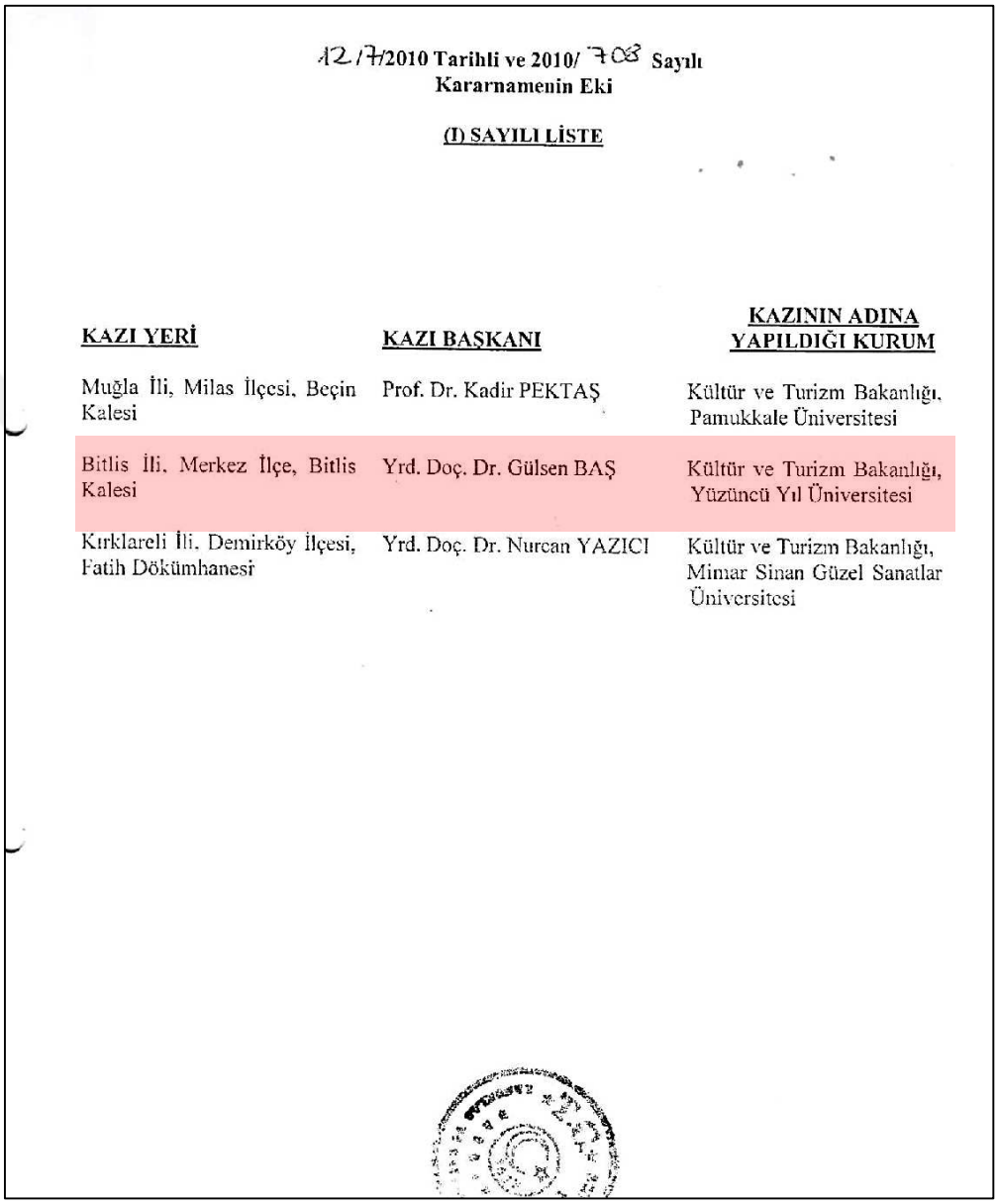

12/7/2010 Tarihli ve 2010/ 708 Sayılı
Kararnamenin Eki

(I) SAYILI LİSTE

KAZI YERİ	KAZI BAŞKANI	KAZININ ADINA YAPILDIĞI KURUM
Muğla İli, Milas İlçesi, Beçin Kalesi	Prof. Dr. Kadir PEKTAŞ	Kültür ve Turizm Bakanlığı, Pamukkale Üniversitesi
Bitlis İli, Merkez İlçe, Bitlis Kalesi	Yrd. Doç. Dr. Gülsen BAŞ	Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Kırklareli İli, Demirköy İlçesi, Fatih Dökümhanesi	Yrd. Doç. Dr. Nurcan YAZICI	Kültür ve Turizm Bakanlığı, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Şekil 215: Bitlis Kalesi kazısına ilişkin 2010/708 sayılı Bakanlar Kurulu kararı eki liste (KVMGM Arşivi, 160.01.01.13 nolu dosya).

2015 yılı sonrasında Gülsen Baş başkanlığındaki kazılara devam edilmemiş, Bitlis Kalesi kazıları 2017-2019 yılları arasında Ahlat Müze Müdürlüğü başkanlığında sürdürülmüş, 2019 yılında Ahlat Müze Müdürlüğü başkanlığındaki kazılara Dr. Öğr. Üye. Korkmaz ŞEN bilimsel danışmanlık yapmıştır (KVMGM Arşivi, 160.01.01. 13 nolu dosya).

2.2.12.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

Bitlis Kalesi arkeolojik kazı çalışmalarında büyük kısmı sağlam olan hamam yapısı, iç kaledeki mekânlar, ilk bulgulara göre zindan olabileceği değerlendirilen yapı, 18. ve 19. yüzyıla ait konut kalıntıları açığa çıkartılmış; günlük kullanılan sırlı-sırsız seramikler, çini, sırlı tuğla, tütün lüleleri, kandiller, sikkeler, tokalar, etnoğrafik malzemeler, Avrupa kaynaklı çeşitli eserler gibi küçük buluntular elde edilmiştir (Pektaş ve Baş (G), 2013: 609).

2004 yılında başlanan ilk kazılarda hamam olabileceği değerlendirilen yapı kalıntısı üzerinde çalışılmış, 2005 yılında da kazılara bu alanda devam edilmiştir (Pektaş, 2009: 607). Yapılan kazılar sonucunda bu yapının, kuzey güney akslı dikdörtgen planlı, beşik tonoz örtülü soğukluk ve ılıklığı olan, kubbe örtülü sıcaklığı iki yandan eyvanlarla genişletilmiş ve sıcaklığa açılan kubbe örtülü iki halveti olan, külhan bölümü bulunan Türk dönemi hamamı olduğu tespit edilmiştir (Pektaş, 2009: 609).

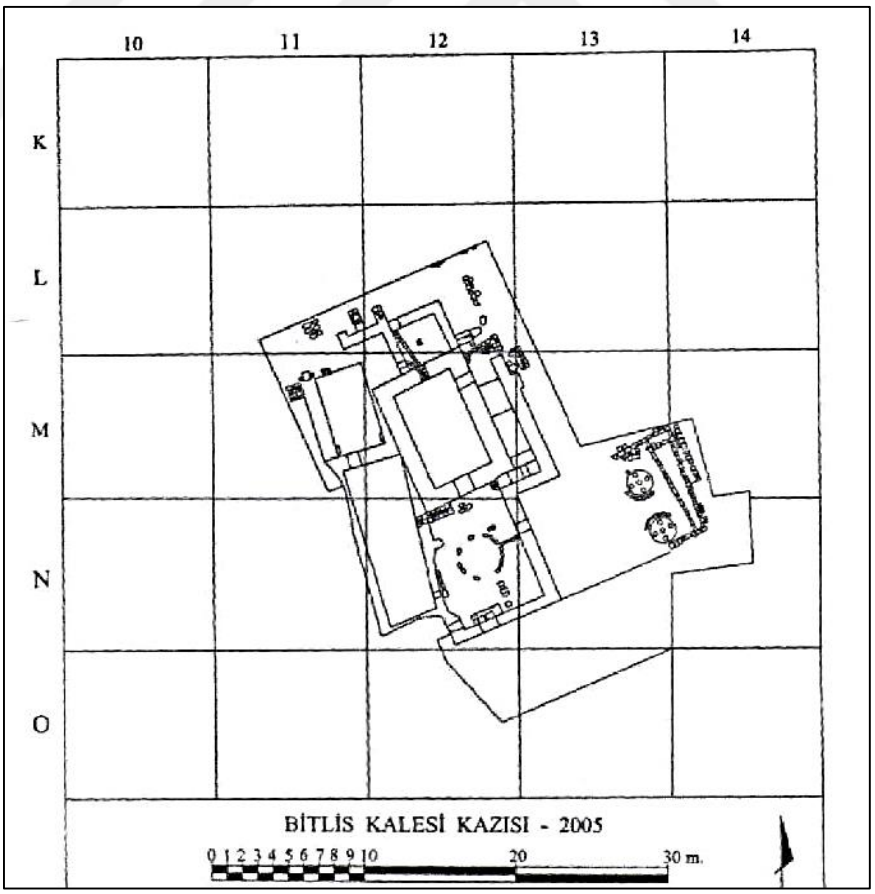

Şekil 216: Bitlis Kalesi 2005 yılı kazısı hamam planı (Pektaş, 2007: 513).

Şekil 217: Bitlis Kalesi'ndeki hamamın soğukluk bölümü (Baş (G), 2018: 16).

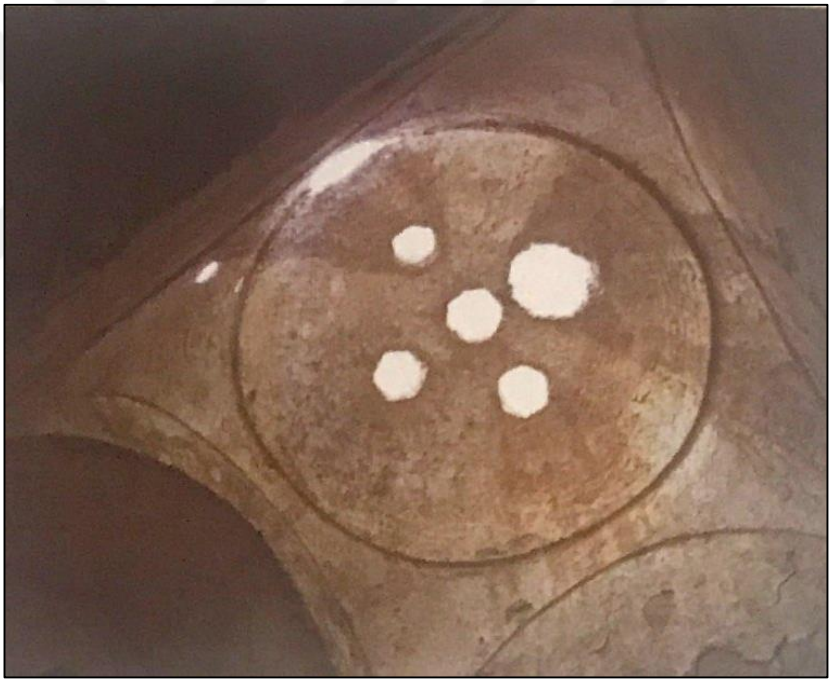

Şekil 218: Bitlis Kalesi'ndeki hamamın halvet kısmının kubbesi (Baş (G), 2018: 16).

Hamamın doğusunda her yıl yapılan kazılar açma sayısının ve mevcut açmalarda seviye derinliğinin arttırılması şeklinde sürdürülmüş, bu bölgedeki açmalarda, tandır kalıntıları, Osmanlı, Bizans ve İlhanlı dönemlerine tarihlenen sikkeler, iğne, yüzük, makas gibi günlük eşyalar, içi-dışı sırlı kandil parçaları, bir yüzü mavi sırlı tuğla kalıntıları, geometrik ve bitkisel bezemeli sırlı çini levha parçaları, hayvan kemikleri gibi buluntular elde edilmiştir (Pektaş, 2011: 285-287).

Hamamın doğusu dışında İçkale ve Doğu Burcu bölgelerinde kazılar; sarnıç ve dehlizlerde ise araştırmalar yapılmış olup, 2007 ve 2009 yıllarında yapılan kazılarda doğu burcuna bitişik düzgün kesme taşla inşa edilmiş, içerisinde tandır, su kanalları gibi mimari elemanları bulunan bir yapıya sağlam bir şekilde ulaşılmıştır (Pektaş, 2011: 288-290).

Şekil 219: Bitlis Kalesi doğu burcunda açığa çıkartılan yapı (Pektaş, 2011:296.)

Şekil 220: Bitlis Kalesi ilk dönem kazıları (2004-2009) küçük buluntu örnekleri (Baş (G), 2018: 18).

2011- 2015 döneminde Gülsen Baş başkanlığında yürütülen kazılarda, çoğunlukla 16. ve 19. yüzyıl Osmanlı dönemi yapıları üzerine çalışılmıştır (Baş (G), 2018: 175).

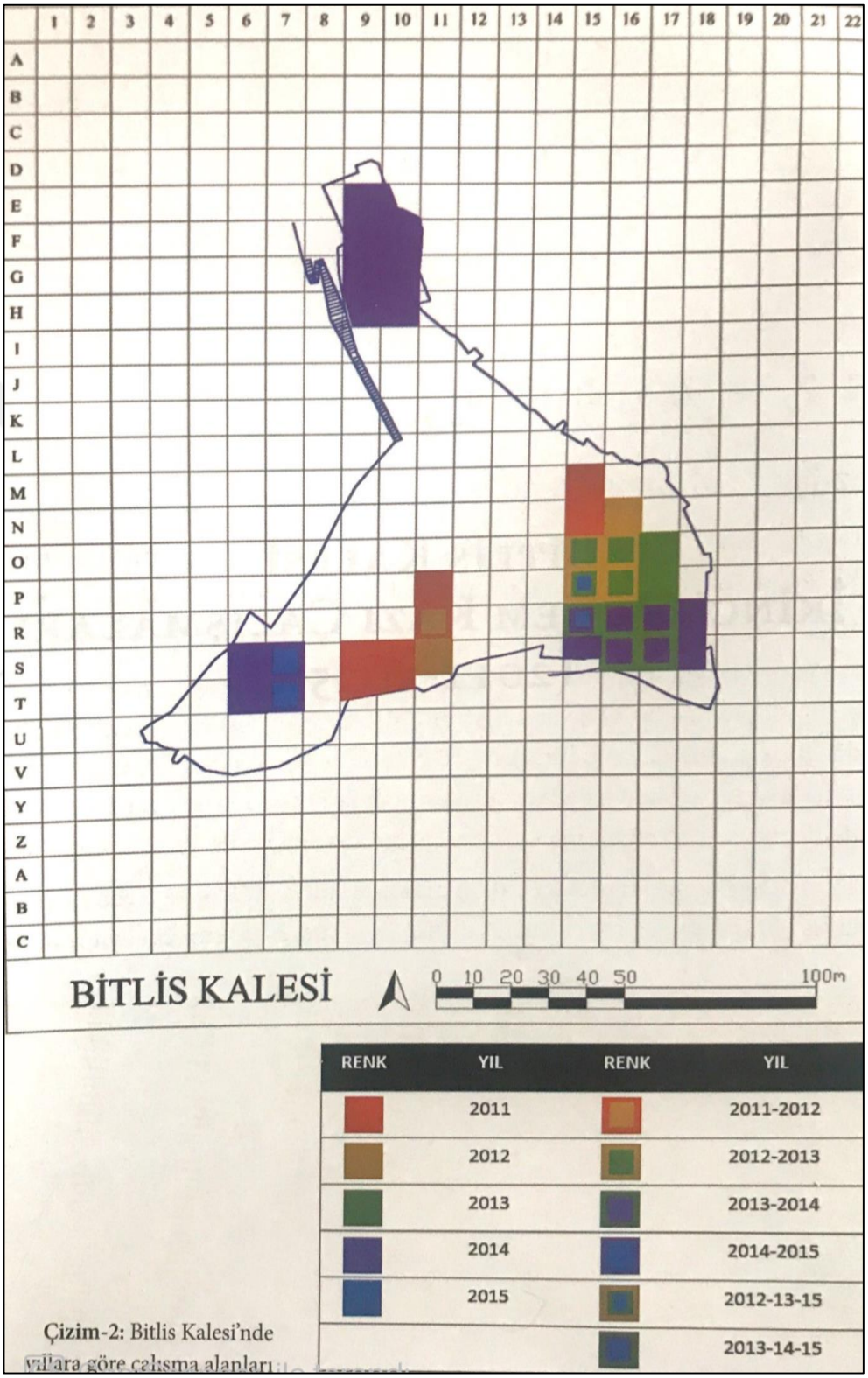

Şekil 221: Bitlis Kalesi 2011-2015 dönemi kazı alanları (Baş (G), 2013: 22).

2011 yılında Kale'nin güneyinde çalışılmaya başlanmış, bu kısımdaki açmalarda düzgün kesme taşlı sağlam duvarlara ulaşılmış, bu mekânların işlevleri çözümlenmeye çalışılmış, bu açmalarda daha önce rastlanan buluntu grupları ile birlikte Çin imitasyonu İngiliz seramikleri ve Belçika üretimi dip parçalarına rastlanılmıştır (Baş (G), 2018: 23-38).

2012 yılında üç farklı alanda yapılan kazılarda öncelikle 2011 yılında açığa çıkartılan yapı ile ilişkili kısımlar çalışmış (Baş (G), 2018: 45), ikinci olarak hamamın doğusundaki açmaların doğuya doğru gelişimine ilişkin kazı yapılmış (Baş G.,2018: 50), son olarak kalenin güneydoğusunda sokak ya da avlu döşemesi olduğu değerlendirilen taş döşemeli zemin açığa çıkartılarak (Baş (G), 2018: 53) bu zeminle aynı seviyede bulunan tuğla örgülü tromplu mekânda kazılar yapılmıştır (Baş (G), 2018: 55).

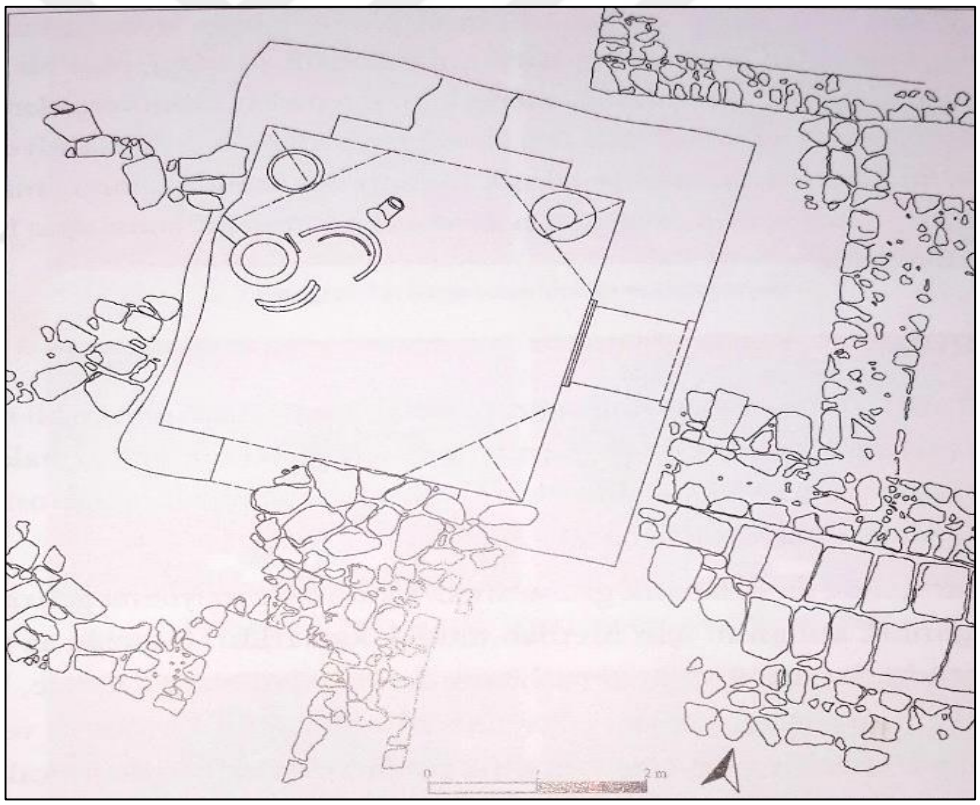

Şekil 222: Bitlis Kalesi tromplu mekân ve çevresi (Baş (G), 2013: 59).

2012-2015 yılları arasında büyük ölçüde kalenin güneydoğusu çalışılmış, düzgün kesme taş ya da basit tekniklerle inşa edilmiş mekân kalıntıları, bu mekânlarla ilişkili mimari elemanlar ve çok çeşitli küçük buluntular elde edilmiştir (Baş (G), 2018).

2011-2015 döneminde doğal etmenler nedeniyle tahrip olan duvarların derzleri tamamlanarak, yeniden örülerek ya da ahşap desteklerle sağlamlaştırılması gibi küçük ölçekli restorasyon ve konservasyon faaliyetleri ile küçük buluntulara yönelik konservasyon çalışmaları yapılmıştır (Baş (G), 2018).

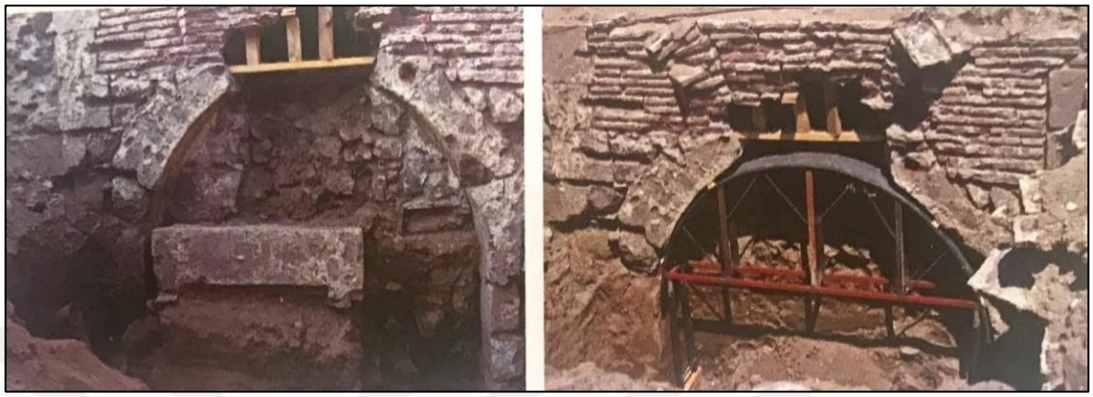

Şekil 223: Bitlis Kalesi 2013 yılı ahşap destekleme çalışmaları (Baş (G), 2018: 89). .

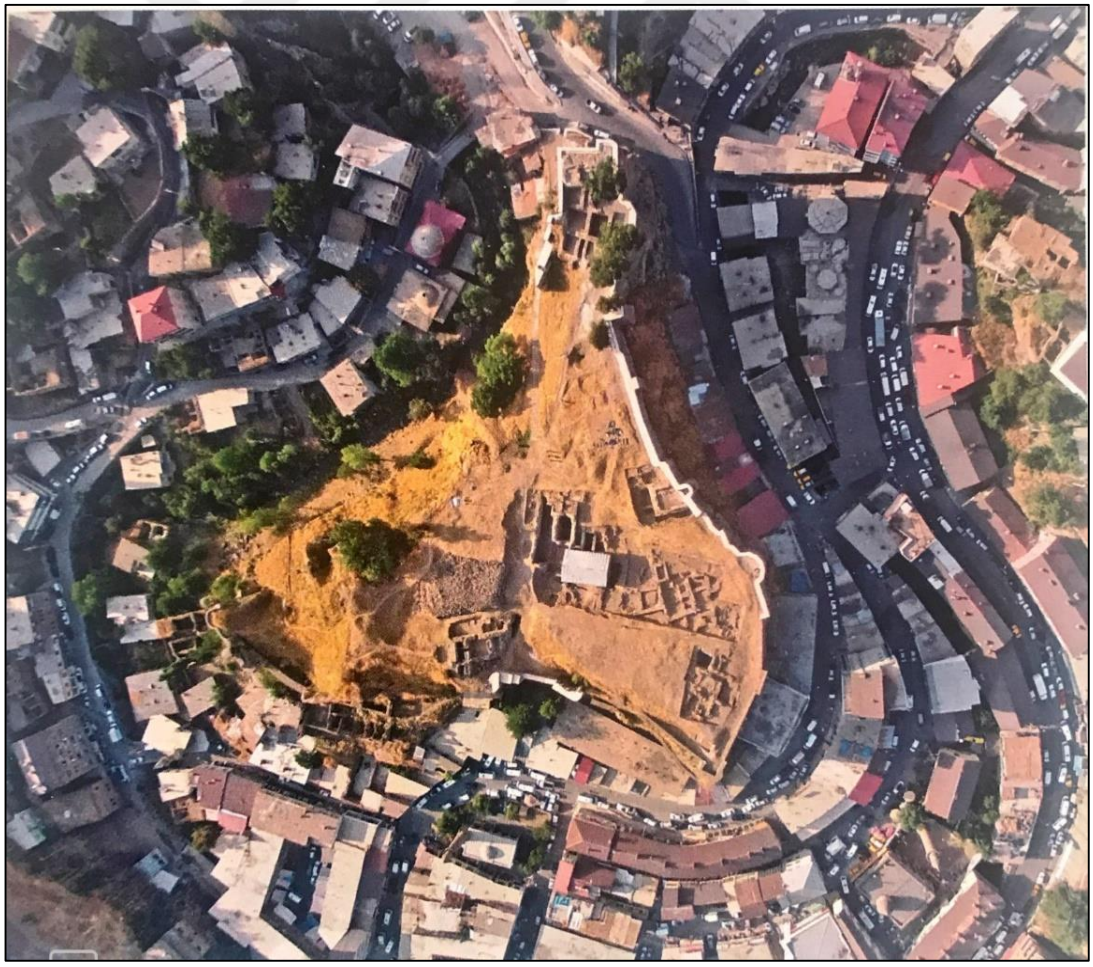

Şekil 224: Bitlis Kalesi, 2015 yılı kazı çalışmaları sonrası hava fotoğrafı (Baş (G), 2018:15).

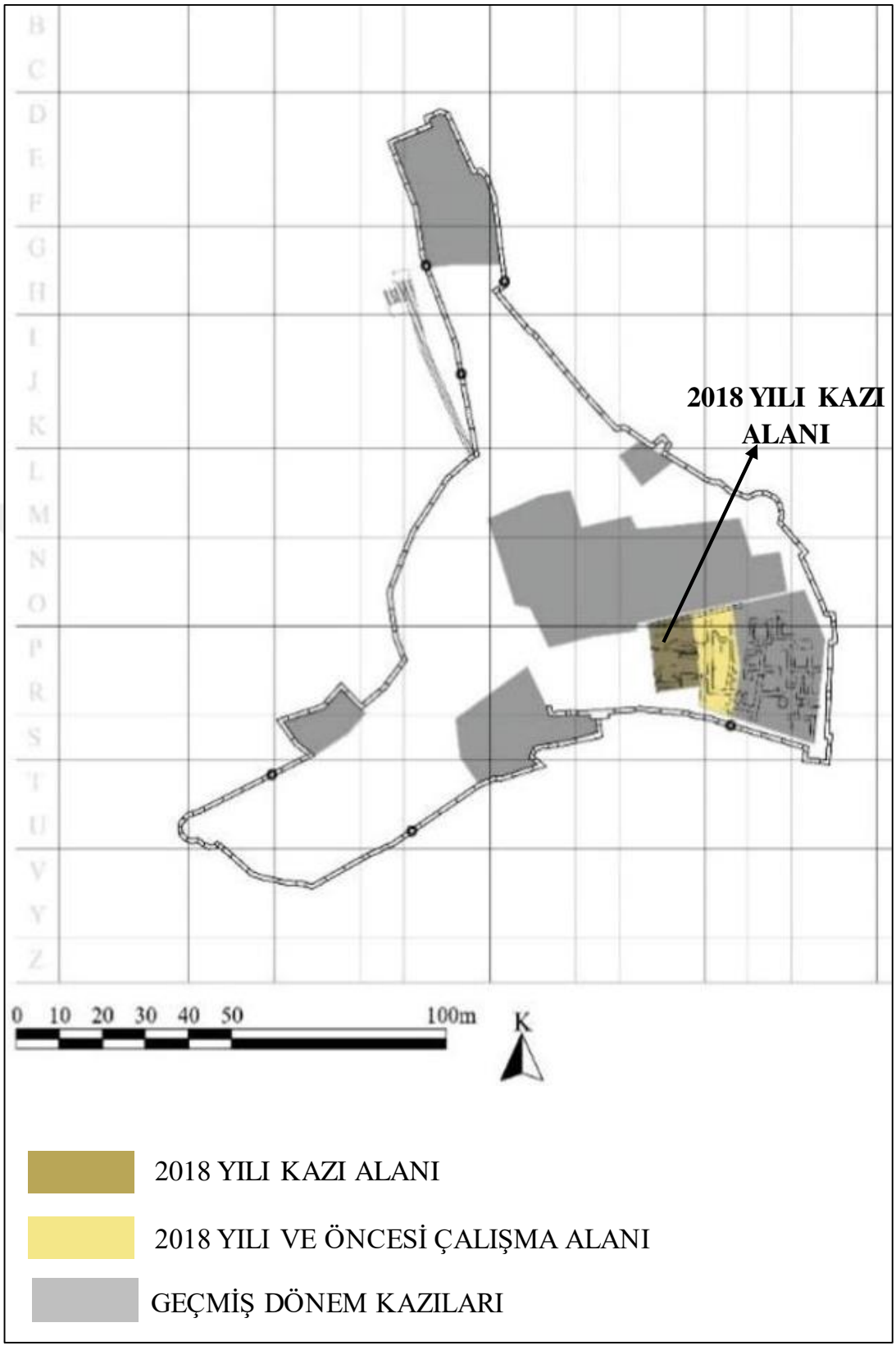

Şekil 225: Bitlis Kalesi 2018 yılı ve öncesi kazı alanları (Şen ve Karasu, 2019:191).

2018 yılında Ahlat Müze Müdürlüğü başkanlığında 2018 yılı çalışmalarında ise Güney Surları ile Hamam arasında kalan alan çalışılmış, iki ayrı açmada lüleler ve çok sayıda seramik, cam, metal buluntu ele geçirilmiş, bu buluntular mekânların kahvehane veya tütün dükkânı olarak kullanılmış olabileceği kanısını oluşturmuştur (Şen ve Karasu, 2019: 190).

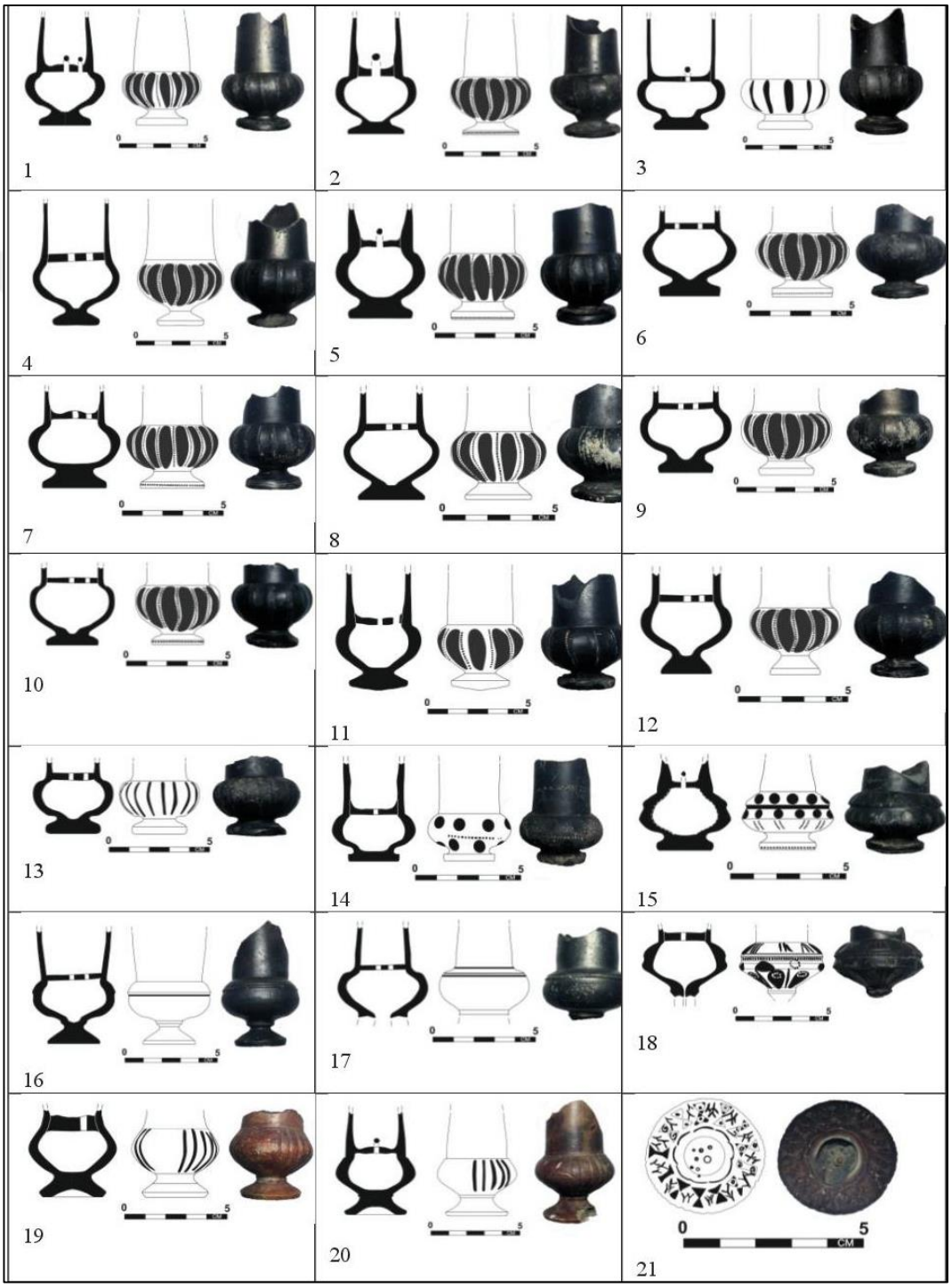

Şekil 226: Bitlis Kalesi 2018 yılı lüle buluntuları örnekleri (Şen ve Karasu, 2019: 205).

2.2.12.4. Yayın Çalışmaları

Kazı başkanlarınca kazı sonuçları toplantılarında yayınlanmış bildirilere üçüncü bölümde yer verilecek olup, Bitlis Kalesi kazılarına ilişkin yapılan başlıca yayın çalışmaları aşağıdaki gibidir:

ULUÇAM, A. (2002). *Ortaçağ ve sonrasında Van Gölü çevresi mimarlığı II Bitlis.* Ankara: Kütür ve Turizm Bakanlığı.

PEKTAŞ, K. (2009). "Bitlis Kalesi Kazısı 2005". M. Görür (ed.) *X. Ortaçağ-Türk dönemi kazıları ve sanat tarihi araştırmaları sempozyumu.* (s. 607-613). Ankara: Gazi Üniversitesi.

PEKTAŞ, K. ve BAŞ, G. (2013). "Bitlis Kalesinde ele geçen Avrupa bağlantılı buluntular". F. Hitzel (ed.). *14th International congress of Turkish art.* (s. 609-618). Paris: College de France.

BAŞ, G. (2012). *Bitlis Kalesi kazısı sırlı seramikler.* Ankara: Ayrıntı Matbaa.

KORALAY, T., ÖZKUL, M., KUMSAR, H., ÇELİK, S. B. Ve PEKTAŞ, K. (2014) "Tarihi yapılarda mineralojik, petrografik ve jeoteknik çalışmaların önemi: Bitlis Kalesi örneği (Bitlis-Doğu Anadolu)". *Selçuk Üniversitesi Mühendislik Bilim ve Teknoloji Dergisi.* 2 (3), 54-68.

BAŞ, G. (2018). *Bitlis Kalesi arkeolojik kazı çalışmaları (2011-2015).* İstanbul: Ege Yayınları.

ŞEN, K. (2018). "Bitlis Ulu Camii ve Bitlis Kalesine ait iki önemli kitabe". *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi.* 5 (10), 147-156.

ŞEN, K. ve KARASU, Y. E. (2019). "2018 yılı Bitlis Kale kazısı kaideli, süzgeçli çanaklı lüle buluntuları". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi.* (65), 189-206.

2.2.13. Elazığ, Harput İç Kale Kazısı

2.2.13.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi

Harput, Elazığ il merkezinin birkaç kilometre kuzeyinde, denizden 1400 metre yükseklikteki kayalıklar üzerine kurulmuş olup, surlarla korunan eski kentin güneydoğusunda halk arasında "Süt Kale" diye de adlandırılan İç Kale bulunmaktadır (Sevin, Arslan Sevin ve Kalsen, 2008: 630).

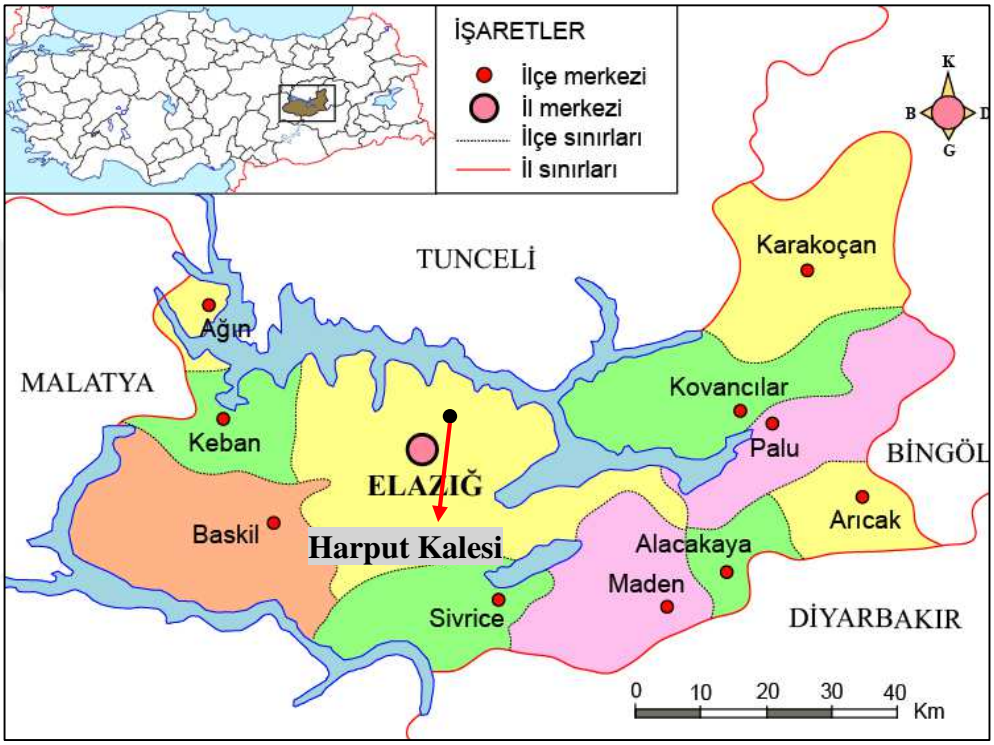

Şekil 227: Elazığ İli, Merkez İlçesi, Harput İç Kale konumu (Elazığ İli Haritası, 2019).

Tarihi Urartulara kadar dayandığı düşünülen Harput, MS 395'te Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesiyle birlikte Bizans egemenliğinde kalan yöre, 5. yüzyılda sık sık Sasaniler ve Bizanslılar arasında el değiştirmiş, 7. yüzyıldan 8. yüzyıl ortalarına kadar devam eden Arap ve Bizans mücadelelerinin ardından 8. yüzyıl ortalarında Abbasi egemenliğine, 9. yüzyıl ortalarında ise tekrar Bizans egemenliğine girmiştir (Çakmak, 2006: 138). Türk döneminin 1087 yılında Çubukoğulları ile görüldüğü Harput'ta, bunu Artuklu ve diğerleriyle devam eden Türk egemenliğinin izleri görülmektedir (Sevin, Arslan Sevin ve Kalsen, 2008: 631).

Kale içerisinde MÖ 8. yüzyıl, Urartu dönemine kadar inen yapılaşma izleri olsa da 12-13. yüzyıla tarihlenen Artuklu dönemi ve 16-18. yüzyıla tarihlenen Osmanlı dönemine ait kültür katları yoğunluk göstermekte olup, Kale Mahallesi olarak bilinen yerleşmeye ait mimari izlerin kalenin önemli bir bölümü Osmanlı dönemine aittir (Sevin, Arslan Sevin ve Aşan, 2013: 789).

Şekil 228: Harput İç Kale genel görünüm (Uzun ve Çakar, 2016: 339).

17. yüzyılda Harput'u ziyaret eden ünlü seyyah Evliya Çelebi'ye göre; Osmanlı hâkimiyetine geçtikten sonra da işlevini devam ettiren Harput Kalesi, kare planlı ve tek girişli olarak yalçın kaya üzerinde taştan inşa edilmiş, içerisinde bine yakın konut, minaresiz bir cami, su sarnıçları, zahire ambarları, mehterhane ile kale yönetiminden sorumlu bir dizdar ve emrinde çalışan kethüda ve kale eri bulunmaktaydı (Uzun ve Çakar, 2016: 340).

Harput İç Kale, ilk olarak Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 09.04.1982 tarihe ve A-3562 sayılı kararı ile korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiştir (KVMGM Arşivi, 160.01.01.23 nolu dosya).

İlerleyen süreçte, Harput kentsel ve tarihi sit alanı sınırlarının genişletilmesine ilişkin çalışma kapsamında, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 02.05.2007 tarih ve 1033 sayılı kararı ile Harput İç Kale'nin de içerisinde bulunduğu alan 1. derece arkeolojik sit alanı olarak tescil edilmiştir (KVMGM Arşivi, 160.01.01.23 nolu dosya).

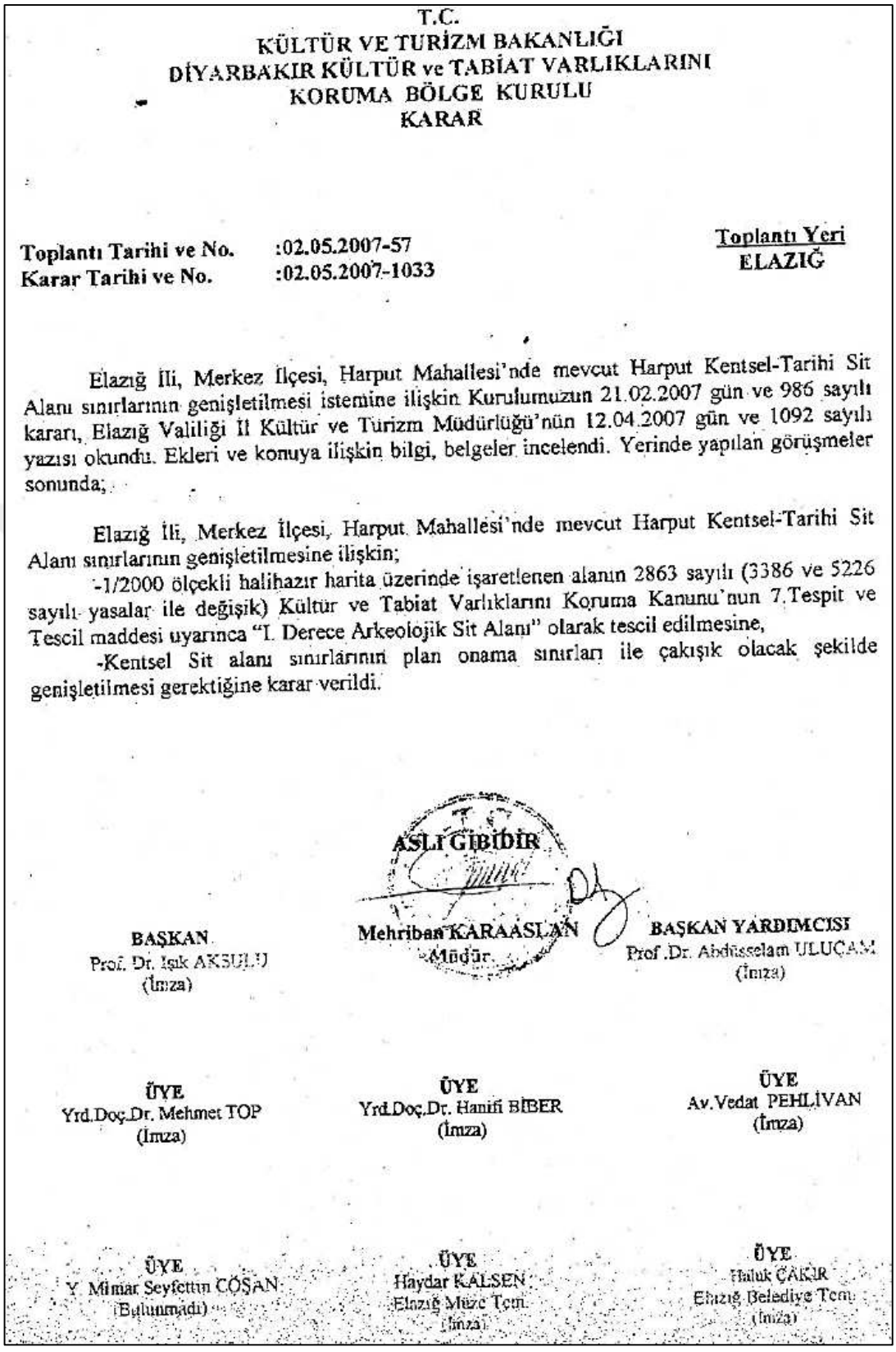

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
DİYARBAKIR KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA BÖLGE KURULU
KARAR

Toplantı Tarihi ve No. :02.05.2007-57
Karar Tarihi ve No. :02.05.2007-1033

Toplantı Yeri
ELAZIĞ

Elazığ İli, Merkez İlçesi, Harput Mahallesi'nde mevcut Harput Kentsel-Tarihi Sit Alanı sınırlarının genişletilmesi istemine ilişkin Kurulumuzun 21.02.2007 gün ve 986 sayılı kararı, Elazığ Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün 12.04.2007 gün ve 1092 sayılı yazısı okundu. Ekleri ve konuya ilişkin bilgi, belgeler incelendi. Yerinde yapılan görüşmeler sonunda;

Elazığ İli, Merkez İlçesi, Harput Mahallesi'nde mevcut Harput Kentsel-Tarihi Sit Alanı sınırlarının genişletilmesine ilişkin;

-1/2000 ölçekli halihazır harita üzerinde işaretlenen alanın 2863 sayılı (3386 ve 5226 sayılı yasalar ile değişik) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 7.Tespit ve Tescil maddesi uyarınca "I. Derece Arkeolojik Sit Alanı" olarak tescil edilmesine,

-Kentsel Sit alanı sınırlarının plan onama sınırları ile çakışık olacak şekilde genişletilmesi gerektiğine karar verildi.

ASLI GİBİDİR
Mehriban KARAASLAN
Müdür

BAŞKAN
Prof. Dr. Işık AKSULU
(İmza)

BAŞKAN YARDIMCISI
Prof.Dr. Abdüsselam ULUÇAM
(İmza)

ÜYE
Yrd.Doç.Dr. Mehmet TOP
(İmza)

ÜYE
Yrd.Doç.Dr. Hanifi BİBER
(İmza)

ÜYE
Av.Vedat PEHLİVAN
(İmza)

ÜYE
Y. Mimar Seyfettin ÇOŞAN
(Bulunmadı)

ÜYE
Haydar KALSEN
Elazığ Müze Tem.
(İmza)

ÜYE
Haluk ÇAKIR
Elazığ Belediye Tem.
(İmza)

Şekil 229: Harput İç Kale tescil kararı (KVMGM Arşivi, 160.01.01.23 nolu dosya).

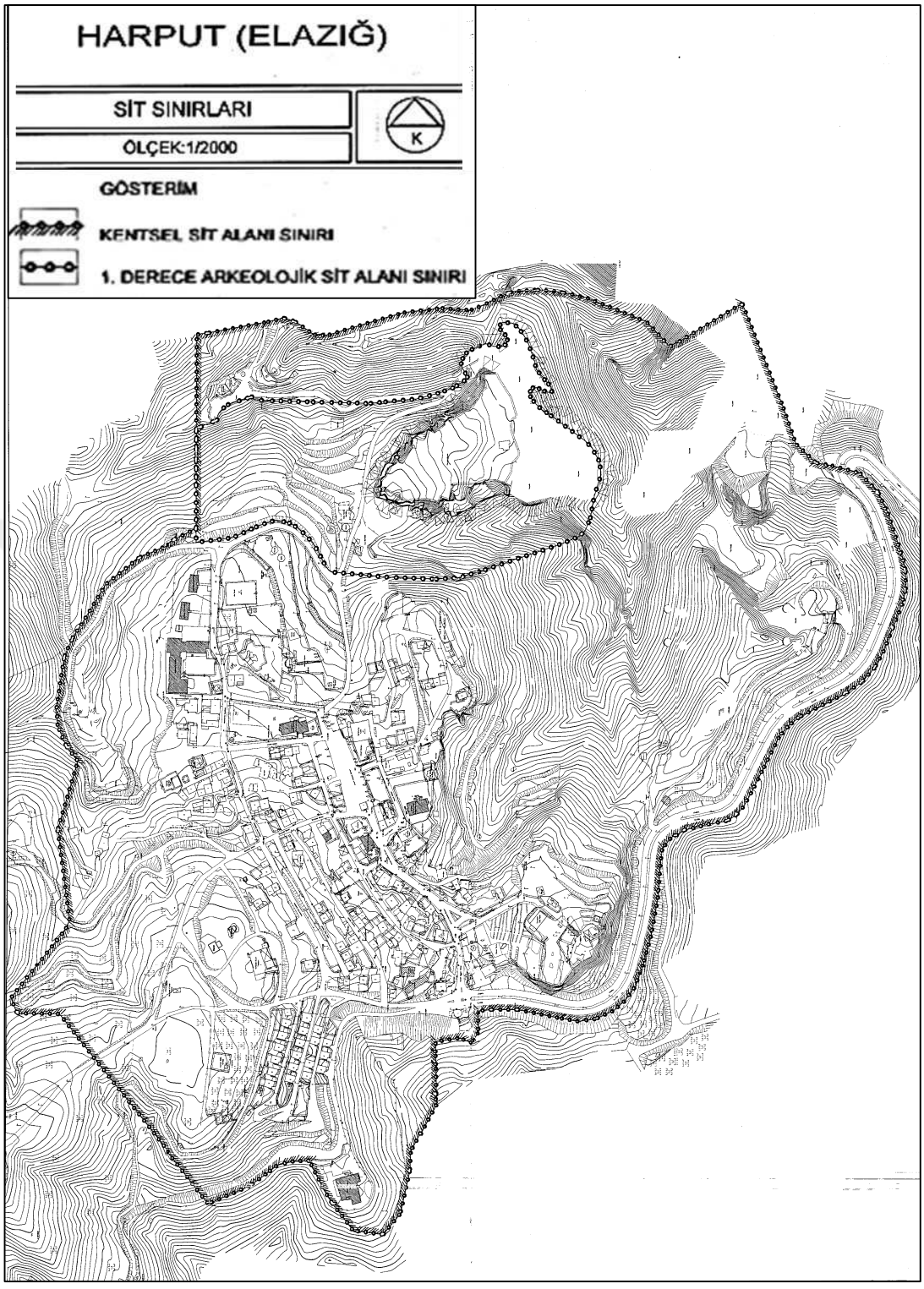

Şekil 230: Harput İç Kale sit haritası (KVMGM Arşivi, 160.01.01.23 nolu dosya).

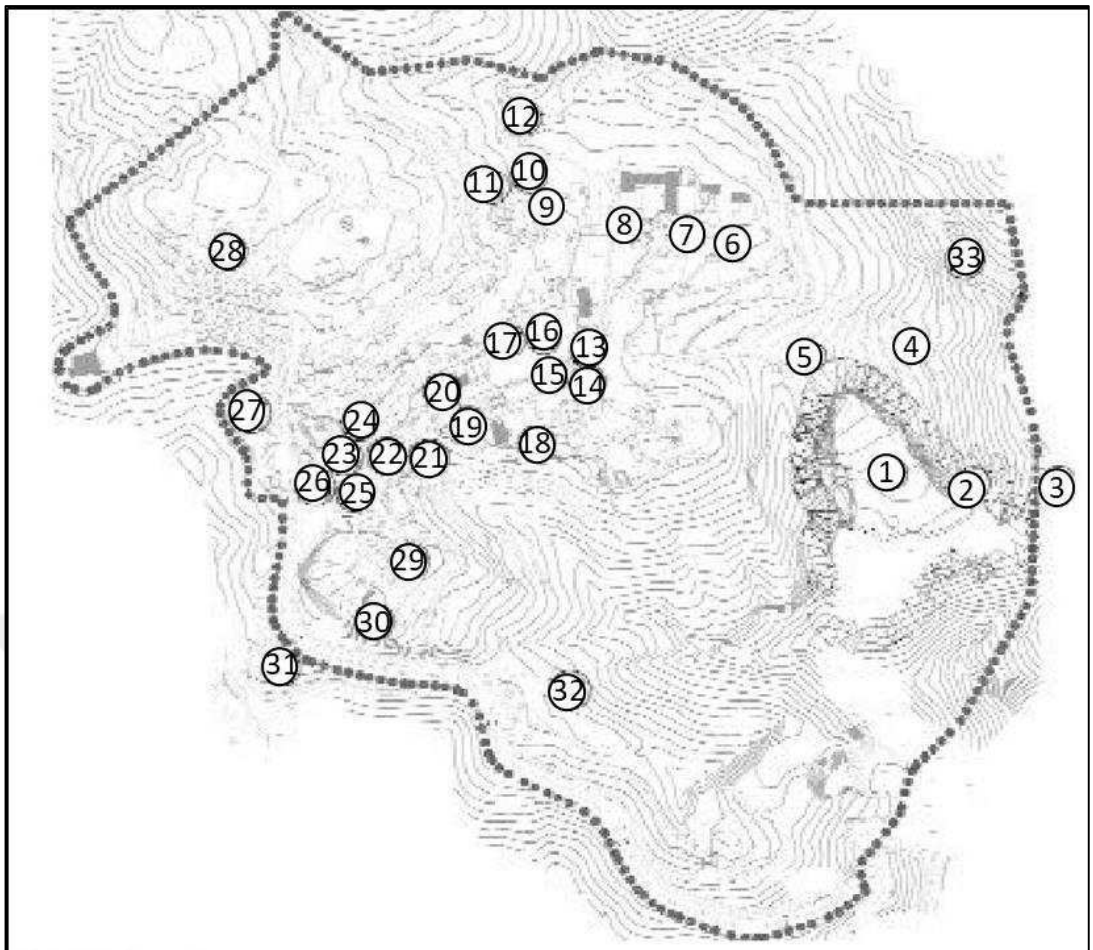

Şek. 1-Vaziyet planı.

-İç kale	16-Meydan Çeşmesi	31-Dua Mezarlığı
2-Meryem Ana Kilisesi	17-Meydan Camisi	32-Uryan Baba Türbesi
3-Kızıl Hamam	18-Arap Baba Mescit-Türbesi	33-Dabakhane Mescidi
4-Kızıl Minare	19-Kurşunlu Cami	
5-Kale Hamamı	20-Kurşunlu Cami Çeşmesi	
6-Ulu Cami	21-Hoca Hamamı	
7-Ulu Cami Çeşmesi	22-Üç Lüleli Çeşme	
8-Mansur Baba Türbesi	23-Ağa Camii	
9-Ahi Musa Mescit-Türbesi	24-Alaaddin Bey Çeşmesi	
10-Arslanlı (Esadiye) Camii	25-Murat Baba Türbesi	
11-Zeynep Çeşmesi	26-Ahmet Bey Camii	
12-Yeni Hamam	27-Surp Agop Kilisesi	
13-Sara Hatun Camii Çeşmesi	28-Meteris Mezarlığı	
14-Sara Hatun Camii	29-Alacalı Mescit	
15-Cemşit Bey Hamamı	30-Hırkalı Baba Türbesi	

Şekil 231: Harput İç Kale ve çevresi konum planı (Çakmak, 2006: 139).

2.2.13.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi

2005-2009 yılları arasında, Elazığ Arkeoloji ve Etnografya Müzesi Müdürlüğü başkanlığında, Prof. Dr. Veli Sevin'in bilimsel danışmanlığında Harput İç Kale'nin ilk dönem kazı çalışmaları yapılmıştır (KVMGM Arşivi, 160.01.01.23 nolu dosya).

Beş yıl aradan sonra 22 Ağustos 2014 tarihinde Elazığ Arkeoloji ve Etnografya Müzesi başkanlığında, Prof. Dr. İsmail Aytaç'ın bilimsel danışmanlığında Harput İçkale kazıları yeniden başlamış olup, Bakanlar Kurulu'nun 22.06.2015 tarih ve 2015/7882 sayılı kararı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Fırat Üniversitesi adına Prof. Dr. İsmail Aytaç başkanlığında kazıların yapılmasına izin verilmiştir (KVMGM Arşivi, 160.01.01.23 nolu dosya).

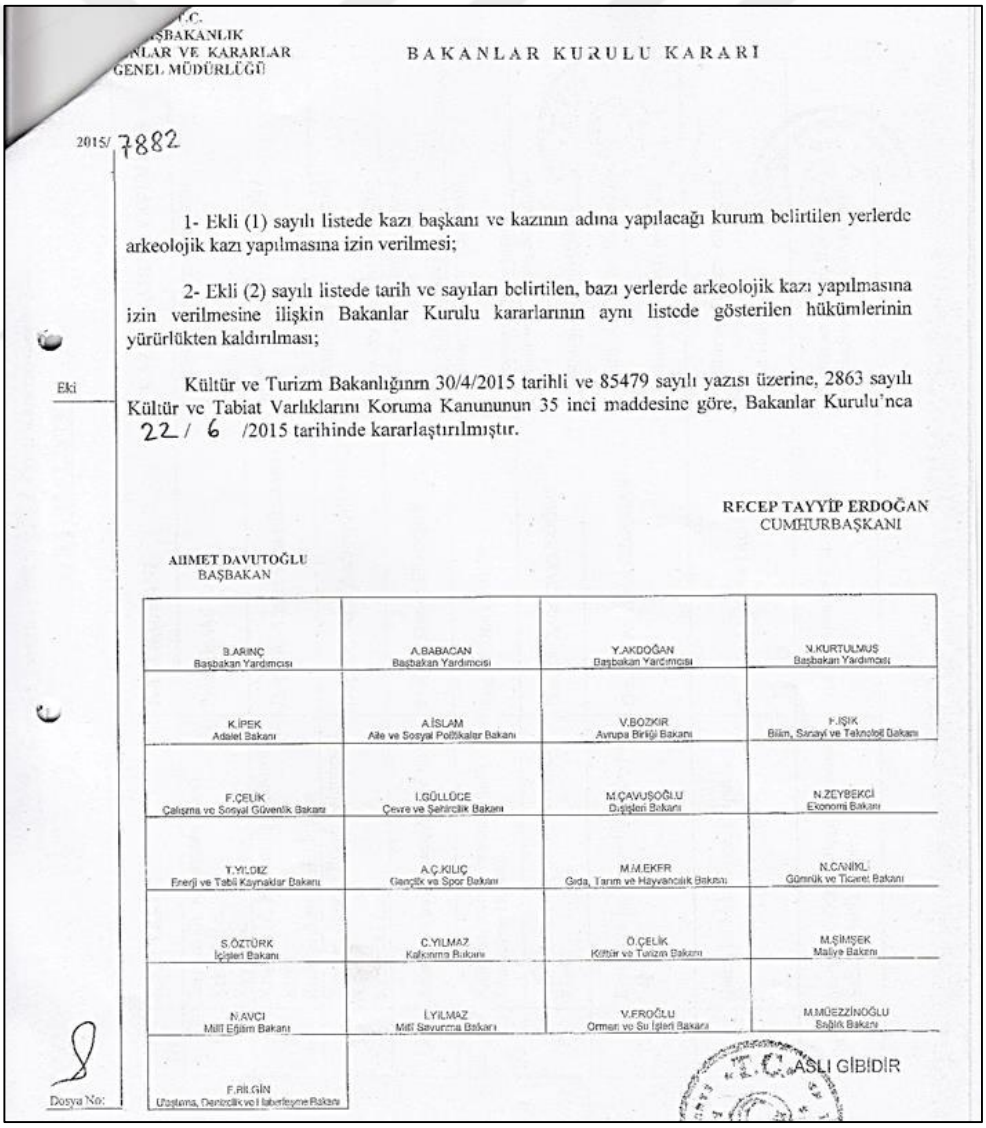

T.C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

BAKANLAR KURULU KARARI

2015/ 7882

1- Ekli (1) sayılı listede kazı başkanı ve kazının adına yapılacağı kurum belirtilen yerlerde arkeolojik kazı yapılmasına izin verilmesi;

2- Ekli (2) sayılı listede tarih ve sayıları belirtilen, bazı yerlerde arkeolojik kazı yapılmasına izin verilmesine ilişkin Bakanlar Kurulu kararlarının aynı listede gösterilen hükümlerinin yürürlükten kaldırılması;

Eki

Kültür ve Turizm Bakanlığının 30/4/2015 tarihli ve 85479 sayılı yazısı üzerine, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 35 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 22 / 6 /2015 tarihinde kararlaştırılmıştır.

RECEP TAYYİP ERDOĞAN
CUMHURBAŞKANI

AHMET DAVUTOĞLU
BAŞBAKAN

B.ARINÇ Başbakan Yardımcısı	A.BABACAN Başbakan Yardımcısı	Y.AKDOĞAN Başbakan Yardımcısı	N.KURTULMUŞ Başbakan Yardımcısı
K.İPEK Adalet Bakanı	A.İSLAM Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı	V.BOZKIR Avrupa Birliği Bakanı	F.IŞIK Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı
F.ÇELİK Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı	İ.GÜLLÜCE Çevre ve Şehircilik Bakanı	M.ÇAVUŞOĞLU Dışişleri Bakanı	N.ZEYBEKCİ Ekonomi Bakanı
T.YILDIZ Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı	A.Ç.KILIÇ Gençlik ve Spor Bakanı	M.M.EKER Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı	N.CANİKLİ Gümrük ve Ticaret Bakanı
S.ÖZTÜRK İçişleri Bakanı	C.YILMAZ Kalkınma Bakanı	Ö.ÇELİK Kültür ve Turizm Bakanı	M.ŞİMŞEK Maliye Bakanı
N.AVCI Milli Eğitim Bakanı	İ.YILMAZ Milli Savunma Bakanı	V.EROĞLU Orman ve Su İşleri Bakanı	M.MÜEZZİNOĞLU Sağlık Bakanı
F.RİLGİN Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı			

T.C. ASLI GİBİDİR

Dosya No:

Şekil 232: Harput İç Kale kazılarına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı (KVMGM Arşivi, 160.01.01.23 nolu dosya).

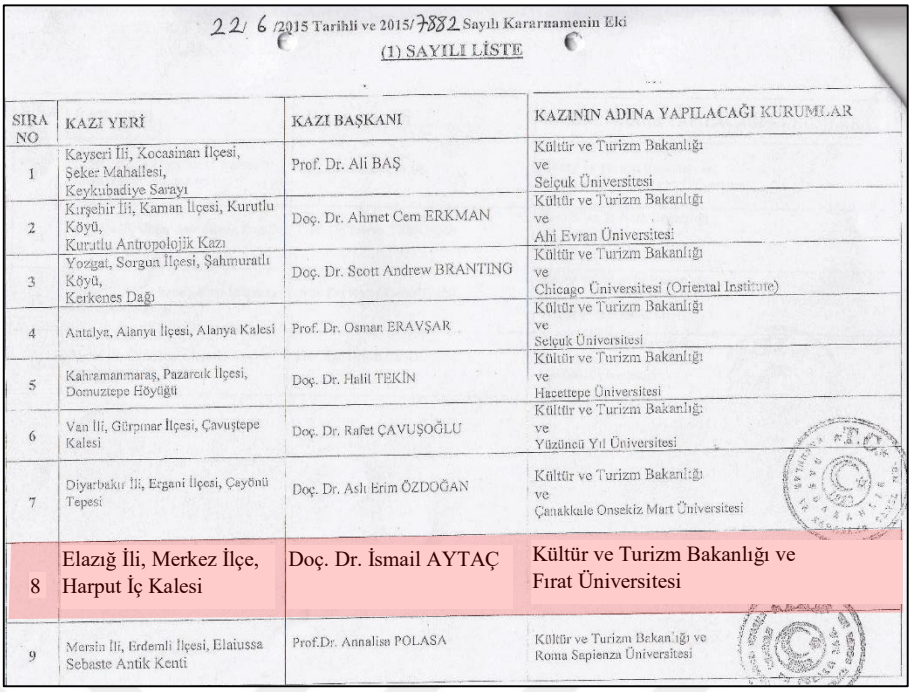

22/ 6 /2015 Tarihli ve 2015/7882 Sayılı Kararnamenin Ekı

(1) SAYILI LİSTE

SIRA NO	KAZI YERİ	KAZI BAŞKANI	KAZININ ADINA YAPILACAĞI KURUMLAR
1	Kayseri İli, Kocasinan İlçesi, Şeker Mahallesi, Keykubadiye Sarayı	Prof. Dr. Ali BAŞ	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Selçuk Üniversitesi
2	Kırşehir İli, Kaman İlçesi, Kurutlu Köyü, Kuratlu Antropolojik Kazı	Doç. Dr. Ahmet Cem ERKMAN	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Ahi Evran Üniversitesi
3	Yozgat, Sorgun İlçesi, Şahmuratlı Köyü, Kerkenes Dağı	Doç. Dr. Scott Andrew BRANTING	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Chicago Üniversitesi (Oriental Institute)
4	Antalya, Alanya İlçesi, Alanya Kalesi	Prof. Dr. Osman ERAVŞAR	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Selçuk Üniversitesi
5	Kahramanmaraş, Pazarcık İlçesi, Domuztepe Höyüğü	Doç. Dr. Halil TEKİN	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Hacettepe Üniversitesi
6	Van İli, Gürpınar İlçesi, Çavuştepe Kalesi	Doç. Dr. Rafet ÇAVUŞOĞLU	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Yüzüncü Yıl Üniversitesi
7	Diyarbakır İli, Ergani İlçesi, Çayönü Tepesi	Doç. Dr. Aslı Erim ÖZDOĞAN	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
8	Elazığ İli, Merkez İlçe, Harput İç Kalesi	Doç. Dr. İsmail AYTAÇ	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Fırat Üniversitesi
9	Mersin İli, Erdemli İlçesi, Elaiussa Sebaste Antik Kenti	Prof.Dr. Annalisa POLASA	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Roma Sapienza Üniversitesi

Şekil 233: Harput İç Kale kazılarına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı ek liste (KVMGM Arşivi, 160.01.01.23 nolu dosya).

2.2.13.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

2005-2009 yılları arasında Elazığ Arkeoloji ve Etnoğrafya Müzesi başkanlığında, Prof. Dr. Veli Sevin danışmanlığında yürütülen çalışmlarda; Harput İç Kale'de yüzeyde görülebilen geç Osmanlı dönemine ait katmanların tahribata açık oluşu ve alt katmanlara inilmesi halindeki üstteki Osmanlı katmanının yok olacağı gerçeği karşısında kazı çalışmaları bu tabakada yoğunlaşmış, Osmanlı çağının gündelik yaşamına ilişkin verilerin arkeolojik yöntemlerle daha sağlıklı anlaşılması amaçlanmıştır (Sevin, Arslan Sevin ve Kalsen, 2008: 632).

Müze başkanlığında, Sevin'in danışmanlığında yapılan çalışmaları; sivil mimari eserlere ilişkin araştırmalar, cami alanı araştırması, kale sarnıcı ve çevresindeki araştırmalar ve sokak dokusu araştırması olarak özetlemek mümkündür (Sevin, Arslan Sevin ve Aşan, 2013: 791).

Yaklaşık yirmiye yakın evden oluşan (Sevin, Arslan Sevin ve Aşan, 2013: 798) Osmanlı dönemine ait Kale Mahellesi, karmaşık yapısı nedeniyle üç ana bölümde çalışılmış, kuzeydeki yüksek bölüm "Yukarı Mahalle", merkezî konumlu "Orta Mahalle" ya da "Cami Mahallesi", güneyde ve batı eteklerindeki alçak konumlu alan ise "Aşağı Mahalle" olarak adlandırılmıştır (Sevin, Arslan Sevin ve Kalsen, 2008: 633).

İç Kale'nin stratigrafisi (tabakalaşması) hakkındaki veriler, 2007 yılı kazı çalışmalarında Orta Mahallede bulunan Kale Cami döşemesinin altında ortaya çıkmıştır (Sevin, Arslan Sevin ve Kalsen, 2008: 632).

Kale Cami'nin tabanında bulunan ve küçük buluntulara göre Bizans Dönemi'ne tarihlenen üç yapı katını en üstten en alta kadar şu şeklide sıralamak mümkündür: horasan harçlı duvarlara sahip cam mozaiklerle süslü büyük bir yapı, çamur harçlı moloz taş duvarları hatılla güçlendirilmiş yapı kompleksi ve kerpiç duvarlı yapı (Sevin, Arslan Sevin ve Kalsen, 2008: 632).

2007 yılında elde edilen bu bulgular doğrultusunda Kale'de üç Osmanlı tabakası, üç Bizans tabakasına ulaşılmış; Artukulu, Selçuklu, İlhanlı, Dulkadiroğlu, Akkoyunlu dönemlerine ilişkin tabakalara da ulaşılabileceği değerlendirmesinde bulunulmuştur (Sevin, Arslan Sevin ve Kalsen, 2008: 632).

Şekil 234: Harput İç Kale Cami açması
(Sevin vd. aktaran Uzun ve Çakar, 2016: 347).

Şekil 235: Harput İç Kale Cami mihrabı
(Sevin, Arslan Sevin ve Aşan, 2013: 802).

Orta Mahalle'de, cami alanı ile birlikte Urartu dönemine ait kale sarnıçlarında ve Orta Mahalle'nin en yüksek noktasında bulunan konakla birlikte, Kale Mahallesi'nin en güneyinde yer alan yamaç evde de kazı çalışmaları sürdürülmüştür (Sevin, Arslan Sevin ve Aşan: 2013).

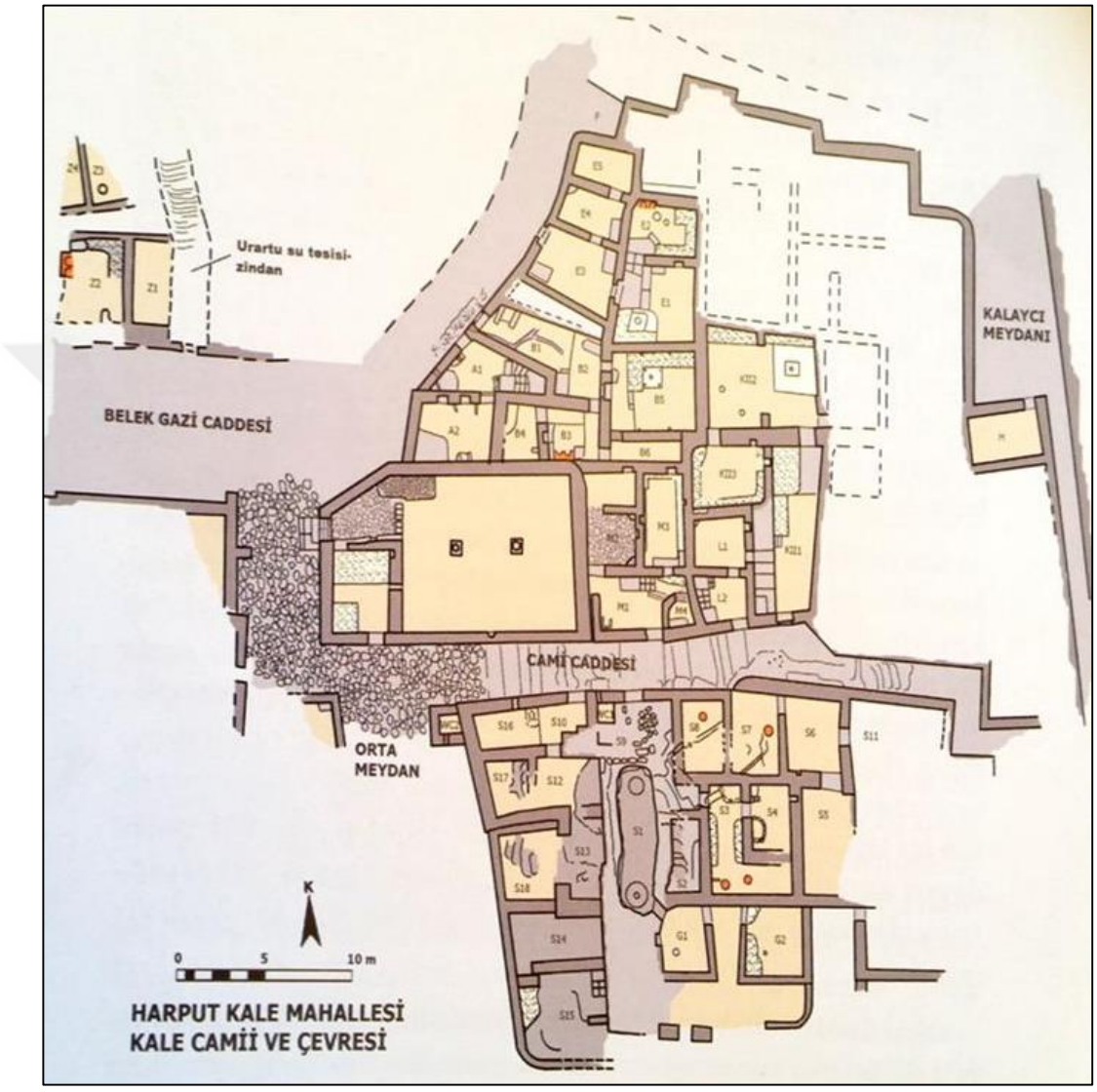

Şekil 236: Harput İç Kale, Kale Mahallesi ve çevresi planı
(Sevin vd. aktaran Uzun ve Çakar, 2016: 347)

2014 yılında Müze başkalığında Prof. Dr. İsmail Aytaç danışmalığında başlayan ve 2015 yılı itibariyle de Prof. Dr. İsmail Aytaç başkanlığında yürütülen kazı çalışmalarında; 2014 yılında 1. bölge olarak adlandırılan alanda, Artuklu Saray'ının doğusunda, 3. bölge olarak adlandırılan alanda ve Bellek Burcu Tonozlu yapıda çalışılmıştır (Aytaç, 2017a).

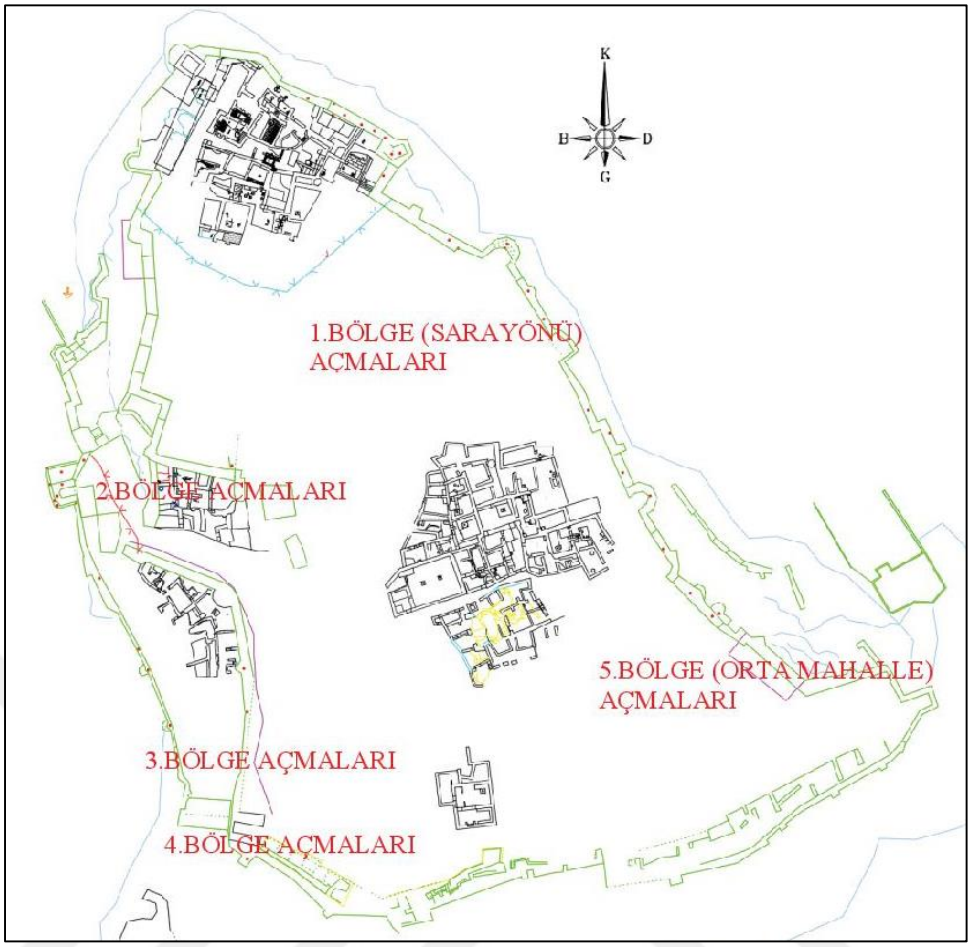

Şekil 237: Harput İç Kale kazısı çalışma alanları (Aytaç, 2018a: 31).

2015 yılı çalışmaları 1. bölge açmalarında başlatılmış ve ilk dönem kazılarında tamamlanamamış olan 5. bölge Orta Mahalle açmalarının kazıları tamamlanarak, restorasyon çalışmaları için hazır hale getirilmiştir (Aytaç, 2017b).

Şekil 238: Harput İç Kale kazı alanı (KVMGM Arşivi, 160.01.01.23 nolu dosya).

Şekil 239: 2014 yılı Harput İç Kale Belek Burcu kazısı, sal döşeme (Aytaç, 2017a: 207).

2016 ve 2017 yıllarında çalışmalar 1. bölge Artuklu Sarayı önünde yoğunlaştırılmış, bununla birlikte 2. Bölge ve Urartu Sarnıcında da kazı çalışmalarına devam edilmiştir (Aytaç, 2018b: 4).

2005 yılından itibaren iki dönem olarak sürdürülen Harput İç Kale kazılarında; düzgün harçlı taş duvarlar, sekiler, tandırlar, cam fırınları, kürsü başları, nişler, tuvalet, mutfak, atölye gibi alanlar, çok sayıda çeşitli dönemlere ait sırlı ve sırsız seramikler, boncuklar, ok uçları, sikkeler, cam bilezik parçaları, metal süs aksanları, gülleler, kemik objeler, lüle parçaları gibi buluntulara rastlanılmıştır (Aytaç, 2018b: 4-5).

Şekil 240: Harput İç Kale hava fotoğrafı (Aytaç, 2017c: 143).

2.2.13.4. Yayın Çalışmaları

Kazı başkanınca kazı sonuçları toplantılarında yayınlanmış bildirilere üçüncü bölümde yer verilecek olup, Harput İç Kale kazılarına ilişkin yapılan başlıca yayın çalışmaları aşağıdaki gibidir:

DANIK, E. (1997). "Harput Kalesi". *Vakıflar Dergisi.* (XXVI), 313-334.

DANIK, E. (1997). "Orta Çağ'da Harput yüzey araştırması 1995". İ. Eroğlu, vd. (ed.).*14. Araştırma sonuçları toplantısı.* (Cilt 1, s.339-368). Ankara: Milli Kütüphane Basımevi.

ÇAKMAK, Ş. (2006). "Hüzünlü kent Harput". *Sanat Tarihi Dergisi.* 15 (2), 137-164.

SEVİN, V., ARSLAN SEVİN, N. ve KALSEN, H. (2008). "Harput İç Kale mahalle kazısı: Osmanlı'ya arkeolojik bir yaklaşım (ilk sonuçlar)". *Belleten (Türk Tarih Kurumu).* LXXII (264), 629-641.

SEVİN, V., ARSLAN SEVİN, N. ve KALSEN, H. (2011). *Harput Kale mahallesinde Osmanlı yaşamı.* İstanbul: Ege Yayınları.

SEVİN, V., ARSLAN SEVİN, N. ve AŞAN, M. B. (2013). "Harput Kalesi arkeolojik kazı çalışmaları". E. Çakar (ed.). *Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu.* (Cilt 2, s.789-906). Elazığ: Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi.

UZUN, C. ve ÇAKAR, E. (2016). "17. yüzyılda Harput Kalesi". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 26 (2), 337-350.

AYTAÇ, İ. (2017). "Harput İç Kale kazılarında 2014-2015 sezonunda bulunan Bizans dönemi sikkeleri". *NWSA Social Scieneces.* 12 (3)140-153.

AYTAÇ, İ. ve TAŞTEMÜR E. (2017). "Harput İç Kale kazısı cam fırınlarına ait ilk gözlemler". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi.* (41), 69-89.

AYTAÇ, İ. (2017). "Harput İç Kalesi kazısı 2014 yılı arkeolojik buluntuları". *Turskish Studies.* 12 (1), 191-210.

AYTAÇ, İ. (2018). "Harput İç Kale kazılarında bulunan Artuklu Dönemi sikkeleri". *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi.* 5 (1), 29-55.

AYTAÇ, İ. (2018). "Harput İç Kale kazılarında 2015-2017 sezonlarında bulunan bir grup kemik esere ilişkin ön değerlendirme". *Asos Journal.* 6 (76), 1-23.

2.2.14. Amasya, Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı

2.2.14.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi

Amasya Kalesi ve Kızlar Sarayı; Orta Karadeniz Bölgesi ve Yeşil Irmak Havzası'nda Amasya ilinin şehir merkezinde yer alan ve dik bir şekilde Yeşilırmak'a doğru uzanan Harşena Dağı'nda kurulmuştur (Naza Dönmez, 2014: 29). MÖ 5500 yıllarında ilk yerleşmenin başladığı Amasya'da Hitit, Frig, Kimmer, İskit, Lidya, Pers, Helenistik-Pontus, Roma, Bizans, Danişmend, Selçuklu, İlhanlı ve Osmanlı dönemleri yaşanmıştır (Yüksel ve Naza Dönmez, 2011: 13). Amasya 1075 yılında Selçuklu, 1246 yılında Moğol, 1265 yılında İlhanlılar, 1341 yılında Ertana Beyliği hâkimiyetine girmiş, 1402 yılından sonra da Osmanlı Devleti'nin topraklarına katılmıştır (Yüksel ve Naza Dönmez, 2011: 13).

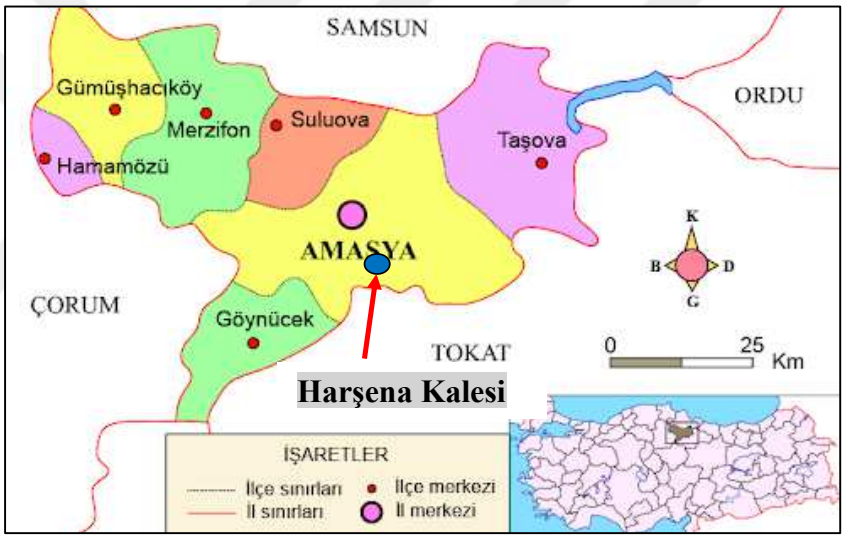

Şekil 241: Amasya İli, Merkez İlçesi, Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı konumu (Amasaya İli Haritası, 2019).

Amasya Kalesi'nin sur duvarları, güneyde nehir yatağının açtığı yol boyunca, dağın eteklerine kadar devam etmektedir. Kızlar Sarayı olarak adlandırılan yapı, Pontus dönemine ait Kral Kaya Mezarları yönünde bulunmakta ve önündeki sur duvarları Hellenistik döneme tarihlenmektedir. Nehir kenarındaki sur duvarları ise Roma Dönemine aittir (Naza Dönmez, 2014: 29).

Amasya Kalesi, inşa edildiğinden beri pek çok uygarlığın, tamiratlar ve yeni eklemeleri ile kullanılmış olup, üç ana bölümden oluşmaktadır: Harşena Kalesi denilen Yukarı Kale, Kızlar Sarayı adı verilen kale-teras ve Aşağı Saray (Naza Dönmez, 2010: 454-455).

Şekil 242: Harşena Kalesi (https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/gezilecekyer/amasya-kalesi).

Seyahatnamelerde, Amasya Kalesi ile ilgili çeşitli izlenimler yer almakla birlikte, Dernschwam ve Evliya Çelebi Seyahatnamelerinde kale detaylı şekilde tanımlanmıştır (Naza Dönmez, 2014: 29). 20. yüzyılın başında ise Amasyalı tarihçi Hüseyin Hüsameddin tarihi veriler ve tarihlerdeki kalıntılardan yola çıkarak kaleyi anlatmıştır (Naza Dönmez, 2014: 29-32).

Hüseyin Hüsameddin Aşağı Kale'nin ''Enderun Kalesi/Batın-ı Amasya'' olarak bilindiğini, dört kapısının ve iki burcu bulunduğunu, doğudaki kapının Helkis Köprüsü tarafına, Meydan Kapısı'nın Meydan Köprüsü tarafına açıldığını, Alçak Köprü'nün önünde yer alan kapıya ''Saray Kapısı'' denildiğini, İç Kale'nin arkasında mağaralar hizasındaki çok eski saray harabelerine ''Kızlar Sarayı'' denildiğini belirtmektedir (Naza Dönmez, 2014: 32).

Hüseyin Hüsameddine ayrıca, Yukarı Kale'nin iki kapısı, bir sarayı, bir medresesi, bir zaviyesi, bir imareti, bir kuyusu, iki hamamı bulunduğunu, doğudaki kapıdan girilince bir camii harabesi, batı kapısından girilince bir saray harebesi olduğunu, bu sarayın Selçuklu döneminde inşa edildiğini yazmıştır (Naza Dönmez, 2014: 32-33).

Amasya Kalesi'nde, Türklere ait ilk yerleşme Danişmendli (1072-1178) dönemine ait olup, Danişmendli Seyfeddin İsmail Han, Aşağı Saray'da Enderun Camini yaptırmış ancak, Dernschwam'ın seyahatnamesinde detaylıca çizdiği ve kentin ilk ulu camisi olan bu yapı günümüze ulaşamamıştır (Naza Dönmez, 2014: 33-35).

Anadolu Selçuklu döneminde Sultan I. Mesud'un İç Kaleyi onararak; medrese, hamam ve ırmak kenarına da bir saray yaptırdığı, Eretnalılar Dönemi'nde Amasya Emiri Şadgeldi Paşa kaleyi tamir ettirerek Harşena Kalesi'ne bir cami ve hamam yaptırdığı, Osmanlı döneminde ise Kızlar Sarayı ve Harşena Kalesi'ne, Evliya Çelebi'nin söz ettiği Yıldırım Han Camii olmak üzere, medrese, hamam ve hapishane yaptırıldığı bilinmektedir (Naza Dönmez, 2010: 454-455).

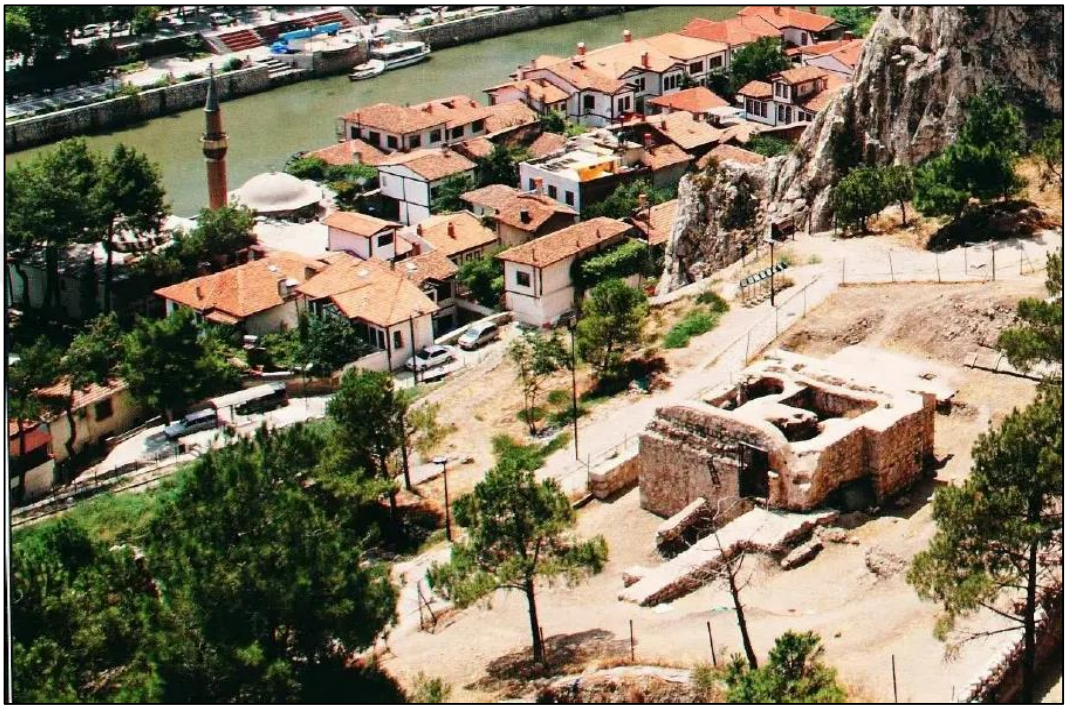

Şekil 243: Amasya Kalesi Kızlar Sarayı (Naza Dönmez, 2014: 40).

2015 yılında, Harşena Kalesi'nin üzerinde yer aldığı Harşena Dağı ve Pontus Kralları Kaya Mezarları UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesine alınmıştır (UNESCO Tentative Lists, 2020).

İlk olarak Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 05.05.1992 tarih ve 2364 sayılı kararı ile tescil edilen Amasya Kalesi ve Kızlar Sarayı'na ilişkin olarak, daha sonra Samsun Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 13.02.2015 gün ve 2357 sayılı kararı ile sit sınırları sayısallaştırılarak güncellenmiştir (KVMGM Arşivi, 160.01.01.05).

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
SAMSUN KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU

KARAR

Toplantı Tarihi ve No : **13.02.2015-111** **Toplantı Yeri** : **SAMSUN**
Karar Tarihi ve No : **13.02.2015-2357**

Amasya İli, Merkez, Hatuniye Mahallesi'nde bulunan, Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 05.05.1992 gün ve 2364 sayılı kararı ile tescilli Harşena Kalesi, kaya mezarları ve Osmanlı hamamlarının bulunduğu I.derece arkeolojik ve doğal sit alanı sınırına ait, arkeolojik sit alanı sınırının güncellenerek sayısallaştırılmasına ilişkin SKVKBK'nın 23.01.2015 gün ve 2333 sayılı kararı, Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 05.05.1992 gün ve 2364 sayılı kararı, konuya ilişkin Amasya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün 03.02.2015 gün 120 ve sayılı yazısı, Amasya Belediye Başkanlığı İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'nün 05.02.2015 gün ve 283 sayılı yazısı, Samsun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu uzmanının hazırladığı 10.02.2015 gün ve 52 sayılı dosya inceleme raporu okundu, ekleri ve ilgili dosyası incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Amasya İli, Merkez, Hatuniye Mahallesi, tescilli Amasya Kalesi, Kızlar Sarayı, kaya mezarları ve Osmanlı hamamlarının bulunduğu I. derece arkeolojik sit ve I. derece doğal sit alanı sınırlarının belirlendiği, Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 05.05.1992 gün ve 2364 sayılı kararının, I. derece arkeolojik sit alanı sınırına ilişkin kısmının iptaline, ekteki 1/1000 ölçekli haritada çizilen alanın 2863 sayılı yasa kapsamında I.derece arkeolojik sit alanını olarak tescil edilmesine, ekteki listede verilen koordinat değerlerinin geçerli olduğuna karar verildi.

BAŞKAN
İbrahim Hakkı ÖZEL
İMZA

BAŞKAN YARDIMCISI
Doç.Dr. Cenap SANCAR
İMZA

ÜYE
Murat ASLAN
İMZA

ÜYE
Erdem EGEMEN
İMZA

ÜYE
Prof.Dr. İbrahim Tunç SİPAHİ
İMZA

ÜYE
Prof.Dr. Ahmet Ali BAYHAN
İMZA

ÜYE
Yrd.Doç.Dr. Çiğdem Belgin DİKMEN
İMZA

TEM. ÜYE
Celal ÖZDEMİR
Amasya Müze Müdürü
İMZA

TEM. ÜYE
Rahmi ATASOY
Amasya Bel.Tem.
İMZA

Şekil 244: Amasya Kalesi tescil kararı (KVMGM Arşivi, 160.01.01.05 nolu dosya).

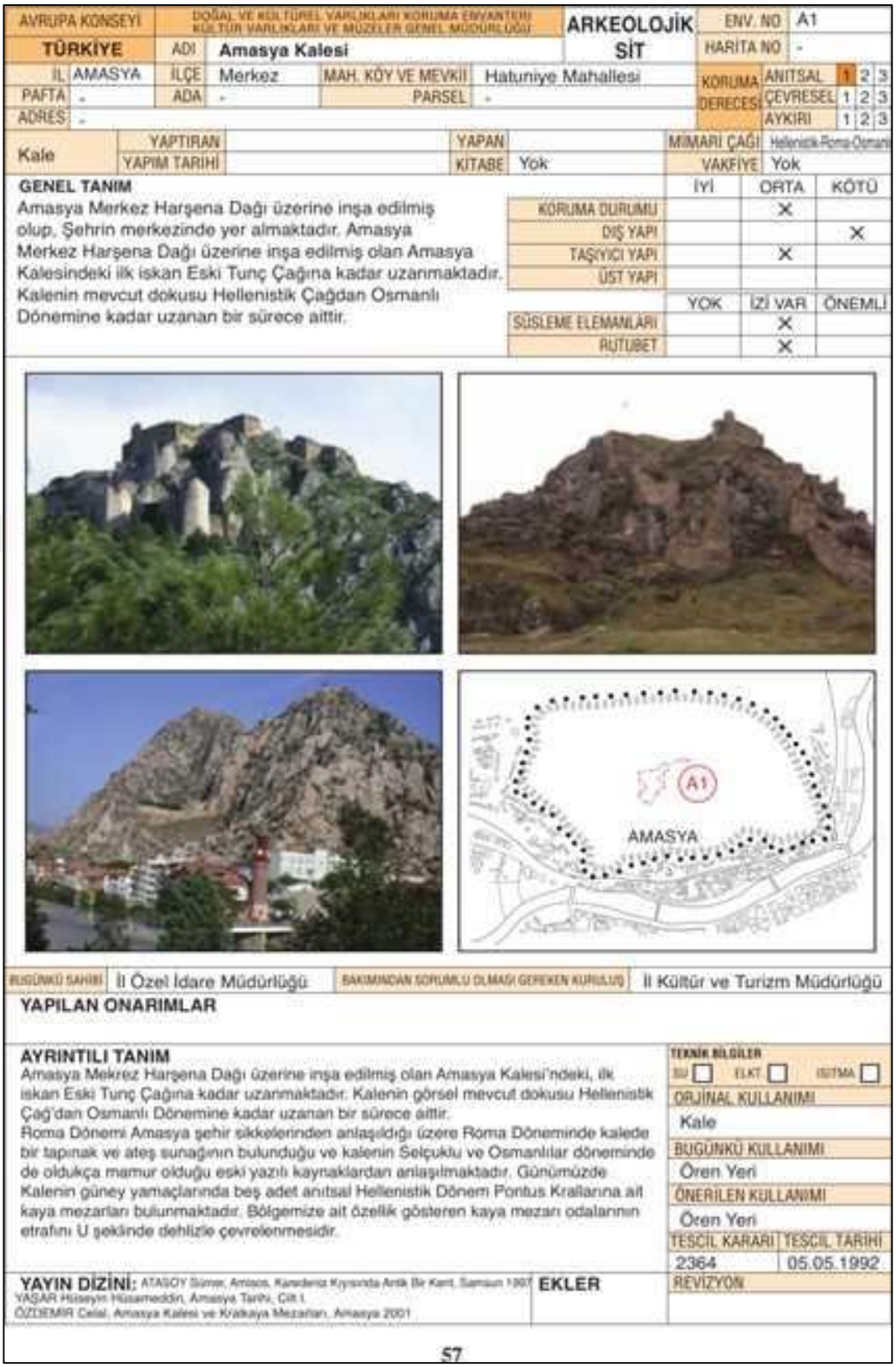

Şekil 245: Amasya Kalesi tescil fişi (Amasya Valiliği 2007 Kültür Envanteri, 2020).

2.2.14.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi

Harşena Kalesi ana kule bölümünde bayrak direğinin yenilenebilmesi amacıyla Amasya Müze Müdürlüğü'nce 2006 yılında başlatılan sondaj kazılarında Osmanlı, Bizans ve Roma dönemine ait mimari kalıntılar ile taşınır kültür varlıkları ortaya çıkarılması nedeniyle, 2007 yılında da kazılara devam edilmiştir (Doğanbaş, 2009: 11).

2008 yılında da kurtarma kazısı olarak devam eden (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020) Harşena Kalesi'nde sistemli kazı çalışmaları, Bakanlar Kurulu'nun 11.05.2009 gün ve 2009/4995 sayılı kararı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı ve İstanbul Üniversitesi adına Doç. Dr. E. Naza Dönmez başkanlığında 2009 yılında başlamıştır (KVMGM Arşivi, 160.01.01.05 nolu dosya).

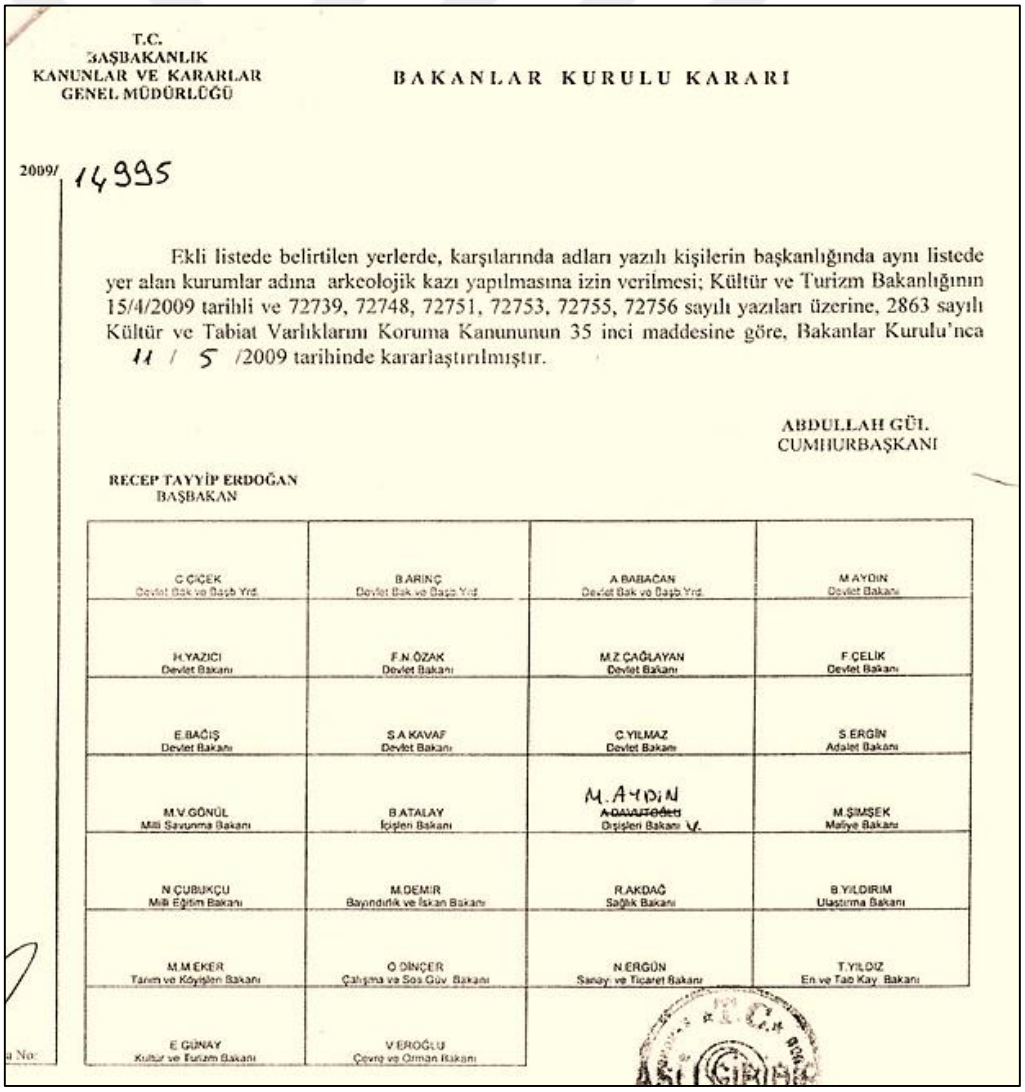

T.C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

BAKANLAR KURULU KARARI

2009/ 14995

Ekli listede belirtilen yerlerde, karşılarında adları yazılı kişilerin başkanlığında aynı listede yer alan kurumlar adına arkeolojik kazı yapılmasına izin verilmesi; Kültür ve Turizm Bakanlığının 15/4/2009 tarihli ve 72739, 72748, 72751, 72753, 72755, 72756 sayılı yazıları üzerine, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 35 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 11 / 5 /2009 tarihinde kararlaştırılmıştır.

ABDULLAH GÜL
CUMHURBAŞKANI

RECEP TAYYİP ERDOĞAN
BAŞBAKAN

C.ÇİÇEK Devlet Bak.ve Başb.Yrd.	B.ARINÇ Devlet Bak.ve Başb.Yrd.	A.BABACAN Devlet Bak.ve Başb.Yrd.	M.AYDIN Devlet Bakanı
H.YAZICI Devlet Bakanı	F.N.ÖZAK Devlet Bakanı	M.Z.ÇAĞLAYAN Devlet Bakanı	F.ÇELİK Devlet Bakanı
E.BAĞIŞ Devlet Bakanı	S.A.KAVAF Devlet Bakanı	C.YILMAZ Devlet Bakanı	S.ERGİN Adalet Bakanı
M.V.GÖNÜL Milli Savunma Bakanı	B.ATALAY İçişleri Bakanı	M.AYDIN ~~A.GAZİTEĞİN~~ Dışişleri Bakanı V.	M.ŞİMŞEK Maliye Bakanı
N.ÇUBUKÇU Milli Eğitim Bakanı	M.DEMİR Bayındırlık ve İskan Bakanı	R.AKDAĞ Sağlık Bakanı	B.YILDIRIM Ulaştırma Bakanı
M.M.EKER Tarım ve Köyişleri Bakanı	O.DİNÇER Çalışma ve Sos.Güv. Bakanı	N.ERGÜN Sanayi ve Ticaret Bakanı	T.YILDIZ Enerji ve Tab.Kay. Bakanı
E.GÜNAY Kültür ve Turizm Bakanı	V.EROĞLU Çevre ve Orman Bakanı		

Şekil 246: Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı (KVMGM Arşivi, 160.01.01.05 nolu dosya).

11 / 5 /2009 Tarihli ve 2009/14995 Sayılı
Kararnamenin Eki
LİSTE

SIRA NO	KAZI YERİ	KAZI BAŞKANI	KAZININ ADINA YAPILACAĞI KURUM
1	Amasya İli, Merkez İlçesi, Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı	Yrd. Doç. Dr. E. Emine DÖNMEZ	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve İstanbul Üniversitesi
2	Tokat İli, Merkez İlçesi, Komana Antik Kenti	Doç. Dr. Burcu ERCİYAS	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi
3	Osmaniye İli, Merkez İlçesi, Hierapolis-Kastabala Antik Kenti	Doç. Dr. Turgut H. ZEYREK	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Gaziantep Üniversitesi
4	Edirne İli, Merkez İlçesi, Saray İçi Mevkii, Yeni Saray Alanı	Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖZER	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Trakya Üniversitesi
5	İzmir İli, Kemalpaşa İlçesi, Ulucak Höyük	Yrd. Doç. Dr. Özlem ÇEVİK	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Trakya Üniversitesi
6	Kırşehir İli, Merkez İlçesi, Çayağız Köyü, Yassıhöyük Ören Yeri	Dr. Masako OMURA	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü

Şekil 247: Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı ek liste (KVMGM Arşivi, 160.01.01.05 nolu dosya).

2.2.14.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

Amasya Müze Müdürlüğünce 2006 yılında Harşena Kalesi'nin ana kule bölümünde, bayrak direği için önerilen alanda yapılan kazı çalışmaları, 2007 yılında ise Müze müdürlüğü başkanlığında daha önceki senede çalışılan açmanın derinleştirilmesi ve yeni açmalar eklenmesi ile devam etmiştir (Doğanbaş, 2009: 19).

Şekil 248: Harşena Kalesi 2006 yılı açması genel görünüm (Doğanbaş, 2009: 21).

Ana kule bölümündeki çalışmalardan sonra kale girişi çevresinde beş yeni açmada çalışılmış, Roma dönemine ait Amasya Kalesi tasvirli şehir sikkelerinde yer alan tapınak ve ateş sunağı ile Evliya Çelebi'nin, Yıldırım Bâyezid döneminde kalede inşa edildiğini belirttiği caminin açığa çıkarılması hedeflenmiştir (Doğanbaş, 2009: 19).

2008 yılı çalışmalarında, kale dokusu içerisinde yer alan ve başta Amasyalı coğrafyacı Strabon, tarih boyu Amasya'yı ziyaret etmiş Evliya Çelebi, Charles Texier, Hamilton, Henry J. Van Lennep gibi birçok gezginin eserlerinde hakkında bilgiler verdiği "Cinabolu" tünelinin açılması hedeflenmiştir (Doğanbaş, 2010: 65).

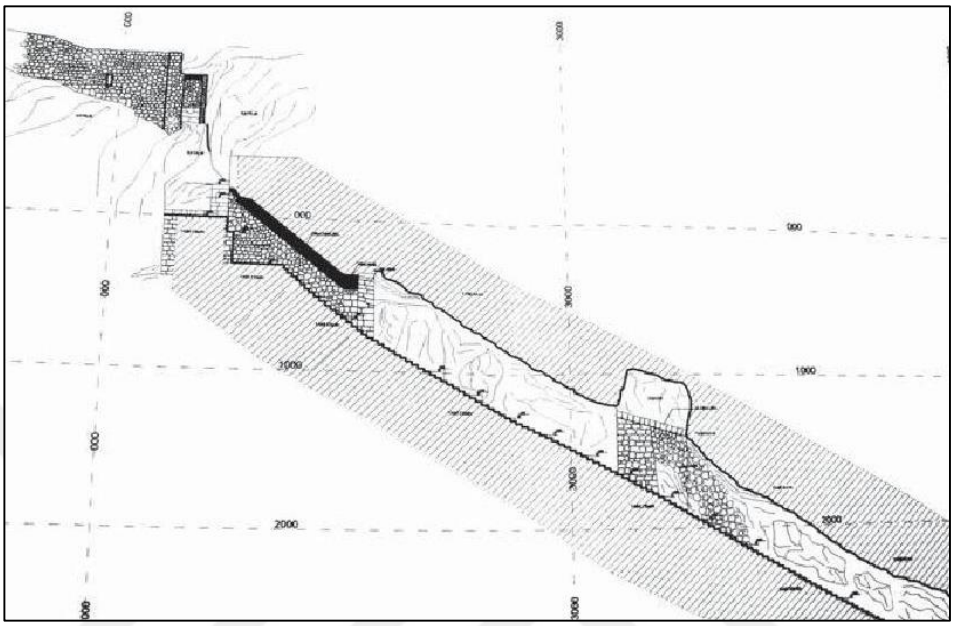

Şekil 249: Amasya Kalesi Cinabolu Tüneli kesiti (Doğanbaş, 2010: 71).

Doç. Dr. E. Emine Naza Dönmez başkanlığında 2009 yılı kazıları, topoğrafik plan çalışmaları ve jeofizik çalışmaları ile başlamış, bununla birlikte top kulesi mevkiinin kuzeyinde üç adet açma açılmıştır (Naza Dönmez, 2011: 111).

2009-2010 yıllarında yapılan kazılarda Osmanlı ve Osmanlı öncesi döneme tarihlenen iki farklı kültür evresine ait mimari kalıntılar ve küçük buluntulara rastlanılmıştır (Naza Dönmez, 2012: 273). Demir Çağından başlayarak Osmanlı dönemine kadar devam eden küçük buluntular arasında keramik, cam bilezik parçası, sikke, maden buluntular, lüle ve lüle parçaları ile kemikler bulunmaktadır (Naza Dönmez, 2012: 274).

2011-2013 yılları arasında Kızlar Sarayı olarak adlandırılan yapı ve çevresinde çalışmalar devam ettirilmiş olup, Kızlar Sarayı'nda yapılan kazılarda ortaya çıkartılan kalıntılar, hamamın kuzeyindeki mekânın saray mutfağı olabileceğini ortaya koymuştur (Naza Dönmez, 2014: 39).

2011 yılında yapılan kazılarda, Antik dönemden itibaren tarihlendirilebilecek seramik parçaları elde edilmiştir (Naza Dönmez, 2013: 429). Osmanlı dönemine ait sırlı-sırsız seramikler, seramik fırınlarında kullanılan üç ayak parçaları ve sır yapımında kullanıldığı düşünülen deniz kabukları, burada seramik atölyesi olabileceği kanısı oluşturmuştur (Naza Dönmez, 2013: 429).Yine 2011-2013 yılları arasında, Harşena Kalesinde teraslama sistemine göre inşa edilmiş İslam dönemine ait sokak döşemeleri de açığa çıkartılmıştır (Naza Dönmez, 2014: 44).

2017 yılı çalışmalarında ise 2008 yılında kurtarma kazısında açığa çıkartılan cami alanında çalışılmıştır (Naza Dönmez, 2019a: 642). Ayrıca kazıda çıkarılan eserlerin tasniflenip koruma ve onarımlarının yapılması ve elde edilen hayvan kemiklerinin incelenerek rapor hazırlanması gibi faaliyetler de yürütülmüştür (Naza Dönmez, 2019a: 642).

Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı 2019 yılı çalışma programında, 2009, 2010, 2015, 2016, 2017 ve 2018 sezonlarında kazısı yapılan Yukarı Kale'de kazı çalışmalarının yapılacağı ve kazıların ilk 5 yılı olan 2009-2013 yıllarını kapsayan kitap yayını için küçük buluntular üzerinde değerlendirme, çizim ve fotoğraf çalışması yapılacağı ifade edilmiştir (Naza Dönmez, 2019b).

2.2.14.4. Yayın Çalışmaları

Kazı başkanlarınca kazı sonuçları toplantılarında yayınlanmış bildirilere çalışmanın üçüncü bölümde yer verilecek olup, Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı kazılarına ilişkin yapılan başlıca yayın çalışmaları aşağıdaki gibidir:

NAZA DÖNMEZ, E. (2010). "Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı kazısı 2009 yılı ilk sonuçları". K. Pektaş, vd. (ed.). *XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi kazıları ve sanat tarihi araştırmaları sempozyumu bildirileri.* (s. 453-462). İstanbul: Biltur Basım Yayın.

DOĞANBAŞ, M. (2010). "Amasya Merkez Harşena Kalesi 2007 yılı kurtarma kazısı". F. Bayram ve A. Özme (ed.). *17. Müze çalışmaları ve kurtarma kazıları sempozyumu.* (s. 11-28). Ankara: KVMGM.

NAZA DÖNMEZ, E. (2014). "Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı kazıları". Özdem F. (ed.) *Yar ile Gezdiği Dağlar: Amasya*. (s. 29-50). İstanbul: YKY.

2.2.15. Sivas, Divriği Kalesi Kazısı

2.2.15.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi

Divriği Kalesi, Sivas ilinin güneydoğusunda, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nün İç Anadolu sınırına yakın kesiminde, Çaltı vadisine dik yamaçlarla inen bir tepe üzerinde bulunmaktadır (Eser, 2009: 38). Kuzey-güney doğrultusundaki kalenin dış sur uzunluğu yaklaşık 1.000 metre, iç kalenin yıkılan surları ile yaklaşık 1.500 metre, Kuzey-güney açıklığı 400 metre, doğu-batı açıklığı ise yaklaşık 200 metredir (Eser ve Acara Eser, 2018: 12).

Şekil 250: Sivas İli, Divriği İlçesi, Divriği Kalesi konumu (Sivas İli Haritası, 2019).

Verilere göre Divriği, 9. yüzyılda Bizans'ın, 11. yüzyıl sonlarında Mengücekoğulları'nın, 13. yüzyılın ikinci çeyreğinde Anadolu Selçukluları'nın eline geçmiş, 13. yüzyıl üçüncü çeyreğine kadar Mengücekoğulları hâkimiyetinde kalmış, 1277 yılından sonra Memlûklüler'e tabi olduktan sonra, 1516 yılı sonrasında Osmanlı Devleti'nin sınırlarına dâhil olmuştur (Acara Eser , 2019: 40).

İlk yapımı Pavlikanlar dönemine tarihlendirilse de genel görünün ve malzeme-teknik özellikleri ile bir Orta Çağ kalesi olduğu anlaşılan (Eser ve Acara Eser, 2018: 16) Divriği Kalesi iki surlu bir kurguya sahip olup; ilk surların Bizans dönemi eseri olduğu anlaşılmakta, güneyden batı ve kuzeye doğru uzanan dış surların ise Mengücekoğulları döneminde inşa edildiği sur üzerindeki kitabelerle sabittir (Eser, 2009: 40). Erken dönemlerden itibaren yerleşim görmüş bir akropol olan kale, Bizans Döneminde, tepenin üst bölümde surla çevrili bir yerleşmeye dönüşmüştür (Eser, 2009: 39-40).

Dış ve iç kaleyi çevreleyen ve topoğrafik yapıya uygun bir oturum planına sahip olan surlar boyunca kare, çokgen ve dairesel planlı burçlar ile kalenin şehre açılmasını sağlayan iki adet kapı bulunmaktadır (Eser, 2008: 190). Kapı kitabeleri 634 (1236–37) ve 640 (1242) tarihlidir (Eser, 2009: 38).

Şekil 251: Divriği Kalesi genel görünümü (Eser, 2019: 6).

Divriği kenti ve kalesi hakkında ilk bilgiler de, tarihçiler ve seyyahların yazmış oldukları eserlerden elde edilebilmekte olup; Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde hem Divriği'den hem de kaleden söz etmiş, Kâtip Çelebi, Cihannüma adlı eserinde ilçeye dair bilgiler vermiş, 1839 yılında Divriği'ye gelen seyyah Ainsworth, Divriği'nin büyük bir kale olduğuna değinmiş, yine 1876 yılında Fred Burnaby ve 1890 yılında Vital Cuinet Sivas'a geldiklerinde, Divriği'ye de uğramışlar ve kalenin genel durumunun harap olduğunu belirtmişlerdir (Eser, 2009: 39).

Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Ankara Bölge Kurulu'nun 19.07.1985 tarih ve 55 sayılı kararı ile Divriği Kalesi'nin koruma sınırlarının harita üzerinde belirlenmesine, koruma alanı içerisinde yapılaşmanın yasaklanmasına ve mevcut yapılaşmaların da kamulaştırılarak yıkılmasına karar verilmiştir (KVMGM Arşivi, 160.01.01.58 nolu dosya).

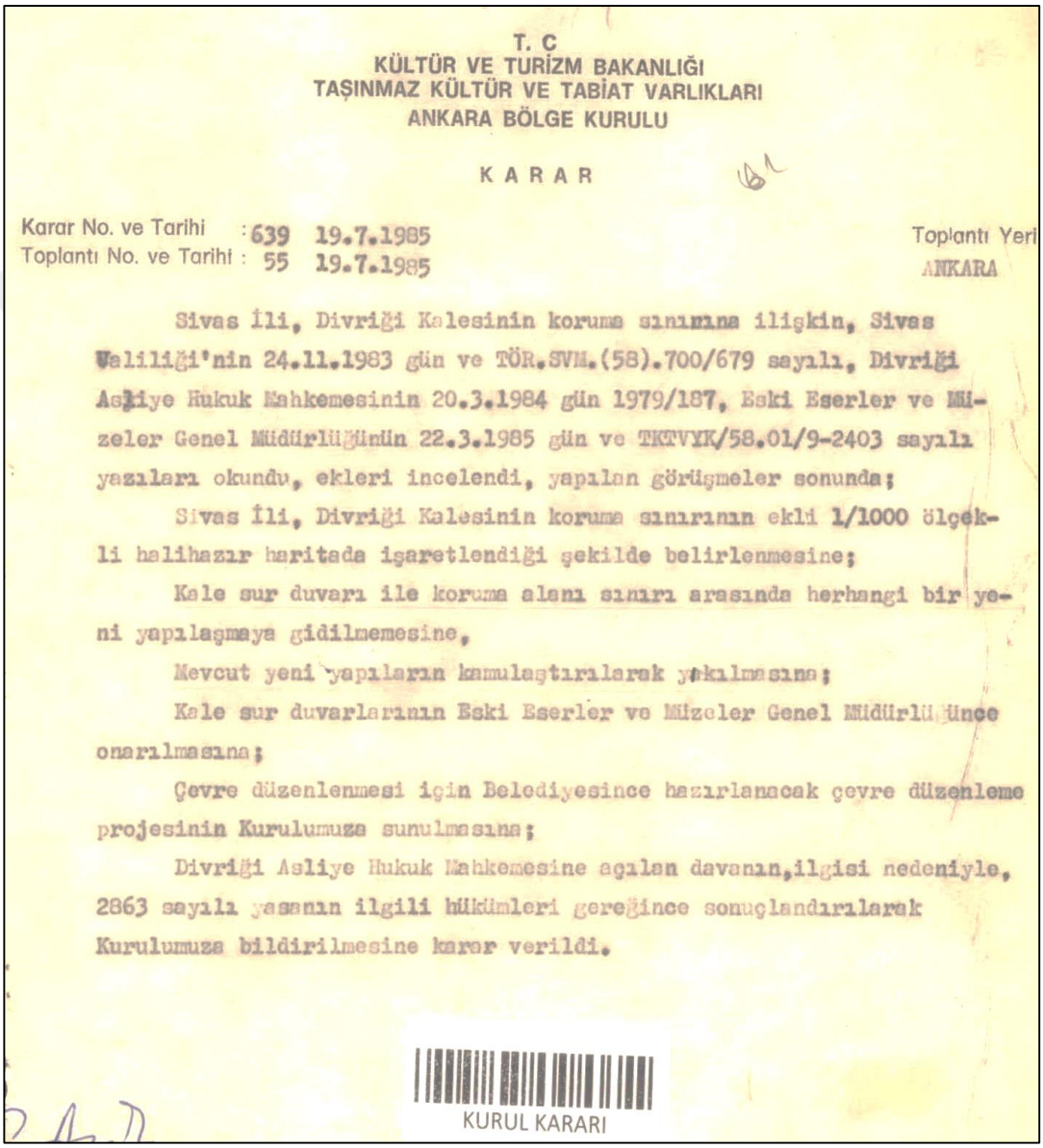

T. C
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI
ANKARA BÖLGE KURULU

K A R A R

Karar No. ve Tarihi : 639 19.7.1985
Toplantı No. ve Tarihi : 55 19.7.1985

Toplantı Yeri
ANKARA

Sivas İli, Divriği Kalesinin koruma sınırına ilişkin, Sivas Valiliği'nin 24.11.1983 gün ve TÜR.SVM.(58).700/679 sayılı, Divriği Asliye Hukuk Mahkemesinin 20.3.1984 gün 1979/187, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünün 22.3.1985 gün ve TKTVYK/58.01/9-2403 sayılı yazıları okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonunda;

Sivas İli, Divriği Kalesinin koruma sınırının ekli 1/1000 ölçekli halihazır haritada işaretlendiği şekilde belirlenmesine;

Kale sur duvarı ile koruma alanı sınırı arasında herhangi bir yeni yapılaşmaya gidilmemesine,

Mevcut yeni yapıların kamulaştırılarak yıkılmasına;

Kale sur duvarlarının Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünce onarılmasına;

Çevre düzenlenmesi için Belediyesince hazırlanacak çevre düzenleme projesinin Kurulumuza sunulmasına;

Divriği Asliye Hukuk Mahkemesine açılan davanın,ilgisi nedeniyle, 2863 sayılı yasanın ilgili hükümleri gereğince sonuçlandırılarak Kurulumuza bildirilmesine karar verildi.

KURUL KARARI

Şekil 252: Divriği Kalesi tescil kararı (KVMGM Arşivi, 160.01.01.58 nolu dosya).

AVRUPA KONSEYİ	Doğal Ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri D.K.C.K.E	ANIT	Envanter No: 58.01.1.0
TÜRKİYE	Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü		Harita No:

İli: Sivas	İlçesi: Divriği	Mahalle Köy: Kalealtı Mah.	KORUMA DERECESİ	1.Grup Yapı	X
SOKAK VE KAPI NO:		Kadastro Pafta : J40a13a3c J40a13d2b Ada : 139 Parsel :9		2.Grup Yapı	
Adı: DİVRİĞİ KALESİ	Yaptıran: --	Yapan:--	Mimari Çağı: Beylikler (Mengücek) Dönemi Üslup:		
	Yapım Tarihi: 13.yy	Kitabe: Var	Vakfiye: --		

Genel Tanım: Divriği ilçe merkezinde yer alan kale savunma amaçlı yapılmıştır. Çaltı Irağının bulunduğu Çaltı Vadisine hakim konumda yapılan kalenin karşısında Kesdoğan Kalesi bulunmaktadır.

Koruma Durumu			Taşıyıcı		Dış Yapı		Üst Yapı		İç Yapı		Süsleme Elemanları		Rutubet		
	X	İyi		X		X		X		A		A		X	Yok
	B	Orta		B		B		B		X		X		B	İzi Var
	C	Fena		C		C		C		C		C		C	Önemli

Fotoğraf:

Gözlemler: Büyük bir kısmı ayakta olan kale surlarının acilen onarılması gerekmektedir.

Bugünkü Sahibi:	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Bakımından sorumlu olması gereken kişi/kuruluş: Kültür ve Turizm Bakanlığı

Yapılan Onarımlar: Kale surlarında çeşitli dönemlerde ait onarım yapılmıştır.

Ayrıntılı Tanım: İç kale ve dış kale olmak üzere iki bölümden oluşan Divriği Kalesi kuzey-güney doğrultuda ovale yakın farklı yüksekliklerdeki büyük bir kayalığın üzerine yapılmıştır. Kalenin oturduğu kayanın sadece güneybatı ve güney taraflarında sur duvarları yere kadar inmekte,kuzey ve doğu cepheleri ise dik uçurumlar halinde Çaltı Vadisi'ne inmektedir.

Kalenin kentle bağlantısını sağlayan güneybatı ve batı cephelerinde iki kapı bulunmakta olup, ancak bunlardan güneybatı tarafındaki Şah Kapısı'nın çok eskiden kapatılmış olduğu, daha uzun süre işlevini koruyan batı cephe surlarının ortalarındaki Ana Kapı'nın ise bir kemerinin dışında yıkılmış olduğu, iç kale kapısının ise iç kalenin batı cephe duvarlarının yıkılmış olmasından ötürü kapıya ait kalıntının olmadığı görülmektedir.Günümüzde kaleye girişte sonradan açılan üçüncü bir muhdes kapı kullanılmaktadır.Kalede camii, kilise, sarnıç, depo gibi yapılar ile evler bulunmaktadır. İç kalenin güney burnunda kayadan doğal bir kaidenin üzerinde payandalı bir temele oturmuş Aslanburç bulunmaktadır.

Teknik bilgiler:	Su	Elektrik	Isıtma	Kanalizasyon
	-	-	-	-

Orijinal Kullanımı: Kale
Bugünkü Kullanımı: Kale
Önerilen Kullanımı: Kale

Hazırlayanlar Ali ALKAN, Arkeolog — Funda KOCAKAPLAN, Müze Araştırmacısı

Yayın Dizini:	Ekler:		Kontrol Eden: Ali ALKAN, Koruma Kurulu Müdür V. 26.11.2012
	Rapor:		Kurul Onayı No:
	Fotoğraf:	X	
	Rölöve Proje:		
	Restorasyon Projesi:		
	Harita:		
	Kroki:		
	Kitabe:		Revizyon:
	Vakfiye		Kurul Kararları: Kayseri K.T.V.K.B.K. 10.06.1989 / 435 ve 19.04.1996 2046

Şekil 253: Divriği Kalesi tescil fişi (KVMGM Arşivi, 160.01.01.58 nolu dosya).

Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 18.04.1998 tarih ve 2048 sayılı kararı ile kültür varlığı olarak tescil kaydının devamına karar verilen Divriği Kalesi, Sivas Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 21.11 2014 tarih ve 1893 sayılı kararı ile Koruma Amaçlı İmar Planı revizyonu kapsamında uygun bulunan haritada 1. derece arkeolojik sit alanı sınırları içerisinde kalmaktadır (KVMGM Arşivi, 160.01.01.58 nolu dosya).

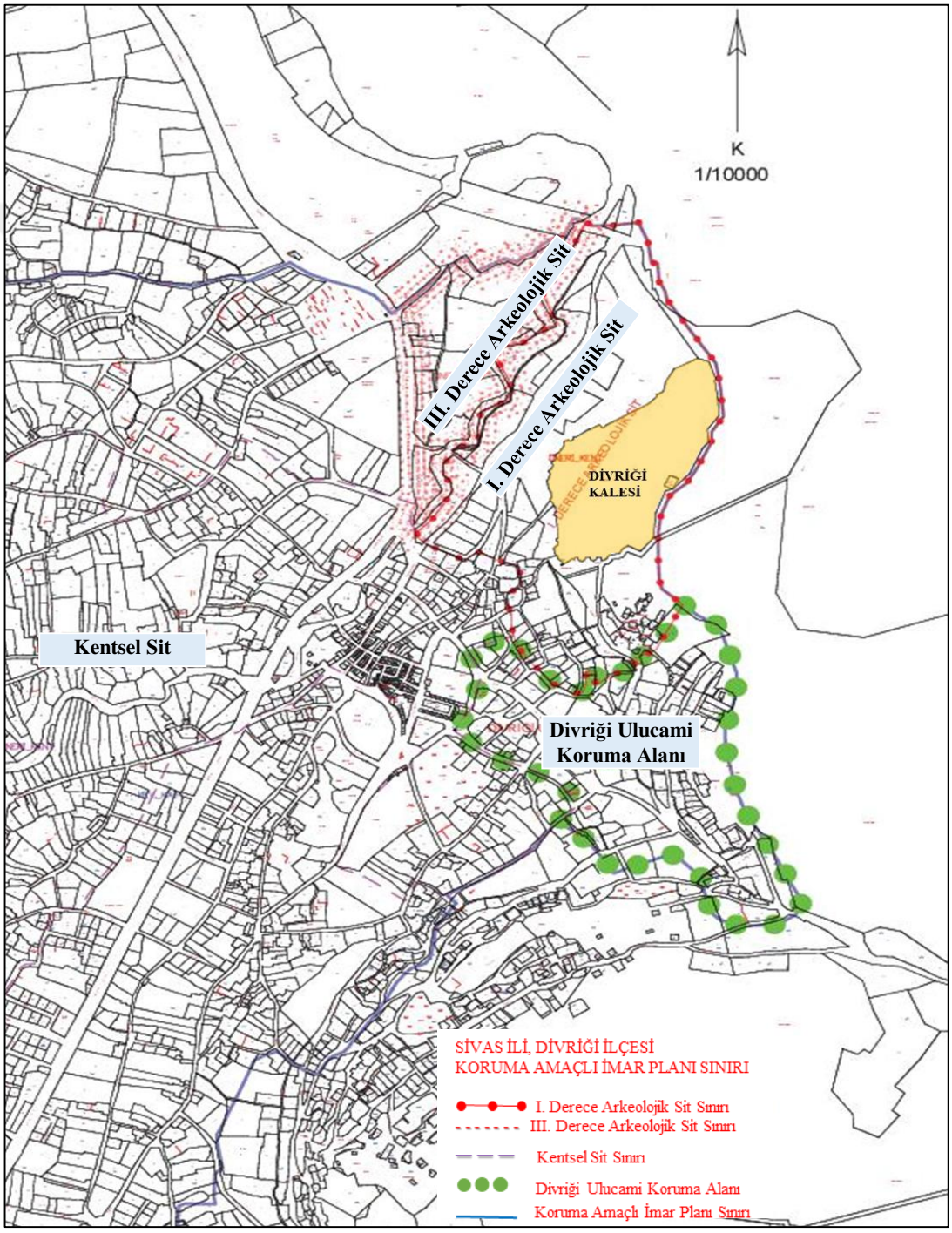

Şekil 254: Divriği Kalesi sit haritası (KVMGM Arşivi, 160.01.01.58 nolu dosya).

2.2.15.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi

Divriği Kalesi ile ilgili çalışmalar, 2006 yılında, Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Prof. Dr. Erdal Eser tarafından yürütülen yüzey araştırması ile başlamıştır. İlgili araştırmada, kale ve çevresi dolaşılarak alanın durumu tespit edilmiştir. 2007 yılında ise çalışma, Bakanlar Kurulu Kararlı kazı statüsü kazanmıştır (KVMGM Arşivi, 160.01.01.58 nolu dosya).

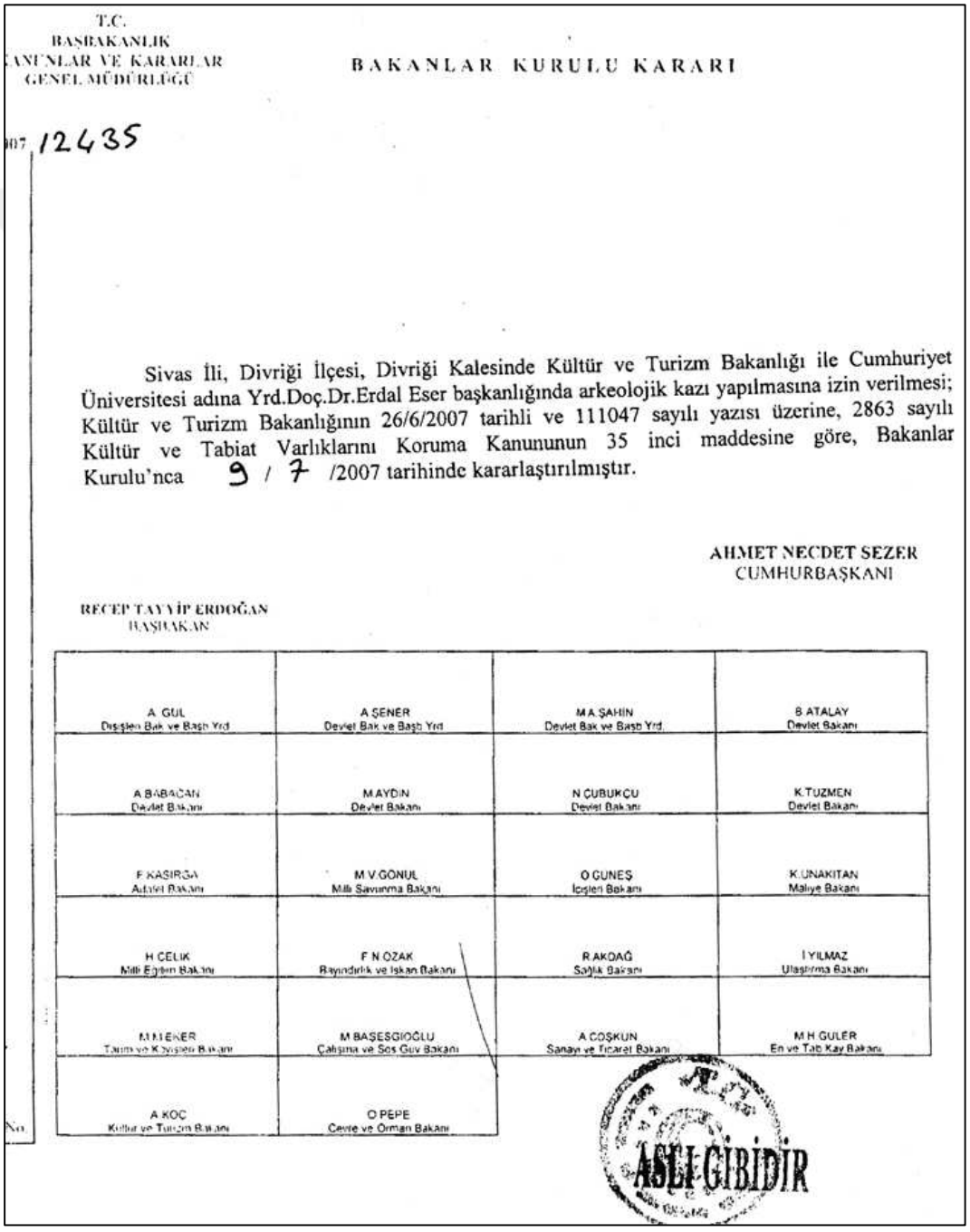

T.C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

BAKANLAR KURULU KARARI

No: 2007/12435

Sivas İli, Divriği İlçesi, Divriği Kalesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Cumhuriyet Üniversitesi adına Yrd.Doç.Dr.Erdal Eser başkanlığında arkeolojik kazı yapılmasına izin verilmesi; Kültür ve Turizm Bakanlığının 26/6/2007 tarihli ve 111047 sayılı yazısı üzerine, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 35 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 9 / 7 /2007 tarihinde kararlaştırılmıştır.

AHMET NECDET SEZER
CUMHURBAŞKANI

RECEP TAYYİP ERDOĞAN
BAŞBAKAN

A. GÜL Dışişleri Bak. ve Başb. Yrd.	A.ŞENER Devlet Bak. ve Başb. Yrd.	M.A.ŞAHİN Devlet Bak. ve Başb. Yrd.	B.ATALAY Devlet Bakanı
A.BABACAN Devlet Bakanı	M.AYDIN Devlet Bakanı	N.ÇUBUKÇU Devlet Bakanı	K.TÜZMEN Devlet Bakanı
F.KASIRGA Adalet Bakanı	M.V.GÖNÜL Milli Savunma Bakanı	O.GÜNEŞ İçişleri Bakanı	K.ÜNAKITAN Maliye Bakanı
H.ÇELİK Milli Eğitim Bakanı	F.N.ÖZAK Bayındırlık ve İskan Bakanı	R.AKDAĞ Sağlık Bakanı	İ.YILMAZ Ulaştırma Bakanı
M.İ.EKER Tarım ve Köyişleri Bakanı	M.BAŞESGİOĞLU Çalışma ve Sos. Güv. Bakanı	A.COŞKUN Sanayi ve Ticaret Bakanı	M.H.GÜLER Enerji ve Tab. Kay. Bakanı
A.KOÇ Kültür ve Turizm Bakanı	O.PEPE Çevre ve Orman Bakanı		

ASLI GİBİDİR

Şekil 255: Divriği Kalesi kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı (KVMGM Arşivi, 160.01.01.58 nolu dosya).

2.2.15.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

Divriği Kalesi'ndeki ilk kazılar, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce Kale Cami'nin onarım işinin yatırım programına alınması, bu kapsamda alt yapı ihtiyaçlarının meydana gelmesi gibi nedenlerle sur dışında başlamıştır (Eser ve Acara Eser, 2018: 18). 2006-2009 yılları arasında Yukarı Kilise olarak adlandırılan yapıda moloz temizliği, kilisenin temizliği, jeofizik taramaları gibi çalışmalar yapılmıştır (Eser ve Acara Eser, 2018:19).

Şekil 256: 2007 yılı Divriği Kalesi Yukarı Kilise genel görünüm (KVMGM Arşivi, 160.01.01.58).

2009 yılında Kale Cami'nin batısında daha önce arkeofizik araştırmalarda tespit edilen bir grup birim kazılmaya başlanmıştır (Eser ve Acara Eser, 2018: 32). Kazı çalışmalarında imalathane olabileceği değerlendirilen birbirine bitişik 5 mekân tespit edilmiş; bu mekânların ikisinin içerisinde farklı biçim ve derinliklerde toplamda beş adet tandır bulunmuştur (Eser ve Acara Eser, 2018: 32).

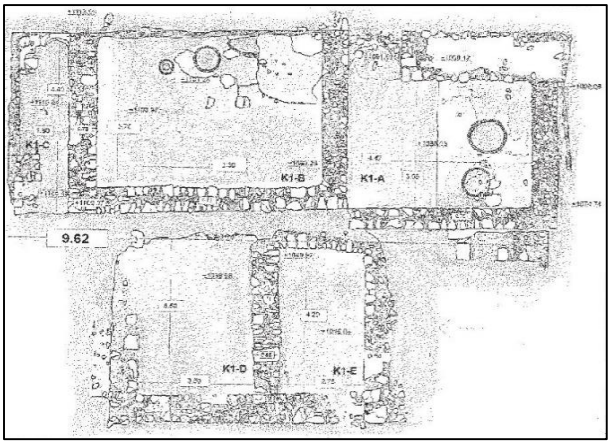

Şekil 257: 2009 yılı Divriği Kalesi imalathane açma planı (Eser ve Acara Eser, 2018: 92).

2010 yılı itibari ile kazı çalışmaları sur içine kaydırılmış, ilk olarak Ana Kapı ve Sultan Kapısı'nda çalışılmıştır (Eser ve Acara Eser, 2018: 19). 2011 yılında Anonim Yapı olarak adlandırılan kısım ile üzerinde bayrak direği bulunması nedeniyle bu adı almış olan Bayrak Bölgesi açılmıştır (Eser ve Acara Eser, 2018: 20).

Şekil 258: Divriği Kalesi surları, Ana Kapı ve Sultan Kapısı
(Eser, 2019: 259).

2012 yılında hâlihazırda çalışılmakta olan alanlarla birlikte, kale ile Divriği Ulucami'nin ulaşımını sağlayacak olan yolun çalışmaları yapılmış, 2013 yılında 3. burç olarak adlandırılan yapının ve Kale Cami'nin kuzeyindeki sarnıç bölgesinin kazısı ile birlikte ziyaretçilerin dolaşımını sağlamak için küçük ölçekli tesviyeler yapılmıştır. (Eser ve Acara Eser, 2018: 21-22) 2015 yılı itibariyle mağaralarda da kazılara başlanılmıştır (Eser ve Acara Eser, 2018: 22).

Şekil 259: Divriği Kalesi mağara bölgesi (Eser, 2019: 256).

2007-2015 yılları arasındaki kazı çalışmalarında, 1279 adet cam bilezik, 1150 adet taş gülle, 226 adet sikke, 215 adet lüle, 257 adet boncuk, 104 adet alçı buluntu elde edilmiştir (Eser ve Acara Eser, 2018: 48). Bunlarla birlikte, kazı çalışmalarında en zengin buluntu gruplarından birisini seramikler oluşturmakta olup; sırlı ve sırsız seramiklerde, Bizans, Selçuklu, Beylikler dönemi, Osmanlı ve Geç Osmanlı dönemi seramikler tespit edilmiştir (Acara Eser, 2019: 43).

2017 yılında, temizlik çalışmaları, daha önce çalışılan açmaların derinliklerinin arttırılması, kazı sonucu ortaya çıkartılan mekânlara ait duvarların sağlamlaştırılması gibi çalışmalar yapılmış, ayrıca Hamamlı Köşk olarak adlandırılan yapıda 2016 yılında başlayan onarım çalışmaları da duvar üstlerinin konservasyonu şeklinde devam etmiştir (Eser, Acara Eser ve Şahin, 2019: 683-684).

Şekil 260: 2017 yılı Divriği Kalesi Hamamlı Köşk (Eser, Acara Eser ve Şahin, 2019: 691).

2017 yılının en dikkat çeken buluntusu ise geç Osmanlı dönemine ait telkâri ve granül tekniği ile bezenmiş ve oldukça sağlam ele geçirilmiş olan gümüş tokadır (Eser, Acara Eser ve Şahin, 2019:684). Yine Selçuklu ve Beylikler dönemine ait sgraffito ve champleve tekniği ile bezeli, tek renk sırlı veya sıraltı çok renkli seramik parçaları da ele geçirilmiştir (Eser, Acara Eser ve Şahin, 2019: 685).

2017 yılında da kazılarda çıkartılan eserlerin temizlik ve onarım çalışmaları yapılarak envanterlik eserler Sivas Müze Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir (Eser, Acara Eser ve Şahin, 2019: 683-686).

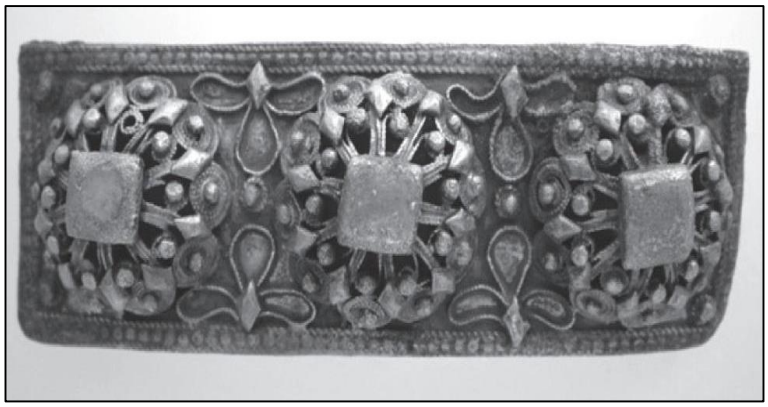

Şekil 261: Divriği Kalesi kazış 2017 buluntusu gümüş toka (Eser, Acara Eser ve Şahin, 2019: 685).

2.2.15.4. Yayın Çalışmaları

Kazı başkanınca kazı sonuçları toplantılarında yayınlanmış bildirilere üçüncü bölümde yer verilecek olup, Divriği Kalesi kazılarına ilişkin yapılan başlıca yayın çalışmaları aşağıdaki gibidir:

ESER, E. (2010). "Citadel of Divrigi 2007". *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 34(1), 38-42.

KAYA, A. (2016). "Mengücekli askerî savunma yapılarından birisi: Divriği Kalesi". *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi.* (5), 167-180.

ESER, E. (2017). *Divriği yapı topluluğu: Bir 13. yüzyıl Anadolu aşk hikâyesi.* South Carolina: Create Space Independent Publishing Platform.

ESER, E. ve ACARA ESER, M. (2018). *"Divriği Kalesi kazısı -I- 2006-2017".* South Carolina: Create Space Independent Publishing Platform.

ŞAHİN, M. (2018). "Divriği Kalesi Kazısı'nda bulunan bir grup metal objenin konservasyon çalışması". *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 42 (2), 127-144.

ACARA ESER, M. (2019). "Divriği Kale Kazısı sırlı seramiklerinden kuş ve balık figürlü örnekler". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi.* (48), 41-60.

ESER, E. (2019). "A 13th century Anatolian defense structure Divrigi Castle". *Fortifications, defence systems, structures and features in the past -volume 13.* (s. 251-263). Zagreb: lnstitut za Arheologiju.

2.2.16. Erzincan, Kemah Kalesi Kazısı

2.2.16.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi

Erzincan iline bağlı bir ilçe olan Kemah, Kara-Su (Fırat) Vadisi'nin güneyinde, Tanasur Deresi ağzında ve kalenin eteğinde, 1040 metre rakımda kurulmuş olup, ilk yerleşimi Kemah Kalesi'nin doğu eteklerindedir (Yurttaş vd., 2013: 461-462).

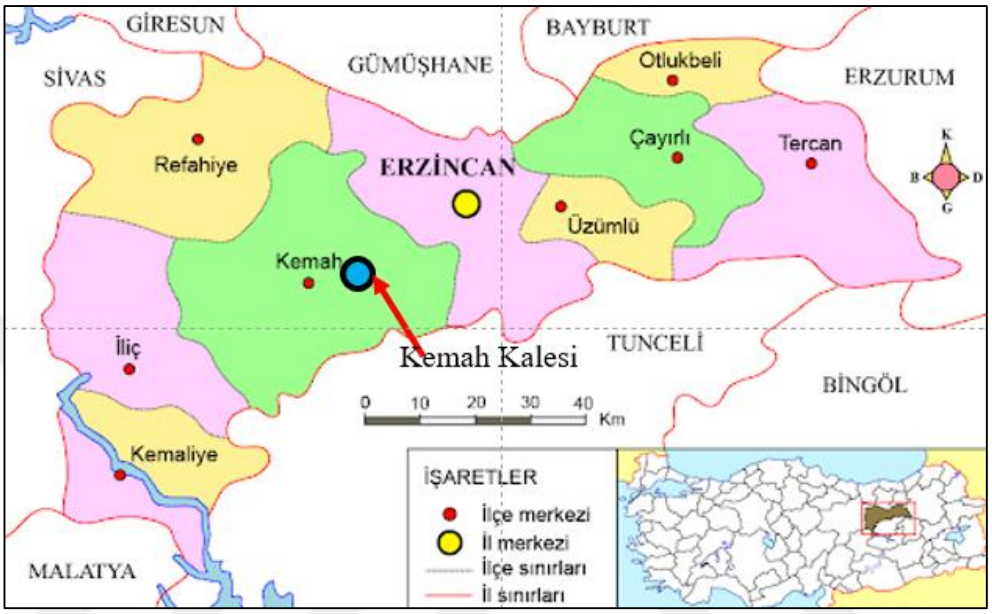

Şekil 262: Erzincan İli, Kemah İlçesi, Kemah Kalesi konumu (Erzincan İli Haritası, 2019).

Bölgede yapılan araştırmalar Kemah'ın tarihinin Paleolitik Çağa (Yontma Taş Devri) kadar indiğini göstermekte olup, Karaz Kültürü bölgenin tarih öncesi hakkında bilgiler vermektedir (Yurttaş vd., 2013: 461-462).

Kemah'ın içerisinde yer aldığı bölge, Hitit çivi yazılı kaynaklarında "Hayaşa" adıyla, Asur kaynaklarında ise "Nairi" konfederasyonunun topraklarının bir parçası olarak anılmaktadır (Yurttaş vd., 2013: 461-462).

Urartu kralı II. Argişti (MÖ 714-685) devrinde, güçlü bir eyalet merkezi haline getirilen Kemah ve Erzincan yöresi Persler döneminde "Armina/Arminyia" Satraplık bölgesine dahil olmuş, Roma hâkimiyetinin ardından bölgede oluşan prenslikler zaman zaman Doğu Roma'nın veya İran'ın nüfuzu altına girmiştir (Yurttaş vd., 2013: 461-462).

1071 Malazgirt Zaferi'nin ardından, Alparslan'ın kumandanlarından Emir Ahmet Mengücek Gazi tarafından Kemah ve Erzincan yöresi fethedilerek, merkezi Kemah olan Mengücek Beyliği kurulmuştur (Yurttaş vd., 2013: 461-462).

II. Kılıç Arslan, Danişment Beyliği'ni ülkesine katarak Mengücekliler'i de kendisine tâbi kılmış, I. Alaeddin Keykubad (1219-1236) Erzincan ve Kemah'ı ülkesine ilhak etmiş, sonrasında bu bölge İlhanlıların ve Eretnaoğullarının idaresine geçmiştir. Yıldırım Bayezid, Sivas'ın fethinden sonra Erzincan ve Kemah'ı da Osmanlı topraklarına katmıştır (Yurttaş vd., 2013: 461-462).

1467'de Kemah ve Erzincan civarı Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın, 1507'de Şah İsmail'in eline geçmiş, son olarak da Yavuz Sultan Selim 19 Mayıs 1515'te bölgeyi ve Kemah'ı hâkimiyeti altına almıştır (Yurttaş vd., 2013: 463).

Şekil 263: Kemah Kalesi genel görünümü (Yurttaş vd., 2013: 238).

Kemah Kalesi, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı'nın 11.02.1977 gün ve A-311 sayılı kararı ile korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiştir (KVMGM Arşivi, 160.01.01.24 nolu dosya).

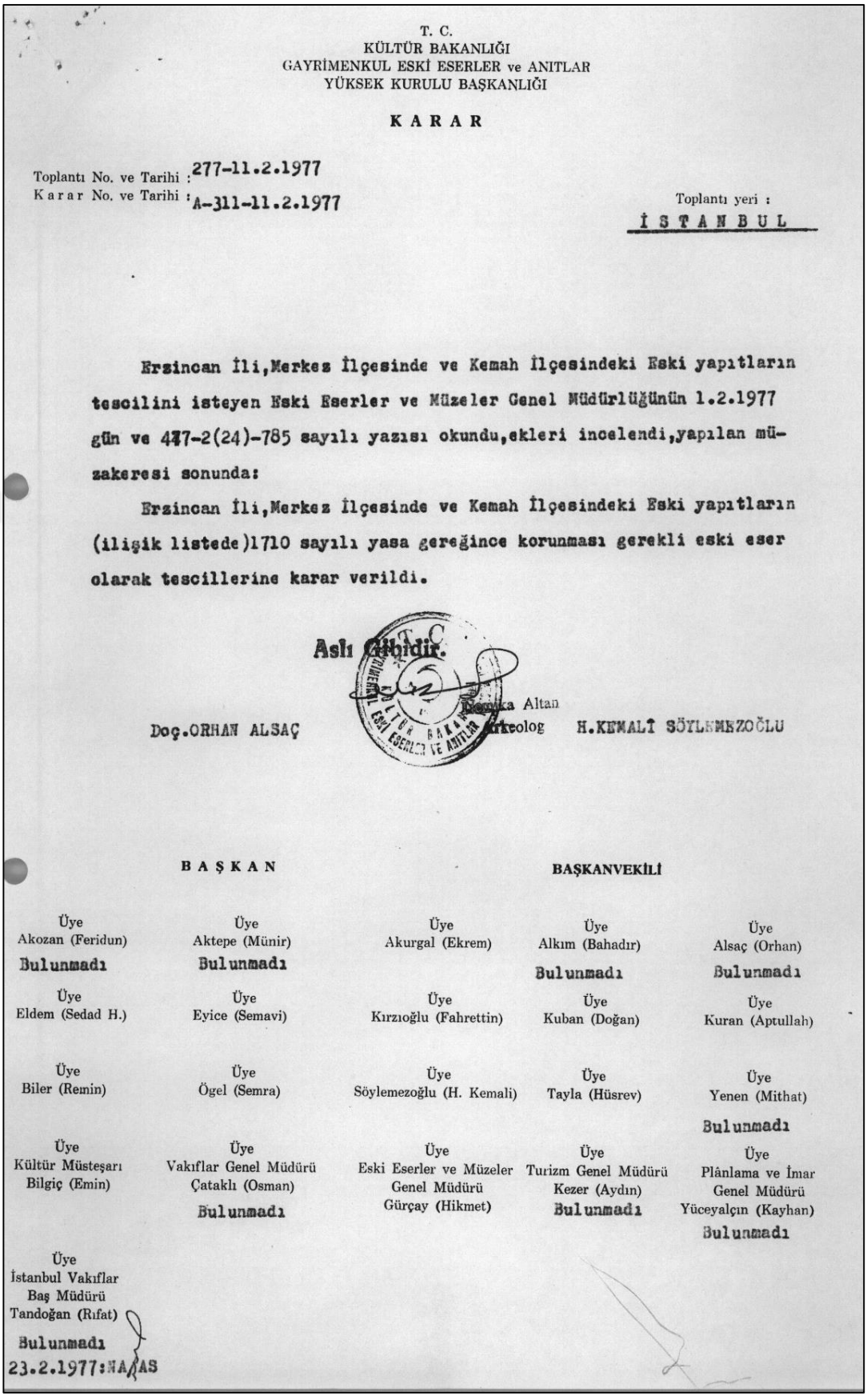

T. C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
GAYRİMENKUL ESKİ ESERLER ve ANITLAR
YÜKSEK KURULU BAŞKANLIĞI

K A R A R

Toplantı No. ve Tarihi : 277-11.2.1977
Karar No. ve Tarihi : A-311-11.2.1977

Toplantı yeri :
İ S T A N B U L

Erzincan İli,Merkez İlçesinde ve Kemah İlçesindeki Eski yapıtların tescilini isteyen Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünün 1.2.1977 gün ve 447-2(24)-785 sayılı yazısı okundu,ekleri incelendi,yapılan müzakeresi sonunda:

Erzincan İli,Merkez İlçesinde ve Kemah İlçesindeki Eski yapıtların (ilişik listede)1710 sayılı yasa gereğince korunması gerekli eski eser olarak tescillerine karar verildi.

Aslı Gibidir.

Doç.ORHAN ALSAÇ — Arkeolog H.KEMALİ SÖYLEMEZOĞLU

BAŞKAN			BAŞKANVEKİLİ	
Üye Akozan (Feridun) Bulunmadı	Üye Aktepe (Münir) Bulunmadı	Üye Akurgal (Ekrem)	Üye Alkım (Bahadır) Bulunmadı	Üye Alsaç (Orhan) Bulunmadı
Üye Eldem (Sedad H.)	Üye Eyice (Semavi)	Üye Kırzıoğlu (Fahrettin)	Üye Kuban (Doğan)	Üye Kuran (Aptullah)
Üye Biler (Remin)	Üye Ögel (Semra)	Üye Söylemezoğlu (H. Kemali)	Üye Tayla (Hüsrev)	Üye Yenen (Mithat) Bulunmadı
Üye Kültür Müsteşarı Bilgiç (Emin)	Üye Vakıflar Genel Müdürü Çataklı (Osman) Bulunmadı	Üye Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü Gürçay (Hikmet)	Üye Turizm Genel Müdürü Kezer (Aydın) Bulunmadı	Üye Plânlama ve İmar Genel Müdürü Yüceyalçın (Kayhan) Bulunmadı
Üye İstanbul Vakıflar Baş Müdürü Tandoğan (Rıfat) Bulunmadı				

23.2.1977:HA/AS

Şekil 264: Kemah Kalesi tescil kararı (KVMGM Arşivi, 160.01.01.24 nolu dosya).

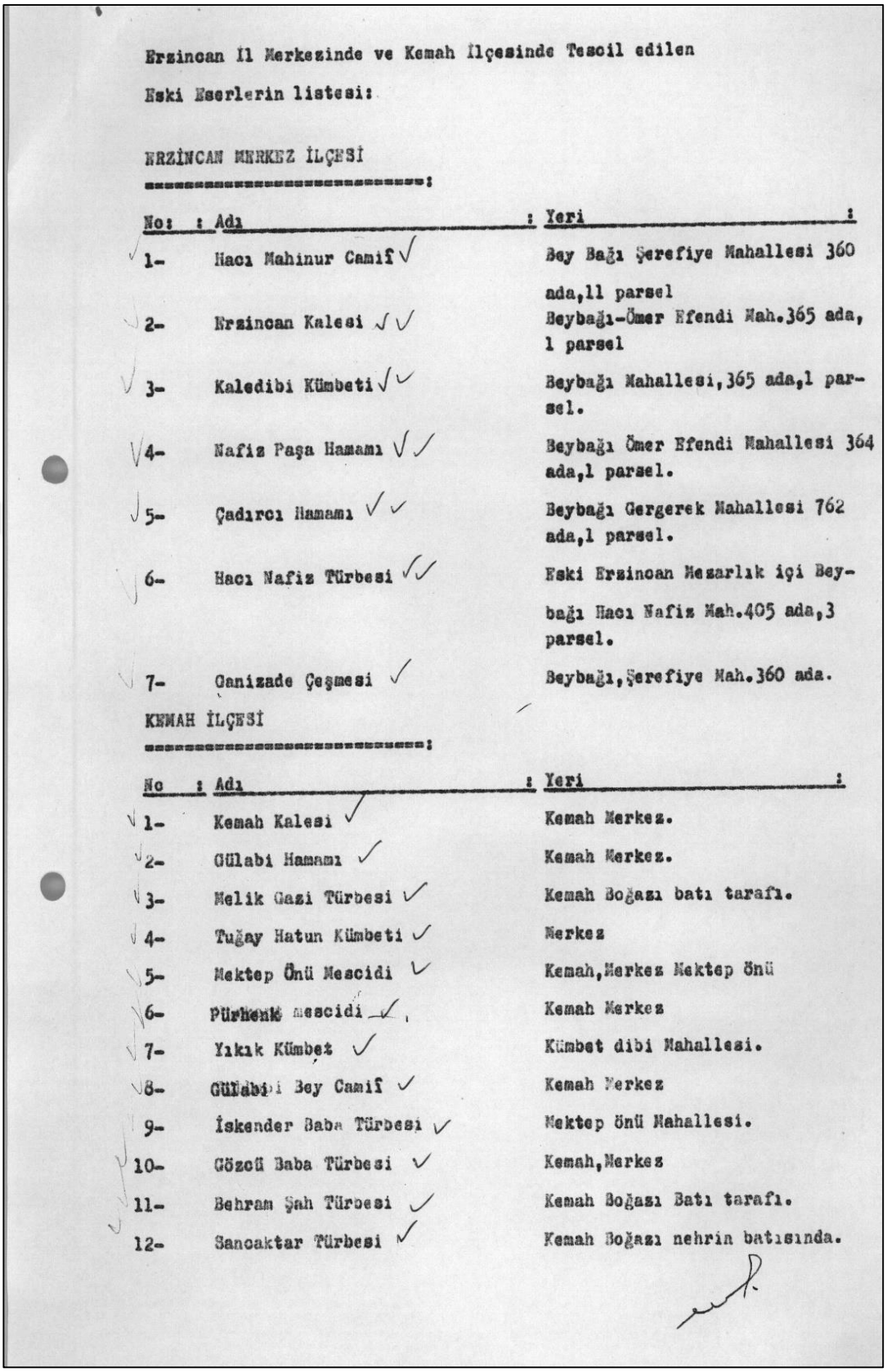

Erzincan İl Merkezinde ve Kemah İlçesinde Tescil edilen Eski Eserlerin listesi:

ERZİNCAN MERKEZ İLÇESİ

No:	Adı	Yeri
1-	Hacı Mahinur Camii	Bey Bağı Şerefiye Mahallesi 360 ada,11 parsel
2-	Erzincan Kalesi	Beybağı-Ömer Efendi Mah.365 ada, 1 parsel
3-	Kaledibi Kümbeti	Beybağı Mahallesi,365 ada,1 parsel.
4-	Nafiz Paşa Hamamı	Beybağı Ömer Efendi Mahallesi 364 ada,1 parsel.
5-	Çadırcı Hamamı	Beybağı Gergerek Mahallesi 762 ada,1 parsel.
6-	Hacı Nafiz Türbesi	Eski Erzincan Mezarlık içi Beybağı Hacı Nafiz Mah.405 ada,3 parsel.
7-	Canizade Çeşmesi	Beybağı,Şerefiye Mah.360 ada.

KEMAH İLÇESİ

No	Adı	Yeri
1-	Kemah Kalesi	Kemah Merkez.
2-	Gülabi Hamamı	Kemah Merkez.
3-	Melik Gazi Türbesi	Kemah Boğazı batı tarafı.
4-	Tuğay Hatun Kümbeti	Merkez
5-	Mektep Önü Mescidi	Kemah,Merkez Mektep Önü
6-	Pürhenk mescidi	Kemah Merkez
7-	Yıkık Kümbet	Kümbet dibi Mahallesi.
8-	Gülabi Bey Camii	Kemah Merkez
9-	İskender Baba Türbesi	Mektep önü Mahallesi.
10-	Gözcü Baba Türbesi	Kemah,Merkez
11-	Behram Şah Türbesi	Kemah Boğazı Batı tarafı.
12-	Sancaktar Türbesi	Kemah Boğazı nehrin batısında.

Şekil 265: Kemah Kalesi tescil kararı ek liste (KVMGM Arşivi, 160.01.01.24 nolu dosya).

Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 11.12.2010 tarih ve 2118 sayılı karar eki haritada, Kemah Kalesi sit alanı olarak belirtilmiştir (KVMGM Arşivi, 160.01.01.24 nolu dosya).

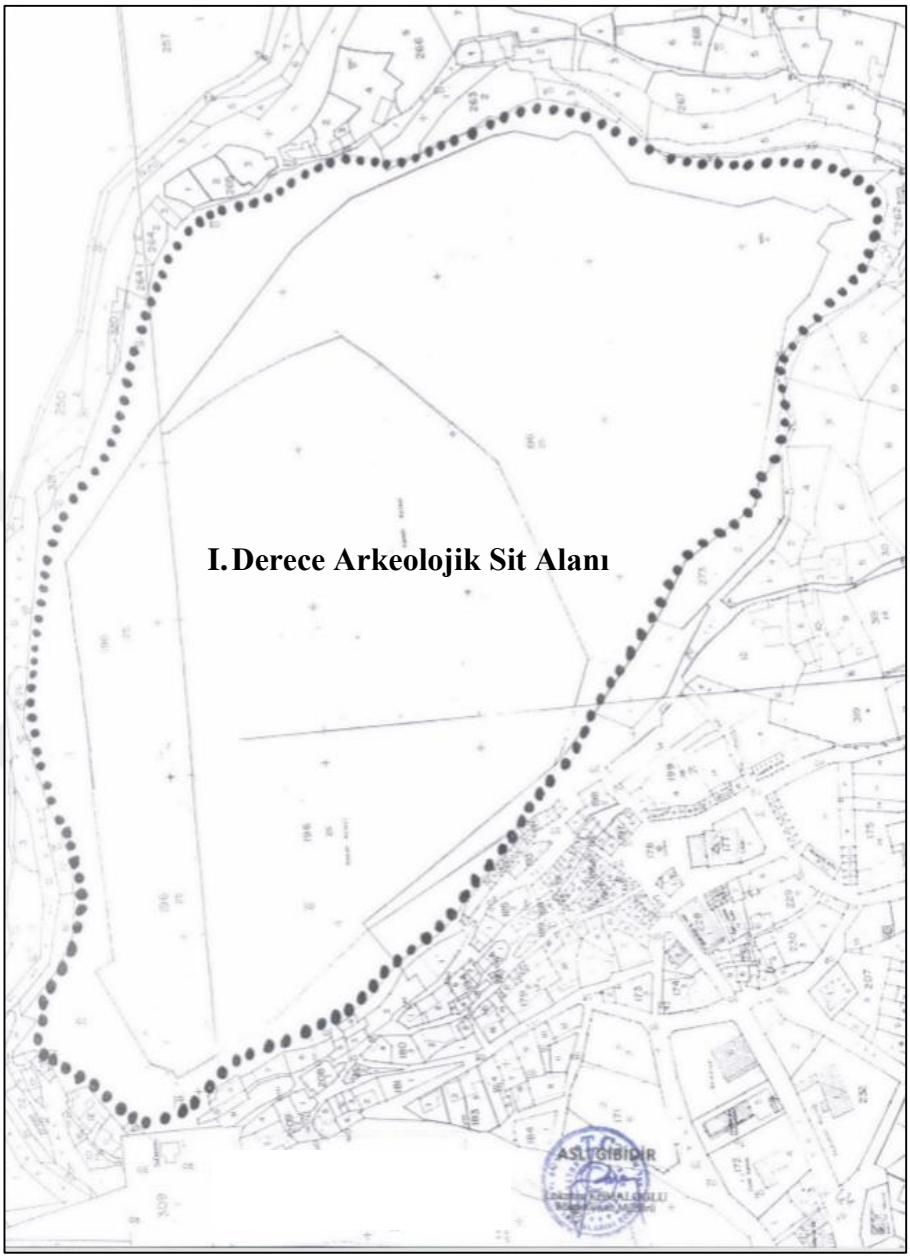

Şekil 266: Kemah Kalesi sit haritası (KVMGM Arşivi, 160.01.01.24 nolu dosya).

2.2.16.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi

Kemah Kalesi'ndeki kazı çalışmalarının, Bakanlar Kurulu'nun 12.07.2010 gün ve 2010/721 sayılı kararı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Atatürk Üniversitesi adına Prof. Dr. Hüseyin Yurttaş başkanlığında yapılmasına izin verilmiştir.

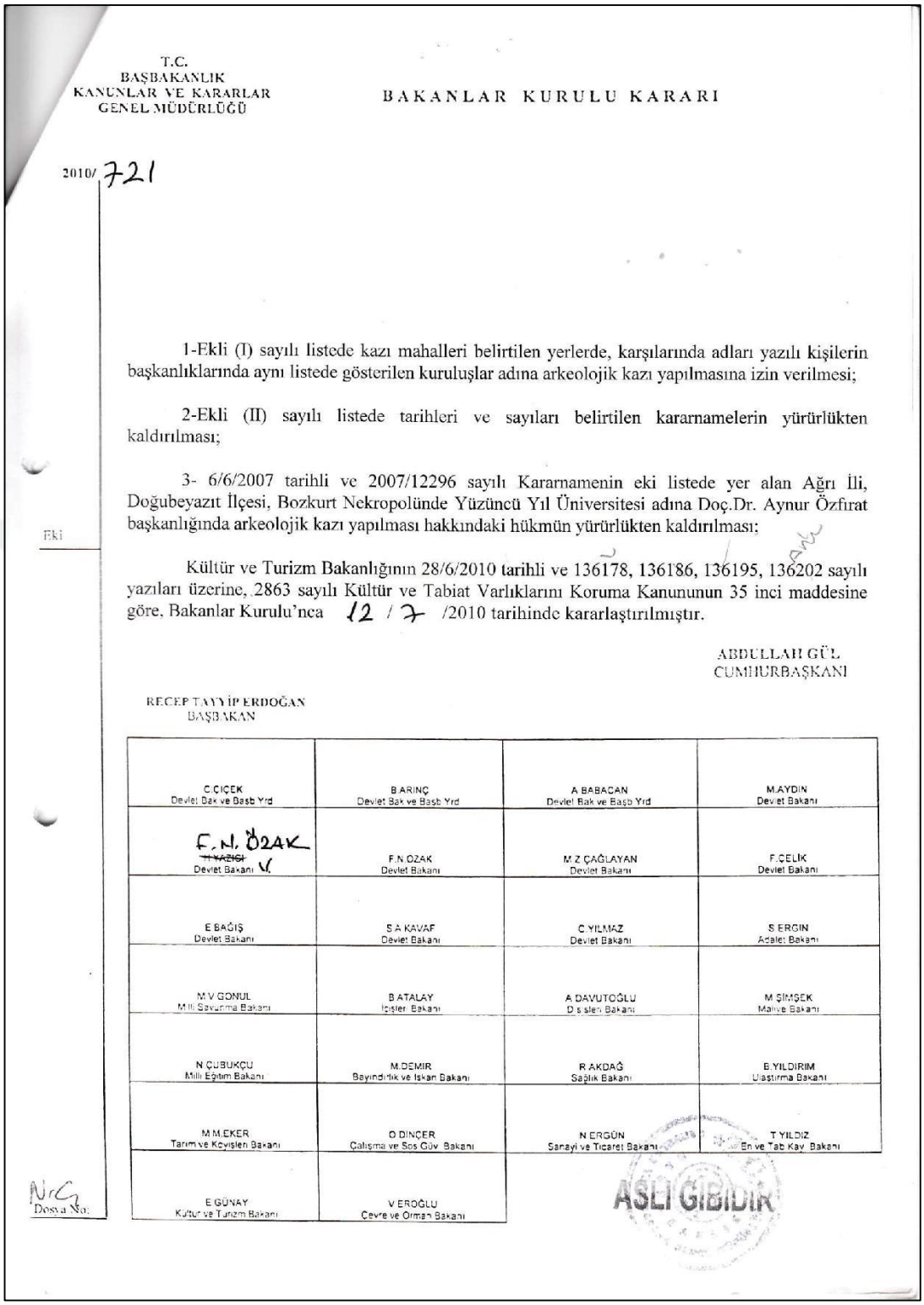

T.C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

BAKANLAR KURULU KARARI

2010/ 721

1-Ekli (I) sayılı listede kazı mahalleri belirtilen yerlerde, karşılarında adları yazılı kişilerin başkanlıklarında aynı listede gösterilen kuruluşlar adına arkeolojik kazı yapılmasına izin verilmesi;

2-Ekli (II) sayılı listede tarihleri ve sayıları belirtilen kararnamelerin yürürlükten kaldırılması;

3- 6/6/2007 tarihli ve 2007/12296 sayılı Kararnamenin eki listede yer alan Ağrı İli, Doğubeyazıt İlçesi, Bozkurt Nekropolünde Yüzüncü Yıl Üniversitesi adına Doç.Dr. Aynur Özfırat başkanlığında arkeolojik kazı yapılması hakkındaki hükmün yürürlükten kaldırılması;

Ekli

Kültür ve Turizm Bakanlığının 28/6/2010 tarihli ve 136178, 136186, 136195, 136202 sayılı yazıları üzerine, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 35 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 12 / 7 /2010 tarihinde kararlaştırılmıştır.

ABDULLAH GÜL
CUMHURBAŞKANI

RECEP TAYYİP ERDOĞAN
BAŞBAKAN

C.ÇİÇEK Devlet Bak.ve Başb.Yrd.	B.ARINÇ Devlet Bak.ve Başb.Yrd.	A.BABACAN Devlet Bak.ve Başb.Yrd.	M.AYDIN Devlet Bakanı
F.N.ÖZAK ~~V.KAZIGI~~ Devlet Bakanı V.	F.N.ÖZAK Devlet Bakanı	M.Z.ÇAĞLAYAN Devlet Bakanı	F.ÇELİK Devlet Bakanı
E.BAĞIŞ Devlet Bakanı	S.A.KAVAF Devlet Bakanı	C.YILMAZ Devlet Bakanı	S.ERGİN Adalet Bakanı
M.V.GÖNÜL Milli Savunma Bakanı	B.ATALAY İçişleri Bakanı	A.DAVUTOĞLU Dışişleri Bakanı	M.ŞİMŞEK Maliye Bakanı
N.ÇUBUKÇU Milli Eğitim Bakanı	M.DEMİR Bayındırlık ve İskan Bakanı	R.AKDAĞ Sağlık Bakanı	B.YILDIRIM Ulaştırma Bakanı
M.M.EKER Tarım ve Köyişleri Bakanı	O.DİNÇER Çalışma ve Sos.Güv. Bakanı	N.ERGÜN Sanayi ve Ticaret Bakanı	T.YILDIZ Enerji ve Tab.Kay. Bakanı
E.GÜNAY Kültür ve Turizm Bakanı	V.EROĞLU Çevre ve Orman Bakanı		

NrG
Dosya No:

ASLI GİBİDİR

Şekil 267: Kemah Kalesi kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı (KVMGM Arşivi, 160.01.01.24 nolu dosya).

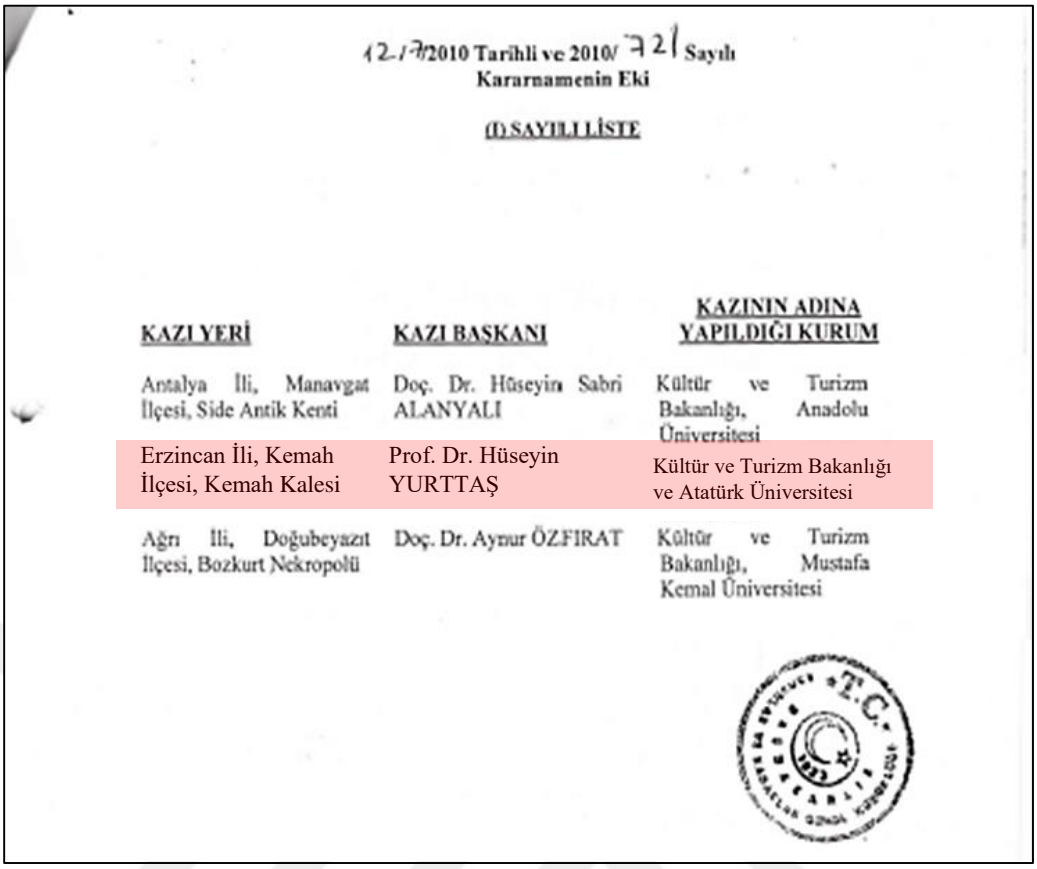

12-17/2010 Tarihli ve 2010/ 721 Sayılı
Kararnamenin Eki

(I) SAYILI LİSTE

KAZI YERİ	KAZI BAŞKANI	KAZININ ADINA YAPILDIĞI KURUM
Antalya İli, Manavgat İlçesi, Side Antik Kenti	Doç. Dr. Hüseyin Sabri ALANYALI	Kültür ve Turizm Bakanlığı, Anadolu Üniversitesi
Erzincan İli, Kemah İlçesi, Kemah Kalesi	Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Atatürk Üniversitesi
Ağrı İli, Doğubeyazıt İlçesi, Bozkurt Nekropolü	Doç. Dr. Aynur ÖZFIRAT	Kültür ve Turizm Bakanlığı, Mustafa Kemal Üniversitesi

Şekil 268: Kemah Kalesi kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı eki liste (KVMGM Arşivi, 160.01.01.24 nolu dosya).

2.2.16.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

Kemah Kalesi'ndeki kazı çalışmaları ilk olarak yürüyüş yollarının açılması ve Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde bahsettiği Bey Cami olduğu düşünülen kalıntıların çevresinin kazılması ile başlamıştır (Yurttaş vd., 2013).

Yürüyüş yolları toplam dört güzergâh halinde olup, ikisi sur içerisinde Bey Camii'nin kuzeyinde ve güneyinde, doğu-batı doğrultusunda; biri iç surun dışında, doğu-batı doğrultusunda, bir diğeri ise üç güzergâhı bağlayan kuzey-güney doğrultusunda açılmıştır (Yurttaş vd., 2014: 470).

2012 yılında ise 2011 yılında mihrabı ve batı cephesi açığa çıkarılan Bey Cami'nin Harim kısmında çalışmalara devam edilmiş, bunun yanı sıra Saray Hamamı olarak adlandırılan hamam yapısında da çalışılmıştır (Yurttaş vd., 2014:471).

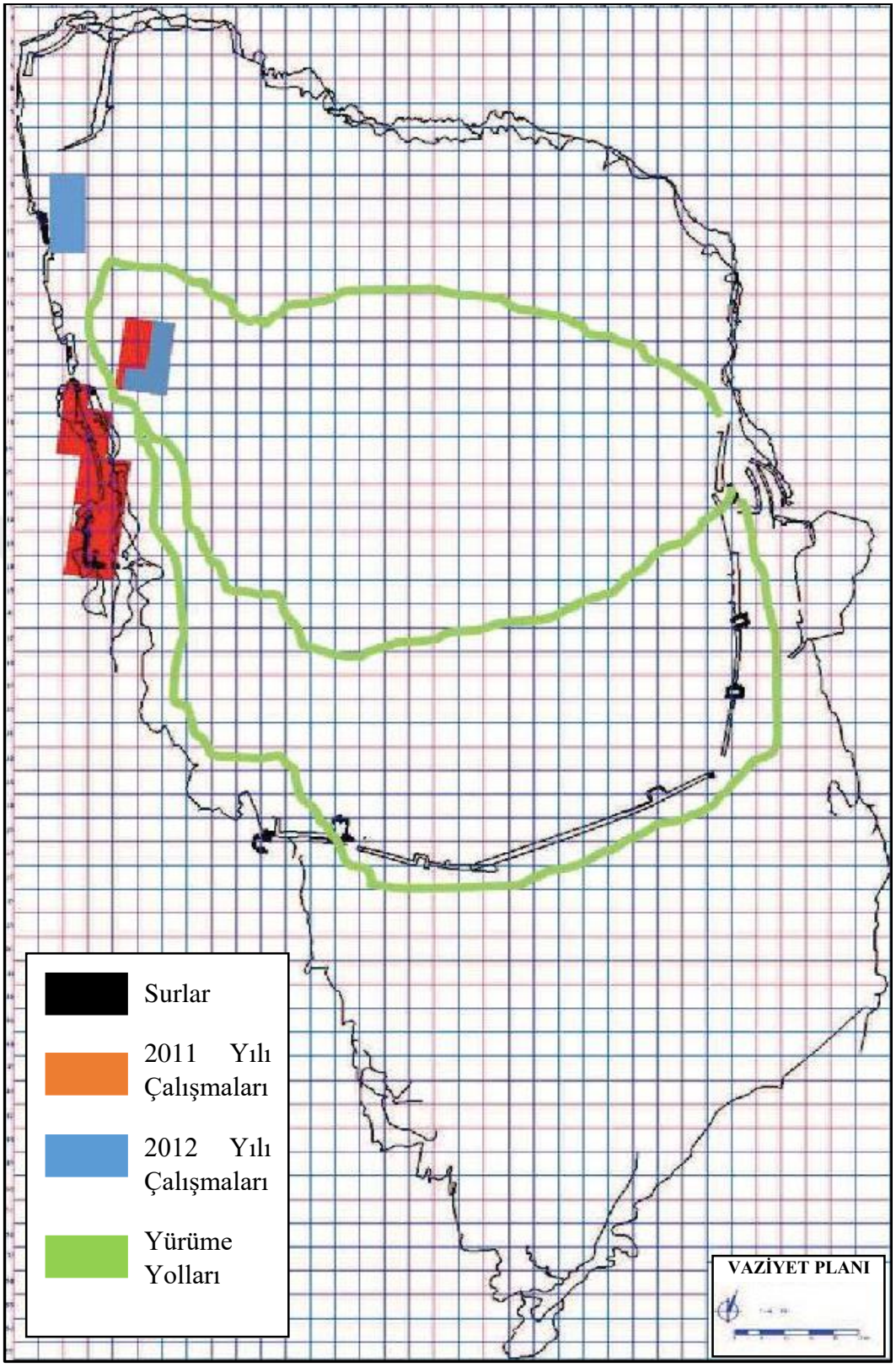

Şekil 269: Kemah Kalesi kazı çalışmalarını gösterir harita (Yurttaş vd., 2014: 473).

Hamam yapısının soyunmalık, ılıklık, sıcaklık ve külhan bölümleri ortaya çıkartılmış ve hamam yapısının ilk inşa edildiği döneme ilişkin restitüsyon denemesi hazırlanmıştır (Yurttaş vd., 2013: 228-229). Hamam yapısında ayrıca bir bohça içerisinde 198 parça el yazması Kuran-ı Kerim ve çeşitli konularda yazılmış eserler ele geçirilmiştir (Yurttaş vd., 2013: 229).

Şekil 270 : Kemah Kalesi kazı buluntusu yazma eser
(Yurttaş vd., 2013:247).

Hamamın soğukluk bölümünün kazısı ise 2017 yılında yapılmış; soğukluğun ortasında kesme taş döşeli orta alan ve bu alanın ortasında tamamı hakkında fikir vermeyen üç parçası bulunabilmiş olan bir havuz açığa çıkartılmıştır (Yurttaş vd., 2019: 449).

Şekil 271: Kemah Kalesi Saray Hamamı (Yurttaş vd., 2013: 245).

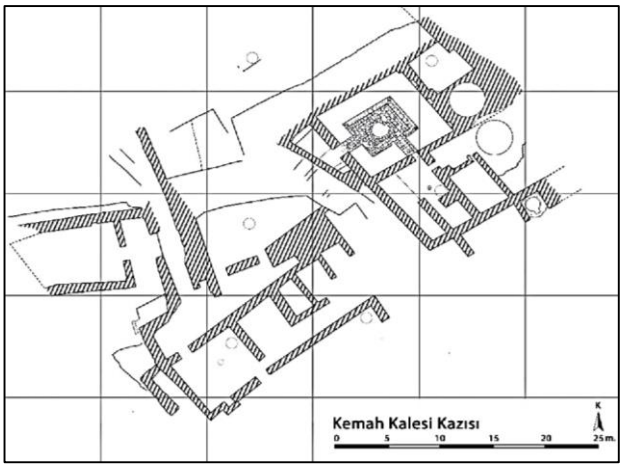

Şekil 272: Kemah Kalesi kazısı 2017 yılı çalışma alanları (Yurttaş vd., 2019: 450).

2017 kazı sezonu sonunda, jeodezik gps noktaları alınarak plan karelere yeniden düzenlenmiş (Yurttaş vd., 2019: 444), 2019 yılında da yapılan yüzey temizliği sonrasında yeni oluşturulan plan karelere uygun olarak Hamam ve doğusundaki konut alanlarında kazı çalışmaları sürdürülmüştür (Yurttaş, KVMGM Arşivi,160.01.01.24 nolu dosya).

Kemah Kalesi kazılarında açığa çıkarılan tandırlı mekânlar, en karakteristik unsurlar olmuş, dört mekânda sağlam olarak çıkarılan tandırların yanında küp veya çömlek şeklinde pişirme kapları ve bunlara ait parçalar ortaya çıkartılmıştır. (Yurttaş vd.,2017:256) Ayrıca, 18.-19. yüzyıllara ait Kütahya üretimi fincan parçaları ve değişik formlarda lüleler de elde edilmiştir (Yurttaş vd., 2017: 256).

2.2.16.4. Yayın Çalışmaları

Kazı başkanınca kazı sonuçları toplantılarında yayınlanmış bildirilere üçüncü bölümde yer verilecek olup, Kemah Kalesi kazılarına ilişkin yapılan başlıca yayın çalışmaları aşağıdaki gibidir:

YURTTAŞ, H., ÖZKAN, H., KÖŞKLÜ, Z., KINDIĞILI, M. L. (2013). "Kemah ve Kemah Kalesi kazıları". *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Dergisi.* (31), 223-248.

YURTTAŞ, H., ÖZKAN, H., KÖŞKLÜ, Z., KINDIĞILI, M. L., BİLEN, Y. ve BULUT, D. (2014). "Kemah Kalesi Kazısı ve Yazma Eser Buluntular". H. S. Ünalan, M. Kürüm ve N. Akbulut (ed.). *Uluslararası XVIII. Ortaçağ ve Türk dönemi kazıları ve sanat tarihi araştırmaları sempozyumu bildirileri.* (s. 715-732) Aydın: Efeler Belediyesi Kültür Yayınları.

2.2.17. Mersin, Silifke Kalesi Kazısı

2.2.17.1. Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi

Mersin ili, Silifke ilçesinde bulunan Silifke-Mut-Karaman güzergâhı ile Anamur-Silifke, Anavarza ve Yılanlı Kale savunma hattının önemli bir yapısı olan 29.000 m^2 büyüklüğündeki Silifke Kalesi, şehrin batısında 185 m yükseklikte doğu batı yönündeki ana kaya üzerine oturmakta olup, etrafı hendekle çevrili ve on altı burçla güçlendirilmiştir (Boran, Sözlü ve Aykaç, 2019a: 81).

Şekil 273: Mersin İli, Silifke İlçesi, Silifke Kalesi konumu (Mersin İli Haritası, 2019).

Kazı çalışmalarıyla kalenin antik çağlardan itibaren, Grek, Roma, Bizans, Selçuklu, Karamanoğlu ve Osmanlı döneminin son zamanlarına kadar kale-şehir olarak kullanıldığı anlaşılmıştır (Boran, Sözlü ve Aykaç, 2019a: 81).

Şekil 274: Silifke Kalesi kazı öncesi görüntüsü (Boran, Sözlü ve Aykaç, 2019a: 83).

Silifke Kalesi ilk olarak, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı'nın 15.01.1977 gün ve A-274 sayılı kararı ile "Şehir Suru" adı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir (KVMGM Arşivi, 160.01.01.33 nolu dosya).

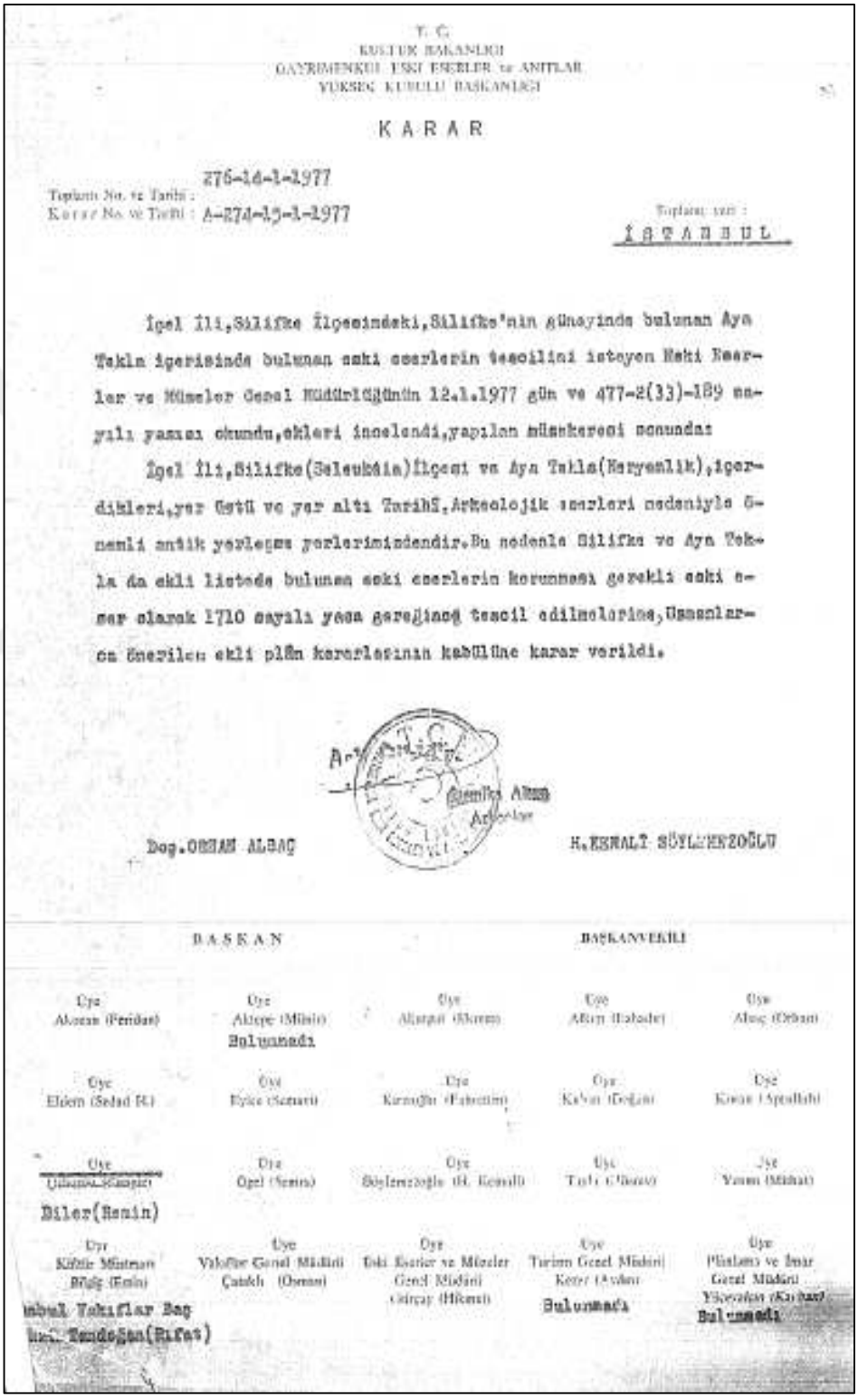

T. C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
GAYRİMENKUL ESKİ ESERLER ve ANITLAR
YÜKSEK KURULU BAŞKANLIĞI

K A R A R

Toplantı No. ve Tarihi : 276-16-1-1977
Karar No. ve Tarihi : A-274-15-1-1977

Toplantı yeri : İSTANBUL

İçel İli,Silifke İlçesindeki,Silifke'nin güneyinde bulunan Aya Takla içerisinde bulunan eski eserlerin tescilini isteyen Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünün 12.1.1977 gün ve 477-2(33)-189 sayılı yazısı okundu,ekleri incelendi,yapılan müzakereci sonunda:

İçel İli,Silifke(Seleukeia)İlçesi ve Aya Takla(Karyeşalık),içerdikleri,yer üstü ve yer altı Tarihî,Arkeolojik eserleri nedeniyle önemli antik yerleşme yerlerimizdendir.Bu nedenle Silifke ve Aya Takla da ekli listede bulunan eski eserlerin korunması gerekli eski eser olarak 1710 sayılı yasa gereğince tescil edilmelerine,Uzmanlarca önerilen ekli plân kararlarının kabulüne karar verildi.

Doğ.OSMAN ALBAÇ

H.KEMALİ SÖYLEMEZOĞLU

BAŞKAN

BAŞKANVEKİLİ

Üye Ahmet (Feridun)
Üye Akipçe (Müsir) Bulunmadı
Üye Akipçi (Kerem)
Üye Akın (Bahadır)
Üye Akuş (Orhan)
Üye Elden (Selâd R.)
Üye Eyice (Semavi)
Üye Karaoğlu (Fahrettin)
Üye Kalyon (Doğan)
Üye Kayan (Apollodi)
Üye Ülkümen Kemâli
Üye Öge (Semra)
Üye Söylemezoğlu (H. Kemâli)
Üye Tanrı (Ömer)
Üye Yavuz (Mihat)
Biler(Remin)
Üye Kültür Müsteşarı Bilgiç (Emin)
Üye Vakıflar Genel Müdürü Çambel (Osman)
Üye Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü Cezar (Hikmet)
Üye Turizm Genel Müdürü Kezer (Aydın) Bulunmadı
Üye Planlama ve İmar Genel Müdürü Yücekan (Kâmuran) Bulunmadı
İstanbul Vakıflar Baş Müd. Tanoğlan(Rıfat)

Şekil 275: Silifke Kalesi tescil kararı (KVMGM Arşivi, 160.01.01.33 nolu dosya).

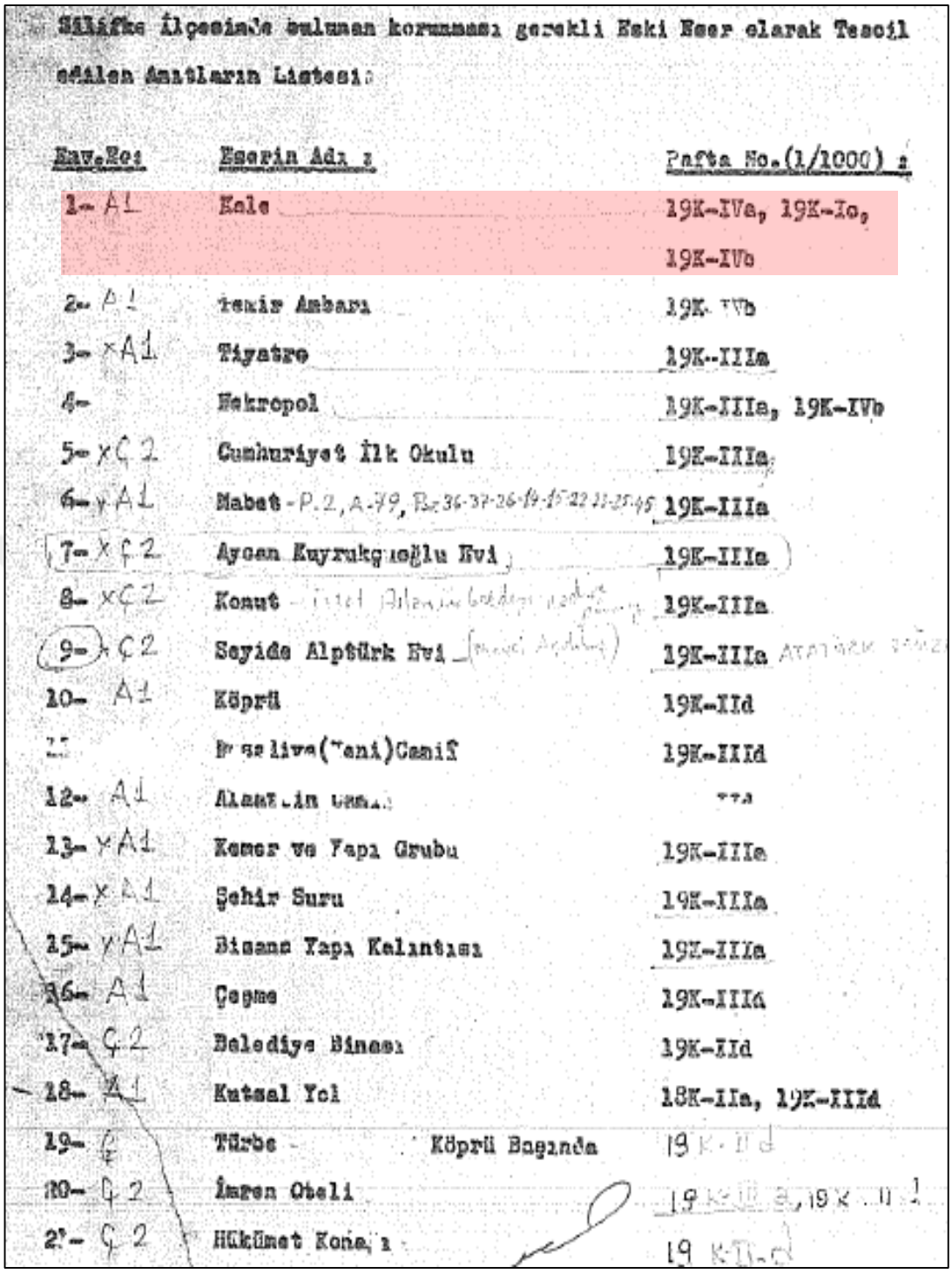

Silifke İlçesinde bulunan korunması gerekli Eski Eser olarak Tescil edilen Anıtların Listesi:

Env.No:	Eserin Adı :	Pafta No.(1/1000) :
1- A1	Kale	19K-IVa, 19K-Ic, 19K-IVb
2- A1	Tamir Ambarı	19K-IVb
3- xA1	Tiyatro	19K-IIIa
4-	Nekropol	19K-IIIa, 19K-IVb
5- xÇ2	Cumhuriyet İlk Okulu	19K-IIIa
6- xA1	Mabet - P.2, A.79, B:36-37-26-19-15-22-21-25-45	19K-IIIa
7- xÇ2	Aycan Kuyrukçuoğlu Evi	19K-IIIa
8- xÇ2	Konut	19K-IIIa
9- xÇ2	Seyide Alptürk Evi	19K-IIIa
10- A1	Köprü	19K-IId
11	Paşaliva(Yeni)Camii	19K-IIId
12- A1	Alamanlar Hamamı	19K-IIIa
13- xA1	Kemer ve Yapı Grubu	19K-IIIa
14- xA1	Şehir Suru	19K-IIIa
15- xA1	Binanın Yapı Kalıntısı	19K-IIIa
16- A1	Çeşme	19K-IIIa
17- Ç2	Belediye Binası	19K-IId
18- A1	Kutsal Yol	18K-IIa, 19K-IIId
19- Ç	Türbe - Köprü Başında	19K-IId
20- Ç2	İmaret Obeli	19K-IIIa, 19K-IIIa
21- Ç2	Hükümet Konağı	19K-IIIa

Şekil 276: Silifke Kalesi tescil kararı ek liste (KVMGM Arşivi, 160.01.01.33 nolu dosya).

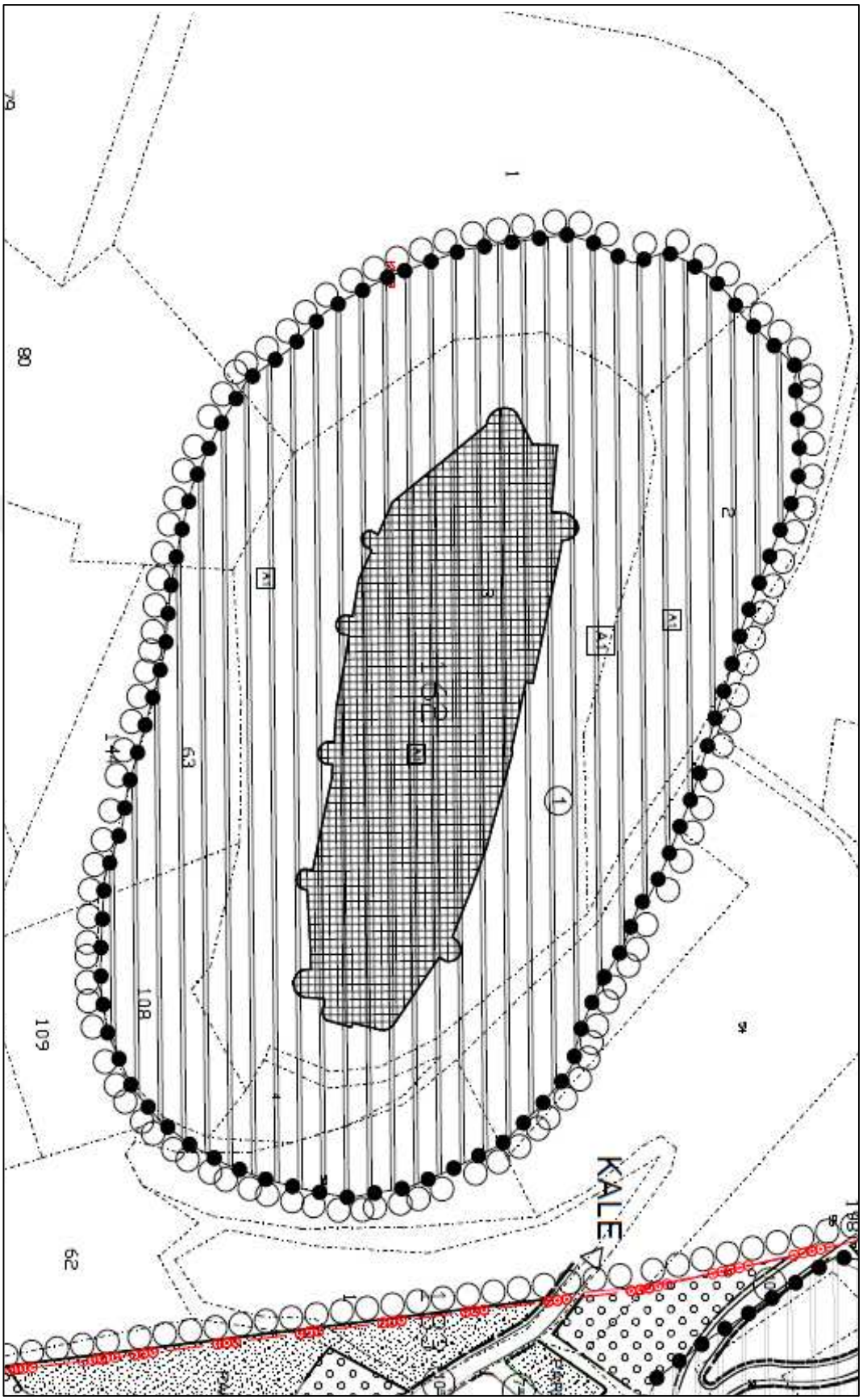

Şekil 277: Silifke Kalesi sit haritası (KVMGM Arşivi, 160.01.01.33 nolu dosya).

2.2.17.2. Kazı Çalışmalarının Tarihçesi

Silifke Kalesi'nde ilk sistemli kazı çalışmaları, Bakanlar Kurulu'nun 30.06.2010 tarih ve 2010/683 sayılı kararı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Yüzüncü Yıl Üniversitesi adına Prof. Dr. Ali Boran başkanlığında yapılmasına izin verilmesi ile başlamıştır (KVMGM Arşivi, 160.01.01.33 nolu dosya).

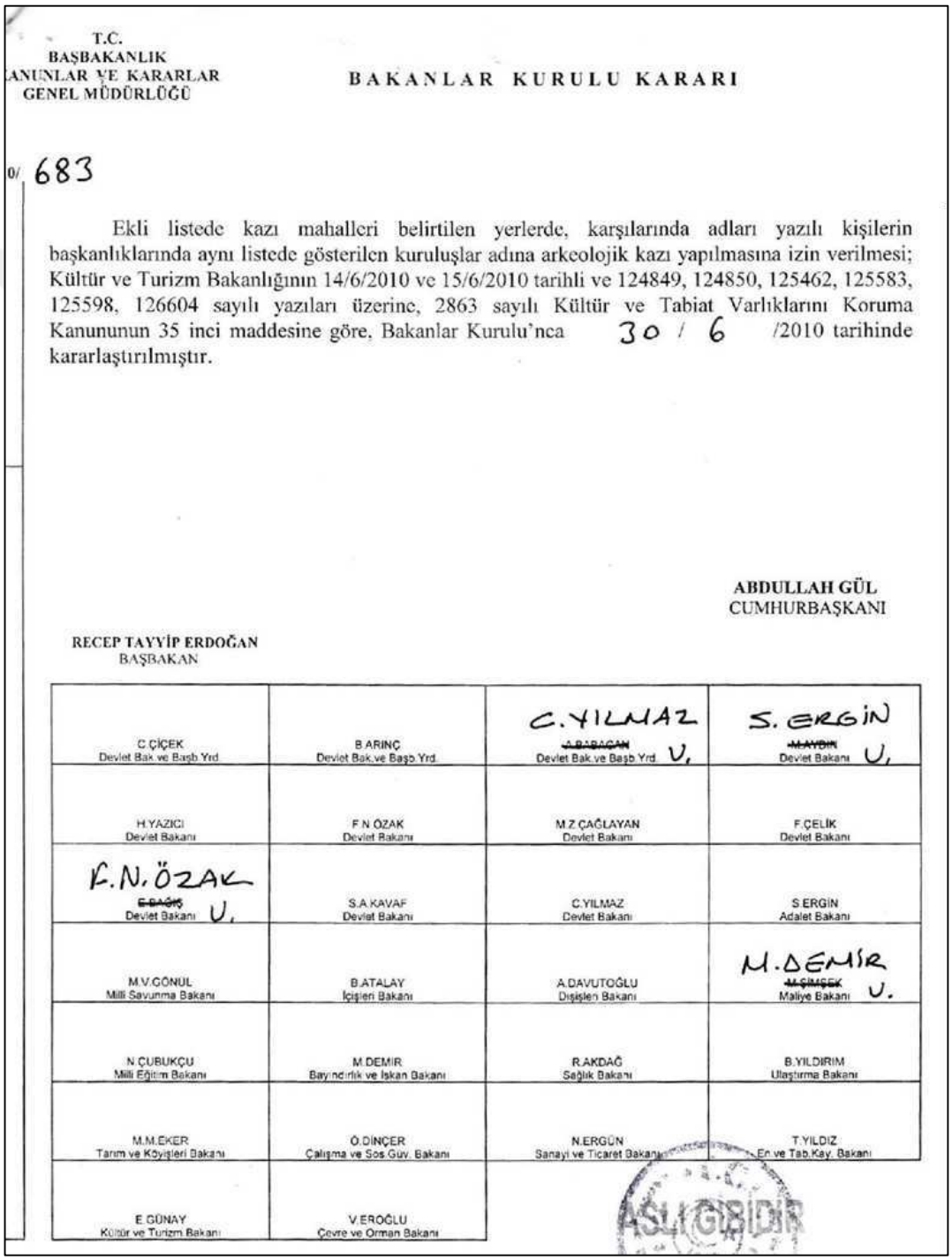

T.C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

BAKANLAR KURULU KARARI

0/ 683

Ekli listede kazı mahalleri belirtilen yerlerde, karşılarında adları yazılı kişilerin başkanlıklarında aynı listede gösterilen kuruluşlar adına arkeolojik kazı yapılmasına izin verilmesi; Kültür ve Turizm Bakanlığının 14/6/2010 ve 15/6/2010 tarihli ve 124849, 124850, 125462, 125583, 125598, 126604 sayılı yazıları üzerine, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 35 inci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 30 / 6 /2010 tarihinde kararlaştırılmıştır.

ABDULLAH GÜL
CUMHURBAŞKANI

RECEP TAYYİP ERDOĞAN
BAŞBAKAN

C.ÇİÇEK Devlet Bak.ve Başb.Yrd.	B.ARINÇ Devlet Bak.ve Başb.Yrd.	C.YILMAZ ~~A.BABACAN~~ Devlet Bak.ve Başb.Yrd. U.	S. ERGİN ~~M.AYDIN~~ Devlet Bakanı U.
H.YAZICI Devlet Bakanı	F.N.ÖZAK Devlet Bakanı	M.Z.ÇAĞLAYAN Devlet Bakanı	F.ÇELİK Devlet Bakanı
F.N.ÖZAK ~~E.BAĞIŞ~~ Devlet Bakanı U.	S.A.KAVAF Devlet Bakanı	C.YILMAZ Devlet Bakanı	S.ERGİN Adalet Bakanı
M.V.GÖNÜL Milli Savunma Bakanı	B.ATALAY İçişleri Bakanı	A.DAVUTOĞLU Dışişleri Bakanı	M.DEMİR ~~M.ŞİMŞEK~~ Maliye Bakanı U.
N.ÇUBUKÇU Milli Eğitim Bakanı	M.DEMİR Bayındırlık ve İskan Bakanı	R.AKDAĞ Sağlık Bakanı	B.YILDIRIM Ulaştırma Bakanı
M.M.EKER Tarım ve Köyişleri Bakanı	Ö.DİNÇER Çalışma ve Sos.Güv. Bakanı	N.ERGÜN Sanayi ve Ticaret Bakanı	T.YILDIZ En.ve Tab.Kay. Bakanı
E.GÜNAY Kültür ve Turizm Bakanı	V.EROĞLU Çevre ve Orman Bakanı		

ASLI GİBİDİR

Şekil 278: Silifke Kalesi kazısına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı (KVMGM Arşivi, 160.01.01.33 nolu dosya).

30/6/2010 Tarihli ve 2010/ 683 Sayılı
Kararnamenin Eki

LİSTE

KAZI YERİ	KAZI BAŞKANI	KAZININ ADINA YAPILDIĞI KURUM
Mersin İli, Silifke İlçesi, Silifke Kalesi	Doç. Dr. Ali BORAN	Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Van İli, Merkez İlçesi, Van Kalesi Höyüğü	Yrd. Doç. Dr. Erkan KONYAR	Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul Üniversitesi
Çorum İli, Alaca İlçesi, Eskiyapar Höyüğü	Doç. Dr. Tunç SİPAHİ	Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara Üniversitesi
Çanakkale İli, Eceabat İlçesi, Kilisetepe (Maydos) Höyüğü	Yrd. Doç. Dr. Göksel SAZCI	Kültür ve Turizm Bakanlığı, Onsekiz Mart Üniversitesi
Karabük İli, Eskipazar İlçesi, Hadrianapolis Antik Kenti	Yrd. Doç. Dr. Vedat KELEŞ	Kültür ve Turizm Bakanlığı, Atatürk Üniversitesi
Burdur İli, Merkez İlçesi, Hacılar Köyü, Hacılar Büyük Höyük	Prof. Dr. Gülsün UMURTAK	Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul Üniversitesi

Şekil 279: Silifke Kalesi Bakanlar Kurulu kararı ek liste (KVMGM Arşivi, 160.01.01.33 nolu dosya).

2.2.17.3. Kazı ve Restorasyon Çalışmaları

Prof. Dr. Ali Boran başkanlığında ilk çalışmalar 2011 yılında başlamış olup, çalışmalar belgeleme, temizlik, kazı, ve geçici koruma işlemleri olmak üzere dört etapta gerçekleşmiştir (Boran vd., 2013: 395).

İlk kazı çalışmaları kalenin kuzeyinde bulunan giriş eyvanında yapılmış olup, eyvan üzerindeki beşik tonoz geçmiş dönemlerde restore edilmiştir (Boran vd., 2013: 396). Eyvan içerisindeki moloz taşlar ve hafriyatlar kaldırılmış, orijinal zemine ulaşıncaya kadar çalışılarak bu alandaki kazı tamamlanmıştır (Boran vd., 2013: 396). Kazı çalışmasında geçmişte yapılan restorasyon çalışmasının sadece toprak üstünü kapsadığı, zeminin altındaki sur duvarlarının tamir edilmediği ve buradaki duvar dokusunun büyük ölçüde tahrip olduğu görülmüştür (Boran vd., 2013: 399).

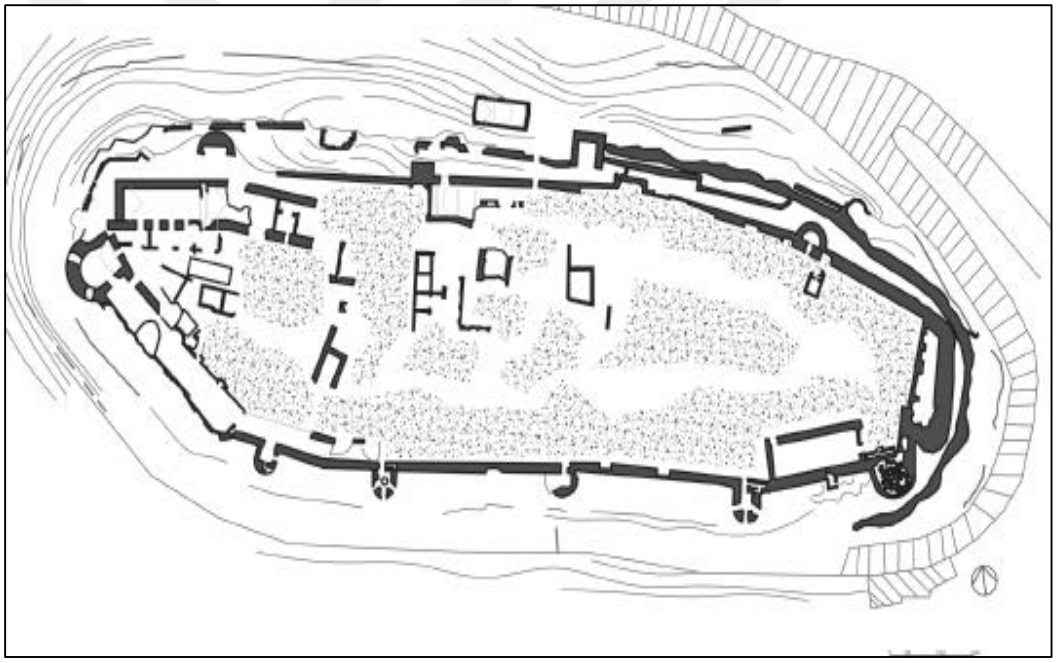

Şekil 280: Silifke Kalesi planı. (Boran vd., 2013: 400)

2011 yılı kazı sezonunda ortaya çıkarılan envanterlik ve etütlük taşınır kültür varlıkları, Silifke Müzesi'ne teslim edilmiş, elde edilen buluntuların tasnif ve depo çalışmaları yapılmış, kazı buluntularının ve kazı alanlarının çizimleri tamamlanmış, kazı sonucunda ortaya çıkan duvarlar, basit koruma yöntemi olarak üzerlerine yerleştirilen kum torbaları ile güçlendirilmiştir (Boran vd., 2013: 399).

2012 yılında yapılan kazı çalışmalarında Kalenin orta bölümünde bulunan, kuzey-güney uzantılı, 12x 8,80 m ölçülerinde, dikdörtgen planlı yapının kale mescidi olduğu anlaşılmış, mescit yapısının güney duvarının orta kısmında 1.30 metre derinliğine sahip, düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiş çokgen yüzeyli bir mihrap ortaya çıkarılmıştır (Boran vd., 2014: 141). Bu alanda, Osmanlı dönemine ait sırlı ve sırsız seramik parçalarına ve zemin seviyesinde, üst örtüyü taşıyıcı eleman olarak kullanılan mermer sütun parçasına da rastlanmış olup, bulunan mimarî öğeler açmanın içinde bırakılmıştır (Boran vd., 2014: 141).

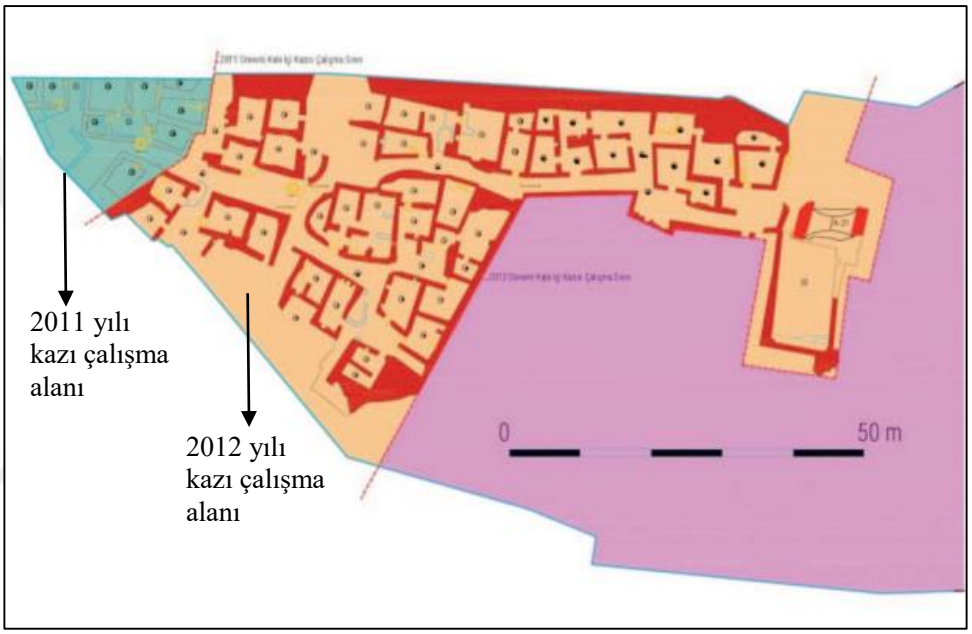

Şekil 281: Silifke Kalesi çalışma alanları (Boran vd., 2014: 154).

Şekil 282: Silifke Kalesi Mescit (Boran vd., 2014:151).

2015 yılında da temizlik çalışmalarının ardından yeni açmalar açılmış, önceki yıllarda yapıldığı gibi depo tasnifi, çizim ve basit koruma çalışmaları yapılmıştır (Boran, 2015 : 69). Kazıda çıkarılan tüm moloz taşlar da güney ve kuzey surlarının iç tarafına düzgün bir şekilde depolanmıştır (Boran, 2015: 69).

Şekil 283: Silifke Kalesi (G) nolu mekân kazı öncesi görünümü (Boran, 2015: 28).

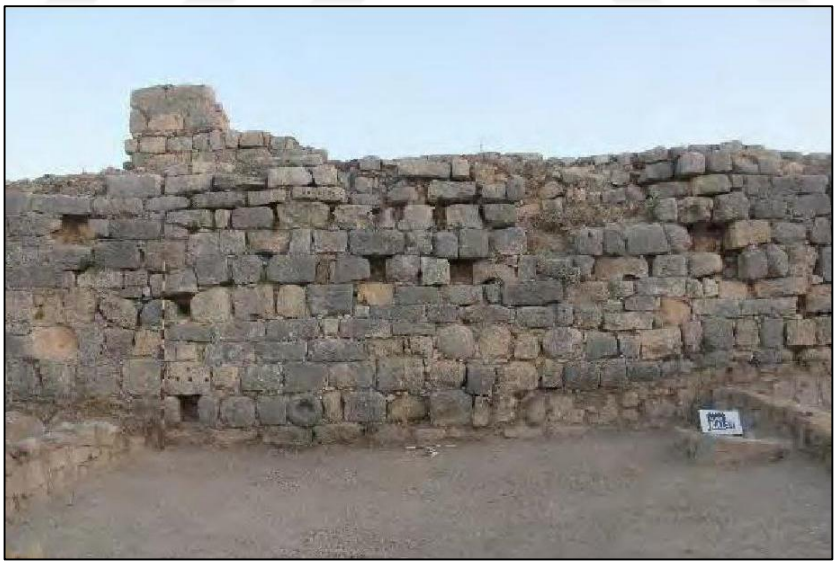

Şekil 284 : Silifke Kalesi (G) nolu mekân kazı sonrası görünümü (Boran, 2015: 29).

2016 - 2017 yılı kazı çalışmalarının sonunda kale içerisindeki mekânların büyük bir bölümü ortaya çıkartılmış, yıkılma tehlikesi bulunan yapılarda ahşap elemanlar ile güçlendirme yapılmıştır (Boran, Sözlü ve Aykaç, 2019: 83).

Şekil 285: Silifke Kalesi ahşap desteklerle yapılan güçlendirme çalışmaları (Boran, Sözlü ve Aykaç, 2019a: 89).

Kazı esnasında ortaya çıkartılan Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait seramik metal ve cam buluntular, kaledeki yerleşime dair kısmi ipuçları vererek, kalenin kronolojik dönemleme çalışmasına katkı sağlayacağı, bu kale içi yerleşim dokusunun tamamının kazısı yapılmasıyla Akdeniz Bölgesi'ndeki Osmanlı dönemi kale içi yerleşim dokusunun bilim dünyasına tanıtılacağı düşünülmektedir (Boran, Sözlü ve Aykaç, 2019a: 83).

2017 yılında ilk kez burçlarda da çalışılmaya başlanmış, A-13 numaralı burç mekânın üzerindeki hafriyat ve yabani ot tabakası kaldırılmış, sondaj çalışma ile mekânın zemini tespit edilmiştir (Boran, Sözlü ve Aykaç, 2019b: 130). 2017 yılında ayrıca, kale surlarının restorasyon çalışmalarına da başlanılmıştır (Boran, Sözlü ve Aykaç, 2019a: 83).

Şekil 286: Silifke Kalesi duvarlarda yapılan geçici koruma çalışmaları (Boran, Sözlü ve Aykaç, 2019a: 90).

Şekil 287: Silifke Kalesi 2017 yılı kazı çalışmaları sonrası genel görünüm (Boran, Sözlü ve Aykaç, 2019b: 143).

2.2.17.4. Yayın Çalışmaları

Kazı başkanınca kazı sonuçları toplantılarında yapılan bildirilere üçüncü bölümde ayrıca yer verilecek olup Silifke Kalesi kazılarına ilişkin başlıca yayın çalışmaları aşağıdaki gibidir:

BORAN A. (2015). *Mersin - Silifke Kalesi kazısı 2015 yılı kazı raporu.* Erişim: 20 Mart 2020, TTK: https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/1-Silifke_Kalesi.pdf

BORAN A., SÖZLÜ H. ve AYKAÇ R. (2019). "Silifke Kalesi 2016-2017 yılı kazı çalışmaları". *Akdeniz Sanat.* (13), 79-97.

2.3. Kısa Süreli Türk İslam Dönemi Kazıları

2.3.1. Sivas, İzzeddin Keykavus Şifahanesi Kazısı (1937-1938)

Anadolu Selçuklu döneminde Sivas'ta inşa ettirilen Sultan I. İzzeddin Keykâvus Darüşşifası (1217), Türk tıp tarihi bakımından çok önemli bir hastane binası olmasına karşın gerek yapılan yayınlarla, gerekse alanda yapılan sondaj ve kazı çalışmalarıyla planı henüz netlik kazanmamıştır (Cantay, 1997: 975).

Mimar Sedat Çetintaş tarafından 1937 yılında yürütülen temizlik ve sondaj çalışmaları kapsamında, şifahaneye sonradan eklenen eklentiler ve moloz yığınları kaldırılmış, yıllar içerisinde yapının zeminini dolduran toprak atılmış, şifahanenin kuzeyindeki beden duvarlarında, şifahaneden yan binaya geçişi sağlayan kemer izleri ortaya çıkarılmıştır (Yetkin, 1973: 272).

1938 yılında bazı kamulaştırma çalışmaları yapılmış ve Türk Tarih Kurumu adına Çetintaş tarafından 1937 yılında şifahaneye bitişik olarak çıkarılan yapının bir tıp medresesi olabileceği değerlendirilmiş, şifahane cephesindeki yığıntı toprak kaldırılarak kaidenin seviyesi ortaya çıkarılmış, portal kısmındaki eklemeler kaldırılarak bazı evlerin tam kamulaştırılamaması nedeniyle şifahaneye bitişik yapı tam olarak açığa çıkarılamamıştır (Yetkin, 1973: 272).

2.3.2. Konya Alâaddin Tepesi Kazısı (1941)

Türk Tarih Kurumu'nun Türk saraylarına yönelik başlattığı ilk kazı çalışmaları Konya ilinde yer alan Alâeddin Tepesi'nin bir höyük olup olmadığının tespiti için 1941 yılında Prof. Dr. Remzi Oğuz Arık başkanlığında tepenin dört ayrı yerinde sondaj çalışmaları yapılmıştır (Yetkin, 1973: 273).

1941 yılı çalışmalarında bu tepenin bir höyük olduğu, sırasıyla en alttan üste; Bakır Çağı, Frig, Grek, Helen, Roma, Bizans kalıntılarıyla en üstte Selçuklu ve Osmanlı yapı izleri görülmüştür (Akok, 1968: 50).

1941 kazılarında, Alaaddin Tepesi'nin güneyinde, üzerinde tuğla ile örülmüş konsol bulunan taş duvar parçasının II. Kılıçarslan Köşkü olduğu tespit edilmiş, kazılarda ortaya çıkan duvarların sağlamlaştırılması yapılmıştır (Akok, 1968: 48). Köşkün güneyindeki kazılarda bir geçit ve iki bölmeye sahip düzgün kesme taşlarla inşa edilmiş burç kalıntılarına rastlanılmış, Alaaddin Cami ve köşk kalıntısı arasındaki alanda ise ağaç kazıklı temele sahip olması dolayısıyla cihannüma kalıntısı olduğu değerlendirilen duvar izlerine rastlanılmıştır (Akok, 1968: 52).

Mahmut Akok, 1941 yılı kazı sonuçları doğrultusunda, Alaaddin Köşkü olarak bilinen II. Kılıçarslan Köşkü'nün bu alandaki "Selçuklu Sarayı"nın bir parçası olduğu değerlendirmesinde bulunmaktadır (Akok, 1968: 53). Akok 1941 yılı kazılarına ilişkin bilgiler yayımladığı makalesinde, Frichrieh Sarre'nin 1982 yayınında, Celal Esat Arseven'in 1920 yayınında, Suut Kemal Yetkin'in ise 1954 ve 1959 yayınlarında bu alanda bir Selçuklu sarayı olduğu değerlendirmesinde bulunduklarını belirtmiştir (Akok, 1968: 57-58).

1941 çalışmalarda ele geçirilen çini ve stuko parçalar Konya Müzesi ile İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesinde sergilenmektedir (Yetkin, 1973: 273).

2.3.3. Bursa, Orhan Bey Hamamı ve Yıldırım Darüşşifası Kazısı (1943- 1945)

Bursa ili şehir merkezinde yer alan, Orhan Gazi tarafından 1339'da inşa ettirilen hamam, dört eyvan ve halvete sahip olan erkekler bölümü soyunmalık ve ılıklıktan, kadınlar bölümü ise iki halvet, ılıklık ve soyunmalık kısımlarından oluşmakta olup, hamamın beden duvarlarında düzgün kesme taş, kubbe kasnağında ise tuğla ve kesme taş kullanılmıştır (VGM, 1983: 378).

Hamam'da kazı çalışmalarına, mimar Sedat Çetintaş tarafından 1943 yılında başlanmış ve 1945 yılında ise bitirilmiş olup, yapılan çalışmalarda buranın çifte hamam olduğu tespit edilmiştir (Yetkin, 1973: 274).

İlk Osmanlı şifahanesi olan Yıldırım Darüşşifası ise, Bursa ili, Yıldırım Mahallesi'nde, 1390-1394 yılları arasında Yıldırım Bâyezid tarafından inşa ettirilen külliyenin bir parçası olup, yamaç bir alanda, taş ve tuğla malzeme kullanılarak inşa edilmiştir (VGM, 1983: 197).

Darüşşifa'da ilk sondaj çalışması Orhan Bey Hamam'ı kazısının ardından 1943 yılında Mimar Sedat Çetintaş tarafından yapılmış, 1944 -1945 yıllarında devam ettirilmiş ve 1947 yılında sonlandırılmış olup, 1961-1973 yılları arasında Prof. Dr. Oktay Aslanapa başkanlığında kazı çalışmaları yürütülmüştür (VGM, 1983: 197).

Arazinin topoğrafik yapısına uygun bir şekilde, avlulu plan tipinde, revaklı inşa edilen yapı Selçuklu şifahanelerinin Osmanlı dönemindeki gelişimini göstermesi açısından önem arz etmektedir (VGM, 1983: 197).

2.3.4. Bursa, İznik Sultan Orhan İmareti ve Stuko Kalıntıları Kazısı (1963, 1964, 1968)

Bursa ili, İznik ilçesi, Yenişehir kapısının dışında yer alan Orhan İmareti kazıları 1963 yılında Prof. Dr. Oktay Aslanapa başkanlığında kazı çalışmaları yapılmış, 1963-1964 kazı sezonunda ilk Osmanlı cami tipolojisine sahip zâviyeli İmaret Cami açığa çıkartılmıştır (Aslanapa, 1965: 16-17).

1968 yılında Aslanapa başkanlığında stuko kalıntıları çevresinde yapılan kazılarda kaliteli ve yüksek işçiliğe sahip stukoların nasıl bir yapıya ait olduğu tespit edilememiştir (Yetkin, 1973: 283).

2.3.5. Konya Tac'ül Vezir Medresesi Kazısı (1964)

1964 yılında Prof. Dr. Oktay Aslanapa başkanlığında Tac'ül Vezir Türbesi'nin bitişiğinde yer alan medresede sondaj kazısı yapılmış ancak devamı getirilememiştir (Yetkin, 1973: 277).

2.3.6. Afyon, Hisarardı Medresesi Kazısı (1965)

Afyon ili, Merkez ilçesinde Kale'nin batısında yer alan medresede 1965 yılında Prof. Dr. Oktay Aslanapa tarafından kazı çalışmaları yapılmış, kazı çalışmaları sonucunda medresenin iki eyvanlı, sütunlu revaklara sahip avlulu tipte olduğu ortaya çıkartılmıştır (Yetkin, 1973: 280) .

2.3.7. Kars, Ani Selçuklu Hamamları Kazısı (1965-1967)

Kars ili, Ani Ören Yeri sınırları içerisinde yer alan Selçuklu Hamamları, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi adına Prof. Dr. Kemal Balkan başkanlığında 1965 yılında tepecik denilen alanda başlayan kazılarda buranın hamam olduğu tespit edilmiş ve haçvari planı andıran halvet, bazı kurnalar ve su yolları gün yüzüne çıkarılmıştır (Yetkin, 1973: 281-282).

1966 ile 1967 kazı dönemlerinde ise aynı alanda 11. yüzyıl sonunda yapılan ve Selçuklular hâkimiyetindeki Şeddatoğulları dönemine ait olan başka bir hamam açığa çıkarılmıştır (Yetkin, 1973: 282).

1989-2005 yılları arasında Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı başkanlığında surun kuzeyindeki Aslanlı Kapı, Ebu'l Manuçehr Cami, antik yol, kervan yolu, çarşı, kuş evleri, konut alanları, Ani Katedrali, şehrin çeşitli yerlerine dağılmış beziryağı işliklerinde de kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Ani Yönetim Planı, 2015: 79).

2006 yılında Kars Müze Müdürlüğü'nce yeniden başlatılan kazı çalışmaları 2007-2010 arasında Prof. Dr. Yaşar Çoruhlu başkanlığında, 2011 sonrasında ise Doç. Dr. Fahriye Bayram başkanlığında kapsamı genişletilerek Ani Örenyeri'nin tamamında devam ettirilmiştir (Ani Yönetim Planı, 2015:79).

2.3.8. Sivas Çifte Minareli Medrese Kazısı (1965-1967)

13. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen ve bir İlhanlı eseri olan Çifte Minareli Medrese ya da Hatuniye Medresesi'nde (Yörükoğlu, 1978: 235) ilk kazı çalışmaları 1965-1967 yılları arasında Prof. Dr. Haluk Karamağaralı başkanlığında yapılmış, yapının dört eyvanlı ve iki katlı, zengin mozaik çini süslemelere sahip olduğu ortaya konulmuştur (Yetkin, 1973: 282).

Çifte Minareli Medrese'de Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 1976 yılı restorasyon programı kapsamında hafriyat kazıları yapılmış; ilk on beş günlük çalışmalarda toprak dolgunun temizlenmesine yönelik kazılar yürütülmüş, ikinci on beş günde ise altı noktada sondaj kazısı yapılmış, çalışmalarda Medrese'nin güney, güney doğu ve güney batısında yapımı tamamlanmamış yapı kalıntıları tespit edilmiştir (Yörükoğlu, 1978: 238-243).

2.3.9. Çorum, Alaca, Kalehisar Medrese, Kervansaray, Hamam ve Keramik Fırınları Kazısı (1965-1966)

Çorum ili, Alaca ilçesi, Kalehisar'daki Selçuklu dönemi kalıntılarına yönelik olarak, Prof. Dr. Oktay Aslanapa tarafından 1965 ve 1966 yıllarında gerçekleştirilen kazılar sonucunda; Husamiye Medresesi'nin tek katlı, iki eyvanlı olduğu ortaya konularak yapının detaylı bir planı çıkarılmış, hamama ait kalıntılar ortaya çıkarılarak, duvar kalıntılarından sıcaklık kısmının planı çizilmiş, halvet kısmının ise dört eyvanlı bir plana sahip olduğu ortaya konulmuştur (Yazıcı, 2009: 512).

Kalehisar'daki kazılarda kervansarayın üç bölümden meydana geldiği ve plan açısından Selçuklu kervansaraylarına benzemeyen bu kalıntı 14. yüzyıla tarihlendirilmiştir (Yetkin, 1973: 280).

1965 yılında tarlanın sürülmesi esnasında kazıma/sgrafito tekniğindeki figürlü parçaların çıkması sonucu, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün isteğiyle Aslanapa tarafından bu alanda kazı yapılmış ve iki keramik fırını ve fırın malzemeleri ortaya çıkartılmıştır (Yetkin, 1973: 279).

Kalehisar'daki keramik fırınlarında ele geçirilen Selçuklu devri keramiklerinin, İznik'te Osmanlı dönemi yapılan keramiklerin öncüsü olduğu düşünülmektedir (Yetkin, 1973: 279).

2.3.10. Bursa, Reyhan Paşa Lahidi ve Çevresi Kazısı (1969)

Bursa ili, Yenişehir ilçesinde yer alan Reyhan Paşa lahidi Prof. Dr. Oktay Aslanapa başkanlığında yapılan sondaj ve temizlik çalışmaları sonucu tespit edilmiş olup, kazıda açığa çıkartılan duvar kalıntıları bir zaviye planı verecek biçimdedir (Yetkin, 1973: 283-284).

2.3.11. Van Ulu Cami Kazısı (1970-1972)

Eski Van şehrinde yer alan Van Ulu Cami'de kazı çalışmaları Prof. Dr. Oktay Aslanapa tarafından 1970 yılında başlamış ve 1972 yılında tamamlanmış, 1911 yılında W. Bachmann tarafından çizilen Van Ulu Cami planının büyük ölçüde doğru olduğu ortaya çıkmıştır (Aslanapa, 1973: 1).

Kazı çalışmalarında, cami duvarlarının iç kısmı tamamen temizlenmiş, payeler açığa çıkartılmış, caminin planı yeniden çizilmiş, beklenenin aksine çini buluntulara rastlanmamış, kazı sonrası taşınabilir nitelikteki elemanlar Müze Müdürlüğüne teslim edilmiş, bütün olarak taşınması mümkün olmayan parçalar ise yerinde bırakılmıştır (Aslanapa, 1973: 1-6).

2.3.12. Sivas Gök Medrese Kazısı (1978, 1990, 1995, 1996)

Sivas şehir merkezinde bulunan Gök Medrese diğer adıyla Sahibiye Medresesi, 1927-1967 yılları arasında Sivas Müzesi olarak hizmet verdikten sonra atıl duruma düşerek büyük tahribatlara maruz kalmıştır (Bilget, 1998: 607).

Selçuklu veziri Sahip Ata Farhrettin Ali tarafından mimar Kelûk bin Abdullah'a inşa ettirilen Gök Medrese'de ilk kazı çalışmaları 1978 yılında ve 1990 yılında mimar Prof. Dr. Orhan Cezmi Tuncer tarafından yapılmış, kazılar sonucu edinilen bulgular doğrultusunda medresenin rölöve ve restitüsyonu hazırlanmıştır (Tuncer, 2008).

İlerleyen süreçte 1995 yılında kazı çalışmaları N. Burhan Bilget başkanlığında yeniden başlatılmış, 1995 yılında öncelikle temizlik çalışmaları yapılmış, sonrasında moloz taşlar, sal taşları, Şahna Kümbeti'nin taşları, Gök Medrese'nin işlemeli ve işlemesiz taşları ile orijinal havuz taşları ayrı ayrı istiflenmiştir (Bilget, 1998: 608-

609). 1996 yılında ise avlu ve yıkık durumda olan ana eyvan ve yan eyvanlarda kazı yapılmış, medrese restorasyon için hazır hale getirilmiştir (Bilget, 1998: 609-610).

2.3.13. Van Gevaş Tarihi Türk Mezarlığı Kazısı (1988-1989)

Van ili, Gevaş ilçesi sınırlarında Van-Tatvan karayolu üzerinde bulunan "Tarihi Türk Mezarlığı"nda ilk bilimsel araştırmalar 1911 yılında Walter Bachmann tarafından yapılmış, sonrasında Prof. Dr. Oktay Aslanapa 1956 yılında, Prof. Dr. M. Oluş Arık 1967 yılında, Prof. Dr. H. Rahmi Ünal 1976 yılında yaptıkları yayınlar mezarlık ve içerisindeki kümbete ilişkin bilgiler vermiş, Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı ise Ahlat mezar taşları ile ilgili yaptığı yayın çalışmasında Gevaş Mezarlığı'na da değinmiştir (Tarhan, Sevin ve Aşan, 1990: 21).

1988 kazı çalışmalarında mezarlığın tek anıtsal yapısı olan Celme (Halime) Hatun Kümbeti'nin önündeki ve yanındaki hazire alanının kazısı yapılmış (Tarhan, Sevin ve Aşan, 1990:20-23), 1989 yılında da Kümbet'in kuzeyinde ve batısında kazı çalışmaları yürütülmüştür (Tarhan, Sevin ve Aşan, 1991: 405).

2.3.14. Antalya, Alanya Gülefşan Kasrı Kazısı (1988)

Antalya ili, Alanya ilçesi, Gülefşan Köyü'nde bulunan, Karamanoğlulları Dönemi'ne ait olduğu düşünülen Gülefşan Kasrı'nda 1988 yılında Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı tarafından kazı ve temizlik çalışmaları yapılmıştır (Karamağaralı (B), 1988: 141-142)

2.3.15. Konya Dokuzun Hanı Kazısı (1990-1993)

Konya Akşehir yolu üzerinde bulunan 1210 yılında bazı antik yapıların mimari parçaları ve moloz taşlar kullanılarak inşa edilen, avlu kısmı tamamen toprak altında kalan ve kapalı kısmı ise büyük ölçüde yıkılmış olan (Karpuz, 1993:457) Dokuzun Han'da 1990 yılında Konya Müze Müdürlüğü ve Selçuk Üniversitesi'nin iş birliği ile Prof. Dr. Yılmaz Önge başkanlığında kazı ve restorasyon çalışmalarına başlanılmıştır (Karpuz (H), 1993: 460).

1990 yılında han yapısının iç kısmı ve çevresi temizlenmiş, 1991 yılında hazırlanan takviye projesi kapsamında payandalar yapılmış, 1992 ve 1993 yıllarında ise avlu tamamen açığa çıkartılmıştır (Karpuz (H), 1996: 140-145).

2.3.16. Van, Erciş Kalesi ve Çelebibağı Selçuklu Mezarlığı Kazısı (1992-1995)

Eski Erciş 1070'de Sultan Alpaslan döneminde Selçuklu devleti topraklarına dahil edilmiş olup, XIV. yüzyılda Karakoyunlu Devleti'nin başkentliğini yapmış, Osmanlı Dönemi'nde ise sancak statüsüne kavuşmuş tarihi bir yerleşim yeri olup, Çelebibağı Mezarlığı'da bu yerleşime 1,5 km. uzaklıkta yer almaktadır (Uluçam, 1998: 119).

Çelebibağı Mezarlığı'nda, Van Müzesi Müdürlüğü başkanlığında ve Prof. Dr. Abdüsselam Uluçam danışmanlığında 1992 tarihinde başlayan kazı ve restorasyon çalışmaları dört yıl devam etmiş ve bu çalışmalar sonucunda, Van Gölü'nün sularının yükselmesiyle sular altında kalacak 72 adet mezar tespit edilmiş, mezarlığın yeniden haritası hazırlanmış, bazı bilim insanlarınca höyük olarak tanımlanan mezarlığın oldukça büyük bir mezarlık olduğu tespit edilmiş, ikisi kare, üçü sekizgen planlı mezar anıtları mimari açıdan türbe-kümbet ve akıt türü mezarlar arasında farklı bir tür meydana çıkmıştır (Uluçam, 1998: 134). Mezarların kitabeleri aynı zamanda dönemin ölüm inancını, kişileri ve ölüm tarihlerini belgeleyen yazılı metinler olup, kuzeydeki mezar anıtının levha biçimli mihrabı Anadolu'da İslam sanatının en erken örneklerinden kabul edilmektedir (Uluçam, 1998: 134).

2.3.17. Burdur, İncir Han Kazısı (1992)

Burdur ili, Bucak ilçesinde bulunan İncir Han, avlulu plan tipine sahip olup, ilk olarak Kurt Erdmann tarafından planı çıkartılıp yayınlanmasının ardından 1992 yılında Prof. Dr. Hüseyin Rahmi Ünal tarafından kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Ünal, 1993: 401) .

1992 yılı çalışmalarında öncelikle alan temizliği yapılarak rölövesi çizilmiş, avlunun güneybatı köşesinde yapılan kazılarda avlu zeminine ulaşılmış, mimari süsleme elemanlarına, sırlı-sırsız seramik parçalarına, lülelere, 13. yüzyıldan 18. yüzyıl ortalarına kadar tarihlenen sikkelere rastlanılmıştır (Ünal, 1993: 403-404).

2.3.18. Isparta, Eğirdir Han Kazısı (1993, 2006-2007)

İlk olarak 1993 yılında Prof. Dr. Rüçhan Arık tarafından "Göller Bölgesi Arkeolojik-Kültürel-Turistik Araştırma ve Değerlendirme Projesi" kapsamında kazı çalışmaları başlanmışsa da finansman eksikliği nedeniyle tamamlanamamıştır (Bozer, 2009: 67). 2006 ve 2007 yıllarında ise Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün sponsorluğunda Isparta Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Dr. Rüstem Bozer'in

bilimsel danışmanlığında kazı çalışmaları yapılmıştır (Bozer, 2009: 67). Kazılar öncesi avlusu ve kapalı bölümünün bir takım duvarları ayakta kalan (Bozer, 2007: 238) kervansaray yapısında öncelikle avlu kısmının büyük bir çoğunluğu kazılmış, sonrasında ise avlunun kalan kısmı ile kapalı alanlar ve kervansarayın dışında kazı çalışmaları yapılmıştır (Bozer, 2007: 242). Kazı çalışmalarının sonucunda kervansarayın planının tam olarak tespit edilmesinin yanı sıra günlük kullanım eşyaları olan küçük buluntular ele geçirilmiştir (Bozer, 2007: 252).

2.3.19. Aksaray Melik Mahmuhgazi Hangâhı (Darphane) Kazısı (1994-2001)

Aksaray ili, Merkez ilçesi, Şeyh Hamdi Mahallesi,13 ada, 14 parsel üzerinde yer alan, Vakıflar Genel Müdürlüğü mülkiyetindeki Hangâh (Darphane), plan tipi ve yapımında kullanılan sırlı tuğla süslemeleri dolayısıyla 13. yüzyıl başlarına tarihlenmekte olup, yapılış tarihine ilişkin herhangi bir kitabe bulunmamaktadır (Deniz, 1996: 469-474).

Zaviyeli cami planına sahip olan ve Cumhuriyet Dönemi'ne kadar işlev gören (Deniz, 1998: 24,34) Hangâh'daki kazı çalışmaları Aksaray Müzesi Başkanlığında ve Bekir Deniz'in bilimsel danışmanlığında 1994 yılında başlamıştır (Deniz, 1996: 475).

1994 yılındaki kazı çalışmalarında, yapının doğu kısmındaki düzgün kesme taştan yapılmış duvarları ile güneydoğu kısmında da türbe gövdesi şeklinde bir kalıntı ortaya çıkarılmış, 1995 yılında yapının güneydoğu tarafında; sekizgen sütün kaidesi, sekizgen mermer kaidesi ve yıkılmış kemer bulunmuş, 1996 yılında ise hangâhın kuzey ve kuzeybatısında kazılar yapılmış ve bu çalışmalarda ocak ile toprak kaplar ortaya çıkarılmış, 1997 yılında da yapının kuzey tarafındaki kazı çalışmaları devam ettirilmiş, yapı içerisindeki küçük eyvana ait kemerin tahrip olduğu ve kilit taşının yerinden kaydığı tespit edilmiştir (Deniz, 1999: 213-214).

1998 yılı kazılarında yapının mihrabı ortaya çıkarılmış, 1999 yılında yapının batısındaki odada çalışılmış ve bir ocak bulunmuş, 2001 yılı kazı çalışmalarında ise dışarıya taşan üçgen şeklinde mihrabın topuklarla desteklendiği tespit edilmiştir (Deniz, 2003: 189-190).

2.3.20. İstanbul, Tekfur Sarayı Çini Fırınları Kazısı (1995-2001)

Osmanlı arşiv kayıtlarına göre 1726 yılında İstanbul'daki Tekfur Sarayı'nda çalışmaya başlatılan çini fırınlarının tespiti için 1993 yılında yapılan yüzey

araştırması sonrası 1995-2001 yıları arasında Türk-İslam Eserleri Müzesi başkanlığında ve Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu danışmanlığında kazı çalışmaları yürütülmüştür (Yenişehirlioğlu, 2003: 329). Kazılarda açığa çıkartılan fırınların üzeri tahribatların önlenmesi için tekrar geotekstil ve keçe üzerine dere kumu serilerek kapatılmış, tüm kazı alanı kazı toprağı ile tekrar örtülmüştür (Yenişehirlioğlu, 2003: 339).

2.3.21. Eski Van Hüsrevpaşa Külliyesi Kazısı (1996-1998)

Eski Van şehri merkezindeki Ortakapı Mahallesi'nde yer alan imaret, çeşme, misafirhane, cami, medrese, han ve hamamdan oluşan Külliye, Van Beylerbeyi Hüsrev Mehmet Paşa'ya ait olup, I. Dünya Savaşı döneminde Ruslar tarafından yıkılmış,1930-1940 yılları arasında hamam yapısı depo olarak işlev görmüş, medrese ve hamamın kubesindeki kurşunlar, revaklı sütun ve duvar kaplamasında kullanılan taşlar sökülmüştür (Kavaklı ve Uluçam, 1998: 683-684).

Külliyede kazı çalışmaları Van Müzesi Müdürlüğü Başkanlığında ve Prof. Dr. Abdüsselâm Uluçam'ın bilimsel danışmanlığında 1996 yılında başlamış olup; külliyenin tel örgü ile çevrilmesi, alandaki yapıların çizimlerinin yapılması ve fotoğraflanması, külliye içinde biriken suyun dışarı atılması, kazıdan çıkan buluntuların düzenlenmesi, kalıcı olmayan koruma faaliyetleri ve çevre düzenlemesi ile rölöve projelerinin hazırlanması şeklinde sürdürülmüştür (Kavaklı ve Uluçam, 1998: 687-688).

1996 yılında genel olarak cami ve türbe çevresindeki moloz taş yığınlarının temizlenmesi şeklinde gerçekleştirilmiş olup; camide yapılan kazı çalışmalarında özellikle son cemaat yerinde çıkan moloz taş yığını dışarı taşınarak zemine ulaşıldıktan sonra kazılar medresenin batı hücrelerinde devam ettirilmiş, buradaki kazılarda da taşlarla döşeli bir zemine ulaşılmış, hücreler içerisinde etrafı taşlarla çevrili bir tandır ortaya çıkarılmış, avluda yapılan kazılarda ise zeminden su çıkması nedeniyle kazıya devam edilmemiştir (Kavaklı ve Uluçam, 1998: 680-690).

1997 yılında yapılan çalışmalarda; çevre düzenleme, kazıdan çıkan buluntuların düzenlenmesi, rölöve hazırlanması, konservasyon ve restorasyon çalışmalarının yanı sıra medresenin baş odasında yapılan kazılarda zemine ulaşılmış, odanın altıgen tuğla döşeli ve 4.80x4.90 m ölçülerinde olduğu tespit edilmiştir (Kavaklı ve Uluçam, 1999: 613).

Caminin batı ve güney kısımlarında yer alan hazirede yapılan kazı çalışmalarında farklı kotlarda mezarlar açığa çıkarılmış, külliyenin çevre duvarı kazısı sırasında bir çeşme açığa çıkarılmış, türbe güneyindeki kazılarda ise işlevi belli olmayan bazı kalıntılara rastlanılmıştır (Kavaklı ve Uluçam, 1999: 614-615).

1998 yılında ise kazısı daha önceki yıllarda bitirilmiş alanların çevre temizliği, durum tespitine yönelik fotoğraf çekimi, kazı alanlarından çıkan buluntuların düzenlenmesi yapılmış ve külliyeyle bağlantılı bir ana cadde ve imaretin beden duvarları açığa çıkarılmıştır (Uluçam ve Kavaklı, 2000: 417-418).

2.3.22. İstanbul, Eyüp Sultan Cafer Paşa Türbesi Kazısı (1997-1998)

İstanbul ili, Eyüp ilçesinde yer alan Cafer Paşa Külliyesi'nin bir parçası olan doğu-batı yönünde dikdörtgen plana sahip türbe, mermer, kesme taş, moloz taş ve tuğladan inşa edilmiş olup, giriş kapısı üzerindeki kitabeye göre 995 (1587) yılında yapılmıştır (Barışta, 1999: 567).

İstanbul Türbeler Müzesi Müdürlüğü başkanlığında ve Prof. Dr. H. Örcün Barışta'nın danışmanlığında 1997 yılında Türbe'nin rölövesi için ölçüleri alınmış, avluda yer alan yabani otlar ve çöpler atılmış, türbe içerindeki dolgu toprağı kaldırılarak zemine ulaşılmış, türbe giriş kapısı ve mihrap alanında bazı sondajlar yapılmış tüm bu çalışmalar sonucunda Eyüp'te seramik üretimine kanıt oluşturabileceği düşünülen seramik parçaları ele geçirilmiş ve gruplandırılmıştır (Barışta, 1999: 567-572).

1998 yılı kazı çalışmalarında üç adet daha mezar taşı ile seramik üretimine ilişkin fırınlanmada kullanılacak ayakların bulunması Eyüp üretimi seramiklerin bu bölgede üretildiğini göstermesi açısından önem teşkil etmektedir (Barışta, 2000:388-389).

2.3.23. Konya, Mevlana Müzesi (Dergâhı) Semahanesi Kazısı ve Eflaki Dede Türbesi Kazısı (1997)

Konya ili, Karatay İlçesi'nde bulunan, günümüzde Mevlana Müzesi olarak kullanılan Mevlana Dergâhı'nın semahane kısmında Mevlana Müze Müdürlüğü başkanlığında 1997 yılında yapılan kazılarda, çürüyen taban hatılları yenilenmiş, Anadolu Selçuklu dönemine ait mozaik çini duvar kalıntısı ortaya çıkartılmıştır (Türkmenoğlu, 1999).

Aynı yıl, dergâhın doğusunda, dış avlunun içerisinde yer alan, ilk olarak Prof. Dr. Haluk Karamağaralı tarafından kazısı yapılan (Karpuz (E), 1999: 114) Eflaki Dede Türbesi'nde Konya Etnoğrafya Müze Müdürlüğü başkanlığında sondaj ve kurtarma kazısı yapılmıştır (Karpuz (E), 1999: 111).

2.3.24. Gaziantep Kalesi Kazısı (1998-2003)

Gaziantep şehir merkezinde yer alan kalede 1998 yılında Dr. Rıfat Ergeç'in bilimsel danışmanlığında hamam kazısı ile başlamıştır (Ergeç, 2000: 211).

Gaziantep Müzesi Müdürlüğü tarafından 2002 yılında mescidin güneyinde bir yapı kompleksi, 2003 yılında da bu yapı kompleksine paralel başka bir yapı kompleksi daha açığa çıkarılarak Geç Osmanlı dönemi yapı kalıntılarının belgelenmesi sağlanmıştır (Güllüce ve Beyazlar, 2005: 63).

2.3.25. Ankara, Eyne Bey Hamamı Kazısı (1999)

Ankara ili, Altındağ ilçesi, Yeğenbey Mahallesi sınırları içerisinde yer alan hamam, kuzey-güney istikametinde dikdörtgen bir plana sahip olup, soyunmalık, ılıklık, traşlık, hela ve su deposu gibi kısımlardan oluşmaktadır (Barışta, 2001: 397).

Anadolu Medeniyetleri Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Prof. Dr. H. Örcün Barışta'nın bilimsel danışmanlığında 1999 yılında başlayan kazılarda öncelikle yapının durumu belgelenmiş, sonra ise hamamın soyunmalık kısmının zemininde ve duvarlarındaki yabani otlar temizlenmiş, moloz taşların dışarı atılması sağlanmış, yapıya ait bazı sütun, kaide ve kurnalar yerinde bırakılmış, hamamın ılıklık, traşlık ve hela kısımlarda yapının döşeme taşları, hamamın güney eyvanı içerisindeki bir ocak açığa çıkarılmış, kazı çalışmaları sonucunda sırlı seramikler, lüleler ve kaplara ait parçalar bulunmuştur (Barışta, 2001: 397-400).

2.3.26. Kütahya, Germiyanoğulları'ndan Kalma Hamam Kazısı (1999)

Kütahya ili, Merkez ilçesi, Börekçiler Mahallesi, 372 ada, 5-6-7 parseller üzerinde yer alan Erken Beylik dönemi yapısı olan hamamda, Kütahya Müzesi Müdürlüğü tarafından 1999 yılında 12 günlük bir kurtarma kazısı yapılmış; hamamın bazı bölümleri toprak altından çıkarılmış, hamamın ortasında kubbe çevresinde dört mekân ve soyunma bölümlerinden meydana geldiği tespit edilmiş, çini, keramik, lüle kırıkları ve parfüm şişelerine ait parçalar gibi küçük buluntular ele geçirilmiştir (Türktüzün, 2001: 33-34).

2.3.27. Bursa, Bizans ve Osmanlı Yapı Kompleksi Kazısı

Bursa ili, Osmangazi ilçesi, Hisar içinde Geç Bizans ve Erken Osmanlı saray kalıntılarını gün yüzüne çıkartılması için Bursa Müzesi Müdürlüğü tarafından toplam beş adet açmada kazı çalışması yapılmış, Roma devrine ait çanak-çömlek parçaları, Bizans devri sırlı kap parçaları ve sırsız çanak-çömlekler ile Erken Osmanlı Dönemi'ne ait mavi-beyaz seramik parçaları yanı sıra Geç Osmanlı sırlı ve sırsız çanak çömlekler bulunmuştur (Özeren, Hançer ve Ünal, 2002: 149-151).

2.3.28. Bilecik Orhangazi İmareti ve Eski Pazar Mahallesi Çarşı Alanı Kazısı (2001-2002)

Bilecik ili şehir merkezinde yer alan Bilecik Orhangazi İmareti ve Eski Pazar Mahallesi Çarşı Alanı kazısı, Söğüt Müze Müdürlüğü başkanlığında Yrd. Doç. Dr. Erol Altınsapan'ın bilimsel danışmanlığında ilk olarak, Orhangazi İmareti'nde, sonrasında Orhangazi Camii'nin güneyinde yapılmıştır (Altınsapan ve Deveci, 2003: 209).

2001 yılında Orhangazi İmareti'nin kazılarla açığa çıkarılan kısımları ve mevcutta ayakta olan bölümlerin rölövesi çizilmiş, Süleyman Paşa Hamamı'nın da temizliği yapılıp rölövesi çıkarılmıştır (Altınsapan ve Deveci, 2003: 215).

Çarşı Alanında; Pazarcı Han'ın dış duvar köşe kısımları, İpekçi Han'ın doğu, kuzey ve güney duvarlarının nereye kadar uzandığı tespit edilmiş, Pirinç Han'ın kuzey ve kuzeydoğu kısımlarının kazısı yapılmış, kahvehane binasının zemin duvarları, kadı evinin iki odası ile bazı yollar açığa çıkarılmıştır (Altınsapan ve Deveci, 2003: 212).

2002 yılı kazı sezonunda ise Büyük Kervansaray olarak bilinen şehir içi hanın kazısı tamamlanmış, hanın açık avluya sahip olduğu ve iki kattan meydana geldiği ortaya çıkartılmış ve rölövesi çizilerek belgeleme çalışmaları yapılmıştır (Altınsapan, 2004: 262).

2.3.29. Kırklareli, Demirköy (Fatih) Demir Dökümhanesi Kazısı (2003-2014)

Kırklareli ili, Demirköy ilçesine yaklaşık 4 km uzaklıkta yer alan Demirköy (Fatih) Dökümhanesi, Osmanlı dönemi yazılı kaynaklarında ''Samakocuk Dökümhanesi'' şeklinde geçmektedir (Yazıcı, 2017: 676).

Dökümhanede, Kırklareli Müzesi Müdürlüğü başkanlığında 2001 tarihinden itibaren gerçekleştirilen kurtarma kazısı ve çevre düzenlemesi kapsamında yapının ve çevresinin planı ortaya konulmuş, 2003-2008 yılları arasında ise Dökümhane'ye ait bazı günlük yaşam ve hizmet binaları ve bir mescit açığa çıkarılmış, 2008 yılında ise kazılar Prof. Dr. H. H. Günhan Danışman başkanlığında gerçekleştirilmiş, 2009 yılında Danışman'ın vefatı nedeniyle kazılar, Kırklareli Müzesi başkanlığında, Yrd. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli'nin bilimsel danışmanlığında yürütülmüş ve bu dönemde bazı duvarların basit onarımı yapılmış, 2010 yılı itibari ile de kazılar Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi adına Bakanlar Kurulu kararıyla Yrd. Doç. Dr. Nurcan Yazıcı başkanlığında devam etmiştir (Yazıcı, 2017: 677)

Dökümhanede 2011 yılında avlunun batı tarafında çalışma yapılmış ve bir çeşme olduğu düşünülen bir kalıntı ortaya çıkarılmış, 2012 yılı kazıları dökümhanenin üretim alanında iki demir fırını açığa çıkarılmış, 2013 yılında dökümhanenin güneydoğu burcunun büyük bir kısmı ortaya çıkarılmış, 2014 yılında ise dökümhanenin avlu ve kuzey sur duvarı boyunca yapılan kazılarda bir hamam kalıntısı açığa çıkarılmış, 2015 yılı çalışmalarında da dökümhanenin her yerinde yüzey temizliği, seviye tespiti ve bazı düzenlemeler yapılmıştır (Yazıcı, 2017).

2.3.30. Erzurum I. Aziziye Tabyası Kazısı (2001)

Erzurum ilinin doğusundaki stratejik geçitleri denetim altında tutmak için, 20 adet tabya inşa edilmiş olup, bu tabyalardan bir tanesi de Erzurum-Kars yolunu denetlemek amacıyla 1867-1872 tarihleri arasında Sultan Abdülaziz döneminde Fosfor Mustafa Paşa tarafından inşa ettirilmiş olan I. Aziziye Tabyası'dır (Erkmen, 2003: 238-239).

1877-1878 yıllarında Osmanlı-Rus savaşında top mermilerinden dolayı büyük bir tahribe uğrayan I. Aziziye Tabyası kalıntılarının gün yüzüne çıkarılması amacıyla Erzurum Müzesi Müdürlüğü tarafından yaklaşık 51 gün süren kazılarda tabyanın ''U'' şeklinde bir planı ve çok sayıda top mermisi açığa çıkarılmıştır (Erkmen, 2003: 239).

2.3.31. Aksaray, Alay Han Kazısı (2002)

Aksaray- Nevşehir karayolu üzerinde yer alan Alay Han'da kazı çalışmaları 2002 yılında, Aksaray Müze Müdürlüğü başkanlığında Prof. Dr. Bekir Deniz

danışmanlığında kazı ve sağlamlaştırma çalışmaları olarak tek sezonda sürdürülmüştür (Deniz, 2007: 63).

Hanın revak kalıntılarına ait olduğu düşünülen izlere ve yan duvarlarda tonoz izlerine rastlanmıştır (Deniz, 2007: 53). Alay Han'ın açık ve kapalı iki bölümden oluşan avlulu plan tipinde olduğu ve yapının bir kısmının karayolunun altında kaldığı tespit edilmiştir (Deniz, 2007: 67).

2.3.32. Denizli, Akhan Kervansarayı Kazısı (2005)

Denizli ili, Merkez ilçesi, Akkale Beldesi, 26 parselde bulunan, Vakıflar Genel Müdürlüğü mülkiyetinde ve 17.00x17.00 m ölçülerinde kapalı alana ve 10.00x24.00 m ölçülerinde bir avluya sahip olan Akhan Kervansarayı'nın kitabesinde, Anadolu Selçuklu Devleti valisi Seyfeddin Karasungur tarafından 651-52 (1253-1254) yıllarında yaptırıldığı belirtilmektedir (Karabay ve Kök, 2007: 95).

Akhan Kervansarayı'na yönelik, İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 28.01.2005 tarih ve 328 sayılı kararıyla, kervansarayın avlusu ile kapalı mekânında, Denizli Müzesi Müdürlüğü'nce kazı ve temizlik yapılmasına karar verilmiş, bu çerçevede kervansarayın güneybatısındaki revakta yer alan payelerin pabuçları ile ana duvarların başlangıç noktası açığa çıkarılmış, eyvanın iç kısmı temizlenerek künklerden bir su hattı bulunmuştur (Karabay ve Kök, 2007: 95-96).

Kervansarayın taç kapısının orijinal zeminini bulmak için yapılan kazılarda, kapı eşiğinin yükseltildiği, orijinal kapı eşiğinin daha altta olduğu tespit edilmiştir (Karabay ve Kök, 2007: 99-100).

2.3.33. Denizli, Çardak Han Kazısı (2006)

Denizli ili, Çardak ilçesinde yer alan Çardak Han, karma tipli han tipolojisine sahip olup şehir dışı hanların önemli örneklerindendir (Karabay, 2008: 115). 2006 yılında Denizli Müze Müdürlüğü başkanlığında başlayan kazı çalışmalarında, avlu zemini, küçük buluntuların yanı sıra hamam olduğu tespit edilen bir yapı kalıntısı da açığa çıkartılmıştır (Karabay, 2008).

2.3.34. Konya, Karatay Medresesi Eyvanı Kazısı (2006)

Konya şehir merkezindeki Alaeddin Tepesi'ne yaklaşık 50 metre mesafede yer alan ve günümüzde çini müzesi olarak faaliyet gösteren Medrese, Selçuklu Veziri

Celaleddin Karatay tarafından inşa ettirilmiş ve 1251 yılında yapımı tamamlanmış olup, en gösterişli kısmı olan kubbesi taş, tuğla, mermer ve çiniden yapılmıştır (Pekdemir, 2008: 14-15).

Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 15.09.2006 gün ve 1200 sayılı kararı ile Medrese eyvanındaki zemin döşemesinin kaldırılarak toprağın atılması ve zeminin karo ile döşenmesi kararı doğrultusunda sondaj kazıları için Konya Müzesi Müdürlüğü uzmanları görevlendirilmiş, Medrese eyvanının güney ve kuzey kısımlarında yapılan kazı çalışmalarında bol miktarda çini parçaları bulunmuş ve eyvanın etrafındaki duvarlarda kullanılan ahşap malzeme orijinaliyle değiştirilmiştir (Pekdemir, 2008: 13-16).

2.3.35. Denizli, İlbadı Mezarlığı Kazısı (2008-2009)

Denizli ili, Merkezefendi ilçesi sınırlarında yer alan mezarlık alanda Denizli İl Özel İdaresi ve Denizli Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nın sponsorluğunda, Denizli Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Prof. Dr. Kadir Pektaş'ın bilimsel danışmanlığında 2008-2009 yıllarında kazı çalışmaları yürütülmüştür (Pektaş, 2010: 546-547).

Prof. Dr. Kadir Pektaş tarafından Denizli'deki en büyük Türk İslam Mezarlığı olarak değerlendirilen İlbadı Mezarlığı'nda yürütülen kazılarda 13. yüzyıl ile 15. yüzyıl arasına tarihlenen, dilimli kemerli şahideler, üzeri kemerli şahideler, dikdörtgen şahideler, dikdörtgen prizma sandukalar, üçgen prizma sandukalar ve tek parça sandukalar olmak üzer 6 tip mezar yapısı tespit edilmiştir (Pektaş, 2010: 547-548).

2.3.36. Burdur, Susuz Han Kazısı (2008)

Burdur – Antalya karayolu üzerinde yer alan Han'da 1991 yılında başlanan restorasyon çalışmaları esnasında iş makinesiyle yapılan kazıda yapının temellerine ilişkin elemanların ortaya çıkması ile son bulan restorasyon çalışmalarına devam edilebilmesi için 2008 yılında Isparta Müze Müdürlüğü başkanlığında kazı çalışmaları yürütülmüştür (Ekinci, Ergin ve Çakmak, 2009: 184-185). Susuz Han'ın avlusuna ilişkin verilerin tespit edilebilmesi için yapılan kazılarda, avlu kısmının inşasının tam tamamlanmamış olduğu ortaya çıkartılmış olup, kazılar esnasında çok sayıda özgün yerinde bulunmayan mimari öğelere ve birçok küçük buluntuya rastlanılmıştır (Ekinci, Ergin ve Çakmak, 2009: 185-187).

2.3.37. Edirne, Fazlullah Paşa Türbesi Kazısı (2012)

Edirne ilinde yer alan, adını II. Murad döneminde, vezir olan Fazlullah Paşa'dan alan ve yazılı kaynaklarda sekizgen planlı ve üzerinin açık olduğu belirtilen türbeye ilişkin Edirne Koruma Bölge Kurulunca türbenin mezarlığın ve caminin sınırlarının ortaya çıkarılması için kazı yapılmasına karar verilmesi üzerine Edirne Müze Müdürlüğünce 2012 yılında kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Türkmenoğlu, 2013: 387-388).

2012 yılında öncelikle türbenin bulunduğu arsada bitki ve çöp temizliği yapılarak, türbe açığa çıkarıldıktan sonra yapının küfeki taşından inşa edildiği, kenar ölçülerinin değişkenlik gösterdiği, türbe içerisinde üç adet mezar olduğu tespit edilmiştir (Türkmenoğlu , 2013: 388).

2.3.38. Aksaray, II. Kılıçaslan Hamamı Kurtarma Kazısı (2013)

Aksaray ili, Merkez ilçesi, Sofular Mahallesi, 2442 ada, 1 parsel üzerinde yer alan, II. Kılıçaslan tarafından yaptırılan hamamın doğusunda erkekler, batısında ise kadınlar kısmı bulunmakta olup, Karamanoğulları ve Osmanlı dönemleri'nde restore edilerek kullanılmış, Cumhuriyet Dönemi'nde de 1928 yılına kadar faaliyet göstermiş, 1941 yılı sonrasında ise kadınlar kısmı buğday ambarı olarak kullanılmaya başlanılmıştır (Altun (Y), 2013: 305-306).

"Çifte Türk Hamamı" tipolojisine sahip hamamın, duvarlarında moloz ve tuğla malzeme, tonoz ve kubbelerde ise sıklıkla tuğla kullanılmıştır (Altun (Y), 2013: 311).

Hamamda, Aksaray Müze Müdürlüğü başkanlığında yaklaşık olarak iki ay süren kazılarda; öncelikle güvenlik önlemleri alınarak çevre temizliği yapıldıktan sonra hamamın içindeki moloz dolgu kaldırılarak zemine ulaşılmış ve yıkılma tehlikesi olan kısımların basit onarımı yapılıp, diğer alanların üzeri ise geotekstil malzemeyle örtülmüş, kazılarda amorf sırlı ve sırsız seramikler, kandiller, ibrik ve bir adet etütlük Selçuklu sikkesi bulunmuştur (Altun (Y), 2013: 311).

2.3.39. Şırnak, Cizre İç Kale Kazısı (2013-2017)

Şırnak ili, Cizre ilçe merkezinde yer alan Cizre İç Kale'deki kazı çalışmaları, Mardin Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Prof. Dr. Gülriz Kozbe'nin bilimsel danışmanlığında 2013 yılında yedi aylık sürede çalışılmış, kalede ele geçirilen küçük

buluntular dolayısıyla 12.-14. yüzyıla tarihlendirilmiştir (Erdoğan, Alp ve Kobe, 2015: 310).

2014-2017 yıllarında iç kale/saray (seyfiye Medresesi, Mem û Zin Zindanı, Sarayburnu) sur önü olarak adlandırılan alanlarda kazı çalışılmaları yürütülmüş, bu yapıların olduğu alandaki dolgu toprağı kaldırılarak yapıların uzantıları açığa çıkarılmıştır (Erdoğan, 2017: 290-304).

Cizre İç Kale'de çıkarılan taşınır kültür varlıkları arasında, camdan bilezik parçaları, tunç sikkeler, lüleler, testiler, künkler, sırlı sırsız seramikler, porselenler yer almakta olup, bu porselenler arasında Çin'den getirilen ''Çin Porseleni'' de bulunmaktadır (Erdoğan, 2017: 308-312).

2.3.40. Karaman Kalesi Kazısı (2013)

Karaman ili, Merkez, Hisar Mahallesi sınırları içerisinde, bir tepe üzerinde inşa edilen ve sırasıyla Selçuklular, İlhanlılar, Karamanoğulları ve Osmanlılar tarafından onarılan Karaman Kalesi, dış, orta ve iç kale şeklinde yapılmış ve surlar arasına yerleştirilen dokuz burç ile takviye edilmiş dörtgen planlı bir yapıdır (Yıldız (A), 2015: 1).

Karaman Müze Müdürlü başkanlığında 2013 yılında gerçekleştirilen kurtarma kazılarında hamama ait su deposu, cehennemlik ve yıkanma mekânlarıyla birlikte kalede konuk odaları, kabul ve taht salonu, mutfak, hazire odası, mescid, dizdar (harem) odası, hamam ile kiler açığa çıkarılmıştır (Yıldız (A), 2015: 3-9).

2.3.41. Hatay, Hassa Türkmen Mezarlığı Kazısı (2014)

İlk Türk varlığı MS 9. yüzyılda görülen ve Malazgirt Savaşı sonrası Türkmenleşme süreci hız kazanan Hatay ilinin Hassa ilçesi, Aktepe Mahallesi, 468 parsel üzerinde yer alan mezarlıkta Hatay Müzesi Müdürlüğü başkanlığında, 2014 yılında yaklaşık 24 günlük temizlik, tespit ve kurtarma kazısı yapılmış; yaklaşık olarak 1000 adet taş şahide bulunmuş, mezarların dikdörtgen ya da oval basit toprak mezarlar olduğu ve bu mezarlar arasında tekil ve yan yana aile mezarlarının bulunulduğu görülmüştür (Kara ve Temiz, 2016: 233-236) .

Mezarlıkta kullanılan taşların bir kısmını Türk balbal geleneğinin devam ettiğini gösteren insan biçimli taşlar oluşturmakta olup, diğer kısım şahidelerde de sarık-kavuk ve minareli cami şeklinde mezar taşları kullanılmıştır (Kara ve Temiz,

2016: 239). Mezarlıkta sadece bir mezar taşı üzerinde 964 (1556) tarihi yazılmakta olup, bunun dışındaki mezar taşlarında herhangi bir tarih bulunmamakla birlikte, insan biçimli taşlarda damgaların yer alması, hangi Türk boyuna ait olduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir (Kara ve Temiz, 2016: 239-240).

2.3.42. Mardin Kalesi Kazısı (2014)

Mardin ili merkezinde bulunan Mardin Kalesi, kayalık kalker bir tepenin üzerinde inşa edilmiş olup, 12. ve 15. yüzyıllar arasında bölgede hâkimiyet süren Artukluların izlerini taşımaktadır (Bayar, 2016: 479-480).

2007 yılında kaya kopması nedeniyle hazırlanan "Mardin Kalesi Kaya Islahı Destekleme, Güçlendirme ve Restorasyon Projesi" kapsamında 2014 yılında kale surları boyunca, giriş kapısında ve kale camisinde kazı çalışmaları yapılmıştır (Bayar, 2016: 485).

Artuklu dönemi mimari özelliklerinin yansıtan tonozlu giriş kapısı olan kalede 2014 yılında toplam 16 açmada kazı çalışmaları yürütülmüş, genel olarak Osmanlı, Akkoyunlu ve Selçuklu evrelerine de rastlanılmıştır (Bayar, 2016: 499-500).

2.3.43. Nevşehir Kalesi Kazısı (2015)

Nevşehir Belediye Başkanlığı tarafından "Kale ve Çevresi Kentsel Dönüşüm Projesi" kapsamında Nevşehir Koruma Bölge Kurulu'nca kale ve çevresinde kazı yapılmasına karar verilmesi sonucu Nevşehir Müze Müdürlüğü başkanlığında 2015 yılında kazı çalışmalarına başlanılmıştır (Gülyaz, 2016: 531).

2015 yılı kazı çalışmaları kentsel dönüşüm kapsamında yıkılan yapıların enkazının kaldırılması ve kaya oyma mekânların içinin temizlenmesi yapılmış, dokuz terasta yapılan çalışmalarda tüm mekânlar açığa çıkartılmıştır (Gülyaz, 2016: 532).

Dokuz terasta yapılan kazılarda günlük hayata dair malzemeler, tamamı geç Osmanlı dönemine tarihlenen ve bazılarında yazıtlar bulunan lüleler ele geçirilmiştir (Gülyaz, 2016: 536).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK İSLAM DÖNEMİ KAZILARINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER

3.1. Türk İslam Dönemi Kazılarının Uluslararası Koruma Prensipleri ve Sözleşmeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Bu bölümde çalışmanın ikinci bölümünde genel bilgileri verilen "Türk İslam Dönemi" konulu kazıların değerlendirilmesi yapılacak olup, değerlendirme ölçütü olarak birinci bölümde anlatılan ve kısaca "koruma prensipleri" şeklinde ifade edilebilecek olan koruma kuramları, uluslararası sözleşmeler, tüzükler vb. ilkesel metinler esas alınacaktır.

Bu kapsamda öncelikle değerlendirme ölçütlerinin belirlenebilmesi için, birinci bölümde detayları ile değinilen uluslararası koruma prensipleri ve sözleşmeleri on ana madde altında özetlenmiş, yapılan kazı ve diğer çalışmalar her madde (ölçüt) açısından ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Bu on maddenin ilk üç maddesi devletlere yüklenen sorumlulukları, ikinci üç maddesi kazıları yapan kişilere yüklenen sorumlulukları ve son dört maddesi ise hem devlete hem de kazı yapan kişilere yüklenen sorumlulukları içermektedir.

Madde 1 : Arkeolojik kaynakların ekonomik değer olarak kalkınma planlarının bir bileşeni olması, kalkınma planlarında bu alanların öncelikli olması, kalkınma projeleri ile arkeolojik alanları çatışması durumunda arkeolojik alanların korunmasına öncelik verilmesi.

Türkiye Cumhuriyeti'nde kalkınma planları, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nca hazırlanmakta olup, 2019-2023 yıllarını kapsayan 5 yıllık 11. Kalkınma Planında kültür varlıklarına ilişkin hedef ve politikalar şu şekildedir: Yurt içi ve yurt dışındaki kültür mirasının korunması ve vakıf eserlerinin vakfiye şartları doğrultusunda işlevsel hale getirilmesi, tarihi kent bölgelerinin hazırlanacak kentsel tasarım projeleri doğrultusunda iyileştirilmesi, kültür mirasına yönelik tespit ve envanter çalışmalarına devam edilerek verilerin dijitalleştirilmesi, UNESCO korumasındaki alanlara öncelik verilmek üzere; arkeoloji, tarih, edebiyat temalı kültür rotaları belirlenmesi, kentlere kimlik katan önemli alanlara ilişkin markalaşma çalışması yapılması.

Türkiye'nin 11. Kalkınma planında kültür varlıklarına ilişkin genel hedefler konulmuş olup, arkeolojik sit alanlarına ilişkin ya da hâlihazırda kazısı yapılan alanlara ilişkin ayrıca stratejilerin belirlenmediği görülmektedir.

1/100.000 ölçekli kalkınma planları incelendiğinde ise arkeolojik sit alanlarının korunmasına ilişkin hükümlerin yer aldığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü'nce yeni yapılan planlarda bir alanın sit ilan edilmesi ya da sit statüsünün değişmesi durumunda, 1/100.000 ölçekli plan tadilatına gerek olmaksızın koruma amaçlı imar planı yapılabileceği yönünde hüküm eklendiği görülmektedir. (MPGM, 2020) Bu hüküm ile arkeolojik sit alanlarının planlanmasında 1/100.000 ölçekli planların bağlayıcılığı kalkmış, koruma bölge kurullarının koruma amaçlı imar planlarına ilişkin kararlarında esneklik sağlamıştır.

Çalışma kapsamında incelenen kazı alanları kalkınma projeleri açısından incelendiğinde iki örnek göze çarpmaktadır. Birinci örnek olan Hasankeyf Antik Kenti'nin, GAP Projesi kapsamında yapımı planlanan Ilısu Barajı'nın su toplama alanında kalması durumu söz konusu olmuştur. Ancak barajın yapımından vazgeçilmemiş, barajın su tutması için alandaki kazıların tamamlanması beklenmiştir. Bu süreçte GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Hasankeyf'teki arkeolojik kazı koruma ve taşıma çalışmalarına sponsor olmuştur.

İkinci örnek olan ve karayolu planlamasında bir kısmı yol altında kalması öngörülen Alay Han'da, kazıların bilimsel danışmanı olan Prof. Dr. Bekir Deniz, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve mülkiyet sahibi kurum Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün işbirliği ile karayolunun projesinin değiştirilmesi ve kervansarayın kurtarılması sağlanmıştır.

Madde 2: Arkeolojik hizmetin devlet idaresinde olması, devletin araştırma kurumları ve üniversitelerle iş birliği yapması.

2863 sayılı Kanunun 35. maddesinde, bu kanun kapsamında kalan taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını açığa çıkarmak üzere araştırma, sondaj ve kazı yapma hakkının sadece Kültür ve Turizm Bakanlığına ait olduğu, bilimsel açıdan ve mali açıdan yeterliliği Bakanlıkça kabul gören heyet ve kurumlara araştırma izni Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca, sondaj ve kazı izni ise Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın uygun görüşü doğrultusunda Cumhurbaşkanlığı'nca verilmektedir. Bunun dışında Kültür ve Turizm Bakanlığı personellerince ya da bakanlık tarafından

görevlendirilen Türk bilim insanlarınca araştırma, sondaj ya da kazı yapılması durumunda Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca aynı madde kapsamında izin verilmektedir.

Türkiye'de 2863 sayılı Kanun ile ilgili mevzuat kapsamında arkeolojik alanlardaki bilimsel kazı ve araştırma türlerine ilişkin şema aşağıda gösterilmiştir.

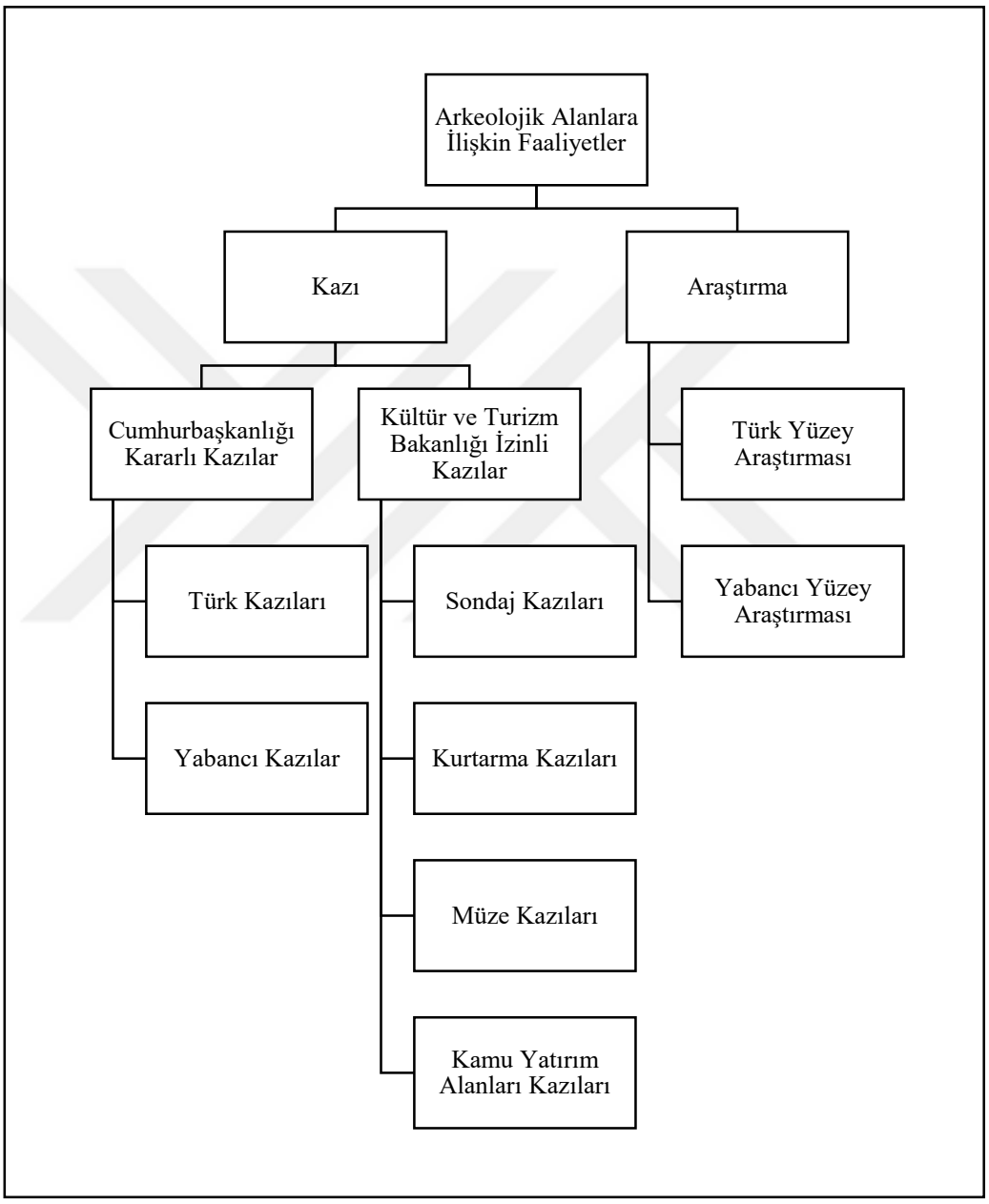

Şekil 288: Türkiye'de arkeolojik alanlarda yapılan kazı ve araştırma türleri.

2863 sayılı Kanun'un 35. maddesi gereği, çalışma kapsamında incelenen Türk İslam Dönemi kazılara ait kazı izinlerinin ve bu kazılara başvuran kişilerin bilimsel ve mali yeterliklerinin değerlendirilmesinin Devlet eliyle yapılmaktadır.

Bunun yanı sıra, 2863 sayılı Kanun'da belirtilen nitelikleri taşıyan kazı ve yüzey araştırma başkanlarının, kazı ya da yüzey araştırması yapabilmeleri için bilimsel bir kuruluşa mensup olmayı ön koşul olarak koymakta olup, kazı ve yüzey araştırma başkan adayları başvurularını bağlı oldukları bilimsel kurum aracılığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'na iletilmektedir. Bu nedenle Devlet bu kurumlarla işbirliği içerisindedir. Türkiye'de yeni kazı izinlerine ilişkin idari akış şeması aşağıda verilmiştir.

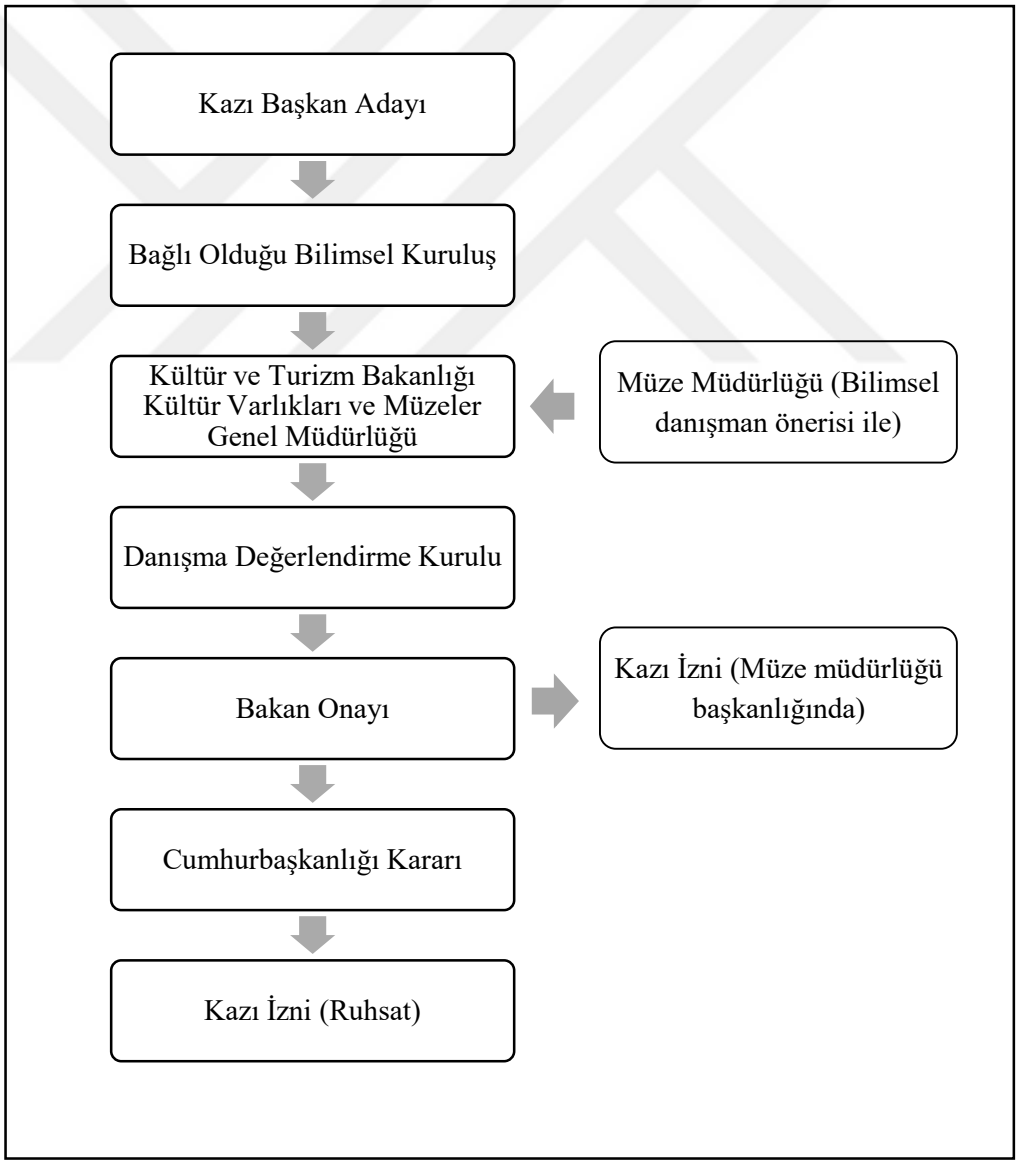

Şekil 289 : Türkiye'de arkeolojik kazı izinlerine ilişkin idari akış şeması.

Aşağıdaki tabloda, günümüzde devam eden uzun süreli Türk İslam dönemi kazıların kazı başkanları, bağlı oldukları bilimsel kuruluşlar hakkında bilgi verilmiştir.

Tablo 6: Uzun süreli Türk İslam dönemi kazı başkanları, bağlı oldukları kurumlar ve kazıları finansal açıdan destekleyen kurumlar.

Sıra No	Kazı Yeri	Kazı Başkanı	Bağlı Olduğu Kurum	Destekleyen Kurum
1	Şanlıurfa, Harran Ören Yeri	Prof. Dr. Mehmet Önal	Harran Üniversitesi	KTB
2	Edirne, Yeni Saray	Doç. Dr. Gülay Apa Kurtişoğlu	Trakya Üniversitesi	KTB
3	Diyarbakır, İç Kale Artuklu Sarayı	Prof. Dr. İrfan Yıldız	Dicle Üniversitesi	KTB
4	Bursa, İznik Çini Fırınları	Doç. Dr. V. Belgin Demirsar Arlı	İstanbul Üniversitesi	KTB
5	Kayseri, Keykubadiye Sarayı	Prof. Dr. Ali Baş	Selçuk Üniversitesi	KTB, Kayseri Şeker A.Ş.
6	Konya, Kubâdâbâd Sarayı	Doç. Dr. Muharrem Çeken	Ankara Üniversitesi	KTB, Milli Saraylar
7	Milas, Beçin Kalesi	Prof. Dr. Kadir Pektaş	İstanbul Medeniyet Üniversitesi	KTB, Muğla Belediyesi
8	Bitlis, Ahlat Selçuklu Mezarlığı	Prof. Dr. Recai Karahan	Yüzüncü Yıl Üniversitesi	KTB
9	Antalya, Alanya Kalesi	Prof. Dr. Osman Eravşar	Akdeniz Üniversitesi	KTB
10	Batman, Hasankeyf Ören Yeri	Batman Müze Müdürlüğü	Kültür ve Turizm Bakanlığı	KTB, DSİ, GAP
11	Eskişehir, Karacahisar Kalesi	Dr. Hasan Yılmazyaşar	Anadolu Üniversitesi	KTB
12	Bitlis Kalesi	Ahlat Müze Müdürlüğü	Kültür ve Turizm Bakanlığı	KTB
13	Elazığ, Harput İç Kale	Prof. Dr. İsmail Aytaç	Fırat Üniversitesi	KTB
14	Amasya, Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı	Doç. Dr. E. Emine Naza Dönmez	İstanbul Üniversitesi	KTB, Amasya Belediyesi
15	Sivas, Divriği Kalesi	Prof. Dr. Erdal Eser	Cumhuriyet Üniversitesi	KTB
16	Erzincan, Kemah Kalesi	Prof. Dr. Hüseyin Yurttaş	Atatürk Üniversitesi	KTB

17	Mersin, Silifke Kalesi	Prof. Dr. Ali Boran	Ankara H.B.V. Üniversitesi	KTB, TTK

Günümüzde kazı çalışmaları devam eden uzun süreli "Türk İslam dönemi kazıları" yukarıda yer verilen hususlar doğrultusunda değerlendirildiğinde, 2 tanesi müze başkanlığında, 15 tanesi ise Cumhurbaşkanlığı/Bakanlar Kurulu kararı ile bilimsel bir kuruluş adına Türk bilim heyetlerince yapılan kazılardır. Kazı başkanlarının büyük çoğunluğu "Sanat Tarihi" alanında uzmanlaşmış kişilerden oluşmaktadır.

Tablo 7: Kısa süreli Türk İslam dönemi kazıları kazı başkanları ve adına kazı çalışmaları yürütülen kurumlar.

Sıra No	**Kazı Yeri**	**Kazı Başkanı**	**Adına Kazı Çalışmaları Yürüten Kurum**
1	Sivas, İzzeddin Keykavus Şifahanesi	Sedat Çetintaş	Türk Tarih Kurumu
2	Konya Alâaddin Tepesi	Prof. Dr. Remzi Oğuz Arık	Türk Tarih Kurumu ve Ankara Üniversitesi
3	Bursa, Orhan Bey Hamamı ve Yıldırım Darüşşifası	Sedat Çetintaş	Eski Eserler Genel Müdürlüğü
		Prof. Dr. Oktay Aslanapa	Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü[2] ve İstanbul Üniversitesi
4	Bursa, İznik Sultan Orhan İmareti ve Stuko Kalıntıları	Prof. Dr. Oktay Aslanapa	Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve İstanbul Üniversitesi
5	Konya Tac'ül Vezir Medresesi	Prof. Dr. Oktay Aslanapa	Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve İstanbul Üniversitesi
6	Afyon, Hisarardı Medresesi	Prof. Dr. Oktay Aslanapa	Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve İstanbul Üniversitesi
7	Kars, Ani Selçuklu Hamamları	Prof. Dr. Kemal Balkan	Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Ankara Üniversitesi

[2] Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 1946 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuş olup, günümüzde Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü olarak görevlerini sürdürmektedir.

		Prof. Dr. Beyan Karamağaralı	Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Ankara Üniversitesi
		Kars Müze Müdürlüğü (Prof. Dr. Yaşar Çoruhlu'nun bilimsel danışmanlığında)	Kültür ve Turizm Bakanlığı
		Doç. Dr. Fahriye Bayram	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Pamukkale Üniversitesi
		Kars Müze Müdürlüğü (Dr. Muhammet Arslan bilimsel danışmanlığında)	Kültür ve Turizm Bakanlığı
8	Sivas Çifte Minareli Medrese	Prof. Dr. Haluk Karamağaralı	Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Ankara Üniversitesi
9	Çorum, Alaca, Kalehisar Medrese, Kervansaray, Hamam ve Keramik Fırınları	Prof. Dr. Oktay Aslanapa	Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve İstanbul Üniversitesi
10	Bursa, Reyhan Paşa Lahidi ve Çevresi	Prof. Dr. Oktay Aslanapa	Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve İstanbul Üniversitesi
11	Van Ulu Cami	Prof. Dr. Oktay Aslanapa	Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve İstanbul Üniversitesi
12	Sivas Gök Medrese	Prof. Dr. Orhan Cezmi Tuncer	Vakıflar Genel Müdürlüğü
		N. Burhan Bilget	Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Cumhuriyet Üniversitesi
13	Van, Gevaş Tarihi Türk Mezarlığı	Van Müzesi Müdürlüğü (Prof. Dr. M. Taner Tarhan'ın ve Prof. Dr. Veli Sevin'in bilimsel danışmanlığında)	Kültür ve Turizm Bakanlığı
14	Antalya, Alanya Gülefşan Kasrı	Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı	Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Ankara Üniversitesi

15	Konya Dokuzun Hanı	Prof. Dr. Yılmaz Önge		Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Selçuk Üniversitesi
16	Van, Erciş Kalesi ve Çelebibağı Selçuklu Mezarlığı	Van Müzesi Müdürlüğü (Prof. Dr. Abdüsselam Uluçam'ın bilimsel danışmanlığında)		Kültür ve Turizm Bakanlığı
17	Burdur, İncir Han	Prof. Dr. Hüseyin Rahmi Ünal		Kültür ve Turizm Bakanlığı
18	Isparta, Eğirdir Han	Prof. Dr. Rüçhan Arık Isparta Müze Müdürlüğü (Dr. Rüstem Bozer'in bilimsel danışmanlığında)		Kültür ve Turizm Bakanlığı
19	Aksaray, Melik Mahmudgazi Hangâhı (Darphane)	Aksaray Müzesi Müdürlüğü (Prof. Dr. Bekir Deniz'in bilimsel danışmanlığında)		Kültür ve Turizm Bakanlığı
20	İstanbul, Tekfur Sarayı Çini Fırınları	Türk-İslam Eserleri Müzesi Müdürlüğü (Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu'nun bilimsel danışmanlığında)		Kültür ve Turizm Bakanlığı
21	Eski Van Hüsrevpaşa Külliyesi	Van Müze Müdürlüğü (Prof. Dr. Abdüsselam Uluçam'ın bilimsel danışmanlığında)		Kültür ve Turizm Bakanlığı
22	İstanbul, Eyüp Sultan Cafer Paşa Türbesi	İstanbul Türbeler Müzesi Müdürlüğü (Prof. Dr. H. Örcün Barışta'nın bilimsel danışmanlığında)		Kültür ve Turizm Bakanlığı
23	Konya, Mevlana Müzesi (Dergâhı)	Semahâne Kazısı	Mevlana Müzesi Müdürlüğü	Kültür ve Turizm Bakanlığı
		Eflâki Dede Türbesi Kazısı	Prof. Dr. Haluk Karamağaralı	Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Ankara Üniversitesi
			Konya Etnoğrafya Müze Müdürlüğü	Kültür ve Turizm Bakanlığı
24	Gaziantep Kalesi	Gaziantep Müze Müdürlüğü (Dr. Rıfat Ergeç'in bilimsel danışmanlığında)		Kültür ve Turizm Bakanlığı
25	Ankara, Eyne Bey Hamamı	Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü (Prof. Dr. H. Örcün Barışta'nın bilimsel danışmanlığında)		Kültür ve Turizm Bakanlığı

26	Kütahya, Germiyanoğulları' ndan Kalma Hamam	Kütahya Müze Müdürlüğü	Kültür ve Turizm Bakanlığı
27	Bursa Bizans ve Osmanlı Yapı Kompleksi	Bursa Müze Müdürlüğü	Kültür ve Turizm Bakanlığı
28	Bilecik Orhangazi İmareti ve Eski Pazar Mahallesi Çarşı Alanı	Söğüt Müze Müdürlüğü (Yrd. Doç. Dr. Erol Altınsapan'ın bilimsel danışmanlığında)	Kültür ve Turizm Bakanlığı
29	Kırklareli, Demirköy (Fatih) Demir Dökümhanesi	Kırklareli Müze Müdürlüğü	Kültür ve Turizm Bakanlığı
		Kırklareli Müze Müdürlüğü (Prof. Dr. H. H. Günhan Danışman'ın bilimsel danışmanlığında)	Kültür ve Turizm Bakanlığı
		Kırklareli Müze Müdürlüğü (Yrd. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli'nin bilimsel danışmanlığında)	Kültür ve Turizm Bakanlığı
		Yrd. Doç. Dr. Nurcan Yazıcı	Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
30	Erzurum I. Aziziye Tabyası	Erzurum Müze Müdürlüğü	Kültür ve Turizm Bakanlığı
31	Aksaray, Alay Han	Aksaray Müze Müdürlüğü (Prof. Dr. Bekir Deniz'in bilimsel danışmanlığında)	Kültür ve Turizm Bakanlığı
32	Denizli, Akhan Kervan Sarayı	Denizli Müze Müdürlüğü	Kültür ve Turizm Bakanlığı
33	Denizli, Çardak Han	Denizli Müze Müdürlüğü	Kültür ve Turizm Bakanlığı
34	Konya, Karatay Medresesi Eyvanı	Konya Müze Müdürlüğü	Kültür ve Turizm Bakanlığı
35	Denizli, İlbadı Mezarlığı	Denizli Müze Müdürlüğü (Prof. Dr. Kadir Pektaş'ın bilimsel danışmanlığında)	Kültür ve Turizm Bakanlığı
36	Burdur, Susuz Han	Burdur Müze Müdürlüğü	Kültür ve Turizm Bakanlığı
37	Edirne Fazlullah Paşa Türbesi	Edirne Müze Müdürlüğü	Kültür ve Turizm Bakanlığı
38	Aksaray, II. Kılıç Aslan Hamamı	Aksaray Müze Müdürlüğü	Kültür ve Turizm Bakanlığı
39	Şırnak, Cizre İç Kale	Mardin Müze Müdürlüğü (Prof. Dr. Gülriz	Kültür ve Turizm Bakanlığı

		Kozbe'nin bilimsel danışmanlığında)	
40	Karaman Kalesi	Karaman Müze Müdürlüğü	Kültür ve Turizm Bakanlığı
41	Hatay, Hassa Türkmen Mezarlığı	Hatay Müze Müdürlüğü	Kültür ve Turizm Bakanlığı
42	Mardin Kalesi	Mardin Müze Müdürlüğü	Kültür ve Turizm Bakanlığı
43	Nevşehir Kalesi	Nevşehir Müze Müdürlüğü	Kültür ve Turizm Bakanlığı

Türkiye'de arkeolojik alanlarda kazı yapılmasına ilişkin kazı izinleri devletin en üst makamı tarafından sadece bilimsel bir kuruluşa mensup kişilere verilirken bu durum Avrupa ülkelerinde değişiklik göstermektedir.

Avrupa Konseyi tarafından yasal olarak tanınarak, "istişare statüsü" verilen European Association of Archaeologists (Avrupa Arkeologlar Konseyi) tarafından 2016 yılında düzenlenen 22. toplantı bildirilerin yer aldığı Recent Developments in Preventive Archaeology in Europe (Avrupa'da Önleyici Arkeolojideki Yakın Gelişmeler) adlı yayında yer alan bilgilere göre; Avrupa'da, önleyici arkeoloji, arkeolojik verilerin ana kaynağı haline gelmiş olup, Fransa'da bu oran yaklaşık % 90 civarına ulaşmıştır. Yine bu belgede arkeolojinin iki boyutunun bilimsel araştırma ve kültürel miras olduğu, bu iki boyutun yer yer çatışabildiği ancak önleyici arkeolojide bu iki boyutun birlikteliği olduğu ifade edilmektedir (Novaković et al., 2016).

Fransa'da yerel arkeoloji servisleri aracılığı ile Kültür Bakanlığı kazı izni vermekte olup, kazı öncesi kamu servisleri aracılığı "tanımlama" çalışmaları yapılmakta, bu ön çalışma sonrası yerel arkeoloji servisinin görüşü ve Kültür Bakanı'nın onayı ile kazı izinleri verilmektedir (Novaković et al., 2016).

İtalya'da 2016 yılında yapılan bir düzenleme ile Arkeoloji Merkezi Müdürlüğü ile Arkeolojik Kazı Müfettişlikleri birleştirilerek Müfettişlik kurumu oluşturulmuştur (Novaković et al., 2016). Bir alanda kazı yapılmak istenmesi halinde, Kültür Bakanlığı'na bağlı olan Müfettişliklere başvurulmakta olup, bu kurum tarafından alanın niteliklerine göre bir yönerge hazırlanmakta ve "deneme" kazıları yapılmasının ardından hazırlanacak raporun müfettişliğe sunulmasının akabinde, müfettişliğin kararı doğrultusunda genişletilmiş bir kazı çalışması ya da sadece mevcudu koruma yönünde işlemler yapılabilmektedir (Novaković et al., 2016).

Kazı yapabilme ve müfettişliğe rapor sunma hakkı arkeoloji alanında tecrübeli akademisyenlere ya da arkeoloji bölümlerine verilmiştir (Novaković et al., 2016).

Yunanistan 'da ise Kültür Bakanlığı, Eski Eserler ve Kültürel Miras Genel Müdürlüğü, Arkeoloji Servisi, arkeolojik miras üzerinde politika hazırlamak, yönetmek ve uygulamaktan sorumlu hükümet organıdır (Novaković et al., 2016). Bakanlık, kendi çalışma ekipleri de olan "Ephorates" adıyla bilinen yerel servisleri aracılığı ile onaylama ve kontrol faaliyetlerini, anıtlarda ve çevrelerinde yapılan çalışmaları, arkeolojik ve tarihi alanlar ve koruma bölgeleriyle birlikte, alanda daha önce tanımlanmamış arkeolojik sitleri belirleme gibi işleri yürütmektedir (Novaković et al., 2016).

Arkeolojik araştırmalar (kurtarma kazıları hariç); üniversiteler, araştırma enstitüleri ve Yunanistan'daki yabancı arkeoloji okulları tarafından da Kültür Bakanlığı'nın izin vermesi halinde yapılabilmektedir (Novaković et al., 2016).

Birleşik Krallık'ta ve yurtdışında çalışan arkeologları temsil eden önde gelen meslek kuruluşu rolü ile Kraliyet imtiyaznamesi ile oluşturulan "Arkeologlar için Yeminli Enstitü" olarak dilimize çevrilebilecek CIfA (Charteren Institution for Archaeologist), üst düzey becerilerini, bilgisini ve uzmanlığını ortaya koyan, bir akreditasyon seviyesine sahip olan arkeologlara Enstitü tarafından "Chartered Archaeologist (Yeminli Arkeolog)" olarak statü verilmektedir (CIFA, 2014).

"Chartered Archaeologist" statüsü, bireyin yetenekleri ve profesyonelliği konusunda müşteriye ve kamuya referans vermekte olup, Birleşik Krallık'ta "Chartered" yani "Yeminli" statüsü kamu yararına hizmet veren meslek grupları için düzenlenebilmektedir (CIFA, 2014).

CIfA (Arkeologlar İçin Yeminli Enstitü) tarafından yayınlanan, "Standard and guidance for archaeological excavation" adlı arkeolojik kazı rehberinde arkeolojik kazıların, üç şekilde gerçekleşebileceği belirtilmiştir: Kalkınma projesinde arkeolojik kaynağın tehdidi söz konusu ise planlama sürecinin bir parçası olarak, yine Çevresel Etki Değerlendirmesinin bir parçası olması ve son olarak da Arkeolojik alana özel bir tehdit oluşturmayan bir araştırma programı içinde olması (CIFA, 2014).

Yönetim planları ile bağlantılı olarak yapılan kazılar; özel, yerel ve ulusal veya uluslararası organlar tarafından yapılabilmekle birlikte, bir arkeoloğun sadece araştırma için kazı yapması gerektiği durumlarda "Yazılı Araştırma Planı" veya tüm

taraflarca kabul edilen performans, amaca uygunluk, başarılı standartları olan ve ölçülendirilebilen proje tasarımı sunması gerektiği; Kuzey İrlanda'da bir arkeolog sadece araştırma için bir arkeolojik kazı yapacağı zaman, Kuzey İrlanda Çevre Ajansı tarafından kazıyı yönlendirmek için sorumlu bir kişi atandığı belirtilmiştir (CIFA, 2014).

İsveç'teki kazılar yerel müzeler, özelleşmiş firmalar ve Stockholm'deki ulusal müzede yeni oluşturulan bir kazı birimi tarafından yürütülmekte ve kazılar ihaleye konu edilmektedir (Novaković et al., 2016).

Danimarka'da "Kültür ve Saraylar Ajansı", kültürel miras yönetiminin ulusal standartlar ve görüşler doğrultusunda kalmasını sağlayan Kültür Bakanlığı bünyesinde bir ulusal müdürlük olup, yerel müzeler, kalkınma kazılarında bu müdürlüğün kararlarının uygulanmasından sorumludur (Novaković et al., 2016). Ancak Danimarka'da müzeler, sadece belirli kalite şartlarına uydukları takdirde, devlet tarafından tanınan ve arkeolojik hizmetin verilebileceği müzeler olarak kabul edilmekte, çoğu zaman önemli buluntular ve bölge üstü alanlar Danimarka Ulusal Müzesi sorumluluğunda bırakılmaktadır (Novaković et al., 2016).

Norveç'te, İklim ve Çevre Bakanlığı'na bağlı Kültürel Miras Müdürlüğü, "Kültürel Miras Yönetimi" konusunda sorumlu kuruluş olup, kalkınmaya dayalı kazılardan sorumlu olan beş müze bölgesindeki beş üniversite müzesidir. Ortaçağ kentlerindeki kazılar ise Norveç Kültür Varlıkları Araştırma Enstitüsü'ne (NIKU) ve üniversite yapısının parçası olmayan üç müze sorumluluğundadır (Novaković et al., 2016).

Madde 3: Kazı yapan kişiye makul süre içerisinde bilimsel haklarının garanti edilmesi, yayınların kolaylaştırılması, kazılar hakkındaki bilgilerin paylaşılması, uluslararası araştırma programları düzenlenmesi.

2863 sayılı Kanun'un 43. maddesi ile kazı, sondaj ve araştırmalarda oraya çıkan varlıklara ilişkin yayım hakkı 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu doğrultusunda, kazı, sondaj veya araştırmayı doğrudan idare eden kişilere bir diğer deyişle kazı başkanlarına ait olup, kazı dönemi çalışmalarına ait bilimsel raporlarını en geç iki yıl, nihai bilimsel raporlarını ise beş yıl içinde yayımlamayan kazı heyetlerinin kazı, sondaj ve araştırmalarda buldukları kültür ve tabiat varlıkları üzerindeki yayım hakkı Kültür ve Turizm Bakanlığına geçmektedir. Ayrıca kazı

başkanları, her kazı dönemi sonunda, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bilimsel bir rapor vermekle ve çalışmalarını sonlandırdıktan sonra nihai rapor vermekle yükümlü tutulmuş olup, süresi içinde son raporlarını yayımlamayan kişi ve heyetlere yeni kazı için ruhsat verilmeyeceği hüküm altına alınmıştır.

Bu madde çerçevesinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca her yıl kazı ve araştırma sonuçlarının yayınlanması için "Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu" ve "Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu" düzenlenmekte ve toplantı bildirileri yayın haline dönüştürülmektedir.

Ayrıca, Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi (2000-2011), Türk Etnografya Dergisi (1956-1997), Türk Arkeoloji Dergisi (1933-1997), TTK Belleten (1937-), Höyük (1988-2015) dergileri de kamu idarelerince çıkartılmış/çıkartılan ve kazı çalışmalarına ilişkin yayın yapılabilen dergilerden bir kaçıdır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı dışında çeşitli kamu idareleri ve kurumlar ile üniversitelerce de çeşitli sempozyumlar düzenlenmekte olup, "Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları Sempozyumu" bu sempozyumlar içerisinde bir süreklilik sağlamış olması açısından en önemli örnektir. "Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları Sempozyumu" ilk olarak 1997 yılında Ege Üniversitesi tarafından İzmir'de düzenlemiş olup ve her yıl farklı bir üniversite tarafından düzenlenmekte ve son olarak 2019 yılında, 23. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları Sempozyumu, Trakya Üniversitesi tarafından Edirne'de düzenlenmiştir.

Madde 4: Kazılara başlamadan önce koruma planlarının yapılması, bilimsel koruma önlemleri alınmadan kazı yapılmaması, korunamayacak alanların açılmaması, rezerv arkeolojik alanlar bırakılması, insitu (özgün yerinde) koruma ve anastylosis yapılması, sürekli bakım ve en az işlem ile korumanın yapılması.

Koruma prensiplerinin arkeolojik sitlere ilişkin en temel ve kabul gören yaklaşımı, en iyi korumanın toprak altındaki koruma olduğu, bir alan açılacaksa önce korunmasına ilişkin önlemler alınması gerektiği, korunamayacak alanların açığa çıkartılmaması gerektiği yaklaşımıdır.

Çalışma kapsamında, incelenen uzun süreli kazılarda, kazı başkanları her yıl kazı ruhsat yenileme aşamasında, çalışma programlarını Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne sunmaktadırlar, ancak sundukları çalışma programlarında açığa

çıkaracakları alanlar için ne tür bir koruma önlemi ön gördükleri ya da açılan alanın korunup korunamayacağı, olası olumsuzlukların neler olduğu gibi analizler ve öneriler yer almamaktadır.

Yine yapılan araştırmalarda çalışma konusu kazılara ilişkin hazırlanmış ayrı bir koruma planına rastlanmamış olup, UNESCO adaylığı kapsamında hazırlanan alan yönetim planlarında koruma planlarına yer verilmiştir. Bu çalışma kapsamında kalan kazı alanlarından Harran Ören Yeri ve Diyarbakır, İç Kale Artuklu Sarayı kazılarının yürütüldüğü alanlara ilişkin alan yönetim planı bulunmakta olup, diğer kazı alanlarını kapsayan yayınlanmış bir alan yönetim planına rastlanmamıştır.

Geçici listede yer alan "Harran Ören Yeri"ne ilişkin yönetim planında koruma plan ve projeleri başlığı altında; kazı çalışmalarının sürekliliğinin sağlanması ve fon sağlanması, Harran Ulu Cami, Harran Höyüğü ve İç Kale'de yapılması planlanan kazı çalışmalarının detaylandırılması, Harran Ulu Cami'nin doğusundaki sarnıç ve hamam kalıntılarındaki çalışmaların devam ettirilmesi, caminin kuzey doğusunda yer alan bazilika planlı kilise ve küçük cami kalıntısının ortaya çıkarılması, Harran Ulu Cami'ye avludan giriş sağlayan kemerli kapıların yeniden ayağa kaldırılması, höyüğün üstünden alt kısmına kadar uzanan tabakaların meydana çıkarılması, kazılar sonucu elde edilecek veriler doğrultusunda höyüğün girişinde, dış etkenlerden korunacak şekilde kabartmalı bir resim yapılması, Harran İç Kale'nin doğu ve güney doğu beden duvarları ile burçlarında restorasyon çalışmalarının devam ettirilmesi ve kazısının tamamlanarak restitüsyonunun yapılması ve gerektiğinde restorasyon projesinin revize edilmesi, restorasyonlar için rehber kitap hazırlanması, envanter çalışmalarının yapılması gibi hususlar bulunmaktadır (Harran Yönetim Planı, 2016).

UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer alan "Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı"na ilişkin, alan yönetim planının koruma politikaları başlığında; Artuklu Sarayı'nın içerisinde bulunduğu İç Kale bölgesinde bilimsel arkeolojik kazılar yapılması, alanın yapılaşma dışında tutulması, arkeopark, açık hava müzesi ve yeşil alan olarak korunması, Diyarbakır İç Kale'de var olan kamusal yapıların restore edilerek kültürel amaçlı kullanımlarının sağlanması, miras alanının arkeolojik değerlerinin ortaya çıkarılması, Diyarbakır kentinin arkeolojik tarihinin ve çok katmanlı yapısının haritalanması hedeflenmiştir (Diyarbakır Adaylık Dosyası, 2014). Bununla birlikte çalışma kapsamında incelenen Türk İslam dönemi kazılarında genel olarak mimari elemanların geçici konservasyonunun (derzlerin doldurulması,

şapkalama, sağlamlaştırma vb.) yapıldığı, çini, fresk, kabartma vb. insitu (özgün yerinde) buluntulara ilişkin genel koruma yaklaşımın ise öncelikle geotekstil, keçe vb. malzeme üzerine kum serilmesi, ilerleyen aşamalarda ise bir üst örtü ile örtülmesi şeklindedir.

"İnsitu" kavramını en yalın olarak bir nesnenin kendi doğal ortamında olması şeklinde tanımlamak mümkündür. Bu açıdan arkeolojik alanlarda insitu (özgün yerinde) koruma, açığa çıkartılan eserlerin başka yerlere taşınmaması, çıkartıldıkları alanda muhafaza edilmesidir.

"Anastylosis" kavramını ise kısaca bir bütünün parçalarını bir araya getirmek şeklinde tanımlamak mümkündür. Kazı alanlarında anastylosis uygulamaları, bir kültür varlığına ilişkin mimari kalıntıların başka herhangi bir ekleme ya da yorum yapılmaksızın yeniden bir araya getirilerek kültür varlığının restore edilmesi şeklinde yapılmaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Makamının 14/01/2020 tarih ve E.39797 sayılı Olur'u ile yürürlüğe giren "Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Yapılacak Yüzey Araştırması, Sondaj ve Kazı Çalışmalarının Yürütülmesi Hakkında Yönerge"de; kazı alanındaki taşınmaz kültür varlığı veya kültür varlığı parçalarının, bulundukları yerde korunması gerektiği, bu kalıntılara ilişkin kayıt işlemlerinin ve bunların müze müdürlüğünce düzenli kontrollerinin yapılması gerektiği, korunması için müzeye veya kazı deposuna taşınması zorunluluk olması durumunda, ilgili Koruma Bölge Kurulundan izin alınması gerektiği belirtilerek bu kalıntıların güvenliğinden kazı sezonunda kazı başkanı, kazı sezonu dışında ilgili müze sorumlu tutulmuştur.

Özellikle ilk dönem kazılarında ve uzun süreli kazı haline dönüşememiş kazılarda ortaya çıkan insitu (özgün yerinde) buluntuların koruyamama endişesiyle ya da daha sonraki restorasyonlarda kullanılmak üzere müzelere teslim edildiğini söylemek mümkündür. Ancak yakın dönemlerde yapılan ve bu çalışma kapsamındaki uzun süreli kazılar diye adlandırılan Türk İslam dönemi kazılarında ise alanda güvenliği sağlayacak bir bekçi bulunabilmesi durumunda eserlerin insitu (özgün yerinde) bırakılması yaklaşımının benimsendiği ya da restorasyon yapılıncaya kadar kazı deposunda bu eserlerin muhafaza edildiğini söylemek mümkündür.

İnsitu (özgün yerinde) koruma, anastylosis ve sürekli bakım kavramlarına bu açıdan bakılarak, çalışma kapsamındaki Türk İslam dönemi kazıları değerlendirildiğinde;

Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı kazılarında ortaya çıkartılan şâhidelerin yerinde korunduğu, her yıl düzenli olarak temizlik çalışmalarının yapıldığı, kırılmış şâhidelerde anastylosis yapıldığı, bütünleme uygulamalarından kaçınıldığı görülmüştür.

Alanya Kalesi kazılarına bakılacak olursa, çıkartılan taşınırların kazı alanı içerisinde depo olarak belirlenen burçlarda korunduğu, ilk dönem kazılarında açığa çıkartılan fresklerin yerinde bırakıldığı, kale surlarının tahribatının önlenmesi amacıyla drenaj sisteminin çalışır hale getirildiği, son dönem çalışmalarında ise kazı alanlarındaki tahribata açık kısımların üstünün örtülerek korunmaya alındığı söylenilebilir.

Beçin Kalesi kazılarında da ilk dönem açığa çıkartılan insitu (özgün yerinde) buluntuların, kazıların sonlandırılması ile toprak ile örtülerek korunmaya çalışıldığı, sonraki dönemlerde ise yoğun olarak restorasyon ve konservasyon çalışmaları sürdürülmüştür.

Bitlis Kalesi kazılarında ise, açığa çıkartılan duvarların bir kısmının bölgede yaşanan büyük depremlerde yıkılması dolayısıyla, bu duvarların restorasyon ve konservasyonlarla sağlamlaştırıldığı, duvarlarda derzlerin güçlendirildiği, kemerlerde ahşap desteklerle güçlendirme yapılması gibi geçici koruma önlemlerin alındığı görülmüştür.

Yine bu çalışma kapsamındaki Divriği Kalesi kazılarında çıkartılan duvarların onarım ve konservasyon çalışmalarının, kazı faaliyetleri ile eş zamanlı olarak yapıldığı görülmüştür.

Harput Kalesi kazısında ise, ilk dönem kazılarında tahribat endişesi ile en üst katman olan geç Osmanlı katmanının altına inilmediği, son dönem kazılarına ise ilk dönem kazılarının yapıldığı alandaki kazı çalışmalarının tamamlanması ile başlandığı, kazısı tamamlanan alanların restorasyona hazır hale getirilerek üzerlerinin geçici örtü ile kapatıldığı ve koruma altına alındığı, Harput İç Kale sur duvarlarında ise restorasyon çalışmalarının yapıldığı görülmüştür.

Diyarbakır İç Kale Artuklu Sarayı kazısında da insitu (özgün yerinde) ele geçirilen havuz, selsebil ve üzerindeki buluntuların yerinde korunduğu görülmektedir.

Harran kazılarında da restorasyon ve konservasyonların yapıldığı, duvarların üzerinde şapkalama vb. uygulamalar yapılarak dağılmalarının engellenmeye

çalışıldığı, değirmen taşı gibi taşınabilir nitelikte buluntuların özgün yerinde korunduğu ve bazı alanların üst örtü ile koruma altına alındığı görülmüştür.

İznik Çini Fırınları kazısında ise alanın tel örgü ile çevrelendiği, fırın ve bazı önemli buluntuların üzerinin sundurma ile kapatıldığı, geçici konservasyonların yapıldığı görülmektedir.

Kayseri Keykubadiye Sarayı kazılarında ise ilk dönem açığa çıkartılan, göle bakan bir terası bulunan ve birbirine paralel üç tonozlu plana sahip olan küçük bir köşk kalıntısının (Aslanapa, 1964:19), korunması sağlanmamış ve bu yapı kalıntısı günümüze ulamayı başaramamıştır (Baş (A), 2016: 64). Bununla birlikte son dönem kazılarında kemerlerin yıkılmasının önlenmesi için ahşap desteklerle geçici güçlendirmeler yapıldığı görülmektedir.

Nitekim Türk İslam dönemi kazıları içerisinde en uzun soluklu ve tam teşekküllü kazı olarak tanımlanabilecek Konya Kubâdâbâd kazılarında ise aslında bir mimari süsleme öğesi olan çini buluntuların yerinde korunması gerekirken, büyük bir kısmının müzeye teslim edilerek müzede teşhirinin yapıldığı, bununla birlikte duvar vb. elemanların geçici konservasyonları yapılmış, kimi kısımların ise sudan tahrip olmaması için üzerlerinin geçici örtülerle örtülmesi gibi uygulamalar yapılmıştır.

Silifke Kalesi kazılarında ise açığa çıkan duvarların kum torbalarla yıkılmaya karşı güçlendirildiği, restorasyon esnasında kullanılmak üzere yapı kalıntılarının yerinde muhafaza edilmesi yoluna gidilmiştir.

Edirne Yeni Saray kazılarında ise kazı ve restorasyon çalışmalarının eş zamanlı olarak yürütüldüğü söylenebilmektedir.

Hasankeyf kazılarını ise, çıkan kültür varlıklarının ya su altında kalacağı ya da başka bir alana taşınacağı bilinerek başlanması açısından ayrıca ele almak gerekmektedir. Hasankeyf kazılarında açığa çıkarılan eserlerin yerinde korunamayacağı bilinmesine rağmen, barajın ekonomik ömrünü tamamlanmasından sonra gelecek nesiller için rezerv alan olarak bırakılması yerine, mevcut kalıntıların yanı sıra toprak altındaki kalıntılarında açığa çıkartılması yoluna gidilmiştir.

Hasankeyf'te ikinci döneminde GAP İdaresi ile yapılan protokol kapsamında, 2005 yılından başlayan ve 2011 yılı çalışmalarının da dâhil olduğu uzun erimli çalışma planı hazırlanmış, Uluçam'ın "Hasankeyf Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma, Kazı ve Kurtarma Projesi 2004 -2005 Çalışmaları" adlı yayınında yer verdiği planda,

hangi yıllarda hangi yapılarda çalışılacağı ve çalışma türlerinin belirlendiği görülmüştür. Uzun erimli plan kapsamında, Hasankeyf kazılarında açığa çıkartılan eserlerin konservasyonu ve restorasyonu da eş zamanlı olarak yürütülmüştür. Bazı kültür varlıklarının restorasyonu yapıldıktan sonra tamamının yeni belirlenen alana taşınması, bazı kültür varlıklarının ise sadece sanatsal açıdan nitelikli görülen kısımlarının orijinallerine benzer şekilde yapılacak yapılara demonte edilmesi, bazı kültür varlıklarının ise su altında kalacak şekilde güçlendirilmesi, bazı alanların ise toprakla örtülmesi gibi uygulamalar yapılmıştır.

Kısa süreli kazılara bakıldığında genel olarak amaçlanan, yapıların restorasyona hazır hale getirilmesinin veya konservasyonunun yapılmasının amaçlandığı, ya da çeşitli sebeplerle tahribata açık olması dolayısıyla kurtarma amacıyla ilgili müzelerce yapılan kazılar olduğu görülmektedir. Bu kazılarda açığa çıkartılan, taşınması mümkün olan mimari elemanların ya geçici süreli ya da kalıcı olarak müzelere taşındığını söylemek mümkündür. Örneğin, Alâaddin Tepesi kazılarında açığa çıkartılan stuko parçaların müze müdürlüğüne teslim edildiği, Van Ulu Cami kazılarında mimari kalıntıların sadece tek parça halinde taşınamayacak olanların yerinde bırakıldığı, bir başka kısa süreli kazı olan Tekfur Sarayı Çini Fırınları kazısında ise, kazı çalışmalarının tamamlanmasından sonra kazı alanlarının tekrar kazı toprağı ile örtülmesi uygulamasına gidildiği anlaşılmaktadır.

Müze müdürlükleri başkanlıklarında yapılan Gaziantep Kalesi, Karaman Kalesi, Mardin Kalesi, Nevşehir Kalesi gibi kazılar ise restorasyon ya da çevre düzenleme projeleri kapsamında yapılan kurtarma kazıları olduğundan, tahribata açık olabilecek alanların korunması yönünde temizlik ve konservasyon çalışmalarının yürütüldüğü görülmektedir.

Türkiye'de yapılan kazıların, özellikle uzun süreli kazı haline dönüşmüş kazıların çoğunlukla bilimsel veri elde etmek adına yapıldığı, dolayısı ile kazı alanlarında genel yaklaşımın tüm alanları gün yüzüne çıkartmak olduğu, kültürel mirasın korunması ise ikincil bir amaç olarak kaldığı görülmektedir. Kazı alanlarında çoğunlukla daha geniş alanların açılması yönünde yaklaşım sergilendiği, açılan alanlara ilişkin koruma çalışmalarının ise çoğunlukla kazılar belirli bir düzeye ulaştıktan sonra yapıldığı görülmektedir.

Avrupa ülkelerinde ise 2863 sayılı Kanun ile ilgili mevzuatta yer almayan, aslında "1992 Arkeolojik Mirasın Korunması sözleşmesi"nde yer alan, bir arkeolojik alanda ancak tehdit söz konusuysa kazı yapılması yaklaşımının bir sonucu olan "önleyici arkeoloji" yaklaşımının yaygın olduğu, kazıların çoğunlukla bir arkeolojik alanın daha fazla tahrip olmasını önlemek amaçlı yapıldığı, Türkiye'de uygulandığı gibi bilimsel veri elde etme amaçlı kazıların ise düşük yoğunlukta olduğu anlaşılmaktadır (Protecting Archaeological Heritage, 2020).

Madde 5: Günlük kazı raporlarının tutulması, alana ve buluntulara yönelik belgeleme çalışmalarının yapılması, envanter yapılması, yasa dışı kazıların önlenmesi, taşınır eserlerin devlet müzelerinde korunması.

"Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Yapılacak Yüzey Araştırması, Sondaj ve Kazı Çalışmalarının Yürütülmesi Hakkında Yönerge"de; kazıda ortaya çıkarılan taşınır kültür varlıklarının açığa çıktığı gün yerinde belgelendirildikten sonra araziden alınması ve kazı deposuna nakledilmesi, aynı gün taşınamayacak durumda ise gerekli önlemlerin alınması, taşınmaz kültür varlıklarına ilişkin konservasyonların koruma uzmanı gözetiminde yapılması, çalışmalara ilişkin konservasyon raporunun düzenlenerek ilgili müzeye teslim edilmesi, taşınır kültür varlıklarına yönelik koruma uygulamalarının da "Koruma/Onarım Uygulama Fişi"ne işlenmesi ve bu fişin kazı arşivinde saklanması gerektiği belirtilmektedir.

Bu çalışma kapsamındaki kazıların tümünde, bu madde şartlarının sağlandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca 2863 sayılı Kanun'un 41. maddesine göre kazıdan çıkan her türlü taşınır kültür varlığı (envanterlik ve etütlük) kazı sezonu bitiminde Bakanlık Yetkili Uzmanı gözetiminde, kazıyı yapan heyet ve kurumlarca devlet müzesine teslim edilmektedir.

Madde 6: Kazı alanlarında bütünlemeden kaçınılması, restorasyon uygulamalarında da günlük raporların tutulması, restorasyon ve onarımların kesin verilere dayanması-yanıltıcı olmaması-tarihi belge değerine zarar vermemesi, restorasyonların uzman kişilerce yapılması.

2863 sayılı Kanun'un 45. maddesi ile kazı alanlarındaki bakım ve onarımlar kazı başkanlığının sorumluluğuna verilmiş olup, 18. Madde ile de tescilli taşınmaz kültür varlıklarının rölöve, restorasyon ve restitüsyon projelerinin uygulanmasında, restoratör mimar veya mimarın bulunması zorunlu tutularak, 1. grup olarak tescilli

yapılar için de yapının özelliğine göre restorasyon konularında uzmanlaşmış kişilerce yapılması gerektiği hüküm altına alınmıştır.

"Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Yapılacak Yüzey Araştırması, Sondaj ve Kazı Çalışmalarının Yürütülmesi Hakkında Yönerge"de ise, kazı alanlarında yapılan/yaptırılan restorasyon ve çevre düzenlemesi projelerinin ilgili Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğünce incelenerek, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne gönderilmesi gerektiği, Genel Müdürlüğünde uygun bulması halinde, ilgili Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğünce ilgili Koruma Bölge Kuruluna gönderileceği, uygulamanın kazı ekip üyesi mimar/restorastör mimar ile Bakanlıkça görevlendirilecek kişiler denetiminde yapılması gerektiği belirtilmektedir.

Bu çalışma kapsamındaki uzun süreli Türk İslam dönemi kazılarından, Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı, Beçin Kalesi, Harran Kazısı, Hasankeyf Kazısı, Alanya Kalesi, Yeni Saray (Edirne) kazılarındaki bazı yapılarda restorasyonların yapıldığı, ancak alanların genelinde büyük çaplı restorasyonun yapılmadığı, Divriği Kalesi, Silifke Kalesi, Harput İç Kalesinde ise sur duvarlarının restorasyonunun yapıldığı görülmektedir.

Beçin Kalesi kazılarında restorasyonu yapılan Ahmed Gazi Medresesi'nde bütünleme yoluna gidilerek eserin taç kapısının tamamlandığı, Yeni Saray kazı alanındaki Saray Mutfağı ve Su Maksemi yapılarında eski fotoğraflar ve eldeki veriler doğrultusunda hazırlanan restorasyon projesi kapsamında yapılan uygulamalarda eski yeni ayrımının yapılamadığı görülmüştür.

Harran Ören Yeri kazılarında ise, İç Kale surlarında gerçekleştirilen restorasyonlarda, bütünleme/tamamlama yapılmamış, korunabilecek durumdaki elemanların dondurulması, değiştirilmesi gereken taşların benzer ancak farklı renkteki taşlarla değiştirilmesi gibi uygulamaların yapıldığı, Ulu Cami'nin minaresinde restorasyon uygulaması yapılmış, tamamen yok olan merdiven yerine ahşap bir merdiven yapıldığı görülmektedir.

Madde 7: Sürdürülebilir turizm; turizm planlarının yapılması, ziyaretçi sayısının gerekli görülmesi halinde kısıtlanması, ziyaretçilere özel rotalar belirlenmesi ve bilgilendirici ögeler olması, yerel ürünlerin tanıtılması ve bu alanlarda kültürel bütünlüğün korunması.

2863 sayılı Kanunun 3. maddesinde çevre düzenleme projesi, bir alanın arkeolojik potansiyelini koruyacak şekilde, denetimli olarak ziyarete açılmasını ve tanıtımını sağlamayı, mevcut kullanım ve dolaşımdan kaynaklanan sorunlarını çözmeyi amaçlayan projeler olarak tanımlanmakta olup, aynı Kanunun 17. maddesi kapsamında çevre düzenleme projelerinin yapımı ve değişiklikleri, ilgili koruma bölge kurulunun uygun görüşü doğrultusunda Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yapılmakta ya da yaptırılmakta ve onaylanmaktadır. Bununla birlikte kazı başkanları da aynı Kanunun 45. maddesi ile kazılarda ortaya çıkardıkları alanlarının çevre düzenlemesini yapmakla yükümlü tutulmuştur.

Çevre düzenleme proje uygulaması tamamlanarak ziyarete açık hale getirilen alanlar ise düzenlenmiş ören yeri statüsü ile Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün bağlı birimi haline getirilmektedir (KVGM, 2020). Genel Müdürlüğe bağlı yüz kırk iki düzenlenmiş ören yerinden sekiz tanesi Türk İslam dönemi kazılarının yürütüldüğü kazı alanlarından olup, bunlar Alanya Kalesi, Hasankeyf Örenyeri, Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı, Yeni Saray, Harput İç Kale, Gaziantep Kalesi, Beçin Kalesi ve Harran Ören Yeri'dir (KVGM, 2020).

Çevre düzenleme projelerinin kapsamı, gezi güzergâhları, bilgilendirme levhaları ve ziyaretçi karşılama üniteleri ile sınırlı olup, alanın taşıyabileceği turizm yükü üzerine herhangi bir çalışmayı içermemektedir. Dolayısı ile ziyaretçi sayılarına ilişkin herhangi bir planlama da yapılamamaktadır.

Madde 8: Çevresel bağlamın korunması; kullanımı kültürel açıdan önem arz eden öğelerin de korunması, yer değiştirmenin koruma açısından zorunluluk olması durumunda yapılması.

2863 sayılı Kanun'un "Taşınmaz kültür varlıkları ve parçalarının, bulundukları yerlerde korunmaları esastır." hükmü ile başlayan 20. maddesinde, başka bir yere nakil zorunluluğu olması ya da özellikleri itibariyle naklinin gerekli olması durumunda, taşınmaz kültür varlıklarının Koruma Bölge Kurullarının uygun görüşü alınması kaydıyla Kültür ve Turizm Bakanlığınca istenilen yere nakledilebileceği belirtilmiştir.

Bu çalışma kapsamında kalan Türk İslam Dönemi kazılardan sadece Hasankeyf kazılarında, Ilısu Barajı su toplama alanında kalacak yapılara ait kısımların taşınması söz konusu olmuştur. Bu kapsamda Zeynel Bey Türbesi ve İmam Abdullah Türbesi bütün olarak taşınan önemli yapılardır.

Bunun yanında "çevresel bağlam" yapıların yerinde korunmasının da ötesinde bir kavramdır. Yapılar dışında yapı elemanlarının da yerinde korunması, hatta somut olmayan kültürel mirasın da korunmasını içermektedir.

Türk İslam dönemi kazılarında ortaya çıkarılan yapıların mimari elemanlarının bir parçası olan çini buluntuları, seramikler ve benzeri eserler taşınır eser kategorisine alınarak müzelere teslim edilmiş ve müzelerde teşhir edilmiştir. Yine alçı (stuko) parçalarında ve taşımaya elverişli olan bazı mimari elemanlarda da aynı yaklaşım sergilenmiştir. Restorasyon çalışmalarının kazılar ile koordineli gitmemesinden kaynaklanan bu yaklaşım sonucunda, özünde mimari birer süsleme öğesi olan küçük eserler bağlamından kopartılarak, kazı alanlarındaki kalıntılar da bir nevi kimliksiz kalmıştır.

Madde 9: Risk azaltım planlarının yapılması, kazılarda önceliğin kentsel büyüme, doğal tahribat vb. tehdit olan alanlarda yapılması.

2863 sayılı Kanun ile ilgili mevzuatta risk planlarına ilişkin herhangi bir tanım bulunmamakta olup, ancak alan yönetimi olan alanlarda yönetim planı kapsamında risk yönetimi de yapılmaktadır.

ICCROM ve Kanada Koruma Enstitüsü tarafından yayınlanan "A Guide to Risk Management of Cultural Heritage/Kültürel Mirasın Risk Yönetim Rehberi" adlı belgede; risk, nesneler üzerinde olumsuz etki bırakabilecek bir şeyler olma ihtimali olarak açıklanmış, kültürel miras açısından risklerin etkisinin kültür varlığında değer kaybı yaşanması olduğu belirtilmiş, belgede risk yönetimi, nesneler üzerinde meydana gelebilecek olası olumsuz etkileri anlamak ve bunlarla başa çıkmak için yapılan her şey olarak açıklanmıştır (ICCROM & ICC, 2016).

UNESCO tarafından yayınlanan "Managing Disaster Risks for World Heritage/Dünya Mirası için Afet Risklerini Yönetme" adlı belgede[3], "Afet Risk Yönetim Planı" hazırlanmasında dikkat edilmesi gerekenler için yapılan önerileri sıralamıştır. Dinçer'in aktarımına göre risk yönetim planı açık, esnek ve pratik bir rehber şeklinde olmalı, farklı durumlar için uygulanabilecek farklı eylemleri içermeli, uygulanacak alan sınırları ve uygulama sorumluları belirlenmeli, üstün evrensel değerleri olumsuz etkileyebilecek temel afet riskleri ve çözüm önerileri belirlenmeli,

[3] Belge, İclal Dinçer, "Kültür Mirasının Korunmasında 'Risklere Hazırlık' Kavramının Gelişimi", *Mimarlık Dergisi,* 364, 2012, ss. 56-59. adlı kaynaktan alınmıştır.

plan tanımlama ve değerlendirme; önleme ve azaltma; acil durum hazırlığı ve etkisi; kurtarma; uygulama ve izleme aşamalarını içermelidir (Dinçer, 2012: 58-59).

Yapılan araştırmalarda çalışma konusu kazılara ilişkin hazırlanmış bir risk yönetim planı ya da eşdeğer bir dokümana rastlanılamamış olup, alan yönetim planları kapsamında risk yönetimine yer verilmektedir.

Madde 10: Bütünleşik koruma, halkın ve yerel idarelerin kazılar hakkında bilgilendirilmesi koruma ve yönetim süreçlerine süreçlere dahil olması.

İlk olarak 1975 Mimari Miras yılında toplanan Amsterdam Kongresi bildirisinde yer alan bütünleşik koruma kavramı; ekonomik, sosyal, yönetimsel ve yasal bileşenlerden oluşan, devletin sorumluluğunda, yerel idarelerin ve halkın katılımı ile tarihi dokunun çevresiyle birlikte korunmasını amaçlayan bir kavramdır (Amsterdam Bildirgesi, 1975).

1990 yılında ICOMOS tarafından yayınlanan Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü'nde de arkeolojik mirasın yönetimine ilişkin "bütünleşik koruma politikaları" bileşenleri, arazi kullanım-gelişim-planlama politikaları, kültürel, çevresel ve eğitsel politikalar olarak vurgulandıktan sonra, halkın etkin katılımının önemine değinilerek, halka bilgi verilmesinin bütünleşik korumanın en önemli bileşen olduğu vurgulanmıştır (ICOMOS, 1990).

Yine bu tüzükte, Arkeolojik mirasın korunması yalnız arkeolojik tekniklerin uygulanması ile başarılamayacağı, kültürel mirasın bir bölümünün mimari yapıtlar olduğu, mimari miras kapsamına giren kalıntıların ve diğer ögelerin yerel halkın yaşayan geleneklerinin parçasını oluşturduğu, korunmaları ve yaşatılabilmeleri için yörenin kültürel guruplarının katılımı gerektiği vurgulanmıştır (ICOMOS, 1990).

Özellikle de "Ortaçağ" dönemine denk gelen Türk-İslam dönemi kazıları, mimari yapı zenginliği ve bütünlüğü açısından erken dönem kazı alanlarından ayrışmaktadır. Her ne kadar mevzuatta böyle bir tanım olmasa da, çoğunlukla "Sanat Tarihi" konusunda uzmanlaşmış kişilerin yürüttüğü Türk İslam dönemi kazıları yaygın olarak "Sanat Tarihi" kazıları olarak adlandırılmaktadır.

Bu alanların korunmasında ve değerlendirilmesinde arkeolojik miras olmanın yanı sıra mimarlık kompleksleri olduğu göz önüne alınarak mimari koruma ilkeleri de göz ardı edilmemelidir. Amsterdam bildirgesi, mimarlık

komplekslerine ilişkin çiziminin yapılması, koruyucu dış bölgelerin belirlenmesi, koruma şemalarının hazırlanması, projelerin onaylanması ve işi yürütmek için yetki alınması, yapıların uygun işlevler verilerek yaşatılması gerektiği hususlarını da vurgulamaktadır (Amsterdam Bildirgesi).

Bütünleşik koruma kavramı 2863 sayılı Kanun'da direkt karşılık bulmasa da tanımsal olarak bakıldığında "koruma amaçlı imar planı" ve "yönetim planı" kavramlarının birlikteliği ile bütünleşik koruma yaklaşımı karşılanmaya çalışılmıştır.

Koruma amaçlı imar planlarının yapımı için zorunlu olan sürenin uzatımı ile ilgili bir sınırlama olmaması, plan yapmakla yükümlü idarelerin plan yapım sürecini ertelemesine de neden olmaktadır. Bununla birlikte koruma amaçlı imar planlarında 1. ve 2. derece arkeolojik sitlere ilişkin yapılaşma yapılamayacağı yönünde genel bir hüküm konulmak dışında, bütünleşik koruma yaklaşımı ile istenilen hususlarda bir öngörüye yer verilmemektedir.

Koruma amaçlı imar planlarının yetersiz kalması ve özellikle UNESCO tarafından dünya mirası olmanın ön şartı olarak bulunması istenmesi ile 2863 sayılı Kanuna 14/7/2004 tarihe 5226 sayılı Kanun ile "bütünleşik koruma" kavramını büyük ölçüde karşılayan "yönetim planı" kavramı eklenmiştir. Yönetim planlarının bir ayağı da koruma amaçlı imar planlarıdır. Türkiye'de yönetim planları UNESCO Dünya Miras Listesi başvuruları kapsamında hazırlanmaktadır.

UNESCO Dünya Miras Merkezi' ne, Türkiye'den ilk kez 1994 yılında iletilen geçici liste 2000, 2009, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018 ve 2019 yıllarında güncellenmiş, bu listedeki toplam 78 varlıktan 3 tanesi karma (kültürel/doğal), 3 tanesi doğal, 72 tanesi ise kültürel varlıklardır (Dünya Miras Listesi, 2020).

Bu çalışma kapsamındaki Türk İslam dönemi kazılarının gerçekleştirildiği, Ahlat Eski Yerleşimi ve Mezar Taşları, Alanya, Harran ve Şanlıurfa Yerleşimleri, Konya Selçuklu Başkenti, Selçuklu Kervansarayları kapsamında Denizli-Doğubayazıt Güzergâhı 2000 yılında geçici listeye eklenmiş, 2012 yılı güncellemesi ile Beçin Ortaçağ Kenti, 2014 yılı güncellemesi ile İznik, Anadolu Selçuklu Medreseleri (Erzurum, Sivas, Kayseri, Konya ve Kırşehir), 2015 yılı güncellemesi ile Harşena Dağı ve Pontus Kral Kaya Mezarları, 2018 yılı

güncellemesi ile Harput Tarihi Kenti UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesine alınmıştır (Dünya Miras Listesi, 2020).

Günümüzde kazı çalışmaları devam eden, uzun süreli Türk İslam dönemi kazısı olan İç Kale Artuklu Sarayı'nın içerisinde yer aldığı "Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri" 2015 yılında UNESCO Dünya Miras Listesine alınmış olup, Ani Selçuklu Hamamları'da, Ani Örenyeri'nin UNESCO Dünya Miras Listesine girmesi ile UNESCO koruması altına alınmıştır.

3.2. Türk İslam Dönemi Kazılarına İlişkin Değerlendirmeler

3.2.1. Türk İslam Dönemi Kazılarında Kazı Alanı ve Yapı Türleri

Bu çalışma kapsamında incelenen Türk İslam dönemi kazıları kendi içlerinde çok çeşitli yapılar barındırmakla birlikte genel isimlendirmeler altında sınıflandırılmıştır. Örneğin Alanya Kalesi kazısı kendi içerisinde, saray yapısı, hamam ve dini yapılar barındırmasına karşın "Kale" kazısı olarak nitelendirilmiş olup, aşağıdaki tabloda kazısı yapılan alan türleri listelenmiştir.

Tablo 8: Kazısı yapılan alan türü ve kazı ile ortaya çıkarılan veya mevcut yapılar.

Sıra No	Kazı Adı	Alan Türü	Alandaki Yapılar
1	Antalya, Alanya Kalesi Kazısı	Kale	Surlar, burçlar (Kızıl Kule, Ehmedek, Esat Burcu,), kale kapıları (Deniz Kapısı, Meyit Kapısı, Aşağı Kapı, Er Kapısı, Kale Kapısı, İç Kale Kapısı, Uğrun Kapısı), tersane, tophane, camiler (Andızlı Cami, Süleymaniye Cami,), mescit, kiliseler (Rum Kilisesi, Arap Evliyası, Bizans Kilisesi), sarnıçlar, han, bedesten (arasta), türbe, Selçuklu hamamı, fener, darphane, manastır, İç Kale (Selçuklu Sarayı, kilise).
2	Muğla, Milas, Beçin Kalesi Kazısı	Kale	Surlar, türbeler (3 adet anaonim türbe), hamamlar (Büyük Hamam, Bey Hamamı), zaviye, Mültezim Evi ve Sofuhane, Orhan Cami, Hangâh, Ahmed Gazi Medresesi, Bey Konağı, Kubbeli Çeşme, Kızıl Han, şapel, Seymenlik Zaviyesi (Han,

			hamam, toplantı odası, mescid), Orman Tekkesi, Menteşe Mezarlığı, Yelli Külliyesi (Han, hamam, medrese, cami), Karapaşa Medresesi.
3	Bitlis Kalesi Kazısı	Kale	Surlar, burçlar, hamam, dükkân, yer döşemesi, sarnıçlar, dehlizler
4	Sivas, Divriği Kalesi Kazısı	Kale	Surlar, burçlar, konut, kale kapıları, kilise, işlik, mağaralar, sarnıç, hamam, cami.
5	Elazığ, Harput İç Kale Kazısı	Kale	Surlar, burçlar, saray, hamamlar (Kızıl Hamam, Kale Hamamı, Yeni Hamam, Cemşit Bey Hamamı, Hoca Hamamı), camiler (Ulu Cami, Arslanlı Cami, Sara Hatun Cami, Meydan Cami, Kurşunlu Cami, Ağa Cami, Ahmet Bey Cami, Alacalı Mescit, Dabakhane Mescidi), kiliseler (Meryem Ana Kilisesi, Surp Agop Kilisesi), türbeler (Mansur Baba Türbesi, Ahi Musa Türbesi, Arap Baba Türbesi, Murat Baba Türbesi, Hırkalı Baba Türbesi, Uryan Baba Türbesi), çeşmeler (7 adet), mezarlık (2 adet).
6	Mersin, Silifke Kalesi Kazısı	Kale	Surlar, burçlar, mescit, konut kalıntıları, sokak dokusu.
7	Nevşehir Kalesi Kazısı	Kale	Kale surları.
8	Mardin Kalesi Kazısı	Kale	Sur duvarları, kale cami.
9	Karaman Kalesi Kazısı	Kale	Sur duvarları, burç (9 adet), hamam, konut.
10	Gaziantep Kalesi Kazısı	Kale	Hamam, kale surları.
11	Şırnak, Cizre İç Kale Kazısı	Kale	İç Kale, surlar, saray, Seyfiye Medresesi, zindan.
12	Amasya, Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı	Kale	Kale surları, saray, cami, hamam, sarnıçlar, sokak dokusu, tünel.
13	Erzincan, Kemah Kalesi Kazısı	Kale	Surlar, kale kapısı, hamam, cami, tünel, konut.
14	Eskişehir, Karacahisar Kalesi Kazısı	Kale	Surlar, burçlar, giriş kapısı, sarnıç.

15	Batman, Hasankeyf Ören Yeri Kazısı	Şehir	Külliyeler (Zeynel Bey Türbesi ve Külliyesi, Yamaç Külliyesi, Mardinike Külliyesi), köprü, camiler (Kızlar Cami, Süleyman Cami, Koç Cami, Er Rızk Cami, Şâb Cami), İmam Abdullah Zaviyesi ve Türbesi, saraylar (Büyük Saray, Küçük Saray), köşkler (Artuklu Köşkü, Selahiye köşkleri, Kasımiye Köşkleri) Artuklu Hamamı, fırın, kale, mağara konutlar, dükkânlar, Höyük.
16	Bilecik Orhangazi İmareti ve Eski Pazar Mahallesi Çarşı Alanı Kazısı	Şehir	İmaret, hamam, hanlar (Pazarcı Hanı, İpekçi Hanı, Pirinç Hanı), kervansaray.
17	Şanlıurfa, Harran Ören Yeri Kazısı	Şehir	Ulu Cami, surlar, kale kapıları, iç kale, konut, medrese, höyük, çarşı (dükkânlar), hamamlar (Çarşı Hamamı, Saray Hamamı).
18	Diyarbakır, İç Kale Artuklu Sarayı Kazısı	Saray	Surlar, saray, tünel.
19	Kayseri, Keykubadiye Sarayı Kazısı	Saray	Köşkler, yapay göl.
20	Konya, Kubâdâbâd Sarayı Kazısı	Saray	Saray (Büyük Saray, Küçük Saray, Kız Kalesi), hamamlar (Köşklü Hamam, Batı Köşkü Hamamı, Kız Kalesi Hamamı, Büyük Saray Hamamı), kuleler, kuyu, mahzen, çini fırınları, çeşmeler, konutlar, diğer binalar, tersane, baraj gölü.
21	Edirne, Yeni Saray Kazısı	Saray	Köprüler (Kanuni Köprüsü, Saraçhane Köprüsü, Fatih Köprüsü), kasırlar (Adalet Kasrı, Av Köşkü, Kum Kasrı, Cihannüma Kasrı), mutfak binası, hamamlar (Kum Kasrı Hamamı, Aşçılar Hamamı), kışlalar (Süvari Kışlası, Mahmudiye Kışlası), Alay Meydanı, Bâbüssâde, Su

			Maksemi, Namazgâhlı Çeşme, Av Sahası, Has Bahçe.
22	Konya Alâaddin Tepesi Kazısı	Saray	Köşk (2 adet), Alâaddin Cami.
23	Aksaray II. Kılıç Aslan Hamamı Kazısı	Hamam	Hamam.
24	Kütahya Germiyanoğulları' ndan Kalma Hamam Kazısı	Hamam	Hamam.
25	Ankara Eyne Bey Hamamı Kazısı	Hamam	Hamam.
26	Kars, Ani Selçuklu Hamamları Kazısı	Hamam	Hamam (2 adet).
27	Bitlis, Ahlat Selçuklu Mezarlığı Kazısı	Mezarlık	Kümbet, akıt, şahideli mezar, sandukalı mezar, şahideli-sandukalı mezar.
28	Hatay, Hassa Türkmen Mezarlığı Kazısı	Mezarlık	Türbe, şahideli mezar.
29	Van, Erciş Kalesi ve Çelebibağı Selçuklu Mezarlığı Kazısı	Mezarlık	Kare ve sekizgen planlı mezar yapıları, şahideli-sandukalı mezar (kapalı sandukalı, açık sandukalı, kapaklı sandukalı).
30	Van, Gevaş Tarihi Türk Mezarlığı Kazısı	Mezarlık	Kümbet, şahideli mezar, sandukalı mezar, şahideli-sandukalı mezar.
31	Denizli, İlbadı Mezarlığı	Mezarlık	Şahideli mezarlar, sandukalı mezarlar.
32	Edirne Fazlullah Paşa Türbesi Kazısı	Anıt Mezar	Türbe.
33	İstanbul, Eyüpsultan Cafer Paşa Türbesi Kazısı	Anıt Mezar	Türbe, fırın.
34	Bursa, Reyhan Paşa Lahidi ve Çevresi Kazısı	Anıt Mezar	Lahit.
35	Konya, Karatay Medresesi Eyvanı Kazısı	Medrese	Medrese eyvanı.
36	Sivas Gök Medrese Kazısı	Medrese	Medrese.
37	Sivas Çifte Minareli Medrese Kazısı	Merese	Medrese

38	Afyon, Hisarardı Medresesi Kazısı	Medrese	Medrese.
39	Konya Tac'ül Vezir Medresesi Kazısı	Medrese	Medrese.
40	Denizli, Çardak Han Kazısı	Kervansaray	Kervansaray.
41	Burdur, İncir Han Kazısı	Kervansaray	Kervansaray.
42	Aksaray, Alay Han Kazısı	Kervansaray	Kervansaray.
43	Denizli, Akhan Kervansarayı Kazısı	Kervansaray	Kervansaray.
44	Isparta, Eğirdir Han	Kervansaray	Kervansaray.
45	Burdur, Susuz Han	Kervansaray	Kervansaray.
46	Konya Dokuzun Hanı Kazısı	Kervansaray	Kervansaray.
47	Bursa, İznik Çini Fırınları Kazısı	Fırın	Çini fırını.
48	İstanbul, Tekfur Sarayı Çini Fırınları Kazısı	Fırın	Çini fırını.
49	Erzurum I. Aziziye Tabyası Kazısı	Tabya	Tabya.
50	Kırklareli, Demirköy (Fatih) Demir Dökümhanesi Kazısı	Endüstri Binası	Mescid, demir dökümhane binası, demir fırını, çeşme, yaşam mekânları.
51	Antalya, Alanya Gülefşan Kasrı Kazısı	Kasır	Kasır.
52	Eski Van Hüsrevpaşa Külliyesi Kazısı	Külliye	İmaret, çeşme, misafirhane, cami, medrese, han ve hamam.
53	Aksaray Melik Mahmuhgazi Hangâhı (Darphane) Kazısı	Darphane	Hangâh.
54	Van Ulu Cami Kazısı	Cami	Cami.
55	Sivas, İzzeddin Keykavus Şifahanesi Kazısı	Şifahane	Şifahane.
56	Bursa Orhan Bey Hamamı ve Yıldırım Darüşşifası Kazısı	Hamam ve Şifahane	Hamam, şifahane.

57	Bursa Bizans ve Osmanlı Yapı Kompleksi Kazısı	Karma Yapı	Saray mekânları.
58	Konya, Mevlana Müzesi (Dergâhı) Semahanesi Kazısı ve Eflâki Dede Türbesi Kazısı	Karma Yapı	Semahâne, türbe.
59	Çorum, Alaca, Kalehisar Medrese, Kervansaray, Hamam Kazısı ve Keramik Fırınları Kazısı	Karma Yapı	Medrese, kervansaray, hamam, keramik fırınları.
60	Bursa, İznik Sultan Orhan İmareti Kazısı ve Stuko Kalıntıları Kazısı	Karma Yapı	Cami, stuko kalıntıları

1937 yılından itibaren günümüze dek yapılan Türk İslam dönemi kazılarının 17 tanesi uzun süreli kazı olup, 43 tanesi ise kısa süreli kazıdır. Uzun süreli kazılar arasında en yoğun grubu kale kazıları oluştururken, kısa süreli kazılar arasında en yoğun grubu ise kervansaray kazıları oluşturmaktadır.

Uzun süreli 17 adet kazıdan 9 tanesi kale kazısı, 4 tanesi saray kazısı, 2 tanesi şehir kazısı, 1 tanesi mezarlık, 1 tanesi de çini fırını kazısıdır. Kısa ve uzun süreli 14 tane kale kazısına, şehir kazılarının da eklenmesi halinde toplam 17 adet kazının kent dokusuna ilişkin olduğu söylenebilmektedir.

Yine bu kazılardan 5 tanesi ise doğrudan saray kazısı olup, saray kazılarından 4 tanesi uzun süreli kazı, 1 tanesi ise kısa süreli kazıdır. 4 uzun süreli saray kazısından 2 tanesi Selçuklu Dönemi'ne, 1 tanesi Artuklu Dönemi'ne 1 tanesi ise Osmanlı Dönemi'ne aittir Doğrudan saray yapılarına yönelik kazılar dışında 5 kazıda da çeşitli dönemlere ait saray yapılarının kazısı yapıldığı dikkate alınırsa, toplamda 11 adet Türk İslam dönemine ait sarayın kazısının yapıldığı söylenebilir.

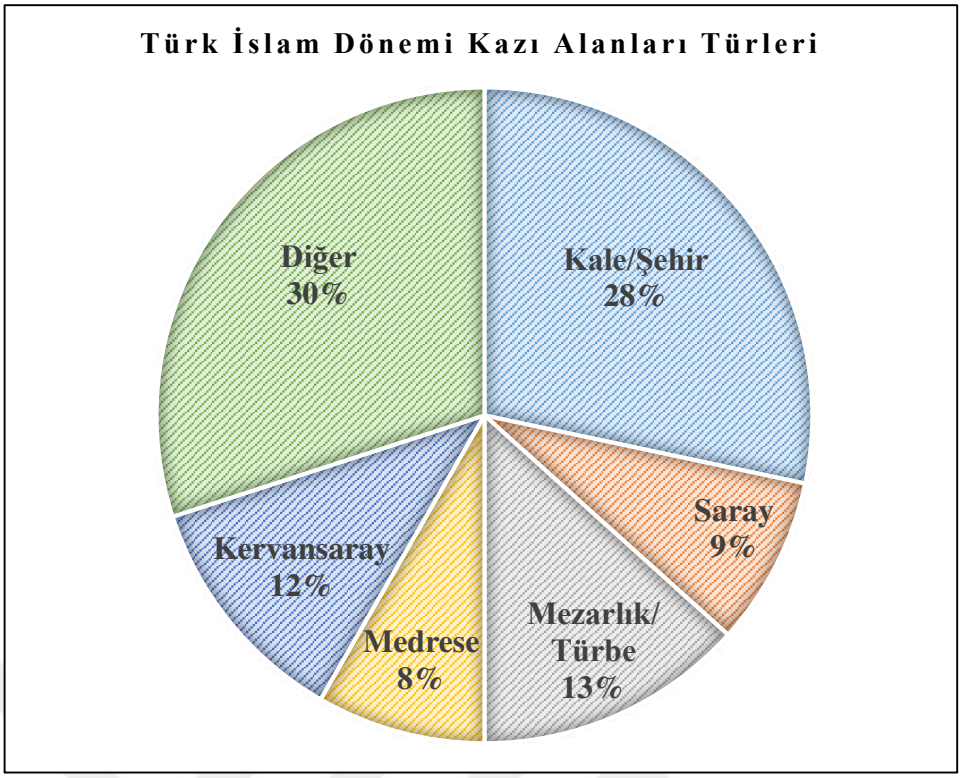

Şekil 290: Türk İslam dönemi kazılarının alan türlerine ilişkin grafik.

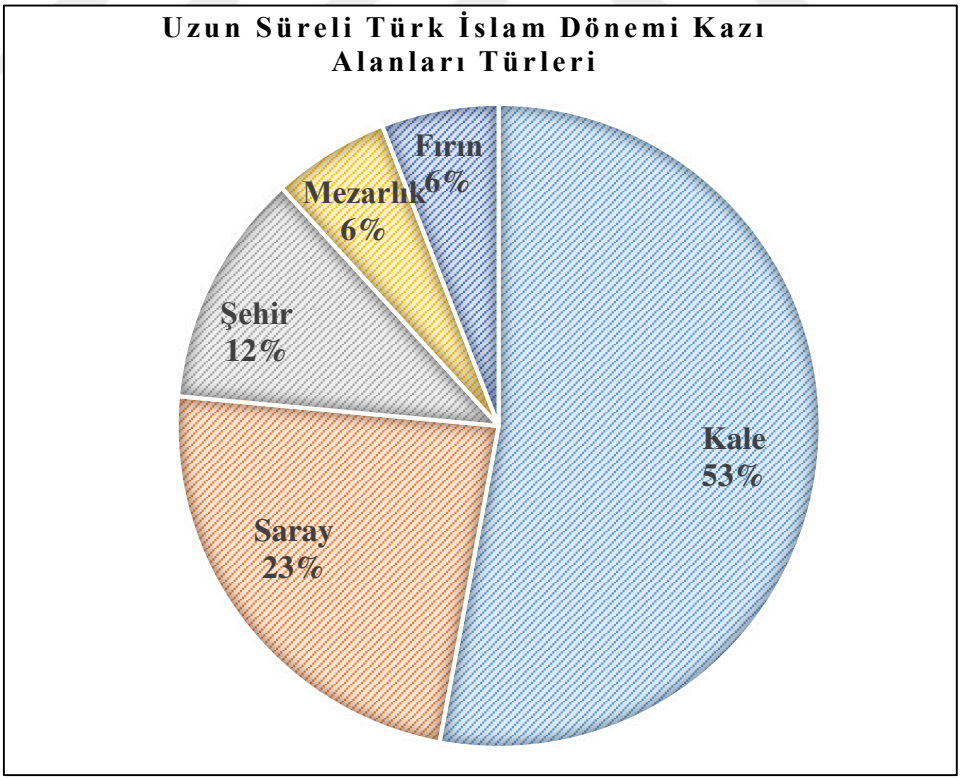

Şekil 291: Uzun süreli Türk İslam dönemi kazılarının alan türlerine göre dağılımını gösterir grafik.

Aşağıdaki grafikte cami, hamam, türbe gibi Türk İslam dönemine ilişkin alanlarda yoğun olarak karşılaşılan yapı türlerinin içerisinde bulunduğu kazı alanı sayıları verilmiştir. Çalışmamız kapsamındaki Türk İslam dönemi kazı alanlarından 13 tanesinde cami, 21 tanesinde hamam, 11 tanesinde medrese, 13 tanesinde kervansaray, 16 tanesinde sur, 8 tanesinde türbe bulunmaktadır.

Uzun süreli kazısı yapılan alanlara bakıldığında ise, 17 adet Türk İslam dönemi kazı alanından 9 tanesinde cami, 11 tanesinde ise hamam yapısı tespit edilmiştir.

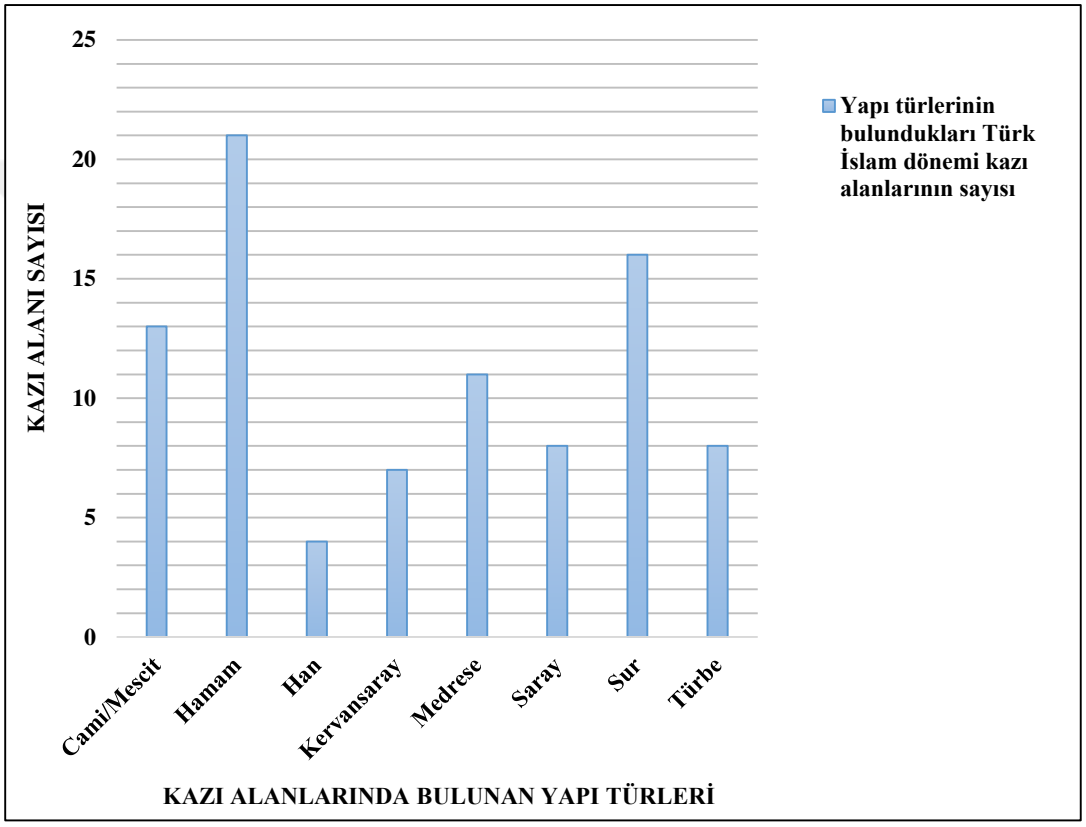

Şekil 292: Yapı türlerinin bulundukları Türk İslam dönemi kazı alanlarının sayısını gösterir grafik.

Türk İslam dönemine yönelik kazılarda en çok rastlanılan yapı grubu hamamlar olup, toplamda 33 tane hamamın kazısı yapılmıştır. Yoğun olarak rastlanılan bir diğer yapı grubu ise cami ve mescitler olup, çalışma kapsamında kalan kazı alanlarında bulunan camilerin ve mescitlerin toplam sayısı 28'dir. Aşağıdaki grafikte Türk İslam dönemi kazı alanlarında bulunan yapı türlerinin sayısal dağılımı gösterilmiştir.

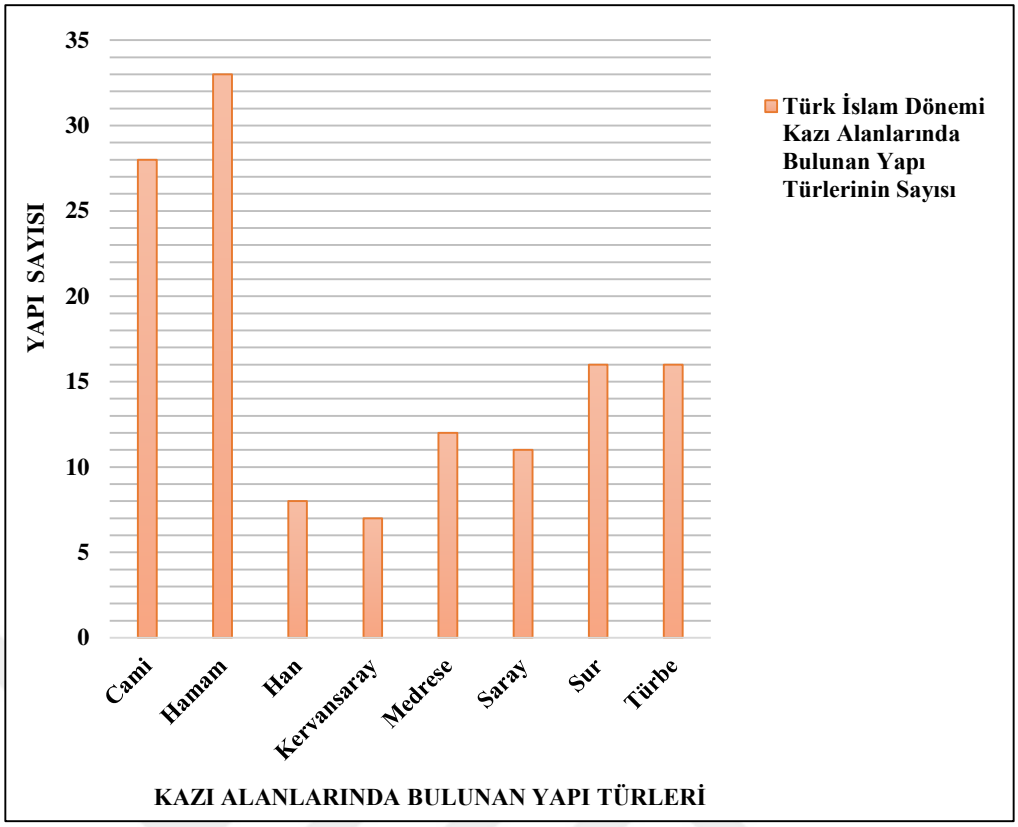

Şekil 293: Türk İslam dönemi kazı alanlarında bulunan yapı türlerinin sayısal dağılımını gösterir grafik.

Türk İslam dönemi kazı alanlarında çoğunlukla karşılaşılan çini/keramik/seramik ve benzeri buluntuların yapıldığı fırınlara yönelik kazı alanı sayısı 3 olup, bunlardan 1 tanesi uzun süreli kazıya dönüşmüştür. Bunun dışında birçok kazıda da fırın ve işliklere rastlanılmaktadır.

Yine çalışma kapsamındaki kazılar arasında 1 tane endüstri binası (demir dökümhanesi), 2 tanesi şifahane kazısı olup, bunlar kısa süreli kazılardır. Doğrudan mezarlık alanlarını konu alan kazı sayısı 5 olup, bunlardan sadece Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı kazısı uzun süreli kazı olarak devam etmektedir.

Türk İslam dönemi kazıları başlangıç tarihleri dikkate alınarak kronolojik olarak bakıldığında, 1961-1970 döneminde yeni kazı çalışmalarının yoğunluk kazandığı, günümüzde devam eden uzun süreli Türk İslam dönemi kazılarından 6 tanesinin ilk olarak bu dönemde başlandığı görülmektedir. Günümüzde devam eden uzun süreli kazılar arasında, ilk kazının yapıldığı alan 1950 yılı ile Harran Ören Yeri'dir.

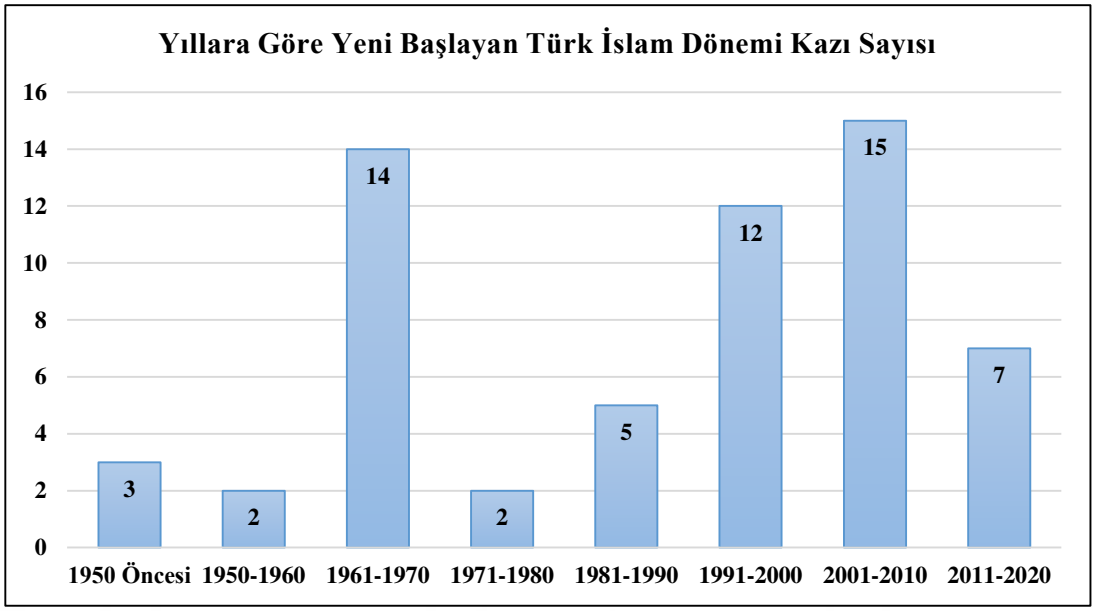

Şekil 294: Yıllara göre yeni kazı başlangıç sayısını gösterir grafik.

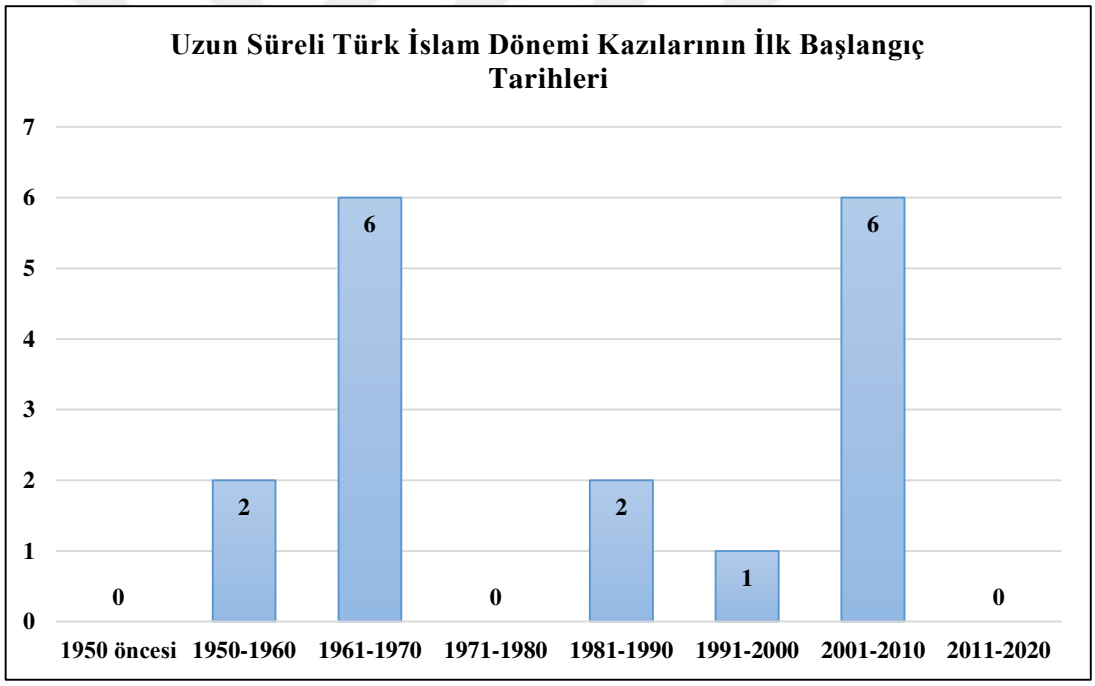

Şekil 295: Uzun Süreli Türk İslam dönemi kazılarının ilk başlangıç tarihlerini gösterir grafik.

3.2.2. Kazı Bölgeleri

Türk İslam dönemi kazılarının yapıldığı alanlar incelendiğinde kazıların büyük bir kısmının İç Anadolu Bölgesi'nde yer aldığı görülmüştür. Elli yedi kazıdan on altı tanesi İç Anadolu Bölgesi'nde, on üç tanesi ise Marmara Bölgesi'ndedir. En az kazı alanı ise Karadeniz Bölgesi'ndedir.

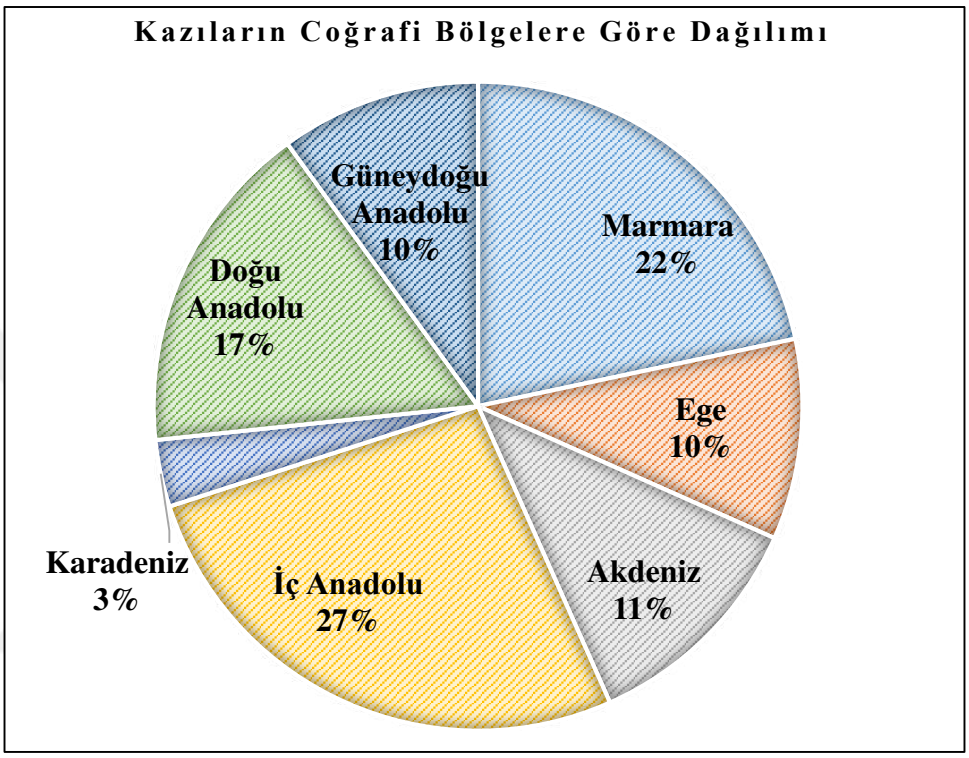

Şekil 296: Türk İslam dönemi kazılarını coğrafi bölgelere göre dağılımını gösterir grafik.

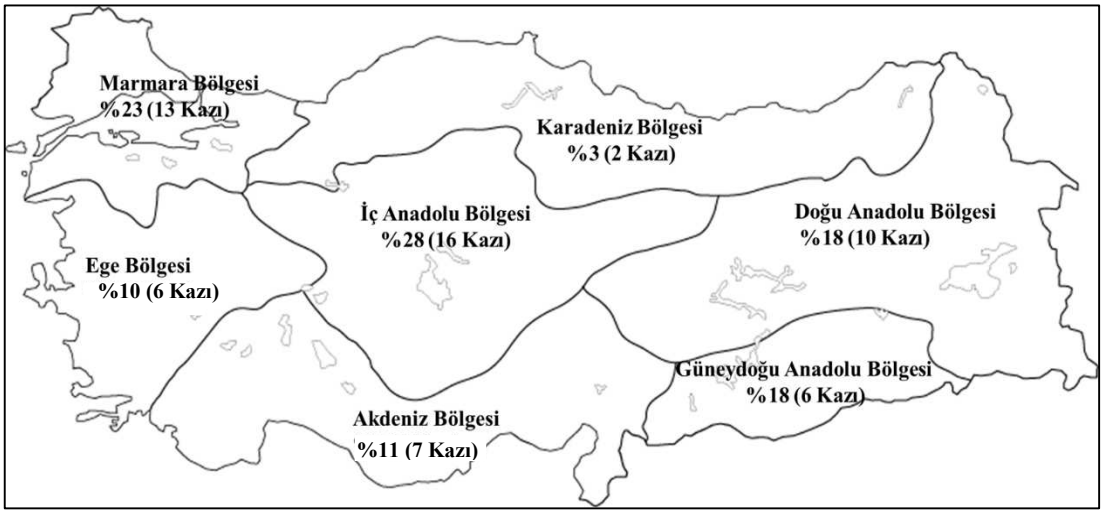

Şekil 297: Türk İslam dönemi kazılarını coğrafi bölgelere göre dağılımını gösterir harita (altlık Türkiye Dilsiz Bölge Haritası, 2020).

3.2.3. Kazı Başkanlarının Uzmanlık Alanları

Türk İslam dönemi kazılarına bakıldığında ilk kazılar mimarlar tarafından yapılmış olup, sanat tarihi bölümlerinin mezun vermesiyle sanat tarihi konusunda uzmanlaşmış kişilerce de kazılar başlatılmıştır. Aşağıdaki tablolarda; herhangi bir bilimsel danışman olmaksızın müze müdürlükleri uzmanlarınca yürütülen kısa süreli kazılara ve müze müdürlüklerince yürütülen uzun süreli kazılara yer verilmemiş olup, uzun süreli kazıların kazı başkanları ve uzmanlık alanları ile kısa süreli kazıların kazı başkanları ya da bilimsel danışmanları ve uzmanlık alanları hakkında ayrı ayrı bilgi verilmiştir.

Tablo 9: Uzun süreli kazıların kazı başkanlarının uzmanlık alanlarını gösterir tablo.

Sıra No	Kazı Yeri	Kazı Başkanı	Uzmanlık Alanı
1	Şanlıurfa, Harran Ören Yeri	Prof. Dr. Mehmet Önal	Klasik Arkeoloji
2	Edirne, Yeni Saray	Doç. Dr. Gülay Apa Kurtişoğlu	Sanat Tarihi - Türk ve İslam Sanatları
3	Diyarbakır, İç Kale Artuklu Sarayı	Prof. Dr. İrfan Yıldız	Sanat Tarihi
4	Bursa, İznik Çini Fırınları	Yrd. Doç. V. Belgin Demirsar Arlı	Sanat Tarihi - Bizans Sanatı
5	Kayseri Keykubadiye Sarayı	Prof. Dr. Ali Baş	Sanat Tarihi - Türk ve İslam Sanatları Tarihi
6	Konya, Kubâdâbâd Sarayı	Doç. Dr. Muharrem Çeken	Sanat Tarihi
7	Muğla, Milas, Beçin Kalesi	Prof. Dr. Kadir Pektaş	Sanat Tarihi - Türk ve İslam Sanatı
8	Bitlis, Ahlat Selçuklu Mezarlığı	Prof. Dr. Recai Karahan	Sanat Tarihi
9	Antalya, Alanya Kalesi	Prof. Dr. Osman Eravşar	Sanat Tarihi - Ortaçağ Arkeolojisi
10	Eskişehir, Karacahisar Kalesi	Dr. Hasan Yılmazyaşar	Sanat Tarihi -Türk İslam Sanatı
11	Elazığ, Harput İç Kale	Prof. Dr. İsmail Aytaç	Türk-İslam Sanat Tarihi
12	Amasya, Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı	Doç. Dr. E. Emine Dönmez	Sanat Tarihi - Türk İslam Sanatı
13	Sivas, Divriği Kalesi	Prof. Dr. Erdal Eser	Sanat Tarihi - Türk Dünyası ve Ortaçağ Arkeolojisi
14	Erzincan, Kemah Kalesi	Prof. Dr. Hüseyin Yurttaş	Sanat Tarihi -Türk İslam Sanatları

15	Mersin, Silifke Kalesi	Prof. Dr. Ali Boran	Sanat Tarihi - Türk-İslam Sanatları

Tablo 10: Kısa süreli kazıların kazı başkanlarının / bilimsel danışmanlarının uzmanlık alanlarını gösterir tablo.

Sıra No	Kazı Yeri	Kazı Başkanı/Bilimsel Danışman	Uzmanlık Alanı
1	Sivas, İzzeddin Keykavus Şifahanesi	Sedat Çetintaş	Mimarlık
2	Konya Alâaddin Tepesi	Prof. Dr. Remzi Oğuz Arık	Arkeoloji
3	Bursa, Orhan Bey Hamamı ve Yıldırım Darüşşifası	Sedat Çetintaş	Mimarlık
		Prof. Dr. Oktay Aslanapa	Türk ve İslam Sanatları
4	Bursa, İznik Sultan Orhan İmareti ve Stuko Kalıntıları	Prof. Dr. Oktay Aslanapa	Türk ve İslam Sanatları
5	Konya Tac'ül Vezir Medresesi	Prof. Dr. Oktay Aslanapa	Türk ve İslam Sanatları
6	Afyon, Hisarardı Medresesi	Prof. Dr. Oktay Aslanapa	Türk ve İslam Sanatları
7	Kars, Ani Selçuklu Hamamları	Prof. Dr. Kemal Balkan	Sümeroloji
		Prof. Dr. Beyan Karamağaralı	Sanat Tarihi- Türk İslam Sanatları
		Prof. Dr. Yaşar Çoruhlu (bilimsel danışman)	Sanat Tarihi - Türk ve İslam Sanatları
		Doç. Dr. Fahriye Bayram	Klasik Arkeoloji
8	Sivas Çifte Minareli Medrese	Prof. Dr. Haluk Karamağaralı	Sanat Tarihi- Türk İslam Sanatları
9	Çorum, Alaca, Kalehisar Medrese, Kervansaray, Hamam ve Keramik Fırınları	Prof. Dr. Oktay Aslanapa	Türk ve İslam Sanatları
10	Bursa, Reyhan Paşa Lahidi ve Çevresi	Prof. Dr. Oktay Aslanapa	Türk ve İslam Sanatları
11	Van Ulu Cami	Prof. Dr. Oktay Aslanapa	Türk ve İslam Sanatları
12	Sivas Gök Medrese	Prof. Dr. Orhan Cezmi Tuncer	Mimarlık-Restorasyon
		N. Burhan Bilget	Sanat Tarihi

13	Van, Gevaş Tarihi Türk Mezarlığı	Prof. Dr. M. Taner Tarhan ve Prof. Dr. Veli Sevin (bilimsel danışmanlar)	Arkoloji - Eski Çağ Tarihi
	Antalya, Alanya Gülefşan Kasrı	Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı	Sanat Tarihi- Türk İslam Sanatları
14	Konya Dokuzun Hanı	Prof. Dr. Yılmaz Önge	Sanat Tarihi- Türk İslam Sanatları
15	Van, Erciş Kalesi ve Çelebibağı Selçuklu Mezarlığı	Prof. Dr. Abdüsselam Uluçam (bilimsel danışman)	Sanat Tarihi- Türk Sanatı
16	Burdur, İncir Han	Prof. Dr. Hüseyin Rahmi Ünal	Sanat Tarihi
17	Isparta, Eğirdir Han	Prof. Dr. Rüçhan Arık	Sanat Tarihi
		Dr. Rüstem Bozer (bilimsel danışman)	Sanat Tarihi
18	Aksaray, Melik Mahmudgazi Hangâhı (Darphane)	Prof. Dr. Bekir Deniz (bilimsel danışman)	Sanat Tarihi
19	İstanbul, Tekfur Sarayı Çini Fırınları	Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu (bilimsel danışman)	İslam Arkeolojisi ve Sanat Tarihi
20	Eski Van Hüsrevpaşa Külliyesi	Prof. Dr. Abdüsselam Uluçam (bilimsel danışman)	Sanat Tarihi- Türk Sanatı
21	İstanbul, Eyüpsultan Cafer Paşa Türbesi	Prof. Dr. H. Örcün Barışta (bilimsel danışman)	Sanat Tarihi
22	Gaziantep Kalesi	Dr. Rıfat Ergeç (bilimsel danışman)	Arkeoloji
23	Ankara, Eyne Bey Hamamı	Prof. Dr. H. Örcün Barışta (bilimsel danışman)	Sanat Tarihi
24	Bilecik Orhangazi İmareti ve Eski Pazar Mahallesi Çarşı Alanı	Yrd. Doç. Dr. Erol Altınsapan (bilimsel danışman)	Sanat Tarihi- Türk İslam Sanatı
25	Kırklareli, Demirköy (Fatih) Demir Dökümhanesi	Prof. Dr. H. H. Günhan Danışman (bilimsel danışman)	Mimarlık
		Yrd. Doç. Dr. Gülsün Tanyeli (bilimsel danışman)	Mimarlık
		Yrd. Doç. Dr. Nurcan Yazıcı	Sanat Tarihi

26	Aksaray, Alay Han	Prof. Dr. Bekir Deniz (bilimsel danışman)	Sanat Tarihi
27	Denizli, İlbadı Mezarlığı	Prof. Dr. Kadir Pektaş (bilimsel danışmanlığı)	Sanat Tarihi - Türk ve İslam Sanatı
28	Şırnak, Cizre İç Kale	Prof. Dr. Gülriz Kozbe (bilimsel danışman)	Prehistorya ve Ön Asya Arkeolojisi

3.2.4. Koruma-Onarım Faaliyetleri

Günümüzde devam eden uzun süreli Türk İslam dönemi kazıları incelendiğinde, sekiz tanesinde kapsamlı restorasyon çalışması yapıldığı, bununla birlikte tüm kazılarda küçük ya da büyük konservasyon ve onarım faaliyetleri ile günlük belgeleme çalışmalarının yapıldığı görülmektedir. Üç tane kazı da ise gelen ziyaretçiler için kontrollü rotaların belirlendiği çevre düzenleme projesinin bulunduğu ve bunların uygulamasının yapıldığı görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda günümüzde devam eden uzun süreli Türk İslam dönemi kazılarına ilişkin koruma ve onarım tablosu aşağıda verilmiştir.

Tablo 11: Uzun süreli kazılara ilişkin koruma ve onarım faaliyetlerini gösterir tablo.

Tablo Lejantı	✓ Var	x Yok			
Sıra No	**Kazı Adı**	**Belgeleme**	**Konservasyon/ Onarım**	**Restorasyon**	**Çevre Düzenleme Projesi**
1	Şanlıurfa, Harran Ören Yeri	✓	✓	✓	x
2	Edirne, Yeni Saray	✓	✓	✓	x
3	Diyarbakır, İç Kale Artuklu Sarayı	✓	✓	x	x
4	Bursa, İznik Çini Fırınları	✓	✓	x	x
5	Kayseri, Keykubadiye Sarayı	✓	✓	x	x
6	Konya, Kubâdâbâd Sarayı	✓	✓	x	x
7	Muğla, Milas, Beçin Kalesi	✓	✓	✓	✓
8	Bitlis, Ahlat Selçuklu Mezarlığı	✓	✓	✓	✓
9	Antalya, Alanya Kalesi	✓	✓	✓	✓

10	Batman, Hasankeyf Ören Yeri	✓	✓	✓	x
11	Eskişehir, Karacahisar Kalesi	✓	✓	x	x
12	Bitlis Kalesi	✓	✓	x	x
13	Elazığ, Harput İç Kale	✓	✓	✓	x
14	Amasya, Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı	✓	✓	x	x
15	Sivas, Divriği Kalesi	✓	✓	✓	x
16	Erzincan, Kemah Kalesi	✓	✓	x	x
17	Mersin, Silifke Kalesi	✓	✓	✓	x

3.2.5. Kazı Sonuçları Sempozyum Bildirileri ve Yayın Faaliyetleri

Aşağıdaki tablolarda günümüzde devam eden Türk İslam dönemi kazılarının Kültür ve Turizm Bakanlığınca düzenlenen kazı sonuçlarına ilişkin toplantılarında kazı başkanlarınca yapılan bildirilere ilişkin yayınlara yer verilmiştir.

Tablo 12 : Kazı Sonuçları Toplantısı bildirilerinde uzun süreli Türk İslam dönemi kazılarına ilişkin tablo.

Tablo Lejantı		Bildiri Sunulmuş	x	Bildiri Sunulmamış	
Toplantı		**Şanlıurfa, Harran Ören Yeri**	**Edirne, Yeni Saray**	**Diyarbakır, İç Kale Artuklu Sarayı**	**Bursa, İznik Çini Fırınları**
Yılı	**Numarası**				
1980	2	x	x	x	x
1981	3	x	x	x	x
1982	4	x	x	x	S: 419-422
1983	5	x	x	x	S: 307-315
1984	6	S: 79-82	x	x	x
1985	7	S: 239-260	x	x	S: 637-650
1986	8	C: 1, S: 273-296	x	x	C: 2, S: 315-334
1987	9	C:1, S: 135-168	x	x	C: 2, S: 329-350
1988	10	x	x	x	C: 2, S: 383-400
1989	11	C: 2, S: 347-362	x	x	C: 2, S: 363-370
1990	12	C: 2, S:363-378	x	x	x
1991	13	C: 2, S: 423-442	x	x	C: 2, S: 443-457

1992	14	C: 2, S: 431-446	x	x	C: 2 , S: 475-494
1993	15	C: 2, S: 513-532	x	x	C: 2, S: 547-564
1994	16	x	x	x	x
1995	17	C: 2, S: 453-468	x	x	C: 2, S: 411-428
1996	18	C: 2, S:541-558	x	x	C: 2, S: 515-530
1997	19	x	x	x	C: 2, S: 625-640
1998	20	x	x	x	C: 2, S: 539-536
1999	21	x	x	x	x
2000	22	C: 2, S: 429-438	C: 2, S: 439-448	x	C: 2, S: 387-396
2001	23	C: 2, S: 453-460	C: 1, S: 29-40	x	x
2002	24	C: 2, S: 467-476	C: 1, S: 29-38	x	C: 2, S: 477-484
2003	24	C:1, S: 417-424	x	x	C: 2, S: 403-412
2004	26	C: 2, S: 361-369	x	x	x
2005	27	C: 2, S: 287-296	x	x	C: 2, S: 321-330
2006	28	C: 2, S: 717-732	x	x	C: 1, S: 91-104
2007	29	C: 2, S: 359-368	x	x	C: 3, S: 17-36
2008	30	C: 4, S: 371-384	x	x	C: 1, S: 359-376
2009	31	x	x	x	x
2010	32	x	C: 2, S: 225-244	x	C: 4, S: 51-64
2011	33	x	C: 2, S: 287-312	x	C: 3, S: 391
2012	34	C: 2, S: 35-44	C:3, S: 347-360	x	C: 3, S: 335-346
2013	35	x	C:2, S: 382-399	x	C: 2, S: 100-110
2014	36	x	x	x	C: 2, S: 165-176
2015	37	x	C:3, S:595-622	x	C: 2, S: 507-516
2016	38	x	x	x	C: 2, S: 371-388
2017	39	x	x	x	C: 3, S: 445-460
2018	40	C: 2, S: 633-650	x	x	C: 1, S: 345-360
2019	41	C: 3, S: 157-180	x	x	C: 1, S: 357-372

Toplantı		**Kayseri, Keykubadiye Sarayı**	**Konya, Kubâdâbâd Sarayı**	**Muğla, Milas, Beçin Kalesi**	**Bitlis, Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı**
Yılı	**Numarası**				
1980	2	x	x	x	x
1981	3	x	x	x	x
1982	4	x	x	x	x
1983	5	x	S: 301-306	S: 307-315	x
1984	6	x	x	x	x
1985	7	x	S: 651-656	S: 657-660	x
1986	8	x	C: 2, S: 303-314	x	x
1987	9	x	C: 2, S: 351-364	x	x
1988	10	x	C: 2, S: 401-420	x	x
1989	11	x	C: 2, S: 371-382	x	x

1990	12	x	C: 2, S: 355-362	x	x
1991	13	x	C: 2, S: 457-471	x	x
1992	14	x	x	x	x
1993	15	x	C: 2, S: 533-546	x	x
1994	16	x	x	x	x
1995	17	x	C: 2, S: 393-410	x	x
1996	18	x	C: 2, S: 533-540	x	x
1997	19	x	C: 2, S: 641-650	x	x
1998	20	x	C: 2, S: 559-566	x	x
1999	21	x	C: 2, S: 427-428	x	x
2000	22	x	C: 2, S: 411,420	x	x
2001	23	x	C:1, S:269-274	x	x
2002	24	x	C: 1, S: 299-306	x	x
2003	24	x	C: 2, S: 345-350	x	x
2004	26	x	C: 1, S: 203-206	x	x
2005	27	x	C: 1, S: 325-330	x	x
2006	28	x	C:2, S:295-304	x	x
2007	29	x	x	x	x
2008	30	x	C: 2, S: 417-482	x	x
2009	31	x	x	x	x
2010	32	x	x	x	x
2011	33	x	C: 2, S: 205-218	C: 4, S: 351-370	x
2012	34	x	C: 3, S: 383-394	x	x
2013	35	x	C: 1, S: 388-403	C: 3, S: 313-328	C:1, S: 339-348
2014	36	x	x	x	C:1, S:499-510
2015	37	x	x	x	x
2016	38	x	C: 3, S: 343-354	x	x
2017	39	C: 1, S: 395- 410	x	C: 1, S: 239-248	x
2018	40	C: 1, S: 103-121	C: 2, S: 701-716	C: 2, S: 507-518	C: 1, S: 471-486
2019	41	C: 1, S: 95-112	C: 3, S: 323-340	C: 3, S: 21-34	C: 4, S: 31-44

Toplantı		**Antalya, Alanya Kalesi**	**Batman, Hasankeyf Ören Yeri**	**Eskişehir, Karacahisar Kalesi**	**Bitlis Kalesi**
Yılı	**Numarası**				
1980	2	x	x	x	x
1981	3	x	x	x	x
1982	4	x	x	x	x
1983	5	x	x	x	x

1984	6	x	x	x	x
1985	7	x	x	x	x
1986	8	C: 2, S: 335-352	x	x	x
1987	9	C: 2, S: 365-384	x	x	x
1988	10	C: 2, S: 421-435	x	x	x
1989	11	x	x	x	x
1990	12	x	x	x	x
1991	13	C:2, S: 413-422	C: 2, S: 403-412	x	x
1992	14	x	C: 2, S: 447-456	x	x
1993	15	C: 2, S: 579-582	x	x	x
1994	16	x	x	x	x
1995	17	C: 2, S: 389-392	x	x	x
1996	18	C: 2, S: 531-532	x	x	x
1997	19	C: 2, S: 651-654	x	x	x
1998	20	C: 2, S: 557-558	x	x	x
1999	21	C: 2, S: 429-430	x	x	x
2000	22	C: 2, S: 421-428	x	x	x
2001	23	C: 1, S: 171-186	C: 1, S: 215-222	x	x
2002	24	C: 2, S: 519-534	C: 1, S: 269-282	C: 2, S: 69-80	x
2003	24	C: 2, S: 123-126	C: 2, S: 127-138	C: 2, S: 365-370	x
2004	26	C: 2, S: 37-42	x	x	x
2005	27	C: 2, S: 213-228	C: 2, S:147-160	x	x
2006	28	x	C: 2, S: 73-96	C: 2, S: 1-12	x
2007	29	C: 1, S: 91-106	x	x	x
2008	30	C: 4, S: 15-24	x	x	x
2009	31	x	x	x	x
2010	32	x	x	x	C: 4, S: 285-298
2011	33	x	x	x	x
2012	34	x	x	x	x
2013	35	x	x	x	x
2014	36	x	x	x	x
2015	37	x	x	C: 1, S: 509-518	x
2016	38	x	x	x	x
2017	39	x	x	x	x
2018	40	x	x	x	x
2019	41	C: 3, S: 623-644	C: 3, S: 237-256	x	C: 3, S: 49-62

Toplantı		**Elazığ, Harput İç Kale**	**Amasya, Harşena Kalesi ve**	**Sivas, Divriği Kalesi**	**Erzincan, Kemah Kalesi**	**Mersin, Silifke Kalesi**
Yılı	**Numarası**					

			Kızlar Sarayı			
1980	2	x	x	x	x	x
1981	3	x	x	x	x	x
1982	4	x	x	x	x	x
1983	5	x	x	x	x	x
1984	6	x	x	x	x	x
1985	7	x	x	x	x	x
1986	8	x	x	x	x	x
1987	9	x	x	x	x	x
1988	10	x	x	x	x	x
1989	11	x	x	x	x	x
1990	12	x	x	x	x	x
1991	13	x	x	x	x	x
1992	14	x	x	x	x	x
1993	15	x	x	x	x	x
1994	16	x	x	x	x	x
1995	17	x	x	x	x	x
1996	18	x	x	x	x	x
1997	19	x	x	x	x	x
1998	20	x	x	x	x	x
1999	21	x	x	x	x	x
2000	22	x	x	x	x	x
2001	23	x	x	x	x	x
2002	24	x	x	x	x	x
2003	24	x	x	x	x	x
2004	26	x	x	x	x	x
2005	27	x	x	x	x	x
2006	28	x	x	x	x	x
2007	29	x	x	x	x	x
2008	30	x	x	x	x	x
2009	31	C: 1, S: 373-392	x	x	x	x
2010	32	C: 1, S: 242-257	C: 4, S: 111-120	x	x	x
2011	33	x	C: 3, S: 267-282	C: 4, S: 437-446	x	x
2012	34	x	C: 3, S: 427-436	C: 3, S: 415-426	C: 3, S: 461-472	C: 3, S: 395-406
2013	35	x	C: 3, S: 279-291	C: 3, S: 166-177	C: 2, S: 470-480	C: 2, S: 140-154
2014	36	x	C: 3, S: 275-280	x	C: 3, S: 45-60	x
2015	37	x	C: 3, S: 553-562	x	x	C: 3, S: 517-538
2016	38	C: 3, S: 563-579	x	C: 2, S: 223-236	C: 1, S: 247-264	C: 2, S: 191-212
2017	39	x	C:3,	C:3,	x	C:1, S: 467-

			S: 613-622	S:345-354		476
2018	40	x	C: 1, S: 641-650	C: 1, S: 683-962	C: 2, S: 443-454	C: 1, S: 123-146
2019	41	C:2, S: 553-572; 573-590	C: 2, S: 33-50	x	x	C: 1, S: 113-134

Tablo 13: Kısa süreli kazılara ilişkin toplantı bildirilerini gösterir tablo.

Kazı Adı	Toplantı		Bildiri Sahibi	Basım		Cilt, Sayfa	Yayıncı
	Adı	Yılı		Yılı	Yeri		
Van Gevaş Kalesi Tarihi Türk Mezarlığı	12. Kazı Sonuçları Toplantısı	1990	Taner Tarhan, Veli Sevin, M. Beşir Aşan	1991	Ankara	C: 2, S: 405-428	Ankara Üniversitesi Basım Evi
Konya Dokuzun Hanı	14. Kazı Sonuçları Toplantısı	1992	Haşim Karpuz	1993	Ankara	C: 2, S: 457-474	Ankara Üniversitesi Basım Evi
	15. Kazı Sonuçları Toplantısı	1993	Haşim Karpuz	1995	Ankara	C: 2, S: 565-578	Ankara Üniversitesi Basım Evi
	16. Kazı Sonuçları Toplantısı	1994	Haşim Karpuz	1995	Ankara	C: 2, S: 377-396	Milli Kütüphane Basım Evi
Van, Erciş Kalesi ve Çelebibağ Mezarlığı	15. Kazı Sonuçları Toplantısı	1993	Abdüsselam Uluçam	1995	Ankara	C: 2, S: 487-512	KVMGM
	17. Kazı Sonuçları Toplantısı	1995	Abdüsselam Uluçam	1996	Ankara	C: 2, S: 429-452	KVMGM
Aksaray Melik Mahmudgazi Hangâhı (Darphane)	17. Kazı Sonuçları Toplantısı	1995	Bekir Deniz	1996	Ankara	C: 2, S: 469-492	Milli Kütüphane Basım Evi
	18. Kazı Sonuçları Toplantısı	1996	Bekir Deniz	1997	Ankara	C: 2, S: 559-576	Milli Kütüphane Basım Evi

	19. Kazı Sonuçları Toplantısı	1998	Bekir Deniz	1998	Ankara	C: 2, S: 655-682	Milli Kütüphane Basım Evi
	20. Kazı Sonuçları Toplantısı	1998	Bekir Deniz	1999	Ankara	C: 2, S: 593-612	Milli Kütüphane Basım Evi
	24. Kazı Sonuçları Toplantısı	1999	Bekir Deniz	2000	Ankara	C: 2, S: 439-450	Milli Kütüphane Basım Evi
	24. Kazı Sonuçları Toplantısı	2002	Bekir Deniz	2003	Ankara	C: 2, S: 185-196	Milli Kütüphane Basım Evi
	25. Kazı Sonuçları Toplantısı	2003	R. Eser Gültekin	2004	Ankara	C: 1, S: 319-330	DÖSİMM Basım Evi
Eski Van Hüsrevpaşa Külliyesi	19. Kazı Sonuçları Toplantısı	1998	Ersin Kavaklı, Abdüsselam Uluçam	1998	Ankara	C: 2, S: 683-704	Milli Kütüphane Basım Evi
	20. Kazı Sonuçları Toplantısı	1998	Abdüsselam Uluçam, Ersin Kavaklı	1999	Ankara	C: 2, S: 613-630	Milli Kütüphane Basım Evi
İstanbul, Eyüpsultan Cafer Paşa Türbesi	20. Kazı Sonuçları Toplantısı	1998	H. Örcün Barışta	1999	Ankara	C: 2, S: 567-592	Milli Kütüphane Basım Evi
	21. Kazı Sonuçları Toplantısı	1999	H. Örcün Barışta	2000	Ankara	C: 2, S: 385-394	Milli Kütüphane Basım Evi
Ankara Eyne Bey Hamamı	22. Kazı Sonuçları Toplantısı	2000	H. Örcün Barışta	2001	Ankara	C: 2, S: 397-410	Milli Kütüphane Basım Evi

İstanbul, Tekfur Sarayı Çini Fırınları	24. Kazı Sonuçları Toplantısı	2002	Filiz Yenişehirlioğlu	2003	Ankara	C: 1, S: 329-344	DÖSİMM Basım Evi
Bilecik Orhangazi İmareti ve Eski Pazar Mahallesi Çarşı Alanı	24. Kazı Sonuçları Toplantısı	2002	Erol Altınsapan, Abdullah Deveci	2003	Ankara	C: 2, S: 209-222	DÖSİMM Basım Evi
	25. Kazı Sonuçları Toplantısı	2003	Erol Altınsapan	2004	Ankara	C: 2, S: 259-266	DÖSİMM Basım Evi
Kırklareli, Demirköy Fatih Demir Dökümhanesi	13. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu	2002	Zülküf Yılmaz	2003	Ankara	S: 29-42	DÖSİMM Basım Evi
	27. Kazı Sonuçları Toplantısı	2005	Zülküf Yılmaz, A. Osman Uysal	2006	Ankara	C: 2, S: 421-436	DÖSİMM Basım Evi
	31. Kazı Sonuçları Toplantısı	2009	Günhan Danışman, Hadi Özbal	2010	Ankara	C: 3, S: 179-198	Kültür ve Turizm Bakanlığı
	33. Kazı Sonuçları Toplantısı	2011	Nurcan Yazıcı	2012	Ankara	C: 4, S: 431-350	KVMGM
Şırnak, Cizre İç Kale	23. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu	2014	Nihat Erdoğan, Mesut Alp, Gülriz Kozbe	2015	Ankara	S: 295-318	KVMGM
	26. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu	2017	Nihat Erdoğan	2017	Ankara	S: 289-320	KVMGM
Mardin Kalesi	24. Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu I. Uluslararası	2015	Süleyman Bayar	2006	Ankara	S: 479-508	KVMGM

	Müzecilik Çalıştayı						
Hatay, Hassa Türkmen Mezarlığı	24. Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu I. Uluslararası Müzecilik Çalıştayı	2015	Demet Kara, F. Mine Temiz	2006	Ankara	S: 233-250	KVMGM
Karaman Kalesi	23. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu	2014	Abdulbari Yıldız	2015	Ankara	S: 1-18	KVMGM
Aksaray, II. Kılıçaslan Hamamı Kurtarma Kazısı	22. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu	2013	Yusuf Altun	2013	Ankara	S: 305-320	KVMGM
Konya, Karatay Medresesi Eyvanı	16. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu	2007	Sultan Nur Pakdemir	2008	Ankara	S: 13-30	DÖSİMM Basım Evi
Nevşehir Kalesi	25. Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu II. Uluslararası Müzecilik Çalıştayı	2016	Murat E. Gülyaz	2016	Ankara	S: 531-542	KVMGM
Denizli, Akhan Kervansarayı	15. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu	2006	Nesrin Karabay, Şaban Kök	2007	Ankara	S: 95-108	DÖSİMM Basım Evi
Gaziantep Kalesi	10. Müze Kurtarma Kazıları Semineri	1999	Rifat Ergeç	2000	Ankara	S: 211-217	Milli Kütüphane Basım evi
Erzurum 1. Aziziye Tabyası	13. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu	2002	Mustafa Erkmen	2003	Ankara	S: 237-246	DÖSİMM Basım Evi

Kütahya, Germiyanoğulları' ndan Kalma Hamam	13. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu	2002	Metin Türktüzün	2003	Ankara	S: 93-96	DÖSİMM Basım Evi
Sivas Gök Medrese	8. Müze Kurtarma Kazıları Semineri	1997	N. Burhan Bilget	1998	Ankara	S: 607-616	Milli Kütüphane Basım Evi
Bursa Bizans ve Osmanlı Yapı Kompleksi	12. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu	2001	Koncagül Öcal Özeren, Funda Ünal Hançer	2002	Ankara	S: 149-156	Milli Kütüphane Basımevi
Konya, Mevlana Müzesi Semahanesi ve Eflâki Dede Türbesi	9. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu	1998	Naci Bakırcı	1999	Ankara	S: 97-110	Milli Kütüphane Basımevi
	9. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu	1998	Zeynep Karpuz	1999	Ankara	S: 111-124	Milli Kütüphane Basımevi
Edirne Fazlullah Paşa Türbesi	22. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu	2013	İbrahim Türkmenoğlu	2013	Ankara	S: 387-394	KVMGM

Kazı sonuçları toplantıları dışında, yapılan kitap yayınlarına bakıldığında ilk Türk İslam dönemi kazısı olan Sivas, İzzeddin Keykavus Darüşşifası'na ilişkin kazıları yürüten Sedat Çetintaş tarafından "Sivas Darüşşifası, 641-1217" adlı eser yayınlandığı, bir diğer kısa süreli kazı olan Sivas Gök Medrese'ye ilişkin ise kazı başkanı Orhan Cezmi Tuncer tarafından "Sivas Gök Medrese (Sahip Ata Fahreddin Ali Medresesi)" adlı kitap yayınlandığı görülmektedir.

En erken tarihte başlayan uzun süreli Türk İslam dönemi kazısı olan Harran Ören Yeri kazısı başkanlarından Nureddin Yardımcı tarafından hazırlanan "Mezopotamya'ya Açılan Kapı Harran" adlı kitap ve günümüz kazı başkanı Mehmet Önal -ve diğerleri- editörlüğünde hazırlan "Harran ve Çevresi Arkeolojisi" adlı kitap, Harran kazılarını anlatan önemli eserlerdir.

İlk tam teşkilatlı uzun süreli Türk İslam dönemi kazısı olarak tariflenebilecek olan Kubâdâbâd Sarayı'nın ilk tespitinden itibaren yapılan çalışmalar yayın hâline dönüştürülmüştür. Rüçhan Arık tarafından yayınlanan "Kubad Abad: Selçuklu Saray ve Çinileri" adlı kitap Kubâdâbâd Sarayı kazıları ve bu kazılarda elde edilen buluntular açısından detaylı bir kaynak olmuştur. Bununla birlikte, Alptekin Yavaş ve Oğuz Koçyiğit editörlüğünde hazırlanan ve Kubâdâbâd Sarayı kazılarına ilişkin değişik yayınlarda yer alan makaleleri de içeren kitapta, kazıların başlangıcından günümüze dek ortaya çıkartılan mekânlar ve elde edilen buluntular hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

Ilısu Barajı'nın su tutması ile su altında kalmaya başlayan Hasankeyf Ören Yeri, bir çok bilimsel makaleye konu olmakla birlikte ilk kazı başkanı M. Oluş Arık tarafından "Hasankeyf: Üç Dünyanın Buluştuğu Kent" adlı kitap yayınlanmış, bir diğer kazı başkanı olan Abdüsselam Uluçam tarafından da yapılan kazı çalışmalarına ilişkin raporlar her iki yılda bir kitap haline dönüştürülmüştür. Bu kitaplardan ilki "Hasankeyf Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma, Kazı ve Kurtarma Projesi 2004 -2005 Çalışmaları" adlı kitaptır.

Beçin Kalesi kazılarına ilişkin kazı başkanlarından Hüseyin Rahmi Ünal tarafından her kazı sezonu ulaşılan sonuçlara ilişkin makale yayınlanmış olup, "Beçin Kazılarının 15 Yılı (1995-2009)" adlı kitapla da Beçin Kalesi içerisinde yer alan yapılar, bu yapılara ilişkin yapılmış çalışmalar detaylıca anlatılmıştır.

Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı'na ilişkin ilk kitap, Beyhan Karamağaralı tarafından "Ahlat Mezar Taşları" adıyla 1992 yılında yayınlanmış olup, 2016 yılında Selami Reisoğlu –ve diğerleri- editörlüğünde "Anadolu'nun Orhun Abideleri Ahlat mezar taşları" adlı kitap, 2019 yılında ise kazı başkanı Recai Karahan –ve diğerleri- editörlüğünde "Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı ve Mezar Taşları" adlı kitap yayınlanmıştır.

3.3. Türk İslam Dönemi Kazılarının Bilimsel Alana Katkıları Hakkında Değerlendirmeler

Bu çalışmanın ikinci bölümünde "Türkiye'de Yapılan Türk İslam Dönemi Kazılarının Tarihçesi" başlığı altında detaylıca anlatıldığı üzere, mimar Sedat Çetintaş tarafından 1937 yılında Sivas, İzzeddin Keykavus Şifahanesi'nde yapılan kazıları ve

1941 yılında arkeolog Prof. Dr. Remzi Oğuz Arık yönetimindeki Konya Alâaddin Tepesi'nde yapılan kazılar, Türk İslam dönemi kazılarının öncüleri niteliğindedir.

İkinci bölümde hem uzun süreli Türk İslam dönemi kazılarına ilişkin hem de kısa süreli Türk İslam dönemi kazılarına ve bu alanlarda yapılan kazı onarım ve yayın faaliyetlerine detaylı biçimde yer verilmiş olmakla birlikte aşağıdaki tabloda da bu çalışma kapsamındaki başlıca Türk İslam dönemi kazılarının bilimsel alana katkıları hakkında bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Türk İslam dönemi kazılarının bilimsel alana katkıları başlıca bir tez çalışmasına konu edilebilecek nitelikte olup, asıl konusu Türk İslam dönemi kazılarının uluslararası koruma prensipleri kapsamında değerlendirilmesi olan bu çalışmada başlıca Türk İslam dönemi kazılarının bilimsel alana katkıları ana hatları ile incelenmiştir.

Tablo 14 : Türk İslam Dönemi kazıları ve bilimsel açıdan önemleri.

Sıra No	**Kazı Adı**	**Bilimsel Alana Katkıları**
1	Sivas, İzzeddin Keykavus Şifahanesi	Türk İslam dönemi eserlerine ilişkin bilinen ilk kazı çalışmasıdır. Türk tıp tarihi bakımından çok önemli bir hastane binası olan yapının dört eyvanlı ve iki katlı, zengin mozaik çini süslemelere sahip olduğu ortaya çıkartılmış, şifahaneye bitişik olarak çıkarılan yapının ise bir tıp medresesi olabileceği değerlendirilmiştir.
2	Konya Alâaddin Tepesi	Selçuklu dönemine ilişkin ilk kazı çalışması olmakla birlikte Alâaddin Köşkü'nün aslında bir saray olduğu ve tepenin bir höyük olduğu ortaya çıkartılmış olması önem arz etmektedir.
3	Bursa Orhan Bey Hamamı ve Yıldırım Darüşşifası	Osmanlı'nın ilk hastane binası olan Yıldırım Darüşşifası kazılarıyla yapının planı ve mimari elemanları açığa çıkartılmıştır. Dikdörtgen plana ve açık avlulu revaklı plan tipine sahip darüşşifa hastane yapılarının gelişiminin tespit edilebilmesi açısından önemlidir.
4	Şanlıurfa, Harran Ören Yeri	Harran kazıları, İslam dönemi ve sonrasında Türk İslam dönemi mimarisi ve imar faaliyetleri açısından önemli veriler sunmaktadır. İçerisinde bir çok yapıyı barındıran Harran Ören Yeri'nin en bilinen yapısı Harran Ulu Cami'dir.

		Anadolu'da İslam mimarisiyle yapılmış ilk ve en büyük eser olarak kaynaklara geçen Harran Ulu Cami'nin kazılar sonucu ortaya çıkartılan planı incelendiğinde; şadırvanlı orta avluyu çevreleyen sahınlardan oluştuğu, harim kısmının, doğu batı yönünde genişleyen dikdörtgene yakın bir hacimden oluştuğu, dışarıdan bir merdiven ile mihrabın yanında camiye giriş sağlandığı, ana giriş ve harim kısmının girişinin aynı eksen üzerinde olmakla birlikte mihrabın batıya doğru kaymış olduğu görülmektedir. Harran İç Kale'nin planı incelendiğinde ise, dikdörtgene yakın planlı olduğu, dört yönde çokgen biçimli kuleleri olduğu ve birbiriyle ilişkili mekânlardan oluşan tek bir kütle olarak inşa edildiği anlaşılmaktadır. Harran kazılarının dikkat çeken bir diğer alanı "Doğu Çarşısı" olarak adlandırılan içerisinde çeşitli dükkânların ve bir hamamın bulunduğu ticaret alandır.
5	Edirne, Yeni Saray	Osmanlı döneminde, sıfırdan inşa edilmiş olması açısından, yer seçiminden, vaziyet planı, alt yapı sistemleri, içeriğinde barındırdığı yapıların işlevleri, mimari üslup, malzeme, bezeme tekniklerine kadar her detayıyla Osmanlı'nın devlet stratejisi ve kültürünün, saray yaşamının, sanatının ve mimarlığının anlaşılması açısından önemli bir kazıdır. Kazıların tamamlanması ya da belirli bir aşamaya gelmesiyle Selçuklu saray tipolojisinin Osmanlı'daki gelişimi daha net gözlemlenebilecektir.
6	Diyarbakır, İç Kale Artuklu Sarayı	Artuklu döneminde inşa edilmiş saray, günümüz teknolojisinin fikir babası olarak görülen El Cezeri'nin içerisinde yaşadığı ve icatlarını (sibenetik ilmi, mühendislik prensipleri, makine parçaları, krank mili gibi) denediği yer olması açısından, sanat tarihi dışında, mühendislik tarihi açısından da ayrıca önemlidir. Kazılarda açığa çıkartılan alanlarda bulunan tek renk çiniler ve cam mozaikler ile yapılan süslemelere daha önceki araştırmalarda rastlanılmamış olması dolayısıyla Türk Sanatı açısından önemlidir.

7	Bursa, İznik Çini Fırınları	Özellikle içi doluyken çökmüş fırınlar ve çokça rastlanan hatalı üretim çiniler ve fırın malzemeleri ile Milet işi, Rodos işi, Şam işi gibi adlarla anılan çinilerin asıl üretim yerinin İznik olduğunun ortaya konulması açısından ve Osmanlı çiniciliğinin gelişimini göstermesi açısından önem arz etmektedir.
8	Bursa, İznik Sultan Orhan İmareti ve Stuko Kalıntıları	Bu bölgede açığa çıkartılan Orhan İmaret Cami, Osmanlı mimarisindeki imaret plan tipolojisine (ters T planlı, zaviyeli) sahip ilk örnek olması açısından önemlidir.
9	Kayseri, Keykubadiye Saray	Selçuklu saray yapısı olması ve elde edilen çini ve seramik buluntuları açısından önemlidir. İlk dönem kazılarında iki grup çini ele geçirilmiş olup, sır altı teknikte yapılan ikinci grup çinilerde kullanılan motiflere (firuze sır altında, siyah ince spiral kıvrık dallarla bezeli, çok kalın konturlarla çevrili) daha önce rastlanılmamış olması açısından önem arz etmektedir. Selçuklu Devleti'nin yönetildiği ve devletin doğudaki fetih politikaları için önemli bir saray olan Keykubadiye Sarayı'nda yürütülen kazı çalışmaları ilerledikçe Kubâdâbâd kazılarında olduğu gibi Selçuklu saray tipolojisini ve kültürünü aydınlatacak yeni veriler elde edilmesi beklenmektedir.
10	Konya, Kubâdâbâd Sarayı	Prof. Dr. Rüçhan Arık'ın deyişiyle Dünya'da bir bütün olarak ulaşılabilmiş, planı ve külliye tarzındaki tek Selçuklu Sarayı olması, Türk kültürüne yönelik profesyonel ve tam teşekküllü ilk kazı olması açısından önemli olmakla birlikte, insitu (özgün yerinde) ele geçirilen buluntular, Selçuklu çini motiflerinin anlaşılmasına büyük katkı sağlamıştır. Kubâdâbâd Sarayı, her hangi başka bir anıtsal yapı üzerine kurulmamış ya da geçmiş dönemlere ait anıtsal yapıların mimari elemanları ile inşa edilmemiş olması dolayısı ile kazılarda elde edilen her veri Selçuklu kültürünün, sanatının, mimarisinin, malzeme, yapım ve alt yapı tekniklerinin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Kazılarda açığa çıkartılan başlıca yapılar Büyük Saray ve Küçük Saray'dır. Kazı çalışmaları sonucu ortaya çıkartılan planlar göre; Büyük Saray göle

		bakan teras ya da büyük bir avlu içerisinde, kareye yakın planlı kapalı asıl saray binası ile iç avlu ve çevresindeki hücre tipi odalardan oluşan dikdörtgen yapıda ve bitişiğinde saray hamamı bulunmakta olup, göle uzanan Küçük Saray ise, iki katlı -ikinci katı günümüze ulaşmamış-, kemerli, giriş eyvanı ve devamındaki koridorun çevresinde yerleştirilmiş odalardan oluşmaktadır. Büyük Saray'ın içerisinde bulunduğu avlu ile Küçük Saray'ın içerisinde bulunduğu avlu birbirine dar bir koridor ile bağlanmaktadır. Kazılarda Selçuklu sanatını aydınlatan yıldız ve haç biçimli levha çiniler ile saray yaşamı hakkında bilgi veren cam ve metal objeler gibi çok sayıda küçük buluntu elde edilmiştir.
11	Çorum, Alaca, Kalehisar Medrese, Kervansaray, Hamam Kazısı ve Keramik Fırınları	Burada bulunan keramik fırınlarında "slip" tekniğindeki parçaların bulunması, Türk çini-keramik sanatının gelişimi açısından önem arz etmektedir.
12	Muğla, Milas, Beçin Kalesi	Menteşeoğulları Beyliği dönemine ait bir Ortaçağ kenti olan Beçin, sonraki dönemlerde iskân görmemiş olması açısından önemli olup, kazı çalışmalarıyla beylikler devrinden kalma yapıların ortaya çıkarılması, bu devrin özelliklerini ve niteliğini aydınlatacak olması açısından önemlidir. Beçin Kalesi içerisinde yer alan Ahmed Gazi Medresesi, ana eyvanı kubbeyle örtülü medrese tipinin ilk örneği olup, kazı çalışmaları sonucunda hazırlanan planına göre; taç kapısından ulaşılan giriş eyvanı, derslikleri ve koridorları tonoz örtülü, giriş eyvanı açık avluya açılmakta ve tam karşısından üzeri kubbeli ana eyvanı bulunmakta olup, medrese, giriş eyvanı - ana eyvan eksenine göre simetrik planlıdır. Menteşe Mezarlığı ölü gömme yöntemi – mezarların üstüne toprak serilmemiş, kayrak taşı örtülmüş- bakımından Ortaçağ Müslüman mezarlıkları içinde farklılık arz etmektedir. Beçin Kenti, geç dönemlerde kullanılmamış olması sayesinde Ortaçağ dokusunu korumuş olup, Beçin kazılarında elde edilen ve edilecek veriler, Selçuklu mimarlığından ve sanatında Osmanlı mimarlığına ve sanatına geçiş sürecini aydınlatacaktır.

13	Bitlis, Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı	Ahlat Mezar taşları Selçuklu taş sanatı açısından önem arz etmekte olup, lahit ve mezar taşlarının çeşitleri ve bunları yapan sanatkarların adlarının tespit edilmiş olması, bu sanatkarların ahi teşkilatına bağlı olmalarının ortaya konması kültür tarihimiz için önemlidir. Ayrıca Ahlat'taki mezar anıtı sanatının, eski Türk mezar anıtı geleneğini devam ettirdiği kazı çalışmalarıyla ortaya konulmuştur.
14	Van Ulu Cami	Ulu caminin planı tamamen açığa çıkartılmış, inşa edildiği dönem yapılarından farklı olarak bu camide hiç çini kullanılmadığı ve sadece renkli stukolarla süslenmiş olduğu kazı çalışmaları ile ortaya konulmuştur.
15	Antalya, Alanya Kalesi	Kazı çalışmalarıyla, Selçuklu ve Beylikler dönemi yapı teknikleri, şehir dokusunun ortaya çıkarılması açısından önem arz etmektedir.
16	Batman, Hasankeyf Ören Yeri	Kazı çalışmaları ile Roma, Bizans Selçuklu, Eyyûbi, Artuklu, Akkoyunlu, Osmanlı dönemlerine ait yapıların açığa çıkartılması Anadolu'daki kültürel donanımın ortaya koymasının yanı sıra, aynı coğrafyada süreklilik içerisinde yaşamış toplumların sanatsal ve kültürel etkileşimi, farkları benzerlikleri, mimari tipolojinin gelişimi gibi konulara katkı sağlayacak verilerin elde edilmesini sağlamıştır. Hasankeyf Ören Yeri içerisinde yer alan Artuklu dönemine tarihlenen köprü ise, Ortaçağ'ın en büyük kemer açıklıklı köprüsü olarak kaynaklara geçmiştir. Kazılarda açığa çıkarılan fırınlar ve içlerindeki malzemeler de Hasankeyf'in de çini üretim merkezi olduğunu ortaya çıkarmıştır.
17	Van, Erciş Kalesi ve Çelebibağı Selçuklu Mezarlığı	Höyük olarak tanımlanan mezarlığın aslında bir nekropol olduğu ortaya konulmuş, bilinen akıt ve türbe tipi mezar yapılarının dışında, yeni bir mezar tipi olarak kare ve sekizgen planlı mezar anıtları ortaya çıkartılmıştır. Kuzeydeki mezar anıtının mihrabı Anadolu'da İslam sanatının en erken örneklerinden birisi olarak değerlendirilmekte olup, mezar kitabeleri de döneme ilişkin önemli yazılı kaynaklardır.

18	İstanbul, Eyüpsultan Cafer Paşa Türbesi	Seramik buluntular ile seramik üretimine ilişkin fırınlanmada kullanılacak ayakların bulunması Eyüp üretimi seramiklerin bu bölgede üretildiğini ortaya koymuştur.
19	Eskişehir, Karacahisar Kalesi	Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'in ilk fethettiği ve hutbe okuttuğu kale olması açısından önemli olan Karacahisar Kalesi kazılarının devam etmesi ile erken dönem Osmanlı kültürü, sanatı ve mimarlığına ilişkin veriler elde edilebilecektir.
20	Kırklareli, Demirköy (Fatih) Demir Dökümhanesi	İlk ve tek endüstri yapısı (demir dökümhane binası) kazısı olup, Fatih Sultan Mehmed döneminde İstanbul'un fethinde kullanılan toplar burada dökülmüştür.
21	Elazığ, Harput İç Kale	Kazılarda, Osmanlı dönemine ait mahalle dokusu açığa çıkartılmış, böylece Osmanlı'nın gündelik yaşamına ilişkin veriler ortaya çıkartılmıştır. Artuklu sarayında yapılan kazıların ilerlemesi ise Artuklu dönemi sanatına ve Türk saray mimarisinin gelişimine yönelik daha detaylı veriler elde edilecektir.
22	Mersin, Silifke Kalesi	Osmanlı dönemine ait sokak dokusunun ortaya çıkartılması açısından önem arz etmektedir.
23	Hatay, Hassa Türkmen Mezarlığı	Türk balbal geleneğinin devam ettiğini gösteren insan biçimli taşlarda yer alan damgalar, mezarların hangi Türk boyuna ait olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Türk İslam dönemi kazı alanlarının bilim dünyasına katkılarının bir ayağını da bu alanlara ilişkin hazırlanan bilimsel tezler oluşturmaktadır. Arkeoloji ve sanat tarihi dışında değişik disiplinlerin de kendi alanları açısından yaptıkları bilimsel tez çalışmaları, bu alanların değerlendirilmesinde ve yönetiminde yeni bakış açıları oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bu kapsamda Yüksek Öğretin Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi veri tabanında kayıtlı uzun süreli Türk İslam dönemi kazılarına ya da bu kazıların yürütüldüğü alanlara ilişkin yapılmış tez çalışmaları taranmış olup, aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 15: YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan uzun süreli Türk İslam dönemi kazılarını ya da kazı alanlarını konu alan tezler.

Uzun süreli Türk İslam dönemi kazılarını ya da kazı alanlarını konu alan tezler					
Tez No	**Yazar Adı**	**Yılı**	**Tez Adı (orijinal/çeviri)**	**Türü**	**Konusu**
Şanlıurfa, Harran Ören Yeri					
351043	Bekir Çetin	2012	Harran'da Tunç Çağı pişmiş toprak insan figürleri *Terracotta human figures Bronze Age in Harran*	Yüksek Lisans	Arkeoloji = Archeology
414224	Ali Kemal Yıldırım	2015	Şanlıurfa Harran bölgesindeki kubbeli konutların yapısal özellikleri Structural features of the housing dome in Sanliurfa Harran region	Yüksek Lisans	Mimarlık = Architecture
610613	Fatma Bozkaya Yetkin	2019	Arkeolojik sit alanlarının korunmasında alan yönetimi planlarının rolü ve etkilerinin analizi: Harran-Şanlıurfa örneği The role and effects of site management plans in conservation of archeological sites: Case of Harran-Şanlıurfa	Yüksek Lisans	Şehircilik ve Bölge Planlama = Urban and Regional Planning
Edirne, Yeni Saray					
370685	Hasan Uçar	2014	Edirne yeni saray kazısı seramikleri *Ceramics from yeni saray at Edirne*	Doktora	Sanat Tarihi = Art History
298208	Aysun Cengiz	2011	Edirne Yeni Saray kazılarında ele geçen lüleler *The clay tobacco-pipes uncovered from the excavations of ?Yeni Saray? at Edirne*	Yüksek Lisans	Sanat Tarihi = Art History

Bursa, İznik Çini Fırınları					
490941	Vesile Belgin Demirsar Arlı	1996	İznik çini fırınları kazısı'nda bulunan figürlü seramiklerin değerlendirilmesi *Evaluation of figurative ceramics found in the İznik kilns excavation*	Doktora	Sanat Tarihi = Art History
Kayseri, keykubadiye sarayı					
354814	Yurdagül Özdemir	2014	Kayseri Keykubadiye Sarayı arkeolojisi *The archeology of Keykubadiye Palace in Kayseri*	Yüksek Lisans	Sanat Tarihi = Art History
Konya, Kubâdâbâd Sarayı					
585104	Işık Gürgen	2019	Palace architecture and its rhetoric in Seljuk Anatolia: The conceptualization of Kubadabad *Selçuklu Anadolusunda saray mimarisi ve retoriği: Kubadabad'ın kavramsallaştırılması*	Yüksek Lisans	Sanat Tarihi = Art History ; Tarih = History
592187	Fatma Karakaş	2019	Konya Karatay Müzesinde sergilenen Kubad-Abad Sarayı çini motiflerinin tekstil tasarımda kullanılması *The use of Kubad Abad Palace tile motifs exhibited in Konya Karatay Museum in textile desing*	Yüksek Lisans	El Sanatları = Crafts ; Tekstil ve Tekstil Mühendisliği = Textile and Textile Engineering
523636	Gökhan Meriç	2018	Kubad Abad Sarayı kazılarında bulunan çiviler *The nails of founded in Kubad Abad Palace excavations*	Yüksek Lisans	Sanat Tarihi = Art History
502768	Esra Bulduklu	2018	Anadolu Selçuklu Dönemi Kubadabad Sarayı çini figürlerinin göstergebilimsel	Yüksek Lisans	Güzel Sanatlar = Fine Arts ; Sanat Tarihi = Art History

			açıdan incelenmesi *Semiotic analysis of tile figures of the Kubadabad Palace of Anatolian Seljuk Period*		
477027	Aslı Canpolat	2017	Kubadabad Sarayı çinilerinde antropomorfik motifler ve özgün yorumları *Anthropomorphic motifs in Kubadabad Palace and unique designs*	Yüksek Lisans	El Sanatları = Crafts ; Güzel Sanatlar = Fine Arts ; Sanat Tarihi = Art History
408904	Ümit Güder	2015	Anadolu'da Ortaçağ demir metalürjisi: Kubad Abad, Samsat, Kinet Höyük, Hisn al-Tinat ve Yumuktepe kazı buluntuları *Medieval Anatolian iron metallurgy: Archaeological finds from Kubad Abad, Samsat, Kinet Höyük, Hisn al-Tinat and Yumuktepe*	Doktora	Arkeoloji = Archeology ; Arkeometri = Archaeometry ; Sanat Tarihi = Art History
347413	Yavuz Deniz	2012	Kubad Abad Sarayı çinilerindeki hayvan betimlemelerinin seramik yüzeylerde yorumlamaları *The interpretations of the animal figurations on ceramic surfaces belonging to the encaustic tiles of Kubad Abad Palace*	Yüksek Lisans	El Sanatları = Crafts ; Güzel Sanatlar = Fine Arts
294658	Mine Erdem	2011	Kubad-Abad Saray çinilerindeki hayvan motiflerinin ikonografisi, simgesel anlamı ve günümüz seraminde yorumları *Icononography the symbolic meaning and interpretation of contemporary ceramics of animal*	Yüksek Lisans	Güzel Sanatlar = Fine Arts

			motifs on the Kubad-Abad Palace tiles		
286374	Şerife Yalçın Yastı	2011	Konya Kubad Abad çinilerinin arkeometrik karakterizasyonu ve benzer çinilerin araştırılması *Archaeometric characterization of Konya Kubad Abad tiles and investigation of same tiles*	Doktora	Arkeometri = Archaeometry ; Seramik Mühendisliği = Ceramic Engineering
237942	Derya Serin	2008	Kubad-Abâd Sarayının haçvari çinileri üzerindeki bitkisel süsleme *Herbal decoration on the cross shape wall tile of the Kubad-Abâd Palace*	Yüksek Lisans	El Sanatları = Crafts ; Sanat Tarihi = Art History
230902	Zekiye Uysal	2008	Kubad-Abad Sarayı cam buluntuları (1981-2004) *Glass findings of Kubad-Abad Palace (1981-2004)*	Doktora	Sanat Tarihi = Art History
187274	Mürvet Yıldıztekin	2006	Kubad-Abad sarayı kazılarında ele geçen sınırsız seramik buluntular (1982-1990) *Unglazed Ceramics Found in Kubad-Abad palace excavation*	Yüksek Lisans	Arkeoloji = Archeology ; Ağaç İşleri = Wood Products ; Sanat Tarihi = Art History
151862	Mustafa Topaksu	2004	Kubad Abad'a (Konya) ait Selçuklu seramik ve çinilerinin termolüminesans (TL) tarihlendirilmesi, yapısının belirlenmesi ve teknolojisinin açıklanması *Thermoluminescence (TL) dating, reconstructing and interpreting the technologies of Seljuk's ceramics and tiles from Kubad Abad (Konya)*	Doktora	Fizik ve Fizik Mühendisliği = Physics and Physics Engineering

286374	Şerife Yalçın Yastı	2011	Konya Kubad Abad çinilerinin arkeometrik karakterizasyonu ve benzer çinilerin araştırılması *Archaeometric characterization of Konya Kubad Abad tiles and investigation of same tiles*	Doktora	Arkeometri = Archaeometry ; Seramik Mühendisliği = Ceramic Engineering
Muğla, Milas, Beçin Kalesi					
589489	Fırat Mustafa Turan	2019	Beçin Kalesi hamam yapılarının korunması üzerine bir çalışma *Exercisi for protecting hammam structure of Beçin Castle*	Yüksek Lisans	Arkeoloji = Archeology ; Sanat Tarihi = Art History
590965	Maide Berfu Bayraktar	2019	Muğla, Beçin Karapaşa Medresesi Restorasyon Projesi ve yeniden işlevlendirilmesi *Muğla, Beçin Karapaşa Madrasah Restoration Project and refunctioning*	Yüksek Lisans	Mimarlık = Architecture
560144	Bahri Yıldırım	2019	Beçin Şehri savunma yapıları *Beçin City defense structures*	Yüksek Lisans	Sanat Tarihi = Art History
472706	Meliha Havva Öz	2017	Muğla ili Milas ilçesi Beçin antik kentinde bulunan Büyük hamamın (Ahmet Gazi hamamı) restorasyon önerisi *Restoration proposal for Great bath (Ahmet Gazi bath) in Mugla Milas-Becin antique city*	Yüksek Lisans	Mimarlık = Architecture
Antalya, Alanya Kalesi					
181033	Uğur Bülent Aksoy	2006	Archaeometric analysis on the selected samples of glass artifacts recovered in the excavations at alanya	Yüksek Lisans	Arkeometri = Archaeometry

			castle *Alanya Kalesi kazı çalışmalarında ortaya çıkartılmış bazı cam örnekleri üzerine arkeometrik analizler*		
566908	Nilgün Akman	2019	Tarihi Alanya kalesinde su: elde edilmesi ve kullanımı *Collecting and usage of water in historical Alanya castle*	Yüksek Lisans	Mimarlık = Architecture
280446	Sevcan Yıldız	2011	Kültürel miras alan yönetimi kapsamında Alanya Kalesi ziyaretçi yönetimi *Alanya castle visitor management under the management of cultural heritage*	Doktora	Kamu Yönetimi = Public Administration ; Tarih = History ; Turizm = Tourism
274247	Özlem Oral	2010	Alanya Kalesi kazılarında çıkan Avrupa porselenleri *The European porcelains found in the excavations of Alanya Castle*	Yüksek Lisans	El Sanatları = Crafts ; Sanat Tarihi = Art History ; Tarih = History
Batman, Hasankeyf Ören Yeri					
568353	Emine Turan	2019	Hasankeyf Zeynel Bey Türbesindeki çini bezemelerinin P-XRF ile arkeometrik çalışması *Hasankeyf Zeynel Bey Tomb's tile ornaments archeometric study with P-XRF*	Yüksek Lisans	Arkeometri = Archaeometry
610900	Elif Yılmaz	2019	Investigation of traditional architectural data in sustainability : The case of Hasankeyf *Geleneksel mimari verilerin sürdürülebilirlik anlamında incelenmesi: Hasankeyf örneği*	Yüksek Lisans	Mimarlık = Architecture
525487	Sarp Selçuk	2018	Tarihsel	Yüksek	Arkeoloji =

			illüstrasyonların arkeolojik müzeler üzerinden incelenmesi ve Hasankeyf Müzesi üzerine proje çalışması *Historical illustrations on archeological museums and project study for Hasankeyf Museum*	Lisans	Archeology ; Güzel Sanatlar = Fine Arts ; Müzecilik = Museology
480399	Hatice Balta	2017	Hasankeyf'deki Türk İslam dönemi mezar taşları *Grave stones belonging to Turkish İslamic period in Hasankeyf*	Yüksek Lisans	Sanat Tarihi = Art History
446163	Yusuf Baluken	2016	Hasankeyf Eyyûbîleri (630-866/1232-1462) *The Ayyubids of Hasankeyf (630-866/1232-1462)*	Doktora	Tarih = History
370659	Zeynep İsen	2014	Hasankeyf'in şehircilik tarihi *Historic urbanism of Hasankeyf*	Yüksek Lisans	Tarih = History
448708	Tuba Karamustafaoğlu	2012	Hasankeyf'te Eyyûbiler Dönemi ve Eyyûbi sultanlarının politik yapılanmasının mimari yapı stillerine yansıması *Ayyubids Period in Hasankeyf and the reflection of Ayyubid sultans political structure to the architectural designs*	Yüksek Lisans	
298229	Güler Yılmaz	2011	Hasankeyf kazılarında 2007-2009 yıllarında bulunan aydınlatma ve depolama işlevli sırlı seramik kaplar *Through the years 2007-2009 found Hasankeyf excavations lighting glazed ceramic vessels and storage function*	Yüksek Lisans	Sanat Tarihi = Art History

296197	Ece Velioğlu	2011	Hasankeyf at the European Court of Human Rights: A human rights based approach to the protection of cultural heritage *Hasankeyf Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde: Kültürel mirasın korunmasına insan hakları odaklı bir bakış*	Yüksek Lisans	Arkeoloji = Archeology ; Hukuk = Law ; Sanat Tarihi = Art History
286556	Gökben Ayhan	2011	Hasankeyf kazısı lüle buluntuları *The pipes at Hasankeyf excavation*	Doktora	Sanat Tarihi = Art History
280516	Mehmet Nas	2011	Hidroelektrik santrallerinin çevre, kent yaşamı ve kültüre etkileri: Hasankeyf Ilısu Barajı *The effects of hydroelectric power plants on environment, urban life and culture: Hasankeyf Ilısu Dam*	Yüksek Lisans	Kamu Yönetimi = Public Administration ; Sosyoloji = Sociology
227386	Ali Mıynat	2008	Bir ortaçağ kenti: Hasankeyf *A city of middle age: Hasankeyf*	Yüksek Lisans	Tarih = History
216979	Eser Deniz Oğuz	2007	The water system at the upper city of Hasankeyf and its impact on urban settlement *Hasankeyf yukarı şehirde su sistemi ve kentsel yerleşim üzerine etkisi*	Yüksek Lisans	Arkeoloji = Archeology
186970	Muharrem Çeken	2006	Hasankeyf (1991, 2001-2003 yılı) kazı buluntusu fırın ve atölyeleri ile seramik malzemeleri *Kiln and workshop findings ceramics of Hasankeyf excavations*	Doktora	Sanat Tarihi = Art History

			(1991, 2001-2003)		
153315	İpek Neşe Şener	2004	An innovative methodology and structural analysis for relocation of historical masonry monuments: A case study in Hasankeyf *Tarihi yığma anıtların başka bir yere taşınması üzerine bir yöntem ve bu yöntemin yapısal analizi: Hasankeyf'de örnek bir uygulama*	Yüksek Lisans	Mimarlık = Architecture
135258	Mehmet Ali Sevindik	2002	Barajların yerleşim birimlerine etkileri ve Hasankeyf *The Effects of the dams to the resindential units and Hasankeyf*	Yüksek Lisans	Coğrafya = Geography
14513	Hüseyin Yurttaş	1991	Hasankeyf yapılarının sanat tarihimizdeki yeri (2 cilt)	Doktora	Sanat Tarihi = Art History
Eskişehir, Karacahisar Kalesi					
580779	Cemre Su Abacı	2019	Arkeolojik alanlarda çağdaş tasarımlar: Eskişehir Karacahisar kalesi koruma ve sergileme önerisi *Contemporary designs in archaeological sites: Conservation and presentation proposal for Eskişehir Karacahisar castle*	Yüksek Lisans	Mimarlık = Architecture
537335	İnci Güldoğan	2018	Karacahisar Kalesinde kullanılan özgün yapı malzemelerinin genel karakteristik özellikleri *General characteristics of original construction materials used in Karacahisar Castle*	Doktora	Arkeometri = Archaeometry ; Mimarlık = Architecture ; İnşaat Mühendisliği = Civil Engineering
205857	Muradiye Bursalı	2007	Eskişehir Karacahisar Kalesi sgrafitto	Yüksek Lisans	Arkeoloji = Archeology ;

			dekorlu ortaçağ seramikleri *Eskişehir Karacahisar Castle medieval sgrafitto ceramics*		Sanat Tarihi = Art History ; Tarih = History
397748	Meydan Palalı	2015	Eskişehir Karacahisar Kalesi 2011-2014 yılları kazı buluntuları *Eskişehir Karacahisar Castle 2011-2014 years excavation findings*	Yüksek Lisans	Arkeoloji = Archeology ; Sanat Tarihi = Art History
Bitlis Kalesi					
564368	Kamile Sağcan	2019	Bitlis Kalesi kazısı tütün lüleleri (2011-2015) *Tobacco pipes in Bitlis Castle excavation (2011-2015)*	Yüksek Lisans	Sanat Tarihi = Art History
320288	Hicran Özdemir	2011	Bitlis kalesi kazısı sırsız seramikleri (2004-2008) *Unglazed ceramics of the Bitlis castle (2004-2008)*	Yüksek Lisans	Sanat Tarihi = Art History
Elazığ, Harput İç Kale					
547846	Mehmet Bayram	2019	2014-2017 yılları arasında Harput iç kale kazılarında bulunan Bizans Dönemi sikkeleri *Byzantine Era coins unearthed at the Harput citadel excavations between 2014 and 2017*	Yüksek Lisans	Arkeoloji = Archeology
Amasya, Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı					
465044	Fatma Ekiz	2017	Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı'nda kültürel mirasın korunmasına yönelik arkeojeofizik çalışmalar *Archaeogeophysical studies for protection of cultural heritage in Amasya Harşena*	Yüksek Lisans	Arkeometri = Archaeometry

			castle and Kızlar Palace		
Sivas, Divriği Kalesi					
620286	Yunus Budaktaş	2020	Divriği Kalesi kazısı lüle buluntuları (2006-2017) *The pipes at Divrigi Castle excavation (2006-2017)*	Yüksek Lisans	Sanat Tarihi = Art History
549850	Didem Öz Yünt	2019	Divriği kalesi kazısı alçı buluntuları (2010-2016) *Divriği castle external grade finds (2010-2016)*	Yüksek Lisans	Sanat Tarihi = Art History
569911	Derya Acar	2019	Divriği Kalesi kazısı metal buluntuları (2006-2018) *Metal finds from Divriği Castle excavations (2006-2018)*	Yüksek Lisans	Sanat Tarihi = Art History
363965	Fatih İnaç	2014	Divriği Kalesi arkeolojik alanının jeofizik yöntemlerle araştırılması *Investigation of Divrigi Castle archaeological area with geophysical methods*	Yüksek Lisans	Jeofizik Mühendisliği = Geophysics Engineering
Erzincan, Kemah Kalesi					
619994	Yunus Karamahmut	2020	Kemah ilçesi ve çevresinin eskiçağ tarihi *Kemah and the surrounding area in ancient history*	Yüksek Lisans	Tarih = History
516876	Gönül Bayram	2018	XI-XIV. yüzyıllar arasında Kemah ve çevresi	Yüksek Lisans	Tarih = History
429643	Muhammet Lütfü Kındığılı	2015	Ortaçağdan günümüze Kemah ve köylerindeki kültür varlıkları	Doktora	Sanat Tarihi = Art History
Mersin, Silifke Kalesi					
517845	Razan Aykaç	2018	Silifke Kalesi'nin kazılar sonucu ortaya	Doktora	Sanat Tarihi =

			çıkan yerleşim dokusu *The layout configuration that comesout at Seleucia Castle after excavations*		Art History

Bilimsel tezler açısından Türk İslam dönemi kazıları değerlendirildiğinde, üzerine en çok çalışan alanın 17 tez çalışması ile 1986 yılından beri kazı çalışmaları yürütülen Hasankeyf Ören Yeri olduğu görülmektedir. İkinci sırayı ise 14 tez çalışması ile ilk olarak 1965 yılında kazısı başlayan Kubâdâbâd Sarayı almaktadır.

3.4. Türk İslam Dönemi Kazılarının Genel Sorunları ve Öneriler

Tez çalışmamızın başından itibaren yapılan inceleme, değerlendirme ve analizlerde Türk İslam dönemi kazılarına ilişkin bir takım ortak sorunlar tespit edilmiş olup bu kısımda tespit edilen sorunların nasıl çözüme kavuşturulabileceğine ilişkin çözüm önerileri üretilmeye çalışılmıştır.

Öncelikle birinci bölümde yer verilen koruma kuramları ve kuramsal yapının yansıması olan tüzük, sözleşme gibi ilkesel metinlere Sanat Tarihi disiplini ve Türk İslam dönemi kazıları açısından bakıldığında; korumayla ilgili çalışmaların sanatsal değeri olan eserlerin korunmasıyla başlandığı ancak ilerleyen süreçte kuramsal temellerin arkeoloji ve mimari ekseninde geliştiği ve sanatsal değeri olan eserler ile günlük yaşama konu olmuş eserlerin aynı yaklaşımla ele alınmaya başlandığı görülmüştür.

Bu ayrımın ortadan kalkması sonucu arkeolojik sit olarak ele alınan kültür varlıkları arkeolojiye, arkeolojik sitler dışında kalanlar ise mimarlık tarihi ve restorasyon bilimlerine konu edilmiştir. Sanat Tarihinin konusu olan eserler açısından açıklamak gerekirse bir arkeolojik sitin parçası olanlar arkeologlarca, tek yapı ölçeğindeki eserler ise restorasyon ekseninde mimarlarca çalışılmıştır. Her ne kadar arkeoloji ve mimarlık kürsülerinde sanatsal eserlere ilişkin eğitimler de verilse, bu eğitimlerin Sanat Tarihi kürsüsünde verilen eğitimi karşılamayacağı, her iki disiplinin de bu alanları bir Sanat Tarihçi bakış açısıyla değerlendiremeyeceği aşikârdır.

Kezâ, çoğunlukla arkeolog ve mimarların öncülüğünde hazırlanmış olan tüzük ve sözleşme metinleri ile Türkiye'deki koruma mevzuatı olan 2863 sayılı Kanun ve ilgili mevzuatında, Sanat Tarihi biliminin bakış açısını yansıtacak ilke ve öğelere

rastlanılmaması bu hususu açıklar niteliktedir. Örnek vermek gerekirse, arkeolojik miras alanlarının korunmasının mimarlıktan bağımsız düşünülemeyeceğini vurgulayan Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü'nde, sanatsal öğelere ayrıca vurgu yapılmamıştır.

Koruma kuramları açısından bakıldığında bir sanat eleştirmeni olan John Ruskin yapıları "bina -gündelik yaşam için yapılmış olanlar" ve "mimarlık - sanatsal nitelikte olanlar" şeklinde ayırması Sanat Tarihi disiplini açısından değerli bir yaklaşımdır. Ancak Ruskin'den sonra yapılan kuramsal ya da yasal çalışmalara bu ayrımın yansımadığı, daha doğrusu sanatsal eserlere ayrıca vurgu yapılma ihtiyacı duyulmadığı yukarıdaki örnekte de açıkça görülebilmektedir.

Kuramsal ve yasal olarak kültür varlıklarının sanatsal yönleri açısından da ayrıca ele alınmamasının ortaya çıkardığı kargaşa en net şekilde Türk İslam dönemi kazı alanlarında gözlemlenebilmektedir. Çünkü, Türk İslam dönemi kazı alanları Sanat Tarihine konu olan sanatsal açıdan değerli eserleri içermekte, bu eserler aynı zamanda mimari yapılar ya da yapı elemanları olmakta ve bir mimari dokunun parçasını oluşturmakta, arkeolojik yöntemlerle gün yüzüne çıkarılmakta, konservasyon ve restorasyon yöntemleri ile korunmaktadırlar.

Sanat Tarihi - Arkeoloji - Mimarlık üçgeni şeklindeki Türk İslam dönemi kazı alanlarının tepe noktası olan Sanat Tarihinin bu bağlamda kuramsal ve yasal olarak kendisine yer bulamayışı, Türk İslam dönemi alanlarının kimler tarafından nasıl kazılacağı, kazı alanlarının nasıl korunacağı ve yönetileceği konularının da gündeme taşınmamasına neden olmuştur. Aslında sadece arkeolojik sit olarak tescil edilmiş olan Türk İslam dönemi alanlarının hangi meslek grubu tarafından kazısının yapılması gerektiği konusu Arkeoloji ve Sanat Tarihi camiası arasında konu olmuş ancak yaşanan tartışmalar bir sonuç ya da kuramsal bir çerçeve kazanmamıştır.

Türk İslam dönemi kazı alanlarına ilişkin kuramsal ve yasal temelin oluşturulmayışı, Türkiye'deki Sanat Tarihi ve Arkeoloji kürsülerinin Avrupa kaynaklı oluşu, Sanat Tarihi eğitiminde yeteri kadar kazı eğitiminin ve uygulamasının yapılmıyor olması gibi nedenlerden ötürü Türk İslam dönemi kazılarının büyük çoğunluğunda yeterince kurumsallaşma sağlanamamıştır.

Kurumsallaşma sorunu, Türkiye'deki arkeolojik kazıların ortak sorunu olmakla birlikte, genelde Sanat Tarihi alanında uzman kişilerce yürütülen Orta Çağ dönemi

kazılarının, Orta Çağ öncesi döneme ilişkin arkeolojik kazıların bir miktar daha gerisinde kalmasının temel sebebi Türkiye'deki Ortaçağ öncesi kazıların çoğunlukla yabancı Arkeoloji enstitüleri tarafından enstitülerin kurumsal yapısı çerçevesinde başlatılmış olması, sonrasında bu kazıları devam ettiren kişilerin bu kurumsal yapıyı da devam ettirmiş olmasıdır.

Türkiye'deki enstitüleşme çalışmaları erken dönemde Türk Arkeoloji Enstitüsü ve sonrasında Türk İslam Sanatı Enstitüsü'nün kurulmasıyla başlamış ancak bu enstitüler yasal düzenlemeler dolayısıyla kapatılmıştır. Oysaki Türk İslam Sanatına ve hatta Türk İslam Arkeolojisine yönelik enstitülerin varlığı Türk İslam dönemi kazılarının hem kuramsal hem de kurumsal temelinin oluşturulabilmesi için büyük önem arz etmektedir.

Türkiye'de Türk İslam dönemi yapılarına ilişkin kazılar çok çeşitlilik arz etmektedir: Müze Müdürlüklerince yapılan kurtarma, sondaj, temizlik kazıları, Müze Müdürlüklerince bir bilimsel danışman eşliğinde yapılan kazılar, Vakıflar Genel Müdürlüğü uzmanlarınca yürütülen kazılar, Vakıflar Genel Müdürlüğü uzmanlarınca müze başkanlığında yürütülen kazılar, restorasyon ihalesi kapsamında taşeron firma tarafından bilimsel danışman nezaretinde yapılan kazılar gibi. Bu kadar çeşitlilik içerisinde kazıların bir kısmına ilişkin yayın dahi yapılmadığı için hangi alanlarda kazı yapıldığının tespiti dahi zorlaşmaktadır.

Türk İslam dönemine ilişkin kazıların üst kuruma (bir enstitü gibi) bağlı yürütülmesi, Türk İslam dönemi kazılarına ilişkin bir envanter oluşmasını sağlayacak, kaç tanesinin Türk İslam dönemi kazısı olduğu, kaçının sondaj ve kurtarma kazısı olduğu, kaçının Müze Müdürlüğü, kaçının Vakıflar Genel Müdürlüğünce yürütüldüğü, hangi kazılardan hangi verilerin elde edileceği gibi sorulara cevap verilmesini, tüm kazı sonuçlarının ve sorunlarının bir bütün olarak ele alınabilmesini ve bu alanların kendi dinamiklerine özgü bir yaklaşım geliştirilmesini sağlayacaktır.

Türk İslam dönemi kazılarına ilişkin temel sorunlardan bir tanesi de, 2863 sayılı Kanun ile ilgili mevzuat kapsamında kazı başkanına verilen geniş yetki ve bu geniş yetkinin meydana getirdiği aşırı sorumluluktur. Arkeolojik kazılar sadece kazma ve bulma, koruma, yayınlama eylemlerinden oluşmamakta olup, işçi, öğrenci, uzman ve akademisyen barındıran, bunların ihtiyaçlarının (barınma, yeme içme vb.) karşılanması, kazının tanıtımı, finansman sağlanması ve bürokratik işler gibi

bileşenleri olan büyük bir organizasyondur. Kazı başkanı ise bu büyük organizasyonun tek yetkilisi ve sorumlusudur. Elbette kazı başkanlarının birlikte süreci idare ettikleri kazı başkan yardımcıları bulunmaktadır ancak devlete karşı kazının tüm idaresinden sorumlu olan kazı başkanıdır.

Bu durum kazı başkanlarının kazıların bilimsel ya da koruma yönünde harcayacakları çabaların bir kısmının diğer alanlara kaymasına ve kazılardan istenilen sonuçların elde edilememesine sebep olmaktadır. Özellikle kazı başkanlarının bağlı oldukları üniversitelerinin kazıları yeterince sahiplenmemesi kazı süreçlerinde kazı başkanlarının yalnız kalmasına ve kamu otoriteleri tarafından yeterince destek görmemelerine sebep olmaktadır.

Bu sorunun çözümü ise üç yöntemle sağlamak mümkündür. Birincisi söz konusu kazıları güçlendirilmiş bir enstitüye bağlı yürütülmesi ve enstitünün kurumsal yapısı altında bu sorunlara çözüm aranması, ikincisi kamu otoritesince kazı yapılacak alanların önceden planlanması, bu plan kapsamında kazı alanlarına destek verecek kurumların belirlenmesi, üçüncü ve asıl önerilen yöntem ise kamu otoritesince planlanan kazı süreçlerinin güçlendirilmiş bir enstitünün kurumsal yapısı altında yürütülmesi.

Türk İslam dönemi kazılarına ilişkin diğer bir sorun ise kazı süreçlerinin plansız işleyişidir. Plan eksikliği üst ölçekte kamu idaresinin arkeolojik kazıları planlamamasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'de ulusal bir kazı envanteri ya da hangi alanların kazıya açılacağı, hangi alanların rezerv alanı olarak bırakılacağı, hangi dönemlerin hangi yoğunlukta çalışılacağına ilişkin hazırlanmış ön plan ve programlar bulunmamaktadır.

Kazıların planlanmasından kasıt sadece hangi alanların kazıya açılacağının belirlenmesi değildir. Potansiyel kazı alanlarının analizinin yapılması (hangi dönemleri içeriyor, ne tür verilerin elde edilmesi ön görülüyor, benzer dönemlere ait kazı alanlarında ne tür sorunlar ya da ihtiyaçlar meydana gelmiş gibi), bu alanları hangi uzmanlık eğitimine ve hangi meslek tecrübesine sahip kişilerce kazılabileceği, tek bir kazı başkanı tarafından mı idare edileceği, yoksa farklı tabakalar farklı bilim insanlarının eşgüdümünde mi kazılacağı, kazı ekiplerinde hangi meslek disiplinlerinin olması gerektiği, bu kazı alanlarının yönetsel olarak hangi kurumların sorumluluğunda olduğunun ve bu kurumların hangi destekleri sağlamakla yükümlü tutulacağı, özel

mülkiyetteki alanların nasıl kamulaştırılacağı ya da maliklerin kazıların bir parçası haline getirilip getirilemeyeceği (kazı izni karşılığında kira ödenmesi, kazı izni verenlere değişik alanlarda vergi muafiyetleri ve bir takım kolaylıklar tanınması gibi), ne kadar bir bütçeye ihtiyaç duyulabileceği ve bu bütçenin ne kadarının Bakanlık tarafından karşılanacağı gibi konuları içeren üst ölçekli ve dinamik planlar kastedilmektedir.

Kazıların yukarıda bahsedildiği şekilde detaylı bir planlamaya tabi tutulması için Bakanlık yapısının da güçlendirilmesi, kazı ekiplerinden istenilen çok disiplinli yapının, kazıların izin ve denetiminden sorumlu birimlerde de sağlanması, bu birimlerde yer alacak kişilerin de sürekli mesleki gelişimlerinin sağlanması gerekmektedir.

Kazıların üste ölçekte planlanmasından sonra her bir kazı ölçeğine gelindiğinde ise, kazı başkanlarınca, kazıların ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağı, kazı alanı içerisinde öncelikle hangi bölümün kazılacağı, kazılan alanlarda ne tarz veriler elde edilmesinin ön görüldüğü, açığa çıkartılması ön görülen alanların nasıl korunacağı, ne tür risklere maruz kalacağı ve açığa çıkartılmasının neden önemli olduğu, kazı ve koruma eylemlerinin nasıl bir eşgüdüm içerisinde ilerleyeceği, hangi kişi ve kurumlarla iş birliği yapılacağı, halka kazıların nasıl anlatılacağı, halkın ve yerel idarelerin bu kazı alanlarını sahiplenmesinin nasıl sağlanacağı gibi kazı çalışmaları başladıktan sonra karşılaşılacak sorularla ilgili ön görülmüş eylem planları bulunan kazı projeleri hazırlanmalıdır.

Kazılara ilişkin sorunlardan bir tanesi de kazı çalışmalarının büyük ölçüde bilimsel veri elde etmeye endekslenmiş olması, bu alanların kültürel miras olduğu boyutunun ikinci plana atılıyor olmasıdır. Aslında 2863 sayılı Kanun'un da kazıların tüm sorumluluğunun kazı başkanlarına yüklenmesinin bir sebebi de kazı alanlarının kültürel miras alanı olduğu ve bu denli önemli bir alanda çalışmanın ancak her türlü sorumluluğu alabilecek bilimsel aidiyeti olan kişilerce yapılması gerektiği yaklaşımıdır. Ancak bu yaklaşımın uygulanmadığı ya da mevcut şartlar altında uygulanabilirliğinin olmadığını/kalmadığını söylemek de yanlış olmayacaktır.

Bu sorunun çözümü ise kazıların, kültür varlıklarının korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını hedefe koyan sürdürülebilir, katılımcı, kendi içinde yeterliliği olan, toplumsal kalkınmaya (eğitsel, kültürel, ekonomik kalkınma gibi) katkı sağlayan,

korumacı, bilimsel, teknolojik, inovatif ve ölçümlendirilebilir projeler olarak sürdürülmesi halinde mümkün olacaktır. Kazıların böyle bir proje haline dönüşmesi ile yaşanan birçok sorun çözüme kavuşacak, kazılar sezonluk çalışmalar olmanın ötesine geçerek kurumsal bir yapıya bürüneceklerdir.

Finansman eksikliği de bütün arkeolojik kazılarda olduğu gibi, Türk İslam dönemi kazıları için de en önemli sorunlardan bir tanesidir. 2863 sayılı Kanun ile ilgili mevzuat bilimsel bir kuruma aidiyeti olan kazı başkan adaylarının kazıya ilişkin tüm finansman sorununu çözmüş olmasını ve bunları finans belgesine dönüştürmesini ön görmektedir. Ancak kazı başkanlarının özellikle bağlı oldukları üniversitelerden yeterince destek alamaması, yerel idarelerin kazı süreçlerine dahil edilmemesi ya da dahil olmak istememesi, toplumdaki bireylerin bu alanlara karşı bir aidiyet ve sorumluluk hissetmemesi gibi nedenlerle, kazılara ilişkin finansman sorunu Kültür ve Turizm Bakanlığınca çözülmeye çalışılmaktadır. Ancak her geçen yıl kazı sayısının artması ve bütçe kısıtlılığı gibi nedenlerle kazılara yeterince finans sağlanamamaktadır. Finans eksikliği, çalışma sürelerinin ve çalışma alanlarının kısıtlı tutulmasına da neden olmaktadır.

Daha önce de anıldığı gibi bu sorun ancak kazıların katılımcı bir politikayla enstitü ve devlet işbirliği ile planlanması ve kazı başkanlarınca projelendirilmesi ile çözüm bulacaktır. Nitekim uluslararası sözleşmelerde de vurgulanan "bütünleşik koruma" kavramının bir gerekliliği de budur.

Türk İslam dönemi kazılarına ilişkin başka bir sorun da bu alanlara ilginin yeterli düzeyde olmayışıdır. Sanat Tarihi kürsülerinin kurulması ile Türk İslam dönemine olan ilgi artmış ancak günümüze gelindiğinde bu ilginin yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Sanat Tarihi öğrencilerinin eğitimlerinde kazılara yönlendirilmeyişi de bunun sebeplerinden bir tanesidir. Türk İslam kazı alanlarında Sanat Tarihi öğrencilerine zorunlu staj yaptırılması, hem öğrenciler için bir farkındalık sağlayacak hem de üniversitelerin bu kazıları sahiplenmesine katkı sağlayacaktır.

Türk İslam dönemi kazılara ilişkin yayın çalışmaları da istenilen düzeyde değildir. Yapılan yayınlar kazıların arkeolojik miras alanı olan kazı alanının korunması ve değerlendirilmesinden çok elde edilen küçük buluntularla ilgili yürütülmüştür. "Türk İslam Dönemi Kazılarının Bilimsel Alana Katkıları Hakkında Değerlendirmeler" adlı başlıkta Türk İslam dönemi kazıları ya da kazı alanlarına

ilişkin yapılan bilimsel tez çalışmalar hakkında bilgi verilmiş olup, Hasankeyf Ören Yeri ve Kubâdâbâd Sarayı hakkında en çok bilimsel tez ve yayın yapılan Türk İslam dönemi kazı alanlarıdır. "Kazı Sonuçları Sempozyum Bildirileri ve Yayın Faaliyetleri" başlığında ise başlıca kazılara ilişkin yayınlanmış kitaplara değinilmiştir. Kitap yayını açısından ve Kubâdâbâd, Hasankeyf, Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı Beçin ve Harran kazıları diğer kazılardan daha önde gitmektedir. Ancak yapılan bu kitap yayınları da alanın kültürel miras boyutunu korumaya yönelik araştırma ve değerlendirme gibi içeriklere sahip yayınlar değil, yapılan kazı çalışmaları ve elde edilen sonuçları paylaşmaya yönelik yayınlardır.

Bilimsel yayınlar dışında halka yönelik yayınların yapılmadığı, kazılara ilişkin tanıtım faaliyetlerinin çok gerilerde kaldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Türk İslam dönemi kazı alanlarına ilişkin gazete ve dergi röportajları dışında, alanın halka tanıtılmasına yönelik yapılmış çalışmalara rastlanılmamıştır. Bununla birlikte Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı, Beçin Kalesi, Divriği Kalesi, Harran Ören Yeri kazılarına ilişkin, kazı faaliyetleri hakkında bilgi veren web siteleri bulunmaktadır.

Kazılara ilişkin en büyük veri kaynağı kazı sonuçlarına ilişkin sempozyum ve benzeri toplantı bildirileri olmuştur. Bilim insanlarının yaptıkları çalışmaları kendi içerinde sunmaları açısından büyük önemi olan bu toplantıların bir çalıştaya dönüşmemesi, kazı başkanlarının çalışma yöntemlerinin ya da karşılattıkları sorunlar için ürettikleri ya da çözümsüz kalan sorunların bu toplantılarda tartışılmaya açılmaması, kazıların kendi içerine dönüklüğüne ve Türk İslam Dönemi kazılarının bir bütün olarak ele alınamamasına neden olmuştur.

Oysaki Türk İslam Dönemi'ne ait bu alanlar ilk inşalarından itibaren birbiriyle ilişkili olmuş, bir sürekliliğin parçalarıdır. Selçuklu döneminin başlıca yapıtları olan Alanya Kalesi, Kubâdâbâd Sarayı ve Keykubadiye Sarayı'nın bir birleriyle ayrı düşünülemeyeceği gibi İslam dönemini, Beylikler dönemini ya da Osmanlı dönemini de birbirinden ayrı düşünmek imkânsızdır. Türk İslam kültürünün birer evreleri olan bu kazı alanlarının öncelikle bir bütün olarak ele alınması, bu alanların kültürel miras boyutu önceliğe alınarak ulusal ölçekte değerlendirilmesi ve bunlara ilişkin planlar ve politikalar üretilerek bu alanların korunması bütüncül bir projenin konusu edilmelidir. Bu ulusal projenin alt ölçeğinde de her kazının kendi içinde bütünlüğüne yönelik projelerin hazırlanması, bu projelere ilişkin başarı ölçütlerinin önden belirlenmiş olması, Türk İslam Dönemi'ne ait kazı alanlarının daha iyi yönetilebilmesini

sağlayacaktır. Bu kültürel miras alanlarının korunması ve yaşatılması geleceğe karşı bir sorumluluk olduğu kadar, geçmişte onları oluşturanlara karşı da önemli bir sorumluluktur.

SONUÇ

Asya ile Avrupa arasında adeta bir "kültür köprüsü" olan Anadolu, arkeolojik kaynaklarının sayıca fazlalığıyla ve aynı zamanda nitelik ve çeşitlilik yönünden zenginliğiyle, yerli ve yabancı bilim insanlarının dikkatini çekmektedir. Anadolu toprakları, evrensel kültür mirasının birer parçaları olan Hitit, Frig, Urartu, Hellenistik, Roma, Bizans, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemine ait çok sayıda arkeolojik alana ev sahipliği yapmaktadır. Bu kültür tabakalarını bir birinden ayırmak pek mümkün olmasa da kazı çalışmalarının yoğunlaştığı dönemler açısından İlk Çağ kazıları, höyük kazıları, antik kent kazıları, Orta Çağ kazıları, Türk İslam dönemi kazıları ve benzeri adlarla genel tanımlamalar yapılmaktadır.

Bu tezin konusu olan Türk İslam dönemine ilişkin veriler elde etmeyi amaçlayan kazı çalışmalarının tespiti aşamasında -özellikle kısa süreli kazıların tespiti için- Kültür ve Turizm Bakanlığınca düzenlenen, kazı sonuçlarına ilişkin 40 toplantıya ait yayını yapılmış olan 92 adet bildiri kitabı ile müze çalışmaları ve müze kazılarına ilişkin 27 toplantıya ait yayını yapılmış 27 adet bildiri kitabı incelenmiştir.

Bildiri kitaplarında yapılan bu araştırmalarda kazı başkanlarının, kazı döneminin başarısını çıkartılan buluntu sayısı, açma sayısı ya da açığa çıkartılan kalıntı sayısı ile eş değer tutulması gibi genel bir yaklaşımları olduğu görülmüştür. Kazı faaliyetlerinde nihai olarak bilimsel veri elde edilmek isteniyorsa bu ölçütün kabul görmesi şaşırtıcı gelmemektedir. Ancak bu alanların kültür varlığı ve evrensel kültür mirası olduğu göz önüne alındığında bir arkeolojik kazının başarı ölçütünün salt bilimsel verilerin nitel ve/veya nicel üstünlüğü olamayacağı aşikârdır.

Bu çalışmanın başında belirtildiği üzere arkeolojik kazılarında bir ayağı olan Türk İslam dönemine ilişkin kazılar, kültürel mirasın korunması bütününün bir parçasıdır ve bu kazıların başarı ölçütü ancak kültür varlıklarının korunması ve yaşatılması ekseninde olabilir.

Çalışmanın birinci bölümünde koruma kavramının kuramsal gelişimi, koruma alanındaki uluslararası sözleşmeler ve ilkesel metinler ile ulusal koruma mevzuatının gelişimi incelenmiş ve irdelenmiştir. Koruma kavramının taşınabilir, sanatsal ve maddi değeri yüksek objelerin korunmasından mimari anıtların korunmasına doğru evrildiği, Viollet le Duc'ün "Stilistik Rekompozisyon" kuramı ile yeni bir boyut kazandığı, "Romantik Akım" olarak adlandırılan John Ruskin'in "müdahalesizlik"

yaklaşımı, koruma alanındaki çalışmaları yeni bir boyuta taşıdığı, Günümüz çağdaş koruma kuramının kurucusu ise Stilistik Rekompozisyon" ve "müdahalesizlik" yaklaşımlarını aynı anda red eden, aynı zamanda bu yaklaşımların olumlu ilkelerini yeni bir kuramsal çatı altında sentezleyen Camillo Bioto olduğu görülmüştür.

Bioto'nun restorasyonun yerine onarımı, onarımın yerine de bakımı koyma yaklaşımı, 1931 yılında yapılan Atina Koferansı'nda benimsenmiş, İkinci Dünya Savaşı süreci, koruma alanındaki çalışmaları yavaşlatmışsa da savaş sonrasında ortaya çıkan tahribat, koruma alanındaki çalışmaların hız kazanmasına neden olmuştur.

Venedik Tüzüğü, koruma alanında hemen hemen bütün çevrelerce kabul görmüş olup, ICOMOS'un kurulmasıyla, süreç içerisinde karşılaşılan sorunlar ve yeni durumların etkisiyle kültür varlıklarının korunması alanında Venedik tüzüğü ilkelerine sadık kalınarak ek tüzükler ve ilkesel metinler oluşturulmaya başlanmıştır.

Bu süreçte UNESCO'da kültür alanında çalışmalarını yoğunlaştırarak, üye ülkeler arasında "kültür varlığı" kavramında geçişi sağlayan ve "Dünya Mirası" kavramı ortaya çıkartılarak, dünya mirası olma kıstaslarını belirleyen "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme"sinin imzalanmasını sağlamıştır.

Avrupa Konseyi de kültür alanında yaşanan bu gelişmelere ilgisiz kalmamış, 1975 yılını Avrupa Mimari Miras yılı ilan ederek, aynı yıl "Avrupa Mimari Miras Tüzüğü" yayınlanmış, 1985 yılında ise konsey üyesi ülkeler arasında "Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi" bir diğer adıyla "Granada Konvansiyonu" imzalanmıştır. 1992 yılında ise ilk olarak 1969 yılında imzalanan "Avrupa Arkeolojik Mirasının Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi" imzalanmıştır.

Türkiye'nin de üyesi olduğu bu kurumlar, ulusal ölçekte koruma mevzuatının güncellenmesi gereksinimini meydana getirmiştir. Osmanlı Devleti'nin son döneminde hazırlanan 4. Asar-ı Atika Nizamanmesi, 1710 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesi ile geçerliliğini yitirmiş, 1710 sayılı Kanun ise koruma mevzuatının uluslararası sözleşmelere uygun hale getirmek amacıyla hazırlanan 2863 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

Günümüzde de geçerliliğini koruyan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, kültür varlıklarına ilişkin nihai kararları, koruma bölge kurullarının yetkisine bırakmakta olup, koruma bölge kurullarının alacağı kararlara ilişkin ilkeleri belirlemek ve kurullar arasında koordinasyonu sağlamak için bir üst kurul olan Kültür

Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nu yetkili kılmıştır. 2863 sayılı Kanun'a bağlı olarak hazırlanan yönetmelik, ilke kararı ve yönergelerle kültür varlıklarının korunmasına ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir.

Bilimsel kazı izinlerine ilişkin yetki ise koruma bölge kurullarına verilmemiş olup, kazı izinleri Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca ya da Bakanlığın uygun görüşü ile Cumhurbaşkanlığı kararı ile verilebilmektedir.

Çalışmamızın ikinci bölümü için; 1937 yılından günümüze dek bu alanlarda yapılan kazılar tek tek incelenmiştir. Bu incelemede kazılar uzun süreli ve kısa süreli olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Uzun süreli kazılar, günümüzde de devam eden ve yakın gelecekte de devam etmesi öngörülen kazılar olup, kısa süreli kazılar ise, kazısı tamamlanmış ya da uzun yıllar devam etmeyen ya da devam edeceğine ilişkin herhangi bir öngörünün bulunmadığı kazılardır.

17 adet uzun süreli Türk İslam dönemi kazısı "Kazı Alanına İlişkin Genel Bilgi", "Kazı Çalışmalarının Tarihçesi", "Kazı ve Restorasyon Çalışmaları" ve "Yayın Çalışmaları" adlı dört alt başlıkta incelenmiştir. Kazı alanlarına ilişkin genel bilgiler verildikten sonra önce kazı çalışmalarının ilk kimin tarafından başlatıldığı, kimler tarafından kazı yapıldığı, ilk başlangıcından itibaren yapılan kazı ve restorasyon çalışmaları ve yayın çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir.

17 adet uzun süreli Türk İslam dönemi kazıları incelendiğinde, günümüze dek devam eden kazılar arasında ilk kazının Harran Ören Yeri olduğu, Harran kazılarının İngiliz Arkeoloji Ensititüsü'ne bağlı olarak İslam Sanatı ve Arkeolojisi üzerine uzmanlaşan D.S. Rice tarafından 1950 yılında başlanıldığı, 1961-1970 zaman aralığının yeni kazı başlama tarihleri açısından yoğun olduğu, kazı çalışmalarının çoğunlukla "sanat tarihi" konusunda uzmanlaşmış kişilerce yürütüldüğü, kazı alanlarının büyük bir kısmının "Kale" olduğu, kazı alanlarında en çok karşılaşılan yapı türünün -konut gibi sivil mimarlık eserleri hariç- "Hamam" olduğu görülmüştür. Kazı alanlarında belgeleme ve konservasyonların kazılarla eş zamanlı yürütüldüğü ancak restorasyon ve çevre düzenleme faaliyetlerinin bir çok kazıda geri planda kaldığı görülmüştür. Türk İslam dönemi kazı alanlarına ilişkin tespit edilen bu hususlar "Türk İslam Dönemi Kazılarına İlişkin Değerlendirmeler" başlığı altında detaylıca açıklanmıştır.

Kısa süreli kazıların incelenmesi ise, içerisinde yer aldığı alan hakkında genel bilgiler verildikten sonra, ilk kazıların kimin tarafından yapıldığı, sonrasında kimlerin kazıları devam ettirdiği ve kazılarda hangi sonuçlara ulaşıldığına ilişkin bilgiler verilmesi şeklinde olmuştur. Çalışma kapsamındaki 43 adet kısa süreli kazı incelendiğinde, kazıların çoğunlukla birkaç yıllık olduğu, daha uzun çalışılan alanların ise kazısının tamamlandığı, kısa süreli kazılar arasında en yoğun grubu kervansaray kazılarının oluşturduğu görülmektedir.

Türk İslam Dönemi Kazılarının Uluslararası Koruma Prensipleri ve Sözleşmeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi bölümünde; öncelikle, uluslararası koruma prensipleri on madde altında özetlenmiş ve bu maddeler birer değerlendirme ölçütü olarak ele alınmıştır. Her bir ölçüt altında yapılan bu değerlendirmelerde genel olarak, Türk İslam dönemi kazı alanlarında, kültür mirasının korunması boyutunun ikinci planda kaldığı, kazıların bilimsel yönünün önceliğe alındığı görülmüştür. Bu ifadeyi biraz daha açmak gerekirse, daha fazla veri elde etmek adına daha çok alanın açılmaya çalışıldığı, en iyi korumanın toprak altında koruma olduğu, öncelikle koruma tedbirleri alınıp sonrasında kazı yapılması gerektiği gibi yaklaşımların ikinci plana atıldığı, koruma planları, risk analizleri gibi çalışmaların yapılmadığı görülmüştür. Bunun yansıması olarak da restorasyon ve çevre düzenleme proje ve uygulamalarının kazı çalışmaları ile eş zamanlı gitmemekte, kazı alanları halkın ziyaretine açılamamaktadır.

Halkı ve yerel idareleri de koruma sürecinin bir parçası haline getirilmesini de öngören "Bütünleşik Koruma" yaklaşımının Türk İslam dönemi kazı alanlarında yaygınlık kazanmadığı, bu alanların büyük bir kısmının planlanmadığı ve yönetim modelleri oluşturulmadığı görülmüştür. Halkın ya da diğer idarelerin kazıların dışında kalması, finansal ve yönetsel bir takım sorunları da beraberinde getirmiş, Kültür ve Turizm Bakanlığı kazıların asıl finansörü haline dönüşmüş, dolayısıyla kazılar kısıtlı ödeneklerle sürdürülmek zorunda kalınmıştır.

Bunun yanı sıra Türk İslam dönemi kazılarına ilişkin yapılan inceleme ve analizler neticesinde; ilk Türk İslam dönemi kazısının 1937 yılında başladığı, yeni kazı başlangıcı açısından bakıldığında 1961-1970 tarih aralığının yoğunluk kazandığı, ilk olarak bu tarih aralığında başlayan 6 kazının kesintiye uğramakla birlikte günümüzde de devam ettiği, kazısı yapılan alanlara bakıldığında uzun süreli kazılarda "kale" kazılarının ağırlık kazandığı, kısa süreli kazılarda ise "medrese" ve "kervansaray" kazılarının ağırlıklı olduğu, kazı alanlarında en çok karşılaşılan yapı türünün "hamam"

olduğu, toplamda 21 kazı alanında 33 adet "hamam" yapısının kazısının yapıldığı, kazı alanlarının büyük çoğunluğunun İç Anadolu Bölgesi'nde yer aldığı, uzun süreli kazıların kazı başkanlarının büyük bir kısmının "Türk İslam Sanatı" üzerinde uzmanlaşmış olduğu ve bu kazıların tamamında belgeleme ve konservasyon çalışmaları yapılırken sadece 9 kazı alanında kapsamlı restorasyon çalışmasının yapıldığı, çevre düzenleme projesi yapılan kazı alanı sayısının ise 3 olduğu görülmüştür.

Tezimizde, Türk İslam dönemi kazılarına ilişkin sorunlar tespit edilmeye ve çözümler üretilmeye çalışılmıştır. Türk İslam dönemi kazılarına ilişkin kuramsal ve yasal çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı, bu alanlarda kimlerin kazı yapması gerektiği konusunun bile hüküm altına alınmadığı görülmüştür. Oysaki Türk İslam dönemi kazı alanları Türk İslam sanatı açısından değerlendirilmesi gereken verileri barındırmakta, arkeolojik kazı bilgisine ve mimari koruma bilgisine sahip olmayı, bu yönde kapsamlı eğitim almayı ve uygulama tecrübesine sahip olmayı gerektiği vurgusuyla Sanat Tarihinin alt bilim dalı olarak Türk İslam Arkeolojisinin yer alması önerisinde bulunulmuştur.

Türk İslam sanatına ve hatta Türk İslam Arkeolojisine yönelik enstitülerin ve bunların bağlı olacağı bir üst kurumun varlığı Türk İslam dönemi kazılarının hem kuramsal hem de kurumsal temelinin oluşturulabilmesi ve kazıların kurumsallaşması açısından önem arz ettiği, Türk İslam dönemine ilişkin kazıların bir enstitüye bağlı yürütülmesi ile tüm kazıların ve kazı sonuçlarının bir bütün olarak ele alınabilmesini, kazılarda yaşanılan bir takım sorunların giderilmesi açısından fayda sağlayacağı belirtilmiştir.

Türkiye'de arkeoloji ve hatta sanat tarihi bilimlerinin Avrupa kaynaklı oluşu; yabancı kazı ekiplerince ülkemizde başlatılan kazıların referans alınışı olmuştur. Bu durum Avrupa ile eş dönemleri kapsayan kazılarda kısmi başarılar elde edilmesini sağlamışsa da, Türk İslam dönemi kazılarının yürütüldüğü alanların kendilerine has dinamikleri mevcuttur ve bir Roma kenti için doğru olabilecek teknikler/yaklaşımlar bir Osmanlı kenti için doğru olamayabilecektir.

Bu konuda yerli arkeolog ve sanat tarihçilerin kuramsal olarak çalışmaları yok denecek kadar azdır veya da yeterince yankı uyandırmamıştır. Hem Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca hem de diğer kurumlarca düzenlenen sempozyum ve benzeri toplantılar

da kazıların sonuçları ile ilgilidir. Bu toplantılarda kazı başkanlarınca elde edilen bulgular paylaşılmakta ancak, üst ölçekte kazılara yaklaşımın nasıl olması ya da olmaması gerektiğine ilişkin tartışmalar yürütülmemektedir.

Ayrıca, aynı dönemlere ait çeşitli kazılarda elde edilen bilimsel veriler, kazıların kendi ölçeğinde değerlendirilmekte olup, aynı döneme ait bütün kazılardan elde edilen verilerin tek çatı altında toplanması gibi bir yaklaşım olmadığı görülmüştür. Bu durum aslında aynı dönemi aydınlatma çabası içinde olan kazıların bütünleşememesine, elde edilen verilerin parça parça kalmasına neden olmuştur.

Daha önce de belirtildiği gibi bir enstitünün varlığı, kuramsal çalışmaların yapılmasını sağlayacak, kazılara ilişkin bilimsel tartışmalar için zemin hazırlayacaktır.

Türk İslam dönemi kazılarına ilişkin en önemli sorun kanımızca kültürel miras ile kültür miras olgusunun bilimsel bilgi ya da veri olgusunun gerisinden gelmesidir. Türkiye'nin üyesi olduğu kurumlar ve tarafı olduğu sözleşmeler çerçevesinde, kültür varlıklarına ilişkin mevzuatını Uluslararası seviyeye çıkartmaya çalıştığı söylenebilir. Hatta alan yönetimine ilişkin yönetmelikte yer alan ''Uluslararası prensipler" ifadesi de bu açıdan çok önemlidir. Ancak mevzuatta bazı tanım, tarif ve kısıtlayıcı hususların olması uygulamanın da aynı doğrultuda gittiği anlamını taşımamaktadır. Keza mevzuata ve uygulanmasına dair eksiklikler de ayrı bir çalışmaya konu edilebilecek seviyededir. Kazılar ile ilgili hemen hemen herkesin bildiği en temel prensip; önce tahribata açık alanların kazılması, yeni açılacak kazı alanlarında ise koruma önlemleri alınabilecekse kazı yapılmasıdır. Maalesef ki Türkiye'deki kazı çalışmalarında bu prensibin sadece sözde kaldığı, uygulamada çok yer bulmadığı görülmektedir.

Kamu otoritesince kültürel miras olgusunun ikinci plana atılması kazıların başarısının daha çok bilimsel veri elde etmeye endekslenmesine neden olmuştur. Türk İslam dönemi kazı çalışmalarında sanat tarihi açısından önemli veriler elde edilmiş olması ve hatta bu açıdan iyi bir başarı seviyesine yaklaşmış olsa da kültürel mirasın korunması ve yönetimi (restorasyon, çevre düzenlemesi, tanıtım, halka açılması) bakımından aynı başarı seviyesinde ilerlemediği, bilimsel veri elde etme amacı koruma amacının ötesine geçtiği, kazıların bu yönde ilerlediği görülmüştür.

Bu noktada kamu otoritesince mevcut ve potansiyel Türk İslam dönem kazı alanlarının kültürel mirasın korunması boyutu önceliğe alınarak planlanması, sonrasında her kazı başkanının kendi kazısını projelendirmesi önerisinde

bulunulmuştur.

Çalışmamız kapsamında yapılan inceleme ve irdeleme çalışmaları neticesinde varılan nihai sonuç, Türk İslam dönemi kazı alanlarının, dünya kültür mirasının bir parçası olduğu, bu alanların değerlendirilmesi ve yönetilmesinde kültürel miras boyutunun önceliğe alınması, Avrupa'da yaygınlaşan "önleyici arkeoloji" kavramının Türkiye'deki koruma mevzuatına ve koruma kültürüne yerleşmesinin sağlanması, Türk İslam dönemi kazılarının gerçekçi ve sonuçları öngörülebilir bir plan ve proje dahilinde bu alanda eğitim görmüş uzman kişilerce yapılması, kazı alanlarının tamamının açılması yerine öncelikle tahribat riski yüksek alanların kazısı yapılarak koruma ve restorasyon çalışmaları ile topluma kazandırılması, restorasyon çalışmalarının alanın özgün niteliklerine zarar vermeyecek şekilde yapılması, bu alanların bağlamından kopartılmaması, mümkün oldukça çok eserin alanda özgün konumunda korunmasının sağlanması, toplumun bu kazı alanları hakkında bilgilendirilerek toplumsal sahiplenmenin sağlanması gerektiğidir.

Bu tez çalışması kapsamında ulaşılan sonuçlar doğrultusunda ise, Türk İslam dönemi kazı alanlarının üst ölçekte bir koruma planı kapsamında değerlendirilmesi, her kazının da kendi ölçeğinde kısa, orta ve uzun vadede bu alanların korunması amacıyla hazırlanmış plan ve projelerinin olması, tüm Türk İslam dönemi kazılarında elde edilen verilerin bir üst çatı altında bütünlük içerisinde değerlendirilmesi önerilmektedir. Böylece Türk İslam dönemini ve sanatını aydınlatmak için; potansiyel tüm alanların kazı çalışmalarına açılmasına ihtiyaç olmayacak, kazısı yapılan bütün alanların tamamının kazılarak açığa çıkartılması yerine belirli alanlarda kazı yapılması yeterli olabilecek, gelecek nesiller için rezerv alanların bırakılabilmesi mümkün olacak, açığa çıkartılan kalıntıların koruma ve restorasyon çalışmaları kazı çalışmaları ile eş zamanlı yürütülebilecektir.

Kamu otoritesince yapılacak bu planlama çalışmasını, Türk İslam sanatına ya da arkeolojisine yönelik bir enstitünün desteği ile hazırlanacak kazı projelerinin takip etmesi Türk İslam dönemi kazılarının birçok sorununa çözüm olacak ve yeni bir boyut kazandıracaktır. Kurulacak bir enstitü ve yapılacak kapsamlı bir planlama çalışması ile Türk İslam dönemi alanlarının nitelikleri önden tespit edilerek hangi alanların hangi donanımda uzmanlarca kazılması gerektiği de netliğe kavuşacak, Türk İslam dönemi kazısı kavramı kuramsal ve kurumsal kimliğine kavuşacaktır.

Bununla birlikte kazıların izin ve denetiminden sorumlu olan Bakanlığın yapısının güçlendirilmesi (farklı disiplinlere sahip sanat tarihçi, arkeolog, mimar, restoratör ve konservatör gibi uzmanlar barındırması), bu birimlerde çalışacak kişilerin sürekli mesleki gelişimlerinin sağlanması gerekmektedir.

Türk İslam dönemi kazılarının yürütüldüğü alanlar her ne kadar bilimsel bilginin ana kaynakları olsa da topluma ait olan ve geleceğe aktarılması gereken bir kültürel miras üzerinde çalışıldığı göz ardı edilmemeli, bu kapsamda bu tezde hazırlanması önerilen planların toplumla da paylaşılması, topluma bu alanlarda herkesin söz ve sorumluluk sahibi olduğunun anlatılması gerekmektedir. Böylece korumanın en temel taşı olan toplumsal farkındalık ve toplumun bu alanları sahiplenmesi sağlanabilecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

AHUNBAY, Z. (2018). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon.* İstanbul: YEM Yayınevi.

AKYÜREK, E. (2018). "1950'lerden günümüze Türkiye'de Bizans sanatı tarihi". L. Bevilacqua ve G. Gasbarri (ed.). *Yitik imparatorluğu resmetmek: İtalyan merceğinden anadolu'daki bizans sanatı,1960–2000.*

ARIK, M. O. (2019). "Kubad Abad çalışmaları ve Türk arkeolojisindeki yeri". *Beyşehir Gölü kıyısında bir Selçuklu sitesi: Kubad Abad.* (s. 7-19). Konya: Kültür A.Ş.

ARIK, R. (1987a). "Türk kültürüne yönelik arkeolojik araştırmalar ve Kubadabad Kız Kalesi kazısı". *Remzi Oğuz Arık Armağanı*. (s. 71-98). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

ASATEKİN, G. (2004). *Kültür ve doğa varlıklarımız, neyi, niçin, nasıl korumalıyız?* Ankara: KVMGM.

ASLANAPA, O., YETKİN, Ş. ve ALTUN, A. (1989). *İznik Çini Fırınları kazısı 1981-1988 II. dönem*. İstanbul: Tarihi araştırmalar ve Dokümantasyon Merkezleri Kurma ve Geliştirme Vakfı.

BAŞ, G. (2018). *Bitlis Kalesi arkeolojik kazı çalışmaları (2011-2015).* İstanbul: Ege Yayınları.

BİNAN, C. (1999). *Mimarlık koruma alanında Venedik Tüzüğü'nden günümüze düşünsel gelişmenin uluslararası evrim süreci.* İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları.

BOZER, R. (2007). "Eğirdir Han". *Anadolu Selçuklu Dönemi kervansarayları.* (s. 237-253). Ankara: KTB.

ÇETİN, B. (2019). "1983-2011 yılları arasında Harran Höyük'te bulunan tunç çağı pişmiş toprak insan figürinleri". Önal, M., Mutlu, S. İ. ve Mutlu, S. (ed.). *Harran ve çevresi arkeoloji.* (s. 179-190). Şanlıurfa: ŞURKAV.

DEMİRALP, Y. (2018). "Büyük Hamam'ın mimari özellikleri". H. R. Ünal. *Beçin kazılarının 15 yılı (1995-2009).* (s. 73-79). Muğla: Muğla Büyükşehir Belediyesi.

DENİZ, B. (2007). “Alayhan”. *Anadolu Selçuklu Dönemi kervansarayları.* (s. 51-75). Ankara: KTB.

ERDER, C. (2018). *Tarihi çevre algısı*. İstanbul: YEM Yayınları.

ESER, E. ve ACARA ESER, M. (2018). *“Divriği Kalesi kazısı -I- 2006-2017”.* South Carolina: Create Space Independent Publishing Platform.

EYİCE, S. (1994). “Edirne – Mimari”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 10, s. 431-442). İstanbul: TDV. Erişim: 04 Nisan 2020, https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/10/C10023707.pdf

GÖKBİLGİN, M. (1994). “Edirne”. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 10, s. 425-431). İstanbul: TDV. Erişim: 04 Nisan 2020 https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/10/C10023706.pdf

KARPUZ, H. (1996). “Konya Dokuzun Hanı'nda yapılan kazı ve restorasyon çalışmaları.” M. Selçuk, Z. Sönmez ve A. Altun (ed.). *Aslanapa Armağanı.* (s. 141-149). İstanbul: Bağlam Yayınları.

KVMGM. (2008). *Türkiye arkeolojisi*. Ankara: Mert Basın Yayın.

LLOYD, S. ve RICE, D. S. (1989). *Alanya (Ala'ıyya).* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

NAZA DÖNMEZ, E. (2014). “Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazıları”. Özdem F. (ed.) *Yar ile gezdiğim dağlar: Amasya.* (s. 29-50). İstanbul: YKY.

ÖLÇER, S. (2019). “Harran kazısında ortaya çıkarılan (2014-2017) İslam dönemi seramiklerinin ön değerlendirilmesi”. Önal, M., Mutlu, S. İ., Mutlu, S. (ed.). *Harran ve çevresi arkeoloji.* (s. 419-436). Şanlıurfa: ŞURKAV.

ÖNAL, M. (2019a). “Doğu Çarşısı”. Önal, M., Mutlu, S. İ., Mutlu, S. (ed.). *Harran ve çevresi arkeoloji*. (s. 299-324). Şanlıurfa: ŞURKAV.

ÖNAL, M. (2019b). “Çarşı Hamamı”. Önal, M., Mutlu, S. İ., Mutlu, S. (ed.). *Harran ve çevresi arkeoloji*. (s. 325-360). Şanlıurfa: ŞURKAV.

ÖNAL, M. (2019c). “Harran kazısında bulunan kürevi konik kaplar”. Önal, M., Mutlu, S. İ., Mutlu, S. (ed.). *Harran ve çevresi arkeoloji.* (s. 361-418). Şanlıurfa: ŞURKAV.

ÖZ, A. K. ve GÜNER, S. (ed.). (2007). *Avrupa kültür mevzuatı.* İstanbul: Senkron Reklam ve Matbaacılık.

ÖZER, M. (2014). *Edirne Saray (Saray-ı Cedîd-i Âmire) kısa bir değerlendirme*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.

ÖZGÖNÜL, N. (2013). "Uluslararası koruma mevzuatı". M. S. Akpolat (ed.). *Kültürel miras mevzuatı.* (s. 26-51). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi. Erişim: 10 Mayıs 2019, https://docplayer.biz.tr/58949974-Kulturel-miras-mevzuati.html

SANCAKDAR, O. (2012). *Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları hukuku.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

TUNCER, O. C. (2008). *Sivas Gök Medrese (Sahip Ata Fahreddin Ali Medresesi).* Ankara: VGM.

ULUÇAM, A. (2002). *Ortaçağ ve sonrasında Van Gölü çevresi mimarlığı II Bitlis.* Ankara: Kütür ve Turizm Bakanlığı.

ULUÇAM, A. (2005). *Hasankeyf tarihi ve arkeolojik sit alanı araştırma ,kazı ve kurtarma projesi 2004 -2005 çalışmaları.* Ankara: GAP.

ULUÇAM, A. (2007b). *Hasankeyf tarihi ve arkeolojik sit alanı araştırma ,kazı ve kurtarma projesi 2006 -2007 çalışmaları. Ankara:* GAP.

ULUÇAM, A. (2013). Hasankeyf *tarihi ve arkeolojik sit alanı araştırma ,kazı ve kurtarma projesi 2010-2012 çalışmaları.* Ankara: GAP.

UYSAL, A. O. (2019a). "Kubad Abad'ın tarihi hakkında". Yavaş, A. ve Koçyiğit, O. (ed.). *Beyşehir gölü kıyısında bir Selçuklu sitesi: Kubad Abad.* (s. 85-100). Konya: Kültür A.Ş.

UYSAL, A. O. (2019b). "Kubad Abad saray külliyesinin mimarisi". Yavaş, A. ve Koçyiğit, O. (ed.). *Beyşehir gölü kıyısında bir Selçuklu sitesi: Kubad Abad.* (s. 111-154). Konya: Kültür A.Ş.

UYSAL, A. O. (2019c). "Kubad Abad sarayının uzantısı: Kız Kalesi". Yavaş, A. ve Koçyiğit, O. (ed.). *Beyşehir gölü kıyısında bir Selçuklu sitesi: Kubad Abad*. (s. 189-197). Konya: Kültür A.Ş.

ÜNAL, H. R. (2018). *Beçin kazılarının 15 yılı (1995-2009).* Muğla: Muğla Büyükşehir Belediyesi.

ÜNAL, H. R. (1993). "Burdur-Bucak İncir Hanı'nda, temel araştırmaları ve temizlik çalışmaları (Eylül 1992)". *X. Vakıf haftası kitabı.* (s. 399-422). Ankara: VGM.

VGM. (1983). *Türkiyede vakıf abideler ve eski eserler III (Bursa il merkezi).* ANKARA: Yenigün Matbaası.

YARDIMCI, N. (2007). *Mezopotamya'ya açılan kapı Harran.* İstanbul: Ege Yayınları.

YETKİN, Ş. (1973). "Türkiye'de elli yıl içinde yapılan Türk sanatı ile ilgili kazılar". *Cumhuriyet'in 50. yılına armağan*. (Ayrı Basım) (s. 271-290). İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

YILDIZ, İ. (2019). "El-Cezeri'nin yaşadığı Artukulu Sarayı'nın bilim tarihi açısından önemi". *Keşf-i kadîmden vaz'-ı cedîde İslam bilim tarihi ve felsefesi*. (Cilt F, s. 545-556). İstanbul: Divan Kitap.

Kongre, sempozyum, toplantı bildirieri:

ALTINSAPAN, E. ve DEVECİ, A. (2003). "2001 yılı Bilecik Orhangazi Imareti ve Eski Pazar Mahallesi çarşı alanı kazısı". K. Olşen, vd. (ed.). *24. Kazı sonuçları toplantısı* (Cilt 2, s. 209-222). Ankara: DÖSİMM Basım Evi.

ALTINSAPAN, E. (2004). "2002 yılı Bilecik Osmanlı dönemi çarşı alanı Kazısı". K. Olşen, H. Dönmez ve A. Özme (ed.). *25. Kazı sonuçları toplantısı* (Cilt 2, s. 259-266). Ankara: DÖSİMM Basım Evi. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/25_kazi_2.pdf

ALTUN, A. ve ASLANAPA, O. (1998). " 'İznik Çini Fırınları Kazısı' 1996 yılı çalışmaları". K. Olşen, vd. (ed.). *19. Kazı sonuçları toplantısı.* (Cilt 2, s. 625-640). Ankara: Milli Kütüphane Basımevi. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/19_kazi_2.pdf

ALTUN, Y. (2013). "Aksaray II. Kılıçaslan Hamamı kurtarma kazısı". A. Özme (ed.). *22. Müze çalışmaları ve kurtarma kazıları sempozyumu*. (s. 305-320). Ankara: KVMGM.

AKYÜREK, E. (2017). "İstanbul'da yirminci yüzyıl'ın ilk yarısında Bizans sanat tarihi araştırmaları". *İstanbul'da Bizans'ı keşfetmek: bilim insanları, kurumlar ve mücadeleler (1800–1955) – sempozyum bildiri özetleri-. (s.52)*

ARIK, M. O. (1998). "Alanya Kalesi 1996 yılı çalışmaları". K. Olşen, vd. (ed.). *19. Kazı sonuçları toplantısı* (Cilt 2, s. 651-654). Ankara: Milli Kütüphane Basımevi. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/19_kazi_2.pdf

ARIK, M. O. (2003). “Alanya Kalesi 2001 yılı çalışmaları”. K. Olşen, vd. (ed.). *24. Kazı sonuçları toplantısı*. (Cilt 2, s. 519-534). Ankara: DÖSİMM Basım Evi. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/24_kazi_2.pdf

ARIK, M. O. (1983). “Peçin Kalesi çalışmaları”. *5. Kazı sonuçları toplantısı.* (s. 307-315). Ankara: KTB. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/05_kazi.pdf

ARIK, M. O. (1985). “Peçin Kenti 1984 yılı çalışmaları”. *7. Kazı Sonuçları Toplantısı* (s. 657-660). Ankara: KTB. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/07_kazi.pdf

ARIK, M. O. (1987). “Alanya Kalesi 1986 yılı kazı çalışmaları”. *9. Kazı sonuçları toplantısı*. (Cilt 2, s. 365-378). Ankara: KTB. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/09_kazi_2.pdf

ARIK, M. O. (1999). “Alanya Kalesi 1997 yılı çalışmaları”. K. Olşen, vd. (ed.). *20. Kazı sonuçları toplantısı* (Cilt 2, s. 557-558). Ankara: Milli Kütüphane Basımevi. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/20_kazi_2.pdf adresinden alındı

ARIK, M. O. (1999). “Türk Kültürüne yönelik arkeolojik çalışmalar ve sorunları”. *Uluslararası dördüncü Türk kültürü kongresi*. (s. 43-60). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

ARIK, M. O. (2006). “Alanya Kalesi 2004 yılı çalışmaları “. K. Olşen, H. Dönmez ve A. Özme (ed.). *27. Kazı sonuçları toplantısı.* (Cilt 2, s. 213-228). Ankara: DÖSİMM Basım Evi. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/27_kazi_2.pdf

ARIK, M. O. (2008). “Alanya Kalesi 2005-2006 yılı çalışmaları”. B. Koral, H. Dönmez ve A. Özme (ed.). *29. Kazı sonuçları toplantısı* (Cilt 1, s. 91-106). Ankara: DÖSİMM Basım Evi. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/29_kazi_1.pdf

ARIK, M. O. ve BİLİCİ, Z. (2009). “Alanya Kalesi 2007 yılı çalışmaları”. A. Özme ve H. Hökenek (ed.). *30. Kazı sonuçları toplantısı* (Cilt 4, s. 15-24). Ankara:

KVMGM. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/30_kazi_4.pdf

ARIK, R. (1987b). "1986 Yılı Kubad - Abad kazısı". *9. Kazı sonuçları toplantısı*. (Cilt 2, s. 351-364). Ankara: Ankara: KTB. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/09_kazi_2.pdf

ARIK, R. (2009). "Kubad-Abad 2006-2007 yılı kazı çalışmaları raporu". A. Özme ve H. Hökenek (ed.). *30. Kazı sonuçları toplantısı.* (s. 417-482). Ankara: KTB. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/30_kazi_2.pdf

ARIK, R. (2013). "Kubad-Abad Sarayı 2011 yılı kazı çalışmaları". H. Dönmez (ed.). *34. Kazı sonuçları toplantısı.* (Cilt 3, s. 383-394). Çorum: Pegasus. Erişim: 10 Ocak 2020, https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/7335,34kazi3.pdf?0

ARLI, V. B. (2012). "İznik Çini Fırınları kazısı 2010 yılı çalışmaları" . H. Dönmez ve Ö. Ötgün (ed.). *33. Kazı sonuçları toplantısı.* (Cilt 3, s. 391 - 408). Ankara: İsmail Aygül Ofset Matbaacılık. Erişim: 10 Ocak 2020, https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/4653,33kazi3.pdf?0

ARLI, V. B. (2013). "İznik Çini Fırınları kazısı 2011 yılı çalışmaları". H. Dönmez (ed.). *34. Kazı Sonuçları Toplantısı*. (Cilt 3, s. 335-346). Çorum: Pegasus. Erişim: 10 Ocak 2020, https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/7335,34kazi3.pdf?0

ASLANAPA, O. (1983). "1981 İznik Çini Fırınları kazı ve sondajları ile yüzey araştırması". *4. Kazı sonuçları toplantısı.* (s. 419-422). Ankara: Hacettepe Döner Sermaye İşletmeleri. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/04_kazi.pdf

ASLANAPA, O. (1985). "İznik Çini Fırınları 1984 çalışmaları". *7. Kazı Sonuçları Toplantısı.* (s. 637-650). Ankara: KTB. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/07_kazi.pdf

ASLANAPA, O. (1987, Nisan). "İznik Çini Fırınları kazısı 1986 yılı çalışmaları". *9. Kazı Sonuçları Toplantısı.* (Cilt 2, s. 329-350). Ankara: KTB. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/09_kazi_2.pdf

ASLANAPA, O. (1995). "İznik Çini Fırınlan kazısı 1992 yılı çalışmaları". H. Eren,

vd.(ed.). *15. Kazı sonuçları toplantısı.* (Cilt 2, s. 547-564). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/15_kazi_2.pdf

AYTAÇ, İ. (2017b). "Harput İç Kalesi kazıları 2015 yılı çalışmaları". A. Özme (ed.). *38. Kazı sonuçları toplantısı.* (Cilt 3, s. 563-579). Ankara: İsmail Aygül Ofset Matbaacılık. Erişim: 01 10, 2020, https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/52536,38kazi3pdf.pdf?0

BARIŞTA, H. (2000). "İstanbul-Eyüpsultan Cafer Paşa Türbesi 1998 yılı kazısı". K. Olşen, vd. (ed.). *21. Kazı sonuçları toplantısı*. (Cilt 2, s. 385-394). Ankara: Milli Kütüphane Basım Evi. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/21_kazi_2.pdf

BARIŞTA, H. Ö. (1999). "İstanbul Eyüp Sultan Cafer Paşa Türbesi yüzey araştırması ve kazısı". K. Olşen, vd. (ed.). *20. Kazı sonuçları toplantısı.* (Cilt 2, s. 567-592). Ankara: Milli Kütüphane Basım Evi. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/20_kazi_2.pdf

BARIŞTA, H. Ö. (2001). "Ankara Yıkık Hamam (Eyne Bey Hamamı) 1999 yılı kazısı". K. Olşen, vd. (ed.). *22. Kazı sonuçları toplantısı.* (Cilt 2, s. 397-410). Ankara: Milli Kütüphane Basım Evi. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/22_kazi_2.pdf

BAŞ, A. (2017). "2015 yılı Keykubadiye Sarayı kazısı". A. Özme (ed.). *38. Kazı sonuçları toplantısı*. (Cilt 1, s. 63-78). Ankara: İsmail Aygül Ofset. Erişim: 10 Ocak 2020, https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/52616,38kazi1pdf.pdf?0

BAŞ, A., DURAN , R. ve DURSUN, Ş. (2017). "2016 yılı Keykubadiye Sarayı kazısı". *39. Kazı sonuçları toplantısı*. (Cilt 1, s. 395-410). Bursa: Star Matbaacılık. Erişim: 10 Ocak 2020, https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/60212,39kazi1pdf.pdf?0

BAŞ, A., DURSUN, Ş. ve ÖZDEMİR, Y. (2017). "Keykubadiye Sarayı sondaj çalışması çini buluntuları". H. S. Ünalan, M. Kürüm ve N. Akbulut (ed.). *Uluslararası XVIII. Ortaçağ ve Türk dönemi kazıları ve sanat tarihi araştırmaları sempozyumu bildiriler.* (s. 105-124). Aydın: Efeler Belediyesi Kültür Yayınları.

BAYAR, S. (2016). “Mardin Kalesi arkeolojik kazı çalışmaları 2014”. C. Keskin (ed.). 24. *Müze kurtarma kazıları sempozyumu I. Uluslararası müzecilik çalıştayı.* (s. 479-508). Ankara: İsmail Aygül Ofset Matbaacılık.

BİLGET, N. (1998). “Sivas Gökmedrese 1995-1996 yılı çalışmaları”. H. Çakmak, vd. (ed.). *8. Müze kurtarma kazıları semineri.* (s. 607-616). Ankara: Milli Kütüphane Basımevi.

BORAN, A., KARACA, Y., MUTLU, M. ve ERDAL, Z. (2014). “Mersin - Silifke Kalesi kazısı 2012 yılı kazı çalışması”. H. Dönmez (ed.). *35. Kazı Sonuçları toplantısı.* (Cilt 2, s. 140-154). Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi. Erişim: 10 Ocak 2020, https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/27147,35kazi2.pdf?0

BORAN, A., ÖZKURT, K., MUTLU, M., SÖZLÜ, H. ve ERDAL, Z. (2013). “Mersin - Silifke Kalesi kazısı 2011 yılı kazı çalışması”. H. Dönmez (ed.). *34. Kazı sonuçları toplantısı.* (Cilt 3, s. 395-406). Çorum: Prgasus. Erişim: 10 Ocak 2020, https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/7335,34kazi3.pdf?0

BORAN, A., SÖZLÜ, H. ve AYKAÇ, R. (2019b). “Silifke Kalesi 2017 yılı kazı çalışmaları”. A. Özme (ed.). *40. Kazı Sonuçları Toplantısı*. (Cilt 1, s. 123-146). Ankara: KVMGM. Erişim: 10 Ocak 2020, https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/63782,40kazi1pdf.pdf?0

BOZER, R. (2009) “Eğirdir Han kazılarının Ortaçağ Türk sanatına katkıları”. *XI. Ortaçağ-Türk dönemi kazı sonuçları ve sanat tarihi araştırmaları sempozyumu.* (s. 65-75). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

ÇEKEN, M., YAVAŞ, A. ve BOZKURT, T. (2019). “Kubadabad Saray Külliyesi 2017 yılı kazı çalışmaları”. A. Özme (ed.). *40. Kazı sonuçları toplantısı*. (Cilt 2, s. 701-716). Ankara: KVMGM. Erişim: 10 Ocak 2020, https://www.academia.edu/39773334/Kubadabad_Saray_K%C3%BClliyesi_2017_Y%C4%B1l%C4%B1_Kaz%C4%B1_%C3%87al%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1

DENİZ, B. (1996). “Aksaray Melik Mahmudgazi Hangahı (Darphane)”. İ. Eroğlu vd. (ed.). *17. Kazı sonuçları toplantısı*. (Cilt:2, s. 469-492). Ankara: Milli Kütüphane Basım Evi. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/17_kazi_2.pdf

DENİZ, B. (1999). “Aksaray Melik Mahmudgazi Hangahı (Darphane)”. K. Olşen vd. (ed.). 20. *Kazı sonuçları toplantısı.* (Cilt 2, s. 593-612). Ankara: Milli Kütüphane Basım Evi. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/20_kazi_2.pdf

DENİZ, B. (2003). “Aksaray Melik Mahmudgazi Hangahı (Darphane)”. 24. *Kazı sonuçları toplantısı*. (Cilt2, s. 185-196). Ankara: Milli Kütüphane Basım Evi. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/24_kazi_2.pdf

DOĞANBAŞ, M. (2009). “Amasya Merkez Harşena Kalesi 2007 yılı kurtarma kazısı”. F. Bayram ve A. Özme (ed.). *17. Müze çalışmaları ve kurtarma kazıları sempozyumu.* (s. 11-28). Ankara: KVMGM.

DOĞANBAŞ, M. (2010). “Amasya Merkez Harşena Kalesi Cilanbolu Tüneli”. H. Dönmez (ed.). *18. Müze çalışmaları ve kurtarma kazıları sempozyumu.* (s. 65-78). Ankara: KVMGM

ERDOĞAN, N. (2017). “Cizre İçkale 2014-2017 yılı kazı çalışmaları”. A. Özme (ed.). *26. Müze çalışmaları ve kurtarma kazıları sempozyumu.* (s. 289-320). Ankara: Şenol Matbaacılık.

ERDOĞAN, N., ALP, M. ve KOZBE, G. (2015). “Cizre İçkale 2013 yılı kazıları”. A. Özme (ed.). *23. Müze çalismalari ve kurtarma kazilari sempozyumu*. (s. 295-318). Ankara: Merkez Repo Basım Yayın.

ERGEÇ, R. (2000). “Gaziantep Kalesi Hamam kazısı 1998”. K. Olşen, vd. (ed.). *10. Müze kurtarma kazıları semineri.* (s. 211-217). Ankara: Milli Kütüphane Basımevi.

ERKMEN, M. (2003). “Erzurum 1. Aziziye Tabyası kazısı”. K. Olşen, vd. (ed.). *13. Müze çalışmaları ve kurtarma kazıları sempozyumu.* (s. 237-246). Ankara: DÖSİMM Basım Evi.

ESER, E. (2008). “Divriği Kalesi yüzey araştırması 2006”. *25. Araştırma sonuçları toplantısı.* (Cilt3, s. 189-204). Ankara: DÖSİMM Basım Evi.

ESER, E. (2019). “A 13th century Anatolian defense structure Divrigi Castle”. *Fortifications, defence systems, structures and features in the past -volume 13.* (s. 251-263). Zagreb: lnstitut za Arheologiju. Erişim: 26 Mart 2020,

https://www.academia.edu/39153933/A_13th_century_Anatolian_defense_structure_Divrigi_castle

ESER, E., ACARA ESER, M. ve ŞAHİN, M. (2019). "Divriği Kalesi kazısı: 2017". A. Özme (ed.). *40. Kazı sonuçları toplantısı.* (Cilt 1, s. 683-692). Ankara: KVMGM. Erişim: 10 Ocak 2020, https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/63782,40kazi1pdf.pdf?0

GÜLLÜCE, H. ve BEYAZLAR, A. (2005). "Gaziantep Kalesi 2003 yılı kazısı". K. Olşen, F. Bayram ve A. Özme (ed.). *14. Müze çalışmaları ve kurtarma kazıları sempozyumu* (s. 63-74). Ankara: DÖSİMM Basım Evi.

GÜLYAZ, M. E. (2016). "Nevşehir Kalesi ve çevresi yeraltı yerleşimi 2015 yılı". *25. Müze kurtarma kazıları sempozyumu II. Uluslararası müzecilik çalıştayı*. (s. 531-542). Ankara: İsmail Aygül Ofset Matbaacılık.

KARA, D. ve TEMİZ, F. (2016). "Hatay Hassa Karapınar Türkmen Mezarlığı 2014 yılı kurtarma kazıları". C. Keskin (ed.). *24. Müze kurtarma kazıları sempozyumu I. Uluslararası müzecilik çalıştayı*. (s. 233-250). Ankara: İsmail Aygül Ofset.

KARABAY N. ve KÖK Ş. (2007). "Akhan Kervansarayı". F. Bayram ve A. Özme (ed.). *15. Müze çalışmaları ve kurtarma kazıları sempozyumu.* (s. 95-108). Ankara: DÖSİMM Basım Evi.

KARABAY, N. (2008). "Çardak Han". F. Bayram ve A. Özme (ed.). *16. Müze çalışmaları ve kurtarma kazıları sempozyumu.* (s. 115-128). Ankara: DÖSİMM Basım Evi.

KARAHAN, R. ve KULAZ, M. (2017). "Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı kazı, restorasyon ve çevre düzenlemesi çalışmaları". *Edebiyat Fakültesi Panelleri (2016,Van).* (s. 255-276). İstanbul: Hiperlink Yayıncılık.

KARPUZ, E. (1999). "1997 Yılı Konya Eflaki Dede Türbesi sondaj ve kurtarma kazısı çalışmaları". H. Çakmak, vd. (ed.). *9. Müze çalışmaları ve kurtarma kazıları sempozyumu* (s. 111-124). Ankara: Milli Kütüphane Basımevi.

KARPUZ, H. (1993). "Konya Dokuzun Hanı kazı ve restorasyon çalışmaları". *14. Kazı sonuçları toplantısı*. (Cilt 2, s. 457- 474). Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/14_kazi_2.pdf

KAVAKLI, E. ve ULUÇAM, A. (1998). “Eski Van Hüsrev Paşa Külliyesi kazısı – 1996”. K. Olşen, vd. (ed.). 1*9. Kazı sonuçları toplantısı*. (Cilt 2, s. 683-704). Ankara: Milli Kütüphane Basım Evi. Erişim: 10 Ocak 2020 http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/19_kazi_2.pdf

KILIÇ, O. (1999). “XVI. yüzyılda Ahlat”. *Müze kent Ahlat'ın Türk kültür tarihinde dünü ve bugünü sempozyumu bildirileri.* (s. 22-42). Bitlis: Ahlat Kaymakamlığı. Erişim: 30 Mart 2020, https://www.academia.edu/20884635/XVI._Y%C3%BCzy%C4%B1lda_Ahlat_Ahlat_in_the_16th_Century

http://acikerisim.fsm.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11352/1163/Madran.pdf?sequence=1&isAllowed=y

NAZA DÖNMEZ, E. (2010). “Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı kazısı 2009 yılı ilk sonuçları”. K. Pektaş, vd. (ed.). *XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi kazıları ve sanat tarihi araştırmaları sempozyumu bildirileri.* (s. 453-462). İstanbul: Biltur Basım Yayın. Erişim: 20 Mart 2020, https://www.academia.edu/11045081/Amasya_Harşena_Kalesi_ve_Kızlar_Sarayı_Kazısı_2009_Yılı_İlk_Sonuçları

NAZA DÖNMEZ, E. (2011). “Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı kazısı 2009 yılı sonuçları”. N. Toy, H. Dönmez, Ö. Ötgün (ed.). *32. Kazı sonuçları toplantısı.* (Cilt 4, s. 111-120). Ankara: Allâme Yayın&Tanıtım. Erişim: 01 Mart 2020, https://www.academia.edu/11044585/Amasya_Har%C5%9Fena_Kalesi_ve_K%C4%B1zlar_Saray%C4%B1_Kaz%C4%B1s%C4%B1_2009_Y%C4%B1l%C4%B1_Sonu%C3%A7lar%C4%B1

NAZA DÖNMEZ, E. (2012). “Amasya-Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı kazısı 2010 dönemi çalışmalar”. H. Dönmez ve Ö. Ötgün (ed.). *33. Kazı sonuçları toplantısı.* (Cilt 3, s. 267-282). Ankara: İsmail Aygül Ofset Matbaacılık. Erişim: 10 Ocak 2020, https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/4653,33kazi3.pdf?0

NAZA DÖNMEZ, e. (2013). “Amasya-Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı kazısı 2011 dönemi çalışmalar”. H. Dönmez (ed.). *34. Kazı Sonuçları Toplantısı*. (Cilt 3, 427-436). Çorum: Pegasus. Erişim: 10 Ocak 2020, https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/7335,34kazi3.pdf?0

NAZA DÖNMEZ, E. (2015). “Amasya-Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı 2013

Dönemi Çalışmaları". H. Dönmez (ed.). *36. Kazı Sonuçları Toplantısı.* (Cilt 3, s. 383-392). Ankara: İsmail Aygül Ofset Matbaacılık. Erişim: 10 Ocak 2020, https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/43563,36kazi3.pdf?0

NAZA DÖNMEZ, E. (2019a). *40. Kazı Sonuçları Toplantısı*. (Cilt 1, s. 641-650). Ankara: KVMGM. Erişim: 10 Ocak 2020, https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/63782,40kazi1pdf.pdf?0

NOVAKOVIĆ, P., HORŇÁK, M., GUERMANDI, M. P. & STÄUBLE, H. (eds.). (2016). *Recent developments in preventive archaeology in Europe: proceedings of the 22nd EAA meeting in Vilnius, 2016*. Ljubljana: Ljubljana University Press. Erişim: 26 Mart 2019, http://www.ff.uni-lj.si/sites/default/files/Dokumenti/Knjige/e-books/recent.pdf adresinden alındı

ÖCAL ÖZEREN, K. ve HANÇER F. Ü. (2002). "Bursa Bizans Osmanlı yapı kompleksi". K. Olşen vd. (ed.). *12. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*. (s. 149-156). Ankara: Milli Kütüphane Basımevi.

ÖNAL, M. (2019ç). "Harran 2017 yılı çalışmaları". A. Özme (ed.). *40. Kazı Sonuçları Toplantısı.* (Cilt 2, s. 633-650). Ankara: KVMGM. Erişim: 10 Ocak 2020 https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/63784,40kazi2pdf.pdf?0 adresinden alındı

ÖZER, M. (2011). "Edirne Yeni Saray Kazısı 2009 Yılı Çalışmaları". N. Toy, H. Dönmez, Ö. Ötgün (ed.). *32. Kazı sonuçları toplantısı*. (Cilt 2, s. 225-244). Ankara: Allâme Tanıtım&Matbaacılık. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/32_kazi_2.pdf

ÖZER, M. (2012). "Edirne Yeni Saray kazısı 2010 yılı çalışmaları". H. Dönmez ve Ö. Ötgün (ed.). *33. Kazı sonuçları toplantısı.* (Cilt 2, s. 287-312). Ankara: İsmail Aygül Ofset Matbaacılık. Erişim: 10 Ocak 2020, https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/4652,33kazi2.pdf?0

ÖZER, M. (2013). "Edirne Yeni Saray (Saray- ı Cedîd- i Âmire) kazısı 2011 yılı çalışmaları". H. Dönmez (ed.). *34. Kazı Sonuçları Toplantısı*. (Cilt 3, s. 347-360). Çorum: Pegasus. Erişim: 10 Ocak 2020, https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/7335,34kazi3.pdf?0

ÖZER, M. (2014b). "Edirne Yeni Saray (Saray-I Cedîd- İ Âmire) kazısı 2012 yılı çalışmaları". H. Dönmez (ed.). *35. Kazı sonuçları toplantısı.* (Cilt 2, s. 382-399). Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi. Erişim: 10 Ocak 2020, https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/27147,35kazi2.pdf?0

ÖZER, M. (2015a). “Edirne Yeni Saray (Saray-ı Cedîd- İ Âmire) kazısı 2013 yılı çalışmaları”. H. Dönmez (ed.). *36. Kazı sonuçları toplantısı.* (Cilt 3, s. 495-524). Ankara: İsmail Aygül Ofset Matbaacılık. Erişim: 10 Ocak 2020, https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/43563,36kazi3.pdf?0

ÖZER, M., DÜNDAR, M., UÇAR, H., AYHAN, G. ve GÜNER, Y. (2016). “Edirne Sarayı (Saray-I Cedîd- İ Âmire) kazısı 2014 yılı çalışmaları”. A. Özme (ed.). *37. Kazı Sonuçları Toplantısı.* (Cilt 3, s. 595-622). Ankara: İsmail Aygül Ofset Matbaacılık. Erişim: 10 Ocak 2020, https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/56996,37kazi3pdf.pdf?0

PARMAN, E. (2003). “Eskişehir-Karacahisar Kalesi 2001 yılı kazı çalışmaları”. K. Olşen vd. (ed.). *24. Kazı sonuçları toplantısı.* (Cilt 2, s. 69-80). Ankara: DÖSİMM Basım Evi. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/24_kazi_2.pdf

PARMAN, E. ve PARLA, C. (2004). “Eskişehir (Merkez Karacaşehir Köyü) Karacahisar Kalesi 2002 yılı kazı çalışmaları”. K. Olşen, H. Dönmez ve A. Özme (ed.). *25. Kazı sonuçları toplantısı*. (Cilt 2, s. 365-370). Ankara: DÖSİMM Basım Evi. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/25_kazi_2.pdf

PARMAN, E., PARLA, C. ve BURSALI, M. (2007). “Eskişehir (Merkez Karacaşehir Köyü) Karacahisar Kalesi 2005 yılı kazı çalışmaları”. B. Koral ve H. Dönmez (ed.). *28. Kazı Sonuçları Toplantısı.* (Cilt 2, s. 1-12). Ankara: DÖSİMM. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/28_kazi_2.pdf

PEKDEMİR, S. N. (2008). “Karatay Medresesi eyvanı kurtarma kazısı”. F. Bayram ve A. Özme (ed.). *16. Müze çalışmaları ve kurtarma kazıları sempozyumu.* (s. 13-30). ANKARA: DÖSİMM Basım Evi.

PEKTAŞ, K. (2007). “2004-2005 yılları Bitlis Kalesi Kazısı”. B. Koral, H. Dönmez ve M. Akpınar (ed.). *28. Kazı sonuçları sempozyumu.* (Cilt 1, s. 501-518). Ankara: DÖSİMM Basım Evi. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/28_kazi_1.pdf

PEKTAŞ, K. (2009). “Bitlis Kalesi Kazısı 2005”. M. Görür (ed.) *X. Ortaçağ-Türk dönemi kazıları ve sanat tarihi araştırmaları sempozyumu.* (s. 607-613). Ankara: Gazi Üniversitesi. Erişim: 04 Nisan 2020, https://www.academia.edu/33502294/Bitlis_Kalesi_2005.pdf

PEKTAŞ, K. (2010). “Denizli - İlbadı Mezarlığı’ndaki Selçuklu ve Beylikler dönemi mezar taşları üzerine”. K. Pektaş, vd. (ed.). *XIII. Uluslararası Ortaçağ ve Türk dönemi kazıları ve sanat tarihi araştırmaları sempozyumu bildirileri.* (s. 545-551). İstanbul: Biltur Basım.

PEKTAŞ, K. (2011). “Bitlis Kalesi 2009 yılı kazısı”. N. Toy, H. Dönmez, Ö. Ötgün (ed.). *32. Kazı sonuçları toplantısı.* (Cilt 4, s. 285-298). Ankara: Allâme Tanıtım & Matbaacılık. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/32_kazi_4.pdf

PEKTAŞ, K. (2015). “The Beçin-Yelli Madrasah”. *SOMA 2011-proceedings of the 15th symposium on Mediterranean archaeology, Held at the University of. Catania 3–5 March 2011*. (Cilt 2, s. 895-900). Oxford: BAR İnternational Series. Erişim: 12 Nisan 2020, https://www.academia.edu/33345449/Be%C3%A7in_Yelli_Medrese

PEKTAŞ, K. (2017). “Beçin Kalesi Kazısı, 2014-2015 yılı kazı ve onarım çalışmaları”. E. Taş (ed.). *XX. Uluslararası Ortaçağ ve Türk dönemi kazıları ve sanat tarihi araştırmaları sempozyumu bildirileri.* (Cilt1, s. 455-467). Sakarya: Sakarya Üniversitesi. Erişim: 15 Mart 2020, http://www.xxortacag.sakarya.edu.tr/pdf/cilt1.pdf

PEKTAŞ, K. ve BAŞ, G. (2013). “Bitlis Kalesinde ele geçen Avrupa bağlantılı buluntular”. F. Hitzel (ed.). *14th International congress of Turkish art.* (s. 609-618). Paris: College de France. Erişim: 04 Nisan 2020, https://www.academia.edu/42545293/Bitlis_Kalesi_Kaz%C4%B1s%C4%B1nda_Ele_Ge%C3%A7en_Avrupa_K%C3%B6kenli_Buluntular

PEKTAŞ, K., CİRTİL, S. ve SARIDİKMEN, G. (2017). “Beçin Kalesi 2013 yılı kazı ve restorasyon çalışmaları”. H. S. Ünalan, M. Kürüm ve N. Akbulut (ed.). *Uluslararası XVIII. Ortaçağ ve Türk dönemi kazıları ve sanat tarihi araştırmaları sempozyumu bildirileri*. (s. 465-476). Aydın: Efeler Belediyesi Kültür Yayınları.

SEVGİ, S., ÇETİN, M. ve YILMAZ, M. (2017). “Hasankeyf Zeynel Bey Türbesi'nin koruma ve kurtarma (taşıma) projesi”. *Kagir yapılarda koruma ve onarım semineri IX.* (s. 10-37). İstanbul: İBB.

SEVİN, V., ARSLAN SEVİN, N. ve AŞAN, B. (2013). “Harput Kalesi arkeolojik kazı

çalışmaları, 2005-2007". *Geçmişten geleceğe Harput sempozyumu.* (Cilt 2, s. 789-906). Elazığ: Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi. Erişim: 04 Nisan 2020, http://web.firat.edu.tr/harput/sempozyum/2/21%20Be%C5%9Fir%20A%C5%9Fan.pdf

TARHAN, M. T., SEVİN, V.ve AŞAN, M. B. (1991). "Van - Gevaş tarihi Türk mezarlığı kurtarma kazısı, onarım ve çevre düzeni çalışmaları – 1989". *12. Kazı sonuçları toplantısı.* (Cilt 2, s. 405-428). Ankara.: KVMGM. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/12_kazi_2.pdf

TÜRKMEN, S. (2015). "Alanya Kalesi 2013 yılı kurtarma kazısı." A. Özme (ed.). *23. Müze çalışmaları ve kurtarma kazıları sempozyumu.* (s. 455-468). Ankara: Merkez Repro Basım.

TÜRKMENOĞLU, İ. (1999). "1997 yılı Konya ili Mevlana Müzesi semahane bölümü kurtarma kazısı". H. Çakmak vd. (ed.). *9. Müze çalışmaları ve kurtarma kazıları sempozyumu*. (s. 97-110). Ankara: Milli Kütüphane Basımevi.

TÜRKMENOĞLU, İ. (2013). "Edirne Müze Müdürlüğü Fazlullah Paşa Türbesi araştırma kazısı". A. Özme (ed.). *22. Müze çalışmaları ve kurtarma kazıları sempozyumu*. (s. 387-394). Ankara: KVMGM.

TÜRKTÜZÜN, M. (2003). "Germiyanoğullarından kalma hamam yapısı kurtarma kazısı 2001". K. Olşen, vd. (ed.). *13. Müze çalışmaları ve kurtarma kazıları sempozyumu.* (s. 93-96). içinde Ankara: DÖSİMM Basım Evi.

ULUÇAM, A. (2007a, Aralık). "Başlangıcından bugüne Hasankeyf kazıları". *Konya kitabı X- Uluslararası Türk sanatı ve arkeolojisi sempozyumu*. (s. 681-710).

ULUÇAM, A. (2017). "Hasankeyf'teki kültürel mirasın bugünkü durumu". E. Taş (ed.). *XX. Uluslararası Ortaçağ ve Türk dönemi kazıları ve sanat tarihi araştırmaları sempozyumu bildirileri.* (Cilt 1, s. 14-36). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Matbaası. Erişim: 15 Mart 2020, http://www.xxortacag.sakarya.edu.tr/pdf/02aulucam.pdf

ULUÇAM, A. ve KAVAKLI, E. (1999). "Eski Van Hüsrev Paşa Kül1iyesi kazısı 1997". K. Olşen, vd. (ed.). *20. Kazı sonuçları toplantısı.* (Cilt 2, s. 613-630).

Ankara: Milli Kütüphane Basım Evi. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/20_kazi_2.pdf

ULUÇAM, A. ve KAVAKLI, E. (2000). "Eski Van Hüsrev Paşa Külliyesi kazısı-1998". ". K. Olşen, vd. (ed.). *21. Kazı sonuçları toplantısı*. (Cilt 2, s. 417-426). Ankara: Milli Kütüphane Basım Evi. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/kazilar/21_kazi_2.pdf

YAZICI, N. (2017). "Demirköy'deki Fatih Dökümhanesi kazı çalışmalarında". E. Taş (ed.). *XX. Uluslararası Ortaçağ ve Türk dönemi kazıları ve sanat tarihi araştırmaları sempozyumu bildirileri.* (Cilt 2, s. 676-691). Sakarya: Sakarya Üniversitesi. Erişim: 15 Mart 2020, http://www.xxortacag.sakarya.edu.tr/pdf/cilt2.pdf

YENİŞEHİRLİOĞLU, F. (2003). ""Tekfur Sarayı çini fırınları kazısı 1995-2001". K. Olşen, vd. (ed.). *24. Kazı sonuçları toplantısı*. (s. 329-344). Ankara: DÖSİMM Basım Evi.

YILDIZ, A. (2015). "Karaman Kalesi 2013 yılı kurtarma kazısı". A. Özme (ed.). *23. Müze çalismalari ve kurtarma kazilari sempozyumu*. (s. 1 - 18). Ankara : Merkez Repro Basım.

YURTTAŞ, H., ÖZKAN, H., KÖŞKLÜ, Z. ve KINDIĞILI, M. L. (2014). "Kemah Kalesi kazısı 2012 yılı çalışmaları". H. Dönmez (ed.). *35. Kazı Sonuçları toplantısı.* (Cilt 2, s. 470-480). Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yayınevi. 10 Ocak 2020, https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/27147,35kazi2.pdf?0

YURTTAŞ, H., ÖZKAN, H., KÖŞKLÜ, Z., KINDIĞILI, M. L., vd. (2019). "Kemah Kalesi kazısı 2017 yılı çalışmaları". A. Özme (ed.). *40. Kazı sonuçları toplantısı.* (Cilt 2, s. 443-454). Ankara: KVMGM. Erişim: 10 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/Eklenti/63784,40kazi2pdf.pdf?0

YURTTAŞ, H., ÖZKAN, H., KÖŞKLÜ, Z., KINDIĞILI, M. L., ÇINAR, S. ve ÇİĞDEM, S. (2013). "Kemah Kalesi 2011 yılı kazı çalışmaları". H. Dönmez (ed.). *34. Kazı sonuçları toplantısı.* (Cilt 3, s. 461-474). Çorum: Pegasus. Erişm: 10 Ocak 2020, thttps://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/7335,34kazi3.pdf?0

YURTTAŞ, H., ÖZKAN, H., KÖŞKLÜ, Z., ÖZKUL FINDIK, N., ÇİĞDEM, S.,

KINDIĞILI, M. L., vd. (2017). "Kemah Kalesi kazısı 2015 yılı çalışmaları". A. Özme (ed.). *38. Kazı sonuçları toplantısı.* (Cilt 1, s. 247-264). Ankara: İsmail Aygül Ofset Matbaacılık. Erişim: 10 Ocak 2020, https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/52616,38kazi1pdf.pdf?0

YÜKSEL, F. A. ve NAZA DÖNMEZ, E. (2011). "Amasya (Harşena) Kalesi 2009 arkeojeofizik çalışmaları". B. Koral ve H. Dönmez (ed.). *28. Araştırma Sonuçları Toplantısı.* (Cilt 3, s. 13-26). Ankara: Allâme Tanıtım & Matbaacılık Hizmetleri. Erişim: 20 Mart 2020, https://www.academia.edu/11225730/AMASYA_HARŞENA_KALESİ_2009_ARKEOJEOFİZİK_ARAŞTIRMALARI

Süreli Yayınlar:

ACARA ESER, M. (2019). "Divriği Kale Kazısı Sırlı Seramiklerinden Kuş ve Balık Figürlü Örnekler". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi.* (48), 41-60. Erişim: 20 Mart 2020, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/908711

AKARCA, A. (1971). "Beçin altındaki Eski Çağ mezarlığı". *Belleten (Türk Tarih Kurumu).* XXXV (137), 1-37. Erişim: 10 Nisan 2020, https://drive.google.com/file/d/1Wan2uVfgB501tZNteWB6gsjn6Jfrt13D/vie

AKOK, M. (1968). "Konya Alâiddin Köşkü". *Etnoğrafya Dergisi*. (XI), 47-73. Erişim: 11 Nisan 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/turk_etnografya/11.turk.etnografya.pdf

ALSAÇ, O. (1984). "Kültür ve tabiat varlıkları koruma kanunu üzerine". *Mimarlık Dergisi.* (202), 8-11. Erişim: 17 Mart 2019, http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/503/7370.pdf

ALTINSAPAN, E., GÖKALP, Z. D., YILMAZYAŞAR, H. ve GERENGİ, A. (2015). "2011-2014 kazıları ışığında Eskişehir Karacahisar Kalesi". *Asos Journal*. (10), 621-633. Erişim: 06 Şubat 2020, https://www.academia.edu/35018099/2011-2014_Kaz%C4%B1lar%C4%B1_I%C5%9F%C4%B1%C4%9F%C4%B1nda_Eski%C5%9Fehir_Karacahisar_Kalesi

ARIK, R. O. (1933) "Anadolu arkeologya tarihinde Alişar hafriyatı". *Türk Tarih*

Arkeologya ve Etnografya Dergisi. (1), 22-63.

ARLI, V. B. (2018, 03). "İznik Çini Fırınları kazı buluntularından çini örneklerin değerlendirilmesi". *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi.* 7 (1), 578-594. Erişim: 09 Mart 2020, http://kutaksam.karabuk.edu.tr/index.php/ilk/article/view/1450/1061

ARLI, V. B., KAYA, Ş., ARLI, H. ve EROL, Ö. (2019). "2015-2017 kazı dönemlerinde İznik Çini Fırınları Kazısı'nda ele geçen baskı ve kalıp baskı tekniğinde dekorlu seramikler". *Akdeniz Sanatı.* (13), 183-198. Erişim: 05 Ocak 2020, http://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/807743

ARSLAN, C. (2019). "Ahlat kazılarının dünü-bugünü." *Akdeniz Sanat Dergisi.* (13), 199-204. Erişim: 04 Mart 2020, https://dergipark.org.tr/tr/pub/akdenizsanat/issue/49183/620058

ASATEKİN, G. ve MADRAN, E. (1984). "Mimarlıktan*". Mimarlık Dergisi.* (202), 2. Erişim: 17 Mart 2019, http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/503/7365.pdf

ASLANAPA, O. (1961). "Diyarbakır Sarayı ilk rapor". *Türk Arkeoloji Dergisi.* XI (2), 10-18. Erişim: 04 Mart 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/turk_arkeoloji/11_2.turk.arkeoloji.pdf

ASLANAPA, O. (1964). "Kayseri'de Keykubadiye köşkleri kazısı (1964)". *Türk Arkeoloji Dergisi.* XIII (1). 19-40. Erişim: 05 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/turk_arkeoloji/13_1.turk.arkeoloji.pdf

ASLANAPA, O. (1965). "İznik'te Sultan Orhan İmaret Camii kazısı". *Sanat Tarihi Yıllığı.* (1), 16-38. Erişim: 07 Nisan 2020, http://isamveri.org/pdfdrg/D00110/1964-1965_1/1964_1965_1_ASLANAPAO.pdf

ASLANAPA, O. (1973). "Kazısı tamamlandıktan sonra Van Ulu Camii". *Sanat Tarihi Yıllığı*. (5), 1-25. Erişim: 12 Nisan 2020, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/408736

AVŞAR, A. O. ve GÜLEÇ, A. (2019). "Ahlat Selçuklu Meydan Mezarlığı mezar taşları analiz çalışmaları ve konservasyon önerileri". *Restorasyon ve*

Konservasyon Çalışmaları Dergisi. 1 (22), 3-16. Erişim: 03 Nisan 2020, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/856083

AYTAÇ, İ. (2017a). "Harput İç Kalesi kazısı 2014 yılı arkeolojik buluntuları". *Turkish Studies.* 12 (1), 191-210. Erişim: 20 Mart 2020, http://www.turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=11585

AYTAÇ, İ. (2017b). "Harput İç Kalesi kazıları 2015 yılı çalışmaları". A. Özme (ed.). *38. Kazı sonuçları toplantısı.* (Cilt 3, s. 563-579). Ankara: İsmail Aygül Ofset Matbaacılık. Erişim: 01 10, 2020, https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/52536,38kazi3pdf.pdf?0

AYTAÇ, İ. (2017c). "Harput İç Kale kazılarında 2014-2015 sezonunda bulunan Bizans dönemi sikkeleri". *NWSA Social Scieneces.* 12 (3), 140-153. Erişim: 07 Şubat 2020, doi:http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2017.12.3.3C0162

AYTAÇ, İ. (2018). "Harput İç Kale kazılarında 2015-2017 sezonlarında bulunan bir grup kemik esere ilişkin ön değerlendirme". *Asos Jurnal.* 6 (76), 1-23. Erişim: 07 Şubat 2020, http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.13937

BAŞ, A. (2019). "Tarihi kaynaklar ve kazılar ışığında bir Selçuklu sarayı: Keykubadiye". *USAD* (10), 51-78. Erişim: 17 Şubat 2020, http://usad.selcuk.edu.tr/usad/article/view/172/136

BAŞ, A., DURAN, R. ve DURSUN, Ş. (2019). "Keykubadiye Sarayı figürlü çinileri (2014-2017)". *Sanat Tarihi Dergisi,* 28 (2), s. 387-405. Erişim: 09 Mart 2020, https://dergipark.org.tr/tr/pub/std/issue/50125/584506

BORAN, A., SÖZLÜ, H. ve AYKAÇ, R. (2019a). "Silifke Kalesi 2016-2017 yılı kazı çalışmaları". *Akdeniz Sanat.* (13), 79-97. Erişim: 02 Mart 2020, doi:https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/807719

CANTAY, G. (1997). "Sivas I. İzzettin Keykâvus Darüşşifası". *Erdem.* 9 (27), 975-980. Erişim: 09 Nisan 2020, http://static.dergipark.org.tr/article-download/8ea0/174c/aa1c/5ca5f64a9fc73.pdf?

ÇAKMAK, Ş. (2006). "Hüzünlü kent Harput". *Sanat Tarihi Dergisi*. 15 (2), 137-164. Erişim: 04 Nisan 2020, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/152361

ÇAL, H. (1997). "Osmanlı Devleti'nde Asar-ı Atika Nizamnameleri". *Vakıflar Dergisi*. (26), 391- 400.Erişim: 22 Mart 2019, FSM Vakıf Üniversitesi

Akademik Arşiv Sistemi: http://acikerisim.fsm.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11352/540/%c3%87al.pdf?sequence=1&isAllowed=y

ÇEKEN, M. (2007a). "Anadolu'da bir seramik üretim merkezi: Hasankeyf (fırın ve atölyeler)". *Byzas*. (7), 469-487. Erişim: 04 Nisan 2020, https://www.academia.edu/31198121/Anadolu_da_Bir_Seramik_%C3%9Cretim_Merkezi_Hasankeyf_F%C4%B1r%C4%B1n_ve_At%C3%B6lyeler_

ÇEKEN, M. (2007b). "Hasankeyf Kazısı seramik fırınları atölyeleri seramikleri". G. Öney ve Z. Çobanlı (ed.). *Anadalu'da Türk devri çini ve seramik sanatı*. (s. 245-262). İstanbul: KTB Yayınları.

DİNÇER, İ. (2012). "Kültür mirasının korunmasında 'risklere hazırlık' kavramının gelişimi". *Mimarlık Dergisi.* (364), 56-59.

DOĞRU, M., BÜYÜKSARAÇ, A., AKSOY, E., KARAHAN, R., vd. (2017). "Dünya mirası Ahlat Selçuklu Mezarlığı ile kümbetlerin lidar ve jeofizik yöntemlerle araştırılması". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür.* 6(1), 17-42. Erişim: 07 Nisan 2020, doi:10.7884/teke.3837

ERDER, C. (1968). " 'Venedik Tüzüğü' Uluslararası tarihî anıtları onarım kuralları". *Vakıflar Dergisi.* (7), 111-116. Erişim: 13 Şubat 2018, https://cdn.vgm.gov.tr/yayin/dergi/vakiflardergisi/7.pdf

ERSEN, A. (2011). "John Ruskin 1819-1900 ve konservasyon hareketi". *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi.* (6), 52-60.

ESER, E. (2009, 05). "Divriği Kalesi 2007". *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 34 (1), 38-42. Erişim: 20 Mart 2020 https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/49818

GÜREŞSEVER CANTAY, G. (2020). "Edirne Yeni Sarayı çini-keramikleri nerede üretildi?". *Trakya Üniversitesi Dergisi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 10 (19), 242-255. Erişim: 01 Nisan 2020, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/973413

KARADUMAN, H. (2004). "Belgelerle ilk Türk Asar-ı Atika Nizamnamesi". *Belgeler (Türk Tarih Kurumu).* XXV (292), 73-92. Erişim: 12 Haziran 2019, https://drive.google.com/file/d/0B7liBn5XLsAfQTl3UEdoS2ZXMk0/view

KARAMAĞARALI, B. (1988). “Alanya Gülefşen Kasrı kazısı”. *Höyük (1).* 141-142. Erişim 05 Nisan 2020, https://drive.google.com/file/d/0B7liBn5XLsAfd2MyeTV4YXo0eVk/view

KARAMAĞARALI, H. (1988). “Eski Ahlat kazıları”. *Höyük (1).* 143-144. Erişim: 04 Mart 2020, https://drive.google.com/file/d/0B7liBn5XLsAfYlpIQzNqT2VlYlU/view

MADRAN, E. (1978). “Kültürel Varlıkların Korunması ve Onarılması”. *Vakıflar Dergisi.* (11), 271-291. Erişim: 17 Haziran 2019, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Açık Erişim Dosyaları: http://acikerisim.fsm.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11352/1163/Madran.pdf?sequence=1&isAllowed=y

MADRAN, E. (1984). “Türkiye'de koruma eğitimi”. *Mimarlık Dergisi.* (202), 38-43. Erişim: 17 Mart 2019, http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/503/9094.pdf

MANSEL, A. M. (1936). “Balabanağa Mescidi hafriyatı”. *Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi. (3), 49-74.*

ORAL, Z. (1953). “*Kayseri’de Kubadiye Sarayı”. Belleten (Türk Tarih Kurumu*), XVII (68), 501-517. Erişim: 03 Ocak 2020, https://drive.google.com/file/d/0B7liBn5XLsAfZVUxN0l4UFI5VEE/edit

OTTO-DORN, K. ve ÖNDER, M. (1965). “Kubad-Âbâd kazıları 1965 yılı ön raporu”. *Türk Arkeoloji Dergisi.* XIV (1-2), 237-248. Erişim: 06 Ocak 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/sempozyum_pdf/turk_arkeoloji/14.turk.arkeoloji.pdf

SEVİN, V., ARSLAN SEVİN, N. ve KALSEN, H. (2008). “Harput İç Kale mahalle kazısı: Osmanlı'ya arkeolojik bir yaklaşım (ilk sonuçlar)”. *Belleten (Türk Tarih Kurumu).* LXXII (264), 629-641. Erişim: 04 Nisan 2020, https://drive.google.com/file/d/0B7liBn5XLsAfN2h5UTF4TV9fclE/view

ŞEN, K. ve KARASU, Y. E. (2019). 2”018 yılı Bitlis Kale kazısı kaideli, süzgeçli çanaklı lüle buluntuları.” *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi.* (65), 189-206. doi:https://doi.org/10.14222/Turkiyat4109

ŞİMŞEK, F. ve DİNÇ, G. (2009). “XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda eski eser anlayışının doğuşu ve bu alanda uygulanan politikalar”. *Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi.* 10 (16), 101-127. Erişim: 20 Nisan 2019,

https://dergipark.org.tr/download/article-file/214453

TÜMER ERDEM, Y. (2005). "Atatürk dönemi arkeoloji çalışmalarından biri: Sultanahmet kazısı". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi.* 21 (62) , 747-774. Erişim: 10 Haziran 2020, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/680967

ULUÇAM, A. (1998). "Eski Erciş Çelebibağı Selçuklu mezarlığı kazıları". *Sanat Tarihi Dergisi.* (9), 119-134. Erişim 10 Nisan 2020, http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/5000172105/5000155249.pdf?

UZUN, C. ve ÇAKAR, E. (2016). "17. yüzyılda Harput kalesi". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 26 (2), 337-350. Erişim: 04 Nisan 2020, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/355174

ÜNAL, H. R. (2000). "Beçin 1997 kazısı". *Sanat Tarihi Dergisi.* 10(10), 139-156. Erişim: 20 Mart 2020, https://dergipark.org.tr/tr/pub/std/issue/16513/172419

ÜNAR, Ş. (2020). "Atatürk Dönemi'nde Türk arkeolojisi". *Anasay. (11), 129-148.*

YAZICI, N. (2009). "Prof. Dr. Oktay Aslanapa ve Anadolu'daki Türk dönemi kazıları". *Türk Dünyası Araştırmaları.* (183), 505-524. Erişim: 19 Mart 2020 https://www.academia.edu/31413899/Prof._Dr._Oktay_Aslanapa_ve_Anadolu_daki_T%C3%BCrk_D%C3%B6nemi_Kaz%C4%B1lar%C4%B1

YILMAZ, M., ESKİCİ, B., ELİÜŞÜK, M., AKGÖNÜL, M. S. ve ŞENER, Y. S. (2019). "Hasankeyf Mardinike Külliyesi kalıntılarının sağlamlaştırılması ve su altında korunmasına yönelik uygulama çalışmaları". *Masrop E-Dergi*. 13 (1), 30-51. Erişim: 12 Nisan 2020, http://masrop.org/wp-content/uploads/2019/04/3.-Hasankeyf-Mardinike-Ku%CC%88lliyesi-Kal%C4%B1nt%C4%B1lar%C4%B1n%C4%B1n-Sag%CC%86lamlas%CC%A7t%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1-Ve-Su-Alt%C4%B1nda-Korunmas%C4%B1na-Yo%CC%88nelik-Uygulama-C%CC%A7al%C4%B1s%CC%A7malar%C4%B1.pdf

YÖRÜKOĞLU, Ö. (1978). "Çifte Minareli Medrese (Hatuniye) hafriyatı". *Vakıflar Degisi.* (XII), 235-246.

YURTTAŞ, H., ÖZKAN, H., KÖŞKLÜ, Z. ve KINDIĞILI, M. L. (2013). "Kemah ve Kemah Kalesi kazıları". *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*. (31), 223-248.

Erişim: 15 Mart 2020, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/28740

İnternet Kaynakları:

Alanya XII. Tarih ve Kültür Sempozyumu Programı. 23 Mart 2020, https://www.altso.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/alsav_sempozyum_program1.pdf adresinden alındı

Amasya İli Haritası. Erişim: 20 Aralık 2019, Coğrafya Harita: http://cografyaharita.com/haritalarim/4l_amasya_ili_haritasi.png

Amasya Valiliği 2007 Kültür Envanteri. Erişim: 30 Mart 2020, Türkiye Kültür Portalı: https://kulturportali.gov.tr/turkiye/amasya/kulturenvanterisit/amasya-kalesi678378

Ani Kültürel Peyzajı Yönetim Planı. (2015). Erişim: 05 Nisan 2020, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/Eklenti/57313,ani-kulturel-peyzaji-yonetim-planipdf.pdf?0

Antalya İli Haritası. Erişim: 20 Aralık 2019, Coğrafya Harita: http://cografyaharita.com/haritalarim/4l_antalya_ili_haritasi.png

Batman İli Haritası. Erişim: 20 Aralık 2019, Coğrafya Harita: http://cografyaharita.com/haritalarim/4l_batman_ili_haritasi.png

Bitlis İli Haritası. Erişim: 20 Aralık 2019, Coğrafya Harita: http://cografyaharita.com/haritalarim/4l_bitlis_ili_haritasi.png

BORAN, A. (2015). *Mersin-Silifke Kalesi kazısı 2015 yılı sonuç raporu.* Erişim: 20 Mart 2020, TTK, Destek Verilen Kazılar: https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/1-Silifke_Kalesi.pdf

Bursa İli Haritası. Erişim: 20 Aralık 2019, Coğrafya Harita: http://cografyaharita.com/haritalarim/4l_bursa_ili_haritasi.png

Carta del Restauro. (1931). *Carta del restauro.* Erişim: 18 Şubat 2019, ICOMOS Türkiye Milli Komitesi: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0660878001536681682.pdf

CIFA. (2014). *Standard and guidance for archaeological excavation.* Erişim: 13 Eylül 2019, https://www.archaeologists.net/sites/default/files/CIfAS&GExcavation_1.pdf

COE. (1969). *Avrupa arkeolojik miras koruma anlaşması.* Erişim: 12 Şubat 2019, İstanbul Tarihi Alanları alan Başkanlığı: http://www.alanbaskanligi.gov.tr/evrak/turkce/1968-Avrupa-Konseyi-Kararı-68-16.pdf

COE. (1985). *Avrupa mimari mirasın korunması sözleşmesi.* Erişim: 12 Şubat 2019, Dış İlişkiler ve Avrupa Genel Müdürlüğü: http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflisoz/ak/turkce/121_tur.pdf

COE. (1992). *Arkeolojik mirasın korunmasına ilişkin avrupa sözleşmesi.* Erişim: 12 Şubat 2019, Dış İlişkiler ve Avrupa Genel Müdürlüğü: http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflisoz/ak/turkce/143_tur.pdf

COE. (2019). Erişim:17 Şubat 2019, https://www.coe.int/tr/web/about-us/who-we-are

Diyarbakır Alan Yönetim Planı. Erişim: 15 Mart 2020, World Heritage Turkey: http://www.worldheritageturkey.com/media/dosyalar/Diyarbakir_alan_yonetim_plani.pdf

Diyarbakır İli Haritası. Erişim: 20 Aralık 2019, Coğrafya Harita: http://cografyaharita.com/haritalarim/4l_diyarbakir_ili_haritasi.png adresinden alındı

Dünya Miras Listesi. Erişim: 03 Nisan 2020, https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44423/dunya-miras-listesi.html

Edirne İli Haritası. Erişim: 20 Aralık 2019, Coğrafya Harita: http://cografyaharita.com/haritalarim/4l_edirne_ili_haritasi.png

Elazığ İli Haritası. Erişim: 20 Aralık 2019, Coğrafya Harita: http://cografyaharita.com/haritalarim/4l_elazig_ili_haritasi.png adresinden alındı

Erzincan İli Haritası. Erişim: 20 Aralık 2019, Coğrafya Harita: http://cografyaharita.com/haritalarim/4l_erzincan_ili_haritasi.png

Eskişehir İli Haritası. Erişim: 20 Aralık 2019, Coğrafya Harita: http://cografyaharita.com/haritalarim/4l_erzincan_ili_haritasi.png

Harran Survey. Erişim: 15 Mart 2020, BIAA: https://biaa.ac.uk/research/item/name/harran-survey

ICCROM & ICC. (2016). *A guide to risk management of cultural heritage.* Erişim: 19 Mart 2020, https://www.iccrom.org/wp-content/uploads/Guide-to-Risk-Managment_English.pdf

ICOM. (2004). *ICOM müzecilik etik yasası.* Erişim: 03 Mart 2019, ICOM Türkiye Milli Komitesi: https://icomturkey.org/tr/icom-m%C3%BCzecilik-etik-yasas%C4%B1

ICOMOS Türkiye Milli Komitesi . (1974). *Milletlerarası anıtlar ve sitler konseyi türkiye milli komitesi yönetmeliği.* Erişim: 03 Mart 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.ktb.gov.tr/TR-14278/milletlerarasi-anitlar-ve-sitler-konseyi-turkiye-milli-.html

ICOMOS. (1982). *Charter for the preservation of Quebec's Heritage (Deschambault declaration).* Erişim: 03 Mart 2019, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0278064001542192555.pdf

ICOMOS. (1983). *Appleton charter for the protection and enhancement of the built environment.* Erişim: 03 Mart 2019, http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0203235001542192529.pdf adresinden alındı

ICOMOS. (1987). *Tarihi kentlerin ve kentsel alanların korunması tüzüğü.* Erişim: 03 Mart 2019, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0627604001536681570.pdf

ICOMOS. (1990). *Arkeolojik mirasın korunması ve yönetimi tüzüğü.* 03 Mart 2019, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0574229001536913919.pdf

ICOMOS. (1994). *Nara özgünlük belgesi.* 03 Mart 2019, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0756646001536913861.pdf

ICOMOS. (1996). *Sualtı kültür mirasının korunması ve yönetimi tüzüğü.* 03 Mart 2019, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi:

http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0882066001536913778.pdf

ICOMOS. (1999). *Geleneksel mimari miras tüzüğü.* 03 Mart 2019, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0464062001536913566.pdf

ICOMOS. (1999). *Uluslararası kültürel turizm tüzüğü: kültürel miras değerine sahip alanlarda turizmin yönetimi.* 03 Mart 2019, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0300983001536913522.pdf

ICOMOS. (2003). *Duvar resimlerinin (fresk) korunması ve konservasyonu için ilkeler.* 03 Mart 2019, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0533768001536913431.pdf

ICOMOS. (2003). *Mimari mirasın analizi, korunması ve strüktürel restorasyonu için ilkeler.* 03 Mart 2019, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komite: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0033791001536913477.pdf

ICOMOS. (2008). *Charter on the ınterpretation and presentation of cultural heritage sites.* 03 Mart 2019, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0066198001536912401.pdf

ICOMOS. (2011). *Tarih kentlerin ve kentsel alanların korunması ve yönetimiyle ilgili valetta ilkeleri.* 03 Mart 2019, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0592931001536912260.pdf

ICOMOS. (2019). 09 Haziran 2019, http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomos&dil=en

ICOMOS. (2011). *Endüstri mirası sitleri, yapıları, alanları ve peyzajlarının korunması için Dublin ilkeleri.* 03 Mart 2019, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0914779001536912340.pdf

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü. (2020). Erişim: 07 Haziran 2020, https://sanattarihi-

edebiyat.istanbul.edu.tr/tr/content/bolum/tarihce

Kayseri İli Haritası. Erişim: 20 Aralık 2019, Coğrafya Harita: http://cografyaharita.com/haritalarim/4l_kayseri_ili_haritasi.png

KHK. (2011). *Çevre ve Şehircilik Bakanlığının teşkilat ve görevleri hakkında kanun hükmünde kararname ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair kanun hükmünde kararname.* Erişim: 21 Mayıs 2019, Resmi Gazete: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/08/20110817-1-1.htm

Konya İli Haritası. Erişim: 20 Aralık 2019, Coğrafya Harita: http://cografyaharita.com/haritalarim/4l_konya_ili_haritasi.png

KTVKYK. (1999 a). *660 nolu ilke kararı (Taşınmaz kültür varlıklarının gruplandırılması, bakım ve onarımları).* Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı: http://teftis.ktb.gov.tr/TR-14330/660-nolu-ilke-karari-tasinmaz-kultur-varliklarinin-grup-.html

KTVKYK. (1999 b). *662 nolu ilke kararı (Tescil kaydı bulunmayan taşınmaz kültür varlığı özelliğindeki yapılar ve yapı elemanları).* Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.ktb.gov.tr/TR-14331/662-nolu-ilke-karari-tescil-kaydi-bulunmayan-tasinmaz-k-.html

KTVKYK. (1999 c). *664 nolu ilke kararı (Sit alanları dışındaki üzerinde korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı bulunan parsellerin koruma alanı).* Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.ktb.gov.tr/TR-14334/664-nolu-ilke-karari-sit-alanlari-disindaki-uzerinde-ko-.html

KTVKYK. (1999 ç). *658 nolu ilke kararı (Arkeolojik sitler, koruma ve kullanma koşulları).* Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.ktb.gov.tr/TR-14329/658-nolu-ilke-karari-arkeolojik-sitler-koruma-ve-kullan-.html

KTVKYK. (2005). *702 nolu ilke kararı (Kentsel arkeolojik sit alanları koruma ve kullanma koşulları).* Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.ktb.gov.tr/TR-14344/702-nolu-ilke-karari-kentsel-arkeolojik-sit-alanlari-ko-.html

KTVKYK. (2006). *714 nolu ilke kararı.* Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.ktb.gov.tr/TR-14348/714-nolu-ilke-karari.html

KTVKYK. (2010). *773 nolu ilke kararı (Koruma şansını kaybetmiş veya mimari özelliğini tümü ile yitirmiş taşınmaz kültür varlıkları hakkında).* Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.ktb.gov.tr/TR-14369/773-nolu-ilke-karari-koruma-sansini-kaybetmis-veya-mima-.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1970). *Milletlerarası Müzeler Konseyi (İCOM) Türkiye Milli Komitesi yönetmeliği.* Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14441/milletlerarasi-muzeler-konseyi-icom-turkiye-milli-komit-.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1983). *Kültür ve tabiat varlıklarını koruma kanunu.* Erişim: 13 Nisan 2019, Mevzuat Bilgi Sistemi: http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.2863&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1984b). *Tarihi ve bedii değeri olan taşınmaz malların kiraya verilmesi hakkında yönetmelik.* Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.ktb.gov.tr/TR-14445/tarihi-ve-bedii-degeri-olan-tasinmaz-mallarin-kiraya-ve-.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1984c). *Askeri müzeler yönetmeliği.* Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14427/askeri-muzeler-yonetmeligi.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1984ç). *Define arama yönetmeliği*. Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14428/define-arama-yonetmeligi.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1984e). *Kültür ve tabiat varlıklarıyla ilgili olarak yapılacak araştırma, sondaj ve kazılar hakkında yönetmelik*. Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.ktb.gov.tr/TR-14440/kultur-ve-tabiat-varliklariyla-ilgili-olarak-yapilacak-.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1984ğ). *Taşınır kültür varlığı ticareti ve bu ticarete ait işyerleri ile depoların denetimi hakkında yönetmelik*. Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14447/tasinir-kultur-varligi-ticareti-ve-bu-ticarete-ait-isye-.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1988). *Etnografik nitelikteki taşınır kültür varlıkları hakkında yönetmelik.* Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14429/etnografik-nitelikteki-tasinir-kultur-varliklari-hakkin-.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1990). *Müzeler iç hizmetler yönetmeliği.* Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14442/muzeler-ic-hizmetler-yonetmeligi.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2005a). *Alan yönetimi ile anıt eser kurulunun kuruluş ve görevleri ile yönetim alanlarının belirlenmesine ilişkin usul ve esaslar hakkında yönetmelik.* Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.ktb.gov.tr/TR-14538/alan-yonetimi-ile-anit-eser-kurulunun-kurulus-ve-gorevl-.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2005b). *Koruma amaçlı imar planları ve çevre düzenleme projelerinin hazırlanması, gösterimi, uygulaması, denetimi, müelliflerine ilişkin usul ve esaslara ait yönetmelik*. Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.ktb.gov.tr/TR-14430/koruma-amacli-imar-planlari-ve-cevre-duzenleme-projeler-.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2005c). *Koruma, uygulama ve denetim büroları, proje büroları ile eğitim birimlerinin kuruluş, izin, çalışma usul ve esaslarına dair yönetmelik.* Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.ktb.gov.tr/TR-14431/koruma-uygulama-ve-denetim-burolari-proje-burolari-ile-.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2005d). *Kültür yatırım ve girişimlerine taşınmaz kullandırılması hakkında yönetmelik.* Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.ktb.gov.tr/TR-45935/kultur-yatirim-ve-girisimlerine-tasinmaz-kullandirilmas-.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2005e). *Taşınmaz kültür varlıklarına yardım sağlanmasına dair yönetmelik.* Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.ktb.gov.tr/TR-138974/tasinmaz-kultur-varliklarina-yardim-saglanmasina-dair-y-.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2005g). *Ulusal müze başkanlıklarının kuruluş ve görevleri hakkında yönetmelik.* Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14451/ulusal-muze-baskanliklarinin-kurulus-ve-gorevleri-hakki-.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2006). *Kültür yatırım ve girişimlerine gelir vergisi stopajı, sigorta primi işveren payı ve su bedeli indirimi ile enerji desteği uygulamasına dair yönetmelik.* Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.ktb.gov.tr/TR-14556/kultur-yatirim-ve-girisimlerine-gelir-vergisi-stopaji-s-.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2009a). *Kültür yatırımlarının ve girişimlerinin belgelendirilmesine ve niteliklerine ilişkin yönetmelik*. Erişim: 13 Nisan 2019, Mevzuat Bilgi Sistemi: https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14608/kultur-yatirimlarinin-ve-girisimlerinin-belgelendirilme-.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2009b*). Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarının tasnifi, tescili ve müzelere alınmaları hakkında yönetmelik*. Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14606/korunmasi-gerekli-tasinir-kultur-ve-tabiat-varliklarini-.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2010). *Sit alanlarında kalan taşınmazların hazine taşınmazları ile değiştirilmesi hakkında yönetmelik*. Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.ktb.gov.tr/TR-14624/sit-alanlarinda-kalan-tasinmazlarin-hazine-tasinmazlari-.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2012). *Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının ve sitlerin tespit ve tescili hakkında yönetmelik*. Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.ktb.gov.tr/TR-14660/korunmasi-gerekli-tasinmaz-kultur-varliklarinin-ve-sitl-.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2013). *Kültür varlıkları ihale yönetmeliği*. Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı:

http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-52026/kultur-varliklari-ihale-yonetmeligi.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2015). *Taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına ait katkı payına dair yönetmelik.* Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.ktb.gov.tr/TR-143292/tasinmaz-kultur-varliklarinin-korunmasina-ait-katki-pay-.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2020). Erişim: 19 Mart 2020, 2008 Yılı Müze Kurtarma Kazıları: https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44183/2008-yili-muze-kurtarma-kazilari.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1984a). *Taşınır kültür varlığı ticareti ve bu ticarete ait işyerleri ile depoların denetimi hakkında yönetmelik.* Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14447/tasinir-kultur-varligi-ticareti-ve-bu-ticarete-ait-isye-.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1984f). *Müzelerle müzelere bağlı birimlerde ve örenyerlerindeki kültür varlıklarının film ve fotoğraflarının çekilmesi mülaj ve kopyalarının çıkarılması hakkında yönetmelik*. Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14443/muzelerle-muzelere-bagli-birimlerde-ve-orenyerlerindeki-.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1986). *Tasarrufu kısıtlanan bina, arsa ve arazi hakkında yönetmelik*. Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.ktb.gov.tr/TR-14446/tasarrufu-kisitlanan-bina-arsa-ve-arazi-hakkinda-yonetm-.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2005ç). *Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının yapı esasları ve denetimine dair yönetmelik.* Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.ktb.gov.tr/TR-14436/korunmasi-gerekli-tasinmaz-kultur-varliklarinin-yapi-es-.html adresinden alındı

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2005f). *Yıpranan tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması hakkında kanunun uygulama yönetmeliği.* Erişim: 13 Nisan 2019, Mevzuat Bilgi Sistemi: http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5366.pdf

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2012). *Kültür varlıklarını koruma yüksek kurulu ve kültür varlıklarını koruma bölge kurulları yönetmeliği.* Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.ktb.gov.tr/TR-45186/kultur-varliklarini-koruma-yuksek-kurulu-ve-kultur-varl-.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1984d). *Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarının yurt dışına çıkarılması ve yurda sokulması hakkında yönetmelik.* Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14435/korunmasi-gerekli-tasinir-kultur-ve-tabiat-varliklarini-.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1984g). *Özel müzeler ve denetimleri hakkında yönetmelik.* Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14444/ozel-muzeler-ve-denetimleri-hakkinda-yonetmelik.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2010). *Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları koleksiyonculuğu ve denetimi hakkında yönetmelik*. Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14622/korunmasi-gerekli-tasinir-kultur-ve-tabiat-varliklari-k-.html

KVKYK. (2014). *271 nolu ilke kararı.* Erişim: 13 Nisan 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.ktb.gov.tr/TR-91167/271-nolu-ilke-karari.html

KVKYK. (2017). *681 nolu ilke kararı.* Erişim: 13 Nisan 2019, Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları. Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.ktb.gov.tr/TR-174602/681-nolu-ilke-karari-kentsel-sitler-koruma-ve-kullanma-.html

KVMGM Faaliyetler. (2020). Erişim: 04 Nisan 2020, KVMGM: https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-251575/2019-yili-kazi-ve-yuzey-arastirma-faaliyetleri.html

Mersin İli Haritası. Erişim: 20 Aralık 2019, Coğrafya Harita: http://cografyaharita.com/haritalarim/4l_mersin_ili_haritasi.png adresinden alındı

MPGM. (2020). Erişim: 14 Nisan 2020, https://mpgm.csb.gov.tr/1-100.000-olcekli-i-82132

Muğla İli Haritası. Erişim: 20 Aralık 2019, Coğrafya Harita: http://cografyaharita.com/haritalarim/4l_mugla_ili_haritasi.png

ÖZER, M. (2015b). *Edirne Yeni Saray (Saray-I Cedîd- İ Âmire) kazısı 2015 yılı çalışmaları.* Erişim: 05 Nisan 2020, TTK, Destek verilen kazılar: https://www.ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/12-Edirne_YeniSaray.pdf

Resmi Gazete. (1951). *Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu teşkiline ve vazifelerine dair Kanun.* Erişim: 24 Mart 2019, http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7853.pdf

Sivas İli Haritası. (2019). Erişim 20 Aralık 2019, Coğrafya Harita: http://cografyaharita.com/haritalarim/4l_sivas_ili_haritasi.png

Special Collections, SOAS Library . (2020). Erişim: 15 Mart 2020, SOAS University of London: https://blogs.soas.ac.uk/archives/2017/07/28/david-storm-rices-excavations-at-harran-turkey/

Şanlıurfa İli Haritası. (2019). Erişim 20 Aralık 2019, Coğrafya Harita: http://cografyaharita.com/haritalarim/4l_sanliurfa_ili_haritasi.png adresinden alındı

Tentative Lists. (2020). Erişim: 04 Mart 2020, https://whc.unesco.org/en/tentativelists/state=tr

Türk İslam Sanatları Tarihi. (2020). Erişim: 15 Nisan 2020, Ankara İlahiyat Fakültesi: http://www.divinity.ankara.edu.tr/?page_id=253

Türkiye Dilsiz Bölge Haritası. (2020). Erişim: 05 Nisan 2020, Coğrafya Harita: http://cografyaharita.com/haritalarim/4jturkiye_bes_dilsiz_bolge_haritasi.png

UNESCO. (2019). Erişim: 17 Şubat 2019, UNESCO Türkiye Millî Komisyonu: http://www.unesco.org.tr/Pages/99/2

UNESCO Millli Komisyonu. (2004). *Birleşmiş milletler eğitim bilim ve kültür kurumu (UNESCO) milli komisyonu yönetmeliği.* Erişim: 13 Mart 2019, Mevzuat Bilgi Sistemi: http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=3.5.20047355&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=

UNESCO Tentative Lists. (2020). Erişim: 04 Mart 2020, UNESCO: http://whc.unesco.org/en/tentativelists/1400/

UNESCO. (1956). *Arkeolojik kazılara uygulanabilir uluslararası prensipler hakkında tavsiye kararı.* Erişim: 24 Şubat 2020, https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/23839/mod_resource/content/1/ARKEOLOJ%C4%B0K%20KAZILARA%20UYGULANAB%C4%B0L%C4%B0R%20ULUSLARARASI%20PRENS%C4%B0PLER%20HAKKINDA.pdf

UNESCO. (1970). *Kültür varlıklarının kanunsuz ithal, ihraç ve mülkiyet transferinin önlenmesi ve yasaklanması için alınacak tedbirlerle ilgili sözleşme.* Erişim: 13 Mart 2019, Kültür ve Turzim Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14271/kultur-varliklarinin-kanunsuz-ithal-ihrac-ve-mulkiyet-t-.html adresinden alındı

UNESCO. (1972). *Dünya kültürel ve doğal mirasın korunması sözleşmesi.* Erişim: 13 Mart 2019, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı: http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR-14269/dunya-kulturel-ve-dogal-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html

UNESCO. (2011). *Tarihî kentsel peyzaja ilişkin tavsiye kararı.* Erişim: 13 Mart 2019, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu: http://www.unesco.org.tr/Pages/590/176

VGM. (2007). *Vakıflar Genel Müdürlüğü müzeler yönetmeliği.* Erişim: 03 Temmuz 2019, Mevzuat Bilgi Sistemi: http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.11076&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=Vak%C4%B1flar%20Genel%20M%C3%BCd%C3%BCrl%C3%BC%C4%9F%C3%BC

World Heritage List. (2020). Erişim: 20 Mart 2020, UNESCO: https://whc.unesco.org/en/list/1488

Arşiv Kaynakları:

ÇEKEN, M. (2019). "Kubad Abad kazısı Aralık, 2019 sunumu". KVMGM Arşivi. 160.01.01.42 nolu dosya.

ERAVŞAR, O. (2019a). "2019 yılı kazı sonuç raporu". KVMGM Arşivi. 160.01.01.07 nolu dosya.

ERAVŞAR, O. (2019b). "2019 yılı kazı sonuç raporu-fotoğraflar". KVMGM Arşivi.

160.01.01.07 nolu dosya.

KVMGM Arşivi. 160.01.01.33 nolu dosya.

KVMGM Arşivi. 160.01.01.38 nolu dosya.

KVMGM Arşivi. 160.01.01.42 nolu dosya.

KVMGM Arşivi. 160.01.01.48 nolu dosya.

KVMGM Arşivi. 160.01.01.58 nolu dosya.

KVMGM Arşivi. 160.01.01.63 nolu dosya.

KVMGM Arşivi. 160.01.01.05 nolu dosya.

KVMGM Arşivi. 160.01.01.07 nolu dosya.

KVMGM Arşivi. 160.01.01.13 nolu dosya.

KVMGM Arşivi. 160.01.01.16 nolu dosya.

KVMGM Arşivi. 160.01.01.21 nolu dosya.

KVMGM Arşivi. 160.01.01.22 nolu dosya.

KVMGM Arşivi. 160.01.01.23 nolu dosya.

KVMGM Arşivi. 160.01.01.24 nolu dosya.

KVMGM Arşivi. 160.01.01.26 nolu dosya.

KVMGM Arşivi. 160.03.04 nolu dosya.

NAZA DÖNMEZ, E. (2019b). *2019 yılı kazı çalışma programı.* KVMGM Arşivi. 160.01.01.05 nolu dosya.

YURTTAŞ, H. (2019). *2019 yılı kazı sonuç raporu*. KVMGM Arşivi.160.01.01.24 nolu dosya.

EKLER

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

Sayı : 94949537-161.05-E.279417 26.03.2020
Konu : Arşiv Çalışması

Sayın Mehmet AĞIRGÖL
Kazılar Dairesi Başkanlığı
Kazılar Şubesi Müdürlüğü

İlgi : 25.03.2020 tarihli dilekçeniz.

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü'nde yaptığınız yüksek lisans öğrenimi için "Koruma Kuramları, Ulusal ve Uluslararası Mevzuat Kapsamında Türkiye'de Yapılan Türk-İslam Dönemi Kazılarına İlişkin Değerlendirme" konulu tez çalışmanız kapsamında Genel Müdürlüğümüz, Kazılar Dairesi Başkanlığı arşivinde yer alan Türk-İslam konulu kazı dosyalarından faydalanılması ve bazı belgelerin (kazı alanı haritası, kararname, resim vb.) söz konusu tezde kullanılabilmesi için izin talep edilen ilgi başvurunuz incelenmiştir.

Yüksek lisans tez çalışması kapsamında, Genel Müdürlüğümüz, Kazılar Dairesi Başkanlığı arşivinde yapılmak istenen söz konusu çalışmanın;

- Sadece tez konusu ile sınırlı kalması ve herhangi bir ticari amaçla kullanılmaması,
- Arşiv bünyesindeki dosya içeriğinden gizli-hizmete özel nitelikli evrakların hiçbir şekilde bilgi ya da görselinin paylaşılmaması,
- İncelenen dosyalar konusunda ilgili kazı başkanlarının yayın haklarının saklı kalması

koşullarıyla gerçekleştirilmesinde sakınca görülmemektedir.

Bununla birlikte yapılacak çalışmanın yayımlanması söz konusu olduğunda, tez çalışmasının ilgili jüri tarafından onaylanmasının ardından, talep Bakanlığımızca ayrıca değerlendirilecektir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

e-imzalıdır
Yahya COŞKUN
Genel Müdür a.
Genel Müdür Yardımcısı

Not: 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu gereği bu belge elektronik imza ile imzalanmıştır.

II. TBMM Binası Yanı, ULUS - ANKARA
Telefon: (312) 470 62 31 Fax: (312) 4706540
www.kulturvarliklari.gov.tr, kazilar@kulturturizm.gov.tr

Bilgi için:Özge YURDAKUL
Uzman
Telefon No:(312) 470 62 36

Ek 1 : Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü arşiv çalışması izin yazısı.

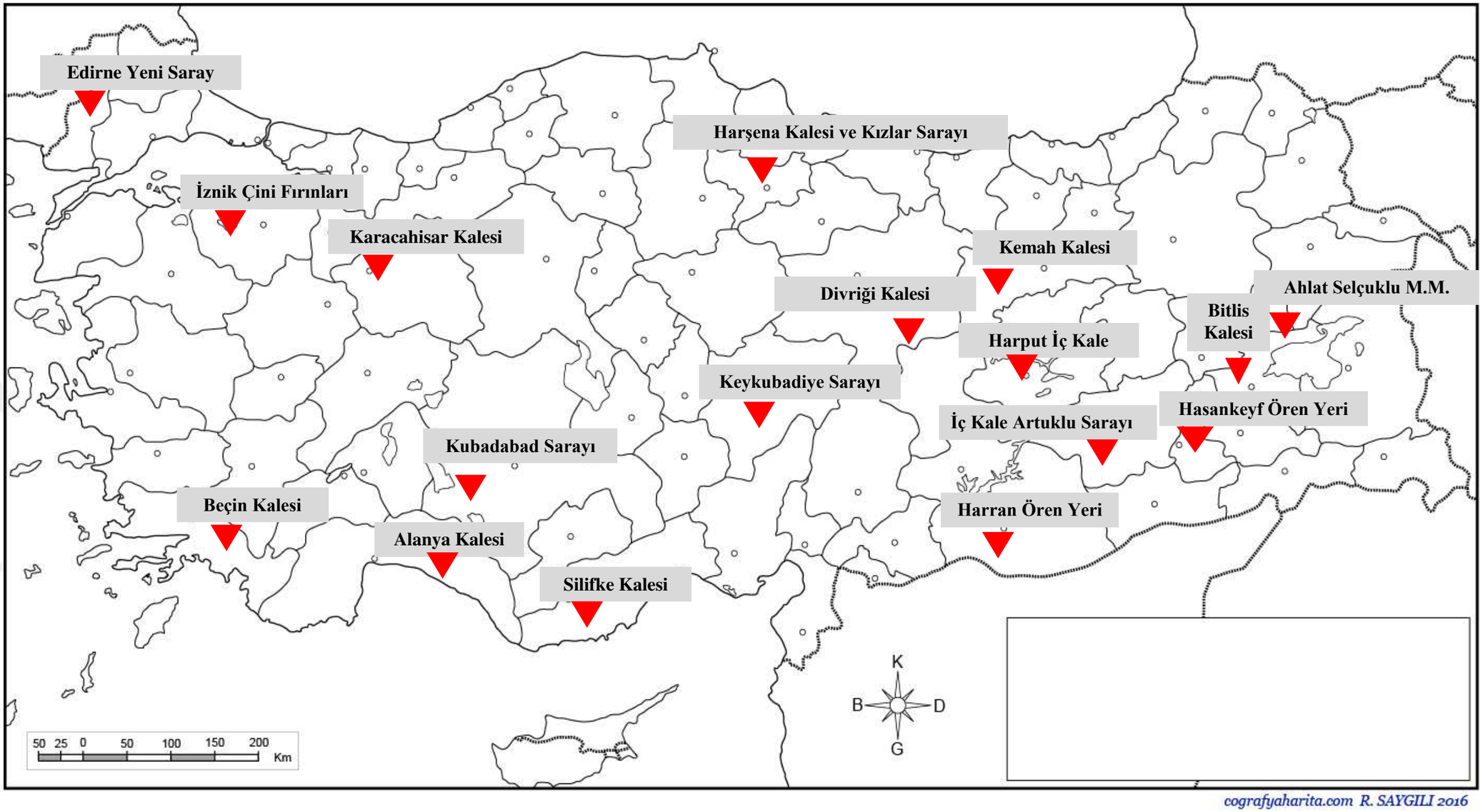

Ek 2 : Günümüzde devam eden uzun süreli Türk İslam dönemi kazılarının konumunu gösterir harita.

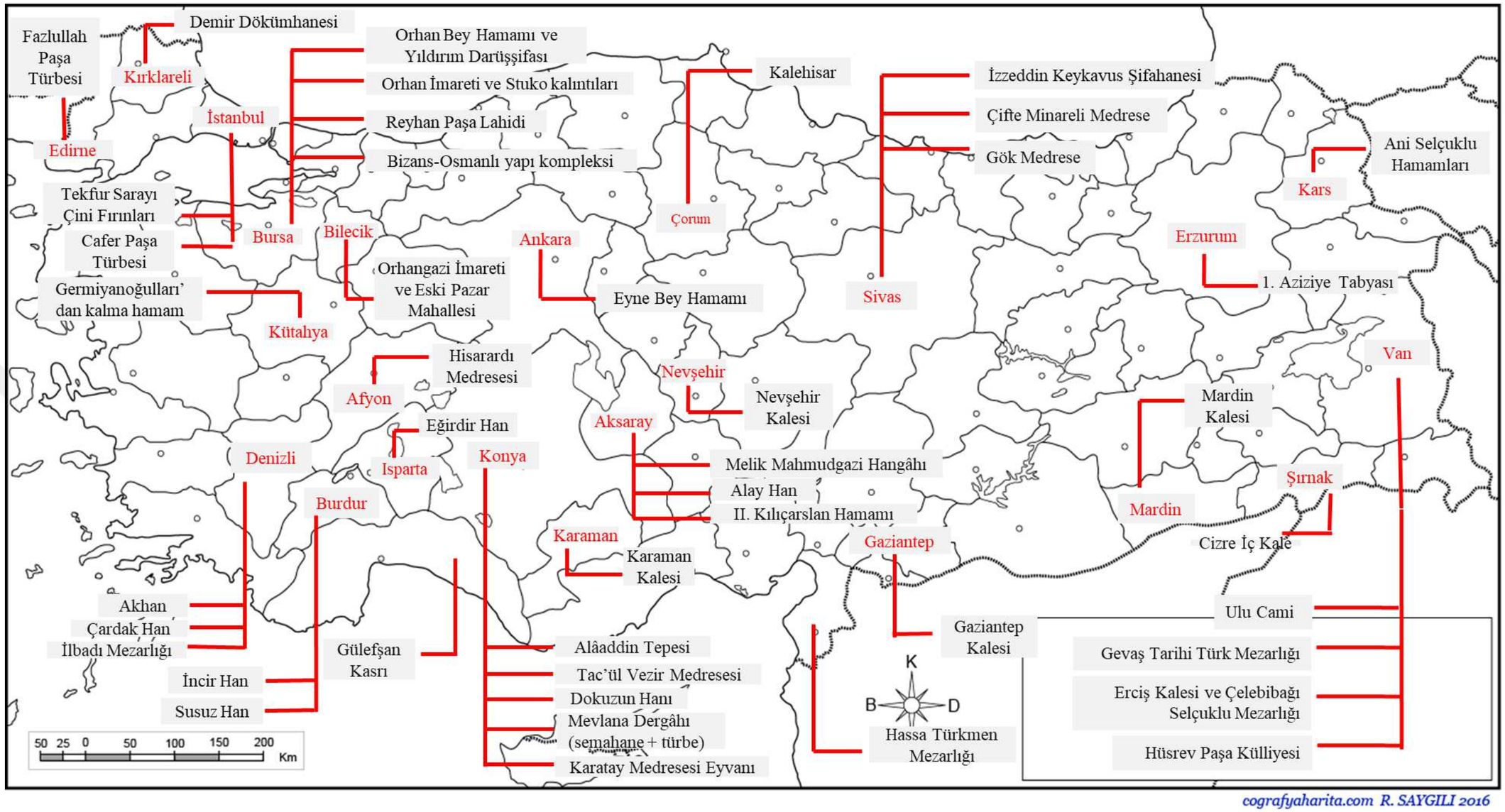

Ek 3: Kısa süreli Türk İslam dönemi kazılarının konumunu gösterir harita.

ÖZGEÇMİŞ

Mehmet AĞIRGÖL 19.12.1981 tarihinde, Erzincan-Üzümlü'de doğdu. Erzincan Lisesi'ni bitirdikten sonra, Dicle Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nden 2003 yılında mezun oldu. 2006 yılında Erzurum Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nda göreve başladı. 2014 yılından itibaren de Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Kazılar Dairesi Başkanlığı'nda arkeolog olarak görevine devam etmektedir. Temel ilgi alanı Türk İslam dönemi kazılarıdır.

İletişim Bilgileri:

E-Mail :mehmetagirgol@gmail.com

Telefon :541 789 71 58